

สูตรนตปิฎเก ขุททกนิกายสฺส

ปฏิสมภิทามคฺโค

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

มาติกา

โสตาวธานํ ปญฺญา สุตฺมเย ฌานํ สุตฺวานํ สํวเร ปญฺญา
สีลฺมเย ฌานํ สํวริตฺวา ๑ สมฺมาทฺเทน ปญฺญา สมฺมาทฺทวณฺณมเย
ฌานํ ปจฺจุยฺปิรฺกคฺเห ปญฺญา ชฺมฺมมฺภูจฺติฌานํ อตีตํ นาคตฺปจฺจุปฺปนฺนํ
ชฺมฺมานํ สงฺขิปีตฺวา ววตฺถานํ ปญฺญา สมฺมสฺเน
ฌานํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ชฺมฺมานํ วิปริณามานุสฺสเน ปญฺญา
อุทฺทพฺพยานุสฺสเน ฌานํ อารมฺมณํ ปฏฺิสงฺขา ภงฺกานุสฺสเน
ปญฺญา วิปฺสฺสเน ฌานํ ภยตฺปฏฺจฺจฺจฺนํ ปญฺญา อาทินเว ฌานํ
มฺฤจฺติกมฺยตาปฏฺิสงฺขาสนฺตฺิฏฺจฺจฺนํ ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ๒ ฌานํ
พหิทฺธาฏฺจฺจฺจฺนํ ปญฺญา โคตรภฺจฺจฺจฺนํ ทฺวฏฺจฺจฺจฺนํ
ปญฺญา มคฺเค ฌานํ ปโยคปฺปฏฺิปฺปสฺสทฺธิปญฺญา ผล
#๑ สํวเร จตฺวา ๗ ๒ สํวเร ปกฺเขสุ ๗

ฌาณัม ฉินฺนมนุสฺสเน ๑ ปญฺญา วิมุตฺตึฌาณัม ตทา สมุปากเต ๒
ธมฺเม ปสฺสเน ๓ ปญฺญา ปจฺจเวกฺขเณ ฌาณัม อชฺฌตฺตวตฺถานเ
ปญฺญา วตฺถนฺนํตฺเต ฌาณัม พหิทฺธา วตฺถานเ ปญฺญา โคจฺรณํตฺเต
ฌาณัม จริยวตฺถานเ ปญฺญา จริยานํตฺเต ฌาณัม จตฺตมฺมวตฺถานเ
ปญฺญา ภูมिณํตฺเต ฌาณัม นวธมฺมวตฺถานเ ปญฺญา
ธมฺมนํตฺเต ฌาณัม อภิญฺญาปญฺญา ฌาตฺตฺตฺเต ฌาณัม
ปริญฺญาปญฺญา ตีรณฺตฺเต ฌาณัม ปหานเ ปญฺญา ปริจฺจกฺกฺตฺเต
ฌาณัม ภาวนาปญฺญา เอกธฺตฺเต ฌาณัม สจฺฉนิกิริยาปญฺญา
ผลฺสสนฺตฺเต ๔ ฌาณัม อตฺถนํตฺเต ปญฺญา อตฺถปฏฺิสมฺภิเท
ฌาณัม ธมฺมนํตฺเต ปญฺญา ธมฺมปฏฺิสมฺภิเท ฌาณัม นิรุตฺตนิํนํตฺเต
ปญฺญา นิรุตฺตปฏฺิสมฺภิเท ฌาณัม ปฏฺิภาณนํตฺเต
ปญฺญา ปฏฺิภาณปฏฺิสมฺภิเท ฌาณัม วิหารนํตฺเต ปญฺญา
วิหารตฺเต ฌาณัม สฺมาปตฺตนิํนํตฺเต ปญฺญา สฺมาปตฺตตฺเต ฌาณัม
วิหารสฺมาปตฺตนิํนํตฺเต ปญฺญา วิหารสฺมาปตฺตตฺเต ฌาณัม อวิกฺเขปปริสฺสุทฺตฺตา
อาสวสมฺจฺเจเท ปญฺญา อานนฺตริกสฺมาธิสฺมี ฌาณัม
ทสฺสนาธิปเตยฺยํ สนฺโต จ วิหาราธิคโม ปณฺีตฺตํตฺตาปญฺญา
อรณฺวิหาเร ฌาณัม ทฺวีหิ พลฺลหิ ๕ สมนฺนํคตฺตฺตา ตโย จ
สงฺขารานํ ปฏฺิปปสฺสทฺธิยา โสฬสฺหิ ฌาณจฺริยาหิ นวหิ สฺมาธิจฺริยาหิ
วสีภาวตฺตาปญฺญา นิโรธสฺมาปตฺตฺติยา ฌาณัม สฺมปฺชานสฺส
#๑ ม. ฉินฺนมนุสฺสเน ๑ ๒ สฺ. ม. ย. สฺมทาคเต ๑ ๓ ย. วิปสฺสเน ๑
#๔ ย. ผลฺสสนฺตฺเต ๑ ๕ สฺ. พลฺลหิ ๑

ปวตตปริยาทานเ ปญญา ปรีนิพพานเ ฌาณั สพพมมมานั
สมมาสมมุจเเต นิโรเธ จ อนุปฏฺจานตาปญญา สมสีสฏฺเฐ ฌาณั
ปฏฺณานตฺเตชปริยาทานเ ปญญา สลฺเลขฏฺเฐ ฌาณั
อสลฺลีนตฺตปหิตตฺตปคฺคหฏฺเฐ ปญญา วิริยารมฺเภ ฌาณั
นानาธมฺมปฺปกาสนตาปญญา อตฺถสฺนทฺสฺสเน ฌาณั สพพมมมานั เอกสงฺกหตา
นानตฺเตกตฺตปฏฺเฐเว ปญญา ทสฺสนวิสฺสุทฺธิฌาณั วิทิตฺตตา
ปญญา ขนฺติฌาณั ผุฏฺฐตฺตา ปญญา ปรีโยคาหเน ๑ ฌาณั
สโมทฺทเน ปญญา ปเทสฺวิหาเร ฌาณั อธิปตฺตตา ปญญา
สญฺญาวิวิฏฺเฐ ฌาณั นานตฺเต ปญญา เจโตวิวิฏฺเฐ ฌาณั อธิฏฺฐาเน
ปญญา จิตฺตวิวิฏฺเฐ ฌาณั สฺขลฺลเต ปญญา ฌาณวิวิฏฺเฐ
ฌาณั โวสฺสคฺเค ปญญา วิโมกฺขวิวิฏฺเฐ ฌาณั ตถฏฺเฐ
ปญญา สจฺจวิวิฏฺเฐ ฌาณั กายมฺปี จิตฺตมฺปี เอกวตฺถานตา
สฺขสฺขลฺลนฺจ ลหุสฺขลฺลนฺจ อธิฏฺฐาเนวเสน อธิมฺนฏฺเฐ ปญญา
อิทฺธิวิเช ฌาณั วิตกฺกวิปฺพารวเสน นานตฺเตกตฺตสทฺทนิมิตฺตानั
ปรีโยคาหเน ปญญา โสตฺธาตฺตวิสฺสุทฺธิฌาณั ตินฺณั จิตฺตानั
วิปฺพารตฺตา อินฺทฺริยานั ปสาทวเสน นานตฺเตกตฺตวิญฺญาณจฺริยา
ปรีโยคาหเน ปญญา เจโตปรียฌาณั ปจฺจยปฺปวตฺตानั ธมฺมานั
นานตฺเตกตฺตกมฺมวิปฺพารวเสน ปรีโยคาหเน ปญญา ปุพฺเพนิวาสา-
นุสฺสตีฌาณั โอบาสวเสน นานตฺเตกตฺตรูปนนิมิตฺตानั ทสฺสนฏฺเฐ
ปญญา ทิพฺพจกฺขุฌาณั จตฺตสฺสจฺฉิยา อากาเรหิ ตินฺณั อินฺทฺริยานั
#๑ ม. ปรีโยคาหเน ฯ เอมฺปรี ฯ

วสีภาวตาปญญา อาสวานํ ขเย ฌาณํ ปริยญญะเย ปญญา
ทุกฺเข ฌาณํ ปหานญฺญะเย ปญญา สมุทฺথে ฌาณํ สจฺฉิกิริยญฺญะเย
ปญญา นิโรธะ ฌาณํ ภาวนญฺญะเย ปญญา มคฺเค ฌาณํ ทุกฺเข
ฌาณํ ทุกฺขสมุทฺথে ฌาณํ ทุกฺขนิโรธะ ฌาณํ ทุกฺขนิโรธคามินิยา
ปฏฺฐิปราย ฌาณํ อตฺถปฏฺฐิสมภิทะ ฌาณํ ฃมฺมปฏฺฐิสมภิทะ
ฌาณํ นิรุตฺติปฏฺฐิสมภิทะ ฌาณํ ปฏฺฐิภาณปฏฺฐิสมภิทะ ฌาณํ
อินฺนุทฺริยปโรปรียตฺเต ฌาณํ สุตฺตานํ อาสยานุสเย ฌาณํ
ยมกปาฎฺฐิหิเร ๑ ฌาณํ มหากรุณาสมาปตฺติยา ฌาณํ สพฺพพลฺลุตฺตฌาณํ
อนาวรณฌาณํ อิมานิ เตสฺสตฺตติ ฌาณานิ อิมํถํ เตสฺสตฺตติยา ๒
ฌาณานํ สตฺตสฺสญฺจํ ฌาณานิ สาวกสาธารณานิ จ ฌาณานิ
อสาธารณานิ สาวเกหิตี ฯ

มาติกา นิฏฺฐิตา ฯ

#๑ ม. ย. ยมกปาฎฺฐิหิเร ฯ ๒ ย. เตสฺสตฺตตินํ ฯ

มหาวคเค ฅาณกถา

[๑] กถั โสดาวธานึ ปญญา สุตมเย ฅาณั อิเม ฅมฺมา
อภิญญะยยาติ โสดาวธานั ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย ฅาณั
อิเม ฅมฺมา ปริญญะยยาติ โสดาวธานั ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย
ฅาณั อิเม ฅมฺมา ปหาตพฺพาติ โสดาวธานั ตัปฆานนา ปญญา
สุตมเย ฅาณั อิเม ฅมฺมา ภาเวตพฺพาติ โสดาวธานั ตัปฆานนา
ปญญา สุตมเย ฅาณั อิเม ฅมฺมา สจฺจนิกาทพฺพาติ โสดาวธานั
ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย ฅาณั อิเม ฅมฺมา หานภากิยาติ
โสดาวธานั ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย ฅาณั อิเม ฅมฺมา
จิตฺติภากิยาติ โสดาวธานั ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย ฅาณั อิเม
ฅมฺมา วิเสสภากิยาติ โสดาวธานั ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย
ฅาณั อิเม ฅมฺมา นิพฺเพชภากิยาติ โสดาวธานั ตัปฆานนา
ปญญา สุตมเย ฅาณั สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ โสดาวธานั
ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย ฅาณั สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ โสดาวธานั
ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย ฅาณั สพฺเพ ฅมฺมา อนตฺตาติ
โสดาวธานั ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย ฅาณั อิทํ ทุกฺขั
อริยสจฺจนติ โสดาวธานั ตัปฆานนา ปญญา สุตมเย ฅาณั อิทํ

ทกฺขสมฺทโย ๑ อริยสจฺจนฺติ โสดาวธานํ ตํปชานนา ปญฺญา สุตฺตมเย
ณานํ อิทํ ทกฺขนิโรธ ๒ อริยสจฺจนฺติ โสดาวธานํ ตํปชานนา
ปญฺญา สุตฺตมเย ญาณํ อิทํ ทกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ
โสดาวธานํ ตํปชานนา ปญฺญา สุตฺตมเย ญาณํ ฯ

[๒] กถิ อิม ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยาติ โสดาวธานํ ตํปชานนา
ปญฺญา สุตฺตมเย ญาณํ เอโก ฆมฺโม อภิญฺเญยฺโย สพฺเพ สุตฺตา
อาหฺารกฺุจฺติกา เทว ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา เทว ชาติโย ตโย
ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา ติสฺโส ชาติโย จตฺตาวโร ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา
จตฺตารี อริยสจฺจานิ ปญฺจ ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา ปญฺจ วิมุตฺตายนานิ
ฉ ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา ฉ อนฺุตฺตรียานิ สุตฺต ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา
สุตฺต นิตฺทสวตฺถุณี อภฺุจ ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา อภฺุจ อภิญฺเญยฺยานิ
นว ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา นว อนฺุพฺพวิหารา ทส ฆมฺมา อภิญฺเญยฺยา
ทส นิชฺชรวตฺถุณี ฯ

[๓] สพฺพิ ภิกฺขเว อภิญฺเญยฺยํ กิลฺลจ ภิกฺขเว สพฺพิ
อภิญฺเญยฺยํ จกฺขุ ๓ ภิกฺขเว อภิญฺเญยฺยํ รุปา อภิญฺเญยฺยา
จกฺขุวิญฺญาณํ อภิญฺเญยฺยํ จกฺขุสมฺพสฺโส อภิญฺเญยฺโย ฆมฺปิทํ ๔
จกฺขุสมฺพสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทิตฺถํ สฺขํ วา ทกฺขํ วา อทกฺขมฺสฺขํ
วา ตมฺปิ อภิญฺเญยฺยํ โสตํ อภิญฺเญยฺยํ สทฺทา อภิญฺเญยฺยา ฯเปฯ
ฆานํ อภิญฺเญยฺยํ คนฺธา อภิญฺเญยฺยา ชิวฺหา อภิญฺเญยฺยา
รสฺสา อภิญฺเญยฺยา กาโย อภิญฺเญยฺโย โฝฏฺจพฺพา อภิญฺเญยฺยา
#๑-๒ ม. ยฺ. สพฺพตฺถ ทกฺขสมฺทโย ทกฺขนิโรธํ ฯ ๓ ม. จกฺขุ ฯ เหวมฺปรี ฯ
#๔ ยฺ. สพฺพตฺถ ยทิทํ ฯ

มโน อภิญญะโย ฐมา อภิญญะยา มโนวิญญาณ อภิญญะยัม
มโนสมมุสโส อภิญญะโย ยมปีท มโนสมมุสสัจจา อุปฺปชฺชติ
เวทิตฺ สฺขัม วา ทุกฺขัม วา อทุกฺขมสฺขัม วา ตมฺปิ
อภิญญะยัม ฯ

[๔] รูป อภิญญะยัม เวทนา อภิญญะยา สลฺลา
อภิญญะยา สงฺขารอ อภิญญะยา วิญญาณ อภิญญะยัม
จกฺขัม อภิญญะยัม โสต อภิญญะยัม ฆานํ อภิญญะยัม ชิวฺหา
อภิญญะยา กาโย อภิญญะโย มโน อภิญญะโย รูปา
อภิญญะยา สทฺทา อภิญญะยา คนฺธา อภิญญะยา รสา
อภิญญะยา โสณฺฑพฺพา อภิญญะยา ฐมา อภิญญะยา
จกฺขุวิญญาณ อภิญญะยัม โสตวิญญาณ อภิญญะยัม ฆานวิญญาณ
อภิญญะยัม ชิวฺหาวิญญาณ อภิญญะยัม กายวิญญาณ
อภิญญะยัม มโนวิญญาณ อภิญญะยัม จกฺขุสมมุสโส
อภิญญะโย โสตสมมุสโส อภิญญะโย ฆานสมมุสโส อภิญญะโย
ชิวฺหาสมมุสโส อภิญญะโย กายสมมุสโส อภิญญะโย
มโนสมมุสโส อภิญญะโย จกฺขุสมมุสสชา เวทนา อภิญญะยา
โสตสมมุสสชา เวทนา อภิญญะยา ฆานสมมุสสสชา เวทนา
อภิญญะยา ชิวฺหาสมมุสสชา เวทนา อภิญญะยา กายสมมุสสชา
เวทนา อภิญญะยา มโนสมมุสสชา เวทนา อภิญญะยา
รูปสลฺลา อภิญญะยา สทฺทสลฺลา อภิญญะยา คนฺธสลฺลา

อภิณฺเษยยา รสสณฺหา อภิณฺเษยยา โฝฏฺฐพฺพสณฺหา อภิณฺเษยยา
ธมฺมสณฺหา อภิณฺเษยยา รุปสณฺเจตนา อภิณฺเษยยา สทฺทสณฺเจตนา
อภิณฺเษยยา คณฺฐสณฺเจตนา อภิณฺเษยยา รสสณฺเจตนา
อภิณฺเษยยา โฝฏฺฐพฺพสณฺเจตนา อภิณฺเษยยา ธมฺมสณฺเจตนา
อภิณฺเษยยา รุปตณฺหา อภิณฺเษยยา สทฺทตณฺหา อภิณฺเษยยา
คณฺฐตณฺหา อภิณฺเษยยา รสตณฺหา อภิณฺเษยยา โฝฏฺฐพฺพตณฺหา
อภิณฺเษยยา ธมฺมตณฺหา อภิณฺเษยยา รุปวิตกฺโก อภิณฺเษยโย
สทฺทวิตกฺโก อภิณฺเษยโย คณฺฐวิตกฺโก อภิณฺเษยโย รสวิตกฺโก
อภิณฺเษยโย โฝฏฺฐพฺพวิตกฺโก อภิณฺเษยโย ธมฺมวิตกฺโก
อภิณฺเษยโย รุปวิจฺจาโร อภิณฺเษยโย สทฺทวิจฺจาโร อภิณฺเษยโย
คณฺฐวิจฺจาโร อภิณฺเษยโย รสวิจฺจาโร อภิณฺเษยโย โฝฏฺฐพฺพวิจฺจาโร
อภิณฺเษยโย ธมฺมวิจฺจาโร อภิณฺเษยโย ฯ

[๕] ปจฺจวึชาตฺถ อภิณฺเษยยา อาโปธฺาตฺถ อภิณฺเษยยา
เตโชธฺาตฺถ อภิณฺเษยยา วาโยธฺาตฺถ อภิณฺเษยยา อากาสธฺาตฺถ
อภิณฺเษยยา วิญฺญาณธฺาตฺถ อภิณฺเษยยา ปจฺจวึกสิณฺฺ อภิณฺเษยโย
อาโปกสิณฺฺ อภิณฺเษยโย เตโชกสิณฺฺ อภิณฺเษยโย วาโยกสิณฺฺ
อภิณฺเษยโย นีลกสิณฺฺ อภิณฺเษยโย ปิตฺทกสิณฺฺ อภิณฺเษยโย
โลหิตฺทกสิณฺฺ อภิณฺเษยโย โอิทาทกสิณฺฺ อภิณฺเษยโย อากาสกสิณฺฺ
อภิณฺเษยโย วิญฺญาณกสิณฺฺ อภิณฺเษยโย ฯ

[๖] เกสา อภิญญะยา โลมา อภิญญะยา นขา อภิญญะยา
ทนต์ตา อภิญญะยา ตโจ อภิญญะโย มัส อภิญญะยัม
นหารู อภิญญะยา อฏฐิ อภิญญะยา อฏฐิมินฺช ๑ อภิญญะยัม
วุกกั อภิญญะยัม หทยั อภิญญะยัม ยกนั อภิญญะยัม กิโถมกั
อภิญญะยัม ปิหกั อภิญญะยัม ปปฺผาสั อภิญญะยัม อนุตั
อภิญญะยัม อนตฺตคฺณั อภิญญะยัม อุทริยั อภิญญะยัม กรีสั
อภิญญะยัม ปิตตั อภิญญะยัม เสมฺหั อภิญญะยัม ปุพฺโพ
อภิญญะโย โลหิตั อภิญญะยัม เสโท อภิญญะโย เมโท
อภิญญะโย อสฺส อภิญญะยัม ๒ วสา อภิญญะยา เขโพ
อภิญญะโย สีมานิกกา อภิญญะยา ลลิกา อภิญญะยา มุตฺตัม
อภิญญะยัม มตฺตลฺลุงกั อภิญญะยัม ฯ

[๗] จกฺขายตฺนั อภิญญะยัม ฐปายตฺนั อภิญญะยัม โสตายตฺนั
อภิญญะยัม สทฺททายตฺนั อภิญญะยัม ฆานายตฺนั อภิญญะยัม
คณฺธายตฺนั อภิญญะยัม ชิวฺหทายตฺนั อภิญญะยัม รัสายตฺนั
อภิญญะยัม กายายตฺนั อภิญญะยัม โฝฏฺฐพฺพายตฺนั อภิญญะยัม
มนายตฺนั อภิญญะยัม ฐมฺมายตฺนั อภิญญะยัม ฯ

จกฺขุรฺธาตุ อภิญญะยา ฐปฺรฺธาตุ อภิญญะยา จกฺขุวิญฺญาณรฺธาตุ
อภิญญะยา โสตรฺธาตุ อภิญญะยา สทฺทรฺธาตุ อภิญญะยา
โสตรวิญฺญาณรฺธาตุ อภิญญะยา ฆานรฺธาตุ อภิญญะยา คณฺธรฺธาตุ⁸
อภิญญะยา ฆานวิญฺญาณรฺธาตุ อภิญญะยา ชิวฺหารฺธาตุ
#๑ ม. อฏฐิมินฺชา อภิญญะยา ฯ ๒ ย. อสฺส อภิญญะโย ฯ

อภิญญายา รสชาติ อภิญญายา จิวหาวิญญาณชาติ
 อภิญญายา กายชาติ อภิญญายา โภจฺจพฺพชาติ อภิญญายา
 กายวิญญาณชาติ อภิญญายา มโนชาติ อภิญญายา ธรรมชาติ
 อภิญญายา มโนวิญญาณชาติ อภิญญายา ฯ จกฺขุณฺทริยํ
 อภิญญายํ โสติณฺทริยํ อภิญญายํ ฆานินฺทริยํ อภิญญายํ
 จิวหินฺทริยํ อภิญญายํ กายินฺทริยํ อภิญญายํ มนินฺทริยํ
 อภิญญายํ จีวิตินฺทริยํ อภิญญายํ อิตฺถินฺทริยํ อภิญญายํ
 ปฺริสฺสินฺทริยํ อภิญญายํ สฺสฺชินฺทริยํ อภิญญายํ ทฺกฺขินฺทริยํ
 อภิญญายํ โสมนสฺสฺสินฺทริยํ อภิญญายํ โทมนสฺสฺสินฺทริยํ
 อภิญญายํ อุปกฺขินฺทริยํ อภิญญายํ สทฺธิณฺทริยํ อภิญญายํ
 วิริยินฺทริยํ ๑ อภิญญายํ สติณฺทริยํ อภิญญายํ สมานินฺทริยํ
 อภิญญายํ ปฺลฺลณฺทริยํ อภิญญายํ อนฺนลฺลณฺทริยํ อภิญญายํ
 อภิญญายํ อณฺณณฺทริยํ อภิญญายํ อณฺณณฺทริยํ
 อภิญญายํ ฯ

[๘] กามชาติ อภิญญายา รูปรชาติ อภิญญายา อรูปชาติ
 อภิญญายา กามภโว อภิญญายโย รูปรภโว อภิญญายโย
 อรูปภโว อภิญญายโย สลฺลณฺทริยํ อภิญญายโย อสลฺลณฺทริยํ
 อภิญญายโย เนวสลฺลณฺทริยํ อภิญญายโย เอกโวการภโว
 อภิญญายโย จตฺตโวการภโว อภิญญายโย ปฺลฺลจโวการภโว
 อภิญญายโย ฯ ปจฺจชฺชานํ อภิญญายํ ทฺตฺตชฺชานํ อภิญญายํ
 #๑ ม. วิริยินฺทริยํ ฯ

ตติยชฎานํ อภิญญะยํ จตุตถชฎานํ อภิญญะยํ ฯ

[๕] เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อภิญญะยฺยา กรุณา เจโตวิมุตฺติ
อภิญญะยฺยา มุทิตา เจโตวิมุตฺติ อภิญญะยฺยา อุเปกฺขา
เจโตวิมุตฺติ อภิญญะยฺยา ฯ อากาसानญายตฺนสมาปตฺติ อภิญญะยฺยา
วิญญาณญายตฺนสมาปตฺติ อภิญญะยฺยา อากิญจญายตฺนสมาปตฺติ
อภิญญะยฺยา เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนสมาปตฺติ อภิญญะยฺยา ฯ
อวิชฺชา อภิญญะยฺยา สงฺขารา อภิญญะยฺยา วิญญาณํ
อภิญญะยํ นามรูปํ อภิญญะยํ สฬายตฺนํ อภิญญะยํ ผสฺโส
อภิญญะโย เวทนา อภิญญะยฺยา ตณฺหา อภิญญะยฺยา อุปาทานํ
อภิญญะยํ ภโว อภิญญะโย ชาติ อภิญญะยฺยา ชรามรณํ
อภิญญะยํ ฯ

[๑๐] ทุกฺโข อภิญญะยํ ทุกฺขสมุทฺโต อภิญญะโย ทุกฺขนิโรธो
อภิญญะโย ทุกฺขนิโรธคามินิ ปฏฺฐิปทา อภิญญะยฺยา รูปํ อภิญญะยํ
รูปสมุทฺโต อภิญญะโย รูปนิโรธอ อภิญญะโย รูปนิโรธคามินิ
ปฏฺฐิปทา อภิญญะยฺยา เวทนา อภิญญะยฺยา ฯเปฯ สณฺณา
อภิญญะยฺยา สงฺขารา อภิญญะยฺยา วิญญาณํ อภิญญะยํ
จกฺโข ฯเปฯ ชรามรณํ อภิญญะยํ ชรามรณสมุทฺโต อภิญญะโย
ชรามรณนิโรธอ อภิญญะโย ชรามรณนิโรธคามินิ ปฏฺฐิปทา
อภิญญะยฺยา ฯ

[๑๑] ทุกฺขสฺส ปริณฺณฺโง อภิญญะโย ทุกฺขสมุทฺตสฺส

ปหานญโจ อภิญเฌยโย ทุกขนิโรธสฺส สจฺฉิกิริยญฺโจ อภิญเฌยโย
ทุกขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ภาวนญฺโจ อภิญเฌยโย ฯ รูปสฺส
ปริณญญโจ อภิญเฌยโย รูปสมุทฺยสฺส ปหานญฺโจ อภิญเฌยโย
รูปนิโรธสฺส สจฺฉิกิริยญฺโจ อภิญเฌยโย รูปนิโรธคามินิยา
ปฏิปทาย ภาวนญฺโจ อภิญเฌยโย เวทนาย ฯเปฯ สลฺยาย
สงฺขารานํ วิณฺณสฺส จกฺขุสฺส ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปริณญญโจ
อภิญเฌยโย ชรามรณสมุทฺยสฺส ปหานญฺโจ อภิญเฌยโย
ชรามรณนิโรธสฺส สจฺฉิกิริยญฺโจ อภิญเฌยโย ชรามรณนิโรธคามินิยา
ปฏิปทาย ภาวนญฺโจ อภิญเฌยโย ฯ

[๑๒] ทุกขสฺส ปริณญาปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย ทุกขสมุทฺยสฺส
ปหานปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย ทุกขนิโรธสฺส สจฺฉิกิริยาปฏิวะทญฺโจ
อภิญเฌยโย ทุกขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ภาวนาปฏิวะทญฺโจ
อภิญเฌยโย ฯ รูปสฺส ปริณญาปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย
รูปสมุทฺยสฺส ปหานปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย รูปนิโรธสฺส
สจฺฉิกิริยาปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย รูปนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย
ภาวนาปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย เวทนาย ฯเปฯ สลฺยาย สงฺขารานํ
วิณฺณสฺส จกฺขุสฺส ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปริณญาปฏิวะทญฺโจ
อภิญเฌยโย ชรามรณสมุทฺยสฺส ปหานปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย
ชรามรณนิโรธสฺส สจฺฉิกิริยาปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย ชรามรณนิโรธคามินิยา
ปฏิปทาย ภาวนาปฏิวะทญฺโจ อภิญเฌยโย ฯ

[๑๓] ทุกข์ อภิญญะ อภิญญะ สมุทโท อภิญญะ อภิญญะ นิโรธ
อภิญญะ อภิญญะ สมุทโท อภิญญะ อภิญญะ
อนุทราคะ นิโรธ อภิญญะ อภิญญะ อสุธาโท อภิญญะ
อภิญญะ อาทีนโว อภิญญะ อภิญญะ นิสุตธัมม อภิญญะ
รูป อภิญญะ รูปสมุทโท อภิญญะ รูปนิโรธ อภิญญะ
รูปสุต สมุทโท อภิญญะ รูปสุต อนุทราคะ นิโรธ
อภิญญะ รูปสุต อสุธาโท อภิญญะ รูปสุต อาทีนโว
อภิญญะ รูปสุต นิสุตธัมม อภิญญะ เวทนา อภิญญะ ๗เป
สญญา อภิญญะ สงขารรา อภิญญะ วิญญาณ
อภิญญะ จกขุ ๗เป ๗ ชรามธัมม อภิญญะ ชรามธมสมุทโท
อภิญญะ ชรามธมนิโรธ อภิญญะ ชรามธสุต สมุทโท นิโรธ
อภิญญะ ชรามธสุต อนุทราคะ นิโรธ อภิญญะ
ชรามธสุต อสุธาโท อภิญญะ ชรามธสุต อาทีนโว
อภิญญะ ชรามธสุต นิสุตธัมม อภิญญะ ๗

[๑๔] ทุกข์ อภิญญะ อภิญญะ สมุทโท อภิญญะ อภิญญะ นิโรธ
อภิญญะ อภิญญะ นิโรธคามินี ปฏิปทา อภิญญะ อภิญญะ
อสุธาโท อภิญญะ อภิญญะ อภิญญะ อาทีนโว อภิญญะ
นิสุตธัมม อภิญญะ ๗ รูป อภิญญะ รูปสมุทโท อภิญญะ
รูปนิโรธ อภิญญะ รูปนิโรธคามินี ปฏิปทา อภิญญะ

รูปสฺส อสฺสาโท อภิญฺเญยฺโย รูปสฺส อาทีนโว อภิญฺเญยฺโย
รูปสฺส นิสฺสรณํ อภิญฺเญยฺยํ เวทนา อภิญฺเญยฺยา ฯเปฯ
สญฺญา อภิญฺเญยฺยา สงฺขารํ อภิญฺเญยฺยา วิญฺญาณํ
อภิญฺเญยฺยํ จกฺขุ ฯเปฯ ชรามรณํ อภิญฺเญยฺยํ ชรามรณสมุทฺทโย
อภิญฺเญยฺโย ชรามรณนิโรธํ อภิญฺเญยฺโย ชรามรณนิโรธคามินี
ปฏิปทา อภิญฺเญยฺยา ชรามรณสฺส อสฺสาโท อภิญฺเญยฺโย
ชรามรณสฺส อาทีนโว อภิญฺเญยฺโย ชรามรณสฺส นิสฺสรณํ
อภิญฺเญยฺยํ ฯ

[๑๕] อนิจฺจานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา ทุกฺขานุปฺสฺสนา
อภิญฺเญยฺยา อนตฺตานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา นิพฺพิทานุปฺสฺสนา
อภิญฺเญยฺยา วิราคานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา นิโรธานุปฺสฺสนา
อภิญฺเญยฺยา ปฏฺินิสฺสคฺคานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา ฯ รุเป อนิจฺจานุปฺสฺสนา
อภิญฺเญยฺยา รุเป ทุกฺขานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา รุเป อนตฺตานุปฺสฺสนา
อภิญฺเญยฺยา รุเป นิพฺพิทานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา รุเป
วิราคานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา รุเป นิโรธานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา
รุเป ปฏฺินิสฺสคฺคานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา เวทนาย ฯเปฯ
สญฺญา สงฺขารสฺส วิญฺญาณสฺส จกฺขุสฺสมี ฯเปฯ ชรามรณ
อนิจฺจานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา ชรามรณํ ทุกฺขานุปฺสฺสนา
อภิญฺเญยฺยา ชรามรณํ อนตฺตานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา ชรามรณ
นิพฺพิทานุปฺสฺสนา อภิญฺเญยฺยา ชรามรณํ วิราคานุปฺสฺสนา

อภิณฺเษยยา ชรามรณ นิโรธานุปฺสฺสนา อภิณฺเษยยา ชรามรณ
ปฏฺนิสฺสคฺคานุปฺสฺสนา อภิณฺเษยยา ฯ

[๑๖] อุปฺปาโท อภิณฺเษโย ปวตฺตํ อภิณฺเษยํ นิमितฺตํ
อภิณฺเษยํ อายุหนา ๑ อภิณฺเษยยา ปฏฺิสฺนฺธิ อภิณฺเษยยา คติ
อภิณฺเษยยา นิพฺพตฺติ อภิณฺเษยยา อุปฺปตฺติ อภิณฺเษยยา ชาติ
อภิณฺเษยยา ชรา อภิณฺเษยยา พฺยาธิ อภิณฺเษโย มรณํ
อภิณฺเษยํ โสโก อภิณฺเษโย ปรีเทโว อภิณฺเษโย
อุปายาโส อภิณฺเษโย ฯ อนุปฺปาโท อภิณฺเษโย อปฺปวตฺตํ
อภิณฺเษยํ อนิमितฺตํ อภิณฺเษยํ อนายุหนา อภิณฺเษยยา
อปฺปฏฺิสฺนฺธิ อภิณฺเษยยา อคติ อภิณฺเษยยา อนิพฺพตฺติ อภิณฺเษยยา
อนุปฺปตฺติ อภิณฺเษยยา อชาติ อภิณฺเษยยา อชรา
อภิณฺเษยยา อพฺยาธิ อภิณฺเษโย อมตํ อภิณฺเษยํ อโสโก
อภิณฺเษโย อปรีเทโว อภิณฺเษโย อนุปายาโส อภิณฺเษโย ฯ

[๑๗] อุปฺปาโท อภิณฺเษโย อนุปฺปาโท อภิณฺเษโย
ปวตฺตํ อภิณฺเษยํ อปฺปวตฺตํ อภิณฺเษยํ นิमितฺตํ อภิณฺเษยํ
อนิमितฺตํ อภิณฺเษยํ อายุหนา อภิณฺเษยยา อนายุหนา อภิณฺเษยยา
ปฏฺิสฺนฺธิ อภิณฺเษยยา อปฺปฏฺิสฺนฺธิ อภิณฺเษยยา คติ
อภิณฺเษยยา อคติ อภิณฺเษยยา นิพฺพตฺติ อภิณฺเษยยา
อนิพฺพตฺติ อภิณฺเษยยา อุปฺปตฺติ อภิณฺเษยยา อนุปฺปตฺติ
#๑ ม. อายุหนา ฯ เอวมฺปริปี ฯ

อภิณฺเณยฺยา ชาติ อภิณฺเณยฺยา อชาติ อภิณฺเณยฺยา ชรา
อภิณฺเณยฺยา อชรา อภิณฺเณยฺยา พุยาธิ อภิณฺเณยฺโย อพุยาธิ
อภิณฺเณยฺโย มรณํ อภิณฺเณยฺยํ อมตํ อภิณฺเณยฺยํ โสโก
อภิณฺเณยฺโย อโสโก อภิณฺเณยฺโย ปริเทโว อภิณฺเณยฺโย
อปริเทโว อภิณฺเณยฺโย อุปายาโส อภิณฺเณยฺโย อนุปายาโส
อภิณฺเณยฺโย ฯ

[๑๔] อุปฺปาโท ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ ปวตฺตํ ทฺกฺขณฺติ
อภิณฺเณยฺยํ นิमितฺตํ ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ आयุหนฺนา ทฺกฺขณฺติ
อภิณฺเณยฺยํ ปฏิสนฺธิ ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ คติ ทฺกฺขณฺติ
อภิณฺเณยฺยํ นิพฺพตฺติ ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ อุปฺปตฺติ ทฺกฺขณฺติ
อภิณฺเณยฺยํ ชาติ ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ ชรา ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ
พุยาธิ ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ มรณํ ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ
โสโก ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ ปริเทโว ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ
อุปายาโส ทฺกฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ ฯ

[๑๕] อนฺุปฺปาโท สฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ อปฺปวตฺตํ สฺขณฺติ
อภิณฺเณยฺยํ อนิमितฺตํ สฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ อนายุหนฺนา สฺขณฺติ
อภิณฺเณยฺยํ อปฺปฏิสนฺธิ สฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ อคติ สฺขณฺติ
อภิณฺเณยฺยํ อนิพฺพตฺติ สฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ อนฺุปฺปตฺติ สฺขณฺติ
อภิณฺเณยฺยํ อชาติ สฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ อชรา สฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ
อพุยาธิ สฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ อมตํ สฺขณฺติ อภิณฺเณยฺยํ

อโศโก สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ อปริเทโว สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ
อนุปายาโส สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ฯ

[๒๐] อุปฺปาโท ทุกฺโข อนุปฺปาโท สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ปวตฺตํ
ทุกฺโข อปฺปวตฺตํ สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ นิमितฺตํ ทุกฺโข อนิमितฺตํ
สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ आयุหนฺนา ทุกฺโข อนายุหนฺนา สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ
ปฏฺฐิสฺส
สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ คติ ทุกฺโข อคติ
สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ นิพฺพตฺติ ทุกฺโข อนิพฺพตฺติ สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ
อุปฺปตฺติ ทุกฺโข อนุปฺปตฺติ สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ชาติ ทุกฺโข อชาติ
สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ชฺรธา ทุกฺโข อชฺรธา สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ พฺยาสฺสํ
ทุกฺโข อพฺยาสฺสํ สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ มรณฺนิ ทุกฺโข อมตฺติ สุขนฺติ
อภิญฺเญยฺมิ โสโก ทุกฺโข อโศโก สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ปฺริเทโว
ทุกฺโข อปฺริเทโว สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ อุปายาโส ทุกฺโข อนุปายาโส
สุขนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ฯ

[๒๑] อุปฺปาโท ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ปวตฺตํ ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ
นิमितฺตํ ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ आयุหนฺนา ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ
ปฏฺฐิสฺส
ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ คติ ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ นิพฺพตฺติ
ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ อุปฺปตฺติ ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ชาติ ภยฺนฺติ
อภิญฺเญยฺมิ ชฺรธา ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ พฺยาสฺสํ ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ
มรณฺนิ ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ โสโก ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ปฺริเทโว
ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ อุปายาโส ภยฺนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ฯ

[๒๒] อนุปฺปาโท เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ อปฺปวตฺตํ เขมฺนติ
อภิญฺเญยฺมิ อนิมิตฺตํ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ อนาคตฺตา เขมฺนติ
อภิญฺเญยฺมิ อปฺปฏฺฐนฺธิ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ อคฺติ เขมฺนติ
อภิญฺเญยฺมิ อนิพฺพตฺติ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ อนุปฺปตฺติ เขมฺนติ
อภิญฺเญยฺมิ อชาติ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ อชฺรา เขมฺนติ
อภิญฺเญยฺมิ อพฺยาธิ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ อมตฺติ เขมฺนติ
อภิญฺเญยฺมิ อโสโก เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ อปริเทโว เขมฺนติ
อภิญฺเญยฺมิ อนุปฺปายาโส เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ ฯ

[๒๓] อุปฺปาโท ภยฺมิ อนุปฺปาโท เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ ปวตฺตํ
ภยฺมิ อปฺปวตฺตํ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ นิमितฺตํ ภยฺมิ อนิมิตฺตํ เขมฺนติ
อภิญฺเญยฺมิ อนาคตฺตา ภยฺมิ อนาคตฺตา เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ
ปฏฺฐนฺธิ ภยฺมิ อปฺปฏฺฐนฺธิ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ คฺติ ภยฺมิ อคฺติ
เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ นิพฺพตฺติ ภยฺมิ อนิพฺพตฺติ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ
อนุปฺปตฺติ ภยฺมิ อนุปฺปตฺติ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ ชาติ ภยฺมิ อชาติ
เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ ชฺรา ภยฺมิ อชฺรา เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ
พฺยาธิ ภยฺมิ อพฺยาธิ เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ มรณฺนิ ภยฺมิ อมตฺติ
เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ โสโก ภยฺมิ อโสโก เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ
ปริเทโว ภยฺมิ อปริเทโว เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ อนุปฺปายาโส ภยฺมิ
อนุปฺปายาโส เขมฺนติ อภิญฺเญยฺมิ ฯ

[๒๔] อุปฺปาโท สามีสนฺติ อภิญฺเญยฺมิ ปวตฺตํ สามีสนฺติ

อภิญญะยัม นิमित्तัม สามิสนฺติ อภิญญะยัม อายุหฺนา สามิสนฺติ
อภิญญะยัม ปฏิสฺนฺธิ สามิสนฺติ อภิญญะยัม คตฺติ สามิสนฺติ
อภิญญะยัม นิพฺพตฺติ สามิสนฺติ อภิญญะยัม อฺปปตฺติ สามิสนฺติ
อภิญญะยัม ชาตฺติ สามิสนฺติ อภิญญะยัม ชรา สามิสนฺติ
อภิญญะยัม พฺยาธิ สามิสนฺติ อภิญญะยัม มรณฺม สามิสนฺติ
อภิญญะยัม โสโก สามิสนฺติ อภิญญะยัม ปริเทโว สามิสนฺติ
อภิญญะยัม อฺปายาโส สามิสนฺติ อภิญญะยัม ฯ

[๒๕] อนุปฺปาโท นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อปฺปวตฺตํ นีรามิสนฺติ
อภิญญะยัม อนิมิต्तํ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อนายุหฺนา
นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อปฺปปฏิสฺนฺธิ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม
อคตฺติ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อนิพฺพตฺติ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม
อนฺุปปตฺติ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อชาตฺติ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม
อชรา นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อพฺยาธิ นีรามิสนฺติ
อภิญญะยัม อมตฺตํ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อโสโก นีรามิสนฺติ
อภิญญะยัม อปริเทโว นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อฺปายาโส
นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม ฯ

[๒๖] อฺปฺปาโท สามิสํ อนุปฺปาโท นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม
ปวตฺตํ สามิสํ อปฺปวตฺตํ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม นิमित्तํ สามิสํ
อนิมิต्तํ นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม อายุหฺนา สามิสํ อนายุหฺนา
นีรามิสนฺติ อภิญญะยัม ปฏิสฺนฺธิ สามิสํ อปฺปปฏิสฺนฺธิ นีรามิสนฺติ

อภิณฺเณยฺยํ คคฺติ สามีสํ อคคฺติ นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ นิพฺพตฺติ
สামীสํ อนิพฺพตฺติ นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ อุปฺตฺติ สামীสํ อนฺุปฺตฺติ
นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ ชาตฺติ สামীสํ อชาตฺติ นีรามีสนฺติ
อภิณฺเณยฺยํ ชรา สামীสํ อชรา นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ พฺยาธิ
สামীสํ อพฺยาธิ นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ มรณํ สামীสํ อมตํ
นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ โสโก สামীสํ อโสโก นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ
ปริเทโว สামীสํ อปริเทโว นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ
อุปายาโส สামীสํ อนฺุปายาโส นีรามีสนฺติ อภิณฺเณยฺยํ ฯ

[๒๗] อุปฺปาโท สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ ปวตฺตํ สงฺขาราคิ
อภิณฺเณยฺยํ นิमितฺตํ สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ आयุหนา สงฺขาราคิ
อภิณฺเณยฺยํ ปฏิสนฺธิ สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ คคฺติ สงฺขาราคิ
อภิณฺเณยฺยํ นิพฺพตฺติ สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ อุปฺตฺติ สงฺขาราคิ
อภิณฺเณยฺยํ ชาตฺติ สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ ชรา สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ
พฺยาธิ สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ มรณํ สงฺขาราคิ
อภิณฺเณยฺยํ โสโก สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ ปริเทโว สงฺขาราคิ
อภิณฺเณยฺยํ อุปายาโส สงฺขาราคิ อภิณฺเณยฺยํ ฯ

[๒๘] อนฺุปฺปาโท นิพฺพานนฺติ อภิณฺเณยฺยํ อปฺปวตฺตํ
นิพฺพานนฺติ อภิณฺเณยฺยํ อนิमितฺตํ นิพฺพานนฺติ อภิณฺเณยฺยํ อนायุหนา
นิพฺพานนฺติ อภิณฺเณยฺยํ อปฺปฏิสนฺธิ นิพฺพานนฺติ อภิณฺเณยฺยํ
อคคฺติ นิพฺพานนฺติ อภิณฺเณยฺยํ อนิพฺพตฺติ นิพฺพานนฺติ อภิณฺเณยฺยํ

อนุปตติ นิพพานนติ อภิญญะยั อชาติ นิพพานนติ อภิญญะยั
อชรา นิพพานนติ อภิญญะยั อพยาธิ นิพพานนติ อภิญญะยั
อมตํ นิพพานนติ อภิญญะยั อโสโก นิพพานนติ อภิญญะยั
อปริเทโว นิพพานนติ อภิญญะยั อนุปายาโส นิพพานนติ
อภิญญะยั ฯ

[๒๕] อุปฺปาโท สงฺขารํ อนุปฺปาโท นิพพานนติ อภิญญะยั
ปวตฺตํ สงฺขารํ อปฺปวตฺตํ นิพพานนติ อภิญญะยั นิमितฺตํ สงฺขารํ
อนิमितฺตํ นิพพานนติ อภิญญะยั อายุหนํ สงฺขารํ อนอายุหนํ
นิพพานนติ อภิญญะยั ปฏิสนฺธิ สงฺขารํ อปฺปปฏิสนฺธิ นิพพานนติ
อภิญญะยั คติ สงฺขารํ อคติ นิพพานนติ อภิญญะยั นิพฺพตฺติ
สงฺขารํ อนิพฺพตฺติ นิพพานนติ อภิญญะยั อุปฺตติ สงฺขารํ อนุปฺตติ
นิพพานนติ อภิญญะยั ชาติ สงฺขารํ อชาติ นิพพานนติ
อภิญญะยั ชรา สงฺขารํ อชรา นิพพานนติ อภิญญะยั พยาธิ
สงฺขารํ อพยาธิ นิพพานนติ อภิญญะยั มรณํ สงฺขารํ อมตํ
นิพพานนติ อภิญญะยั โสโก สงฺขารํ อโสโก นิพพานนติ
อภิญญะยั ปริเทโว สงฺขารํ อปฺริเทโว นิพพานนติ อภิญญะยั
อุปายาโส สงฺขารํ อนุปายาโส นิพพานนติ อภิญญะยั ฯ

ปจฺมกถาวาริ ๑ ฯ

[๓๐] ปริกฺคหฺภูโจ อภิญญะโย ปริวารฺภูโจ อภิญญะโย
ปฺริปฺรฺภูโจ อภิญญะโย เอกคฺคฺภูโจ อภิญญะโย อวิกฺเขปฺภูโจ
#๑ ม. ... วาโร ฯ

อภิญญะโย ปคคหุญโจ อภิญญะโย อวิสารญโจ อภิญญะโย
 อนาวิตญโจ อภิญญะโย อนินฺชนญโจ อภิญญะโย เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 จิตฺตสฺส จิตฺตญโจ อภิญญะโย อารมมณญโจ
 อภิญญะโย โคจรญโจ อภิญญะโย ปหานญโจ อภิญญะโย
 ปริจฺจกญโจ อภิญญะโย วุฏฺฏจฺจกญโจ อภิญญะโย วิวญฺญนญโจ ๑
 อภิญญะโย สนฺตญโจ อภิญญะโย ปณฺธิตฺตญโจ อภิญญะโย
 วิมุตฺตญโจ อภิญญะโย อนาสวญโจ อภิญญะโย
 ตรณญโจ อภิญญะโย อนิมิตฺตญโจ อภิญญะโย อปฺปณฺธิตฺตญโจ
 อภิญญะโย สฺสณฺตญโจ อภิญญะโย เอกรสญโจ
 อภิญญะโย อนตฺตวตฺตนญโจ อภิญญะโย ยฺยคนทฺตญโจ อภิญญะโย
 นียฺยยานญโจ อภิญญะโย เหตุญโจ ๒ อภิญญะโย
 ทสฺสณญโจ อภิญญะโย อาธิปเตยฺยญโจ อภิญญะโย ๑

[๓๑] สมถสฺส อวิกฺเขปญโจ อภิญญะโย วิปสฺสณาย
 อนฺนปสฺสณญโจ อภิญญะโย สมถวิปสฺสณานํ เอกรสญโจ อภิญญะโย
 ยฺยคนทฺตสฺส อนตฺตวตฺตนญโจ อภิญญะโย สิกฺขาย
 สมหาทนญโจ อภิญญะโย อารมมณสฺส โคจรญโจ อภิญญะโย
 สีนสฺส จิตฺตสฺส ปคคหุญโจ อภิญญะโย อุตฺตสฺส จิตฺตสฺส(
 วินิคฺคหุญโจ ๓ อภิญญะโย อุกฺโกวิทฺตทฺธานํ อชฺฌนฺนเปกฺขนญโจ
 อภิญญะโย วิเสสชาติคฺคญโจ อภิญญะโย อุตฺตริปฏิเวชญโจ
 อภิญญะโย สจฺจกาสมยญโจ อภิญญะโย นิโรเช ปตฺติจฺจาปกญโจ
 #๑ ม. วิวตฺตนญโจ ๑ ๒ ม. ยฺย. เหตุญโจ ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๓ ม. นิคฺคหุญโจ ๑

อภิณฺเวยโย ฯ

[๑๒] สทฺธินุทฺริยสฺส อธิโมกฺขญฺโ จ อภิณฺเวยโย วิริยิณฺุทฺริยสฺส
ปคฺคหฺญฺโ จ อภิณฺเวยโย สติณฺุทฺริยสฺส อฺปญฺจานญฺโ จ
อภิณฺเวยโย สมาริณฺุทฺริยสฺส อวิกฺเขปญฺโ จ อภิณฺเวยโย
ปฺลณฺิณฺุทฺริยสฺส ทสฺสนญฺโ จ อภิณฺเวยโย ฯ

[๑๓] สทฺธาพลสฺส อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยญฺโ จ อภิณฺเวยโย
วิริยพลสฺส โกสชฺเช อกมฺปิยญฺโ จ อภิณฺเวยโย สติพลสฺส ปมาเท
อกมฺปิยญฺโ จ อภิณฺเวยโย สมาริพลสฺส อฺทฺทจฺเจ อกมฺปิยญฺโ จ
อภิณฺเวยโย ปฺลณฺาพลสฺส อวิชฺชาย ๑ อกมฺปิยญฺโ จ อภิณฺเวยโย ฯ

[๑๔] สติสมฺโพชฌงฺคสฺส อฺปญฺจานญฺโ จ อภิณฺเวยโย
ธมฺมวิจยสมฺโพชฌงฺคสฺส ปวิจยญฺโ จ อภิณฺเวยโย วิริยสมฺโพชฌงฺคสฺส
ปคฺคหฺญฺโ จ อภิณฺเวยโย ปิติสมฺโพชฌงฺคสฺส ฬรณญฺโ จ
อภิณฺเวยโย ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌงฺคสฺส อฺปสมญฺโ จ อภิณฺเวยโย
สมาริสมฺโพชฌงฺคสฺส อวิกฺเขปญฺโ จ อภิณฺเวยโย อฺเปกฺขาสมฺโพชฌงฺคสฺส
ปฏฺิสงฺขานญฺโ จ อภิณฺเวยโย ฯ

[๑๕] สมฺมาทิฏฺฐิยา ทสฺสนญฺโ จ อภิณฺเวยโย สมฺมาสงฺกปฺปสฺส
อภินิโรปนญฺโ จ อภิณฺเวยโย สมฺมาวาจาย ปรีคฺคหฺญฺโ จ
อภิณฺเวยโย สมฺมากมฺมุนตสฺส สมฺมฺจฺจานญฺโ จ อภิณฺเวยโย

#๑ สී. อภิขฌาย ฯ

สมมาอาชีวะสส โวทานญโจ อภิญญะโย สมมาวายามสส
ปกคหญโจ อภิญญะโย สมมาสติยา อุปญจานญโจ อภิญญะโย
สมมาสมาธิสส อวิกเขปญโจ อภิญญะโย ฯ

[๓๖] อินุทริยานัน อธิปเตยญญโจ อภิญญะโย พลานัน
อกมปิยญโจ อภิญญะโย โพชฌงคานัน นิยยานญโจ อภิญญะโย
มคคสส เหตุญโจ อภิญญะโย สติปญจานานัน อุปญจานญโจ
อภิญญะโย สมมปปรานานัน ปทหนญโจ อภิญญะโย อิทุธิปาทานัน
อิชฌนญโจ อภิญญะโย สจจจันัน ตถญโจ อภิญญะโย
ปโยคานัน ปฏิปัสสททญโจ อภิญญะโย ผลานัน สจจิกิริยญโจ
อภิญญะโย วิตกคสส อภินิโรปนญโจ อภิญญะโย วิจารสส
อุปวิจารญโจ อภิญญะโย ปิตติยา พรณญโจ อภิญญะโย
สุขสส อภิสนุททญโจ อภิญญะโย จิตตสส เอกคญโจ อภิญญะโย
อวชชนญโจ อภิญญะโย วิชานญโจ อภิญญะโย
ปชานนญโจ อภิญญะโย สลขานนญโจ อภิญญะโย
เอโกทญโจ อภิญญะโย ฯ

[๓๗] อภิญญาถ ฌาตญโจ อภิญญะโย ปริณญาถ
ตีรณญโจ อภิญญะโย ปหานสส ปริจจาคญโจ อภิญญะโย
ภาวนาย เอกรสญโจ อภิญญะโย สจจิกิริยาถ ผสสนญโจ
อภิญญะโย ขนุชานัน ขนุชญโจ อภิญญะโย ฐาตุนัน ฐาตญโจ ๑
อภิญญะโย อายตทานัน อายตนญโจ อภิญญะโย สจจทานัน
#๑ ม. ย. ฐาตญโจ ฯ เอวมุปริปี ฯ

ตงฺขตถุโจ อภิลฺลเยยฺโย อตงฺขตตฺส อตงฺขตถุโจ อภิลฺลเยยฺโย ฯ

[๓๘] จิตฺตถุโจ อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตานนฺตริกถุโจ อภิลฺลเยยฺโย
จิตฺตตฺส วุจฺจานถุโจ อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตตฺส
วิวญฺจณถุโจ อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตตฺส เหตุถุโจ อภิลฺลเยยฺโย
จิตฺตตฺส ปจฺจยถุโจ อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตตฺส วตฺถถุโจ ๑ อภิลฺลเยยฺโย
จิตฺตตฺส ภูมฺมถุโจ อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตตฺส อารมฺมถุโจ อภิลฺลเยยฺโย
จิตฺตตฺส โคจฺรถุโจ อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตตฺส จริยถุโจ
อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตตฺส คตฺถุโจ อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตตฺส อภินิหารถุโจ
อภิลฺลเยยฺโย จิตฺตตฺส นิยฺยานถุโจ อภิลฺลเยยฺโย
จิตฺตตฺส นิสฺสรณถุโจ อภิลฺลเยยฺโย ฯ

[๓๙] เอกตฺเต อวชฺชนถุโจ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต วิชานนถุโจ
อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต ปชานนถุโจ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต
สขฺชานนถุโจ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต เอโกทถุโจ อภิลฺลเยยฺโย
เอกตฺเต อุปนิพฺนรฺถุโจ ๒ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต ปกฺขนุทฺถุโจ
อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต ปลีทฺถุโจ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต
สนฺติญฺจนถุโจ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต วิมฺุจฺจนถุโจ อภิลฺลเยยฺโย
เอกตฺเต เอตํ สนฺตฺนติ ปสฺสนถุโจ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต ยานิกถุโจ
อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต วตฺถกถุโจ อภิลฺลเยยฺโย
เอกตฺเต อนฺนุจฺจิตถุโจ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต ปริจฺจิตถุโจ อภิลฺลเยยฺโย
เอกตฺเต สฺสมารทฺถุโจ อภิลฺลเยยฺโย เอกตฺเต ปริคฺคหถุโจ
#๑ ม. ย. วตฺถถุโจ ฯ ๒ ม. ย. อุปนิพฺนรฺถุโจ ฯ

อภิญญะโย เอกตเต ปริวารญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต
 ปริปุรญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต สโมธานญฺโโจ อภิญญะโย
 เอกตเต อธิญฺจานญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต อาเสวนญฺโโจ
 อภิญญะโย เอกตเต ภาวนญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต พหุสีกมฺมญฺโโจ
 อภิญญะโย เอกตเต สฺสุมุคฺคตญฺโโจ อภิญญะโย
 เอกตเต สุวิมุตฺตญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต พุชฺฌนญฺโโจ อภิญญะโย
 เอกตเต อนุพุชฺฌนญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต ปฏฺฐิพุชฺฌนญฺโโจ
 อภิญญะโย เอกตเต สมพุชฺฌนญฺโโจ อภิญญะโย
 เอกตเต โปนฺนญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต อนุโปนฺนญฺโโจ อภิญญะโย
 เอกตเต ปฏฺฐิโปนฺนญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต สมโปนฺนญฺโโจ
 อภิญญะโย เอกตเต โปนฺนิกฺกขิยญฺโโจ อภิญญะโย
 เอกตเต อนุโปนฺนิกฺกขิยญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต ปฏฺฐิโปนฺนิกฺกขิยญฺโโจ
 อภิญญะโย เอกตเต สมโปนฺนิกฺกขิยญฺโโจ อภิญญะโย
 เอกตเต โชนฺนญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต อฺขุโชนฺนญฺโโจ
 อภิญญะโย เอกตเต อนุโชนฺนญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต
 ปฏฺฐิโชนฺนญฺโโจ อภิญญะโย เอกตเต สลฺโชนฺนญฺโโจ อภิญญะโย ฯ

[๔๐] ปตาปนญฺโโจ ๑ อภิญญะโย วิโรจนญฺโโจ อภิญญะโย
 กิเลสํ สนฺตปาปนญฺโโจ อภิญญะโย อมฺลญฺโโจ อภิญญะโย
 วิมฺลญฺโโจ อภิญญะโย นิมฺมลญฺโโจ อภิญญะโย สมญฺโโจ
 อภิญญะโย สมยญฺโโจ อภิญญะโย วิเวกญฺโโจ อภิญญะโย๓

#๑ ย. ปกาสนญฺโโจ ฯ

วิเวกจริยญฺโง อภิญฺเฌยฺโย วิจารณ์ญฺโง อภิญฺเฌยฺโย วิจารณ์จริยญฺโง
อภิญฺเฌยฺโย นิโรธญฺโง อภิญฺเฌยฺโย นิโรธจริยญฺโง
อภิญฺเฌยฺโย โวสุตคฺคญฺโง อภิญฺเฌยฺโย โวสุตคฺคจริยญฺโง
อภิญฺเฌยฺโย วิมุตตญฺโง อภิญฺเฌยฺโย วิมุตตจริยญฺโง
อภิญฺเฌยฺโย ฯ

[๔๑] ฉนฺทญฺโง อภิญฺเฌยฺโย ฉนฺทสุตฺต มฺลญฺโง อภิญฺเฌยฺโย
ฉนฺทสุตฺต ปาทญฺโง อภิญฺเฌยฺโย ฉนฺทสุตฺต ปธานญฺโง
อภิญฺเฌยฺโย ฉนฺทสุตฺต อិขฺฉนญฺโง อภิญฺเฌยฺโย ฉนฺทสุตฺต
อธิโมกฺขญฺโง อภิญฺเฌยฺโย ฉนฺทสุตฺต ปคฺคหญฺโง อภิญฺเฌยฺโย
ฉนฺทสุตฺต อฺปญฺจานญฺโง อภิญฺเฌยฺโย ฉนฺทสุตฺต อวิกฺเขปญฺโง
อภิญฺเฌยฺโย ฉนฺทสุตฺต ทสฺสนญฺโง อภิญฺเฌยฺโย ฯ

[๔๒] วิริยญฺโง อภิญฺเฌยฺโย วิริยสุตฺต มฺลญฺโง อภิญฺเฌยฺโย
วิริยสุตฺต ปาทญฺโง อภิญฺเฌยฺโย วิริยสุตฺต ปธานญฺโง อภิญฺเฌยฺโย
วิริยสุตฺต อិขฺฉนญฺโง อภิญฺเฌยฺโย วิริยสุตฺต อธิโมกฺขญฺโง อภิญฺเฌยฺโย
วิริยสุตฺต ปคฺคหญฺโง อภิญฺเฌยฺโย วิริยสุตฺต อฺปญฺจานญฺโง
อภิญฺเฌยฺโย วิริยสุตฺต อวิกฺเขปญฺโง อภิญฺเฌยฺโย วิริยสุตฺต
ทสฺสนญฺโง อภิญฺเฌยฺโย ฯ

[๔๓] จิตฺตญฺโง อภิญฺเฌยฺโย จิตฺตสุตฺต มฺลญฺโง อภิญฺเฌยฺโย
จิตฺตสุตฺต ปาทญฺโง อภิญฺเฌยฺโย จิตฺตสุตฺต ปธานญฺโง
อภิญฺเฌยฺโย จิตฺตสุตฺต อิขฺฉนญฺโง อภิญฺเฌยฺโย จิตฺตสุตฺต

อธิโมกขญโจ อภิญญะโย จิตตสส ปคคหญโจ อภิญญะโย
จิตตสส อูปญจานญโจ อภิญญะโย จิตตสส อวิกุเขปญโจ
อภิญญะโย จิตตสส ทสฺสนญโจ อภิญญะโย ฯ

[๔๔] วิมฺสญโจ อภิญญะโย วิมฺสาย มุลญโจ อภิญญะโย
วิมฺสาย ปาทญโจ อภิญญะโย วิมฺสาย ปธานญโจ อภิญญะโย
วิมฺสาย อิชฺฉณญโจ อภิญญะโย วิมฺสาย อธิโมกขญโจ
อภิญญะโย วิมฺสาย ปคคหญโจ อภิญญะโย วิมฺสาย
อูปญจานญโจ อภิญญะโย วิมฺสาย อวิกุเขปญโจ อภิญญะโย
วิมฺสาย ทสฺสนญโจ อภิญญะโย ฯ

[๔๕] ทุกขญโจ อภิญญะโย ทุกขสฺส ปิพนญโจ อภิญญะโย
ทุกขสฺส สงฺขตญโจ อภิญญะโย ทุกขสฺส สนนตาปญโจ
อภิญญะโย ทุกขสฺส วิปริณามญโจ อภิญญะโย สมุทญโจ
อภิญญะโย สมุทสฺส आयุหนญโจ อภิญญะโย สมุทสฺส
นิทานญโจ อภิญญะโย สมุทสฺส สลฺโลคญโจ อภิญญะโย
สมุทสฺส ปลิโพทญโจ อภิญญะโย นิโรธญโจ อภิญญะโย
นิโรธสฺส นิศฺสรณญโจ อภิญญะโย นิโรธสฺส วิเวกญโจ อภิญญะโย
นิโรธสฺส อสงฺขตญโจ อภิญญะโย นิโรธสฺส อมตญโจ
อภิญญะโย มคฺคญโจ อภิญญะโย มคฺคสฺส นิชฺชานญโจ อภิญญะโย
มคฺคสฺส เหตุญโจ อภิญญะโย มคฺคสฺส ทสฺสนญโจ
อภิญญะโย มคฺคสฺส อาริปปเตยฺยญโจ อภิญญะโย ฯ

[๔๖] ตถภูโจ อภิญญะโย อนตตภูโจ อภิญญะโย
สจจภูโจ อภิญญะโย ปฏิวะธภูโจ อภิญญะโย อภิขานนภูโจ
อภิญญะโย ปริขานนภูโจ อภิญญะโย ฐมมภูโจ อภิญญะโย
ธาตภูโจ อภิญญะโย ฌาตภูโจ อภิญญะโย
สจจิกิริยภูโจ อภิญญะโย ผสฺสนภูโจ อภิญญะโย อภิสมยภูโจ
อภิญญะโย ฯ

[๔๗] เนกขมมํ อภิญญะยํ อพฺยาปาโท อภิญญะโย
อาโลกสณฺดา อภิญญะยฺยา อวิกุเจโป อภิญญะโย ฐมฺมวตฺถานํ
อภิญญะยํ ฌาณํ อภิญญะยํ ปามุขฺชํ อภิญญะยํ
ปจฺจมฺขณานํ อภิญญะยํ ทฺตฺตฺยชฺฌานํ อภิญญะยํ ตตฺตฺยชฺฌานํ
อภิญญะยํ จตฺตฺตชฺฌานํ อภิญญะยํ อากาसानนฺจายตฺนสมฺปาตฺติ
อภิญญะยฺยา วิญฺญาณนฺจายตฺนสมฺปาตฺติ อภิญญะยฺยา
อาภิญญญฺจายตฺนสมฺปาตฺติ อภิญญะยฺยา เนวสณฺดานาสณฺจายตฺนสมฺปาตฺติ

อภิญญะยฺยา ฯ

[๔๘] อนิจฺจานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา ทฺกฺขานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา
อนตฺตานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา นิพฺพิทานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา
วិราคานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา นิโรธานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา
ปฏฺินิสฺสคฺคานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา ขยานุปฺสฺสนา
อภิญญะยฺยา วยานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา วิปริณามานุปฺสฺสนา
อภิญญะยฺยา อนิมิตฺตานุปฺสฺสนา อภิญญะยฺยา อปฺปณฺหิตานุปฺสฺสนา

อภิณฺเวยยา สุลฺลตานุปฺสฺสนา อภิณฺเวยยา อธิปฺลฺลาชฺมฺมวิปฺสฺสนา
อภิณฺเวยยา ยถาภูตฉาณทฺสฺสนํ อภิณฺเวยยํ
อาทึนวานุปฺสฺสนา อภิณฺเวยยา ปฏฺฐิสงฺขานุปฺสฺสนา อภิณฺเวยยา
วิวฏฺฏฺหานุปฺสฺสนา อภิณฺเวยยา ฯ

[๔๕] โสตาปตฺติมคฺโค อภิณฺเวยโย โสตาปตฺติมลสฺมาปตฺติ
อภิณฺเวยยา สกทาคามิมคฺโค อภิณฺเวยโย สกทาคามิมลสฺมาปตฺติ
อภิณฺเวยยา อนาคามิมคฺโค อภิณฺเวยโย อนาคามิมลสฺมาปตฺติ
อภิณฺเวยยา อรหตฺตมคฺโค อภิณฺเวยโย อรหตฺตมลสฺมาปตฺติ
อภิณฺเวยยา ฯ

[๕๐] อธิโมกฺขญฺเณน สทฺธินฺทฺริยํ อภิณฺเวยยํ ปคฺคหฺญฺเณน
วิริยฺนฺทฺริยํ อภิณฺเวยยํ อุปฺภฺจฺจานญฺเณน สตินฺทฺริยํ อภิณฺเวยยํ
อวิกฺเขปญฺเณน สฺมาธินฺทฺริยํ อภิณฺเวยยํ ทสฺสนญฺเณน ปญฺณินฺทฺริยํ
อภิณฺเวยยํ อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยญฺเณน สทฺธาพลํ อภิณฺเวยยํ
โกสฺชเช อกมฺปิยญฺเณน วิริยพลํ อภิณฺเวยยํ ปมาเท
อกมฺปิยญฺเณน สติพลํ อภิณฺเวยยํ อุตฺทฺชจฺเจ อกมฺปิยญฺเณน สฺมาธิพลํ
อภิณฺเวยยํ อวิชฺชาย อกมฺปิยญฺเณน ปญฺญาพลํ อภิณฺเวยยํ ฯ

[๕๑] อุปฺภฺจฺจานญฺเณน สติสมฺโพชฺฌงฺคฺโค อภิณฺเวยโย ปวิจฺยญฺเณน
ชฺมฺมวิจฺยสมฺโพชฺฌงฺคฺโค อภิณฺเวยโย ปคฺคหฺญฺเณน วิริยสมฺโพชฺฌงฺคฺโค
อภิณฺเวยโย ฝรณฺญฺเณน ปีติสมฺโพชฺฌงฺคฺโค อภิณฺเวยโย

อุปสมภูเจณ ปสฺสทฐิสฺมโโพชฺฌงฺโก อภิญฺเญยฺโย อวิกฺเขปภูเจณ
สมาธิสมโโพชฺฌงฺโก อภิญฺเญยฺโย ปฏิสงฺขานภูเจณ
อุเปกฺขาสฺมโโพชฺฌงฺโก อภิญฺเญยฺโย ฯ

[๕๒] ทสฺสนภูเจณ สมฺมาทิฏฺฐิ อภิญฺเญยฺยา อภินิโรปนภูเจณ
สมฺมาสงฺกปโป อภิญฺเญยฺโย ปริกฺคหภูเจณ สมฺมาวาจา
อภิญฺเญยฺยา สมฺภูจฺจานภูเจณ สมฺมากมฺมนฺโต อภิญฺเญยฺโย
โวทานภูเจณ สมฺมาอาชีโว อภิญฺเญยฺโย ปคฺคหภูเจณ สมฺมาวายาโม
อภิญฺเญยฺโย อุปฺภูจฺจานภูเจณ สมฺมาสติ อภิญฺเญยฺยา
อวิกฺเขปภูเจณ สมฺมาสมาธิ อภิญฺเญยฺโย ฯ

[๕๓] อาธิปเตยฺยภูเจณ อินฺทฺริยา อภิญฺเญยฺยา อกมฺปิยภูเจณ
พลา อภิญฺเญยฺยา นียฺยานภูเจณ โโพชฺฌงฺกา อภิญฺเญยฺยา
เหตุภูเจณ มคฺโค อภิญฺเญยฺโย อุปฺภูจฺจานภูเจณ สติปฺภูจฺจนา
อภิญฺเญยฺยา ปทหนภูเจณ สมฺมปฺปชานา อภิญฺเญยฺยา อិชฺฉนฺนภูเจณ
อิทฺธิปาทา อภิญฺเญยฺยา ตถภูเจณ สจฺจา อภิญฺเญยฺยา
อวิกฺเขปภูเจณ สมโถ อภิญฺเญยฺโย อนฺุปสฺสนภูเจณ วิปสฺสนา
อภิญฺเญยฺยา เอกรสฺสภูเจณ สมถวิปสฺสนา อภิญฺเญยฺยา อนตฺิวคฺคตฺนภูเจณ
ยฺคนทฺธิ อภิญฺเญยฺยํ ฯ

[๕๔] สํวรภูเจณ สีสฺวิสุทฺธิ อภิญฺเญยฺยา อวิกฺเขปภูเจณ
จิตฺตฺวิสุทฺธิ อภิญฺเญยฺยา ทสฺสนภูเจณ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ อภิญฺเญยฺยา
มุตฺตภูเจณ วิโมกฺโข อภิญฺเญยฺโย ปฏฺิวธภูเจณ วิชฺชา อภิญฺเญยฺยา

ปริจจาคภูเจณ วิมุตติ อภิญเญยยา สมุจเฉทภูเจณ
ขเย ฌาณ อภิญเญยโย ปฏิปุตฺตสทฺตภูเจณ อนุปฺปาเท ฌาณ
อภิญเญยโย จฺนุโท มุลภูเจณ อภิญเญยโย มนสิกาโร สมภูจฺจานภูเจณ
อภิญเญยโย ผสฺโส สโมธานภูเจณ อภิญเญยโย
เวทนา สโมสฺรณภูเจณ อภิญเญยยา สมาธิ ปมุขภูเจณ อภิญเญยโย
สติ อาธิปเตยฺยภูเจณ อภิญเญยยา ปญฺญา ตทฺตตรภูเจณ
อภิญเญยยา วิมุตติ สารภูเจณ อภิญเญยยา อมโตคฺค
นิพฺพานํ ปริโยสานภูเจณ อภิญเญยโย ฯ

[๕๕] เข เข ฌมฺมา อภิญฺญาตา โหนฺติ เต เต ฌมฺมา
ญาตา โหนฺติ ตํญาตภูเจณ ฌาณํ ปชานนภูเจณ ปญฺญา
เตน วุจฺจติ อิม ฌมฺมา อภิญฺเญยยาติ โสดาวชานํ ตํปชานนา
ปญฺญา สุตฺมเข ฌาณํ ๑ ฯ

ทฺติยภาณวารํ ฯ

[๕๖] กถิ อิม ฌมฺมา ปริญฺเญยยาติ โสดาวชานํ ตํปชานนา
ปญฺญา สุตฺมเข ฌาณํ เอโก ฌมฺโม ปริญฺเญยโย ผสฺโส สาสโว
อุปาทานิโย เทว ฌมฺมา ปริญฺเญยยา นามนฺจ รูปนฺจ ตโย
ฌมฺมา ปริญฺเญยยา คิสุโส เวทนา จตฺตาโร ฌมฺมา ปริญฺเญยยา
จตฺตาโร อาหารา ปนฺจ ฌมฺมา ปริญฺเญยยา ปนฺจอุปาทานกฺขนฺธา
ณ ฌมฺมา ปริญฺเญยยา ณ อชฺฉตฺติกานิ อายตฺตานิ
สฺสทฺต ฌมฺมา ปริญฺเญยยา สฺสทฺต วิญฺญาณภูจฺติโย อภูจ ฌมฺมา
#๑ ม. ย. ฌาณนฺติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

ปริณฺเณยฺยา อฏฺฐ โลกธมฺมา นว ธมฺมา ปริณฺเณยฺยา นว
สตฺตาวาสา ทส ธมฺมา ปริณฺเณยฺยา ทสายนานิ ฯ

[๕๑] สพุพฺพิ ภิกฺขเว ปริณฺเณยฺยํ กิณฺจ ภิกฺขเว สพุพฺพิ
ปริณฺเณยฺยํ จกฺขุํ ภิกฺขเว ปริณฺเณยฺยํ รุปา ปริณฺเณยฺยา
จกฺขุวิญฺญาณํ ปริณฺเณยฺยํ จกฺขุสมฺมุสฺโส ปริณฺเณยฺโย ยมฺปิทํ ๑
จกฺขุสมฺมุสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทฺยิตํ สฺขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมฺมุสฺขํ
วา ตมฺปิ ปริณฺเณยฺยํ โสตํ ปริณฺเณยฺยํ สทฺทา ปริณฺเณยฺยา
ฯเปฯ ฆานํ ปริณฺเณยฺยํ คนฺธา ปริณฺเณยฺยา ชิวฺหา
ปริณฺเณยฺยา รสา ปริณฺเณยฺยา กาโย ปริณฺเณยฺโย โผฏฺฐพฺพา
ปริณฺเณยฺยา มโน ปริณฺเณยฺโย ธมฺมา ปริณฺเณยฺยา
มโนวิญฺญาณํ ปริณฺเณยฺยํ มโนสมฺมุสฺโส ปริณฺเณยฺโย ยมฺปิทํ
มโนสมฺมุสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทฺยิตํ สฺขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมฺมุสฺขํ
วา ตมฺปิ ปริณฺเณยฺยํ ฯ

[๕๒] รูปี ปริณฺเณยฺยํ เวทนา ปริณฺเณยฺยา สลฺลยา
ปริณฺเณยฺยา สงฺขารา ปริณฺเณยฺยา วิญฺญาณํ ปริณฺเณยฺยํ
จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรณํ ฯเปฯ อมโตคฺคํ นิพฺพานํ ปริโยสานญฺเณ
ปริณฺเณยฺยํ เยสํ เยสํ ธมฺมานํ ปฏฺฐิลาภตฺถาย วายมฺนฺตสฺส
เต เต ธมฺมา ปฏฺฐิลทฺธา โหนฺติ เอวํ เต ธมฺมา ปริณฺเณยฺยา
เจว โหนฺติ ตีริตา จ ฯ

[๕๓] เนกฺขมฺมํ ปฏฺฐิลาภตฺถาย วายมฺนฺตสฺส เนกฺขมฺมํ ปฏฺฐิลทฺธํ
#๑ ยฺ ยทิตํ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต
จ อพฺยาปาทํ ปฏฺิลาภตฺถาย วายมนฺตสฺส อพฺยาปาโท ปฏฺิลทฺุโ
โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ อาโลกสณฺณํ
ปฏฺิลาภตฺถาย วายมนฺตสฺส อาโลกสณฺณา ปฏฺิลทฺุธา
โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ อวิกฺเขปํ
ปฏฺิลาภตฺถาย วายมนฺตสฺส อวิกฺเขโป ปฏฺิลทฺุโ โหติ เอวํ
โส ฌมโม ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ ฌมฺมวตฺถานํ
ปฏฺิลาภตฺถาย วายมนฺตสฺส ฌมฺมวตฺถานํ ปฏฺิลทฺุธิ โหติ เอวํ
โส ฌมโม ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ ฌณฺํ ปฏฺิลาภตฺถาย
วายนฺตสฺส ฌณฺํ ปฏฺิลทฺุธิ โหติ เอวํ โส ฌมโม
ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ ปามุชฺชํ ปฏฺิลาภตฺถาย
วายนฺตสฺส ปามุชฺชํ ปฏฺิลทฺุธิ โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณฺหาโต
เจว โหติ ตีริโต จ ฯ

[๖๐] ปจฺมชฺฌานํ ปฏฺิลาภตฺถาย วายมนฺตสฺส ปจฺมชฺฌานํ
ปฏฺิลทฺุธิ โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต
จ ทฺุคฺคิยชฺฌานํ ฯเปฯ ตฺุคฺคิยชฺฌานํ จตฺุคฺคถชฺฌานํ ปฏฺิลาภตฺถาย
วายนฺตสฺส จตฺุคฺคถชฺฌานํ ปฏฺิลทฺุธิ โหติ เอวํ โส ฌมโม
ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ อากาसानญฺายตฺนสมาปตฺติ
ปฏฺิลาภตฺถาย วายนฺตสฺส อากาसानญฺายตฺนสมาปตฺติ ปฏฺิลทฺุธา
โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ

วิญญาณญายตนสมาปตตี ปฏิลาภตถาย วายมนุตตส วิญญาณญายตนสมาปตตี
ปฏิลทฐา โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณญาโต
เจว โหติ ตีริโต จ อากิณญญายตนสมาปตตี ปฏิลาภตถาย
วายนุตตส อากิณญญายตนสมาปตตี ปฏิลทฐา โหติ เอวํ
โส ฌมโม ปริณญาโต เจว โหติ ตีริโต จ เนวสญญานาสญญายตนสมาปตตี
ปฏิลาภตถาย วายนุตตส เนวสญญานาสญญายตนสมาปตตี
ปฏิลทฐา โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณญาโต
เจว โหติ ตีริโต จ ฯ

[๖๑] อนิจจานุปัสสัน ปฏิลาภตถาย วายนุตตส อนิจจานุปัสสนา
ปฏิลทฐา โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณญาโต เจว
โหติ ตีริโต จ ทุกขานุปัสสัน ปฏิลาภตถาย วายนุตตส
ทุกขานุปัสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณญาโต
เจว โหติ ตีริโต จ อนตตานุปัสสัน ปฏิลาภตถาย วายนุตตส
อนตตานุปัสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณญาโต
เจว โหติ ตีริโต จ นิพพิทานุปัสสัน ปฏิลาภตถาย วายนุตตส
นิพพิทานุปัสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณญาโต
เจว โหติ ตีริโต จ วิราคานุปัสสัน ปฏิลาภตถาย วายนุตตส
วิราคานุปัสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณญาโต
เจว โหติ ตีริโต จ นิโรธานุปัสสัน ปฏิลาภตถาย วายนุตตส
นิโรธานุปัสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอวํ โส ฌมโม ปริณญาโต

เจว โหติ ตีริโต จ ปฏินิสสุคคานุปุสสัน ปฏิลาภคถาย วายมนุตตส
ปฏินิสสุคคานุปุสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอว โส ฐมโม
ปริยญาโต เจว โหติ ตีริโต จ ขยานุปุสสัน ปฏิลาภคถาย
วายนุตตส ขยานุปุสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอว โส ฐมโม
ปริยญาโต เจว โหติ ตีริโต จ วยานุปุสสัน ปฏิลาภคถาย
วายนุตตส วยานุปุสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอว โส ฐมโม
ปริยญาโต เจว โหติ ตีริโต จ วิปริณามานุปุสสัน ปฏิลาภคถาย
วายนุตตส วิปริณามานุปุสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอว
โส ฐมโม ปริยญาโต เจว โหติ ตีริโต จ อนิมิตตทานุปุสสัน
ปฏิลาภคถาย วายนุตตส อนิมิตตทานุปุสสนา ปฏิลทฐา โหติ
เอว โส ฐมโม ปริยญาโต เจว โหติ ตีริโต จ อปฺปณฺหิตานุปุสสัน
ปฏิลาภคถาย วายนุตตส อปฺปณฺหิตานุปุสสนา ปฏิลทฐา
โหติ เอว โส ฐมโม ปริยญาโต เจว โหติ ตีริโต จ
สุลฺลตทานุปุสสัน ปฏิลาภคถาย วายนุตตส สุลฺลตทานุปุสสนา
ปฏิลทฐา โหติ เอว โส ฐมโม ปริยญาโต เจว โหติ
ตีริโต จ ฯ

[๖๒] อธิปญฺญาฐมฺมวิปุสสัน ปฏิลาภคถาย วายนุตตส
อธิปญฺญาฐมฺมวิปุสสนา ปฏิลทฐา โหติ เอว โส ฐมโม ปริยญาโต
เจว โหติ ตีริโต จ ยถาภูตถาณทสฺสัน ปฏิลาภคถาย
วายนุตตส ยถาภูตถาณทสฺสัน ปฏิลทฐา โหติ เอว โส ฐมโม

ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ อาทินวานุปฺสสนํ ปฏฺิลาภตุถาย
วายนฺตฺสส อาทินวานุปฺสสนา ปฏฺิลทฺธา โหติ เอวํ โส ฌมฺโม
ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ ปฏฺิสงฺขานุปฺสสนํ ปฏฺิลาภตุถาย
วายนฺตฺสส ปฏฺิสงฺขานุปฺสสนา ปฏฺิลทฺธา โหติ เอวํ โส ฌมฺโม
ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ วิวญฺญานานุปฺสสนํ ปฏฺิลาภตุถาย
วายนฺตฺสส วิวญฺญานานุปฺสสนา ปฏฺิลทฺธา โหติ เอวํ โส ฌมฺโม
ปริณฺหาโต เจว โหติ ตีริโต จ ฯ

[๖๗] โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏฺิลาภตุถาย วายนฺตฺสส โสตาปตฺติมคฺโค
ปฏฺิลทฺโธ โหติ เอวํ โส ฌมฺโม ปริณฺหาโต เจว
โหติ ตีริโต จ สกทาคามิมคฺคํ ปฏฺิลาภตุถาย วายนฺตฺสส สกทาคามิมคฺโค
ปฏฺิลทฺโธ โหติ เอวํ โส ฌมฺโม ปริณฺหาโต เจว
โหติ ตีริโต จ อนาคามิมคฺคํ ปฏฺิลาภตุถาย วายนฺตฺสส อนาคามิมคฺโค
ปฏฺิลทฺโธ โหติ เอวํ โส ฌมฺโม ปริณฺหาโต เจว
โหติ ตีริโต จ อรหตฺตมคฺคํ ปฏฺิลาภตุถาย วายนฺตฺสส อรหตฺตมคฺโค
ปฏฺิลทฺโธ โหติ เอวํ โส ฌมฺโม ปริณฺหาโต เจว
โหติ ตีริโต จ เยสํ เยสํ ฌมฺมานํ ปฏฺิลาภตุถาย วายนฺตฺสส
เต เต ฌมฺมา ปฏฺิลทฺธา โหนฺติ เอวํ เต ฌมฺมา ปริณฺหาตา
เจว โหนฺติ ตีริตา จ ตํ ฌาตญฺฺเจน ฌาณํ ปชานนญฺฺเจน
ปญฺญา เตน วุจฺจติ อิม ฌมฺมา ปริณฺเวยฺยาติ โสดาวธานํ
ตํปชานา ปญฺญา สุตฺตมเย ฌาณํ ฯ

[๖๔] กถิ อิม ชมมา ปหาตพพาทิ โสดาวธานัน ตปชานนา
ปญญา สุตมเย ฌาณัน เอโก ชมโม ปหาตพโพ อสุมิมาโน
เทว ชมมา ปหาตพพา อวิชชา จ ภวตณหา จ ตโย ชมมา
ปหาตพพา ติสฺโส ตณหา จตฺตาริ ชมมา ปหาตพพา จตฺตาริ
โอมมา ปญจ ชมมา ปหาตพพา ปญจ นีวรณานิ จ ชมมา
ปหาตพพา จ ตณหาภายา สุตต ชมมา ปหาตพพา สุตตานุสยา
อฏฺฐ ชมมา ปหาตพพา อฏฺฐ มิจฺจตฺตา นว ชมมา
ปหาตพพา นว ตณฺหามูลกา ชมมา ทส ชมมา ปหาตพพา ทส
มิจฺจตฺตา ฯ

[๖๕] เทว ปหานานิ สมุจฺเจทปฺปหานัน ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานัน
สมุจฺเจทปฺปหานณฺจ โลกุตฺตริ ขยคามิมคฺคิ ภาวยโต ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานณฺจ
ผลกฺขณฺเ ๑ ติณฺนิ ปหานานิ กามานเมตฺติ นิสฺสรณฺณ
ยทิตฺถิ เนกขมฺมํ รูปานเมตฺติ นิสฺสรณฺณ ยทิตฺถิ อารุปฺปี ยํ โย ปน
กิลฺยจิ ภูตํ สงฺขตํ ปฏฺธิจฺจ สมุปฺปนฺนํ นิโรชฺชํ ตสฺส นิสฺสรณฺณ
เนกขมฺมํ ปฏฺธิลทฺทสฺส กามา ปหีนา เจว โหนฺติ ปริจฺจตฺตา จ
อารุปฺปี ปฏฺธิลทฺทสฺส รูปา ปหีนา เจว โหนฺติ ปริจฺจตฺตา จ นิโรชฺชํ
ปฏฺธิลทฺทสฺส สงฺขารา ปหีนา เจว โหนฺติ ปริจฺจตฺตา จ ๑ จตฺตาริ
ปหานานิ ทฺถกฺขสจฺจํ ปริณฺญาปฏฺธิเวรฺธํ ปฏฺธิวิชฺฌนฺฺโต ปชฺหติ สมุทฺยสจฺจํ
ปหานปฺปฏฺธิเวรฺธํ ปฏฺธิวิชฺฌนฺฺโต ปชฺหติ นิโรชฺชสจฺจํ สจฺฉิกิริยาปฏฺธิเวรฺธํ
ปฏฺธิวิชฺฌนฺฺโต ปชฺหติ มคฺคสจฺจํ ภาวนาปฏฺธิเวรฺธํ

ปฏิวิชฌนโต ปชหติ ฯ ปถจปฺปหานานิ วิภขมฺภนปฺปหานํ ตทงฺคปฺปหานํ
สมฺมุจฺเจทปฺปหานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานํ นิสฺสสรณปฺปหานํ
วิภขมฺภนปฺปหานนฺจ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ ภาวโยโต ตทงฺคปฺปหานนฺจ
ทิกฺกุจฺจิตานํ นิพฺเพชภากิยํ สมาริํ ภาวโยโต สมฺมุจฺเจทปฺปหานนฺจ
โลกุตฺตรํ ขยคามิมคฺคํ ภาวโยโต ปฏิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานนฺจ
ผลกฺขณฺเณ นิสฺสสรณปฺปหานนฺจ นิโรโธ นิพฺพานํ ฯ

[๖๖] สพฺพิ ภิกฺขเว ปหาตพฺพิ กิณฺจ ภิกฺขเว สพฺพิ
ปหาตพฺพิ จกฺขุํ ภิกฺขเว ปหาตพฺพิ รูปา ปหาตพฺพา จกฺขุวิญฺญาณํ
ปหาตพฺพิ จกฺขุสมฺมุสฺโส ปหาตพฺโพ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺมุสฺสปฺจฺจยา
อุปฺปชฺชติ เวทยิตฺติ สฺขํ วา ทฺถกฺขํ วา
อทุกฺขมฺมุสฺขํ วา ตมฺปิ ปหาตพฺพิ โสติ ปหาตพฺพิ สทฺทา
ปหาตพฺพา ฯเปฯ ฆานํ ปหาตพฺพิ กนฺธา ปหาตพฺพา ชิฺวหา
ปหาตพฺพา รสา ปหาตพฺพา กาโย ปหาตพฺโพ โผฏฺฐพฺพา
ปหาตพฺพา มโน ปหาตพฺโพ ฐมฺมา ปหาตพฺพา มโนวิญฺญาณํ
ปหาตพฺพิ มโนสมฺมุสฺโส ปหาตพฺโพ ยมฺปิทํ มโนสมฺมุสฺสปฺจฺจยา
อุปฺปชฺชติ เวทยิตฺติ สฺขํ วา ทฺถกฺขํ วา อทุกฺขมฺมุสฺขํ
วา ตมฺปิ ปหาตพฺพิ ฯ

รูปํ ปสฺสนฺโต ปชหติ เวทนํ ปสฺสนฺโต ปชหติ สลฺยณํ
ปสฺสนฺโต ปชหติ สงฺขารํ ปสฺสนฺโต ปชหติ วิญฺญาณํ
ปสฺสนฺโต ปชหติ จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรณํ อมโตคฺธิ นินฺพฺพานํ

ปริโยสานญฺเฐน ปสฺสนโต ปชหติ เย เย ชมฺมา ปหีนา โหนฺติ
เต เต ชมฺมา ปริจฺจตฺตา โหนฺติ ตํ ฅาตฺตญฺเฐน ฅาณํ
ปชานนญฺเฐน ปญฺญา เตน วุจฺจติ อิม ชมฺมา ปหาตพฺพาทิ
โสดาวธานํ ตํปชานนา ปญฺญา สุตฺมเย ฅาณํ ฯ

ตติยภาณวารํ ฯ

[๖๗] กถิ อิม ชมฺมา ภาเวตพฺพาทิ โสดาวธานํ ตํปชานนา
ปญฺญา สุตฺมเย ฅาณํ เอโก ชมฺโม ภาเวตพฺพโ ภายคตา
สตี สาทสหคตา เทว ชมฺมา ภาเวตพฺพวา สมโถ จ วิปสฺสนา
จ ตโย ชมฺมา ภาเวตพฺพวา ตโย สมาริ จตฺตารอ ชมฺมา
ภาเวตพฺพวา จตฺตารอ สตีปญฺจานา ปญจ ชมฺมา ภาเวตพฺพวา
ปญจงฺกโก สมฺมาสมาริ ๑ ฉ ชมฺมา ภาเวตพฺพวา ฉ อนุสฺสตีญฺจานานิ
สจฺจต ชมฺมา ภาเวตพฺพวา สจฺจต โพชฅงฺกา อญฺจ
ชมฺมา ภาเวตพฺพวา อริโย อญฺจงฺกโก มคฺโค นว ชมฺมา
ภาเวตพฺพวา นว ปาริสฺสุทฺธิปฺปชานินฺจฺคานิ ทส ชมฺมา
ภาเวตพฺพวา ทส กสิณายตฺนานิ ฯ

[๖๘] เทว ภาวนา โลกียา จ ภาวนา โลกุตฺตรา จ ภาวนา ฯ
ติสฺโส ภาวนา รูปาวจรกฺุสลานํ ชมฺมานํ ภาวนา อรูปาวจรกฺุสลานํ
ชมฺมานํ ภาวนา อปรียาปนฺนํ กฺุสลานํ ชมฺมานํ
ภาวนา ฯ รูปาวจรกฺุสลานํ ชมฺมานํ ภาวนา อตฺถิ หีนา อตฺถิ
มชฺฌิมา อตฺถิ ปณีตา อรูปาวจรกฺุสลานํ ชมฺมานํ ภาวนา อตฺถิ
#๑ ม. สมาริ ฯ

หีนา อตถิ มชฺฉิมา อตถิ ปณฺธิตา อปริยาปนฺนํ กุสฺถานํ ฌมฺมานํ
ภาวนา [๑] ปณฺธิตา ฯ จตฺสฺโส ภาวนา ทุกฺขสจฺจํ ปริณฺหาปฏฺิเวธํ
ปฏฺิวิชฺฌนฺโต ภาวเตติ สมุทฺยสจฺจํ ปหานปฏฺิเวธํ ปฏฺิวิชฺฌนฺโต ภาวเตติ
นิโรธสจฺจํ สจฺฉิกิริยาปฏฺิเวธํ ปฏฺิวิชฺฌนฺโต ภาวเตติ มคฺคสจฺจํ
ภาวนาปฏฺิเวธํ ปฏฺิวิชฺฌนฺโต ภาวเตติ อีมา จตฺสฺโส ภาวนา ฯ

[๖๕] อปราปี จตฺสฺโส ภาวนา เอสนาภาวนา ปฏฺิลาภภาวนา
เอกรสาภาวนา อาเสวนาภาวนา ฯ

กตมา เอสนาภาวนา สพฺเพสํ สมาริํ สมาสชฺชนฺตํ ตตฺถ
ชาตา ฌมฺมา เอกรสา โหนฺตฺติ อัย เอสนาภาวนา ฯ

กตมา ปฏฺิลาภภาวนา สพฺเพสํ สมาริํ สมาสปนฺนํ ตตฺถ
ชาตา ฌมฺมา อณฺณมณฺณํ นาคิวคฺตฺตฺติ อัย ปฏฺิลาภภาวนา ฯ

[๗๐] กตมา เอกรสาภาวนา อธิโมกฺขญฺเณ สทฺธินฺทฺริยํ
ภายโต สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน จตฺตาริ อินฺทฺริยานิ เอกรสา โหนฺตฺติ
อินฺทฺริยานํ เอกรสญฺเณ ภาวนา ปคฺคญฺเณ วิริยินฺทฺริยํ ภายโต
วิริยินฺทฺริยสฺส วเสน จตฺตาริ อินฺทฺริยานิ เอกรสา โหนฺตฺติ
อินฺทฺริยานํ เอกรสญฺเณ ภาวนา อฺปญฺจานญฺเณ สติณฺทฺริยํ ภายโต
สติณฺทฺริยสฺส วเสน จตฺตาริ อินฺทฺริยานิ เอกรสา โหนฺตฺติ อินฺทฺริยานํ
เอกรสญฺเณ ภาวนา อวิกฺเขปญฺเณ สมาริณฺทฺริยํ ภายโต
สมาริณฺทฺริยสฺส วเสน จตฺตาริ อินฺทฺริยานิ เอกรสา โหนฺตฺติ
อินฺทฺริยานํ เอกรสญฺเณ ภาวนา ทสฺสนญฺเณ ปณฺณินฺทฺริยํ ภายโต
#๑ ย. อตถิ ฯ

ปณฺณินทฺริยสฺส วเสน จตฺตาริ อินฺทฺริยานิ เอกรสา โหนฺตฺติ อินฺทฺริยานํ
เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา อสฺสทฺธิเย อกฺมฺปิยฺสฺส สทฺธาพลํ
ภาวยโต สทฺธาพลสฺส วเสน จตฺตาริ พฺลანი เอกรสา โหนฺตฺติ
พฺลანი เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา โกสชฺเช อกฺมฺปิยฺสฺส วิริยพลํ
ภาวยโต วิริยพลสฺส วเสน จตฺตาริ พฺลანი เอกรสา โหนฺตฺติ พฺลანი
เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา ปมาเท อกฺมฺปิยฺสฺส สติพลํ ภาวยโต สติพลสฺส
วเสน จตฺตาริ พฺลანი เอกรสา โหนฺตฺติ พฺลანი เอกรสฺสฺส
ภาวนา อทฺทจฺเจ อกฺมฺปิยฺสฺส สมาริพลํ ภาวยโต สมาริพลสฺส
วเสน จตฺตาริ พฺลანი เอกรสา โหนฺตฺติ พฺลანი เอกรสฺสฺส
ภาวนา อวิชฺชาย อกฺมฺปิยฺสฺส ปณฺณพฺลํ ภาวยโต
ปณฺณพฺลสฺส วเสน จตฺตาริ พฺลანი เอกรสา โหนฺตฺติ พฺลანი
เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา ฯ อฺปฺกฺขานฺนฺสฺส สติสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวยโต
สติสมฺโพชฺฌงฺกสฺส วเสน ฉ โพชฺฌงฺกา เอกรสา โหนฺตฺติ โพชฺฌงฺกานํ
เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา ปวิจฺยฺสฺส ฌมฺมวิจฺยสมฺโพชฺฌงฺกํ
ภาวยโต ฌมฺมวิจฺยสมฺโพชฺฌงฺกสฺส วเสน ฉ โพชฺฌงฺกา
เอกรสา โหนฺตฺติ โพชฺฌงฺกานํ เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา ปคฺคหฺนฺสฺส
วิริยสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวยโต วิริยสมฺโพชฺฌงฺกสฺส วเสน ฉ
โพชฺฌงฺกา เอกรสา โหนฺตฺติ โพชฺฌงฺกานํ เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา
ผรณฺนฺสฺส ปิตฺติสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวยโต ปิตฺติสมฺโพชฺฌงฺกสฺส วเสน
ฉ โพชฺฌงฺกา เอกรสา โหนฺตฺติ โพชฺฌงฺกานํ เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา

อุปสมภูเจณ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌงฺคํ ภาวยโต ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌงฺคสฺส
วเสน ฉ โพชฌงฺคา เอกรสา โหนฺตฺติ โพชฌงฺกานํ เอกรสภูเจณ
ภาวนา อวิกฺเขปภูเจณ สมาริสมฺโพชฌงฺคํ ภาวยโต สมาริสมฺโพชฌงฺคสฺส
วเสน ฉ โพชฌงฺคา เอกรสา โหนฺตฺติ โพชฌงฺกานํ
เอกรสภูเจณ ภาวนา ปฏิสงฺขานภูเจณ อุเปกฺขาสฺมฺโพชฌงฺคํ
ภาวยโต อุเปกฺขาสฺมฺโพชฌงฺคสฺส วเสน ฉ โพชฌงฺคา เอกรสา
โหนฺตฺติ โพชฌงฺกานํ เอกรสภูเจณ ภาวนา ๑ ทสฺสนภูเจณ สมฺมาทิฏฺฐิ
ภาวยโต สมฺมาทิฏฺฐิยา วเสน สตฺต มคฺคงฺคา เอกรสา
โหนฺตฺติ มคฺคงฺกานํ เอกรสภูเจณ ภาวนา อภินิโรปนภูเจณ สมฺมาสงฺกปฺป
ภาวยโต สมฺมาสงฺกปฺปสฺส วเสน สตฺต มคฺคงฺคา เอกรสา
โหนฺตฺติ มคฺคงฺกานํ เอกรสภูเจณ ภาวนา ปรีคฺคหภูเจณ สมฺมาวาจ
ภาวยโต สมฺมาวาจา วเสน สตฺต มคฺคงฺคา เอกรสา
โหนฺตฺติ มคฺคงฺกานํ เอกรสภูเจณ ภาวนา สมฺภูจฺจานภูเจณ สมฺมากมฺมนฺต
ภาวยโต สมฺมากมฺมนฺตสฺส วเสน สตฺต มคฺคงฺคา
เอกรสา โหนฺตฺติ มคฺคงฺกานํ เอกรสภูเจณ ภาวนา โวทานภูเจณ
สมฺมาอาชีวํ ภาวยโต สมฺมาอาชีวสฺส วเสน สตฺต มคฺคงฺคา เอกรสา
โหนฺตฺติ มคฺคงฺกานํ เอกรสภูเจณ ภาวนา ปคฺคหภูเจณ สมฺมาวายาม
ภาวยโต สมฺมาวายามสฺส วเสน สตฺต มคฺคงฺคา เอกรสา
โหนฺตฺติ มคฺคงฺกานํ เอกรสภูเจณ ภาวนา อุปฺภูจฺจานภูเจณ สมฺมาสตี
ภาวยโต สมฺมาสตียา วเสน สตฺต มคฺคงฺคา เอกรสา โหนฺตฺติ

มคฺคกฺคานํ เอกรสฺสฺสฺสฺส ภาวนา อวิกฺเขปฺปฺปฺปฺปฺป สมนฺมาสมาริ
ภาวยโต สมนฺมาสมาริสฺสฺส วเสน สตฺต มคฺคกฺคกา เอกรสา โหนฺตฺติ
มคฺคกฺคานํ เอกรสฺสฺสฺส ภาวนา อัยฺ เอกรสาภาวนา ฯ

[๗๑] กตฺมา อาเสวนาภาวนา อิธ ภิกฺขุ ปุพฺพพฺนฺนฺนฺนฺนํ ๑
อาเสวติ มชฺฌนฺนฺนฺนฺนํ อาเสวติ สายนฺนฺนฺนํ อาเสวติ
ปุเรกตฺตํ อาเสวติ ปจฺจุตฺตํ อาเสวติ ปุริเมปี ยาม
อาเสวติ ปจฺจุเมปี ยาม อาเสวติ รตฺตํ อาเสวติ ทิวาปี
อาเสวติ รตฺตํ ทิวาปี อาเสวติ กาเพปี อาเสวติ ชุณฺเฬปี
อาเสวติ วสุเสปี อาเสวติ เหมนฺนฺนฺนํ อาเสวติ คิเมหปี
อาเสวติ ปุริเมปี วโยชนฺนฺนํ อาเสวติ มชฺฌิเมปี วโยชนฺนฺนํ
อาเสวติ ปจฺจุเมปี วโยชนฺนฺนํ อาเสวติ อัยฺ อาเสวนาภาวนา
อิมา จตฺสฺสฺส ภาวนา ฯ

[๗๒] อปราปี จตฺสฺสฺส ภาวนา ตตฺถ ชาตํ ฌมฺมานํ
อนตฺตฺตฺตฺตฺต ภาวนา อินฺทฺริยานํ เอกรสฺสฺส ภาวนา
ตทฺทฺทฺทฺทฺท ภาวนา อาเสวนฺนฺน ภาวนา ฯ

[๗๓] ถถ ตตฺถ ชาตํ ฌมฺมานํ อนตฺตฺตฺตฺต ภาวนา
กามจฺจนฺนํ ปชฺชโต เนกฺขมฺมวเสน ชาตา ฌมฺมา อญฺญมฺมณฺณํ
นาตฺตฺตฺตฺต ตตฺถ ชาตํ ฌมฺมานํ อนตฺตฺตฺต ภาวนา
พฺยาปาทํ ปชฺชโต อพฺยาปาทวเสน ชาตา ฌมฺมา อญฺญมฺมณฺณํ
นาตฺตฺตฺต ตตฺถ ชาตํ ฌมฺมานํ อนตฺตฺต ภาวนา
#๑ ม. ปีสทฺโท นตฺถิ ฯ

ถีนมิทฐิ ปชหโต อาโลกสญญาวเสน ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ
นาติวตตุนตตีติ ตตถ ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา
อุทฐจัน ปชหโต อวิกเขปวเสน ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ
นาติวตตุนตตีติ ตตถ ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา
วิจิกิจัน ปชหโต ฐมมวตถานวเสน ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ
นาติวตตุนตตีติ ตตถ ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา
อวิขุช ปชหโต ญานวเสน ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ นาติวตตุนตตีติ
ตตถ ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา อรตี ปชหโต
ปามุชชวเสน ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ นาติวตตุนตตีติ ตตถ
ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา นีวรณ ปชหโต
ปจมชฎานวเสน ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ นาติวตตุนตตีติ ตตถ
ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา วิตถกวิจारे ปชหโต
ทุคิยชฎานวเสน ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ นาติวตตุนตตีติ ตตถ
ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา ปีตี ปชหโต ตคิยชฎานวเสน
ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ นาติวตตุนตตีติ ตตถ ชาตานัน
ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา สุขทุกเข ปชหโต จตตถชฎานวเสน
ชาตา ฐมมา อญญมณณัณ นาติวตตุนตตีติ ตตถ
ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน ภาวนา รูปสญญัน ปฏิมสญญัน
นानตตสญญัน ปชหโต อากาसानญจายตตสมาปตติวเสน ชาตา ฐมมา
อญญมณณัณ นาติวตตุนตตีติ ตตถ ชาตานัน ฐมมานัน อนติวตตุนญุเจน

ภาวนา อากาसानญายตนสญญํ ปชหโต วิญญาณญายตนสมาปตฺติวเสน
ชาตา ฐมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺติ ตตฺถ
ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน ภาวนา วิญญาณญายตนสญญํ
ปชหโต อากิณฺญญายตนสมาปตฺติวเสน ชาตา ฐมฺมา
อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺติ ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน
ภาวนา อากิณฺญญายตนสญญํ ปชหโต เนวสญฺยานาสญฺญายตนสมาปตฺติวเสน

ชาตา ฐมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺติ
ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน ภาวนา นิจฺจสญฺญํ
ปชหโต อนิจฺจานุปฺสฺสนาวเสน ชาตา ฐมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺติ
ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน ภาวนา สุขสญฺญํ
ปชหโต ทุกฺขานุปฺสฺสนาวเสน ชาตา ฐมฺมา อญฺญมญฺญํ
นาทิวตฺตนุตฺติ ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน ภาวนา
อตฺตสญฺญํ ปชหโต อนตฺต
นาทิวตฺตนุตฺติ ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน
ภาวนา นนฺทึ ปชหโต นิพฺพิทานุปฺสฺสนาวเสน ชาตา ฐมฺมา
อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺติ ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน
ภาวนา รากิํ ปชหโต วิราถานุปฺสฺสนาวเสน ชาตา ฐมฺมา
อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺติ ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน
ภาวนา สมฺมทฺยํ ปชหโต นิโรธานุปฺสฺสนาวเสน ชาตา ฐมฺมา
อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺติ ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน
ภาวนา อาทานํ ปชหโต ปฏฺฐินิสฺสคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
ฐมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺติ ตตฺถ ชาตานํ ฐมฺมานํ อนตฺตฺตฺตนุญฺเจน

ภาวนา ฆนสญญํ ปชหโต ฆยานุปลุสสนาวเสน
ชาตา ฆมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺตีติ ตตฺถ ชาตานํ ฆมฺมานํ
อนตฺิวตฺตนุญฺเจน ภาวนา आयุหนํ ปชหโต ฆยานุปลุสสนาวเสน
ชาตา ฆมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺตีติ ตตฺถ ชาตานํ ฆมฺมานํ
อนตฺิวตฺตนุญฺเจน ภาวนา ฐวสญญํ ปชหโต วิปริณามานุปลุสสนาวเสน
ชาตา ฆมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺตีติ ตตฺถ ชาตานํ
ฆมฺมานํ อนตฺิวตฺตนุญฺเจน ภาวนา นิมิตฺตํ ปชหโต อนิมิตฺตानุปลุสสนาวเสน
ชาตา ฆมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺตีติ ตตฺถ
ชาตานํ ฆมฺมานํ อนตฺิวตฺตนุญฺเจน ภาวนา ปณฺธิปชหโต
อปฺปณฺธิทานุปลุสสนาวเสน ชาตา ฆมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺตีติ
ตตฺถ ชาตานํ ฆมฺมานํ อนตฺิวตฺตนุญฺเจน ภาวนา อภินิเวสํ
ปชหโต สุลฺลตฺตานุปลุสสนาวเสน ชาตา ฆมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺตีติ
ตตฺถ ชาตานํ ฆมฺมานํ อนตฺิวตฺตนุญฺเจน ภาวนา สาราทานาภินิเวสํ
ปชหโต อธิปญฺญาฆมฺมิปลุสสนาวเสน ชาตา ฆมฺมา
อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺตีติ ตตฺถ ชาตานํ ฆมฺมานํ อนตฺิวตฺตนุญฺเจน
ภาวนา สมฺโฆหาภินิเวสํ ปชหโต ฆถาญฺจตฺตาวตฺตสฺสนาวเสน
ชาตา ฆมฺมา อญฺญมญฺญํ นาทิวตฺตนุตฺตีติ ตตฺถ ชาตานํ ฆมฺมานํ
อนตฺิวตฺตนุญฺเจน ภาวนา อาลยาภินิเวสํ ปชหโต อาทินวานุปลุสสนาวเสน

ชาตา ฐมา อณุมณณํ นาดิวตุนตตีติ ตตุถ ชาตานํ
ฐมานํ อนติวตุนตตุเจน ภาวนา อปปฏิสงขํ ปชหโต
ปฏิสงขานุปสสนาวเสน ชาตา ฐมา อณุมณณํ นาดิวตุนตตีติ ตตุถ
ชาตานํ ฐมานํ อนติวตุนตตุเจน ภาวนา สยโลคาภินิเวสํ
ปชหโต วิวัญญานานุปสสนาวเสน ชาตา ฐมา อณุมณณํ นาดิวตุนตตีติ
ตตุถ ชาตานํ ฐมานํ อนติวตุนตตุเจน ภาวนา ธิฏเจกภูเจ
กิลเส ปชหโต โสตาปตุมคควเสน ชาตา ฐมา อณุมณณํ
นาดิวตุนตตีติ ตตุถ ชาตานํ ฐมานํ อนติวตุนตตุเจน
ภาวนา โอพาริเก กิลเส ปชหโต สกทาคามิมคควเสน ชาตา
ฐมา อณุมณณํ นาดิวตุนตตีติ ตตุถ ชาตานํ ฐมานํ อนติวตุนตตุเจน
ภาวนา อณุสหคเต กิลเส ปชหโต อนาคามิมคควเสน
ชาตา ฐมา อณุมณณํ นาดิวตุนตตีติ ตตุถ ชาตานํ
ฐมานํ อนติวตุนตตุเจน ภาวนา สพุพกิลเส ปชหโต อรหตุมคควเสน
ชาตา ฐมา อณุมณณํ นาดิวตุนตตีติ ตตุถ
ชาตานํ ฐมานํ อนติวตุนตตุเจน ภาวนา เอวํ ตตุถ ชาตานํ
ฐมานํ อนติวตุนตตุเจน ภาวนา ฯ

[๗๔] ถถั อินุทริยานํ เอกรสญเจน ภาวนา กามจุนนุทํ
ปชหโต เนกขมวเสน ปญจินุทริยานิ เอกรสา โหนตตีติ อินุทริยานํ
เอกรสญเจน ภาวนา พุยาปาทํ ปชหโต อพุยาปาทวเสน ปญจินุทริยานิ
เอกรसा โหนตตีติ อินุทริยานํ เอกรสญเจน ภาวนา ฯเปฯ

สพฺพกิเลส ปชฺหโต อรหตฺตมคฺควเสน ปญฺจินฺทฺริยานิ เอกรสา
โหนตฺติ อินฺทฺริยานํ เอกรสฺส
เอกรสฺส

[๗๕] ถลั ตทุปลววิริยวหฺนญฺเจน ภวณน กณมจฺจนุทํ
ปชฺหโต เนกขมฺมวเสน วิริยํ วาเหตฺติ ตทุปลววิริยวหฺนญฺเจน
ภวณน พุยาปาทํ ปชฺหโต อพุยาปาทวเสน วิริยํ วาเหตฺติ
ตทุปลววิริยวหฺนญฺเจน ภวณน ๔เป๔ สพฺพกิเลส ปชฺหโต
อรหตฺตมคฺควเสน วิริยํ วาเหตฺติ ตทุปลววิริยวหฺนญฺเจน ภวณน
เอวํ ตทุปลววิริยวหฺนญฺเจน ภวณน ๔

[๗๖] ถลั อวเสนญฺเจน ภวณน กณมจฺจนุทํ ปชฺหนฺโต
เนกขมฺมํ อวเสนตฺติ อวเสนญฺเจน ภวณน พุยาปาทํ ปชฺหนฺโต
อพุยาปาทํ อวเสนตฺติ อวเสนญฺเจน ภวณน ๔เป๔ สพฺพกิเลส
ปชฺหนฺโต อรหตฺตมคฺคํ อวเสนตฺติ อวเสนญฺเจน ภวณน เอวํ
อวเสนญฺเจน ภวณน อิมม จตฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ภวตฺติ เวทณํ ปสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สขฺขารํ ปสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ชรณมณฺณํ อมตคฺคํ นินฺนพณนํ ปรีโยสณนญฺเจน ปสฺสฺสฺสฺส
ภวตฺติ เย เย ฃมมม ภวตฺติ โหนตฺติ เต เต ฃมมม
เอกรสสา โหนตฺติ ตํ ฃตญฺเจน ฃณนํ ปชานนญฺเจน ปญฺญา
เตน วุจฺจติ อิมม ฃมมม ภวตฺติ โสตวธณนํ ตํปชานน

ปยุฉา สุตมเย ฉาณั ๗

จตุตถภาณวารั ๗

[๗๗] กถั อิมะ ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพาทิ โสดาวธานันฺ ตปฺชานนา
ปยุฉา สุตมเย ฉาณั เอโก ชมฺโม สจฺฉิกถิตฺตพฺพโ อฏฺฐปฺปา
เจโตวิมุตฺติ เทว ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา วิชฺชา จ วิมุตฺติ
จ ตโย ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา ติสฺโส วิชฺชา จตฺตารโ ชมฺมา
สจฺฉิกถิตฺตพฺพา จตฺตาริ สามณฺณผลานิ ปยุจ ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา
ปยุจ ชมฺมกฺขนฺธา ฉ ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา ฉ อภิลฺลหา สุตต
ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา สุตต จีณาสวพลานิ อฏฺฐ ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา
อฏฺฐ วิโมกฺขา นว ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา นว อนฺุพฺพนิโรธา
ทส ชมฺมา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา ทส อเสกฺขา ชมฺมา ๗

[๗๘] สพฺพิ ภิกฺขเว สจฺฉิกถิตฺตพฺพิ กิลฺลจ ภิกฺขเว สพฺพิ
สจฺฉิกถิตฺตพฺพิ จกฺขุ ภิกฺขเว สจฺฉิกถิตฺตพฺพิ รูปา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา
จกฺขุวิญฺญาณันฺ สจฺฉิกถิตฺตพฺพิ จกฺขุสมฺมุสฺโส สจฺฉิกถิตฺตพฺพโ ยมฺปิท
จกฺขุสมฺมุสฺสปฺจฺจยา อฺุปฺปชฺชติ เวทิตฺตํ สฺขํ วา ทฺกฺขํ วา
อทุกฺขมฺมุสฺขํ วา ตมฺปิ สจฺฉิกถิตฺตพฺพิ โสตฺถ สจฺฉิกถิตฺตพฺพิ สทฺทา
สจฺฉิกถิตฺตพฺพา ๗เป๗ ฉานันฺ สจฺฉิกถิตฺตพฺพิ คนฺธา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา
ชีวหา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา รสา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา กาโย สจฺฉิกถิตฺตพฺพโ
โผฏฺฐพฺพา สจฺฉิกถิตฺตพฺพา มโน สจฺฉิกถิตฺตพฺพโ ชมฺมา
สจฺฉิกถิตฺตพฺพา มโนวิญฺญาณันฺ สจฺฉิกถิตฺตพฺพิ มโนสมฺมุสฺโส

สจฺฉิกาทพฺโพ ยมฺปิทํ มโนสมฺมุสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทฺยิตํ
สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ สจฺฉิกาทพฺพิ ฯ

รูปํ ปสฺสนฺโต สจฺฉิกโรติ เวทณํ ปสฺสนฺโต สจฺฉิกโรติ
สญฺญํ ปสฺสนฺโต สจฺฉิกโรติ สงฺขารํ ปสฺสนฺโต สจฺฉิกโรติ
วิญฺญานํ ปสฺสนฺโต สจฺฉิกโรติ จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรรณํ
อมโตคฺชํ นิพฺพานํ ปรีโยสฺสานญฺเณน ปสฺสนฺโต สจฺฉิกโรติ เย เย
ชมฺมา สจฺฉิกตา โหนฺติ เต เต ชมฺมา ผุสฺสิตา ๑ โหนฺติ ตํ
ฉาตญฺเณน ฉานํ ปชานนญฺเณน ปญฺญา เตน วุจฺจติ อิมํ
ชมฺมา สจฺฉิกาทพฺพาทิ โสดาวชานํ ตํปชานนา ปญฺญา สุตมเย
ฉานํ ฯ

กถิ อิมํ ชมฺมา หานภากิยา อิมํ ชมฺมา จิตฺภากิยา อิมํ
ชมฺมา วิเสสภากิยา อิมํ ชมฺมา นิพฺเพชภากิยาติ โสดาวชานํ
ตํปชานนา ปญฺญา สุตมเย ฉานํ ปจฺมชฺชานสฺส ลากิ
กามสฺสหคฺตา สญฺญามนสิการา สมฺมทาจฺรณฺติ หานภากิโย ชมฺโม
ตทฺนุชฺชมฺมตา สติ สนฺตฺติญฺจติ จิตฺภากิโย ชมฺโม อวิตกฺกสฺสหคฺตา
สญฺญามนสิการา สมฺมทาจฺรณฺติ วิเสสภากิโย ชมฺโม นิพฺพิทาสฺสหคฺตา
สญฺญามนสิการา สมฺมทาจฺรณฺติ วิราคุปฺสญฺหิตา นิพฺเพชภากิโย
شمฺโม ทุคฺติยชฺชานสฺส ลากิ วิตกฺกสฺสหคฺตา สญฺญามนสิการา
สมฺมทาจฺรณฺติ หานภากิโย ชมฺโม ตทฺนุชฺชมฺมตา สติ สนฺตฺติญฺจติ
จิตฺภากิโย ชมฺโม อุเปกฺขาสฺสหคฺตา สญฺญามนสิการา สมฺมทาจฺรณฺติ
#๑ ม. ย. ผุสฺสิตา ฯ

วิเสสภากิโย ฌโม นิพพิทาสหคตา สลยวามนสิการา สมุทาจรนฺติ
วิราคูปสลยหิตา นิพเพชภากิโย ฌโม ตตฺยชฺฌมานสฺส ลากิ
ปิตฺตฺสขสหคตา สลยวามนสิการา สมุทาจรนฺติ หานภากิโย ฌโม
ตทนุชฺฌมตา สติ สนฺตฺติญฺจติ จิตฺติภากิโย ฌโม อทฺทกฺขมสฺสขสหคตา
สลยวามนสิการา สมุทาจรนฺติ วิเสสภากิโย ฌโม นิพพิทาสหคตา
สลยวามนสิการา สมุทาจรนฺติ วิราคูปสลยหิตา นิพเพชภากิโย
ฌโม จตฺตฺตชฺฌมานสฺส ลากิ อุเปกฺขาสหคตา ๑ สลยวามนสิการา
สมุทาจรนฺติ หานภากิโย ฌโม ตทนุชฺฌมตา
สติ สนฺตฺติญฺจติ จิตฺติภากิโย ฌโม อากาसानญายตนสหคตา
สลยวามนสิการา สมุทาจรนฺติ วิเสสภากิโย ฌโม นิพพิทาสหคตา
สลยวามนสิการา สมุทาจรนฺติ วิราคูปสลยหิตา นิพเพชภากิโย
ฌโม อากาसानญายตนสฺส ลากิ รุปรสหคตา สลยวามนสิการา
สมุทาจรนฺติ หานภากิโย ฌโม ตทนุชฺฌมตา สติ สนฺตฺติญฺจติ
จิตฺติภากิโย ฌโม วิญฺญาณญายตนสหคตา สลยวามนสิการา
สมุทาจรนฺติ วิเสสภากิโย ฌโม นิพพิทาสหคตา สลยวามนสิการา
สมุทาจรนฺติ วิราคูปสลยหิตา นิพเพชภากิโย ฌโม วิญฺญาณญายตนสฺส
ลากิ อากาसानญายตนสหคตา สลยวามนสิการา
สมุทาจรนฺติ หานภากิโย ฌโม ตทนุชฺฌมตา สติ
สนฺตฺติญฺจติ จิตฺติภากิโย ฌโม อากิณฺณญายตนสหคตา
สลยวามนสิการา สมุทาจรนฺติ วิเสสภากิโย ฌโม นิพพิทาสหคตา
#๑ ม. อุเปกฺขาสหคตา ฯ

สละยามนสัการา สมุทาจรณฺติ วิวราคุปสละหิตา นัพเพธภาคัโย
ธมฺโม อากัณญละยายตนสฺส ลากัถั वलุณณญายตนสฺสคตา
สละยามนสัการา สมุทาจรณฺติ หานภาคัโย ธมฺโม ตทณฺธมฺมตา สติ
สนฺตัญฺจติ จัตติภาคัโย ธมฺโม เนวสละยามนาสละยายตนสฺสคตา
สละยามนสัการา สมุทาจรณฺติ वलเสธภาคัโย ธมฺโม นัพพัทาสคตา
สละยามนสัการา สมุทาจรณฺติ วิวราคุปสละหิตา
นัพเพธภาคัโย ธมฺโม ตํ ฅาตถฺญเณ ฅาณํ ปชานนญฺเณ ปละฅา
เตน วุจฺจติ อึเม ธมฺมา หานภาคัยา อึเม ธมฺมา จัตติภาคัยา
อึเม ธมฺมา वलเสธภาคัยา อึเม ธมฺมา นัพเพธภาคัยาตี โสดาวธานํ
ตํปชานนา ปละฅา สุตมเย ฅาณํ ฯ

[๗๕] กถั สพฺเพ สงฺขารา อนัจฺจา สพฺเพ สงฺขารา ทฺกฺขา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาตี โสดาวธานํ ตํปชานนา ปละฅา สุตมเย
ฅาณํ รูปี อนัจฺจํ ขยญฺเณ ทฺกฺขํ ภยญฺเณ อนตฺตา
อसारกญฺเณตี โสดาวธานํ ตํปชานนา ปละฅา สุตมเย ฅาณํ
เวทนา สละฅา สงฺขารา वलุณณญํ จกฺขุ ฯเปฯ ชรามรรณํ
อนัจฺจํ ขยญฺเณ ทฺกฺขํ ภยญฺเณ อนตฺตา อसारกญฺเณตี
โสดาวธานํ ตํปชานนา ปละฅา สุตมเย ฅาณํ ตํ ฅาตถฺญเณ
ฅาณํ ปชานนญฺเณ ปละฅา เตน วุจฺจติ สพฺเพ สงฺขารา
อนัจฺจา สพฺเพ สงฺขารา ทฺกฺขา สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาตี โสดาวธานํ
ตํปชานนา ปละฅา สุตมเย ฅาณํ ฯ

[๘๐] กถิ อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ อิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ
อิทํ ทุกฺขนิโรธอ อริยสจฺจํ อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ
โสดาวธานํ ตปฺชานนา ปญฺญา สุตฺตมเย ฌาณํ ฯ

ตตฺถ กตฺมํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ชาตฺปิ ทุกฺขา ชราปี ทุกฺขา
มรณฺมปี ทุกฺขํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปี ทุกฺขา
อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข ยมฺปิจฺจํ น
ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา ฯ

ตตฺถ กตฺมา ชาตฺติ ยา เตสํ เตสํ สุตฺตानํ ตมฺหิ ตมฺหิ
สตุตฺตนิกาเย ชาตฺติ สณฺชาตฺติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ
ขนฺธานํ ปาตุกาโว आयตฺนानํ ปฏิลาโภ อัย วุจฺจติ ชาตฺติ ฯ

ตตฺถ กตฺมา ชรา ยา เตสํ เตสํ สุตฺตानํ ตมฺหิ ตมฺหิ
สตุตฺตนิกาเย ชรา ชีรณฺตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจฺจตา आयุโน
สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก อัย วุจฺจติ ชรา ฯ

ตตฺถ กตฺมํ มรณฺมํ ยา เตสํ เตสํ สุตฺตानํ ตมฺหา ตมฺหา
สตุตฺตนิกาเย จุติ จวนฺตา เกโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณฺมํ
กาลกิริยา ขนฺธานํ เกโท กเพวรสฺส นิกฺเขโป ชีวิตฺตินฺทฺริยสฺส
อุปฺจฺจเนโท อิทํ วุจฺจติ มรณฺมํ ฯ

[๘๑] ตตฺถ กตฺโม โสโก โย ๑ ฌาตฺติพฺยสเนน วา สฺมุจฺจสฺส
โภคพฺยสเนน วา สฺมุจฺจสฺส โรคพฺยสเนน วา สฺมุจฺจสฺส ลีลพฺยสเนน
วา สฺมุจฺจสฺส ทิฏฺฐิจฺจพฺยสเนน วา สฺมุจฺจสฺส อณฺตฺตรณฺตเรณ
#๑ ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ

พยสเนน สมณนาคตสฺส อลฺลตรณฺณตเรณ ทฺกขธฺมเมณ ศุฏฺฐสฺส
โสโก โสจนา โสจิตตฺตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก เจตโส
ปริชฺฌายนา โทมนสฺสํ โสกสลฺลํ อัย วุจฺจติ โสโก ฯ

ตตฺถ กตโม ปริเทโว โย ๑ ฌาติพยสเนน วา ศุฏฺฐสฺส
โภคพยสเนน วา ศุฏฺฐสฺส โรคพยสเนน วา ศุฏฺฐสฺส ลีลพยสเนน
วา ศุฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิพยสเนน วา ศุฏฺฐสฺส อลฺลตรณฺณตเรณ
พยสเนน สมณนาคตสฺส อลฺลตรณฺณตเรณ ทฺกขธฺมเมณ ศุฏฺฐสฺส
อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ
วจา ปลาโป วิปฺปลาโป ลาลปโป ลาลปฺปนา ลาลปฺปิตตฺตํ
อัย วุจฺจติ ปริเทโว ฯ

ตตฺถ กตมํ ทฺกขํ ยํ กายิกํ อสาดํ กายิกํ ทฺกขํ
กายสมฺมุสฺสขํ อสาดํ ทฺกขํ เวทยิตํ กายสมฺมุสฺสขา อสาดา
ทฺกขา เวทนา อิทํ วุจฺจติ ทฺกขํ ฯ

ตตฺถ กตมํ โทมนสฺสํ ยํ เจตสิกํ อสาดํ เจตสิกํ ทฺกขํ
เจโตสมฺมุสฺสขํ อสาดํ ทฺกขํ เวทยิตํ เจโตสมฺมุสฺสขา อสาดา
ทฺกขา เวทนา อิทํ วุจฺจติ โทมนสฺสํ ฯ

ตตฺถ กตโม อุปายาโส โย ๒ ฌาติพยสเนน วา ศุฏฺฐสฺส
โภคพยสเนน วา ศุฏฺฐสฺส โรคพยสเนน วา ศุฏฺฐสฺส ลีลพยสเนน
วา ศุฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิพยสเนน วา ศุฏฺฐสฺส อลฺลตรณฺณตเรณ
พยสเนน สมณนาคตสฺส อลฺลตรณฺณตเรณ ทฺกขธฺมเมณ ศุฏฺฐสฺส
#๑-๒ ม. อัย ปาโจนฺตฺติ ฯ

อายาโส อุปายาโส อายาสิตตตติ อุปายาสิตตตติ อัย วุจจติ
อุปายาโส ฯ

[๘๒] ตตถ กตโม อปปีเยหิ สมปโยโค ทุกโข อธิ ยสฺส
เต โหนติ อนิฏฺฐา กนฺตา มนฺนาปา รุปา สทฺฐา กนฺธา รสา
โผฏฺฐพฺพา เย วา ปนสฺส เต โหนติ อนตฺถกามา อหิตกามา
อผาสฺสกามา อโยคกฺเขมกามา ยา เตหิ ๑ สงฺกตฺติ สมากโม สโมธานํ
มิสฺสีภาโว อัย วุจจติ อปปีเยหิ สมปโยโค ทุกโข ฯ

ตตถ กตโม ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกโข อธิ ยสฺส เต โหนติ
อิฏฺฐา กนฺตา มนฺนาปา รุปา สทฺฐา กนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา
เย วา ปนสฺส เต โหนติ อตฺถกามา หิตกามา ผาสฺสกามา
โยคกฺเขมกามา มาตา วา ปิตา วา ภาตา วา ภคินี วา มิตฺตา
วา อมจฺจา วา ฌาตี วา สาลอหิตา วา ยา เตหิ [๒] อสงฺกตฺติ
อสมากโม อสมอธานํ อมิสฺสีภาโว อัย วุจจติ ปิเยหิ วิปฺปโยโค
ทุกโข ฯ

ตตถ กตมํ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺโข ชาตฺธิมฺมานํ
สตฺตทานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ อโห วัต มยํ น ชาตฺธิมฺมา
อสุสฺสาม น จ วัต โน ชาตฺธิ อากฺขณฺเยยฺยาติ น โข ปเนตฺติ อิจฺฉาย
ปตฺตพฺพิ อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺโข ชราตฺธิมฺมานํ
สตฺตทานํ ฯเปฯ พุยาตฺธิมฺมานํ สตฺตทานํ มรณตฺธิมฺมานํ สตฺตทานํ
โสภปริเทวทุกฺโขทมนสฺสุปายาสตฺธิมฺมานํ สตฺตทานํ เอวํ อิจฺฉา
#๑-๒ ม. สทฺธิ ฯ

อุปฺปชฺชติ อโห วัต มยฺ น โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปฺปายาสนมฺมา
อสุสาม น จ วัต โน โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปฺปายาสา
อากฺขณฺณยฺนฺติ น โข ปเนตฺ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ
น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ ฯ

ตตฺถ กตเม สงฺขิตฺเตน ปณฺจูปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา เสยฺยถิํ
รูปฺปาทานกฺขนฺโธ เวทฺฐูปาทานกฺขนฺโธ สลฺลณฺูปาทานกฺขนฺโธ
สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญานูปาทานกฺขนฺโธ อิเม วุจฺจนฺติ
สงฺขิตฺเตน ปณฺจูปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา อิทํ วุจฺจติ ทุกฺขํ
อริยสจฺจํ ฯ

[๘๑] ตตฺถ กตมํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ยายํ ตณฺหา
โปโนพฺภวิกา นนฺทิราศสทฺทตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินิ เสยฺยถิํ
กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา สา โข ปเนสา ตณฺหา
กตฺถ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ กตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ ยํ
โลเก ปิยฺรูปํ สาทฺรฺรูปํ เอตฺถเสสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา
อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ กิณฺจ โลเก ปิยฺรูปํ
สาทฺรฺรูปํ จกฺขุ โลเก ปิยฺรูปํ สาทฺรฺรูปํ เอตฺถเสสา ตณฺหา
อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ โสตํ โลเก
ฉานํ โลเก ชิวัหา โลเก กาโย โลเก มโน โลเก ปิยฺรูปํ
สาทฺรฺรูปํ เอตฺถเสสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ
นิวิสมานา นิวิสติ รูปา โลเก ปิยฺรูปํ สาทฺรฺรูปํ เอตฺถเสสา

ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นินฺวิสฺมานา นินฺวิสฺติ
สทฺททา โลเก ฯเปฯ ฌมฺมา โลเก จกฺขุวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ
มโนวิญฺญาณํ โลเก จกฺขุสมฺผลฺโส โลเก ฯเปฯ มโนสมฺผลฺโส
โลเก จกฺขุสมฺผลฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ มโนสมฺผลฺสชา
เวทนา โลเก รุปฺสณฺญา โลเก ฯเปฯ ฌมฺมสณฺญา โลเก
รูปฺสณฺเจตฺนา โลเก ฯเปฯ ฌมฺมสณฺเจตฺนา โลเก รูปฺตณฺหา
โลเก ฯเปฯ ฌมฺมตณฺหา โลเก รูปฺวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ
ฌมฺมวิตกฺโก โลเก รูปฺวิจฺจาโร โลเก ฯเปฯ ฌมฺมวิจฺจาโร โลเก
ปิยฺรูปิ สาทฺรูปิ เอตฺถเสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ
เอตฺถ นินฺวิสฺมานา นินฺวิสฺติ อิทํ วุจฺจติ ทฺถกฺขสมฺทโย อริยสจฺจํ ฯ

[๘๔] ตตฺถ กตฺมํ ทฺถกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ โย ตสฺสา เยา
ตณฺหา ย อเสสฺวิราคนิโรโธ จาโค ปฏฺินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย
สา โข ปเนสา ตณฺหา กตฺถ ปหิยฺยมานา ปหิยฺติ กตฺถ
นินฺรุชฺชมานา นินฺรุชฺชติ ยํ โลเก ปิยฺรูปิ สาทฺรูปิ เอตฺถเสา ตณฺหา
ปหิยฺยมานา ปหิยฺติ เอตฺถ นินฺรุชฺชมานา นินฺรุชฺชติ จกฺขุ โลเก
ปิยฺรูปิ สาทฺรูปิ เอตฺถเสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺติ เอตฺถ
นินฺรุชฺชมานา นินฺรุชฺชติ โสตํ โลเก ฯเปฯ ฌมฺมวิจฺจาโร โลเก
ปิยฺรูปิ สาทฺรูปิ เอตฺถเสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺติ เอตฺถ
นินฺรุชฺชมานา นินฺรุชฺชติ อิทํ วุจฺจติ ทฺถกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ฯ

[๘๕] ตตฺถ กตฺมํ ทฺถกฺขนิโรธคามินิ ปฏฺิปปทา อริยสจฺจํ อยเมว

อริโย อฏฺฐงฺกโก มคฺโค เสยฺยถิทํ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปโป
สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวาชาโม
สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ ฯ

ตตฺถ กตฺมา สมฺมาทิฏฺฐิ ทฺกฺขฺเข ฌาณํ ทฺกฺขฺสมฺทฺเข ฌาณํ
ทฺกฺขฺนิโรธฺ ฌาณํ ทฺกฺขฺนิโรธคามินิยา ปฏิปทา ฌาณํ อัย
วฺจฺจติ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯ

ตตฺถ กตฺโม สมฺมาสงฺกปโป เนกฺขมฺมสงฺกปโป อพฺยาปาทสงฺกปโป
อวิหีสาสสงฺกปโป อัย วฺจฺจติ สมฺมาสงฺกปโป ฯ

ตตฺถ กตฺมา สมฺมาวาจา มุสฺวาทา เวรมณิ ปิสฺุณาย
วาจาย เวรมณิ พรุสฺสาย วาจาย เวรมณิ สมฺพปฺปลาปา
เวรมณิ อัย วฺจฺจติ สมฺมาวาจา ฯ

ตตฺถ กตฺโม สมฺมากมฺมนฺโต ปาณาติปาตา เวรมณิ
อทินฺนาทานา เวรมณิ กาเมสุ มิฉฺฉาจารา เวรมณิ อัย
วฺจฺจติ สมฺมากมฺมนฺโต ฯ

ตตฺถ กตฺโม สมฺมาอาชีโว อิธ อริยสวโก มิฉฺฉาอาชีโว
ปฺพทาย สมฺมาอาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปติ อัย วฺจฺจติ สมฺมาอาชีโว ฯ

ตตฺถ กตฺโม สมฺมาวาชาโม อิธ ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนํ
ปาปกานํ อกฺุสฺถานํ ฐมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฌนฺทํ ชนฺติ วายมฺติ
วิริยํ อารภฺติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทฺหติ อุปฺปนฺนํ ปาปกานํ
อกฺุสฺถานํ ฐมฺมานํ ปหานาย ฯเปฯ อนุปฺปนฺนํ กุสฺถานํ ฐมฺมานํ

อุปปาทาย ๆเปฯ อุปปนุณานัน กุสลาณัน ฌมมานัน จิตฺยา
อสมฺโมสาย ภฺยโยภาวาย เวปฺลุลาย ภวานาย ปาริปุริยา ฉนฺท
ชเนติ วายมติ วิริย อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ อัย
วฺจฺจติ สมนฺมวายาโมฯ

ตตฺถ กตฺมา สมนฺมาสติ อธิ ภิกฺขุ กายเย กายานฺุปสฺสึ
วิหฺรติ อาตปฺปี สมนฺปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภฺชฺฉาโทมนสฺสํ
เวทนาสุ ๆเปฯ จิตฺเต ๆเปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานฺุปสฺสึ วิหฺรติ
อาตปฺปี สมนฺปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภฺชฺฉาโทมนสฺสํ อัย
วฺจฺจติ สมนฺมาสติฯ

ตตฺถ กตฺโม สมนฺมาสมาธิ อธิ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กามเหติ วิวิจฺจ
อกุสเลหิ ฌมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจาร์ วิเวกขมฺปิตฺสฺหํ ปจฺมชฺฌานัน ๑
อุปสมฺปะชฺช วิหฺรติ วิตกฺกวิจารานัน วุปสฺมา อชฺฉตฺตํ สมนฺปะสาทนัน
เจตโส เอโกทิกาว อวิตกฺกํ อวิจาร์ สมาริขมฺปิตฺสฺหํ ทุตฺติยชฺฌานัน ๒
อุปสมฺปะชฺช วิหฺรติ ปิตฺติยา จ วิราคา อุปฺเภฺขโก จ วิหฺรติ
สโต จ สมนฺปะชาโน สุขณฺจ กายเณ ปฏิสฺสฺเวเทติ ยนฺตํ อริยา
อาจิกฺขนฺติ อุปฺเภฺขโก สติมา สุขวิหฺรติ ตุตฺติยชฺฌานัน ๓ อุปสมฺปะชฺช
วิหฺรติ สุขสฺส จ ปหานา ทฺกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว
โสมนสฺสโทมนสฺसानัน อตฺถงฺคมา อทฺกฺขมฺสฺหํ อุปฺเภฺขาสติปาริสุทฺธี
จตฺตฺถชฺฌานัน ๔ อุปสมฺปะชฺช วิหฺรติ อัย วฺจฺจติ สมนฺมาสมาธิ อิทํ
วฺจฺจติ ทฺกฺขนิโรธคามินิ ปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ ตํ ฌาตฺถฺเจเน ฌาณัน
#๑ ม. ปจฺม ฌานัน ฯ ๒ ม. ทุตฺติย ฌานัน ฯ ๓ ม. ตุตฺติย ฌานัน ฯ ๔ ม. จตฺตฺถ ฌานัน ฯ

ปชานนฏฺเฐน ปณฺญา เตน วุจฺจติ อิทํ ทุกฺโข อริยสจฺจํ อิทํ
ทุกฺขสมุทฺโท อริยสจฺจํ อิทํ ทุกฺขนิโรธो อริยสจฺจํ อิทํ
ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ โสดาวธานํ ตํปชานนา
ปณฺญา สุตฺตมเย ฌาณํ เอวํ โสดาวธานเณ ปณฺญา สุตฺตมเย ฌาณํ ฯ

---

[๘๖] กถํ สุตฺวาน สํวเร ปณฺญา สีมฺเย ฌาณํ ปณฺจ
สีลาณี ปริยนฺตปาริสฺสทฺธิสํกํ อปริยนฺตปาริสฺสทฺธิสํกํ ปริปฺนุณฺณปาริสฺสทฺธิสํกํ
อปรามญฺจปาริสฺสทฺธิสํกํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิปาริสฺสทฺธิสํกนฺติ ฯ

ตตฺถ กตมํ ปริยนฺตปาริสฺสทฺธิสํกํ อนฺุปสมฺปนฺนํ ปริยนฺตสิกฺขาปทานํ
อิทํ ปริยนฺตปาริสฺสทฺธิสํกํ ฯ

กตมํ อปริยนฺตปาริสฺสทฺธิสํกํ อฺุปสมฺปนฺนํ อปริยนฺตสิกฺขาปทานํ
อิทํ อปริยนฺตปาริสฺสทฺธิสํกํ ฯ

กตมํ ปริปฺนุณฺณปาริสฺสทฺธิสํกํ ปุณฺธุชนกฺลฺยาณกานํ กุสฺลธมฺเม
ยฺตุตฺตานํ อเสกฺขปริยนฺเต ปริปฺุรฺการินี ๑ กายเ จ ชีวีเต จ
อนเปกฺขานํ ปริจฺจตฺตชีวิตานํ อิทํ ปริปฺนุณฺณปาริสฺสทฺธิสํกํ ฯ

กตมํ อปรามญฺจปาริสฺสทฺธิสํกํ สตฺตคฺคณฺ์ เสกฺขานํ อิทํ
อปรามญฺจปาริสฺสทฺธิสํกํ ฯ

กตมํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิปาริสฺสทฺธิสํกํ ตถาคตฺสวากานํ ชีณาสวานํ
ปจฺเจกพฺุทฺธานํ ตถาคตฺานํ อรหนฺตฺานํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ อิทํ
ปฏิปฺปสฺสทฺธิปาริสฺสทฺธิสํกํ ฯ

#๑ ม. ย. ปริปฺุรฺการินี ฯ

[๘๗] อตฺถิ สึลํ ปริยฺนตํ อตฺถิ สึลํ อปรียฺนตํ ฯ ตตฺถ
กตมฺนตํ สึลํ ปริยฺนตํ อตฺถิ สึลํ ลากปรียฺนตํ อตฺถิ สึลํ
ยสปรียฺนตํ อตฺถิ สึลํ ฌาติปรียฺนตํ อตฺถิ สึลํ องฺคปรียฺนตํ
อตฺถิ สึลํ ชีวิตปรียฺนตํ ฯ

กตมฺนตํ สึลํ ลากปรียฺนตํ อิเชกฺจฺโจ ลากเหตุ ลากปจฺจยา
ลากการณา ยถาสมาทินฺนํ สิกฺขาปทํ วิติกฺกมฺติ อิทฺนตํ สึลํ
ลากปรียฺนตํ ฯ

กตมฺนตํ สึลํ ยสปรียฺนตํ อิเชกฺจฺโจ ยสเหตุ ยสปจฺจยา
ยสการณา ยถาสมาทินฺนํ สิกฺขาปทํ วิติกฺกมฺติ อิทฺนตํ สึลํ
ยสปรียฺนตํ ฯ

กตมฺนตํ สึลํ ฌาติปรียฺนตํ อิเชกฺจฺโจ ฌาติเหตุ
ฌาติปจฺจยา ฌาติการณา ยถาสมาทินฺนํ สิกฺขาปทํ วิติกฺกมฺติ
อิทฺนตํ สึลํ ฌาติปรียฺนตํ ฯ

กตมฺนตํ สึลํ องฺคปรียฺนตํ อิเชกฺจฺโจ องฺคเหตุ องฺคปจฺจยา
องฺคการณา ยถาสมาทินฺนํ สิกฺขาปทํ วิติกฺกมฺติ อิทฺนตํ สึลํ
องฺคปรียฺนตํ ฯ

กตมฺนตํ สึลํ ชีวิตปรียฺนตํ อิเชกฺจฺโจ ชีวิตเหตุ ชีวิตปจฺจยา
ชีวิตการณา ยถาสมาทินฺนํ สิกฺขาปทํ วิติกฺกมฺติ อิทฺนตํ สึลํ
ชีวิตปรียฺนตํ ฯ เอวฺรูปานิ สึลานิ ขณฺฑานิ ฌิตฺถานิ สพลานิ
กมฺมาसानิ นภฺชิสุสานิ นวิญญฺปสฺตฺถานิ ปฺรามญฺจานิ อสมาริสิวตฺตนิทานิ

นอวิปฏิสรวตฺถกานี นปามุชชวตฺถกานี นปีติวตฺถกานี
นปสฺสทฺทวิทฺถกานี นสุชวตฺถกานี นสมาธิวตฺถกานี
นยถาภูตฉาณทสฺสนวตฺถกานี น เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย
อุปสมาย อภิญฺฌาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตุนฺติ อิทนฺตํ
สีลํ ปริยนฺตํ ฯ

[๘๘] กตมฺนฺตํ สีลํ อปรียนฺตํ อตฺถิ สีลํ นลาภปรียนฺตํ
อตฺถิ สีลํ นยสปรียนฺตํ อตฺถิ สีลํ นฉาติปรียนฺตํ อตฺถิ สีลํ
นอญฺคปรียนฺตํ อตฺถิ สีลํ นชีวิทปรียนฺตํ ฯ

กตมฺนฺตํ สีลํ นลาภปรียนฺตํ อีเชกฺขจฺโจ ลาภเหตุ ลาภปจฺจยา
ลาภการณา ยถาสมาทินฺนํ สีกฺขาปทํ วิติกฺกมฺมาย จิตฺตํปี น
อุปฺปาเทติ กิ โส วิติกฺกมฺิสฺสติ อิทนฺตํ สีลํ นลาภปรียนฺตํ ฯ

กตมฺนฺตํ สีลํ นยสปรียนฺตํ อีเชกฺขจฺโจ ยสเหตุ ยสปจฺจยา
ยสการณา ยถาสมาทินฺนํ สีกฺขาปทํ วิติกฺกมฺมาย จิตฺตํปี น
อุปฺปาเทติ กิ โส วิติกฺกมฺิสฺสติ อิทนฺตํ สีลํ นยสปรียนฺตํ ฯ

กตมฺนฺตํ สีลํ นฉาติปรียนฺตํ อีเชกฺขจฺโจ ฉาติเหตุ ฉาติปจฺจยา
ฉาติการณา ยถาสมาทินฺนํ สีกฺขาปทํ วิติกฺกมฺมาย จิตฺตํปี น
อุปฺปาเทติ กิ โส วิติกฺกมฺิสฺสติ อิทนฺตํ สีลํ นฉาติปรียนฺตํ ฯ

กตมฺนฺตํ สีลํ นอญฺคปรียนฺตํ อีเชกฺขจฺโจ อญฺคเหตุ อญฺคปจฺจยา
อญฺคการณา ยถาสมาทินฺนํ สีกฺขาปทํ วิติกฺกมฺมาย จิตฺตํปี น
อุปฺปาเทติ กิ โส วิติกฺกมฺิสฺสติ อิทนฺตํ สีลํ นอญฺคปรียนฺตํ ฯ

กตมนุตฺ สึลํ นชีวิตปริยนุตฺ อีเชกจฺโจ ชีวิตเหตุ ชีวิตปจฺจยา
ชีวิตการณา ยถาสมาทินฺนํ สิกฺขาปทํ วิตฺกุกมฺมาย จิตฺตํปี น
อุปฺปาเทติ ก็ โส วิตฺกุกมฺิสฺสติ อิทนุตฺ สึลํ นชีวิตปริยนุตฺ ฯ
เอวรฺูปานิ สึลานิ อุกฺขณฺุทานิ อจฺฉิทฺุทานิ อสพฺลานิ อกมฺมาสถานิ
ภุชิสฺุสถานิ วิญฺญูปฺสตุถานิ อปรามญฺุจฺานิ สมาริํสํวตฺตนิกันนิ
อวิปฺปฏิสํารวตฺตูกานิ ปามุชฺชวตฺตูกานิ ปีตฺิวตฺตูกานิ ปสฺสทฺุชิวตฺตูกานิ
สุชวตฺตูกานิ สมาริวตฺตูกานิ ยถากฺุถวาณทสฺสนวตฺตูกานิ เอกนฺุตฺนินฺุพิพิทาย
วิราคาย นิโรธาย อุปฺสมาย อภินฺุณฺาย สมฺุโพธาย
นิพฺุพานาย สํวตฺตุนฺุติ อิทนุตฺ สึลํ อปริยนุตฺ ฯ

[๘๕] ก็ สึลํ กติ สึลานิ ก็สมฺุญฺุจฺานํ สึลํ กติชฺมมฺุสโมธานํ
สึลํ ฯ

ก็ สึลนฺุติ เจตนา สึลํ เจตสิกฺ ก็ สึลํ สํวโร สึลํ
อวิตฺกุกโม สึลํ ฯ

กติ สึลานินฺุติ ตินฺุณิ สึลานิ กุสฺลสึลํ อกุสฺลสึลํ อพฺุยาगतสึลํ ฯ

ก็สมฺุญฺุจฺานํ สึลนฺุติ กุสฺลจิตฺตสมฺุญฺุจฺานํ กุสฺลสึลํ อกุสฺลจิตฺตสมฺุญฺุจฺานํ
อกุสฺลสึลํ อพฺุยาगतจิตฺตสมฺุญฺุจฺานํ อพฺุยาगतสึลํ ฯ

กติชฺมมฺุสโมธานํ สึลนฺุติ สํวรสโมธานํ สึลํ อวิตฺกุกมฺุสโมธานํ
สึลํ ตถาภาเว ชาตเจตนาสโมธานํ สึลํ ฯ ปาณาติปาทํ
สํวรฺุญฺุเจน สึลํ อวิตฺกุกมฺุญฺุเจน สึลํ อทินฺุณาทานํ สํวรฺุญฺุเจน
สึลํ อวิตฺกุกมฺุญฺุเจน สึลํ กามมฺุสุ มิจฺฉาจารํ สํวรฺุญฺุเจน สึลํ

อวิตถกมฏฺเฐน สีลํ มุสาวาทํ สํวรฏฺเฐน สีลํ อวิตถกมฏฺเฐน
 สีลํ ปีสุณาวาจํ สํวรฏฺเฐน สีลํ อวิตถกมฏฺเฐน สีลํ ผรุสวาจํ
 สํวรฏฺเฐน สีลํ อวิตถกมฏฺเฐน สีลํ สมฺพปฺปลาปี
 สํวรฏฺเฐน สีลํ อวิตถกมฏฺเฐน สีลํ อภิขณฺ्हํ สํวรฏฺเฐน สีลํ
 อวิตถกมฏฺเฐน สีลํ พุยาปาทํ สํวรฏฺเฐน สีลํ อวิตถกมฏฺเฐน
 สีลํ มิจฺฉาทิฏฺฐี สํวรฏฺเฐน สีลํ อวิตถกมฏฺเฐน สีลํ
 เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺทํ สํวรฏฺเฐน สีลํ อวิตถกมฏฺเฐน สีลํ
 อพฺยาปาเทเนน พุยาปาทํ สํวรฏฺเฐน สีลํ อวิตถกมฏฺเฐน สีลํ
 อาโลกสฺสณฺญาเย ถีนมิทฺฐํ อวิกฺเขปฏฺเฐน อุตฺถจจํ ฌมฺมวตฺถุตาเนน
 วิจิกิจฺจํ ฌาเนเนน อวิขุชฺชํ ปามุชฺเชเนน อรตี ปจฺมชฺชฺฌาเนน ๑
 นีวรฺเณ ทฺถุชฺชฺฌาเนน วิตถกฺกวิจारे ตตฺถิยชฺชฺฌาเนน ปีตี จตฺตถฺชฺชฺฌาเนน
 สฺขทฺถกํ อากาसानุจายตนสมฺมาปตฺติยา รูปรสณฺ्हํ ปฏฺิขสณฺ्हํ
 นานตฺตสณฺ्हํ วิญฺญาณฺณจายตนสมฺมาปตฺติยา อากาसानุจายตนสณฺ्हํ
 อากิณฺณจายตนสมฺมาปตฺติยา วิญฺญาณฺณจายตนสณฺ्हํ
 เนวสณฺญาณาสณฺญาเยตนสมฺมาปตฺติยา อากิณฺณจายตนสณฺ्हํ
 อนิจฺจานุปฺสฺสนาย นิจฺจสณฺ्हํ ทฺถุขานุปฺสฺสนาย
 สฺขสณฺ्हํ อนตฺตทานุปฺสฺสนาย อตฺตสณฺ्हํ นิพฺพิทานุปฺสฺสนาย
 นนฺทึ วิราคานุปฺสฺสนาย ราคํ นิโรธานุปฺสฺสนาย สมฺมทฺถํ
 ปฏฺิณิสฺสคฺคานุปฺสฺสนาย อาทานํ ขยานุปฺสฺสนาย ฌนสณฺ्हํ
 วยานุปฺสฺสนาย อายุหนํ วิปริณามานุปฺสฺสนาย ฐวสณฺ्हํ
 #๑ ม. ปจฺเมเนน ฌาเนเนน ฯ เอวมฺปริปี ฯ

อนิมิตตานุปัสสนาย นิมิตต์ อปฺปณฺหิตานุปัสสนาย ปณฺธิ์ สุลฺลตานุปัสสนาย
อภินิเวสํ อธิปญฺญาธมฺมวิปัสสนาย สาราทานาภินิเวสํ
ยถาภูตญาณทสฺสเนน สมฺโมหาภินิเวสํ อาทินวานุปัสสนาย
อาลยาภินิเวสํ ปฏิสงฺขานุปัสสนาย อปฺปปฏิสงฺขํ วิวญฺญานานุปัสสนาย
สญฺโฆคาภินิเวสํ โสตาปตฺติมคฺเคน ทิฏฺฐเจกฺกุเจ
กิลฺลเส สกทาคามิมคฺเคน โอปาริเก กิลฺลเส อนาคามิมคฺเคน
อณฺุสหคเต กิลฺลเส อรหตฺตมคฺเคน สพฺพกิลฺลเส สํวรญฺเจน
สีลํ อวิติกุมฺมญฺเจน สีลํ ฯ

[๕๐] ปญฺจ สีลานิ ปาณาติปาตสฺส ปหานํ สีลํ เวรมณิ
สีลํ เจตนา สีลํ สํวโร สีลํ อวิติกุมฺโม สีลํ เอรูปานิ
สีลานิ จิตฺตสฺส อวิปฺปฏิสาราย สํวตฺตนฺติ ปามุชฺชาย ๑ สํวตฺตนฺติ
ปีติยา สํวตฺตนฺติ ปสฺสทฺธิยา สํวตฺตนฺติ โสมนสฺสาย สํวตฺตนฺติ
อาเสวนาย สํวตฺตนฺติ ภาวนาย สํวตฺตนฺติ พหุสีกมฺมาย
สํวตฺตนฺติ อลงฺการาย สํวตฺตนฺติ ปริกฺขาราย สํวตฺตนฺติ
ปริวาราย สํวตฺตนฺติ ปารีปุริยา สํวตฺตนฺติ เอกนฺตนิพฺพิทาย
วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย
สํวตฺตนฺติ เอรูปานํ สีลานํ สํวรปาริสฺสุทฺธิ อธิสีลํ สํวรปาริสฺสุทฺธิยา
จิตฺตํ จิตฺตํ น วิกฺเขปํ คจฺฉติ อวิกฺเขปปาริสฺสุทฺธิ
อธิจิตฺตํ สํวรปาริสฺสุทฺธิ สมนฺมา ปสฺสติ อวิกฺเขปปาริสฺสุทฺธิ สมนฺมา
ปสฺสติ ทสฺสณปาริสฺสุทฺธิ อธิปญฺญา โย ตตฺถ สํวรญฺโจ อโย
#๑ ม. ย. ปาโมชฺชาย ฯ เอมฺมปริปี ฯ

อธิศีลสิกขา โย ตตถ อวิกเขปฏโจ อัย อธิจิตตสิกขา โย
ตตถ ทสฺสนฏโจ อัย อธิปญฺญาสิกขา อีมา ติสฺโส สิกขาโย
อวชฺชนฺโต สิกฺขติ ชานนฺโต สิกฺขติ ปสฺสนฺโต สิกฺขติ ปจฺจเวกฺขนฺโต
สิกฺขติ จิตฺตํ อธิฏฺฐหนฺโต สิกฺขติ สทฺธาย อธิมฺจฺจนฺโตฟ
สิกฺขติ วิริยํ ปคฺคณฺหนฺโต สิกฺขติ สตี อฺปฏฺฐหนฺโต
สิกฺขติ จิตฺตํ สมาทหนฺโต สิกฺขติ ปญฺญา ย ปชานนฺโต
สิกฺขติ อภิญฺเญยฺยํ อภิชานนฺโต สิกฺขติ ปริญฺเญยฺยํ ปริชานนฺโต
สิกฺขติ ปหาตพฺพิ ปชหนฺโต สิกฺขติ ภาเวตพฺพิ ภาเวนฺโต
สิกฺขติ สจฺฉิกาทพฺพิ สจฺฉิกโรนฺโต สิกฺขติ ฯ

[๕๑] ปญฺจ สีลานิ ปาณาติปาตสฺส อทินฺนาทานสฺส
กาเมสฺส มิจฺฉาจารสฺส มุสาวาทสฺส ปิสุณาย วาจา ย ผรุสฺสาย
วาจา สมฺพปฺปลาปสฺส อภิชฺฌาย พฺยาปาตสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิยา
เนกขมฺเมเน กามจฺจนฺทสฺส อพฺยาปาเทเน พฺยาปาตสฺส อาโลกสฺสญฺญา
ถีนมิทฺฐสฺส อวิกฺเขเปเน อฺทฺฐจฺจสฺส ฌมฺมวตฺถาเนเน
วิจิกิจฺฉาย ฌาเนเน อวิหฺชาย ปามุชฺเชเน อรติยา ปจฺมชฺฌาเนเน
นึวรณานํ ทฺตฺติชฺฌาเนเน วิตกฺกวิจารานํ ตตฺติชฺฌาเนเน
ปีติยา จตฺตฺถชฺฌาเนเน สุขทฺถุขานํ อากาसानญฺจายตฺนสมาปตฺติยา
รูปสฺสญฺญา ปฏฺิฆสฺสญฺญา นานตฺตสฺสญฺญา วิญฺญาณญฺจายตฺนสมาปตฺติยา
อากาसानญฺจายตฺนสฺสญฺญา อากิณฺจญฺญาตฺนสมาปตฺติยา
วิญฺญาณญฺจายตฺนสฺสญฺญา เนวสฺสญฺยานาสฺสญฺญาตฺนสมาปตฺติยา

อาภิกขณณายตนสณณาย อนิจจานุปลุสณาย

นิจุสณณาย ทุกขานุปลุสณาย สุขสณณาย อนตตานุปลุสณาย

อตุตสณณาย นิพพิทานุปลุสณาย นนุทียา วิราคานุปลุสณาย

ราคสฺส นิโรชานุปลุสณาย สมุทยสฺส ปฏินิสฺสคฺคานุปลุสณาย

อาทานสฺส ขยานุปลุสณาย จมนสณณาย วยานุปลุสณาย

อายุหนสฺส วิปริณามานุปลุสณาย ฐวสณณาย อนิมิตฺตานุปลุสณาย

นิมิตฺตสฺส อปฺปณฺหิตานุปลุสณาย ปณฺธิชียา

สุลฺลตานุปลุสณาย อภินิเวสสฺส อธิปฺลวณารมฺมวิปลุสณาย สาราทานาภินิเวสสฺส

ยถาภูตฉาณทสฺสเนน สมฺโมหาภินิเวสสฺส อาทินวานุปลุสณาย

อาลยาภินิเวสสฺส ปฏิสงฺขานุปลุสณาย อปฺปฏิสงฺขาย

วิภูฏณานุปลุสณาย สลฺยโลคาภินิเวสสฺส โสตาปตฺติมคฺเคน

ทิจฺจเจกฺกจฺจัน กิเลसानํ สกทาคามิมคฺเคน โอฬาริกานํ

กิเลसानํ อนาคามิมคฺเคน อณฺุสทคฺคานํ กิเลसानํ อรหตฺต

มคฺเคน สพฺพกิเลसानํ ปหานํ สีลํ เวรมณฺิ สีลํ เจตนา สีลํ

สํวโร สีลํ อวิติกฺกโม สีลํ ฯ เอวรฺูปานิ สีลานิ จิตฺตสฺส

อวิปฺปฏิสาราย สํวตฺตนฺตฺติ ปามฺหุชชาย สํวตฺตนฺตฺติ ปิตฺติยา

สํวตฺตนฺตฺติ ปลุสทฺธิชียา สํวตฺตนฺตฺติ โสมนสฺสชาย สํวตฺตนฺตฺติ อาเสวนาย

สํวตฺตนฺตฺติ ภาวนาย สํวตฺตนฺตฺติ พหุสํกมฺมมาย สํวตฺตนฺตฺติ

อลงฺการาย สํวตฺตนฺตฺติ ปริกฺขาราย สํวตฺตนฺตฺติ ปรีวาราย

สํวตฺตนฺตฺติ ปารีปฺรียา สํวตฺตนฺตฺติ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย

นิโรธาย อุปสมาย อภิญฌาย สมุโพธาย นิพพานาย สํวตฺตุนฺติ
เอวรูปานํ สีลานํ สํวรปาริสฺสุทฺธิ อธิสํลํ สํวรปาริสฺสุทฺธิยา จิตฺ
จิตฺตํ น ๑ วิกุเขเป คจฺจติ อวิกฺเขปปาริสฺสุทฺธิ อธิจิตฺตํ สํวรปาริสฺสุทฺธิ
สมฺมา ปสฺสติ อวิกฺเขปปาริสฺสุทฺธิ สมฺมา ปสฺสติ
ทสฺสนปาริสฺสุทฺธิ อธิปญฺญา โย ตตฺถ สํวรญฺโญ อโย อธิสํลสิกฺขา
โย ตตฺถ อวิกฺเขปญฺโญ อโย อธิจิตฺตสิกฺขา โย ตตฺถ
ทสฺสนญฺโญ อโย อธิปญฺญาสิกฺขา อิมํ ทิสฺโส สิกฺขาโย
อวชฺชนฺโต สิกฺขติ ชานนฺโต สิกฺขติ ปสฺสนฺโต สิกฺขติ ปจฺจเวกฺขนฺโต
สิกฺขติ จิตฺตํ อธิญฺจนฺโต สิกฺขติ สทฺธาย อธิมฺจฺจนฺโต
สิกฺขติ วิริยํ ปกฺคณฺหนฺโต สิกฺขติ สตี อุปฺภฺจเปนฺโต
สิกฺขติ จิตฺตํ สมาทนฺโต สิกฺขติ ปญฺญา ชานนฺโต ๒
สิกฺขติ อภิญฺเฌยฺยํ อภิชานนฺโต สิกฺขติ ปริณฺเฌยฺยํ ปริชานนฺโต
สิกฺขติ ปหาตพฺพิ ปชนฺโต สิกฺขติ ภาเวตพฺพิ
ภาเวนฺโต สิกฺขติ สจฺฉิกาทพฺพิ สจฺฉิกโรนฺโต สิกฺขติ ตํ ฌาตญฺเฌน
ฌาณํ ปชานนฺญเฌน ปญฺญา เตน วุจฺจติ สุตฺวาน
สํวเร ปญฺญา สีลมเย ฌาณํ ฯ

---

[๕๒] กถิ สํวริตฺวา สมาทนเณ ปญฺญา สมာธิภาวนามเย
ฌาณํ เอโก สมาธิ จิตฺตสฺส เอกกฺคตา ฯ เทว สมาธิ
โลกิโย สมาธิ โลกุตฺตโร สมาธิ ฯ ตโย สมาธิ สวิตกฺกสฺวิจาโร
#๑ ม. อวิกฺเขเป ฯ ๒ ม. ย. ปชานนฺโต ฯ

สมาธิ อวิตกกุจิจารมตฺโต สมาธิ อวิตกกุจิจโร
สมาธิ ๑ จตุตตโร สมาธิ หานภากิโย สมาธิ จิตฺภากิโย สมาธิ
วิเสสภากิโย สมาธิ นิพฺพेषภากิโย สมาธิ ๑ ปญจ สมาธิ
ปิตฺติพฺรณตฺตา สุขพฺรณตฺตา เจโตพฺรณตฺตา อาโลกพฺรณตฺตา ปจฺจเวกฺขณานิमितฺตํ ๑
ณ สมาธิ พุทฺธานุสฺสตีวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตฺตา
อวิกฺเขโป สมาธิ ฌมฺมานุสฺสตีวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตฺตา
อวิกฺเขโป สมาธิ สจฺจมานุสฺสตีวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตฺตา
อวิกฺเขโป สมาธิ สีลानุสฺสตีวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตฺตา อวิกฺเขโป
สมาธิ จาคานุสฺสตีวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตฺตา อวิกฺเขโป สมาธิ
เทวตฺตานุสฺสตีวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตฺตา อวิกฺเขโป สมาธิ ๑ สตฺต
สมาธิ สมาธิสฺส กุสลตฺตา สมาธิสฺส สฺมาปตฺตีกุสลตฺตา
สมาธิสฺส จิตฺติกุสลตฺตา สมาธิสฺส วุฏฺฏจฺานกุสลตฺตา สมาธิสฺส
กฺลฺลิตฺตกุสลตฺตา ๑ สมาธิสฺส โภจฺรกุสลตฺตา สมาธิสฺส อภินิหารกุสลตฺตา ๑
อฏฺฐจ สมาธิ ปจฺจวีกฺกสิณฺวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตฺตา
อวิกฺเขโป สมาธิ อาโปกสิณฺวเสน ๑เป ๑ เตโชกสิณฺวเสน
วาโยกสิณฺวเสน นีลกสิณฺวเสน ปิตฺตกสิณฺวเสน โลหิตกสิณฺวเสน
โอทาทกสิณฺวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตฺตา อวิกฺเขโป สมาธิ ๑
นว สมาธิ รูปาวจโร สมาธิ อตฺถิ หีโน อตฺถิ มชฺฌิมโ
อตฺถิ ปณีโต อรูปาวจโร สมาธิ อตฺถิ หีโน อตฺถิ
มชฺฌิมโ อตฺถิ ปณีโต สฺลฺลยโต สมาธิ อนิมิตฺโต สมาธิ
#๑ ม. ย. กฺลฺยตฺตกุสลตฺตา ๑

อปรปณิหิโต สมาธิ ๑ ทส สมาธิ อุทฐมาตกสญฉาวเสน
จิตตสุต เอกคคตา อวิกุเขโป สมาธิ วินีตกสญฉาวเสน ๗เป๑
วิปฺพุกสญฉาวเสน วิจฺฉิตฺตกสญฉาวเสน วิชฺชายิตกสญฉาวเสน
วิกุจิตตกสญฉาวเสน หตฺตวิกุชฺชายิตกสญฉาวเสน โลหิตกสญฉาวเสน
ปฺลวุกสญฉาวเสน ๑ อฏฺฐิกสญฉาวเสน จิตตสุต
เอกคคตา อวิกุเขโป สมาธิ อิมะ ปญฺจปญฺญาส สมาธิ ๑

[๕๗] อปี จ ปญฺจวิสตติ สมาธิสุต สมาธิภูจฺจา ปรีคคฺคภูจฺเจน
สมาธิ ปรีวารภูจฺเจน สมาธิ ปรีปุรภูจฺเจน สมาธิ
เอกคคฺคภูจฺเจน สมาธิ อวิกุเขปภูจฺเจน สมาธิ อวิสตารภูจฺเจน สมาธิ
อนาวิตฺตภูจฺเจน สมาธิ อนิลฺลชนภูจฺเจน สมาธิ วิมุตฺตภูจฺเจน
สมาธิ เอกคคฺคภูจฺจ
เอสตีติ สมาธิ วิสมํ เนสตีติ สมาธิ สมํ เอสีตคฺคตา สมาธิ
วิสมํ เนสีตคฺคตา สมาธิ สมํ อาทียตีติ สมาธิ วิสมํ นาทียตีติ
สมาธิ สมํ อาทินฺนคฺคตา สมาธิ วิสมํ อนาทินฺนคฺคตา สมาธิ
สมํ ปฏฺฐิปชฺชตีติ สมาธิ วิสมํ นปฺปฏฺฐิปชฺชตีติ สมาธิ สมํ ปฏฺฐิปนฺนคฺคตา
สมาธิ วิสมํ นปฺปฏฺฐิปนฺนคฺคตา สมาธิ สมํ ฉายตีติ
สมาธิ วิสมํ ฉาเปตีติ สมาธิ สมํ ฉาตคฺคตา สมาธิ วิสมํ
ฉापิตคฺคตา สมาธิ สโม จ หิโต จ สุโข จาติ สมาธิ อิมะ
ปญฺจวิสตติ สมาธิสุต สมาธิภูจฺจา ตํ ฅาตฺตภูจฺเจน ฅาณํ ปชานนฺนภูจฺเจน
ปญฺญา เตน วุจฺจติ สํวริตฺวา สมาทฺทเน ปญฺญา
#๑ ม. ปุพฺพุกสญฉาวเสน ๑

สมาธิภาวนามยเณณํ ฯ

[๕๔] กถํ ปจฺจยปริกฺคเห ปญฺญา ฅมฺมกฺุจฺติณณํ อวิชฺชา
 สงฺขารานํ อุปฺปาทกฺุจฺติ จ ปวตฺตกฺุจฺติ จ นิมิตฺตกฺุจฺติ จ
 อายุหนกฺุจฺติ จ สลฺยโลคกฺุจฺติ จ ปฺลิวฺทกฺุจฺติ จ สมฺมทฺยกฺุจฺติ จ
 เหตุกฺุจฺติ จ ปจฺจยกฺุจฺติ จ อิมฺหิ นวหาการฺเห อวิชฺชา ปจฺจโย
 สงฺขารา ปจฺจยสมฺบุปฺนนา อุโภเปเต ฅมฺมา ปจฺจยสมฺบุปฺนนาติ
 ปจฺจยปริกฺคเห ปญฺญา ฅมฺมกฺุจฺติณณํ อตีตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชาสงฺขารานํ
 อนาคตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชา สงฺขารานํ อุปฺปาทกฺุจฺติ
 จ ปวตฺตกฺุจฺติ จ นิมิตฺตกฺุจฺติ จ อายุหนกฺุจฺติ จ สลฺยโลคกฺุจฺติ จ
 ปฺลิวฺทกฺุจฺติ จ สมฺมทฺยกฺุจฺติ จ เหตุกฺุจฺติ จ ปจฺจยกฺุจฺติ จ อิมฺหิ
 นวหาการฺเห อวิชฺชา ปจฺจโย สงฺขารา ปจฺจยสมฺบุปฺนนา อุโภเปเต
 ฅมฺมา ปจฺจยสมฺบุปฺนนาติ ปจฺจยปริกฺคเห ปญฺญา ฅมฺมกฺุจฺติณณํ
 สงฺขารา วิญฺญาณสฺส ฯเปฯ วิญฺญาณํ นามรูปสฺส
 นามรูปํ สพายตฺนสฺส สพายตฺนํ ผสฺสสฺส ผสฺโส
 เวทนาย เวทนา ตณฺหา ตณฺหา อุปาทานสฺส อุปาทานํ ภาวสฺส
 ภโว ชาตียา ชาติ ชรามรณสฺส อุปฺปาทกฺุจฺติ จ ปวตฺตกฺุจฺติ
 จ นิมิตฺตกฺุจฺติ จ อายุหนกฺุจฺติ จ สลฺยโลคกฺุจฺติ จ ปฺลิวฺทกฺุจฺติ
 จ สมฺมทฺยกฺุจฺติ จ เหตุกฺุจฺติ จ ปจฺจยกฺุจฺติ จ อิมฺหิ
 นวหาการฺเห ชาติ ปจฺจโย ชรามรณํ ปจฺจยสมฺบุปฺนนํ

อุโภเปเต ฐมา ปจยสมุปนนาติ ปจยปริคคเห ปณณา
ฐมมฏจิติถาณ อตีตมปี อทธาน อนาถมปี อทธาน ชาติ
ชรามรณสส อุปาทฏจิติ จ ปวตตฏจิติ จ นิมิตตฏจิติ จ
อายุหนฏจิติ จ สญโลคฏจิติ จ ปลิโพธฏจิติ จ สมุทยฏจิติ จ
เหตุฏจิติ จ ปจยฏจิติ จ อิมหิ นวากาเรหิ ชาติ ปจโย
ชรามรณ ปจยสมุปนนั อุโภเปเต ฐมา ปจยสมุปนนาติ
ปจยปริคคเห ปณณา ฐมมฏจิติถาณ ฯ

[๕๕] อวิชชา เหตุ สงขารา เหตุสมุปนนา อุโภเปเต
ฐมา เหตุสมุปนนาติ ปจยปริคคเห ปณณา ฐมมฏจิติถาณ
อตีตมปี อทธาน อนาถมปี อทธาน อวิชชา เหตุ สงขารา
เหตุสมุปนนา อุโภเปเต ฐมา เหตุสมุปนนาติ ปจยปริคคเห
ปณณา ฐมมฏจิติถาณ สงขารา เหตุ วิถถาณ เหตุสมุปนนั
วิถถาณ เหตุ นามรูป เหตุสมุปนนั นามรูป๔
เหตุ สพายตณ เหตุสมุปนนั สพายตณ เหตุ ผลโส
เหตุสมุปนโน ผลโส เหตุ เวทนา เหตุสมุปนนา เวทนา
เหตุ ตณหา เหตุสมุปนนา ตณหา เหตุ อุปาทาน เหตุสมุปนนั
อุปาทาน เหตุ ภโว เหตุสมุปนโน ภโว เหตุ
ชาติ เหตุสมุปนนา ชาติ เหตุ ชรามรณ เหตุสมุปนนั
อุโภเปเต ฐมา เหตุสมุปนนาติ ปจยปริคคเห ปณณา ฐมมฏจิติถาณ
อตีตมปี อทธาน อนาถมปี อทธาน ชาติ เหตุ

ชรามรณํ เหตุสมุပ္ปนํ อุโกเปเต ชมฺมา เหตุสมุပ္ปนนาติ
ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมภูจฺติธานํ ฯ

[๕๖] อวิชฺชา ปฏฺิจฺจ สงฺขารํ ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนา อุโกเปเต
شمฺมา ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนาติ ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมภูจฺติธานํ
อตีตมฺปี อทฺธานํ อนาคตมฺปี อทฺธานํ อวิชฺชา ปฏฺิจฺจ
สงฺขารํ ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนา อุโกเปเต ชมฺมา ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนาติ
ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมภูจฺติธานํ สงฺขารํ ปฏฺิจฺจ วิญฺญาณํ
ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนํ วิญฺญาณํ ปฏฺิจฺจ นามรูปํ ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนํ
นามรูปํ ปฏฺิจฺจ สฬายตฺนํ ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนํ
สฬายตฺนํ ปฏฺิจฺจ ผสฺโส ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนโน ผสฺโส ปฏฺิจฺจเวทนา
ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนา เวทนา ปฏฺิจฺจ ตณฺหา ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนา(ตณฺหา
ปฏฺิจฺจ อฺปาทานํ ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนํ อฺปาทานํ
ปฏฺิจฺจ ภโว ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนโน ภโว ปฏฺิจฺจ ชาติ
ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนา ชาติ ปฏฺิจฺจ ชรามรณํ ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนํ
อุโกเปเต ชมฺมา ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนาติ ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมภูจฺติธานํ
อตีตมฺปี อทฺธานํ อนาคตมฺปี อทฺธานํ ชาติ ปฏฺิจฺจ
ชรามรณํ ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนํ อุโกเปเต ชมฺมา ปฏฺิจฺจสมุပ္ปนนาติ
ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมภูจฺติธานํ ฯ

[๕๗] อวิชฺชา ปจฺจโย สงฺขารํ ปจฺจยสมุပ္ปนนา อุโกเปเต
شمฺมา ปจฺจยสมุပ္ปนนาติ ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมภูจฺติธานํ

อตีตมปี อทฺธานํ อนาคตมปี อทฺธานํ อวิหชา
ปจฺจโย สงฺขารํ ปจฺจยสมุปฺปนฺนา อุโภเปเต ฐมฺมา ปจฺจยสมุปฺปนฺนาติ
ปจฺจยปริกฺคเห ปญฺญา ฐมฺมฏฺฐิตินาณํ สงฺขารํ
ปจฺจโย วิญฺญาณํ ปจฺจยสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ปจฺจโย นามรูปํ
ปจฺจยสมุปฺปนฺนํ นามรูปํ ปจฺจโย สพฺพตฺนํ ปจฺจยสมุปฺปนฺนํ
สพฺพตฺนํ ปจฺจโย ผสฺโส ปจฺจยสมุปฺปนฺโน ผสฺโส ปจฺจโย
เวทนา ปจฺจยสมุปฺปนฺนา เวทนา ปจฺจโย ตณฺหา ปจฺจยสมุปฺปนฺนา
ตณฺหา ปจฺจโย อุปาทานํ ปจฺจยสมุปฺปนฺนํ อุปาทานํ
ปจฺจโย ภโว ปจฺจยสมุปฺปนฺโน ภโว ปจฺจโย ชาติ ปจฺจยสมุปฺปนฺนา
ชาติ ปจฺจโย ฐรามรณํ ปจฺจยสมุปฺปนฺนํ อุโภเปเต
ฐมฺมา ปจฺจยสมุปฺปนฺนาติ ปจฺจยปริกฺคเห ปญฺญา ฐมฺมฏฺฐิตินาณํ
อตีตมปี อทฺธานํ อนาคตมปี อทฺธานํ ชาติ ปจฺจโย
ฐรามรณํ ปจฺจยสมุปฺปนฺนํ อุโภเปเต ฐมฺมา ปจฺจยสมุปฺปนฺนาติ
ปจฺจยปริกฺคเห ปญฺญา ฐมฺมฏฺฐิตินาณํ ฯ

[๕๘] ปุริมกมฺมภวสฺมี โมโห อวิหชา อายุหนา สงฺขารํ
นิกฺขติ ตณฺหา อุปคฺมณํ อุปาทานํ เจตนา ภโว อิม
ปญฺจ ฐมฺมา ปุริมกมฺมภวสฺมี อิทฺ ปฏฺฐิสฺสฺสฺยา ปจฺจยา อิท
ปฏฺฐิสฺสฺสฺ วิญฺญาณํ โอกุณฺติ นามรูปํ ปสาโท อายตฺนํ ผุฏฺโฐ
ผสฺโส เวทยิตฺตํ เวทนา อิม ปญฺจ ฐมฺมา อิทฺูปตฺตติภวสฺมี
ปุเร กตฺตสฺส กมฺมสฺส ปจฺจยา อิทฺ ปรีปกุทฺตตา

อายตนาณํ โมโห อวิชา อายุหนา สงขารา นิกนฺติ ตณฺหา
อุปคมนํ อุปาทานํ เจตนา ภโว อิมํ ปญฺจ ชมฺมา อธิ
กมฺมภวสฺมี อายติปฏิสนฺธิยา ๑ ปจฺจยา อายติปฏิสนฺธิ วิญฺญาณํ
โอกฺกนฺติ นามรูปํ ปสาโท อายตน์ พุฏฺโฐ ฬสฺโส เวทยิตํ
เวทนา อิมํ ปญฺจ ชมฺมา อายตี อุปปตฺติภวสฺมี อธิ กตสฺส
กมฺมสฺส ปจฺจยา อิติ อิมํ จตฺสงฺเขเป ตโย อทุเช วิสตียา
อากาเรหิ ติสฺนฺธี ปฏิจฺจ สมฺปปาท์ ชานาติ ปสฺสตี อณฺณาติ
ปฏฺวิวิจฺจตี ตํ ฌาตฺถุเจเน ฌาณํ ปชานนฺถุเจเน ปญฺญา เตน
วฺจฺจตี ปจฺจยปริกฺกเห ปญฺญา ชมฺมภฺจิติฌาณํ ฯ

[๕๕] กถิ อตีตนาคตปจฺจูปฺปนฺนาณํ ชมฺมานํ สงฺขิปิตฺวา
วตฺถุตาเน ปญฺญา สมฺมสฺเน ฌาณํ ยงฺกิลฺลิจิ รูปํ อตีตนาคตปจฺจูปฺปนฺนํ
อชฺชตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอปาริกํ วา สุขุมํ วา
หีนํ วา ปณฺตีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพํ รูปํ อนิจฺจโต
วตฺถุเถติ เอกํ สมฺมสนํ ทฺกฺขโต วตฺถุเถติ เอกํ สมฺมสนํ
อนตฺตโต วตฺถุเถติ เอกํ สมฺมสนํ ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ
ยา กาจิ สญฺญา เย เกจิ สงฺขารา ยงฺกิลฺลิจิ วิญฺญาณํ
อตีตนาคตปจฺจูปฺปนฺนํ อชฺชตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอปาริกํ
วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณฺตีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพํ
วิญฺญาณํ อนิจฺจโต วตฺถุเถติ เอกํ สมฺมสนํ ทฺกฺขโต วตฺถุเถติ
#๑ ม. ย. อายตี ปฏิสนฺธิยา ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

เอกั สมนุสนั อนตตุโต ววตุเถติ เอกั สมนุสนั จกขุ ๑เป๑
ชรามรณั อตีตานุคตปจจุปปนุณั อนิจจุโต ววตุเถติ เอกั
สมนุสนั ทุกขโต ววตุเถติ เอกั สมนุสนั อนตตุโต ววตุเถติ
เอกั สมนุสนั ๑

[๑๐๐] รูปี อตีตานุคตปจจุปปนุณั อนิจจุ ขยญุเจน ทุกขั
ภยญุเจน อนตตุตา อสารกญุเจนาติ สงขิปิตุวา ววตุถาเน ปลญา
สมนุสนเ ฅาณั เวทนา สลญา สงขารา วิญญาณั
จกขุ ๑เป๑ ชรามรณั อตีตานุคตปจจุปปนุณั อนิจจุ ขยญุเจน
ทุกขั ภยญุเจน อนตตุตา อสารกญุเจนาติ สงขิปิตุวา ววตุถาเน
ปลญา สมนุสนเ ฅาณั ๑

[๑๐๑] รูปี อตีตานุคตปจจุปปนุณั อนิจจุ สงขติ ปญุิจจุสมุปปนุณั
ขยชมุณั วยชมุณั วิราคชมุณั นิโรชรมุณนุติ สงขิปิตุวา
ววตุถาเน ปลญา สมนุสนเ ฅาณั เวทนา สลญา สงขารา
วิญญาณั จกขุ ๑เป๑ ชรามรณั อตีตานุคตปจจุปปนุณั
อนิจจุ สงขติ ปญุิจจุสมุปปนุณั ขยชมุณั วยชมุณั วิราคชมุณั
นิโรชรมุณนุติ สงขิปิตุวา ววตุถาเน ปลญา สมนุสนเ ฅาณั ๑

[๑๐๒] ชาติปจญา ชรามรณั อสติ ชาติยา นตุติ ชรามรณนุติ
สงขิปิตุวา ววตุถาเน ปลญา สมนุสนเ ฅาณั อตีตมุปี
อทุธานั อนาคตมุปี อทุธานั ชาติปจญา ชรามรณั อสติ
ชาติยา นตุติ ชรามรณนุติ สงขิปิตุวา ววตุถาเน ปลญา

สมมุสเน ฌาณํ ภวปจฺจยา ชาติ อสฺติ ฯเปฯ อุปาทานปจฺจยา
ภโว อสฺติ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ อสฺติ เวทนาปจฺจยา
ตณฺหา อสฺติ ผสฺสปจฺจยา เวทนา อสฺติ สพายตฺนปจฺจยา
ผสฺโส อสฺติ นามรูปปจฺจยา สพายตฺนํ อสฺติ
วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ อสฺติ สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ
อสฺติ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารํ อสฺติ อวิชฺชายนฺตฺติ สงฺขารํ
สงฺขิปปิตฺวา ววตฺถาเน ปญฺญา สมมุสเน ฌาณํ อตีตมฺปิ อทฺธานํ
อนาคตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารํ อสฺติ อวิชฺชายนฺตฺติ
สงฺขารํ สงฺขิปปิตฺวา ววตฺถาเน ปญฺญา สมมุสเน ฌาณํ ตํ
ฌาตฺถุเจเน ฌาณํ ปชานนฺตฺถุเจเน ปญฺญา เตเน วุจฺจติ อตีตนาคต-
ปจฺจูปฺปนฺนํ ฌมฺมานํ สงฺขิปปิตฺวา ววตฺถาเน ปญฺญา
สมมุสเน ฌาณํ ฯ

---

[๑๐๓] กถิ ปจฺจูปฺปนฺนํ ฌมฺมานํ วิปริณามานุสฺสเน
ปญฺญา อุทฺทพฺพยานุสฺสเน ฌาณํ ชาตํ รูปํ ปจฺจูปฺปนฺนํ ตสฺส
นิพฺพตฺติลกฺขณํ อุทฺทโย วิปริณามลกฺขณํ วโย อนุสฺสนาถาณํ
ชาตา เวทนา ชาตา สญฺญา ชาตา สงฺขารํ ชาตํ
วิญฺญาณํ ชาตํ จกฺขุ ฯเปฯ ชาโต ภโว ปจฺจูปฺปนฺโน ตสฺส
นิพฺพตฺติลกฺขณํ อุทฺทโย วิปริณามลกฺขณํ วโย อนุสฺสนาถาณํ ฯ

[๑๐๔] ปณฺจนฺนํ ขนฺธานํ อุทฺถํ ปสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ
ปสฺสตี วยํ ปสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี อุทฺถพฺพยํ
ปสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ฯ ปณฺจนฺนํ ขนฺธานํ อุทฺถํ
ปสฺสนฺโต ปณฺจวีสติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี วยํ ปสฺสนฺโต ปณฺจวีสติ
ลกฺขณานิ ปสฺสตี อุทฺถพฺพยํ ปสฺสนฺโต ปณฺณาสํ
ลกฺขณานิ ปสฺสตี ฯ

[๑๐๕] รุปกฺขนฺธสฺส อุทฺถํ ปสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ
ปสฺสตี วยํ ปสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี อุทฺถพฺพยํ
ปสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี เวทฺนากฺขนฺธสฺส สลฺยวากฺขนฺธสฺส
สงฺขารกฺขนฺธสฺส วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส อุทฺถํ ปสฺสนฺโต กติ
ลกฺขณานิ ปสฺสตี วยํ ปสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี
อุทฺถพฺพยํ ปสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ฯ รุปกฺขนฺธสฺส อุทฺถํ
ปสฺสนฺโต ปณฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี วยํ ปสฺสนฺโต ปณฺจ
ลกฺขณานิ ปสฺสตี อุทฺถพฺพยํ ปสฺสนฺโต ทส ลกฺขณานิ ปสฺสตี
เวทฺนากฺขนฺธสฺส สลฺยวากฺขนฺธสฺส สงฺขารกฺขนฺธสฺส วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส
อุทฺถํ ปสฺสนฺโต ปณฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี วยํ
ปสฺสนฺโต ปณฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี อุทฺถพฺพยํ ปสฺสนฺโต ทส
ลกฺขณานิ ปสฺสตี ฯ

[๑๐๖] รุปกฺขนฺธสฺส อุทฺถํ ปสฺสนฺโต กตฺมานิ ปณฺจ
ลกฺขณานิ ปสฺสตี ฯ อวิชฺชาสมุทฺทยา รุปสมุทฺโทยติ ปจฺจยสมุทฺทยญฺเฐน

รูปกษนุชส อหฺยํ ปสฺสติ ตณฺหาสมุทฺยา รูปสมุทโยติ ปจฺจยสมุทฺยญฺเณ
สมุทฺยญฺเณ รูปกษนุชส อหฺยํ ปสฺสติ กมฺมสมุทฺยา รูปสมุทโยติ
ปจฺจยสมุทฺยญฺเณ รูปกษนุชส อหฺยํ ปสฺสติ อาหารสมุทฺยา
รูปสมุทโยติ ปจฺจยสมุทฺยญฺเณ รูปกษนุชส อหฺยํ ปสฺสติ
นิพฺพตฺติลกฺขณํ ปสฺสนฺโตปิ รูปกษนุชส อหฺยํ ปสฺสติ รูปกษนุชส
อหฺยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ ปณฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสติ ฯ

[๑๐๗] วยํ ปสฺสนฺโต กตฺมานิ ปณฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสติ ฯ
อวิชฺชานโรธา รูปนโรโรติ ปจฺจยนิโรธญฺเณ รูปกษนุชส วยํ
ปสฺสติ ตณฺหานโรธา รูปนโรโรติ ปจฺจยนิโรธญฺเณ รูปกษนุชส
วยํ ปสฺสติ กมฺมนโรธา รูปนโรโรติ ปจฺจยนิโรธญฺเณ
รูปกษนุชส วยํ ปสฺสติ อาหารนโรธา รูปนโรโรติ ปจฺจยนิโรธญฺเณ
รูปกษนุชส วยํ ปสฺสติ วิปริณามลกฺขณํ
ปสฺสนฺโตปิ รูปกษนุชส วยํ ปสฺสติ รูปกษนุชส วยํ ปสฺสนฺโต
อิมานิ ปณฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสติ อุตฺยพฺพยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ
ทส ลกฺขณานิ ปสฺสติ ฯ

[๑๐๘] เวทนากษนุชส อหฺยํ ปสฺสนฺโต กตฺมานิ ปณฺจ
ลกฺขณานิ ปสฺสติ ฯ อวิชฺชาสมุทฺยา เวทนาสมุทโยติ ปจฺจยสมุทฺยญฺเณ
เวทนากษนุชส อหฺยํ ปสฺสติ ตณฺหาสมุทฺยา เวทนาสมุทโยติ
ปจฺจยสมุทฺยญฺเณ เวทนากษนุชส อหฺยํ ปสฺสติ
กมฺมสมุทฺยา เวทนาสมุทโยติ ปจฺจยสมุทฺยญฺเณ เวทนากษนุชส

อุทฺธิ ปสฺสติ ผสฺสสมุทฺทยา เวทฺณาสมุทฺโทยติ ปจฺจยสมุทฺทยญฺเฐน
เวทฺณากุขนุทฺสฺส อุทฺธิ ปสฺสติ นิพฺพตฺติลกฺขณํ ปสฺสนุโตปิ
เวทฺณากุขนุทฺสฺส อุทฺธิ ปสฺสติ เวทฺณากุขนุทฺสฺส อุทฺธิ ปสฺสนุโต
อิมานิ ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสติ ฯ

[๑๐๕] วยํ ปสฺสนุโต กตฺมานิ ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสติ ฯ
อวิชฺขานิโรธา เวทฺณานิโรโรติ ปจฺจยนิโรธญฺเฐน เวทฺณากุขนุทฺสฺส
วยํ ปสฺสติ ตณฺหฺนโรธา เวทฺณานิโรโรติ ปจฺจยนิโรธญฺเฐน
เวทฺณากุขนุทฺสฺส วยํ ปสฺสติ กมฺมโรธา เวทฺณานิโรโรติ ปจฺจยนิโรธญฺเฐน
เวทฺณากุขนุทฺสฺส วยํ ปสฺสติ ผสฺสนิโรธา เวทฺณานิโรโรติ
ปจฺจยนิโรธญฺเฐน เวทฺณากุขนุทฺสฺส วยํ ปสฺสติ
วิปริณามลกฺขณํ ปสฺสนุโตปิ เวทฺณากุขนุทฺสฺส วยํ ปสฺสติ
เวทฺณากุขนุทฺสฺส วยํ ปสฺสนุโต อิมานิ ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสติ
อุทฺทยพฺพยํ ปสฺสนุโต อิมานิ ทส ลกฺขณานิ ปสฺสติ ฯ

[๑๐๖] สลฺยถากุขนุทฺสฺส สงฺขารกุขนุทฺสฺส วิญฺญาณกุขนุทฺสฺส
อุทฺธิ ปสฺสนุโต กตฺมานิ ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสติ ฯ อวิชฺชาสมุทฺทยา
วิญฺญาณสมุทฺโทยติ ปจฺจยสมุทฺทยญฺเฐน วิญฺญาณกุขนุทฺสฺส
อุทฺธิ ปสฺสติ ตณฺหาสมุทฺทยา วิญฺญาณสมุทฺโทยติ ปจฺจยสมุทฺทยญฺเฐน
วิญฺญาณกุขนุทฺสฺส อุทฺธิ ปสฺสติ กมฺมสมุทฺทยา วิญฺญาณสมุทฺโทยติ
ปจฺจยสมุทฺทยญฺเฐน วิญฺญาณกุขนุทฺสฺส อุทฺธิ ปสฺสติ
นามรูปสมุทฺทยา วิญฺญาณสมุทฺโทยติ ปจฺจยสมุทฺทยญฺเฐน วิญฺญาณกุขนุทฺสฺส

อุทยํ ปสฺสตี นินฺพตฺตติลกฺขณํ ปสฺสนฺโตปิ วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส
อุทยํ ปสฺสตี วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส อุทยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ
ปฺลจฺ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ฯ

[๑๑๑] วยํ ปสฺสนฺโต กตฺมานิ ปฺลจฺ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ฯ
อวิหฺขานิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ ปฺจฺยนิโรธญฺเณ วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส
วยํ ปสฺสตี ตณฺหานิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ ปฺจฺยนิโรธญฺเณ
วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส วยํ ปสฺสตี กมฺมฺนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ
ปฺจฺยนิโรธญฺเณ วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส วยํ ปสฺสตี นามรूपนิโรธา
วิญฺญาณนิโรโธติ ปฺจฺยนิโรธญฺเณ วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส
วยํ ปสฺสตี วิปริณามลกฺขณํ ปสฺสนฺโตปิ วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส
วยํ ปสฺสตี วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส วยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ
ปฺลจฺ ลกฺขณานิ ปสฺสตี อุทยพฺพยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ ทส
ลกฺขณานิ ปสฺสตี ปฺลจฺนํ ขนฺธานํ อุทยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ
ปฺลจฺวิสตี ลกฺขณานิ ปสฺสตี วยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ ปฺลจฺวิสตี
ลกฺขณานิ ปสฺสตี อุทยพฺพยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ ปฺลจฺวํ
ลกฺขณานิ ปสฺสตี ตํ ฅาตฺตญฺเณ ฅาณํ ปชานนฺตญฺเณ ปฺลจฺวา
เตน วุจฺจตี ปฺจฺจฺปฺนฺนํ ฅมฺมานํ วิปริณามานุปสฺสเน
ปฺลจฺวา อุทยพฺพยานุปสฺสเน ฅาณํ ฯ

รูปกฺขนฺธา ๑ อาหารสมฺมุตฺยา เวทนา สลฺยฺวา สงฺขาราติ ๒ เสสา ๓
ขฺนฺธา ผสฺสสมฺมุตฺยา วิญฺญาณกฺขนฺธา ๔ นามรูปสมฺมุตฺยา ๕ ฯ

#๑ ม. ยฺ. รูปกฺขนฺโธ อาหารสมฺมุตฺโย ฯ ๒ ม. ยฺ. อิติสทฺโท นตฺติ ฯ ๓ ม. ยฺ. ตโย ฯ
#๔ ม. ยฺ. วิญฺญาณกฺขนฺโธ ฯ ๕ นามรูปสมฺมุตฺโย ฯ

[๑๑๒] กถิ อารมมณิ ปฏิสงขา ภงคานุปสฺสเน ปญญา
วิปสฺสเน ฌานิ รูปารมมณตัจจติ อูปปชชิตฺวา ภิชฺชติ ตํ
อารมมณิ ปฏิสงขา ตสฺส จิตฺตสฺส ภงคํ อนุปสฺสติ ฯ อนุปสฺสตีติ
กถิ อนุปสฺสติ ฯ อนิจฺจโต อนุปสฺสติ โน นิจฺจโต
ทุกฺขโต อนุปสฺสติ โน สุขโต อนตฺตโต อนุปสฺสติ โน อตฺตโต
นิพฺพินฺนติ โน นนฺนติ วิรชฺชติ โน รชฺชติ นิโรเชติ โน
สมฺมุเทติ ปฏินิสฺสชฺชติ โน อาทียติ อนิจฺจโต อนุปสฺสนฺโต
นิจฺจสณฺณํ ปชฺหติ ทุกฺขโต อนุปสฺสนฺโต สุขสณฺณํ ปชฺหติ
อนตฺตโต อนุปสฺสนฺโต อตฺตสณฺณํ ปชฺหติ นิพฺพินฺนฺโต นนฺนํ
ปชฺหติ วิรชฺชนฺโต รากิ ปชฺหติ นิโรเชนฺโต สมฺมุทยํ ปชฺหติ
ปฏินิสฺสชฺชนฺโต อาทานํ ปชฺหติ ฯ

[๑๑๓] เวทนารมมณตา ฯเปฯ สลฺลวณารมมณตา สงฺขารารมมณตา
วิญฺญาณารมมณตา จกฺขุ ฯเปฯ ชรามณณารมมณตัจจติ
อูปปชชิตฺวา ภิชฺชติ ตํ อารมมณิ ปฏิสงขาตสฺส
จิตฺตสฺส ภงคํ อนุปสฺสติ ฯ อนุปสฺสตีติ กถิ อนุปสฺสติ ฯ
อนิจฺจโต อนุปสฺสติ โน นิจฺจโต ทุกฺขโต อนุปสฺสติ โน สุขโต
อนตฺตโต อนุปสฺสติ โน อตฺตโต นิพฺพินฺนติ โน นนฺนติ
วิรชฺชติ โน รชฺชติ นิโรเชติ โน สมฺมุเทติ ปฏินิสฺสชฺชติ โน
อาทียติ อนิจฺจโต อนุปสฺสนฺโต นิจฺจสณฺณํ ปชฺหติ ทุกฺขโต

อนุปัสสนโต สุขสณณัม ปชหติ อนตตโต อนุปัสสนโต อตตสณณัม
ปชหติ นิพพินนุโต นนที ปชหติ วิรัชชุนโต รากัม ปชหติ
นิโรเชนโต สมุททัย ปชหติ ปฏินิสสชชุนโต อาทานัม ปชหติ ฯ

[๑๑๔] วตฺถสํกมฺนา เจว สณฺณาย จ วิวฏฺฏานา

อวชฺชณา พลญฺเจว ปฏิสงฺขา วิปสฺสนา

อารมฺมณัํ อนฺวเยน อุโภ เอกวตฺถนา

นิโรเช อธิมุตฺตตา วยลกฺขณวิปสฺสนา

อารมฺมณญจ ปฏิสงฺขา ภงฺคญจ อนุปสฺสตี

สุณฺณโต จ อุปฏฺฏานัํ อธิปญฺญาวิปสฺสนา

กฺสโล ตีสฺส อนุปสฺสนาสฺส จตฺตฺส จ วิปสฺสนาสฺส ๑

ตโย อุปฏฺฏาเน กฺสลตา นานาทิฏฺฐิสฺส น กมฺปตีตี ฯ

ตี ฅาตฺถุเจเน ฅาณัํ ปชานนฺนุเจเน ปญฺญา เตเน วุจฺจตี
อารมฺมณัํ ปฏิสงฺขา ภงฺกานุปสฺสเน ปญฺญา วิปสฺสเน ฅาณัํ ฯ

[๑๑๕] กถัํ ภยฺยอุปฏฺฏาเน ปญฺญา อาทีนเว ฅาณัํ อุปฺปาโท
ภยฺยตี ภยฺยอุปฏฺฏาเน ปญฺญา อาทีนเว ฅาณัํ ปวตฺตตี
ภยฺยตี ภยฺยอุปฏฺฏาเน ปญฺญา อาทีนเว ฅาณัํ นิमितฺตตี ภยฺยตี
ฯเปฯ อายุหนฺนา ภยฺยตี ปฏฺฐิสฺสตี ภยฺยตี คตี ภยฺยตี นิพฺพตฺตี
ภยฺยตี อุปฺปตฺตี ภยฺยตี ชาตี ภยฺยตี ชฺรธา ภยฺยตี พุยาธึ
#๑ สึ. ม. จตฺตฺสโต จ วิปสฺสนา ฯ

ภยฺนฺติ มรณํ ภยฺนฺติ โสโก ภยฺนฺติ ปรีเทโว ภยฺนฺติ
อุปายาโส ภยฺนฺติ ภยฺต
เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ อปฺปวตฺตํ เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท
ฅาณํ ๑เป๑ อนุปายาโส เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ อุปฺปาโท
ภยํ อนุปฺปาโท เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ ปวตฺตํ ภยํ
อปฺปวตฺตํ เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ ๑เป๑ อุปายาโส ภยํ อนุปายาโส
เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ อุปฺปาโท ทุกฺขฺนฺติ ภยฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปฺลฺลว ฅาณํ ๑เป๑ อุปายาโส ทุกฺขฺนฺติ
ภยฺต
ฅาณํ อปฺปวตฺตํ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ ๑เป๑ อนุปายาโส
สฺนฺติปฺเท ฅาณํ ๑

[๑๑๖] อุปฺปาโท ทุกฺขํ อนุปฺปาโท สฺนฺติปฺเท
ฅาณํ ปวตฺตํ ทุกฺขํ อปฺปวตฺตํ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ ๑เป๑
อุปายาโส ทุกฺขํ อนุปายาโส สฺนฺติปฺเท ฅาณํ ๑

[๑๑๗] อุปฺปาโท สามีสนฺติ ภยฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ฅาณํ ปวตฺตํ สามีสนฺติ ภยฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๑เป๑ อุปายาโส สามีสนฺติ ภยฺตฺตฺตฺตฺต
ฅาณํ อนุปฺปาโท นีรามีสนฺติ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ อปฺปวตฺตํ
นีรามีสนฺติ สฺนฺติปฺเท ฅาณํ ๑เป๑ อนุปายาโส นีรามีสนฺติ สฺนฺติปฺเท
ฅาณํ อุปฺปาโท สามีสนฺติ อนุปฺปาโท นีรามีสนฺติ สฺนฺติปฺเท

ฌาณํ ปวตฺตํ สามิสํ อปฺปวตฺตํ นีรามิสฺนฺติ สฺนฺติปฺเท
ฌาณํ ๑เปฯ อุปายาโส สามิสํ อฺนุปายาโส นีรามิสฺนฺติ สฺนฺติปฺเท
ฌาณํ ๑

[๑๑๘] อุปฺปาโท สงฺขาราติ ภยฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ฌาณํ ๑เปฯ อุปายาโส สงฺขาราติ ภยฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อาทึนเว ฌาณํ อฺนุปฺปาโท นิพฺพานนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ
อปฺปวตฺตํ นิพฺพานนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ๑เปฯ อฺนุปายาโส
นิพฺพานนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ อุปฺปาโท สงฺขารา อฺนุปฺปาโท
นิพฺพานนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ปวตฺตํ สงฺขารา อปฺปวตฺตํ
นิพฺพานนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ๑เปฯ อุปายาโส สงฺขารา อฺนุปายาโส
นิพฺพานนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ๑

[๑๑๙] อุปฺปาทญฺจ ปวตฺตญฺจ นิมิตฺตํ ทฺกฺกขณฺติ ปสฺสตี

อายุหนํ ปฏิสนฺธิ ฌาณํ อาทึนเว อิทํ

อฺนุปฺปาทํ อปฺปวตฺตํ อนิมิตฺตํ สฺนฺติปฺเท จ

อนายุหนํ อปฺปปฏิสนฺธิ ฌาณํ สฺนฺติปฺเท อิทํ

อิทํ อาทึนเว ฌาณํ ปญฺจกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก

ปญฺจกฺก

ทฺวินฺนํ ฌาณานํ กุสลตา นานาทิกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก

ตํ ฌาตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ภยฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ฌาณํ ปชานนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺน
เตน วุจฺจตี

[๑๒๐] กถิ มุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา ปณณ
สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ อุปปาทมมุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา ๑
ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ ปวตตมุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา
ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ นิमितตมุญจิตุกมยตา ๑เป๑
อายุหนมุญจิตุกมยตา ปฏิสนธิมุญจิตุกมยตา คติมุญจิตุกมยตา
นิพพตติมุญจิตุกมยตา อุปตติมุญจิตุกมยตา ชาติมุญจิตุกมยตา
ชรามุญจิตุกมยตา พยาธิมุญจิตุกมยตา มรณมุญจิตุกมยตา
โสทมุญจิตุกมยตา ปรีเทวมุญจิตุกมยตา
อุปายาสมุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา ปณณ สงฆารุเปกขาสุ
ฌาณิ ๑

[๑๒๑] อุปปาโท ทุกขนติ มุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา
ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ ปวตติ ทุกขนติ มุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา
ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ นิमितติ ทุกขนติมุญจิตุกมยตา-
ปฏิสงฆาสนตัญญา ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ
๑เป๑ อุปายาโส ทุกขนติ มุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา
ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ อุปปาโท ภยนติ มุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา
ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ ปวตติ ภยนติ
มุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ
๑เป๑ อุปายาโส ภยนติ มุญจิตุกมยตาปฏิสงฆาสนตัญญา
ปณณ สงฆารุเปกขาสุ ฌาณิ ๑

#๑ ม. ย. อุปปาทำ ... อุปายาสั ... ๑

[๑๒๒] อุปปาโท สามีสนฺติ มุญฺจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติฏฺฐนา
 ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ ปวตฺตํ สามีสนฺติ มุญฺจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติฏฺฐนา
 ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ ๆเปฯ อุปายาโส
 สามีสนฺติ มุญฺจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติฏฺฐนา ปญฺญา
 สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ อุปปาโท สงฺขาราติ มุญฺจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติฏฺฐนา
 ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ ปวตฺตํ สงฺขาราติ
 มุญฺจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติฏฺฐนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ
 ๆเปฯ อุปายาโส สงฺขาราติ มุญฺจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติฏฺฐนา~
 ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ ๆ

[๑๒๓] อุปปาโท สงฺขารา เต สงฺขारे อชฺฌเปกฺขตีติ
 สงฺขารุเปกฺขา เย จ สงฺขารา ยา จ อุปฺเปกฺขา อุโปเปเต สงฺขารา เต
 สงฺขารา อชฺฌเปกฺขตีติ สงฺขารุเปกฺขา ปวตฺตํ สงฺขารา ๆเปฯ
 นิमितฺตํ สงฺขารา อายุหนฺนา สงฺขารา ปฏิสนฺธิ สงฺขารา กติ
 สงฺขารา นิพฺพตฺติ สงฺขารา อุปฺปตฺติ สงฺขารา ชาติ สงฺขารา ชรา
 สงฺขารา พฺยาธิ สงฺขารา มรณํ สงฺขารา โสโก สงฺขารา ปรีเทโว
 สงฺขารา อุปายาโส สงฺขารา เต สงฺขारे อชฺฌเปกฺขตีติ
 สงฺขารุเปกฺขา เย จ สงฺขารา ยา จ อุปฺเปกฺขา อุโปเปเต
 สงฺขารา เต สงฺขारे อชฺฌเปกฺขตีติ สงฺขารุเปกฺขา ๆ

[๑๒๔] กติหากาเรหิ สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ ๆ
 อฏฺฐหากาเรหิ สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ ๆ

ปุณฺชนสฺส กตฺถากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารो
โหติ เสกฺขสฺส กตฺถากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารो
โหติ วิตรากสฺส กตฺถากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารो
โหติ ๑ ปุณฺชนสฺส ทฺวิหากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารो โหติ เสกฺขสฺส ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารो โหติ วิตรากสฺส ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารो โหติ ๑

[๑๒๕] ปุณฺชนสฺส กตฺเมหิ ทฺวิหากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารो โหติ ๑ ปุณฺชนสฺส สงฺขารูปेกฺขํ อภินนฺทติ वा
วิปสฺสติ वा ปุณฺชนสฺส อิมฺหิ ทฺวิหากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารो โหติ ๑

เสกฺขสฺส กตฺเมหิ ตีหากาเร สงฺขารูปेกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารो
โหติ ๑ เสกฺโข สงฺขารูปेกฺขํ อภินนฺทติ वा วิปสฺสติ वा ปฏิสงฺขาย
วา ผลสฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชติ เสกฺขสฺส อิมฺหิ ตีหากาเรหิ
สงฺขารูปेกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารो โหติ ๑

วิตรากสฺส กตฺเมหิ ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารो
โหติ ๑ วิตราโค สงฺขารูปेกฺขํ วิปสฺสติ वा ปฏิสงฺขาย
วา ผลสฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชติ ตทฺชฏฺเฏเปกฺขิตฺวา สฺยฺยตฺตวิหาเรน
วา อนิมิตฺตวิหาเรน वा อปฺปณฺนิหิตฺตวิหาเรน वा วิหฺรติ วิตรากสฺส
อิมฺหิ ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารो โหติ ๑

[๑๒๖] กถิ ปุณฺณชฺชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ สงฺขารุเปกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารโ อเอกตฺตํ โหติ ฯ ปุณฺณชฺชนสฺส สงฺขารุเปกฺขํ อภินนฺทโต
จิตฺตํ กิลิฺสฺสติ ภาวนาย ปริปนฺโนโ โหติ ปฏิเวธสฺส
อนฺตราย โหติ อายติปฏิสฺสนฺธิยา ปจฺจโย โหติ เสกฺขสฺสปี ๑
สงฺขารุเปกฺขํ อภินนฺทโต จิตฺตํ กิลิฺสฺสติ ภาวนาย ปริปนฺโนโ
โหติ อุตฺตรปฏิเวธสฺส อนฺตราย โหติ อายติปฏิสฺสนฺธิยา
ปจฺจโย โหติ เอวํ ปุณฺณชฺชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ สงฺขารุเปกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารโ อเอกตฺตํ โหติ อภินนฺทนฺนุเจน ฯ

[๑๒๗] กถิ ปุณฺณชฺชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ วิตรากสฺส จ
สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ อเอกตฺตํ โหติ ฯ ปุณฺณชฺชน
สงฺขารุเปกฺขํ อนิจฺจโตปี ทฺกฺขโตปี อนตฺตโตปี วิปฺสฺสติ เสกฺโขปี
สงฺขารุเปกฺขํ อนิจฺจโตปี ทฺกฺขโตปี อนตฺตโตปี วิปฺสฺสติ วิตรากโตปี
สงฺขารุเปกฺขํ อนิจฺจโตปี ทฺกฺขโตปี อนตฺตโตปี วิปฺสฺสติ เอวํ
ปุณฺณชฺชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ วิตรากสฺส จ สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส
อภินิหารโ อเอกตฺตํ โหติ อนฺุปลฺสฺสนฺนุเจน ฯ

[๑๒๘] กถิ ปุณฺณชฺชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ วิตรากสฺส จ
สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ ฯ ปุณฺณชฺชนสฺส
สงฺขารุเปกฺขา กุสลา โหติ เสกฺขสฺสปี สงฺขารุเปกฺขา กุสลา โหติ
วิตรากสฺส สงฺขารุเปกฺขา อพฺยากตา โหติ เอวํ ปุณฺณชฺชนสฺส จ
#๑ สี. จ ฯ

เสกขสฺส จ วิตราคสฺส จ สงฺขารุเพกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ
นนานตฺตํ โหติ กุสลาพฺยาगतญฺเณน ฯ

[๑๒๕] กถิํ ปุณฺณชนสฺส จ เสกขสฺส จ วิตราคสฺส จ
สงฺขารุเพกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ ฯ ปุณฺณชนสฺส
สงฺขารุเพกฺขา กิณฺณจิกาเล สุวิทฺตา โหติ กิณฺณจิกาเล น สุวิทฺตา
โหติ เสกขสฺสปี สงฺขารุเพกฺขา กิณฺณจิกาเล สุวิทฺตา โหติ [๑]
วิตราคสฺส สงฺขารุเพกฺขา อจฺจนตฺตํ สุวิทฺตา โหติ เอวํ ปุณฺณชนสฺส
จ เสกขสฺส จ วิตราคสฺส จ สงฺขารุเพกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ
นนานตฺตํ โหติ วิทิตฺตญฺเณน จ อวิทิตฺตญฺเณน จ ฯ

[๑๓๐] กถิํ ปุณฺณชนสฺส จ เสกขสฺส จ วิตราคสฺส จ
สงฺขารุเพกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ ฯ ปุณฺณชนโ
สงฺขารุเพกฺขา ๒ อติคฺคตฺตตา วิปฺสฺสติ เสกฺโขปี สงฺขารุเพกฺขา
อติคฺคตฺตตา วิปฺสฺสติ วิตราโค สงฺขารุเพกฺขา ติตฺตตฺตตา วิปฺสฺสติ
เอวํ ปุณฺณชนสฺส จ เสกขสฺส จ วิตราคสฺส จ สงฺขารุเพกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ ติตฺตตฺตญฺเณน จ อติคฺคตฺตญฺเณน จ ฯ

[๑๓๑] กถิํ ปุณฺณชนสฺส จ เสกขสฺส จ วิตราคสฺส จ
สงฺขารุเพกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ ฯ ปุณฺณชนโ
สงฺขารุเพกฺขํ ตินฺณํ สลฺยโลชนานํ ปหานาย โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏฺฐิลาภคฺคตฺตา
วิปฺสฺสติ เสกฺโข สงฺขารุเพกฺขํ ตินฺณํ สลฺยโลชนานํ
ปหีนตฺตตา อุตฺตริปฏฺฐิลาภคฺคตฺตา วิปฺสฺสติ วิตราโค สงฺขารุเพกฺขํ
#๑ สพฺพไปตฺตเก กิณฺณจิกาเล น สุวิทฺตา โหติตี ติสฺสติ ฯ ๒ ม. ย. สงฺขารุเพกฺขํ ฯ
#เอวมฺปริปี ฯ

สพฺพกิลีสานํ ปหีนตฺตา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารตฺถาย วิปฺสฺสตี เอวํ
ปฺนุชฺชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ วีตฺราคสฺส จ สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส
อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ ปหีนญฺเจน จ อปฺปหีนญฺเจน จ ฯ

[๑๓๒] กถิ เสกฺขสฺส จ วีตฺราคสฺส จ สงฺขารุเปกฺขาย
จิตฺตสฺส อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ ฯ เสกฺโข สงฺขารุเปกฺโข อภินนฺทติ
วา วิปฺสฺสตี วา ปฏฺฐิสงฺขาย วา ผลสฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชติ วีตฺราโค
สงฺขารุเปกฺโข วิปฺสฺสตี วา ปฏฺฐิสงฺขาย วา ผลสฺมาปตฺตี
สฺมาปชฺชติ ตทชฺฌเปกฺขจิตฺตวา สฺลยฺยตฺตวิหาเรณ วา อนิมิตฺตวิหาเรณ
วา อปฺปณฺนิหิตวิหาเรณ วา วิหฺรติ เอวํ เสกฺขสฺส จ
วีตฺราคสฺส จ สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ
วิหารสฺมาปตฺตญฺเจน ฯ

[๑๓๓] กถิ สงฺขารุเปกฺขา สฺมถฺวเสณ อฺปฺปชฺชนฺติ กถิ
สงฺขารุเปกฺขา วิปฺสฺสนาวเสณ อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ อญฺจ สงฺขารุเปกฺขา
สฺมถฺวเสณ อฺปฺปชฺชนฺติ ทส สงฺขารุเปกฺขา วิปฺสฺสนาวเสณ
อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ

กตฺมา อญฺจ สงฺขารุเปกฺขา สฺมถฺวเสณ อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ ปจฺมชฺฌานํ
ปฏฺฐิตากตฺถาย นีวฺรเณ ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติญฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ
ถาณํ ทฺตฺติชฺฌานํ ปฏฺฐิตากตฺถาย วิตกฺกวิจาเร ปฏฺฐิสงฺขา
สนฺติญฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ถาณํ ตฺตฺติชฺฌานํ
ปฏฺฐิตากตฺถาย ปีตี ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติญฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ

ฌาณัม จตุตถชฌานัม ปฏิลาภตถาย สุขทุกฺขेष ปฏิสงฺขา
 สนฺติญฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ฌาณัม อากาसानญฺจายตนสมาปตฺตี
 ปฏิลาภตถาย รุปสณฺณํ ปฏฺิฆสณฺณํ นานตฺตสณฺณํ ปฏิสงฺขา
 สนฺติญฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ฌาณัม วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺตี
 ปฏิลาภตถาย อากาसानญฺจายตนสณฺณํ ปฏิสงฺขา
 สนฺติญฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ฌาณัม อากิณฺจญฺจายตนสมาปตฺตี
 ปฏิลาภตถาย วิญฺญาณญฺจายตนสณฺณํ ปฏิสงฺขา สนฺติญฺจนา
 ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ฌาณัม เนวสณฺณานาสณฺณายตนสมาปตฺตี
 ปฏิลาภตถาย อากิณฺจญฺจายตนสณฺณํ ปฏิสงฺขา สนฺติญฺจนา
 ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ฌาณัม อีมา อภฺุจ สงฺขารุเปกฺขา
 สมถวเสน อุปฺปชฺชนฺติ ฯ

[๑๓๔] กตมา ทส สงฺขารุเปกฺขา วิปสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
 โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏิลาภตถาย อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิमितฺตํ อายุหนํ
 ปฏิสนฺธิํ คตฺตี นิพฺพตฺตี อุปฺปตฺตี ชาตฺตี ชฺรํ พุยาธิํ มรณฺํ โสกํ
 ปริเทวํ อุปายาสํ ปฏิสงฺขา สนฺติญฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ
 ฌาณัม โสตาปตฺติผลสมาปตฺตตถาย อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิमितฺตํ
 อายุหนํ ปฏิสนฺธิํ คตฺตี นิพฺพตฺตี อุปฺปตฺตี ชาตฺตี ชฺรํ พุยาธิํ มรณฺํ
 โสกํ ปริเทวํ อุปายาสํ ปฏิสงฺขา สนฺติญฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ
 ฌาณัม สกทาคามิมคฺคํ ปฏิลาภตถาย ฯเปฯ สกทาคามิผลสมาปตฺตตถาย
 ฯเปฯ อนาคามิมคฺคํ ปฏิลาภตถาย อนาคามิผลสมาปตฺตตถาย

อหตุตมคคํ ปฏิตากตถาย อูปปาทํ ปวตตํ
นิมิตตํ आयुหนํ ปฏิสนธิ คตตี นิพพตตี อูปปตตี ชาตี ชริ พุยาธิ
มรณํ โสกํ ปริเทวํ อูปายาสํ ปฏิสงขา สนตติฏจนา ปณญา
สงขารูปेकखासु णाณं อหตุตผลसमाप्तत्तुत्तถาย ५पे५
सुणुत्तवित्तरसमाप्तत्तुत्तถाय ५पे५ अनिमित्तवित्तरसमाप्तत्तुत्तถाय ओपुप्रातं
पवत्तं नित्तुत्तं आयुन्हं पठिसनथि कती निपुत्तती ओपुत्तती चाती
शरि पुयाथि मरुणं โสकि परिเทवु ओपายาสं ปठिसंग्खा สนตติฏจนา
ปณญา สงขารูปेकखासु णาณं อีमा ทส สงขารูปेकखा วิปัสสนาวเสน
ओपुपञ्जनत्ति ५

[๑๓๕] กติ สงขารูปेกขา กุสลา กติ อกุสลา กติ อพุยาถตา ๫
ปณณรส ๑ สงขารูปेกขา กุสลา ติสโส สงขารูปेกขา
ओพุยาถตา นตติ สงขารูปेกขา อกุสลา ๫

ปฏิสงขา สนตติฏจนา ปณญา อฏจ จิตตสส โคจรา
ปุฏจขนสส เทว โหนติ ตโยเสกขสส โคจรา
ตโยจ วิตรากสส เยหิ จิตตํ วิวญญติ
อฏจ สมาริสส ปจจยา ทส ณาณสส โคจรา
อฏจารส สงขารูปेกขา ตินณํ วิโมกขานปจจยา
อิมอ อฏจารสาการา ปณญาสส ปริจจिता
กุสโล สงขารูปेกखासु ๒ นานาทิฏฐีสุ น กมปत्ति ๫

#๑ ปนุรสาตีปี ปาโใจ ๫ ๒ โป. กุสลา สงขารेतสุ ๫

ตํ ฅาตฏุเจน ฅาณํ ปชานนฏุเจน ปฅณฅา เตน วุจจติ
มฅลจิตฺตมยตาทปฏิสงฆาสนตฺติฏุจนา ปฅณฅา สงฆารุเปกขาสู ฅาณํ ๗

[๑๓๖] กถิ พหิทฺธาธุจฺจณวิวฏฺฏเน ปฅณฅา โคตฺรฎุฅาณํ ๑ ๗
อุปฺปาทํ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ ปวตฺตํ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ
นินิตตํ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ อายุหนิ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ ปฏิสนธิ
อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ กตฺติ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ นินิพตฺติ
อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ อุปฺปตฺติ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ ชาตฺติ อภิฏุยตฺติ
โคตฺรฎุ ชริ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ พยาริ อภิฏุยตฺติ
โคตฺรฎุ มรณํ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ โสกํ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ
ปริเทวํ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ อุปายาสํ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ
พหิทฺธาสงฆารนินิตตํ อภิฏุยตฺติ โคตฺรฎุ อนุปฺปาทํ ปกขนฺทตฺติ
โคตฺรฎุ ๗เป๗ นโรริ นินิพพานํ ปกขนฺทตฺติ โคตฺรฎุ อุปฺปาทํ
อภิฏุยตฺติวา อนุปฺปาทํ ปกขนฺทตฺติ โคตฺรณญุ ปวตฺตํ อภิฏุยตฺติวา
อุปฺปวตฺตํ ปกขนฺทตฺติ โคตฺรฎุ นินิตตํ อภิฏุยตฺติวา
อนินิตตํ ปกขนฺทตฺติ โคตฺรฎุ ๗เป๗ พหิทฺธาสงฆารนินิตตํ อภิฏุยตฺติวา
นโรริ นินิพพานํ ปกขนฺทตฺติ โคตฺรฎุ ๗

[๑๓๗] อุปฺปาทา วุฏฺฐาตฺติ โคตฺรฎุ ปวตฺตา วุฏฺฐาตฺติ
โคตฺรฎุ นินิตตา วุฏฺฐาตฺติ โคตฺรฎุ อายุหนา วุฏฺฐาตฺติ
โคตฺรฎุ ปฏิสนธิยา วุฏฺฐาตฺติ โคตฺรฎุ กตฺติยา วุฏฺฐาตฺติ โคตฺรฎุ
#๑ ม. โคตฺรฎุฅาณํ ๗ เอวมฺปริปี ๗

นิพพตฺติยา วุฏฺฐาตีติ โคตรฏฺฐ อุปฺปตฺติยา วุฏฺฐาตีติ โคตรฏฺฐ
ชาติยา วุฏฺฐาตีติ โคตรฏฺฐ ชราย วุฏฺฐาตีติ โคตรฏฺฐ พยาธิมา
วุฏฺฐาตีติ โคตรฏฺฐ มรณา วุฏฺฐาตีติ โคตรฏฺฐ โสกา วุฏฺฐาตีติ
โคตรฏฺฐ ปริเทวา วุฏฺฐาตีติ โคตรฏฺฐ อุปายาสา วุฏฺฐาตีติ
โคตรฏฺฐ พหิทฺธาสงฺขารนิมิตฺตา วุฏฺฐาตีติ โคตรฏฺฐ อนฺุปฺปาทำ
ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ อปฺปวตฺตํ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ ๆเปฯ
นิโรธํ นิพฺพานํ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ อุปฺปาทา วุฏฺฐิตฺวา ๑
อนฺุปฺปาทำ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ ปวตฺตา วุฏฺฐิตฺวา อปฺปวตฺตํ
ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ นิมิตฺตา วุฏฺฐิตฺวา อนิมิตฺตํ ปกฺขนฺุทฺตีติ
โคตรฏฺฐ อายุหนา วุฏฺฐิตฺวา อนายุหนํ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ
ปฏฺิสนฺุธิยา วุฏฺฐิตฺวา อปฺปฏฺิสนฺุธี ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ กติยา
วุฏฺฐิตฺวา อคติํ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ นิพฺพตฺติยา วุฏฺฐิตฺวา
อนิพฺพตฺตี ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ อุปฺปตฺติยา วุฏฺฐิตฺวา อนฺุปฺปตฺตี
ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ ชาติยา วุฏฺฐิตฺวา อชาติํ ปกฺขนฺุทฺตีติ
โคตรฏฺฐ ชราย วุฏฺฐิตฺวา อชรี ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ พยาธิมา
วุฏฺฐิตฺวา อพฺยาธี ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ มรณา วุฏฺฐิตฺวา อมตํ
ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ โสกา วุฏฺฐิตฺวา อโสกํ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ
ปริเทวา วุฏฺฐิตฺวา อปริเทวํ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ อุปายาสา
วุฏฺฐิตฺวา อนฺุปายาสํ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ พหิทฺธาสงฺขารนิมิตฺตา
วุฏฺฐิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ ปกฺขนฺุทฺตีติ โคตรฏฺฐ อุปฺปาทา
#๑ ม. ย. วุฏฺฐิตฺวา ๆ เอวมฺฺปริปี ๆ

วิภูฏีตี โคตฺรภู ปวตฺตา วิภูฏีตี โคตฺรภู ฯเปฯ
พหิทฺธาสงฺขารนิมิตฺตา วิภูฏีตี โคตฺรภู อนุปฺปาทํ ปกฺขนฺทตีตี
โคตฺรภู อนุปฺวาตํ ปกฺขนฺทตีตี โคตฺรภู ฯเปฯ นิโรธํ นิพฺพานํ
ปกฺขนฺทตีตี โคตฺรภู อนุปฺปาทา วิภูฏีตีวา อนุปฺปาทํ ปกฺขนฺทตีตี
โคตฺรภู ปวตฺตา วิภูฏีตีวา อนุปฺวาตํ ปกฺขนฺทตีตี โคตฺรภู ฯเปฯ
พหิทฺธาสงฺขารนิมิตฺตา วิภูฏีตีวา นิโรธํ นิพฺพานํ ปกฺขนฺทตีตี
โคตฺรภู ฯ

[๑๓๘] กติ โคตฺรภูมฺมา สมถวเสน อนุปฺชชฺชนฺติ กติ
โคตฺรภูมฺมา วิปฺสฺสนาวเสน อนุปฺชชฺชนฺติ ๑ ฯ อภฺจ โคตฺรภูมฺมา
สมถวเสน อนุปฺชชฺชนฺติ ทส โคตฺรภูมฺมา วิปฺสฺสนาวเสน
อนุปฺชชฺชนฺติ ฯ

[๑๓๙] กตเม อภฺจ โคตฺรภูมฺมา สมถวเสน อนุปฺชชฺชนฺติ ฯ
ปรจฺมชฺฌานํ ปฏฺฐิตาภฺตถาย นิวรเณ อภฺภิภูยฺตีตี โคตฺรภู ทฺตฺติชฺฌานํ
ปฏฺฐิตาภฺตถาย วิตกฺกวิจारे อภฺภิภูยฺตีตี โคตฺรภู ทฺตฺติชฺฌานํ
ปฏฺฐิตาภฺตถาย ปีตี อภฺภิภูยฺตีตี โคตฺรภู จตฺตถชฺฌานํ
ปฏฺฐิตาภฺตถาย สุขทฺทุกฺเข อภฺภิภูยฺตีตี โคตฺรภู อากาसानญฺจายตฺนสมฺมาปฺตฺตี
ปฏฺฐิตาภฺตถาย รูปสฺสณฺณํ ปฏฺฐิตสฺสณฺณํ นานตฺตสฺสณฺณํ
อภฺภิภูยฺตีตี โคตฺรภู วิญฺญาณญฺจายตฺนสมฺมาปฺตฺตี ปฏฺฐิตาภฺตถาย
อากาसानญฺจายตฺนสฺสณฺณํ อภฺภิภูยฺตีตี โคตฺรภู อากิณฺญจฺญายตฺนสมฺมาปฺตฺตี
ปฏฺฐิตาภฺตถาย วิญฺญาณญฺจายตฺนสฺสณฺณํ อภฺภิภูยฺตีตี

#๑ ไป. อนุปฺชชฺชนฺตีตี ฯ

โคตรภู เนวสณฺณานาสณฺณายตนสมาปตฺตี ปฏิลาภตฺถาย
อากิลฺลจณฺณายตนสณฺณํ อภิภูยฺยตีติ โคตรภู อิเม อฏฺฐ
โคตรภูมฺมา สมถวเสน อุปฺปชฺชนฺติ ฯ

[๑๔๐] กตเม ทส โคตรภูมฺมา วิปฺสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏิลาภตฺถาย อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิमितฺตํ
อายุหนํ ปฏิสนฺธิํ กตี นิพฺพตฺตี อุปฺตฺตี ชาตี ชฺรํ พฺยาธิํ
มรณํ โสกํ ปริเทวํ อุปายาสํ พหิทฺธาสงฺขารนิमितฺตํ อภิภูยฺยตีติ
โคตรภู โสตาปตฺติผลสมาปตฺตตฺถาย อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิमितฺตํ
อายุหนํ ปฏิสนฺธิํ อภิภูยฺยตีติ โคตรภู สกทาคามิมคฺคํ ปฏิลาภตฺถาย
ฯเปฯ สกทาคามิผลสมาปตฺตตฺถาย อนาคามิมคฺคํ
ปฏิลาภตฺถาย อนาคามิผลสมาปตฺตตฺถาย อรหตฺตมคฺคํ ปฏิลาภตฺถาย
อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิमितฺตํ อายุหนํ ปฏิสนฺธิํ กตี นิพฺพตฺตี
อุปฺตฺตี ชาตี ชฺรํ พฺยาธิํ มรณํ โสกํ ปริเทวํ อุปายาสํ พหิทฺธาสงฺขารนิमितฺตํ
อภิภูยฺยตีติ โคตรภู อรหตฺตผลสมาปตฺตตฺถาย
สุญฺยตฺวิหารสมาปตฺตตฺถาย [๑] อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิमितฺตํ อายุหนํ
ปฏิสนฺธิํ อภิภูยฺยตีติ โคตรภู อิเม ทส โคตรภูมฺมา วิปฺสฺสนาวเสน
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ

[๑๔๑] กติ โคตรภูมฺมา กุสลา กติ อกุสลา กติ
อพฺยากตา ฯ ปณฺณรส โคตรภูมฺมา กุสลา ตโย โคตรภูมฺมา
อพฺยากตา นตฺถิ โคตรภูมฺมา อกุสลา ฯ

#๑ สพฺพโปตฺถเก อนิมิตฺตวิหารสมาปตฺตตฺถายาติ ทิสฺสติ ฯ

[๑๔๒] สามิสลยจ นีรามิสํ ปณฺหิตลยจ อปฺปณฺหิตํ

สฺลยตฺตลยจ วิสฺลยตฺตํ ๑ วุฏฺฐิตลยจ อวุฏฺฐิตํ

อฏฺฐ สฺมาธิสฺส ปจฺจยา ทส ฅาณสฺส โคจฺรา

อฏฺฐารส โคตรภูมฺมา ตินฺณํ วิโมกฺขาน ปจฺจยา

อิม อฏฺฐารสาการา ปลฺลยสฺส ปริจฺจิตา

กฺสโล วิวฏฺฐเณ วุฏฺฐาเน นานาทิฏฺฐิสฺส กมฺปตีติ ฯ

ตํ ฅาตฺตฺตฺตฺต ฅาณํ ปชานนฺนฺน ฅาณํ ปลฺลยา เตน วุจฺจติ

พหิทฺธา วุฏฺฐานวิวฏฺฐเณ ปลฺลยา โคตรภูมฺมาณํ ฯ

[๑๔๓] กถํ ทฺวโถ วุฏฺฐานวิวฏฺฐเณ ปลฺลยา มคฺเค ฅาณํ ฯ

โสตาปตฺติมคฺคกฺขเณ ทสฺสนฺน ฅาณํ สฺมาทิสฺส มิจฺฉาทิสฺส

วุฏฺฐาติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺนฺนฺน จ วุฏฺฐาติ พหิทฺธา

จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ เตน วุจฺจติ ทฺวโถ วุฏฺฐานวิวฏฺฐเณ

ปลฺลยา มคฺเค ฅาณํ อภินิโรปนฺน ฅาณํ สฺมาสงฺกปฺโป มิจฺฉาสงฺกปฺปา

วุฏฺฐาติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺนฺนฺน จ วุฏฺฐาติ

พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ เตน วุจฺจติ ทฺวโถ วุฏฺฐานวิวฏฺฐเณ

ปลฺลยา มคฺเค ฅาณํ ปริคฺคหฺนฺน ฅาณํ สฺมาวาจา

มิจฺฉาวาจา วุฏฺฐาติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺนฺนฺน

จ วุฏฺฐาติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ เตน วุจฺจติ

ทฺวโถ วุฏฺฐานวิวฏฺฐเณ ปลฺลยา มคฺเค ฅาณํ สฺมาญฺจานนฺน

#๑ โป. สฺลยตฺตลยจ อสฺลยตฺตํ ฯ ย. สฺลยตฺตํ จ วิสฺลยตฺตํ ฯ

สมมามกมนุโต มิจฉากมมนุตตา วุฏฐาติ ตทनुวตฺตกกิเลเสหิ จ
 ขนฺเชหิ จ วุฏฐาติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฐาติ เตน
 วุจฺจติ ทฺกโตวฺภูจฺจานวिवุฏฺเฐเน ปฺลยฺวา มคฺเค ฌาณํ โวทานญฺเฐน
 สมฺมาอาชีโว มิจฉาอาชีวา วุฏฐาติ ตทनुวตฺตกกิเลเสหิ จ
 ขนฺเชหิ จ วุฏฐาติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฐาติ เตน
 วุจฺจติ ทฺกโตวฺภูจฺจานวिवุฏฺเฐเน ปฺลยฺวา มคฺเค ฌาณํ ปคฺคหฺญฺเฐน
 สมฺมาวายาโม มิจฉาวายามา วุฏฐาติ ตทनुวตฺตกกิเลเสหิ
 จ ขนฺเชหิ จ วุฏฐาติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฐาติ เตน
 วุจฺจติ ทฺกโตวฺภูจฺจานวिवุฏฺเฐเน ปฺลยฺวา มคฺเค ฌาณํ อฺปฺภฺจฺจานญฺเฐน
 สมฺมาสติ มิจฉาสติยา วุฏฐาติ ตทनुวตฺตกกิเลเสหิ จ
 ขนฺเชหิ จ วุฏฐาติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฐาติ เตน
 วุจฺจติ ทฺกโตวฺภูจฺจานวिवุฏฺเฐเน ปฺลยฺวา มคฺเค ฌาณํ อวิกฺเขปฺญฺเฐน
 สมฺมาสมาธิ มิจฉาสมาธิโต วุฏฐาติ ตทनुวตฺตกกิเลเสหิ
 จ ขนฺเชหิ จ วุฏฐาติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฐาติ
 เตน วุจฺจติ ทฺกโตวฺภูจฺจานวिवุฏฺเฐเน ปฺลยฺวา มคฺเค ฌาณํ ฯ

[๑๔๔] สกทาคามิมคฺคกฺขณฺเฐ ทสฺสนญฺเฐน สมฺมาทิฏฺฐิ ๗เปฯ
 อวิกฺเขปฺญฺเฐน สมฺมาสมาธิ โอิพาริกา กามราคสฺสโลชฺณา ปฏฺิฆสฺสโลชฺณา
 โอิพาริกา กามราคานุสฺยา ปฏฺิฆานุสฺยา วุฏฐาติ
 ตทनुวตฺตกกิเลเสหิ จ ขนฺเชหิ จ วุฏฐาติ พหิทฺธา จ
 สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฐาติ เตน วุจฺจติ ทฺกโตวฺภูจฺจานวिवุฏฺเฐเน ปฺลยฺวา

มกุเก ฌาณิ ฯ

[๑๔๕] อนาคามิมคกุกุขณ ทสฺสนภูเจณ สมมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ
อวิกฺเขปภูเจณ สมมาสมาธิ อณฺสหคตา กามราคสญฺโลचना ปฏิฆสญฺโลचना
อณฺสหคตา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา วุฏฺฐาติ
ตทฺทวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ พหิทฺฐา จ
สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ เตน วุจฺจติ ทฺวโตวฺภูจฺจานววิภูจฺจนเ ปญฺญา
มกุเก ฌาณิ ฯ

[๑๔๖] อรหตฺตมคกุกุขณ ทสฺสนภูเจณ สมมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ
อวิกฺเขปภูเจณ สมมาสมาธิ รูปรากา อรูปรากา มานา อุกฺทจฺจา อวิขฺชาย
มานานุสยา ภวราคานุสยา อวิขฺชานุสยา วุฏฺฐาติ ตทฺทวตฺตกฺกิลเสหิ
จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ
เตน วุจฺจติ ทฺวโตวฺภูจฺจานววิภูจฺจนเ ปญฺญา มกุเก ฌาณิ ฯ

[๑๔๗] อชาตํ ฌาเปตี ๑ ชาเตน ฌานนฺเตน ปวฺจฺจติ
ฌานวิโมกฺเข กุสลตา นานาทิฏฺฐิสฺสู น กมฺปตีติ ฯ
สมาทฺหิตฺวา ยถา เจ วิปฺสฺสตี วิปฺสฺสมานโน ตถา เจ สมาทฺเห
วิปฺสฺสนา จ สมโถ ตทา อหุ สมานภากา ยฺคนทฺฐา วตฺตเร
ทฺกฺขา สงฺขารา สฺโข นิโรโรตี ๒ ทสฺสนํ
ทฺวโต วุฏฺฐิตา ปญฺญา ผสฺเสตี อมตํ ปทํ
วิโมกฺขจฺริยํ ชานาติ นานตฺเตกตฺตโกวิทฺโถ
ทฺวินฺนํ ฌาณานํ กุสลตา นานาทิฏฺฐิสฺสู น กมฺปตีติ ฯ

#๑ ย. ฌาเปตี ฯ ๒ ม. นิโรโร อิติ ทสฺสนํ ฯ

ตั้ง ภาตภูเจณ ภาณัม ปชานนภูเจณ ปญญา เตน วุจจติ
ทุกโตวภูจันวิภูญเณ ปญญา มคฺเค ภาณัม ๑%

---

[๑๔๘] กถิ ปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิปญญา ผลเ ภาณัม ๑
 โสตาปตฺติมคฺคกฺขเณ ทสฺสนภูเจณ สมฺมาทิกฺกุจฺจि มิจฺฉาทิกฺกุจฺจิยา
 วุญฺจาทิ ตทฺทวตฺตกฺกิเลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุญฺจาทิ พหิทฺฐา จ
 สพฺพนิมิตฺเตหิ วุญฺจาทิ ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา อุปฺปชฺชติ
 สมฺมาทิกฺกุจฺจิ มคฺคสฺเสตํ ผลํ อภินิโรปนภูเจณ สมฺมาสงฺกปฺโป
 มิจฺฉาสงฺกปฺปา วุญฺจาทิ ตทฺทวตฺตกฺกิเลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ
 วุญฺจาทิ พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ จ วุญฺจาทิ ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา
 อุปฺปชฺชติ สมฺมาสงฺกปฺโป มคฺคสฺเสตํ ผลํ
 ปริกฺคหภูเจณ สมฺมาวาจา มิจฺฉาวาจา ย วุญฺจาทิ ตทฺทวตฺตกฺกิเลเสหิ
 จ ขนฺุเชหิ จ วุญฺจาทิ พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุญฺจาทิ
 ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา อุปฺปชฺชติ สมฺมาวาจา มคฺคสฺเสตํ
 ผลํ สมฺภูจันนภูเจณ สมฺมากมฺมนฺุโต มิจฺฉากมฺมนฺุตา วุญฺจาทิ
 ตทฺทวตฺตกฺกิเลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุญฺจาทิ พหิทฺฐา จ
 สพฺพนิมิตฺเตหิ วุญฺจาทิ ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา อุปฺปชฺชติ
 สมฺมากมฺมนฺุโต มคฺคสฺเสตํ ผลํ โวทานภูเจณ สมฺมาอาชีโว
 มิจฺฉาอาชีวา วุญฺจาทิ ตทฺทวตฺตกฺกิเลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุญฺจาทิ
 พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุญฺจาทิ ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา

อุปฺปชฺชติ สมนฺนาอาชีโว มคฺคสฺเสตฺถิ ผลิ ปคฺคหฺนุเจน สมนฺนาวาเยโม
 มิจฺฉาวายามา วุญฺจติ ตทฺนวตฺตกฺกิลเสสฺหิ จ ขนฺนเชหิ
 จ วุญฺจติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ จ วุญฺจติ ตปฺโยคปฺปฏฺธิปฺปสฺสทฺทตฺตา
 อุปฺปชฺชติ สมนฺนาวาเยโม มคฺคสฺเสตฺถิ ผลิ
 อุปฺปชฺชานฺนุเจน สมนฺนาสฺติ มิจฺฉาสฺติยา วุญฺจติ ตทฺนวตฺตกฺกิลเสสฺหิ
 จ ขนฺนเชหิ จ วุญฺจติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุญฺจติ
 ตปฺโยคปฺปฏฺธิปฺปสฺสทฺทตฺตา อุปฺปชฺชติ สมนฺนาสฺติ มคฺคสฺเสตฺถิ ผลิ
 อวิกฺเขปฺนุเจน สมนฺนาสมฺมาธิ มิจฺฉาสฺมาธิโต วุญฺจติ ตทฺนวตฺตกฺกิลเสสฺหิ
 จ ขนฺนเชหิ จ วุญฺจติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ
 วุญฺจติ ตปฺโยคปฺปฏฺธิปฺปสฺสทฺทตฺตา อุปฺปชฺชติ สมนฺนาสมฺมาธิ
 มคฺคสฺเสตฺถิ ผลิ ฯ

[๑๔๕] สกทาคามิมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนฺนุเจน สมนฺนาทิกฺกฺขิ ฯเปฯ
 อวิกฺเขปฺนุเจน สมนฺนาสมฺมาธิ โอปาริกา กามราคสฺสฺโยชฺณา ปฏฺธิมฺสฺสฺโยชฺณา
 โอปาริกา กามราคานุสฺยา ปฏฺธิมานุสฺยา วุญฺจติ
 ตทฺนวตฺตกฺกิลเสสฺหิ จ ขนฺนเชหิ จ วุญฺจติ พหิทฺธา จ
 สพฺพนิมิตฺเตหิ วุญฺจติ ตปฺโยคปฺปฏฺธิปฺปสฺสทฺทตฺตา อุปฺปชฺชติ
 สมนฺนาสมฺมาธิ มคฺคสฺเสตฺถิ ผลิ ฯ

[๑๕๐] อนาคามิมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนฺนุเจน สมนฺนาทิกฺกฺขิ ฯเปฯ
 อวิกฺเขปฺนุเจน สมนฺนาสมฺมาธิ อณฺุสฺหคฺคา กามราคสฺสฺโยชฺณา ปฏฺธิมฺสฺสฺโยชฺณา
 อณฺุสฺหคฺคา กามราคานุสฺยา ปฏฺธิมานุสฺยา วุญฺจติ

ตทหนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ พหิทฺฐา จ
สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐตฺตา อุปฺปชฺชติ
สมฺมาสมาธิ มคฺคสฺเสตํ ผลํ ฯ

[๑๕๑] อรหตฺตมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนภฺภูเจน สมฺมาทิฏฺฐิ ๗เปฯ
อวิกฺเขปภฺภูเจน สมฺมาสมาธิ รูปรากา อรูปรากา มานา อุทฺทจฺจา
ถีนมิทฺฐา อวิชฺชาย ภวราคานุสยา มานานุสยา อวิชฺชานุสยา
วุฏฺฐาติ ตทหนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ พหิทฺฐา จ
สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐตฺตา อุปฺปชฺชติ
สมฺมาสมาธิ มคฺคสฺเสตํ ผลํ ตํ ฅาตภฺภูเจน ฅาณํ
ปฺชานนภฺภูเจน ปฺลยฺวา เตน วุจฺจติ ปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิปฺลยฺวา
ผล ฅาณํ ฯ

[๑๕๒] กถิ ฅินฺนมนุสฺสเน ๑ ปฺลยฺวา วิมุตฺติฅาณํ ฯ โสตาปตฺตมคฺเคน
สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิฉฺฉา สีลพฺพตฺตปฺรามาสฺส ทิฏฺฐานุสโย
วิจิกิฉฺฉานุสโย อตฺตโน จิตฺตสฺส อุปฺกฺกิลเสสา สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา
โหนฺติ อิมฺเห ปฺลยฺจฺหิ อุปฺกฺกิลเสหิ สปริยฺญฺจฺฉานฺเห จิตฺตํ วิมุตฺตํ
โหติ สุวิมุตฺตํ ตํวิมุตฺติฅาตภฺภูเจน ฅาณํ ปฺชานนภฺภูเจน
ปฺลยฺวา เตน วุจฺจติ ฅินฺนมนุสฺสเน ปฺลยฺวา วิมุตฺติฅาณํ ฯ

[๑๕๓] สกฺทากา มิคฺเคน โอิพาริกิ กามราคสฺสโยชฺฉนํ ปฺฏิฆสฺสโยชฺฉนํ
โอพาริกิ กามราคานุสโย ปฺฏิฆานุสโย อตฺตโน

#๑ ม. ฅินฺนวภฺภูมานุสฺสเน ฯ เอวมฺปริปี ฯ

จิตตสฺส อุปกฺกิลเสทา สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา โหฺนติ อิมฺหิ จตฺตฺหิ
อุปกฺกิลเสหิ สปริยฺญฺจฺานเหหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ สุวิมุตฺตํ
ตํวิมุตฺตติฅาตฺถฺจฺเณ ฅาณํ ปชานนฺนฺจฺเณ ปลฺลวฺวา เตน วุจฺจติ
ฉินฺนมนฺนุปสฺสเน ปลฺลวฺวา วิมุตฺตติฅาณํ ฯ

[๑๕๔] อนาคามิมคฺเคน อณฺุสฺสหคฺคํ กามราคสฺสโลชนํ
ปฏฺิฆสฺสโลชนํ อณฺุสฺสหคฺคโถ กามราคานุสฺสโย ปฏฺิฆานุสฺสโย อตฺตโน
จิตตสฺส อุปกฺกิลเสทา สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา โหฺนติ อิมฺหิ จตฺตฺหิ
อุปกฺกิลเสหิ สปริยฺญฺจฺานเหหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ สุวิมุตฺตํ
ตํวิมุตฺตติฅาตฺถฺจฺเณ ฅาณํ ปชานนฺนฺจฺเณ ปลฺลวฺวา เตน วุจฺจติ
ฉินฺนมนฺนุปสฺสเน ปลฺลวฺวา วิมุตฺตติฅาณํ ฯ

[๑๕๕] อรหตฺตมคฺเคน รูปรฺราโค อรฺูปรฺราโค มาโน อฺุทฺทจฺจํ
อวิชฺชา มานานุสฺสโย ภวฺราคานุสฺสโย อวิชฺชานุสฺสโย อตฺตโน
จิตตสฺส อุปกฺกิลเสทา สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา โหฺนติ อิมฺหิ อญฺุจฺหิ
อุปกฺกิลเสหิ สปริยฺญฺจฺานเหหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ สุวิมุตฺตํ
ตํวิมุตฺตติฅาตฺถฺจฺเณ ฅาณํ ปชานนฺนฺจฺเณ ปลฺลวฺวา เตน วุจฺจติ
ฉินฺนมนฺนุปสฺสเน ปลฺลวฺวา วิมุตฺตติฅาณํ ตํ ฅาตฺถฺจฺเณ ฅาณํ
ปชานนฺนฺจฺเณ ปลฺลวฺวา เตน วุจฺจติ ฉินฺนมนฺนุปสฺสเน ปลฺลวฺวา
วิมุตฺตติฅาณํ ฯ

---

[๑๕๖] กถิ ตทา สมฺมปาคเต ๑ ฅมฺเม ปสฺสเน ปลฺลวฺวา

#๑ ม. ย. สัพพตฺถ สมนฺทาคเต ฯ

ปัจจุเวกฺขณ ฅณั ๑ โสตาปตฺติมคฺคกฺขณ ทสฺสนญฺเจน สมฺมาทิฏฺฐิ
ตทา สมฺปาคตา ๑ อภินิโรปนญฺเจน สมฺมาสงฺกปฺโป ตทา สมฺปาคโต ๒
ปรคฺคหญฺเจน สมฺมาวาจา ตทา สมฺปาคตา สมฺภูจฺานญฺเจน
สมฺมากมฺมนฺโต ตทา สมฺปาคโต โวทานญฺเจน สมฺมาอาชีโว
ตทา สมฺปาคโต ปคฺคหญฺเจน สมฺมาวายาโม ตทา สมฺปาคโต
อุปฺภูจฺานญฺเจน สมฺมาสติ ตทา สมฺปาคตา อวิกฺเขปญฺเจน
สมฺมาสมาธิ ตทา สมฺปาคโต อุปฺภูจฺานญฺเจน สติสมฺโพชฺฌงฺโก
ตทา สมฺปาคโต ปวิจฺยญฺเจน ฃมฺมวิจฺยสมฺโพชฺฌงฺโก
ตทา สมฺปาคโต ปคฺคหญฺเจน วิริยสมฺโพชฺฌงฺโก ตทา
สมฺปาคโต ฃรณญฺเจน ปิตฺติสมฺโพชฺฌงฺโก ตทา สมฺปาคโต
อุปฺสมญฺเจน ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโก ตทา สมฺปาคโต อวิกฺเขปญฺเจน
สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโก ตทา สมฺปาคโต ปฏิสงฺขานญฺเจน อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโก
ตทา สมฺปาคโต อสฺสทฺธิเยน ๓ อกมฺปิยญฺเจน
สทฺธาพลั ตทา สมฺปาคตํ โโกสฺชเชน อกมฺปิยญฺเจน วิริยพลั
ตทา สมฺปาคตํ ปมาเทน ๔ อกมฺปิยญฺเจน สติพลั ตทา
สมฺปาคตํ อุทฺทจฺเจน ๕ อกมฺปิยญฺเจน สมาธิพลั ตทา สมฺปาคตํ
อวิชฺชาเยน อกมฺปิยญฺเจน ปญฺญาพลั ตทา สมฺปาคตํ อธิโมกฺขญฺเจน
สทฺธินฺทฺริยํ ตทา สมฺปาคตํ ปคฺคหญฺเจน วิริยฺนฺทฺริยํ
ตทา สมฺปาคตํ อุปฺภูจฺานญฺเจน สตินฺทฺริยํ ตทา สมฺปาคตํ
#๑ สี. ม. ยฺ. สมฺทาคตา ๑ ๒ สี. ม. ยฺ. สมฺทาคโต ๑ ๓ ม. ยฺ. อสฺทฺธิเย ๑
#๔ ม. ยฺ. ปมาเท ๑ ๕ ม. ยฺ. อุทฺทจฺเจ ๑

อวิกเขปฏฺเจน สมานินฺทริยํ ตทา สมฺปาคตํ ทสฺสนฏฺเจน ปณฺณินฺทริยํ
ตทา สมฺปาคตํ อาริเปเตยฺยฏฺเจน อินฺทริยํ ๑ ตทา สมฺปาคตํ
อกมฺปิยฏฺเจน พลํ ๒ ตทา สมฺปาคตํ นียานฏฺเจน สมฺโพชฌงฺโก ๓
ตทา สมฺปาคโต เหตุฏฺเจน ๔ มคฺโค ตทา สมฺปาคโต
อุฏฺจฺจานฏฺเจน สติปฏฺจฺจานา ตทา สมฺปาคตา ปทหนฏฺเจน
สมฺมปฺปชานา ตทา สมฺปาคตา อิชฺฉนฏฺเจน อิทฺธิปาทา
ตทา สมฺปาคตา ตถฏฺเจน สจฺจา ตทา สมฺปาคตา อวิกเขปฏฺเจน
สมโถ ตทา สมฺปาคโต อนุปฺสฺสนฏฺเจน วิปฺสฺสนา
ตทา สมฺปาคตา เอกรสฏฺเจน สมถวิปฺสฺสนา ตทา สมฺปาคตา
อนตฺวิตฺตณฏฺเจน ยฺคนทฺธํ ตทา สมฺปาคตํ ลํวฺรฏฺเจน ลีลวิสุทฺธิ
ตทา สมฺปาคตา อวิกเขปฏฺเจน จิตฺตวิสุทฺธิ ตทา สมฺปาคตา
ทสฺสนฏฺเจน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ ตทา สมฺปาคตา วิมุตฺตฏฺเจน วิโมกฺโข ๕
ตทา สมฺปาคโต ปฏฺฏิเวชนฏฺเจน วิชฺชา ตทา สมฺปาคตา
ปริจฺจจากฏฺเจน วิมุตฺติ ตทา สมฺปาคตา สมฺจฺเจทฏฺเจน ขเย
ณณํ ตทา สมฺปาคตํ ฌนฺโท มุลฏฺเจน ตทา สมฺปาคโต
มนสิกาโร สมฺภูจฺจานฏฺเจน ตทา สมฺปาคโต ผสฺโส สโมชานฏฺเจน
ตทา สมฺปาคโต เวทนา สโมสฺรณฏฺเจน ตทา สมฺปาคตา
สมาธิ ปมฺขฏฺเจน ตทา สมฺปาคโต สติ อาริเปเตยฺยฏฺเจน
ตทา สมฺปาคตา ปณฺณา ตทฺตฺตรฏฺเจน ตทา สมฺปาคตา
วิมุตฺติ สารฏฺเจน ตทา สมฺปาคตา อมโตคฺคํ นิพฺพานํ
#๑ โป. ม. ยฺ. อินฺทฺริยา ตทา สมฺปาคตา ๑ ๒ ม. ยฺ. พลา ตทา สมฺปาคตา ๑ ๓ ม. ยฺ.
#สมฺโพชฌงฺกา ... คตา ๑ ๔ ม. ยฺ. เหตุฏฺเจน ๑ ๕ ม. ยฺ. วิโมกฺขา ... คตา ๑

ปริโยสานัญเจน ตทา สมุปาคคั วุญฺหิตฺวา ปจฺจเวกฺขติ อิเม
ธมฺมา ตทา สมุปาคตา ฯ

[๑๕๗] โสตาปตฺติผลกฺขณฺเ ทสฺสนัญฺเจน สมฺมาทิฏฺฐิ ตทา
สมุปาคตา อภินิโรปนัญฺเจน สมฺมาตฺถกปฺโป ตทา สมุปาคโต
ฯเปฯ ปฏิปฺปสฺสทฺถกฺขณฺเ อนุปฺปาเท ฌาณํ ตทา สมุปาคตา
ฉนฺโท มุลกฺขณฺเ ตทา สมุปาคโต มนสิกาโร สมฺมจฺจานกฺขณฺเ
ตทา สมุปาคโต ผสฺโส สโมธานกฺขณฺเ ตทา สมุปาคโต
เวทนา สโมสฺรณกฺขณฺเ ตทา สมุปาคตา สมาธิ ปมฺขกฺขณฺเ ตทา
สมุปาคโต สติ อธิปฺเตยฺยกฺขณฺเ ตทา สมุปาคตา ปญฺญา
ตทฺตตรกฺขณฺเ ตทา สมุปาคตา วิมุตฺติ สारกฺขณฺเ ตทา
สมุปาคตา อมโตคฺธิ นิพฺพานํ ปริโยสานกฺขณฺเ ตทา สมุปาคคั
วุญฺหิตฺวา ปจฺจเวกฺขติ อิเม ธมฺมา ตทา สมุปาคตา ฯ

[๑๕๘] สกทาคามิมกฺกกฺขณฺเ ฯเปฯ สกทาคามิผลกฺขณฺเ
ฯเปฯ อนาคามิมกฺกกฺขณฺเ ฯเปฯ อนาคามิผลกฺขณฺเ ฯเปฯ
อรหตฺตมกฺกกฺขณฺเ ทสฺสนัญฺเจน สมฺมาทิฏฺฐิ ตทา สมุปาคตา ฯเปฯ
สมฺมจฺเจทกฺขณฺเ ขเย ฌาณํ ตทา สมุปาคคั ฉนฺโท มุลกฺขณฺเ
ตทา สมุปาคโต ฯเปฯ อมโตคฺธิ นิพฺพานํ ปริโยสานกฺขณฺเ ตทา
สมุปาคคั วุญฺหิตฺวา ปจฺจเวกฺขติ อิเม ธมฺมา ตทา
สมุปาคตา ฯ

[๑๕๙] อรหตฺตผลกฺขณฺเ ทสฺสนัญฺเจน สมฺมาทิฏฺฐิ ตทา

สมุปากตา ฯเปฯ ปฏิปฺปสฺสทฺฐญฺเณ อนุปฺปาเท ฌาณํ ตทา
สมุปากตํ ฌนฺโท มุลญฺเณ ตทา สมุปากโต ฯเปฯ อมฺโตคฺคิ
นิพฺพานํ ปรีโยสานญฺเณ ตทา สมุปากตํ วุจฺจหิตฺวา
ปจฺจเวกฺขติ อีเม ฌมฺมา ตทา สมุปากตา ตํ ฌาตญฺเณ ฌาณํ
ปชานนญฺเณ ปญฺญา เตน วุจฺจติ ตทา สมุปากเต ฌมฺเม
ปสฺสเน ปญฺญา ปจฺจเวกฺขณ ฌาณํ ฯ

[๑๖๐] กถิ อชฺฉตฺตวตฺถานเ ปญฺญา วตฺถนฺนตฺเต ฌาณํ ฯ

กถิ อชฺฉตฺตํ ฌมฺเม วตฺถเถติ ฯ จกฺขุ อชฺฉตฺตํ วตฺถเถติ
โสติ อชฺฉตฺตํ วตฺถเถติ ฌานํ อชฺฉตฺตํ วตฺถเถติ ชิวฺหํ
อชฺฉตฺตํ วตฺถเถติ กายิ อชฺฉตฺตํ วตฺถเถติ มนํ อชฺฉตฺตํ
วตฺถเถติ ฯ

[๑๖๑] กถิ จกฺขุ อชฺฉตฺตํ วตฺถเถติ ฯ จกฺขุ ๑ อวิชฺชาสมฺภูตฺนฺติ
วตฺถเถติ จกฺขุ ตณฺหาสมฺภูตฺนฺติ วตฺถเถติ จกฺขุ
กมฺมสมฺภูตฺนฺติ วตฺถเถติ จกฺขุ อาหารสมฺภูตฺนฺติ วตฺถเถติ จกฺขุ
จตฺตุนํ มหาภูตฺนํ อุปาทายาติ วตฺถเถติ จกฺขุ อุปฺปนฺนฺติ
วตฺถเถติ จกฺขุ สมุปากตฺนฺติ วตฺถเถติ จกฺขุ อหฺตฺวา สมฺภูตํ
หฺตฺวา น ภวิสฺสตีติ วตฺถเถติ จกฺขุ อนุตฺวานฺตโต วตฺถเถติ
จกฺขุ อทฺธฺวํ อสฺสสฺสํ วิปริณามฌมฺมฺนฺติ วตฺถเถติ จกฺขุ อนิจฺจํ
สจฺจตํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยฌมฺมํ วยฌมฺมํ วิจารณ์ํ นิโรธฌมฺมฺนฺติ
#๑ ม. สัพฺพตฺถ จกฺขุ ฯ

วตฺเถติ จกฺขุ อนิจฺจโต วตฺเถติ โน นิจฺจโต ทฺกฺขโต
วตฺเถติ โน สุขโต อนตฺตโต วตฺเถติ โน อตฺตโต
นิพฺพิทฺนฺโต โน นนฺทติ วิรชฺชติ โน รชฺชติ นิโรเชติ โน
สมฺมุเทติ ปฺฏินิสฺสชฺชติ โน อาทียติ อนิจฺจโต วตฺเถนฺโต นิจฺจสฺสณฺณํ
ปชฺหติ ทฺกฺขโต วตฺเถนฺโต สุขสฺสณฺณํ ปชฺหติ อนตฺตโต
วตฺเถนฺโต อตฺตสฺสณฺณํ ปชฺหติ นิพฺพิทฺนฺโต นนฺทํ ปชฺหติ
วิรชฺชนฺโต ราคํ ปชฺหติ นิโรเชนฺโต สมฺมุทํ ปชฺหติ ปฺฏินิสฺสชฺชนฺโต
อาทานํ ปชฺหติ เอวํ จกฺขุ อชฺชตฺตํ วตฺเถติ ฯ

[๑๖๒] กถิํ โสถิํ อชฺชตฺตํ วตฺเถติ ฯ โสถิํ อวิชฺชาสมฺภูตฺนฺติ
วตฺเถติ ฯเปฯ เอวํ โสถิํ อชฺชตฺตํ วตฺเถติ ฯ

กถิํ ฆานํ อชฺชตฺตํ วตฺเถติ ฯ ฆานํ อวิชฺชาสมฺภูตฺนฺติ
วตฺเถติ ฯเปฯ เอวํ ฆานํ อชฺชตฺตํ วตฺเถติ ฯ

กถิํ ชิวฺหิํ อชฺชตฺตํ วตฺเถติ ฯ ชิวฺหา อวิชฺชาสมฺภูตฺตาติ
วตฺเถติ ชิวฺหา ตณฺหาสมฺภูตฺตาติ วตฺเถติ ชิวฺหา กมฺมสมฺภูตฺตาติ
วตฺเถติ ชิวฺหา อาหารสมฺภูตฺตาติ วตฺเถติ ชิวฺหา จตฺนํ
มหาภูตฺตานํ อุปาทายาติ วตฺเถติ ชิวฺหา อุปฺปนฺนาติ วตฺเถติ
ชิวฺหา สมฺปาคตาติ วตฺเถติ ชิวฺหา อหฺตฺวา สมฺภูตา หฺตฺวา
น ภวิสฺสตีติ วตฺเถติ ชิวฺหิํ อนตฺตวฺนฺโต วตฺเถติ ชิวฺหา
อทฺฐวา อสฺสสฺตา วิปริณามชฺมมาติ วตฺเถติ ชิวฺหา อนิจฺจา
สฺงฺขตา ปฺฏิจฺจสมฺบุปฺปนา ขยชฺมมา วยชฺมมา วิราคชฺมมา

นิโรธมมาติ ววตฺเถติ ชิวฺหํ อนิจฺจโต ววตฺเถติ โน นิจฺจโต ฯเปฯ
ปฏฺินิสฺสชฺชติ โน อาทฺยติ อนิจฺจโต ววตฺเถนฺโต นิจฺจสณฺณํ
ปชฺหติ ฯเปฯ ปฏฺินิสฺสชฺชนฺโต อาทานํ ปชฺหติ เอวํ ชิวฺหํ
อชฺฉตฺตํ ววตฺเถติ ฯ

กถํ กายํ อชฺฉตฺตํ ววตฺเถติ ฯ กายो อวิชฺชาสมฺภูโตติ
ววตฺเถติ กายो ตณฺหาสมฺภูโตติ ววตฺเถติ กายो กมฺมสมฺภูโตติ
ววตฺเถติ กายो อาหารสมฺภูโตติ ววตฺเถติ กายो จตฺตุนํ
มหาภูตानํ อุปาทายติ ววตฺเถติ กายो อุปฺปนฺโนติ ววตฺเถติ
กายो สมฺปาโคติติ ววตฺเถติ กายो อุปฺปนฺโนติ ววตฺเถติ
น ภวิสฺสตีติ ววตฺเถติ กายํ อนตฺตวณฺตโต ววตฺเถติ กายो
อทฺฐโว อสสฺสโต วิปริณามธฺมโมติ ววตฺเถติ กายो อนิจฺจโ
สงฺขโต ปฏฺิจฺจสมฺบุตฺตโน ขยธฺมโม วยธฺมโม วิราคธฺมโม นิโรธธฺมโมติ
ววตฺเถติ กายํ อนิจฺจโต ววตฺเถติ โน นิจฺจโต ทฺกฺขโต
ววตฺเถติ โน สุขโต ฯเปฯ ปฏฺินิสฺสชฺชติ โน อาทฺยติ
อนิจฺจโต ววตฺเถนฺโต นิจฺจสณฺณํ ปชฺหติ ทฺกฺขโต ววตฺเถนฺโต
สุขสณฺณํ ปชฺหติ ฯเปฯ ปฏฺินิสฺสชฺชนฺโต อาทานํ ปชฺหติ เอวํ
กายํ อชฺฉตฺตํ ววตฺเถติ ฯ

กถํ มนํ อชฺฉตฺตํ ววตฺเถติ ฯ มโน อวิชฺชาสมฺภูโตติ
ววตฺเถติ มโน ตณฺหาสมฺภูโตติ ววตฺเถติ มโน กมฺมสมฺภูโตติ
ววตฺเถติ มโน อาหารสมฺภูโตติ ววตฺเถติ มโน อุปฺปนฺโนติ

วตฺเถติ มโน สมฺปาโกโตติ วตฺเถติ มโน อหุตฺวา สมฺภูโต
หุตฺวา น ภวิสฺสตีติ วตฺเถติ มนํ อนฺตฺวานฺตฺโต วตฺเถติ มโน
อหฺรฺโหว อสฺสโต วิปริณามชฺมโมติ วตฺเถติ มโน อนิจฺโจ
สขฺยโต ปฏิจฺจสมฺปฺปนฺโน ขยชฺมโม วยชฺมโม วิจารณ์ชฺมโม นิโรชชฺมโมติ
วตฺเถติ มนํ อนิจฺจโต วตฺเถติ โน นิจฺจโต ทฺกขฺโต
วตฺเถติ โน สุขโต อนตฺตโต วตฺเถติ โน อตฺตโต นิพฺพินฺนฺตติ
โน นนฺตติ วิรชฺชติ โน รชฺชติ นิโรชฺเชติ โน สมฺมเทติ
ปฏินิสฺสชฺชติ โน อาทียติ อนิจฺจโต วตฺเถนฺโต นิจฺจสณฺณํ
ปชฺหติ ทฺกขฺโต วตฺเถนฺโต สุขสณฺณํ ปชฺหติ อนตฺตโต
วตฺเถนฺโต อตฺตสณฺณํ ปชฺหติ นิพฺพินฺนฺตฺโต นนฺตี ปชฺหติ
วิรชฺชนฺโต รากิ ปชฺหติ นิโรชฺชนฺโต สมฺมทํ ปชฺหติ ปฏินิสฺสชฺชนฺโต
อาทานํ ปชฺหติ เอวํ มนํ อชฺฉตฺตํ วตฺเถติ เอวํ
อชฺฉตฺตชฺมเม วตฺเถติ ตํ ฅาตฺถุเจน ฅาณํ ปชานนฺนุเจน
ปญฺญา เตน วุจฺจติ อชฺฉตฺตวตฺถุตาเน ปญฺญา วตฺถุณานตฺเต
ฅาณํ ฯ

---

[๑๖๗] ถลั พหิตุชาวตฺถุตาเน ปญฺญา โคจฺรณานตฺเต ฅาณํ ฯ

ถลั พหิตุชา ชฺมเม วตฺเถติ ฯ รูเป พหิตุชา วตฺเถติ
สทฺเท พหิตุชา วตฺเถติ คนฺเช พหิตุชา วตฺเถติ รเส พหิตุชา
วตฺเถติ โสภุจฺพุเพ พหิตุชา วตฺเถติ ชฺมเม พหิตุชา

วตฺเถติ ฯ

ถลั รุเป พหิทฺธา วตฺเถติ ฯ รุปา อวิชฺชาสมภูตาทิ
วตฺเถติ รุปา ตณฺหาสมภูตาทิ วตฺเถติ รุปา กมฺมสมภูตาทิ
วตฺเถติ รุปา อาหารสมภูตาทิ วตฺเถติ รุปา จตฺตุนันฺ มหาภูตानัน
อุปาทายาทิ วตฺเถติ รุปา อุปฺปนฺนาคิ วตฺเถติ รุปา
สมุปฺปกตาทิ วตฺเถติ รุปา อหุตฺวา สมภูตา หุตฺวา น ภวิสฺสนฺตํ
วตฺเถติ รุเป อนฺตฺวณฺตโต วตฺเถติ รุปา อทฺฐฺวา อสฺสสฺตา
วิปริณามชฺชมาติ วตฺเถติ รุปา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา
ขยชฺชมา วยชฺชมา วิราชชฺชมา นิโรชชฺชมาติ วตฺเถติ รุเป
อนิจฺจโต วตฺเถติ โน นิจฺจโต ทุกฺขโต วตฺเถติ โน สุขโต
อนตฺตโต วตฺเถติ โน อตฺตโต นิพฺพินฺนทติ โน นนฺทติ
วิรชฺชติ โน รชฺชติ นิโรเชติ โน สมฺเทติ ปฏินิสฺสชฺชติ
โน อาทียติ อนิจฺจโต วตฺเถนฺโต นิจฺจสฺสยํ ปชฺหติ ทุกฺขโต
วตฺเถนฺโต สุขสฺสยํ ปชฺหติ อนตฺตโต วตฺเถนฺโต อตฺตสฺสยํ
ปชฺหติ นิพฺพินฺนทฺโต นนฺทํ ปชฺหติ วิรชฺชนฺโต รากํ ปชฺหติ
นิโรเชนฺโต สมุทฺยํ ปชฺหติ ปฏินิสฺสชฺชนฺโต อาทานันฺ ปชฺหติ
เอวํ รุเป พหิทฺธา วตฺเถติ ฯ

[๑๖๔] ถลั สทฺเท พหิทฺธา วตฺเถติ ฯ สทฺทา อวิชฺชาสมภูตาทิ
วตฺเถติ ฯเปฯ สทฺทา จตฺตุนันฺ มหาภูตानัน อุปาทายาทิ วตฺเถติ
สทฺทา อุปฺปนฺนาคิ วตฺเถติ สทฺทา สมุปฺปกตาทิ วตฺเถติ

สททา อหุตฺวา สมภูตา หุตฺวา น ภวิสฺสนฺตีติ ววตฺเถติ สทฺเท
อนุตฺวณฺตโต ววตฺเถติ สทฺทา อทฺฐฺวา อสฺสฺสตา วิปริณามชฺมมาติ
ววตฺเถติ สทฺทา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยชฺมมา
วชฺมมา วิราคชฺมมา นิโรชชฺมมาติ ววตฺเถติ สทฺเท อนิจฺจโต
ววตฺเถติ ฯเปฯ เอวํ สทฺเท พหิทฺธา ววตฺเถติ ฯ

กถํ คนฺเช พหิทฺธา ววตฺเถติ ฯ คนฺธา อวิชฺชาสมภูตาติ
ววตฺเถติ คนฺธา ตณฺหาสมภูตาติ ววตฺเถติ ฯเปฯ เอวํ คนฺเช
พหิทฺธา ววตฺเถติ ฯ

กถํ รเส พหิทฺธา ววตฺเถติ ฯ รสา อวิชฺชาสมภูตาติ ววตฺเถติ
รสา ตณฺหาสมภูตาติ ววตฺเถติ ฯเปฯ เอวํ รเส พหิทฺธา
ววตฺเถติ ฯ

กถํ โฝฏฺจพฺเพ พหิทฺธา ววตฺเถติ ฯ โฝฏฺจพฺพา อวิชฺชาสมภูตาติ
ววตฺเถติ โฝฏฺจพฺพา ตณฺหาสมภูตาติ ววตฺเถติ โฝฏฺจพฺพา
กมฺมสมภูตาติ ววตฺเถติ โฝฏฺจพฺพา อาหารสมภูตาติ ววตฺเถติ
ฝอฏฺจพฺพา อุปฺปนฺนาติ ววตฺเถติ โฝฏฺจพฺพา สมฺปาคตาติ
ววตฺเถติ ฯเปฯ เอวํ โฝฏฺจพฺเพ พหิทฺธา ววตฺเถติ ฯ

กถํ ชฺมฺเม พหิทฺธา ววตฺเถติ ฯ ชฺมฺมา อวิชฺชาสมภูตาติ
ววตฺเถติ ชฺมฺมา ตณฺหาสมภูตาติ ววตฺเถติ ชฺมฺมา กมฺมสมภูตาติ
ววตฺเถติ ชฺมฺมา อาหารสมภูตาติ ววตฺเถติ ชฺมฺมา อุปฺปนฺนาติ
ววตฺเถติ ชฺมฺมา สมฺปาคตาติ ววตฺเถติ ชฺมฺมา อหุตฺวา

สมภูตา หุตวา น ภวิสสนตีติ ววตเถติ ชมเม อนุตวนตโต
ววตเถติ ชมมา อทฐวา อสสตา วิปริณามชมาติ ววตเถติ
ชมมา อนิจจา สขขา ปฏิจสมปปนา ขยชมา วชชมา
วิราชชมา นิโรชชมาติ ววตเถติ ชมเม อนิจโต ววตเถติ
โน นิจโต ทุกขโต ววตเถติ โน สุขโต อนตโต ววตเถติ
โน อตโต นิพพินทติ โน นนทติ วิชชติ โน รชชติ
นิโรเชติ โน สมุเทติ ปฏินิสสชชติ โน อาทิตติ อนิจโต
ววตเถโต นิจจสณณํ ปชหติ ทุกขโต ววตเถโต สุขสณณํ
ปชหติ อนตโต ววตเถโต อตตสณณํ ปชหติ นิพพินทโต
นนทํ ปชหติ วิชชนโต รากํ ปชหติ นิโรชนโต สมุทํ
ปชหติ ปฏินิสสชชนโต อาทานํ ปชหติ เอวํ ชมเม พหิทธา
ววตเถติ ตํ ฌาตญฺเฐน ฌาณํ ปชานนญฺเฐน ปญญา เตน
วุจฺจติ พหิททาววตฺถาเน ปญญา โคจรรนาคเต ฌาณํ ฯ

[๑๖๕] ถลํ จริยววตฺถาเน ปญญา จริยานนคเต ฌาณํ ฯ
จริยาคิ ติสฺโส จริยาโย วิญญานจริยา อญญานจริยา ฌานจริยา ฯ

กตมา วิญญานจริยา รูเปสุ ทสฺสนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากคา
วิญญานจริยา รูเปสุ ทสฺสนตฺถอ จกฺขุวิญญานํ
วิญญานจริยา รูเปสุ ทิฏฺฐตฺตา อภิโรปนวิปากมโนธาตุ ๑ วิญญานจริยา
#๑ ม. ย. อภินิโรปน ... ฯ เอวมุปริปิ ฯ

รูปเส อภิโรปีตตฺตา วิปากมโนวิญญาณชาตุ วิญญาณจริยา
สทฺเทสุ สวณฺตถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา
สทฺเทสุ สวณฺตฺโต โสตฺวิญญาณํ วิญญาณจริยา สทฺเทสุ
สูตรตฺตา อภิโรปนวิปากมโนชาตุ วิญญาณจริยา สทฺเทสุ
อภิโรปีตตฺตา วิปากมโนวิญญาณชาตุ วิญญาณจริยา คนฺเชสุ
ฌายนฺตถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา คนฺเชสุ
ฌายนฺตฺโต ฌานวิญญาณํ วิญญาณจริยา คนฺเชสุ ฌายิตตฺตา
อภิโรปนวิปากมโนชาตุ วิญญาณจริยา คนฺเชสุ อภิโรปีตตฺตา
วิปากมโนวิญญาณชาตุ วิญญาณจริยา รเสสุ สายนฺตถาย
อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา รเสสุ สายนฺตฺโต ชิวฺหาวิญญาณํ
วิญญาณจริยา รเสสุ สายิตตฺตา อภิโรปนวิปากมโนชาตุ
วิญญาณจริยา รเสสุ อภิโรปีตตฺตา วิปากมโนวิญญาณชาตุ
วิญญาณจริยา [๑] โสภฺจฺพฺเพสุ สฺสนฺตถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา
วิญญาณจริยา โสภฺจฺพฺเพสุ สฺสนฺตฺโต กายวิญญาณํ
วิญญาณจริยา โสภฺจฺพฺเพสุ สฺสฺจฺตฺตา อภิโรปนวิปากมโนชาตุ
วิญญาณจริยา โสภฺจฺพฺเพสุ อภิโรปีตตฺตา วิปากมโนวิญญาณชาตุ
วิญญาณจริยา [๒] ฐมฺเมสุ วิชานนฺตถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา
วิญญาณจริยา ฐมฺเมสุ วิชานนฺตฺโต มโนวิญญาณํ วิญญาณจริยา
ฐมฺเมสุ วิญญาตตฺตา อภิโรปนวิปากมโนชาตุ วิญญาณจริยา
ฐมฺเมสุ อภิโรปีตตฺตา วิปากมโนวิญญาณชาตุ วิญญาณจริยา ฯ
#๑-๒ ม. รเสสุ สฺสนฺตถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา ฯ ... โสภฺจฺพฺเพสุ
#วิชานนฺตถาย อวชฺชน ... วิญญาณจริยา ฯ

[๑๖๖] วิญญาณจรียาติ เกณฑเถน วิญญาณจรียา ฯ
นिरากา จรตีติ วิญญาณจรียา นินุโทสา จรตีติ วิญญาณจรียา
นินุโมหา จรตีติ วิญญาณจรียา นินุมานา จรตีติ วิญญาณจรียา
นินุททิจิ จรตีติ วิญญาณจรียา นินุททิจจา จรตีติ
วิญญาณจรียา นินุพิจิกิจจา จรตีติ วิญญาณจรียา นานุสยา
จรตีติ วิญญาณจรียา รากวิปฺยุตฺตา จรตีติ วิญญาณจรียา
โทสวิปฺยุตฺตา จรตีติ วิญญาณจรียา โมหวิปฺยุตฺตา จรตีติ
วิญญาณจรียา มานวิปฺยุตฺตา จรตีติ วิญญาณจรียา ทิกฺขวิปฺยุตฺตา
จรตีติ วิญญาณจรียา อุทฺทจวิปฺยุตฺตา จรตีติ
วิญญาณจรียา วิจิกิจจาวิปฺยุตฺตา จรตีติ วิญญาณจรียา
อนุสยวิปฺยุตฺตา จรตีติ วิญญาณจรียา กุสเลหิ กมฺเมหิ วิปฺยุตฺตา ๑
จรตีติ วิญญาณจรียา อกุสเลหิ กมฺเมหิ วิปฺยุตฺตา
จรตีติ วิญญาณจรียา สาวชฺเชหิ กมฺเมหิ วิปฺยุตฺตา จรตีติ
วิญญาณจรียา อนวชฺเชหิ กมฺเมหิ วิปฺยุตฺตา ๒ จรตีติ วิญญาณจรียา
กณฺเฬหิ กมฺเมหิ วิปฺยุตฺตา จรตีติ วิญญาณจรียา
สุกฺเกหิ กมฺเมหิ วิปฺยุตฺตา ๓ จรตีติ วิญญาณจรียา สุขุทฺเรหิ ๔
กมฺเมหิ วิปฺยุตฺตา ๕ จรตีติ วิญญาณจรียา ทุกฺขุทฺเรหิ ๖ กมฺเมหิ
วิปฺยุตฺตา จรตีติ วิญญาณจรียา สุขวิปาเกหิ กมฺเมหิ วิปฺยุตฺตา ๗
#๑-๒-๓-๔-๕-๖ ม. สมฺยุตฺตา ฯ ๔ สී. สฺชินฺทฺเรหิ ฯ ๖ สී. ทุกฺขินฺทฺเรหิ ฯ

จระตีติ วิญญาณจริยา ทุกขวิปาเกหิ กมเมหิ วิปยุตฺตา
จระตีติ วิญญาณจริยา วิญญาเต ๑ จระตีติ วิญญาณจริยา
วิญญาณสุส เอวรูปา จริยา โหตีติ วิญญาณจริยา ปกติปริสุทฺทมิมิ
จิตฺตํ นิกฺกิลเสฏฺฐเณตํ ๒ วิญญาณจริยา อัย วิญญาณจริยา ฯ

[๑๖๗] กตมา อญฺญาณจริยา มนาปีเยสุ รุเปสุ รากสุส
ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา รากสุส ชวนา
อญฺญาณจริยา อมนาปีเยสุ รุเปสุ โทสสุส ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา
วิญญาณจริยา โทสสุส ชวนา อญฺญาณจริยา
ตทฺถเยน อสมเปกฺขณสมิ วัตฺถสมิ โมหสุส ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา
วิญญาณจริยา โมหสุส ชวนา อญฺญาณจริยา
วินิพฺนฺธสุส มานสุส ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา
มานสุส ชวนา อญฺญาณจริยา ปฺรามญฺจาย ทิฏฺฐิจฺยา
ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา ทิฏฺฐิจฺยา
ชวนา อญฺญาณจริยา วิกฺเขปกตฺตสุส อุตฺทจฺจสุส ชวนตฺถาย
อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา อุตฺทจฺจสุส ชวนา อญฺญาณจริยา
อนิฏฺฐจฺจคตฺตาย ๓ วิจิกิจฺจนาย ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา
วิญญาณจริยา วิจิกิจฺจนาย ชวนา อญฺญาณจริยา
ถามคตฺตสุส อนุสยสุส ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญญาณจริยา
#๑ ยฺ. วิญญาณ ๑ ๒ นิกฺเขสฏฺฐเณตํตีปิ ปาโธ ๑ ๓ ม. ยฺ. อนิฏฺฐจฺจ คตฺตาย ๑
#เอวมฺปริปี ๑

อนุสยสฺส ชวนา อญฺญาณจริยา มนาปีเยสฺส สทฺทเทสฺส ฯเปฯ
มนาปีเยสฺส กนฺเธสฺส มนาปีเยสฺส รเสสฺส มนาปีเยสฺส โฝฏฺฐพฺเพสฺส
มนาปีเยสฺส ฐมฺเมสฺส รากสฺส ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา
วิญฺญาณจริยา รากสฺส ชวนา อญฺญาณจริยา อมนาปีเยสฺส
ฐมฺเมสฺส โทสสฺส ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญฺญาณจริยา
โทสสฺส ชวนา อญฺญาณจริยา ตทฺถเยน อสมเปกฺขณสฺมี
วตฺถุสฺมี โมหสฺส ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญฺญาณจริยา
โมหสฺส ชวนา อญฺญาณจริยา ปฺรามญฺจาย ทิฏฺฐิจิยา
ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญฺญาณจริยา ทิฏฺฐิจิยา
ชวนา อญฺญาณจริยา วิกฺเขปกตฺสสฺส อุตฺทจฺจสฺส ชวนตฺถาย
อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญฺญาณจริยา อุตฺทจฺจสฺส ชวนา
อญฺญาณจริยา อนิฏฺฐากตฺถาย วิจิกิञฺจาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา
วิญฺญาณจริยา วิจิกิञฺจาย ชวนา อญฺญาณจริยา ฅามคตฺสสฺส
อนุสยสฺส ชวนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิญฺญาณจริยา
อนุสยสฺส ชวนา อญฺญาณจริยา ฯ

[๑๖๘] อญฺญาณจริยาติ เณตฺถเณน อญฺญาณจริยา ฯ

สราคา จรตีติ อญฺญาณจริยา สโทสา จรตีติ อญฺญาณจริยา
สโมหา จรตีติ อญฺญาณจริยา สมานา จรตีติ อญฺญาณจริยา
สทิฏฺฐิ จรตีติ อญฺญาณจริยา สอฺทฺทจฺจ จรตีติ อญฺญาณจริยา
สวิจิกิञฺจา จรตีติ อญฺญาณจริยา สานุสยา จรตีติ อญฺญาณจริยา

ราคสมฺปยุตฺตา จรฺตීติ อณฺณาณจริยา โทสสมฺปยุตฺตา
จรฺตīติ อณฺณาณจริยา โมหสมฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา
มานสมฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตา จรฺตīติ
อณฺณาณจริยา อุทฺทจฺจสมฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา
วิจิกิจฺจสมฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา อนุสยสมฺปยุตฺตา
จรฺตīติ อณฺณาณจริยา กุสเลหิ กมฺเมหิ วิปฺปยุตฺตา จรฺตīติ
อณฺณาณจริยา อกุสเลหิ กมฺเมหิ สมฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา
สาวชฺเซหิ กมฺเมหิ สมฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา
อนวชฺเซหิ กมฺเมหิ วิปฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา กณฺเฬหิ
กมฺเมหิ สมฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา สุกฺเกหิ กมฺเมหิ
วิปฺปยุตฺตา จรฺตīติ อณฺณาณจริยา สุขุทฺรเยหิ กมฺเมหิ วิปฺปยุตฺตา
จรฺตīติ อณฺณาณจริยา ทุกฺขุทฺรเยหิ กมฺเมหิ สมฺปยุตฺตา
จรฺตīติ อณฺณาณจริยา สุขวิปาเกหิ กมฺเมหิ วิปฺปยุตฺตา จรฺตīติ
อณฺณาณจริยา ทุกฺขวิปาเกหิ กมฺเมหิ สมฺปยุตฺตา จรฺตīติ
อณฺณาณจริยา อณฺณาเต จรฺตīติ อณฺณาณจริยา อณฺณาณสุส
เอวรูปา จริยา โหตีติ อณฺณาณจริยา อัย อณฺณาณจริยา ฯ

[๑๖๕] กตมา ฅาณจริยา อนิจฺจานุปัสสนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา
วิณฺฅาณจริยา อนิจฺจานุปัสสนา ฅาณจริยา
ทุกฺขานุปัสสนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา วิณฺฅาณจริยา ทุกฺขานุปัสสนา
ฅาณจริยา อนตฺตานุปัสสนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยากตา

วิญญาณจรिया อนาคตานุปัสสนา ฌาณจรिया นิพพิทานุปัสสนตถาย
ฯเปฯ วิจารณ์ุปัสสนตถาย นิโรชานุปัสสนตถาย
ปฏินิสสัคคานุปัสสนตถาย ขยานุปัสสนตถาย วยานุปัสสนตถาย
วิปริณามานุปัสสนตถาย อนิมิต্তานุปัสสนตถาย อปป์ณิหิตานุปัสสนตถาย
สุญญตานุปัสสนตถาย อธิปญญชมฺมานุปัสสนตถาย
ยถาภูตฌาณทสฺสนตถาย อาทีนวานุปัสสนตถาย
ปฏิสงฺขานุปัสสนตถาย อวชฺชนกิริยาพฺยาคตา วิญญาณจรिया
ปฏิสงฺขานุปัสสนา ฌาณจรिया วิวฏฺฏานานุปัสสนา ฌาณจรिया
โสตปาตฺติมกุโ ฌาณจรिया โสตปาตฺตติผลสฺมาปตฺติ ฌาณจรिया
สกทาคามิมกุโ ฌาณจรिया สกทาคามิผลสฺมาปตฺติ ฌาณจรिया
อนาคามิมกุโ ฌาณจรिया อนาคามิผลสฺมาปตฺติ ฌาณจรिया
อรหตฺตมกุโ ฌาณจรिया อรหตฺตผลสฺมาปตฺติ ฌาณจรिया ฯ

[๑๗๐] ฌาณจรियाติ เคนตฺเถน ฌาณจรिया ฯ นีราคา
จรตฺติ ฌาณจรिया นิทฺโทสา จรตฺติ ฌาณจรिया ฯเปฯ นานุสยา
จรตฺติ ฌาณจรिया รากวิปฺปยุตฺตา จรตฺติ ฌาณจรिया
โทสวิปฺปยุตฺตา จรตฺติ ฌาณจรिया โมหวิปฺปยุตฺตา จรตฺติ
ฌาณจรिया มานวิปฺปยุตฺตา ฯเปฯ ทิฏฺฐิจิวิปฺปยุตฺตา อุทฺทจฺจวิปฺปยุตฺตา
วิจิกิจฺจวิปฺปยุตฺตา อนุสยวิปฺปยุตฺตา กุสเลหิ กมฺเมหิ
สมฺปยุตฺตา อกุสเลหิ กมฺเมหิ วิปฺปยุตฺตา สวชฺเชหิ กมฺเมหิ
วิปฺปยุตฺตา อนวชฺเชหิ กมฺเมหิ สมฺปยุตฺตา กณฺเฬหิ

กมเมหิ วิปฺปยุตฺตา สุกฺเกหิ กมเมหิ สมฺปยุตฺตา สุขุทฺรเยหิ
กมเมหิ สมฺปยุตฺตา ทุกฺขุทฺรเยหิ กมเมหิ วิปฺปยุตฺตา สุขวิปาเกหิ
กมเมหิ สมฺปยุตฺตา จรตฺติ ฌานจริยา ทุกฺขวิปาเกหิ
กมเมหิ วิปฺปยุตฺตา จรตฺติ ฌานจริยา ฌาเน ๑ จรตฺติ ฌานจริยา
ฌานสุสฺ เอรูปา จริยา โหตฺติ ฌานจริยา อัย ฌานจริยา
วิญฺญาณจริยา อญฺญาณจริยา ฌานจริยา ๒ ตํ ฌาตฺถุเจเน
ฌาณํ ปชานนฺตฺถุเจเน ปญฺญา เตน วุจฺจติ จริยาววตฺถานเ
ปญฺญา จริยานานตฺเต ฌาณํ ฯ

[๑๗๑] กถิ จตุรรมวตฺถานเ ปญฺญา ภูมฺิณานตฺเต ฌาณํ ฯ
จตฺสฺโส ภูมฺิโย กามาวจฺรา ภูมฺิ รูปาवจฺรา ภูมฺิ อรูปาวจฺรา ภูมฺิ
อปฺริยาปนฺนา ภูมฺิ ฯ

[๑๗๒] กตฺมา กามาวจฺรา ภูมฺิ เหฏฺฐโต อวิจฺฉินฺรยํ
ปฺริยนฺตํ กริตฺวา อุปรฺโต ปฺรนิมฺมิตฺวสวตฺติ เทเว อนฺโต กริตฺวา
ยํ เอตฺสฺมี อนตฺเร เอตฺถาวจฺรา เอตฺถ ปฺริยาปนฺนา ขนฺธธาตฺ
อายตฺนา รูปา ๓ เวทนา สลฺยา สงฺขารา วิญฺญาณํ อัย
กามาวจฺรา ภูมฺิ ฯ

[๑๗๓] กตฺมา รูปาवจฺรา ภูมฺิ เหฏฺฐโต พฺรหฺมโลกํ
ปฺริยนฺตํ กริตฺวา อุปรฺโต อกฺนิญฺเจ เทเว อนฺโต กริตฺวา ยํ เอตฺสฺมี
อนตฺเร เอตฺถาวจฺรา เอตฺถ ปฺริยาปนฺนา สฺมาปนฺนสฺส วา อุปฺปนฺนสฺส
#๑ ม. ยฺ. ฌาเต ฯ ๒ ม. ยฺ. อญฺญา วิญฺญาณจริยา อญฺญา อญฺญาณจริยา อญฺญา
#ฌานจริยาติ ฯ ๓ ม. รูปี ฯ

วา ทิฏฐมมสุขวิหารสฺส ๑ วา จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา อัยฺ รุปาวจรา
ภูมि ๑

[๑๗๔] กตฺมา อรูปาวจรา ภูมि เหฏฺฐโต อากาสาณญายตฺนุปกฺเค
เทเว ปฺริยฺนตฺตํ กริตฺวา อุปริโต เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนุปกฺเค
เทเว อนฺโต กริตฺวา ยํ เอตฺตฺมึ อนฺตเร เอตฺถ ปฺริยาปนฺนา
สมาปนฺนสฺส วา อุปปนฺนสฺส วา ทิฏฐมมสุขวิหารสฺส วา
จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา อัยฺ อรูปาวจรา ภูมि ๑

[๑๗๕] กตฺมา อปฺริยาปนฺนา ภูมि อปฺริยาปนฺนา มคฺคา จ
ผลานิ จ อสงฺขตา จ ชาติ อัยฺ อปฺริยาปนฺนา ภูมि อิมา
จตฺสฺโส ภูมियो ๑

[๑๗๖] อปรายิ จตฺสฺโส ภูมियो จตฺตาริ สติปฏฺจานา
จตฺตาริ สมฺมปฺปชานา จตฺตาริ อิทฺธิปาทา จตฺตาริ ฌานานิ
จตฺสฺโส อปฺปมณฺญาโย จตฺสฺโส อรูปาวจรสมาปคฺติโย จตฺสฺโส
ปฏฺฐสมุทิตา จตฺสฺโส ปฏฺฐิปทา จตฺตาริ อารมฺมณานิ จตฺตาริ
อริยวฺสา ๒ จตฺตาริ สงฺกหวคฺคฺชนิ จตฺตาริ จกฺกานิ จตฺตาริ
ฌมฺมปทานิ อิมา จตฺสฺโส ภูมियो ตํ ฌาตฺตฺเจเน ฌาณํ
ปชานนฺนฺเจเน ปญฺญา เตน วุจฺจติ จตฺตมฺมวตฺถานเ ปญฺญา
ภูมินานตฺเต ฌาณํ ๑

---

[๑๗๗] กถิ นวตฺตมฺมวตฺถานเ ปญฺญา ฌมฺมนานตฺเต ฌาณํ ๑

#๑ ม. ย. วิหาริสฺส ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒ สพฺพโปตฺถเก จตฺตาริ อริยวฺसानิตี ทิสฺสติ ๑

กถิ ฌมฺเม ววตฺเถติ ฯ กามาวจเร ฌมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ
อกุสลโต ววตฺเถติ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ รูปาวจเร ฌมฺเม
กุสลโต ววตฺเถติ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ อรูปาวจเร ฌมฺเม
กุสลโต ววตฺเถติ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ อปรียาปนฺเน ฌมฺเม
กุสลโต ววตฺเถติ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ ฯ

[๑๗๘] กถิ กามาวจเร ฌมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ ฯ อกุสลโต
ววตฺเถติ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ ทส กุสลกมฺมปเถ กุสลโต
ววตฺเถติ ทส อกุสลกมฺมปเถ อกุสลโต ววตฺเถติ รูปญ
วิปากญจ กิริยญจ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ เอวํ กามาวจเร
ฌมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ อกุสลโต ววตฺเถติ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ ฯ

[๑๗๙] กถิ รูปาวจเร ฌมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ ฯ อพฺยาคตโต
ววตฺเถติ อิธฺภูจฺสุส จตฺตารี ฌานานิ กุสลโต ววตฺเถติ
ตตฺรฺรูปปนฺนสฺส จตฺตารี ฌานานิ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ เอวํ
รูปาวจเร ฌมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ อพฺยาคตโต ววตฺเถติ ฯ

[๑๘๐] กถิ อรูปาวจเร ฌมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ ฯ อพฺยาคตโต
ววตฺเถติ อิธฺภูจฺสุส จตฺสฺโส อรูปาวจรสฺมาปตฺติโย กุสลโต
ววตฺเถติ ตตฺรฺรูปปนฺนสฺส จตฺสฺโส อรูปาวจรสฺมาปตฺติโย อพฺยาคตโต
ววตฺเถติ เอวํ อรูปาวจเร ฌมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ อพฺยาคตโต
ววตฺเถติ ฯ

[๑๘๑] กถิ อปริยาปนฺเน ฐมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ ฯ
อพฺยาगतโต ววตฺเถติ ฯ จตฺตาริ อริยมคฺเค กุสลโต ววตฺเถติ
จตฺตาริ [๑] สามณฺณผลานิ นิพฺพานณฺจ อพฺยาगतโต ววตฺเถติ เอว
อปริยาปนฺเน ฐมฺเม กุสลโต ววตฺเถติ อพฺยาगतโต ววตฺเถติ
เอว ฐมฺเม ววตฺเถติ ฯ

[๑๘๒] นว ปามุชฺชมูลกา ๒ ฐมา อนิจฺจโต มนสิกโรโต
ปามุชฺชํ ชายติ ปมฺุทตฺส ปิติ ชายติ ปิติมนฺสฺส กาโย
ปสฺสมภฺติ ปสฺสทฺธกาโย สฺขํ เวเทติ สฺขินิ จิตฺตํ สมာธิยติ
สมာहितฺเต จิตฺเต ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ยถาภูตํ ชานํ ปสฺสํ
นิพฺพินฺนทติ นิพฺพินฺนํ วิรชฺชติ วิราคา วิมฺจฺจติ ทฺกฺขโต
มนสิกโรโต ปามุชฺชํ ชายติ ฯเปฯ อนตฺตโต มนสิกโรโต ปามุชฺชํ
ชายติ รุปี อนิจฺจโต มนสิกโรโต ปามุชฺชํ ชายติ รุปี
ทฺกฺขโต มนสิกโรโต ฯเปฯ รุปี อนตฺตโต ฯเปฯ เวทณํ สลฺยณํ
สงฺขารํ วิญฺญาณํ จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรณํ อนิจฺจโต มนสิกโรโต
ปามุชฺชํ ชายติ ฯเปฯ ชรามรณํ ทฺกฺขโต มนสิกโรโต ปามุชฺชํ
ชายติ ชรามรณํ อนตฺตโต มนสิกโรโต ปามุชฺชํ ชายติ
ปมฺุทตฺสปีติ ชายติ ปิติมนฺสฺส กาโย ปสฺสมภฺติ ปสฺสทฺธกาโย
สฺขํ เวเทติ สฺขินิ จิตฺตํ สมာธิยติ สมာहितฺเต จิตฺเต
ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ยถาภูตํ ชานํ ปสฺสํ นิพฺพินฺนทติ
นิพฺพินฺนํ วิรชฺชติ วิราคา วิมฺจฺจติ อิมํ นว ปามุชฺชมูลกา
#๑ ม. ย. จ. ฯ ๒ ม. ย. สพฺพตฺถ ปาโมชฺชมูลกา ฯ

ธมมา ฯ

[๑๘๓] นว โยนิโส มนสิการมุลกา ธมมา อนิจฺจโต
โยนิโส มนสิกรโต ปามุชฺชํ ชายติ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ
ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมภฺติ ปสฺสทฺธกาโย สฺขํ เวเทติ สฺขินโน
จิตฺตํ สมาริยติ สมาริเตน จิตฺเตน อิทํ ทฺกฺขนฺนํ ยถาภูตํ
ปชานาติ อโย ทฺกฺขนฺนํ โยติ ยถาภูตํ ปชานาติ อโย ทฺกฺขนฺนํ โยโรโรติ
ยถาภูตํ ปชานาติ อโย ทฺกฺขนฺนํ โยโรโรคามีนิ ปฏิปทาติ ยถาภูตํ
ปชานาติ ทฺกฺขโต โยนิโส มนสิกรโต ปามุชฺชํ ชายติ ปมุทิตสฺส
ปีติ ชายติ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมภฺติ ปสฺสทฺธกาโย
สฺขํ เวเทติ สฺขินโน จิตฺตํ สมาริยติ สมาริเตน จิตฺเตน
อิทํ ทฺกฺขนฺนํ ยถาภูตํ ปชานาติ อโย ทฺกฺขนฺนํ โยติ ยถาภูตํ
ปชานาติ อโย ทฺกฺขนฺนํ โยโรโรติ ยถาภูตํ ปชานาติ อโย ทฺกฺขนฺนํ โยโรโรคามีนิ
ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกรโต
ปามุชฺชํ ชายติ ฯเปฯ รูปํ อนิจฺจโต โยนิโส มนสิกรโต
ปามุชฺชํ ชายติ รูปํ ทฺกฺขโต โยนิโส มนสิกรโต ปามุชฺชํ
ชายติ รูปํ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกรโต ปามุชฺชํ
ชายติ ฯเปฯ เวทนี สลฺลํ สงฺขารํ วิญฺญาณํ จกฺขํ ฯเปฯ
ชรามรณํ อนิจฺจโต โยนิโส มนสิกรโต ปามุชฺชํ ชายติ ชรามรณํ
ทฺกฺขโต โยนิโส มนสิกรโต ปามุชฺชํ ชายติ ฯเปฯ ชรามรณํ
อนตฺตโต โยนิโส มนสิกรโต ปามุชฺชํ ชายติ ปมุทิตสฺส

ปีติ ชายติ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมภติ ปสฺสทฺธกาโย
สฺขํ เวเทติ สฺขินโน จิตฺตํ สมာธิยติ สมာหิตฺเตน จิตฺเตน อิทํ
ทฺถุขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทฺถุขสมฺภโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ
อยํ ทฺถุขนิโรธโรติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทฺถุขนิโรธคามินี
ปฏฺธิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ อิเม นว โยนิสฺโส มนสิการมฺลกา
ธมฺมา ฯ

[๑๘๔] นว นานตฺตา ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ
ผลฺสสนานตฺตํ ผลฺสสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ เวทนนานตฺตํ
เวทนนานตฺตํ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ สลฺลณานานตฺตํ สลฺลณานานตฺตํ
ปฏฺธิจฺจ อฺปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ
อฺปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ ปริพาหฺนानตฺตํ
ปริพาหฺนานตฺตํ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺตํ
ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ ตาภานานตฺตํ อิเม นว
นานตฺตา ตํ ฅาตฺถุเจน ฅาณํ ปชานนฺถุเจน ปลฺลวฺวา เตน
วฺจฺจติ นวธมฺมวตฺถุถาเน ปลฺลวฺวา ธมฺมนานตฺเต ฅาณํ ฯ

[๑๘๕] กถิ อภิญญาปฺลฺลวฺวา ฅาตฺถุเจน ๑ ฅาณํ ฯ ปริญฺญาปฺลฺลวฺวา
ตีรณฺณเจน ๒ ฅาณํ ปหานปฺลฺลวฺวา ปริจฺจาคฺคเจน ๓ ฅาณํ
ภาวนาปฺลฺลวฺวา เอกธฺสเจน ๔ ฅาณํ สจฺฉิกิริยาปฺลฺลวฺวา ผลฺสสนฺณเจน ๕
ฅาณํ เย เย ธมฺมา อภิญญาตา โหนฺติ เต เต ธมฺมา
#๑-๒-๓-๔-๕ ม. ย. ฅาตฺถุเจ ... ผลฺสสนฺณเจ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

ฉาตา โหนฺติ เย เย ชฺมมา ปริยฉาตา โหนฺติ เต เต
ชฺมมา ตีริตา โหนฺติ เย เย ชฺมมา ปหีนา โหนฺติ เต
เต ชฺมมา ปริจฺจตุตา โหนฺติ เย เย ชฺมมา ภาวิตา โหนฺติ
เต เต ชฺมมา เอกรสา โหนฺติ เย เย ชฺมมา สจฺฉิกตา โหนฺติ
เต เต ชฺมมา ผุสิตา โหนฺติ ตํ ฉาตญฺเณ ฉาณํ ปชานนญฺเณ
ปลฺลว เตน วุจฺจติ อภิลฺลวปลฺลว ฉาตญฺเณ ฉาณํ
ปฺริยวปลฺลว ตีรณญฺเณ ฉาณํ ปหานปลฺลว ปฺริจฺจกญฺเณ
ฉาณํ ภาวนาปลฺลว เอกรสญฺเณ ฉาณํ สจฺฉิกิริยาปลฺลว
ผสฺสนญฺเณ ฉาณํ ฯ

[๑๘๖] กถิ อตฺถนนานตฺเต ปลฺลว อตฺถปฺปฏิสมฺภิเท ฉาณํ ฯ
ชฺมมานานตฺเต ปลฺลว ชฺมมปฺปฏิสมฺภิเท ฉาณํ นิรฺตฺตินานตฺเต
ปลฺลว นิรฺตฺติปฺปฏิสมฺภิเท ฉาณํ ปฺฏิภาณนานตฺเต ปลฺลว
ปฺฏิภาณปฺปฏิสมฺภิเท ฉาณํ ฯ

สทฺธินฺทฺริยํ ชฺมโม วิริยฺนฺทฺริยํ ชฺมโม สตินฺทฺริยํ ชฺมโม
สมาธินฺทฺริยํ ชฺมโม ปลฺลวฺนฺทฺริยํ ชฺมโม อลฺโล สทฺธินฺทฺริยํ
ชฺมโม อลฺโล วิริยฺนฺทฺริยํ ชฺมโม อลฺโล สตินฺทฺริยํ ชฺมโม
อลฺโล สมาธินฺทฺริยํ ชฺมโม อลฺโล ปลฺลวฺนฺทฺริยํ ชฺมโม เยน
ฉาณน อิเม นานา ชฺมมา ฉาตา เตเนว ฉาณน อิเม
นานา ชฺมมา ปฺฏิวิทิตาติ เตน วุจฺจติ ชฺมมฺนานตฺเต ปลฺลว

ธมมปฏิสมภิเท ฌาณံ ฯ

[๑๘๓] อธิโมกฺขญฺโ อดฺโ ปรคฺคหฺญฺโ อดฺโ อฺปญฺจฺจฺญฺโ
อดฺโ อวิกฺเขปฺญฺโ อดฺโ ทสฺสนฺญฺโ อดฺโ
อญฺโ อธิโมกฺขญฺโ อดฺโ อญฺโ ปรคฺคหฺญฺโ อดฺโ อญฺโ
อฺปญฺจฺจฺญฺโ อดฺโ อญฺโ อวิกฺเขปฺญฺโ อดฺโ อญฺโ
ทสฺสนฺญฺโ อดฺโ เยน ฌาณน อิม นานา อดฺธา ฌาตา
เตเนว ฌาณน อิม นานา อดฺธา ปฏิวิทฺตาทิ เตน วุจฺจติ
อดฺทนฺนํตฺเต ปญฺญา อดฺถปฏิสมภิเท ฌาณํ ฯ

[๑๘๔] ปญฺจ ธมฺเม สนฺทสฺเสตฺถํ พุยฺยชนนฺิรฺตฺตํธาภิลาปา
ปญฺจ อดฺเถ สนฺทสฺเสตฺถํ พุยฺยชนนฺิรฺตฺตํธาภิลาปา อญฺญา
ธมฺมนิรฺตฺติโย อญฺญา อดฺถนิรฺตฺติโย เยน ฌาณน อิม นานา
นิรฺตฺติโย ฌาตา เตเนว ฌาณน อิม นานา นิรฺตฺติโย ปฏิวิทฺตาทิ
เตน วุจฺจติ นิรฺตฺตินนฺนํตฺเต ปญฺญา นิรฺตฺติปฏิสมภิเท
ฌาณํ ฯ

[๑๘๕] ปญฺจสฺ ธมฺเมสฺ ฌาณานิ ปญฺจสฺ อดฺเถสฺ ฌาณานิ
ทสฺสฺ นิรฺตฺตีสฺ ฌาณานิ อญฺญานิ ธมฺเมสฺ ฌาณานิ
อญฺญานิ อดฺเถสฺ ฌาณานิ อญฺญานิ นิรฺตฺตีสฺ ฌาณานิ เยน
ฌาณน อิม นานา ฌาณา ฌาตา เตเนว ฌาณน อิม
นานา ฌาณา ปฏิวิทฺตาทิ เตน วุจฺจติ ปฏิภาณนนฺนํตฺเต ปญฺญา
ปฏิภาณปฏิสมภิเท ฌาณํ ฯ

[๑๕๐] สทฺธาพลํ ฌมฺโม วิริยพลํ ฌมฺโม สติพลํ ฌมฺโม
สมาธิพลํ ฌมฺโม ปรุณฺวาพลํ ฌมฺโม อญฺโหล สทฺธาพลํ ฌมฺโม
อญฺโหล วิริยพลํ ฌมฺโม อญฺโหล สติพลํ ฌมฺโม อญฺโหล สมาธิพลํ
ฌมฺโม อญฺโหล ปรุณฺวาพลํ ฌมฺโม เยน ฌาณน อิม
นानา ฌมฺมา ฌาตา เตเนว ฌาณน อิม นานา ฌมฺมา
ปฏฺวิวิทฺตาติ เตน วุจฺจติ ฌมฺมนานตฺเต ปรุณฺวา ฌมฺมปฏฺวิสมฺภิเท
ฌาณํ ฯ

[๑๕๑] อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยฺญฺโโจ อตฺโถ โโกสชฺเช อกมฺปิยฺญฺโโจ
อตฺโถ ปมาเท อกมฺปิยฺญฺโโจ อตฺโถ อุตฺตจฺเจ อกมฺปิยฺญฺโโจ
อตฺโถ อวิชฺชาย อกมฺปิยฺญฺโโจ อตฺโถ อญฺโหล อสฺสทฺธิเย
อกมฺปิยฺญฺโโจ อตฺโถ อญฺโหล โโกสชฺเช อกมฺปิยฺญฺโโจ อตฺโถ
อญฺโหล ปมาเท อกมฺปิยฺญฺโโจ อตฺโถ อญฺโหล อุตฺตจฺเจ
อกมฺปิยฺญฺโโจ อตฺโถ อญฺโหล อวิชฺชาย อกมฺปิยฺญฺโโจ อตฺโถ
เยน ฌาณน อิม นานา อตฺถา ฌาตา เตเนว ฌาณน
อิม นานา อตฺถา ปฏฺวิวิทฺตาติ เตน วุจฺจติ อตฺถนานตฺเต ปรุณฺวา
อตฺถปฏฺวิสมฺภิเท ฌาณํ ฯ

[๑๕๒] ปรุจ ฌมฺเม สนฺทสฺเสตฺถํ พุยฺยชฺชนิรฺตฺตาภิลาปา
ปรุจ อตฺถे สนฺทสฺเสตฺถํ พุยฺยชฺชนิรฺตฺตาภิลาปา อญฺญา ฌมฺมนิรฺตฺติโย
อญฺญา อตฺถนิรฺตฺติโย เยน ฌาณน อิม นานา
นิรฺตฺติโย ฌาตา เตเนว ฌาณน อิม นานา นิรฺตฺติโย ปฏฺวิวิทฺตาติ

เตน วุจติ นิรุตตินานตเต ปญญา นิรุตติปฏิสมภิเท ญาณิ ฯ

[๑๕๓] ปญจสุ ฌมเมสุ ญาณานิ ปญจสุ อตฺเถสุ
ญาณานิ ทสสุ นิรุตฺตีสุ ญาณานิ อญฺญานิ ฌมเมสุ ญาณานิ
อญฺญานิ อตฺเถสุ ญาณานิ อญฺญานิ นิรุตฺตีสุ ญาณานิ เยน
ญาณน อิม นานา ญาณา ญาตา เตเนว ญาณน อิม
นานา ญาณา ปฏิวิทิตาติ เตน วุจติ ปฏิภาณนานตเต
ปญญา ปฏิภาณปฏิสมภิเท ญาณิ ฯ

[๑๕๔] สติสมโพชฌงฺโก ฌมโม ฌมมวิจยสมโพชฌงฺโก
ฌมโม วิริยสมโพชฌงฺโก ฌมโม ปิตฺติสมโพชฌงฺโก ฌมโม
ปสฺสทฺธิสมโพชฌงฺโก ฌมโม สมาริสมโพชฌงฺโก ฌมโม อุเปกฺขาสมโพชฌงฺโก
ฌมโม อญฺโถ สติสมโพชฌงฺโก ฌมโม อญฺโถ
ฌมมวิจยสมโพชฌงฺโก ฌมโม อญฺโถ วิริยสมโพชฌงฺโก
ฌมโม อญฺโถ ปิตฺติสมโพชฌงฺโก ฌมโม อญฺโถ ปสฺสทฺธิสมโพชฌงฺโก
ฌมโม อญฺโถ สมาริสมโพชฌงฺโก ฌมโม อญฺโถ
อุเปกฺขาสมโพชฌงฺโก ฌมโม เยน ญาณน อิม นานา
ฌมมา ญาตา เตเนว ญาณน อิม นานา ฌมมา ปฏิวิทิตาติ
เตน วุจติ ฌมมฺนานตเต ปญญา ฌมมปฏิสมภิเท ญาณิ ฯ

[๑๕๕] อุปฺภูจฺจานญฺโจ อตฺโถ ปวิจยญฺโจ อตฺโถ ปคฺคหญฺโจ
อตฺโถ ฝรณญฺโจ อตฺโถ อุปสมญฺโจ อตฺโถ อวิกฺเขปญฺโจ
อตฺโถ ปฏิสงฺขานญฺโจ อตฺโถ อญฺโถ อุปฺภูจฺจานญฺโจ อตฺโถ

อญโธ ปวีจยญโธ อตุโธ อญโธ ปคคหญโธ อตุโธ อญโธ
พรณญโธ อตุโธ อญโธ อุปสมญโธ อตุโธ อญโธ
อวิกเขปญโธ อตุโธ อญโธ ปฏิสงขานญโธ อตุโธ เยน
ฉาณน อิม นานา อตุถา ฉาตา เตเนว ฉาณน อิม
นานา อตุถา ปฏิวิทิตาติ เตน วุจจติ อตุถนนานตุเต ปญญา
อตุถปฏิสมภิตเท ฉาณั ๑

[๑๕๖] สตุต ฐมเม สนุทสุเสตุ พุณฺชนนิริตุตาทิลาปา สตุต
อตุเถ สนุทสุเสตุ พุณฺชนนิริตุตาทิลาปา อญญา ฐมมณิริตุตติโย
อญญา อตุถนิริตุตติโย เยน ฉาณน อิม นานา นิริตุตติโย
ฉาตา เตเนว ฉาณน อิม นานา นิริตุตติโย ปฏิวิทิตาติ
เตน วุจจติ นิริตุตตินานตุเต ปญญา นิริตุตติปฏิสมภิตเท ฉาณั ๑

[๑๕๗] สตุตสุ ฐมเมสุ ฉาณานิ สตุตสุ อตุเถสุ ฉาณานิ
จุททสสุ นิริตุตติสุ ฉาณานิ อญญานิ ฐมเมสุ ฉาณานิ
อญญานิ อตุเถสุ ฉาณานิ อญญานิ นิริตุตติสุ ฉาณานิ เยน
ฉาณน อิม นานา ฉาณา ฉาตา เตเนว ฉาณน อิม
นานา ฉาณา ปฏิวิทิตาติ เตน วุจจติ ปฏิภาณนนานตุเต
ปญญา ปฏิภาณปฏิสมภิตเท ฉาณั ๑

[๑๕๘] สมฺมาทิฏฺฐิ ฐมโโม สมฺมาสงฺกโป ฐมโโม สมฺมาวาจา
ฐมโโม สมฺมากมฺมนุโต ฐมโโม สมฺมาอาชีโว ฐมโโม
สมฺมาวายาโม ฐมโโม สมฺมาสติ ฐมโโม สมฺมาสมาธิ ฐมโโม

อญโธ สมมาทิกฺขิ ฌมฺโม อญโธ สมมาสงฺกปโป ฌมฺโม
อญโธ สมมาวาจา ฌมฺโม อญโธ สมมากมฺมนโต ฌมฺโม
อญโธ สมมาอาชีโว ฌมฺโม อญโธ สมมาวาชาโม ฌมฺโม
อญโธ สมมาสติ ฌมฺโม อญโธ สมมาสมาธิ ฌมฺโม เยน
ฌาณน อิม นานา ฌมฺมา ฌาตา เตเนว ฌาณน อิม
นานา ฌมฺมา ปฏิวิทิตาติ เตน วุจฺจติ ฌมฺมนานตฺเต ปญฺญา
ฌมฺมปฏิสมภิตฺเต ฌาณํ ฯ

[๑๕๕] ทสฺสนญฺโง อตฺโต อภินโรปนญฺโง อตฺโต
ปริกฺกหญฺโง อตฺโต สมฺภูจฺจานญฺโง อตฺโต โวทานญฺโง อตฺโต
ปกฺกหญฺโง อตฺโต อฺปฺภูจฺจานญฺโง อตฺโต อวิกฺเขปญฺโง
อตฺโต อญโธ ทสฺสนญฺโง อตฺโต อญโธ อภินโรปนญฺโง
อตฺโต อญโธ ปริกฺกหญฺโง อตฺโต อญโธ สมฺภูจฺจานญฺโง
อตฺโต อญโธ โวทานญฺโง อตฺโต อญโธ ปกฺกหญฺโง อตฺโต
อญโธ อฺปฺภูจฺจานญฺโง อตฺโต อญโธ อวิกฺเขปญฺโง อตฺโต
เยน ฌาณน อิม นานา อตฺตา ฌาตา เตเนว ฌาณน
อิม นานา อตฺตา ปฏิวิทิตาติ เตน วุจฺจติ อตฺถนानตฺเต
ปญฺญา อตฺถปฏิสมภิตฺเต ฌาณํ ฯ

[๒๐๐] อญฺจ ฌมฺเม สนฺทสฺเสตฺถุ พุยฺยชนนิริตฺตาทิกฺลาปา อญฺจ
อตฺเถ สนฺทสฺเสตฺถุ พุยฺยชนนิริตฺตาทิกฺลาปา อญฺญา ฌมฺมนิริตฺติโย
อญฺญา อตฺถนิริตฺติโย เยน ฌาณน อิม นานา นิริตฺติโย

ลาตา เตเนว ฌาณน อีมา นานา นีรุตฺติโย ปฏิวิทิตาติ
เตน วุจฺจติ นีรุตฺตินานตฺเต ปญฺญา นีรุตฺติปฏิสมภิเท ฌาณํ ฯ

[๒๐๑] อญฺฺจสุ ฌมฺเมสุ ฌาณานิ อญฺฺจสุ อตฺเตสุ ฌาณานิ
โสฬสสุ นีรุตฺตีสฺสุ ฌาณานิ อญฺฺจานิ ฌมฺเมสุ ฌาณานิ
อญฺฺจานิ อตฺเตสุ ฌาณานิ อญฺฺจานิ นีรุตฺตีสฺสุ ฌาณานิ เยน
ฌาณน อีเม นานา ฌาณา ลาตา เตเนว ฌาณน อีเม นานา
ฌาณา ปฏิวิทิตาติ เตน วุจฺจติ ปฏิภาณนานตฺเต ปญฺญา
ปฏิภาณปฏิสมภิเท ฌาณํ ตํ ฌาตญฺฺเจน ฌาณํ ปชานนญฺฺเจน
ปญฺญา เตน วุจฺจติ อตฺถนานตฺเต ปญฺญา อตฺถปฏิสมภิเท
ฌาณํ ฌมฺมนานตฺเต ปญฺญา ฌมฺมปฏิสมภิเท ฌาณํ นีรุตฺตินานตฺเต
ปญฺญา นีรุตฺติปฏิสมภิเท ฌาณํ ปฏิภาณนานตฺเต
ปญฺญา ปฏิภาณปฏิสมภิเท ฌาณํ ฯ

[๒๐๒] ถลํ วิหารนานตฺเต ปญฺญา วิหารญฺฺเจ ฌาณํ สmapตฺตินานตฺเต
ปญฺญา Smapตฺตญฺฺเจ ฌาณํ วิหารSmapตฺตินานตฺเต
ปญฺญา วิหารSmapตฺตญฺฺเจ ฌาณํ ฯ

นิมิตฺตํ ภยโต สมฺปสฺสमानโน อนิมิตฺเต อธิมุตฺตตฺตา สฺสส
สฺสส วยํ ปสฺสติ อนิมิตฺโต วิหาโร ปณฺธิรํ ภยโต
สมฺปสฺสमानโน อปฺปณฺธิเต อธิมุตฺตตฺตา สฺสส สฺสส วยํ ปสฺสติ
อปฺปณฺธิโต วิหาโร อภินิเวสํ ภยโต สมฺปสฺสमानโน สฺสส

อริมุตตตฺตา ฆฺสฺส ฆฺสฺส วํ ปสฺสติ สฺลฺลโต วิหาโร ฯ

[๒๐๓] นิमितฺตํ ภยโต สมฺปสฺสมาโน อนิมิตฺเต อริมุตตตฺตา
ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ อนิมิตฺตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชติ
อนิมิตฺตา สมาปตฺติ ปณฺธิํ ภยโต สมฺปสฺสมาโน อปฺปณฺหิตเต
อริมุตตตฺตา ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ
อปฺปณฺหิตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชติ อปฺปณฺหิตา สมาปตฺติ
อภินิเวสํ ภยโต สมฺปสฺสมาโน สฺลฺลเต อริมุตตตฺตา ปวตฺตํ
อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ สฺลฺลตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชติ
สฺลฺลตา สมาปตฺติ ฯ

[๒๐๔] นิमितฺตํ ภยโต สมฺปสฺสมาโน อนิมิตฺเต อริมุตตตฺตา
ฆฺสฺส ฆฺสฺส วํ ปสฺสติ ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ
อนิมิตฺตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชติ อนิมิตฺตา วิหารสมาปตฺติ
ปณฺธิํ ภยโต สมฺปสฺสมาโน อปฺปณฺหิตเต อริมุตตตฺตา ฆฺสฺส ฆฺสฺส
วํ ปสฺสติ ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ อปฺปณฺหิตํ
อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชติ อปฺปณฺหิตา วิหารสมาปตฺติ อภินิเวสํ
ภยโต สมฺปสฺสมาโน สฺลฺลเต อริมุตตตฺตา ฆฺสฺส ฆฺสฺส วํ
ปสฺสติ ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ สฺลฺลตํ
อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชติ สฺลฺลตา วิหารสมาปตฺติ ฯ

[๒๐๕] รูปนิमितฺตํ ภยโต สมฺปสฺสมาโน อนิมิตฺเต อริมุตตตฺตา
ฆฺสฺส ฆฺสฺส วํ ปสฺสติ อนิมิตฺโต วิหาโร รูปปณฺธิํ

ภยโต สมปัสสमानโ อปฺปณฺหิตเต อธิมุตฺตตฺตา ฆฺสฺส ฆฺสฺส วยํ
ปสฺสตี อปฺปณฺหิตโต วิหารโ รุปาภินิเวสํ ภยโต สมปัสสमानโ
สุลฺลเวเต อธิมุตฺตตฺตา ฆฺสฺส ฆฺสฺส วยํ ปสฺสตี สุลฺลเวโต วิหารโ ฯ

[๒๐๖] รูปนิมิตฺตํ ภยโต สมปัสสमानโ อนิมิตฺเตเต อธิมุตฺตตฺตา
ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ อนิมิตฺตํ
อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชตี อนิมิตฺตา สมาปตฺตี รูปปณฺธิํ ภยโต
สมปัสสमानโ อปฺปณฺหิตเต อธิมุตฺตตฺตา ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา
นิโรธํ นิพฺพานํ อปฺปณฺหิตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชตี อปฺปณฺหิตา
สมาปตฺตี รูปาภินิเวสํ ภยโต สมปัสสमानโ สุลฺลเวเต อธิมุตฺตตฺตา
ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ สุลฺลเวตํ
อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชตี สุลฺลเวตา สมาปตฺตี ฯ

[๒๐๗] รูปนิมิตฺตํ ภยโต สมปัสสमानโ อนิมิตฺเตเต อธิมุตฺตตฺตา
ฆฺสฺส ฆฺสฺส วยํ ปสฺสตี ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ
นิพฺพานํ อนิมิตฺตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชตี อนิมิตฺตา วิหารสมาปตฺตี
รูปปณฺธิํ ภยโต สมปัสสमानโ อปฺปณฺหิตเต อธิมุตฺตตฺตา
ฆฺสฺส ฆฺสฺส วยํ ปสฺสตี ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ
อปฺปณฺหิตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชตี อปฺปณฺหิตา วิหารสมาปตฺตี
รูปาภินิเวสํ ภยโต สมปัสสमानโ สุลฺลเวเต อธิมุตฺตตฺตา ฆฺสฺส
ฆฺสฺส วยํ ปสฺสตี ปวตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ
สุลฺลเวตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชตี สุลฺลเวตา วิหารสมาปตฺตี ฯ

[๒๐๘] เวทนานิมิตต์ ๗เปฯ สยณานิमितต์ สงขารนิमितต์
วิญญานนิमितต์ จกขุ ๗เปฯ ๗

ชรามรณนิमितต์ ภยโต สมปัสสमानโน อนิมิตเต อธิมุตตตตทา
มุสส มุสส วยั ปสสติ อนิมิตโต วิหาโร ชรามรณปณิธี
ภยโต สมปัสสमानโน อปฺปณิหิตเต อธิมุตตตตทา มุสส มุสส วยั
ปสสติ อปฺปณิหิตโต วิหาโร ชรามรณานิเวสั ภยโต สมปัสสमानโน
สยณเต อธิมุตตตตทา มุสส มุสส วยั ปสสติ สยณโต
วิหาโร ๗

[๒๐๙] ชรามรณนิमितต์ ภยโต สมปัสสमानโน อนิมิตเต อธิมุตตตตทา
ปวตฺตํ อชฺฌนฺนเปกฺกชิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ อนิมิตฺตํ
อวชฺชิตฺวา สมากฺขชฺชติ อนิมิตฺตา สมากฺขชฺชติ ชรามรณปณิธี
ภยโต สมปัสสमानโน อปฺปณิหิตเต อธิมุตตตตทา ปวตฺตํ อชฺฌนฺนเปกฺกชิตฺวา
นิโรธํ นิพฺพานํ อปฺปณิหิตํ อวชฺชิตฺวา สมากฺขชฺชติ
อปฺปณิหิตา สมากฺขชฺชติ ชรามรณานิเวสั ภยโต สมปัสสमानโน
สยณเต อธิมุตตตตทา ปวตฺตํ อชฺฌนฺนเปกฺกชิตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ
สยณตํ อวชฺชิตฺวา สมากฺขชฺชติ สยณตา สมากฺขชฺชติ ๗

[๒๑๐] ชรามรณนิमितต์ ภยโต สมปัสสमानโน อนิมิตเต อธิมุตตตตทา
มุสส มุสส วยั ปสสติ ปวตฺตํ อชฺฌนฺนเปกฺกชิตฺวา
นิโรธํ นิพฺพานํ อนิมิตฺตํ อวชฺชิตฺวา สมากฺขชฺชติ อนิมิตฺตา
วิหารสมากฺขชฺชติ ชรามรณปณิธี ภยโต สมปัสสमानโน อปฺปณิหิตเต

อธิมุตตตตตา ผุสส ผุสส วัย ปสสติ ปวตตํ อชฌเปกขิตฺวา
 นิโรธํ นิพพานํ อปฺปณฺหิตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชติ อปฺปณฺหิตา
 วิหารสมาปตฺติ ชรามรณานิเวสํ ภยโต สมฺปสฺสมาโน สุลฺลเต
 อธิมุตตตตตา ผุสส ผุสส วัย ปสสติ ปวตตํ อชฌเปกขิตฺวา
 นิโรธํ นิพพานํ สุลฺลตํ อวชฺชิตฺวา สมาปชฺชติ สุลฺลตา
 วิหารสมาปตฺติ อญฺโฆ อนิมิตฺโต วิหาโร อญฺโฆ
 อปฺปณฺหิตโต วิหาโร อญฺโฆ สุลฺลโต วิหาโร อญฺญา
 อนิมิตฺตา สมาปตฺติ อญฺญา อปฺปณฺหิตา สมาปตฺติ อญฺญา
 สุลฺลตา สมาปตฺติ อญฺญา อนิมิตฺตา วิหารสมาปตฺติ อญฺญา
 อปฺปณฺหิตา วิหารสมาปตฺติ อญฺญา สุลฺลตา วิหารสมาปตฺติ
 ตํ ฌาตฺถุเจณ ฌาณํ ปชานนฺถุเจณ ปญฺญา เตน วุจฺจติ
 วิหารนานตฺเต ปญฺญา วิหารญฺเจ ฌาณํ สมาปตฺตินานตฺเต
 ปญฺญา สมาปตฺตญฺเจ ฌาณํ วิหารสมาปตฺตินานตฺเต ปญฺญา
 วิหารสมาปตฺตญฺเจ ฌาณํ ฯ

---

[๒๑๑] กถิ อวิกฺเขปปริสฺสุทฺธตฺตา อาสวสมฺมุจฺเจเท ปญฺญา
 อานนฺตริกสมาธิสฺมี ฌาณํ ฯ

เนกขมฺมวเสน จิตฺตสฺเสกกฺคตา อวิกฺเขโป สมาธิ ตสฺส
 สมาธิสฺส วเสน อปฺปชฺชติ ฌาณํ เตน ฌาเณน อาสวา จิยฺนฺติ
 อิติ ปจฺมํ สมโถ ปจฺจนา ฌาณํ เตน ฌาเณน อาสวานํ ขโย

โหติ เตน วุจฺจติ อวิกฺเขปปริสฺสทฺชตฺตา อาสวสมฺมุจฺเจเต ปญฺญา
อาณนฺตริกสมาธิสฺมี ๑ ฅาณฺ ๑

[๒๑๒] อาสวาทิ กตฺเม เต อาสวา กามาสโว ภวาสโว
ทิกฺุจาสโว อวิชฺชาสโว ๑

กตฺเถเต อาสวา จิยฺนฺติ ๑ โสตาปตฺติมกฺเคน อนวเสโส
ทิกฺุจาสโว จิยฺติ อปายกฺมณฺีโย กามาสโว จิยฺติ อปายกฺมณฺีโย
ภวาสโว จิยฺติ อปายกฺมณฺีโย อวิชฺชาสโว จิยฺติ เอตฺเถเต
อาสวา จิยฺนฺติ สกทาคามิมกฺเคน โอพาริโก กามาสโว จิยฺติ
ตเทกฺกุโโจ ภวาสโว จิยฺติ ตเทกฺกุโโจ อวิชฺชาสโว จิยฺติ
เอตฺเถเต อาสวา จิยฺนฺติ อนาคามิมกฺเคน อนวเสโส กามาสโว จิยฺติ
ตเทกฺกุโโจ ภวาสโว จิยฺติ ตเทกฺกุโโจ อวิชฺชาสโว จิยฺติ
เอตฺเถเต อาสวา จิยฺนฺติ อรหตฺตมกฺเคน อนวเสโส ภวาสโว จิยฺติ
อนวเสโส อวิชฺชาสโว จิยฺติ เอตฺเถเต อาสวา จิยฺนฺติ ๑

[๒๑๓] อพฺยาปาทวเสน ๑เป๑ อาโลกสญฺญาวเสน อวิกฺเขปวเสน
ธมฺมวตฺถถานวเสน ฅาณวเสน ปามุชฺชวเสน
ปฺรชฺมชฺฅานวเสน พุตฺติยชฺฅานวเสน ตตฺติยชฺฅานวเสน จตฺตชฺฅานวเสน
อาภาสานญฺจายตฺนสมาปตฺติวเสน วิญฺญาณญฺจายตฺนสมาปตฺติวเสน
อาภิกฺกญฺจายตฺนสมาปตฺติวเสน เนวสญฺญานาสญฺจายตฺนสมาปตฺติวเสน
ปฺจวิกสิณฺวเสน อาโปกสิณฺวเสน

#๑ อาณนฺตริย สมาธิสฺมินฺติ วา ปาโโจ ทิสฺสติ ๑

เตโชกสิณวเสน วาโยกสิณวเสน นีลกสิณวเสน

ปีตกสิณวเสน โลหิตกสิณวเสน โอทาทกสิณวเสน อากาสกสิณวเสน

วิญญาณกสิณวเสน พุทธานุสฺสตีวเสน ฐมมานุสฺสตีวเสน

สงฺฆมานุสฺสตีวเสน สีตานุสฺสตีวเสน จาคานุสฺสตีวเสน

เทวดานุสฺสตีวเสน อานาปานุสฺสตีวเสน มรณุสฺสตีวเสน

กายคตาสตีวเสน อุปสมานุสฺสตีวเสน อุทฺธมาตกสญฺญาวเสน

วินีลกสญฺญาวเสน วิปฺพุกสญฺญาวเสน วิจฺฉิพุทฺทกสญฺญาวเสน

วิภวียิตกสญฺญาวเสน วิภวียิตกสญฺญาวเสน

หตฺตวิภวียิตกสญฺญาวเสน โลหิตกสญฺญาวเสน ปุพฺพกสญฺญาวเสน

อภฺยจิกสญฺญาวเสน ทีฆํ อสฺสาสวเสน ทีฆํ ปสฺสาสวเสน

รสฺสํ อสฺสาสวเสน รสฺสํ ปสฺสาสวเสน สพฺพกายปฏฺฐิตฺเวที

อสฺสาสวเสน สพฺพกายปฏฺฐิตฺเวที ปสฺสาสวเสน ปสฺสสมฺภยํ

กายสงฺขารํ อสฺสาสวเสน ปสฺสสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสาสวเสน

ปีติปฏฺฐิตฺเวที อสฺสาสวเสน ปีติปฏฺฐิตฺเวที ปสฺสาสวเสน

สุขปฏฺฐิตฺเวที อสฺสาสวเสน สุขปฏฺฐิตฺเวที ปสฺสาสวเสน จิตฺตสงฺขารปฏฺฐิตฺเวที

อสฺสาสวเสน จิตฺตสงฺขารปฏฺฐิตฺเวที ปสฺสาสวเสน

ปสฺสสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสาสวเสน ปสฺสสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ

ปสฺสาสวเสน จิตฺตปฏฺฐิตฺเวที อสฺสาสวเสน จิตฺตปฏฺฐิตฺเวที

ปสฺสาสวเสน อภิปฺปโมทຍํ จิตฺตํ อสฺสาสวเสน อภิปฺปโมทຍํ จิตฺตํ

ปสฺสาสวเสน สมหาทํ จิตฺตํ ๔เปฯ วิโมจຍํ จิตฺตํ อนิจฺจานุปสฺสตี

วिरากานุปสฺสึ นิโรธานุปสฺสึ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสึ

อสุสาสวเสน ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสึ ปสฺสาสวเสน จิตฺตเสกฺกคฺคตา

อวิกฺเขโป สมาริ ตสฺส สมาริสฺส วเสน อุปฺปชฺชติ ฌาณํ

เตน ฌาณน อาสวา จิยฺนฺติ อิติ ปจฺมํ สมโถ ปจฺจนา ฌาณํ

เตน ฌาณน อาสวานํ ขโย โหติ เตน วุจฺจติ อวิกฺเขปปริสฺสุทฺตฺตา

อาสวสมฺมุจฺเจเต ปญฺญา อานนฺตริกสมาริสฺสมี ฌาณํ ฯ

[๒๑๔] อาสวาติ กตฺเม เต อาสวา กามาสโว ภวาสโว

ทิกฺุจาสโว อวิชฺชาสโว ฯ

กตฺเถเต อาสวา จิยฺนฺติ ฯ โสตาปตฺติมคฺเคน อนวเสโส

ทิกฺุจาสโว จิยฺติ อปายคฺมณฺเอย กามาสโว จิยฺติ อปายคฺมณฺเอย

ภวาสโว จิยฺติ อปายคฺมณฺเอย อวิชฺชาสโว จิยฺติ เอตฺเถเต

อาสวา จิยฺนฺติ ฯ

สททาคามิมคฺเคน โอพาริโก กามาสโว จิยฺติ ตเทกฺกุโจ

ภวาสโว จิยฺติ ตเทกฺกุโจ อวิชฺชาสโว จิยฺติ เอตฺเถเต อาสวา

จิยฺนฺติ ฯ

อนาคามิมคฺเคน อนวเสโส กามาสโว จิยฺติ ตเทกฺกุโจ

ภวาสโว จิยฺติ ตเทกฺกุโจ อวิชฺชาสโว จิยฺติ เอตฺเถเต

อาสวา จิยฺนฺติ ฯ

อรหตฺตมคฺเคน อนวเสโส ภวาสโว จิยฺติ อนวเสโส

อวิชฺชาสโว จิยฺติ เอตฺเถเต อาสวา จิยฺนฺติ ตํ ฌาตฺถุเจน

ฌาณัม ปชานนญฺเจเน ปญฺญา เตเน วุจฺจติ อวิกฺเขปปริสุทฺตตฺตา
อาสวสมฺมุจฺเจเต ปญฺญา อานนฺตริกสมาธิสฺมี ฌาณัม ฯ

[๒๑๕] กถิ ทสฺสนาธิปเตยฺยิ สนฺโต จ วิหาราธิคโม
ปณฺีตฺตาธิมุตฺตตฺตา ปญฺญา อรณฺวิหาเร ฌาณัม ฯ ทสฺสนาธิปเตยฺยนฺติ
อนิจฺจानุปสฺสนา ทสฺสนาธิปเตยฺยิ ทุกฺขานุปสฺสนา ทสฺสนาธิปเตยฺยิ
อนตฺตานุปสฺสนา ทสฺสนาธิปเตยฺยิ รุเป อนิจฺจานุปสฺสนา
ทสฺสนาธิปเตยฺยิ รุเป ทุกฺขานุปสฺสนา ทสฺสนาธิปเตยฺยิ รุเป
อนตฺตานุปสฺสนา ทสฺสนาธิปเตยฺยิ เวทนาย ๆเปฯ สลฺยถาย
สงฺขารสฺสุ วิญฺญาเณ จกฺขุสฺมี ๆเปฯ ชรามรเณ อนิจฺจานุปสฺสนา
ทสฺสนาธิปเตยฺยิ ชรามรเณ ทุกฺขานุปสฺสนา ทสฺสนาธิปเตยฺยิ
ชรามรเณ อนตฺตานุปสฺสนา ทสฺสนาธิปเตยฺยิ ฯ

[๒๑๖] สนฺโต จ วิหาราธิคโมติ สุลฺลโต วิหาโร สนฺโต
วิหาราธิคโม อนิมิตฺโต วิหาโร สนฺโต วิหาราธิคโม อปฺปณฺีหิตो
วิหาโร สนฺโต วิหาราธิคโม ฯ

ปณฺีตฺตาธิมุตฺตตฺตาติ สุลฺลเต อธิมุตฺตตฺตา ปณฺีตฺตาธิมุตฺตตฺตา
อนิมิตฺเต อธิมุตฺตตฺตา ปณฺีตฺตาธิมุตฺตตฺตา อปฺปณฺีหิตे อธิมุตฺตตฺตา
ปณฺีตฺตาธิมุตฺตตฺตา ฯ

อรณฺวิหาโรติ ปจฺมชฺฌานํ อรณฺวิหาโร ทฺตฺติยชฺฌานํ อรณฺวิหาโร
ตฺตฺติยชฺฌานํ อรณฺวิหาโร จตฺตฺถชฺฌานํ อรณฺวิหาโร

อากาศานนุจายตนสมาปตติ อรณวิหาโร ฯเปฯ

เนวสณฺณานาสณฺณายตนสมาปตติ อรณวิหาโร

อรณวิหาโรติ เกณฑฺเถน อรณวิหาโร ฯ ปจฺมชฺฌาเนน
นึวเรเน หรตีติ อรณวิหาโร ทุตฺติชฺฌาเนน วิตฺถกฺกวจาเร หรตีติ
อรณวิหาโร ตตฺติชฺฌาเนน ปีตี หรตีติ อรณวิหาโร จตฺตฺถชฺฌาเนน
สุขทุกฺเข หรตีติ อรณวิหาโร อากาศานนุจายตนสมาปตฺติยา
รูปสณฺณํ ปฏฺิขสณฺณํ นานตฺตสณฺณํ หรตีติ อรณวิหาโร
วิญฺญาณนุจายตนสมาปตฺติยา อากาศานนุจายตนสณฺณํ
หรตีติ อรณวิหาโร อากิณฺณจฺญายตนสมาปตฺติยา วิญฺญาณนุจายตนสณฺณํ
หรตีติ อรณวิหาโร เนวสณฺณานาสณฺณายตนสมาปตฺติยา
อากิณฺณจฺญายตนสณฺณํ หรตีติ อรณวิหาโร อัย
อรณวิหาโร ตํ ฌาตฺถุเจเน ฌาณํ ปชานนฺนุเจเน ปญฺญา เตเน
วฺจฺจติ ทสฺสนาธิปเตยฺยํ สนฺโต จ วิหาราธิคโม ปณฺีตาริหมตฺตฺตา
ปญฺญา อรณวิหาเร ฌาณํ ฯ

---

[๒๑๗] กถิ ทฺวิหิ พลฺหิ สมนฺนาคตฺตฺตา ตโย จ สงฺขารานํ
ปฏฺิปปฺสฺสทฺธิยา โสพลฺหิ ฌาณจฺริยาหิ นวหิ สมาริจฺริยาหิ
วสีภาวตาปญฺญา นโรธสมาปตฺติยา ฌาณํ ฯ

ทฺวิหิ พลฺหิตฺติ เทว พฺลานิ สมถพลํ วิปฺสฺสนาพลํ ฯ

[๒๑๘] กตฺมํ สมถพลํ เนกฺขมฺมวเสน จิตฺตฺสเสกฺกคฺคตา

อวิกเขโป สมถพล์ อพฺยาปาทวเสน จิตฺตสุเสกคฺคตา อวิกเขโป
สมถพล์ อาโลกสญฺญาวเสน จิตฺตสุเสกคฺคตา อวิกเขโป สมถพล์
อวิกเขปวเสน จิตฺตสุเสกคฺคตา อวิกเขโป สมถพล์ ฯ

[๒๑๕] สมถพลฺลิตฺติ เกณฑฺวเนน สมถพล์ ฯ ปจฺจมนฺน
นํวเรณ น กมฺปตีติ สมถพล์ ทุตฺตชฺชมนฺน วิตฺถกฺวิจฺจาเร น
กมฺปตีติ สมถพล์ ตตฺตชฺชมนฺน ปีติยา น กมฺปตีติ สมถพล์
จตุตฺตชฺชมนฺน สุขทุกฺเข น กมฺปตีติ สมถพล์ อากาसानญฺจายตฺนสมาปฺตฺติยา
รูปสญฺญา ย ปฏฺิฆสญฺญา นานตฺตสญฺญา น
กมฺปตีติ สมถพล์ วิญฺญาณญฺจายตฺนสมาปฺตฺติยา อากาसानญฺจายตฺนสญฺญา

น กมฺปตีติ สมถพล์ อากิณฺญญฺจายตฺนสมาปฺตฺติยา
วิญฺญาณญฺจายตฺนสญฺญา น กมฺปตีติ สมถพล์
เนวสญฺญานาสญฺญาตฺนสมาปฺตฺติยา อากิณฺญญฺจายตฺนสญฺญา น
กมฺปตีติ สมถพล์ อุกฺกจฺเจ จ อุกฺกจฺจสทฺทกฺกิลเส จ ขนฺนฺเช จ
น กมฺปตีติ น จลฺลิตฺติ น เวรตีติ สมถพล์ อิทํ สมถพล์ ฯ

[๒๒๐] กตฺมํ วิปฺสฺสนาพล์ อนิจฺจานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนาพล์
ทุกฺขานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนาพล์ อนตฺตานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนาพล์
นิพฺพิทานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนาพล์ วิราคานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนาพล์

นิโรธานุปัสสนา วิปัสสนาพละ ปฏินิสสุคคานุปัสสนา วิปัสสนาพละ
รูปะ อนิจจานุปัสสนา วิปัสสนาพละ ๆเปฯ รูปะ ปฏินิสสุคคานุปัสสนา
วิปัสสนาพละ เวทนาย ๆเปฯ สลยถาย สงฺขาระสุ วิญญานะ
จกฺขุสุมี ๆเปฯ ชรามรณะ อนิจจานุปัสสนา วิปัสสนาพละ ๆเปฯ
ชรามรณะ ปฏินิสสุคคานุปัสสนา วิปัสสนาพละ ๆ

[๒๒๑] วิปัสสนาพละนุติ เกณฑุเถน วิปัสสนาพละ ๆ อนิจจานุปัสสนาย
นิจฺจสลยถาย น กมฺปตีติ วิปัสสนาพละ ทุกฺขานุปัสสนาย
สุขสลยถาย น กมฺปตีติ วิปัสสนาพละ อนตฺตานุปัสสนาย
อตฺตสลยถาย น กมฺปตีติ วิปัสสนาพละ นิพฺพิทานุปัสสนาย
นนฺทียา น กมฺปตีติ วิปัสสนาพละ วิราคานุปัสสนาย ราคะ น
กมฺปตีติ วิปัสสนาพละ นิโรธานุปัสสนาย สมฺมทเย น กมฺปตีติ
วิปัสสนาพละ ปฏินิสสุคคานุปัสสนาย อาทาเน น กมฺปตีติ
วิปัสสนาพละ อวิชฺชาย จ อวิชฺชาสหคคิกิเลเส จ ขนฺธะ จ น
กมฺปติ น จลติ น เวธตีติ วิปัสสนาพละ อิทํ วิปัสสนาพละ ๆ

[๒๒๒] ตโย จ สงฺขารานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยาติ กตเมสัน
ติณฺณนฺนํ สงฺขารานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา ๆ ทฺตียชฺฌมานํ สฺมาปฺนฺนสฺส
วิตกฺกวิจารา วจิสฺสงฺขารา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติ จตฺตถชฺฌมานํ
สฺมาปฺนฺนสฺส อสฺสาสปฺสฺสาสา กายสงฺขารา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติ
สลยถาเวทยิตฺตนิโรธํ สฺมาปฺนฺนสฺส สลยถา จ เวทนา จ
จิตฺตสงฺขารา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติ อิมํ ติณฺณนฺนํ สงฺขารานํ

ปฏิบัติปสุสทุริยา ฯ

[๒๒๓] โสฬสหิ ฌาณจริยาหิตี กตมาหิ โสฬสหิ ฌาณจริยาหิ ฯ

อนิจจานุปสุสนา ฌาณจริยา ทุกขานุปสุสนา

ฌาณจริยา อนตฺตานุปสุสนา ฌาณจริยา นิพฺพิทานุปสุสนา

ฌาณจริยา วิจารณ์ุปสุสนา ฌาณจริยา นิโรธานุปสุสนา

ฌาณจริยา ปฏิณิสฺสคฺคานุปสุสนา ฌาณจริยา วิวญฺญานานุปสุสนา

ฌาณจริยา โสตาปตฺติมกุโ ฌาณจริยา โสตาปตฺติผลสมาปตฺติ

ฌาณจริยา สกทาคามิมกุโ ฌาณจริยา สกทาคามิผลสมาปตฺติ

ฌาณจริยา อนาคามิมกุโ ฌาณจริยา อนาคามิผลสมาปตฺติ

ฌาณจริยา อรหตฺตมกุโ ฌาณจริยา อรหตฺตผลสมาปตฺติ

ฌาณจริยา อิมาย โสฬสหิ ฌาณจริยาหิ ฯ

[๒๒๔] นวหิ สมาธิจริยาหิตี กตมาหิ นวหิ สมาธิจริยาหิ ฯ

ปจฺมชฺฌานํ สมาธิจริยา ทฺตฺติยชฺฌานํ สมาธิจริยา ตฺตฺติยชฺฌานํ

สมาธิจริยา จตฺตถชฺฌานํ สมาธิจริยา อากาसानญฺจายตนสมาปตฺติ

วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติ อากิณฺญญฺจายตนสมาปตฺติ

เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติ สมาธิจริยา ปจฺมชฺฌานํ

ปฏฺฐิตาทฺถาย วิตกฺโก จ วิจารณ์ุ จ ปิตฺติ จ สุขญจ จิตฺเตกคฺคตา

จ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตี ปฏฺฐิตาทฺถาย วิตกฺโก

จ วิจารณ์ุ จ ปิตฺติ จ สุขญจ จิตฺเตกคฺคตา จ อิมาย นวหิ

สมาธิจริยาหิ ฯ

[๒๒๕] วสีติ ปญจ วสีโย อวชชนาวสี สmapชชนาวสี
อริฎฐานาวสี วฎฐานาวสี ปจจเวกขณาวสี ฯ ปจมชฎมานํ ยตถิจจกํ ๑
ยทิจจกํ ยาวติจจกํ อวชชติ อวชชนาย ทนุชชยิตตตํ นตถิติ
อวชชนาวสี ปจมชฎมานํ ยตถิจจกํ ยทิจจกํ ๒ ยาวติจจกํ
สmapชชติ สmapชชนาย ทนุชชยิตตตํ นตถิติ สmapชชนาวสี
ปจมชฎมานํ ยตถิจจกํ ยทิจจกํ ยาวติจจกํ อริฎฐาติ อริฎฐาน
ทนุชชยิตตตํ นตถิติ อริฎฐานาวสี ปจมชฎมานํ ยตถิจจกํ ยทิจจกํ
ยาวติจจกํ วฎฐาติ วฎฐาน ทนุชชยิตตตํ นตถิติ วฎฐานาวสี
ปจมชฎมานํ ยตถิจจกํ ยทิจจกํ ยาวติจจกํ ปจจเวกขติ ปจจเวกขณาย
ทนุชชยิตตตํ นตถิติ ปจจเวกขณาวสี ทุตติชฎมานํ ฯเปฯ
เนวสณณานาสณณายตนสmapปตติ ยตถิจจกํ ยทิจจกํ ยาวติจจกํ
อวชชติ อวชชนาย ทนุชชยิตตตํ นตถิติ อวชชนาวสี
เนวสณณานาสณณายตนสmapปตติ ยตถิจจกํ ยทิจจกํ ยาวติจจกํ
สmapชชติ ฯเปฯ อริฎฐาติ วฎฐาติ ปจจเวกขติ ปจจเวกขณาย
ทนุชชยิตตตํ นตถิติ ปจจเวกขณาวสี อีมา ปญจ วสีโย
ตํ ฌาตฎฐเจน ฌาณํ ปชานนฎฐเจน ปญญา เตน วุจจติ
ทวิหิ พลลหิ สมนนุคตตตตต โย จ สงขารานํ ปฏิปัสสทฐิยา
โสฬสหิ ฌาณจริยาหิ นวหิ สmapจริยาหิ วสีภาวตาปญญา
นิโรธสmapปตติยา ฌาณํ ฯ

#๑ สี่. ย. ยตถิจจกํ ฯ ๒ ยทิจจกนฺติ วา ยตถิจจกนฺติ วา ปาโจ ฯ

---

[๒๒๖] ถ้า สมฺปชานสฺส ปวตฺตปริยาทาเน ปญฺญา ปรีนิพฺพาน
ฌาณํ ฯ อิธ สมฺปชาโน เนกขมฺเมเน กามจฺจนฺทสฺส ปวตฺตํ
ปริยาทียติ อพฺยาปาเทเน พฺยาปาทสฺส ปวตฺตํ ปริยาทียติ
อาโลกสญฺญาเย ถีนมิทฺทสฺส ปวตฺตํ ปริยาทียติ อวิกฺเขเปเน
อุทฺทจฺจสฺส ปวตฺตํ ปริยาทียติ ฐมฺมวตฺตถาเนเน วิจิจฺจญาเย ฯเปฯ
ฌาเนเน อวิชฺชยาเย ปามฺมุชฺเชเน อรติยาเย ปสมฺมุชฺฌาเนเน นีวรณานิ
ปวตฺตํ ปริยาทียติ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคเน สพฺพกิเลสานิ ปวตฺตํ
ปริยาทียติ อถ วา ปน สมฺปชานสฺส อนฺุปาทิสฺเสสาเย นิพฺพานธาตฺวยา
นิพฺพายนฺตสฺส ๑ อิทธิเยเย จกฺขุปวตฺตํ ปริยาทียติ อญฺญญจ
จกฺขุปวตฺตํ น อฺุปฺปชฺชติ อิทธิเยเย โสตปวตฺตํ ฯเปฯ
ฌานปวตฺตํ ชิวหาปวตฺตํ กายปวตฺตํ มโนปวตฺตํ ปริยาทียติ
อญฺญญจ มโนปวตฺตํ น อฺุปฺปชฺชติ อิํ สมฺปชานสฺส
ปวตฺตปริยาทาเน ปญฺญา ปรีนิพฺพาน ฌาณํ ตํ ฌาตฺถุเจเน
ฌาณํ ปชานนฺุเจเน ปญฺญา เตเน วุจฺจติ สมฺปชานสฺส
ปวตฺตปริยาทาเน ปญฺญา ปรีนิพฺพาน ฌาณํ ฯ

---

[๒๒๗] ถ้า สพฺพมฺมมานํ สมฺมาสมฺมุจฺเจเท นิโรเธ จ
อนฺุปฺปฺจฺจานตาปญฺญา สมสฺสีสฺสุเจ ฌาณํ ฯ
สพฺพมฺมมานนฺุติ ปญฺจกฺกขณฺุชา ทฺวาทสาเยตนาเน อญฺุจารส
#๑ ปรีนิพฺพายนฺตสฺสาติปิ ปาโธ ฯ

ธาตุโย กุสลา ฐมา อกุสลา ฐมา อพฺยาจตา ฐมา
กามาจฺจรา ฐมา รุปฺวาจฺจรา ฐมา อรูปฺวาจฺจรา ฐมา
อปริยาปนฺนา ฐมา ฯ

[๒๒๘] สมฺมาสมฺจุเจตฺติ เนกขมฺเมน กามจฺจนฺทํ สมฺมา
สมฺจุฉินฺทติ อพฺยาปาเทน พฺยาปาทํ สมฺมา สมฺจุฉินฺทติ
อาโลกสฺสณฺยา ยินฺมิทฺธํ สมฺมา สมฺจุฉินฺทติ อวิกฺเขเปน อุทฺธจฺจํ
สมฺมา สมฺจุฉินฺทติ ฐมฺมวตฺถาเนน วิจิกิฉฺฉํ สมฺมา สมฺจุฉินฺทติ
ฉาเนน อวิขฺชํ สมฺมา สมฺจุฉินฺทติ ปามฺมุขฺเชน อรตี สมฺมา
สมฺจุฉินฺทติ ปจฺมชฺฉาเนน นีวรฺणे สมฺมา สมฺจุฉินฺทติ ฯเปฯ
อรหตฺตมกฺเคน สพฺพกิเลเส สมฺมา สมฺจุฉินฺทติ ฯ

[๒๒๙] นิโรเชติ เนกขมฺเมน กามจฺจนฺทํ นิโรเชติ
อพฺยาปาเทน พฺยาปาทํ นิโรเชติ อาโลกสฺสณฺยา ยินฺมิทฺธํ
นิโรเชติ อวิกฺเขเปน อุทฺธจฺจํ นิโรเชติ ฐมฺมวตฺถาเนน วิจิกิฉฺฉํ
นิโรเชติ ฉาเนน อวิขฺชํ นิโรเชติ ปามฺมุขฺเชน อรตี นิโรเชติ
ปจฺมชฺฉาเนน นีวรฺणे นิโรเชติ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคน สพฺพกิเลเส
นิโรเชติ ฯ

[๒๓๐] อนุปฺภฺจฺจานตาติ เนกขมฺมํ ปฏฺฐิตทฺธสฺส กามจฺจนฺโท
น อุปฺภฺจฺจติ อพฺยาปาทํ ปฏฺฐิตทฺธสฺส พฺยาปาโท น อุปฺภฺจฺจติ
อาโลกสฺสณฺยํ ปฏฺฐิตทฺธสฺส ยินฺมิทฺธํ น อุปฺภฺจฺจติ อวิกฺเขเป
ปฏฺฐิตทฺธสฺส อุทฺธจฺจํ น อุปฺภฺจฺจติ ฐมฺมวตฺถานํ ปฏฺฐิตทฺธสฺส

วิจิกิจฺฉา น อุปฺภูจฺจาติ ฌาณํ ปฏิทฺทฺชฺส อวิชฺชา น อุปฺภูจฺจาติ
ปามุชฺชํ ปฏิทฺทฺชฺส อรติ น อุปฺภูจฺจาติ ปจฺมชฺฌานํ
ปฏิทฺทฺชฺส นีวรณา น อุปฺภูจฺจนฺติ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคํ
ปฏิทฺทฺชฺส สพฺพกิเลสํ น อุปฺภูจฺจนฺติ ๑ ฯ

[๒๓๑] สมฺนฺติ กามจฺจนฺทฺส ปหีนฺตฺตา เนกขมฺมํ สมฺ ๐
พฺยาปาทฺส ปหีนฺตฺตา อพฺยาปาโท สมฺ ถีนมิตฺทฺส ปหีนฺตฺตา
อาโลกสณฺหา สมฺ อุทฺทฺจฺจฺส ปหีนฺตฺตา อวิกฺเขโป สมฺ
วิจิกิจฺฉาย ปหีนฺตฺตา ชมฺมวตฺถานํ สมฺ อวิชฺชาย ปหีนฺตฺตา
ฌาณํ สมฺ อรติยา ปหีนฺตฺตา ปามุชฺชํ สมฺ นีวรณานํ
ปหีนฺตฺตา ปจฺมชฺฌานํ สมฺ ฯเปฯ สพฺพกิเลสํ ปหีนฺตฺตา
อรหตฺตมคฺโค สมฺ ฯ

[๒๓๒] สีสฺนฺติ เทรส สีสฺยานิ ปลิโพธสีสฺยจฺ ตณฺหา
พฺนฺชสีสฺยจฺ ๒ มาโน ปรามาสสีสฺยจฺ ทิกฺขิ วิกฺเขปสีสฺยจฺ อุทฺทฺจฺจํ
กิเลสสีสฺยจฺ อวิชฺชา อธิโมกฺขสีสฺยจฺ สทฺธา ปคฺคหสีสฺยจฺ
วิริยํ อุปฺภูจฺจฺนสีสฺยจฺ สติ อวิกฺเขปสีสฺยจฺ สมฺมาธิ
ทฺสฺสนสีสฺยจฺ ปญฺญา ปวตฺตสีสฺยจฺ ชีวิตินฺทฺริยํ โคจฺรสีสฺยจฺ
วิโมกฺโข สงฺขารสีสฺยจฺ นิโรธํ ตํ ฌาตฺถฺเจน ฌาณํ
ปชานนฺทฺเจน ปญฺญา เตน วุจฺจติ สพฺพทฺมฺมานํ สมฺมาสมฺมุจฺเจเท
นิโรเธ จ อนุปฺภูจฺจฺนตาปญฺญา สมฺมสีสฺยฺเจ ฌาณํ ฯ

#๑ ม. อุปฺภูจฺจนฺติ ฯ ๒ ม. ย. วินิพฺนฺช น ... ฯ

[๒๓๓] กถิ ปุณฺณานตฺเตชฺชปริยาทานเ ๑ ปญฺญา สลฺเลขญฺเญ
ณานิ ฯ

ปุณฺฺติ ราโค ปุณฺฺ โทโส ปุณฺฺ โมโห ปุณฺฺ โกโธ
อุปฺนาโห มกุโข ปฟาโส อีสฺสา มจฺฉริยิ มายา สาเจยฺยิ ฌมฺโภ
สارมฺโภ มาโน อติมาโน มโห ปมาโท สพฺเพ กิเลสา สพฺเพ
ทฺวจริตา สพฺเพ อภิสงฺขารา สพฺเพ ภวคามิกมฺมา ปุณฺฺ ฯ

[๒๓๔] นานตฺเตกตฺตุนฺฺติ กามจฺฉนฺฺโท นานตฺติ เนกขมฺมํ
เอกตฺติ พฺยาปาโท นานตฺติ อพฺยาปาโท เอกตฺติ ถินมิทฺฐํ
นานตฺติ อาโลกสญฺญา เอกตฺติ อุทฺทจฺจํ นานตฺติ อวิกฺเขโป
เอกตฺติ วิจิกิฉฺฉา นานตฺติ ฌมฺมวตฺถานํ เอกตฺติ อวิชฺชา
นานตฺติ ฌานิ เอกตฺติ อรติ นานตฺติ ปามุชฺชํ เอกตฺติ
นិวรรณานานตฺติ ปจฺจมฺชฌานํ เอกตฺติ ฯเปฯ สพฺเพ กิเลสา
นานตฺติ อรหตฺตมกุโ เอกตฺติ ฯ

[๒๓๕] เตโชติ ปญฺจ เตชา จรณเตโช คฺคณเตโช
ปญฺญาเตโช ปุณฺฺลเตโช ฌมฺมเตโช จรณเตเชน เตชิตตฺตา
ทฺสุสึลฺยเตชํ ปริยาทียติ คฺคณเตเชน เตชิตตฺตา อคฺคณเตชํ
ปริยาทียติ ปญฺญาเตเชน ๒ เตชิตตฺตา ทฺบุปฺปญฺญาเตชํ ๓ ปริยาทียติ
ปุณฺฺลเตเชน เตชิตตฺตา อปุณฺฺลเตชํ ปริยาทียติ ฌมฺมเตเชน
เตชิตตฺตา อฌมฺมเตชํ ปริยาทียติ ฯ

[๒๓๖] สลฺเลโขติ กามจฺฉนฺฺโท อสลฺเลโข เนกขมฺมํ
#๑ ม. ย. ปุณฺณานตฺเตกตฺเตชฺชปริยาทานเ ฯ เอวมฺปริปิ ฯ ๒-๓ ม. ย. ปญฺญเตเชน ...
#ทฺบุปฺปญฺญาเตชํ ฯ

สลุเลโข พุยาปาโท อสลุเลโข อพุยาปาโท สลุเลโข ถีนมิทุธิ์
อสลุเลโข อาโลกสณฺญา สลุเลโข อุทุชจํ อสลุเลโข
อวิกเขโป สลุเลโข วิจิกิจฺญา อสลุเลโข ฌมฺมวตฺถานํ
สลุเลโข อวิชฺชา อสลุเลโข ฌาณํ สลุเลโข อรติ อสลุเลโข
ปามุชฺชํ สลุเลโข นีวรณา อสลุเลโข ปจฺมชฺฌานํ สลุเลโข ฯเปฯ
สพฺพทิกเลสา อสลุเลโข อรหตฺตมคฺโค สลุเลโข ตํ ฌาตฺถุเจน
ฌาณํ ปชานนฺณฺเจน ปญฺญา เตน วุจฺจติ ปุณฺณานตฺตเตชฺชปริยาทาเน
ปญฺญา สลุเลฆุเจ ฌาณํ ฯ

---

[๒๓๗] กถิ อสลุลีนตฺตปหิตตฺตปคฺคหฺนุเจ ปญฺญา วิริยารมฺเภ
ฌาณํ ฯ อนุปฺปนฺนํ ปาปกานํ อกฺุสลาณํ ฌมฺมานํ อนุปฺปาทาเย
อสลุลีนตฺตปหิตตฺตปคฺคหฺนุเจ ปญฺญา วิริยารมฺเภ ฌาณํ อุปฺปนฺนํ
ปาปกานํ อกฺุสลาณํ ฌมฺมานํ ปหานาย อสลุลีนตฺตปหิตตฺตปคฺคหฺนุเจ
ปญฺญา วิริยารมฺเภ ฌาณํ อนุปฺปนฺนํ กุสลาณํ ฌมฺมานํ
อุปฺปาทาเย อสลุลีนตฺตปหิตตฺตปคฺคหฺนุเจ ปญฺญา วิริยารมฺเภ
ฌาณํ อุปฺปนฺนํ กุสลาณํ ฌมฺมานํ จิตฺติยา อสมฺโสมฺสาเย กิโยภาวาย
เวปฺปุลลาเย ภาวนาย ปาริปุริยา อสลุลีนตฺตปหิตตฺตปคฺคหฺนุเจ
ปญฺญา วิริยารมฺเภ ฌาณํ ฯ

[๒๓๘] อนุปฺปนฺนสฺส กามจฺจนฺทสฺส อนุปฺปาทาย
อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ ปฺลฺลวฺว วิริยารมฺมเก ฅาณํ อนุปฺปนฺนสฺส
กามจฺจนฺทสฺส ปฺหานาย อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ ปฺลฺลวฺว
วิริยารมฺมเก ฅาณํ อนุปฺปนฺนสฺส เนกขมฺมสฺส อนุปฺปาทาย
อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ ปฺลฺลวฺว วิริยารมฺมเก ฅาณํ อนุปฺปนฺนสฺส
เนกขมฺมสฺส จิตฺติยา อสมฺมุโสมฺมสํ ภิยฺโยภวํว ๗เป๗ ปาริปุริยา
อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ ปฺลฺลวฺว วิริยารมฺมเก ฅาณํ ๗เป๗
อนุปฺปนฺนํ สพฺพกิเลสํ อนุปฺปาทาย อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ
ปฺลฺลวฺว วิริยารมฺมเก ฅาณํ อนุปฺปนฺนํ สพฺพกิเลสํ ปฺหานาย
อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ ปฺลฺลวฺว วิริยารมฺมเก ฅาณํ ๗เป๗
อนุปฺปนฺนสฺส อรหฺตฺตมกฺกสฺส อนุปฺปาทาย อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ
ปฺลฺลวฺว วิริยารมฺมเก ฅาณํ อนุปฺปนฺนสฺส อรหฺตฺตมกฺกสฺส
จิตฺติยา อสมฺมุโสมฺมสํ ภิยฺโยภวํว เวปฺปุลลํว ภวํว ปาริปุริยา
อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ ปฺลฺลวฺว วิริยารมฺมเก ฅาณํ ตํ
ฅาตฺตฺตเจน ฅาณํ ปฺชานนฺนเจน ปฺลฺลวฺว เตน วุจฺจติ
อสฺสลิํตฺตปฺหิตตฺตปฺคฺคหฺนุเจ ปฺลฺลวฺว วิริยารมฺมเก ฅาณํ ๗

---

[๒๓๙] กถิํ นานาธมฺมปฺปกาสนตาปฺลฺลวฺว อตฺถสฺนฺทสฺสเน
ฅาณํ ๗ นานาธมฺมาติ ปฺลฺลวฺว ๗ ทวาทสํยตฺตนาณิ อฏฺฐารส
ธมฺมา ๗ กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมา

กามาวจรา ฌมมา รูปร่างจรา ฌมมา อรูปร่างจรา ฌมมา
อปริยาปนนา ฌมมา ฯ

[๒๔๐] ปกาสนตาติ รูป อนิจฺจโต ปกาเสติ รูป ทุกฺขโต
ปกาเสติ รูป อนตฺตโต ปกาเสติ เวทนํ สลฺยํ สงฺขาร
วิญฺญาณํ จกฺขุํ ฯเปฯ ฌรามรณํ อนิจฺจโต ปกาเสติ ฌรามรณํ
ทุกฺขโต ปกาเสติ ฌรามรณํ อนตฺตโต ปกาเสติ ฯ

[๒๔๑] อตฺถสนฺทสฺสเนติ กามจฺจนํ ปชฺหนฺโต เนกขมฺมตฺถํ ๑
สนฺทสฺสเนติ พฺยาปาํ ปชฺหนฺโต อพฺยาปาตฺถํ สนฺทสฺสเนติ ถีนมิทฺธํ
ปชฺหนฺโต อาโลกสลฺยตฺถํ สนฺทสฺสเนติ อุตฺรจํ ปชฺหนฺโต
อวิกฺเขปตฺถํ สนฺทสฺสเนติ วิจิกิจฺจํ ปชฺหนฺโต ฌมฺมวตฺถานตฺถํ
สนฺทสฺสเนติ อวิชฺชํ ปชฺหนฺโต ฌาณตฺถํ สนฺทสฺสเนติ อรตี ปชฺหนฺโต
ปามุชฺชตฺถํ สนฺทสฺสเนติ นีวรณํ ปชฺหนฺโต ปจฺมชฺฌานตฺถํ
สนฺทสฺสเนติ ฯเปฯ สพฺพกิเลส ปชฺหนฺโต อรหตฺตมกฺกตฺถํ สนฺทสฺสเนติ
ตํ ฌาตฺถุเจณ ฌาณํ ปชานนฺตฺถุเจณ ปญฺญา เตน วุจฺจติ
นानาฌมฺมปฺปกาสนตาปญฺญา อตฺถสนฺทสฺสเน ฌาณํ ฯ

---

[๒๔๒] กถิํ สพฺพฌมฺมานํ เอกสงฺกหตฺตานานตฺเตกตฺตปฏฺิเวเช
ปญฺญา ทสฺสนวิสุทฺธิฌาณํ ฯ

สพฺพฌมฺมานนฺติ ปญฺจกฺขนฺธา ฯเปฯ อปริยาปนนา ฌมมา ฯ

#๑ สี. เนกขมฺมตฺถนฺตฺยาที ปาโง ทิสฺสติ ฯ

เอกสงคหตาดิ ทฺวาทสฺหิ อากาเรหิ สพฺเพ ฐมฺมา
เอกสงคหิตา ๑ ตถฺภูเจน อนตฺตภูเจน สจฺจภูเจน ปฏฺิวธฺภูเจน
อภิขานนฺภูเจน ปรีขานนฺภูเจน ฐมฺมภูเจน ฐาตฺตภูเจน ฌาตฺตภูเจน
สจฺฉิกิริยฺภูเจน ฆุสฺสนฺภูเจน อภิสมยฺภูเจน อิมฺเหหิ ทฺวาทสฺหิ
อากาเรหิ สพฺเพ ฐมฺมา เอกสงคหิตา ฯ

นानตฺเตกตฺตฺนฺติ กามจฺจนฺโท นานตฺตํ เนกขมฺมํ
เอกตฺตํ ฯเปฯ สพฺพกิลฺเลสา นานตฺตํ อรหตฺตมคฺโค เอกตฺตํ ฯ

ปฏฺิวเฐติ ทฺกฺขสจฺจํ ปรีณฺญาปฏฺิวเฐํ ปฏฺิวิชฺฉติ สมฺมทฺยสจฺจํ
ปหานปฏฺิวเฐํ ปฏฺิวิชฺฉติ นิโรธสจฺจํ สจฺฉิกิริยาปฏฺิวเฐํ ปฏฺิวิชฺฉติ
มคฺคสจฺจํ ภาวนาปฏฺิวเฐํ ปฏฺิวิชฺฉติ ฯ

ทสฺสนวิสฺสุทฺธิติ โสตาปตฺติมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนํ วิสฺสุชฺฉติ
โสตาปตฺติผลกฺขณฺเ ทสฺสนํ วิสฺสุทฺธิํ สกทาคามิมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนํ
วิสฺสุชฺฉติ สกทาคามิผลกฺขณฺเ ทสฺสนํ วิสฺสุทฺธิํ อนาคามิมคฺคกฺขณฺเ
ทสฺสนํ วิสฺสุชฺฉติ อนาคามิผลกฺขณฺเ ทสฺสนํ วิสฺสุทฺธิํ อรหตฺตมคฺคกฺขณฺเ
ทสฺสนํ วิสฺสุชฺฉติ อรหตฺตผลกฺขณฺเ ทสฺสนํ
วิสฺสุทฺธิํ ตํ ฌาตฺตฺตฺนฺติ ฌานํ ปรีขานนฺภูเจน ปญฺญา เตน
วุจฺจติ สพฺพฐมฺมานํ เอกสงคหิตานานตฺเตกตฺตปฏฺิวเฐํ ปญฺญา
ทสฺสนวิสฺสุทฺธิฌานํ ฯ

---

[๒๔๓] กถิ วิทิตตฺตา ปญฺญา ขนฺติฌานํ ฯ ฐปํ อนิจฺจโต
#๑ ยฺ. เอกสงคหิตา ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

วิหิตํ รูปํ ทุกขโต วิหิตํ รูปํ อนตฺตโต วิหิตํ ยํ ยํ
วิหิตํ ตํ ตํ ขมตีติ วิหิตตฺตา ปญฺญา ขนฺติฌาณํ เวทนี ๑
สญฺญํ สงฺขารํ วิญฺญาณํ จกฺขํ ฯเปฯ ชรามรณํ อนิจฺจโต
วิหิตํ ชรามรณํ ทุกขโต วิหิตํ ชรามรณํ อนตฺตโต วิหิตํ
ยํ ยํ วิหิตํ ตํ ตํ ขมตีติ วิหิตตฺตา ปญฺญา ขนฺติฌาณํ ตํ
ฌาตญฺเฐน ฌาณํ ปชานนญฺเฐน ปญฺญา เตน วุจฺจติ
วิหิตตฺตา ปญฺญา ขนฺติฌาณํ ฯ

---

[๒๔๔] กถิํ สุกฺขตฺตา ปญฺญา ปรีโยคาหเน ๒ ฌาณํ ฯ
รูปํ อนิจฺจโต สฺสตี รูปํ ทุกขโต สฺสตี รูปํ อนตฺตโต สฺสตี
ยํ ยํ สฺสตี ตํ ตํ ปรีโยคาหตีติ สุกฺขตฺตา ปญฺญา ปรีโยคาหเน
ฌาณํ เวทนี สญฺญํ สงฺขารํ วิญฺญาณํ จกฺขํ ฯเปฯ
ชรามรณํ อนิจฺจโต สฺสตี ทุกขโต สฺสตี อนตฺตโต สฺสตี
ยํ ยํ สฺสตี ตํ ตํ ปรีโยคาหตีติ สุกฺขตฺตา ปญฺญา ปรีโยคาหเน
ฌาณํ ตํ ฌาตญฺเฐน ฌาณํ ปชานนญฺเฐน ปญฺญา เตน
วุจฺจติ สุกฺขตฺตา ปญฺญา ปรีโยคาหเน ฌาณํ ฯ

---

[๒๔๕] กถิํ สโมทหนํ ปญฺญา ปเทสวิหารํ ฌาณํ ฯ
มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺจุจฺยาปี เวทยิตํ มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺจุปสมฺปจฺยาปี เวทยิตํ
#๑ ม. ย. เวทนา ... วิญฺญาณํ ฯ ๒ ปรีโยคหนตีปี ปาโง ฯ

สมมาทิกฺกุฉิปัจจยาปิ เวทยิตฺ สมมาทิกฺกุฉิรูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตฺ
 มิจฺฉาสงฺกปฺปปัจจยาปิ เวทยิตฺ มิจฺฉาสงฺกปฺปวูปสมปจฺจยาปิ
 เวทยิตฺ สมมาตฺสงฺกปฺปปัจจยาปิ เวทยิตฺ สมมาตฺสงฺกปฺปวูปสมปจฺจยาปิ
 เวทยิตฺ ฯเปฯ มิจฺฉาวิมุตฺติปัจจยาปิ เวทยิตฺ มิจฺฉาวิมุตฺติวูปสมปจฺจยาปิ
 เวทยิตฺ สมมาวิมุตฺติปัจจยาปิ เวทยิตฺ
 สมมาวิมุตฺติวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตฺ ฉนฺทปจฺจยาปิ เวทยิตฺ
 ฉนฺทวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตฺ วิตฺกุกปจฺจยาปิ เวทยิตฺ วิตฺกุกวูปสมปจฺจยาปิ
 เวทยิตฺ สลฺลวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตฺ สลฺลวูปสมปจฺจยาปิ
 เวทยิตฺ ฉนฺโท จ วูปสนฺโต โหติ วิตฺกกา ๑
 จ วูปสนฺตา โหติ สลฺลว จ วูปสนฺตา โหติ
 ตปฺปจฺจยาปิ เวทยิตฺ ฉนฺโท จ วูปสนฺโต โหติ วิตฺกกา ๒ จ
 วูปสนฺตา โหติ สลฺลว ๒ จ วูปสนฺตา โหติ ตปฺปจฺจยาปิ
 เวทยิตฺ ฉนฺโท จ วูปสนฺโต โหติ วิตฺกกา จ วูปสนฺตา
 โหติ สลฺลว จ วูปสนฺตา โหติ ตปฺปจฺจยาปิ
 เวทยิตฺ ฉนฺโท จ วูปสนฺโต โหติ วิตฺกกา จ วูปสนฺตา
 โหติ สลฺลว จ วูปสนฺตา โหติ น ตปฺปจฺจยาปิ
 เวทยิตฺ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อตฺถิ อายวํ ๓ ตสฺมี ๔ จาน
 อนุปฺตเต ตปฺปจฺจยาปิ เวทยิตฺ ตํ ฅาตฺถุเจน ฅาณํ
 #๑ ม. ยฺ. วิตฺกโก ... โหติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒ สී. สพฺพวาเรสุ วิตฺกกาติ จ
 #สลฺลวติ จ อิมเ ปาจา เอกวจนฺตฺตา ทิสฺสนฺติ ฯ ๓ อายาวนฺติปี ปาโฐ ฯ
 #ม. อาสวํ ฯ ๔ ม. ยฺ. ตสฺมีปี ฯ

ปชานนฏฺเฐน ปญฺญา เตน วุจฺจติ สโมทฺทเนน ปญฺญา
ปเทสฺวิหาเร ฌาณํ ฯ

---

[๒๔๖] กถํ อธิปตฺตตา ปญฺญา สลฺยาวิวญฺเฐ ฌาณํ ฯ
 เนกขมฺมาริพตฺตตา ปญฺญา กามจฺจนฺทโต สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ ๑
 อธิปตฺตตา ปญฺญา สลฺยาวิวญฺเฐ ฌาณํ อพฺยาปาทาธิปตฺตตา
 ปญฺญา พฺยาปาทโต สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ อธิปตฺตตา ปญฺญา
 สลฺยาวิวญฺเฐ ฌาณํ อาโลกสลฺยาธิปตฺตตา ปญฺญา ถีนมิทฺชโต
 สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ อธิปตฺตตา ปญฺญา สลฺยาวิวญฺเฐ ฌาณํ
 อวิกฺเขปฺยาธิปตฺตตา ปญฺญา อุทฺทจฺจโต สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ
 อธิปตฺตตา ปญฺญา สลฺยาวิวญฺเฐ ฌาณํ ฌมฺมวตฺถานาธิปตฺตตา
 ปญฺญา วิจิกิฉฺยา ย สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ อธิปตฺตตา
 ปญฺญา สลฺยาวิวญฺเฐ ฌาณํ ฌาณาธิปตฺตตา ปญฺญา
 อวิหฺชา ย สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ อธิปตฺตตา ปญฺญา สลฺยาวิวญฺเฐ
 ฌาณํ ปามุขฺชาธิปตฺตตา ปญฺญา อรติยา ย สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ
 อธิปตฺตตา ปญฺญา สลฺยาวิวญฺเฐ ฌาณํ ปจฺมชฺฌานาธิปตฺตตา
 ปญฺญา นีวรเณหิ ย สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ อธิปตฺตตา ปญฺญา
 สลฺยาวิวญฺเฐ ฌาณํ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺคาธิปตฺตตา ปญฺญา
 สพฺพกิลฺเสสฺหิ ย สลฺยา ย วิวญฺเฐตีติ อธิปตฺตตา ปญฺญา สลฺยาวิวญฺเฐ
 #๑ สี. สพฺพวาเรสุ สลฺยาวิวตฺเต วิวตฺตตีติ ฯ

ฌาณํ ตํ ฌาตญฺเจน ฌาณํ ปชานนญฺเจน ปญฺญา เตน วุจฺจติ
อริปตตฺตา ปญฺญา สญฺญาวิวิญฺเญ ฌาณํ ฯ

[๒๔๗] กถิ นานตฺเต ปญฺญา เจโตวิวิญฺเญ ฌาณํ ฯ
กามจฺจนฺโท นานตฺตํ เนกขมฺมํ เอกตฺตํ เนกขมฺเมกตฺตํ เจตยโต
กามจฺจนฺทโต จิตฺตํ วิวิญฺญตฺติ นานตฺเต ปญฺญา เจโตวิวิญฺเญ
ฌาณํ พฺยาปาโท นานตฺตํ อพฺยาปาโท เอกตฺตํ อพฺยาปาเทกตฺตํ
เจตยโต พฺยาปาทโต จิตฺตํ วิวิญฺญตฺติ นานตฺเต ปญฺญา
เจโตวิวิญฺเญ ฌาณํ ถีนมิทฺธํ นานตฺตํ อาโลกสญฺญา เอกตฺตํ
อาโลกสญฺเณกตฺตํ เจตยโต ถีนมิทฺธโต จิตฺตํ วิวิญฺญตฺติ นานตฺเต
ปญฺญา เจโตวิวิญฺเญ ฌาณํ ฯเปฯ สพฺพกิเลสํ นานตฺตํ
อรหตฺตมคฺโค เอกตฺตํ อรหตฺตมคฺเคกตฺตํ เจตยโต สพฺพกิเลสํ
จิตฺตํ วิวิญฺญตฺติ นานตฺเต ปญฺญา เจโตวิวิญฺเญ ฌาณํ ตํ
ฌาตญฺเจน ฌาณํ ปชานนญฺเจน ปญฺญา เตน วุจฺจติ นานตฺเต
ปญฺญา เจโตวิวิญฺเญ ฌาณํ ฯ

[๒๔๘] กถิ อธิจฺจานเ ปญฺญา จิตฺตวิวิญฺเญ ฌาณํ ฯ
กามจฺจนฺทํ ปชนฺโต เนกขมฺมวเสน จิตฺตํ อธิจฺจาตฺติ อธิจฺจานเ
ปญฺญา จิตฺตวิวิญฺเญ ฌาณํ พฺยาปาทํ ปชนฺโต อพฺยาปาทวเสน
จิตฺตํ อธิจฺจาตฺติ อธิจฺจานเ ปญฺญา จิตฺตวิวิญฺเญ ฌาณํ
ถีนมิทฺธํ ปชนฺโต อาโลกสญฺญาวเสน จิตฺตํ อธิจฺจาตฺติ อธิจฺจานเ

ปลฺลว จิตฺตวิวิฏฺเฐ ฌาณํ ๗เป๗ สพฺพกิลเสส ปชหนฺโต
อรหตฺตมคฺควเสน จิตฺตํ อธิฏฺฐาตีติ อธิฏฺฐาเน ปลฺลว จิตฺตวิวิฏฺเฐ
ฌาณํ ตํ ฌาตฺถุเจน ฌาณํ ปชานนฺถุเจน ปลฺลว เตน
วฺจจติ อธิฏฺฐาเน ปลฺลว จิตฺตวิวิฏฺเฐ ฌาณํ ๗

---

[๒๔๕] กถิํ สฺลฺลวเต ปลฺลว ฌาณวิวิฏฺเฐ ฌาณํ ๗ จกฺขุํ
สฺลฺลวํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา นิจฺเจน วา ฐฺเวน วา
สสฺสเตน วา อวิปริณามชฺมเมน วาติ ยถากฺกตํ ปชานโต ๑ ปสฺสโต จ
กามาภินิเวสโต ๒ ฌาณํ วิวิฏฺฐตีติ สฺลฺลวเต ปลฺลว ฌาณวิวิฏฺเฐ
ฌาณํ โสตี สฺลฺลวํ ๗เป๗ ฆานํ สฺลฺลวํ ชิวฺหา สฺลฺลว
กาโย สฺลฺลโว มโน สฺลฺลโว อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา นิจฺเจน
วา ฐฺเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามชฺมเมน วาติ ยถากฺกตํ
ปชานโต ปสฺสโต จ กามาภินิเวสโต ๓ ฌาณํ วิวิฏฺฐตีติ สฺลฺลวเต
ปลฺลว ฌาณวิวิฏฺเฐ ฌาณํ ตํ ฌาตฺถุเจน ฌาณํ
ปชานนฺถุเจน ปลฺลว เตน วฺจจติ สฺลฺลวเต ปลฺลว
ฌาณวิวิฏฺเฐ ฌาณํ ๗

---

[๒๕๐] กถิํ โวสฺสคฺเค ปลฺลว วิโมกฺขวิวิฏฺเฐ ฌาณํ ๗
เนกขมฺเมน กามจฺจนฺทํ โวสฺสชฺชตีติ ๔ โวสฺสคฺเค ปลฺลว
#๑ ม. ยฺ. ชานโต ๗ เอวมฺปรีปี ๗ ๒ ม. ยฺ. จกฺขาภินิเวสโต ๗ ๓ ม. ยฺ.
#มนนาภินิเวสโต ๗ ๔ สี. โวสฺสชฺชตีติ โวสฺสชฺชตีติ เทว ปาจา ทิสฺสนฺติ ๗

วิโมกขวิวิญญู ฌาณํ อพฺยาปาเทน พฺยาปาทํ โวสุสขชฺชตีติ
โวสุสกุเค ปญฺญา วิโมกขวิวิญญู ฌาณํ อาโลกสณฺญา ยถํมิตฺถํ
โวสุสชฺชตีติ โวสุสกุเค ปญฺญา วิโมกขวิวิญญู ฌาณํ อวิกฺเขเปน
อุทฺทจฺจํ โวสุสชฺชตีติ โวสุสกุเค ปญฺญา วิโมกขวิวิญญู
ฌาณํ ฌมฺมวตฺถุตาเนน วิจิจฺจํ โวสุสชฺชตีติ โวสุสกุเค ปญฺญา
วิโมกขวิวิญญู ฌาณํ ๆเปฯ อรหตฺตมกฺเคน สพฺพกิเลเส
โวสุสชฺชตีติ โวสุสกุเค ปญฺญา วิโมกขวิวิญญู ฌาณํ ตํ
ฌาตญฺเฐน ฌาณํ ปชานนญฺเฐน ปญฺญา เตน วุจฺจติ
โวสุสกุเค ปญฺญา วิโมกขวิวิญญู ฌาณํ ๆ

[๒๕๑] กถํ ตถญฺเฐ ปญฺญา สจฺจวิวิญญู ฌาณํ ๆ ทฺถุสฺส
ปีปนญฺจํ สขฺขตญฺจํ สนฺดาปญฺจํ วิปริณามญฺจํ ปรีชานนฺโต วิวิญญูตีติ
ตถญฺเฐ ปญฺญา สจฺจวิวิญญู ฌาณํ สมุทฺยสฺส อายุหนญฺจํ
นิทานญฺจํ สลฺโลคญฺจํ ปลิโพธญฺจํ ปชหนฺโต วิวิญญูตีติ ตถญฺเฐ
ปญฺญา สจฺจวิวิญญู ฌาณํ นิโรธสฺส นิสฺสรณญฺจํ วิเวกญฺจํ
อสงฺขตญฺจํ อมตญฺจํ สจฺจนิกโรนฺโต วิวิญญูตีติ ตถญฺเฐ ปญฺญา
สจฺจวิวิญญู ฌาณํ มกฺคสฺส นียฺยานญฺจํ เหตุญฺจํ ทสฺสนญฺจํ
อาธิปเตยฺยญฺจํ ภาเวนฺโต วิวิญญูตีติ ตถญฺเฐ ปญฺญา สจฺจวิวิญญู
ฌาณํ สลฺยาวิวิญฺโฌ ๑ เจโตวิวิญฺโฌ จิตฺตวิวิญฺโฌ ฌาณวิวิญฺโฌ
#๑ สตี. สลฺยาวิวิตฺโตตฺตยาทิ ปาโจ ทิสฺสตี ๆ

วิโมกขวิวิญญู สจฺจวิวิญญู สลฺยฆานนุโต วิวิญญูตฺติ สลฺยลาวิวิญญู
เจโตวิวิญญู วิวิญญูตฺติ เจโตวิวิญญู วิฆานนุโต วิวิญญูตฺติ
จิตฺตวิวิญญู ฌาณํ กโรนุโต วิวิญญูตฺติ ฌาณวิวิญญู
โวสฺสชฺชนุโต วิวิญญูตฺติ วิโมกขวิวิญญู ตถญฺเจ วิวิญญูตฺติ
สจฺจวิวิญญู ฯ

[๒๕๒] ยตถ สลฺยลาวิวิญญู ตตถ เจโตวิวิญญู ยตถ
เจโตวิวิญญู ตตถ สลฺยลาวิวิญญู ยตถ สลฺยลาวิวิญญู เจโตวิวิญญู
ตตถ จิตฺตวิวิญญู ยตถ จิตฺตวิวิญญู ตตถ สลฺยลาวิวิญญู
เจโตวิวิญญู ยตถ สลฺยลาวิวิญญู เจโตวิวิญญู
จิตฺตวิวิญญู ตตถ ฌาณวิวิญญู ยตถ ฌาณวิวิญญู ตตถ
สลฺยลาวิวิญญู เจโตวิวิญญู จิตฺตวิวิญญู ยตถ สลฺยลาวิวิญญู
เจโตวิวิญญู จิตฺตวิวิญญู ฌาณวิวิญญู ตตถ วิโมกขวิวิญญู
ยตถ วิโมกขวิวิญญู ตตถ สลฺยลาวิวิญญู เจโตวิวิญญู จิตฺตวิวิญญู
ฌาณวิวิญญู ยตถ สลฺยลาวิวิญญู เจโตวิวิญญู จิตฺตวิวิญญู
ฌาณวิวิญญู วิโมกขวิวิญญู ตตถ สจฺจวิวิญญู ยตถ
สจฺจวิวิญญู ตตถ สลฺยลาวิวิญญู เจโตวิวิญญู จิตฺตวิวิญญู
ฌาณวิวิญญู วิโมกขวิวิญญู ตํ ฌาตญฺเจน ฌาณํ
ปฆานนญฺเจน ปญฺญา เตน วุจฺจติ ตถญฺเจ ปญฺญา สจฺจวิวิญญู
ฌาณํ ฯ

[๒๕๓] กถิ กายมฺปิ จิตฺตมฺปิ เอกวตฺถทานตา สุขสณฺณณฺจ
ลหุสณฺณณฺจ อธิญฺจานวเสน อិหฺฉนฺนญฺเจ ปณฺญา อิทฺธิวิเช ฌาณํ ๑
อิธ ภิกฺขุ ฌนฺทสมมาธิปฺชานสงฺขารสมนฺนาคตฺ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ๑
วิริยสมมาธิ ๑เปฯ จิตฺตสมมาธิ ๑เปฯ วิมฺสาสมมาธิปฺชานสงฺขารสมนฺนาคตฺ
อิทฺธิปาทํ ภาเวติ โส อิมฺสฺ จตฺตฺ อิทฺธิปาเทสฺ
จิตฺตํ ปริภาเวติ ปริทเมติ มุทฺ กโรติ กมฺมณฺยํ โส อิมฺสฺ
จตฺตฺ อิทฺธิปาเทสฺ จิตฺตํ ปริภาเวตฺวา ๒ ปริทเมตฺวา มุทฺ กริตฺวา
กมฺมณฺยํ กายมฺปิ จิตฺเต สโมทหติ จิตฺตมฺปิ กายเ สโมทหติ ๓
กายวเสน จิตฺตํ ปริณามเมติ จิตฺตวเสน กายํ ปริณามเมติ
กายวเสน จิตฺตํ อธิญฺจชาติ จิตฺตวเสน กายํ อธิญฺจชาติ กายวเสน
จิตฺตํ ปริณามเมตฺวา จิตฺตวเสน กายํ ปริณามเมตฺวา กายวเสน
จิตฺตํ อธิญฺจหิตฺวา จิตฺตวเสน กายํ อธิญฺจหิตฺวา สุขสณฺณณฺจ
ลหุสณฺณณฺจ กายเ โอกกมิตฺวา วิหฺรติ โส ตถา ภาเวเตน
จิตฺเตน ปริสุทฺเธน ปริโยทาเตน อิทฺธิวิชฌาณาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ
อภินินฺนาเมติ โส อนนฺทวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนฺนุโกติ เอโกปิ
หุตฺวา พหุชา โหติ พหุชาปี หุตฺวา เอโก โหติ อาวิภาวํ
ติโรภาวํ ติโรกฺขทฺทํ ๔ ติโรปการํ ติโรปพฺพตํ อสขฺชมาโน
คจฺจติ เสยฺยถาปี อากาเส ปจฺเวยาปี อุมฺมุขฺชนิมฺมุขฺชํ กโรติ
เสยฺยถาปี อุตฺเท อุตฺเทปี อภิชฺชมาเน คจฺจติ เสยฺยถาปี
#๑ กตฺถจิ ปริภาเวติ ๑ ๒ ภาเวตฺวา ๑ ๓ สมหาทหตีติปิ ปาโจ ๑ ๔ ม. ติโรกฺขทฺทํ ๑

ปจวิย อากาเสปี ปลุลงเคน จงกมติ ๑ เสยยถาปี ปกชี สกุโณ
อิมปี จนุทิมสุริเย เอวมหิทุทธิก เอวมหานุภาเว ปาณินา
ปริมสติ ๒ ปริมชชติ ยาว พุรหุมโลกาปี กาเยน วสิ วตุเตติ ตั
ณาคญฺเฐน ฌาณั ปชานนญฺเฐน ปญญา เตน วุจฺจติ
กายมฺปิ จิตฺตมฺปิ เอกวตฺถานตา สุขสญฺญญจ ลหุสญฺญญจ
อธิญฺจानวเสน อิชฺฉนญฺเฐ ปญญา อิทฺธิวิเช ฌาณั ฯ

[๒๕๔] กถิ วิตฺถกวิปฺฟารวเสน นานตฺเตกตฺตสทฺทนิมิตฺตานั
ปรีโยคาเหน ปญญา โสตฺธาตฺตวิสุทฺธิฌาณั ฯ อิช ภิกฺขุ ฉนฺทสมมาธิ
วิริยสมมาธิ จิตฺตสมมาธิ วิมฺสาสมมาธิปชานสงฺขารสมนฺนาคตึ
อิทฺธิปาทํ ภาเวติ โส อิมสุ จตฺตสุ อิทฺธิปาเทสุ จิตฺตึ
ปรีภาเวติ ปรีทเมติ มุทฺฏ กโรติ กมฺมณิยํ โส อิมสุ จตฺตสุ
อิทฺธิปาเทสุ จิตฺตึ ปรีภาเวตฺวา ปรีทเมตฺวา มุทฺฏ กริตฺวา
กมฺมณิยํ ทูเรปี สทฺทานั ๓ สทฺทนิมิตฺตึ มนสิ กโรติ สนฺติเกปี
สทฺทานั สทฺทนิมิตฺตึ มนสิ กโรติ โอฟาริกานปี สทฺทานั
สทฺทนิมิตฺตึ มนสิ กโรติ สุขุมกานปี ๔ สทฺทานั สทฺทนิมิตฺตึ มนสิ
กโรติ สณฺหสณฺหานปี สทฺทานั สทฺทนิมิตฺตึ มนสิ กโรติ
ปฺรตฺถิมาย ทิสาย สทฺทานั สทฺทนิมิตฺตึ มนสิ กโรติ ปจฺฉิมาย
ทิสาย สทฺทานั สทฺทนิมิตฺตึ มนสิ กโรติ อุตฺตราย ทิสาย
#๑ ม. ย. กมติ ฯ ๒ ม. ปรามสติ ฯ ๓ ส. สพฺพตฺถ สตฺตทานนฺติ ปาโจ ฯ
#๔ ม. ย. สุขุมานมฺปิ ฯ

สทฺททานํ สทฺทนิมิตฺตํ มนสิ กโรติ ทกฺขิณาย ทิสาย สทฺททานํ
สทฺทนิมิตฺตํ มนสิ กโรติ ปุรตฺถิมายปี อนุทิสาย สทฺททานํ สทฺทนิมิตฺตํ
มนสิ กโรติ ปจฺจิมายปี อนุทิสาย สทฺททานํ สทฺทนิมิตฺตํ มนสิ
กโรติ อุตฺตรายปี อนุทิสาย สทฺททานํ สทฺทนิมิตฺตํ มนสิ กโรติ
ทกฺขิณายปี อนุทิสาย สทฺททานํ สทฺทนิมิตฺตํ มนสิ กโรติ
เหฏฺฐิมายปี ทิสาย สทฺททานํ สทฺทนิมิตฺตํ มนสิ กโรติ อูปริมายปี
ทิสาย สทฺททานํ สทฺทนิมิตฺตํ มนสิ กโรติ โส ตถา ภาวิตฺเตน
จิตฺเตน ปริสฺสุทฺเตน ปริโยทาเตน โสตฺธาตฺตยา วิสฺสุทฺธิณาย จิตฺตํ
อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ โส ทิพฺพาย โสตฺธาตฺตยา วิสฺสุทฺธาย
อติกฺกนฺตมานุสติกาย อุโภ สทฺทเท สฺสณฺดาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ
เย ทูเร [๑] สนฺติเก จ ตํ ฅาตฺถุเจเน ฅาณํ ปชานนฺนุเจเน
ปฺลฺลวาทึ เตน วุจฺจติ วิตกฺกวิปฺสวาทึ เตน นานตฺเตกตฺตสทฺทนิมิตฺตํ
ปริโยคาหเน ปฺลฺลวาทึ โสตฺธาตฺตวิสฺสุทฺธิณาย ๑

---

[๒๕๕] กถํ ฅิณฺณํ จิตฺตํ วิปฺสวาทึ อินฺทฺริยานํ ปสทฺทวาทึ
นานตฺเตกตฺตวิญฺญาณจฺริยาปริโยคาหเน ปฺลฺลวาทึ เจโตปฺริยณฺณํ ๑
อิธ ภิกฺขุ จนฺตสมฺมาธิปชานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ
ภาเวติ วิริยสมฺมาธิ ๑เปฯ จิตฺตสมฺมาธิ ๑เปฯ วิมฺสาสมฺมาธิ-
ปชานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ โส อิมฺสฺสุ จตฺตฺส
อิทฺธิปาทํ จิตฺตํ ปฺริภาเวติ ปฺริทเมติ มุทฺทํ กโรติ กมฺมณฺนิย
#๑ ม. ย. จ ๑

โส อิมสฺ จตฺตฺ อิทฺธิปาเทสฺ จิตฺตํ ปริภาเวตฺวา ปริทเมตฺวา มุทํ
กริตฺวา กมฺมนิยํ เอวํ ชานาติ ๑ อิทํ รูปํ โสมนสฺสสินฺหุทฺริยสมฺภูจิตฺตํ
อิทํ รูปํ โทมนสฺสสินฺหุทฺริยสมฺภูจิตฺตํ อิทํ รูปํ อุเปกฺขินฺหุทฺริยสมฺภูจิตฺตํ
โส ตถา ภาวิตฺเตน จิตฺเตน ปริสุทฺเทเนน ปริโยทาเตน
เจโตปริยญาณาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ โส ปรสฺตตฺตานํ
ปรปฺกฺคฺกลานํ เจตฺสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ สราคํ วา
จิตฺตํ สราคํ จิตฺตํ ปชานาติ วิตฺราคํ วา จิตฺตํ วิตฺราคํ
จิตฺตํ ปชานาติ สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตํ ปชานาติ
วิตฺโทสํ วา จิตฺตํ สโมหํ วา จิตฺตํ วิตฺโมหํ วา จิตฺตํ
สงฺจิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ มหฺกฺกตํ วา จิตฺตํ
อมหฺกฺกตํ วา จิตฺตํ สอฺตฺตรํ วา จิตฺตํ อนฺนฺตฺตรํ วา จิตฺตํ
สมฺมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมฺมาหิตํ วา จิตฺตํ วิมฺตฺตํ วา จิตฺตํ
อวิมฺตฺตํ วา จิตฺตํ อธิมฺตฺตํ ๒ วา จิตฺตํ อนธิมฺตฺตํ วา
จิตฺตํ อนธิมฺตฺตํ จิตฺตํ ๓ ปชานาติ ตํ ฅาตฺถฺเจเนน ฅาณํ
ปชานนฺนฺเจเนน ปญฺญา เตเนน วุจฺจติ ติณฺณํ จิตฺตํ วิปฺผารตฺตา
อินฺหุทฺริยานํ ปสฺสาทวเสเนน นานตฺเตกตฺตกมฺมวิปฺผารวเสเนน
ปญฺญา เจโตปริยญาณํ ฯ

---

[๒๕๖] ถ้า ปัจจัยปวตฺตานํ ฐมฺมานํ นานตฺเตกตฺตกมฺมวิปฺผารวเสเนน
ปริโยคาหเนน ปญฺญา ปุพฺเพนิวาसानุสฺสตีฅาณํ ฯ อิธ
#๑ ม. ย. ปชานาติ ฯ ๒-๓ ไป. ม. ย. อิม ปาจา น ทิสฺสนฺติ ฯ

ภิกฺขุ ฉนฺทสมฺมาธิ ฯเปฯ มฺหํ กริตฺวา กมฺมณฺยฺ เอวํ ปชานาติ
อิมสฺมี สติ อิทํ โหติ อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ ยทิตฺ
อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ วิญฺญาณปจฺจยา
นามรूपํ นามรูปปจฺจยา สพายตฺนํ สพายตฺนปจฺจยา
ผลฺลสฺโส ผลฺลสฺสปจฺจยา เวทนา เวทนาปจฺจยา ตณฺหา ตณฺหาปจฺจยา
อุปาทานํ อุปาทานปจฺจยา ภโว ภวปจฺจยา ชาติ
ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสภปริเทวาทุภฺขโทมนสฺสุปฺปายาสา สมฺภวณฺติ
เอวเมตฺตสฺส เกวลสฺส ทุภฺขกฺขนฺธสฺส สมฺมทโย โหติ โส ตถา
ภาวิตฺเตน จิตฺเตน ปริสฺสุทฺเตน ปริโยทาเตน ปุพฺพเพนิวาसानุสฺสติฉินฺนํ
จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนํเมติ โส อนเภาวิทิตฺตํ ปุพฺพเพนิวาสํ
อนุสฺสรติ เสยฺยถิตฺตํ เอกํปี ชาตี เทวปี ชาติโย ติสฺโสปี
ชาติโย จตฺสโสปี ชาติโย ปณฺจปี ชาติโย ทสปี ชาติโย
วิสมปี ชาติโย ตีสมปี ชาติโย จตฺตารีสมปี ชาติโย
ปณฺจาสมปี ชาติโย ชาตีสตมปี ชาตีสหสฺสมปี ชาตีสตสหสฺสมปี
อนเภาปี สํวณฺณกปฺเป อนเภาปี วิวณฺณกปฺเป อนเภาปี สํวณฺณวิวณฺณกปฺเป
อมุตฺตราสี เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํฉนฺโน
เอวมาหาโร เอวํสุขทุภฺขปฺภิสฺสเวทิตฺ เอวมาณฺุปรียนฺุโต โส ตโต จโต
อมุตฺร อุทปาที ตตฺตราปาสี เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํฉนฺโน
เอวมาหาโร เอวํสุขทุภฺขปฺภิสฺสเวทิตฺ เอวมาณฺุปรียนฺุโต โส ตโต
จโต อธิฐปฺปนฺุโนติ อิติ สาการํ สอฺภูเทสํ อนเภาวิทิตฺตํ ปุพฺพเพนิวาสํ

อนุสฺสรติ ตํ ฌาตญฺเฐน ฌาณํ ปชานนญฺเฐน ปญฺญา
เตน วุจฺจติ ปจฺจยปวตฺตानํ ฌมฺมานํ นานตฺเตกตฺตกมฺมวิปฺผารวเสน
ปรีโยคาหเน ปญฺญา ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติฌาณํ ฯ

[๒๕๑] กถิ โสภาสวเสน นานตฺเตกตฺตรูปนิมิตฺตानํ ทสฺสนญฺเฐ
ปญฺญา ทิพฺพจกฺขุฌาณํ ฯ อิธ ภิกฺขุ จฺนุทสมฺมาธิปชานสงฺขารสมฺมุนาคตํ
อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วิริยสมฺมาธิ ฯเปฯ จิตฺตสมฺมาธิ
ฯเปฯ วิมฺสาสมฺมาธิปชานสงฺขารสมฺมุนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ โส
อิเมสุ จตฺตสุ อิทฺธิปาเทสุ จิตฺตํ ปรีภาเวติ ปรีทเมติ มุทํ กโรติ
กมฺมณิยํ โส อิเมสุ จตฺตสุ อิทฺธิปาเทสุ จิตฺตํ ปรีภาเวตฺวา
ปรีทเมตฺวา มุทํ กริตฺวา กมฺมณิยํ อาโลกสฺสณฺณํ มนสิ กโรติ
ทิวาสฺสณฺณํ อธิญฺจาทิ ยถา ทิวา ตถา รตฺติ ยถา รตฺติ ตถา
ทิวา อิติ วิวญฺเณน เจตฺสา อปรีโยนทฺเชน สปฺปภาสํ ๑ จิตฺตํ
ภาเวติ โส ตถา ภาเวเตน จิตฺเตน ปรีสุทฺเชน ปรีโยทาเตน
สจฺจตฺตानํ จุตฺตปฺปาทฌาณาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ โส
ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเชน อตฺติกฺกนฺตมานุสฺสเกน สจฺจเต ปสฺสติ
จวฺมานเน อุปฺปชฺชมานเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทฺพพณฺเณ สจฺจเต
ทฺกฺกเต ยถากมฺมูปฺเป สจฺจเต ปชานาติ อิเม วต โภณฺโต สจฺจตา
กายทฺวจฺจริเตน สมฺมุนาคตา วจฺจิทฺจฺจริเตน สมฺมุนาคตา มโนทฺวจฺจริเตน
#๑ สี่. สมฺมาภาวํ ฯ

สมนฺนาคตา อริยานํ อุปฺวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา
 เต กายสุส เกทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุกฺคตี
 วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปนฺนา อิเม วา ปน โภณฺโต สตุตา
 กายสุจฺริเตน สมนฺนาคตา วีสฺสุจฺริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจฺริเตน
 สมนฺนาคตา อริยานํ อนฺอุปฺวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา
 เต กายสุส เกทา ปรมฺมรณา สุกฺคี สุกฺคํ โลกํ
 อุปฺปนฺนาติ อิติ ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสฺสุทฺเชน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน
 สตุเต ปสฺสตี จวมาเน อุปฺปชฺชมาเน หิเน ปณฺีเต สุวณฺเณ
 ทพฺพณฺเณ สุกฺเต ทุกฺคเต ยถากมฺมุเปเต สตุเต ปชานาติ ตํ
 ฌาตฺถุเจน ฌาณํ ปชานนฺนุเจน ปญฺญา เตน วุจฺจติ โสภาสวเสน
 นานตฺเตกตฺตรูปนินิตฺตานํ ทสฺสนฺนุเจ ปญฺญา ทิพฺพจกฺขุณาณํ ฯ

---

[๒๕๘] กถิ จตุสฺสภูจฺฉิยา อากาเรหิ ตินฺณนฺนํ อินฺทฺริยานํ
 วสีภาวตาปญฺญา อาสวานํ ขเย ฌาณํ ฯ

กตเมสํ ตินฺณนฺนํ อินฺทฺริยานํ อนนฺยฌาตลฺลยสฺสามิตินฺทฺริยสฺส
 อณฺณินฺทฺริยสฺส อณฺณตาวิินฺทฺริยสฺส ฯ

อนนฺยฌาตลฺลยสฺสามิตินฺทฺริยํ กตฺธิจฺจานานิ คจฺจติ อณฺณินฺทฺริยํ
 กตฺธิจฺจานานิ คจฺจติ อณฺณตาวิินฺทฺริยํ กตฺธิจฺจานานิ
 คจฺจติ ฯ อนนฺยฌาตลฺลยสฺสามิตินฺทฺริยํ เอกํ จานํ คจฺจติ โสตาปตฺติมคฺคํ
 อณฺณินฺทฺริยํ ฉ จานานิ คจฺจติ โสตาปตฺติผลํ

สกทาคามิมคค์ สกทาคามิผล์ อนาคามิมคค์ อนาคามิผล์ อรหตุตมคค์
อนฤดาตาวินุทริยิ เอกั จานั กจจติ อรหตุตผล์ ฯ

[๒๕๕] โสตาปตฺติมคฺคกฺขณเ อนฤดาตณฺณสฺสามิตฺตินุทริยสฺสณฺ
สทฺธิณฺทริยิ อธิโมกฺขปรีวาริ โหติ วิริยิณฺทริยิ ปคฺคหปรีวาริ
โหติ สติณฺทริยิ อุปฺภูจฺจานปรีวาริ โหติ สฺมาธิณฺทริยิ อวิกฺเขปปรีวาริ
โหติ ปณฺณิณฺทริยิ ทสฺสนปรีวาริ โหติ มนินฺทริยิ
วิจฺจานนปรีวาริ โหติ โสมนสฺสสินฺทริยิ อภินนฺทนปรีวาริ ๑ โหติ
ชีวิตฺตินุทริยิ ปวตฺตสฺนตฺตาธิปเตยฺยปรีวาริ โหติ โสตาปตฺติมคฺคกฺขณเ
ชาตา ฌมฺมา จเปตฺวา จิตฺตสฺมฺภูจฺจานั รูปี สพฺเพว
กุสลา โหนฺติ สพฺเพว อนาสวา โหนฺติ สพฺเพว นิยฺยานิกา
โหนฺติ สพฺเพว อปจยคามิโน โหนฺติ สพฺเพว โลกุตฺตรา
โหนฺติ สพฺเพว นิพฺพานารมฺมณา โหนฺติ โสตาปตฺติมคฺคกฺขณเ
อนฤดาตณฺณสฺสามิตฺตินุทริยสฺส อิมานิ อฏฺฐิณฺทริยานิ
สทฺชาตปรีวาริ โหนฺติ อนณฺณมณฺณปรีวาริ โหนฺติ นิสฺสยปรีวาริ
โหนฺติ สมฺปยุตฺตปรีวาริ โหนฺติ สทฺคตา โหนฺติ สทฺชาตา
โหนฺติ สัสมฺภูจฺจา โหนฺติ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ เตว
ตสฺส อาการา เจว โหนฺติ ปรีวาริ จ ฯ

[๒๖๐] โสตาปตฺติผลกฺขณเ อนณฺณิณฺทริยสฺส สทฺธิณฺทริยิ
อธิโมกฺขปรีวาริ โหติ วิริยิณฺทริยิ ปคฺคหปรีวาริ โหติ สติณฺทริยิ
อุปฺภูจฺจานปรีวาริ โหติ สฺมาธิณฺทริยิ อวิกฺเขปปรีวาริ โหติ
#๑ ม. อภินนฺทนปรีวาริ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

ปลุณินทริยิ ทสฺสนปริวาริ โหติ มนินทริยิ วิชานนปริวาริ โหติ
โสมนสฺสินทริยิ อภินนุทนปริวาริ โหติ ชีวิตินทริยิ ปวตฺตสนฺตตาริเปเตยฺยปริวาริ
โหติ โสตาปตฺติผลกฺขณฺเ ชตา ฌมฺมา
สพฺเพว อพฺยาคตา โหนฺติ จเปตฺวา จิตฺตสมฺภูจฺจํ รูปิ สพฺเพว
อนาสวา โหนฺติ สพฺเพว โลกุตฺตรา โหนฺติ สพฺเพว นิพฺพานารมฺมณา
โหนฺติ โสตาปตฺติผลกฺขณฺเ อณฺณินทริยสฺส อิมานิ
อฏฺฐินทริยานิ สหชาตปริวารา โหนฺติ อณฺณมณฺณปริวารา
โหนฺติ นิสฺสยปริวารา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปริวารา โหนฺติ สหคตา
โหนฺติ สหชตา โหนฺติ ตํสฺสจฺจา โหนฺติ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ
เตว ตสฺส อากาธา เจว โหนฺติ ปริวารา จ ฯ

[๒๖๑] สกทาคามิมกฺกกฺขณฺเ ฯเปฯ สกทาคามิผลกฺขณฺเ
ฯเปฯ อนาคามิมกฺกกฺขณฺเ ฯเปฯ อนาคามิผลกฺขณฺเ ฯเปฯ

อรหตฺตมกฺกกฺขณฺเ อณฺณินทริยสฺส สทฺธิทริยิ อธิโมกฺขปริวาริ
โหติ ฯเปฯ ชีวิตินทริยิ ปวตฺตสนฺตตาริเปเตยฺยปริวาริ โหติ
อรหตฺตมกฺกกฺขณฺเ ชตา ฌมฺมา จเปตฺวา จิตฺตสมฺภูจฺจํ รูปิ
สพฺเพว กุสลา โหนฺติ สพฺเพว อนาสวา โหนฺติ สพฺเพว
นียฺยานิกา โหนฺติ สพฺเพว อปฺจยคามิโน โหนฺติ สพฺเพว
โลกุตฺตรา โหนฺติ สพฺเพว นิพฺพานารมฺมณา โหนฺติ อรหตฺตมกฺกกฺขณฺเ
อณฺณินทริยสฺส อิมานิ อฏฺฐินทริยานิ สหชาตปริวารา
โหนฺติ อณฺณมณฺณปริวารา โหนฺติ นิสฺสยปริวารา โหนฺติ

สมปยุตตปริวารา โหนติ สหคตา โหนติ สหชตา โหนติ
สัฏฐา โหนติ สมปยุตตา โหนติ เตว ตสฺส อการา เจว
โหนติ ปริวารา จ ฯ

[๒๖๒] อรหตฺตผลกฺขณเ อญฺญาตาวินฺทฺริยสฺส สทฺธินฺทฺริยํ
อชิโมกฺขปริวารํ โหติ วิริยนฺทฺริยํ ปคฺคหปริวารํ โหติ สตินฺทฺริยํ
อุปกฺขานปริวารํ โหติ สมานินฺทฺริยํ อวิกฺเขปปริวารํ โหติ
ปญฺณินฺทฺริยํ ทสฺสนปริวารํ โหติ มนินฺทฺริยํ วิชานนปริวารํ โหติ
โสมนสฺสินฺทฺริยํ อภินนฺทฺริยํ โหติ จีวิตินฺทฺริยํ
ปวตฺตสนฺตตาธิปเตยฺยปริวารํ โหติ อรหตฺตผลกฺขณเ ชาตา ฌมฺมา
สพฺเพว อพฺยากตา โหนติ จเปตฺวา จิตฺตสมฺภูจฺานํ รูปํ สพฺเพว
อนาสวา โหนติ สพฺเพว โลกุตฺตรา โหนติ สพฺเพว นิพฺพานารมฺมณา
โหนติ อรหตฺตผลกฺขณเ อญฺญาตาวินฺทฺริยสฺส อิมานิ
อภฺจฺินฺทฺริยานิ สหชตปริวารา โหนติ อญฺณมญฺญปริวารา
โหนติ นิสฺสยปริวารา โหนติ สมปยุตตปริวารา โหนติ สหคตา
โหนติ สหชตา โหนติ สัฏฐา โหนติ สมปยุตตา โหนติ
เตว ตสฺส อการา เจว โหนติ ปริวารา จ อิติ อิมานิ
อภฺจฺจฺกานิ จตฺสภฺจฺิ โหนติ ฯ

[๒๖๓] อาสวาติ กตฺเม เต อาสวา กามาสโว
ภวาสโว ทิฏฺฐาสโว อวิชฺชาสโว ฯ กตฺเถเต อาสวา จิยนฺติ ฯ
โสตาปตฺติมกฺเคน อนวเสโส ทิฏฺฐาสโว จิยติ อปายกมฺนีโย

กามาสโว จียติ อปายคมนิโย ภวาสโว จียติ อปายคมนิโย
อวิชชาสโว จียติ เอตุเถเต อาสวา จิยฺนฺติ สกทาคามิมกุเคน
โอพาริโก กามาสโว จียติ ตเทกฺกุโจ ภวาสโว จียติ
ตเทกฺกุโจ อวิชชาสโว จียติ เอตุเถเต อาสวา จิยฺนฺติ อนาคามิมกุเคน
อนวเสโส กามาสโว จียติ ตเทกฺกุโจ ภวาสโว จียติ
ตเทกฺกุโจ อวิชชาสโว จียติ เอตุเถเต อาสวา จิยฺนฺติ
อรหตฺตมกุเคน อนวเสโส ภวาสโว จียติ [๑] อวิชชาสโว จียติ
เอตุเถเต อาสวา จิยฺนฺติ ตํ ฅาตฺถุเจน ฅาณํ ปชานนฺถุเจน
ปฺลฺลวํ เตน วุจฺจติ จตุสฺสกุจฺฉิยา อากาเรหิ ตินฺณนฺนํ
อินฺทุริยานํ วสฺสีกาวตฺวาปฺลฺลวํ อาสวานํ ขเข ฅาณํ ฯ

[๒๖๔] กถิ ปฺริยฺลฺลวฺเจ ปฺลฺลวํ ทฺกฺเข ฅาณํ ปชานนฺถุเจ
ปฺลฺลวํ สมฺทฺเข ฅาณํ สจฺฉิกิริยฺลฺลวฺเจ ปฺลฺลวํ นิโรเช ฅาณํ
ภาวนฺถุเจ ปฺลฺลวํ มกุเค ฅาณํ ฯ ทฺกฺขสฺส ปิพฺพนฺถุโจ
สนฺตฺวาปฺถุโจ สงฺขตฺถุโจ วิปฺริณฺนามฺถุโจ ปฺริยฺลฺลวฺโจ สมฺทฺยสฺส
อายุหนฺถุโจ นิทานฺถุโจ สลฺลวฺคฺกุโจ ปฺลิโพชฺถุโจ ปชานนฺถุโจ
นิโรชฺส นิสฺสรณฺถุโจ วิเวกฺกุโจ อสงฺขตฺถุโจ อมตฺถุโจ สจฺฉิกิริยฺลฺลวฺโจ
มกุคฺสฺส นิยฺยานฺถุโจ เหตฺุถุโจ ทสฺสนฺถุโจ อาริเปเตยฺยฺลฺลวฺโจ
ภาวนฺถุโจ ตํ ฅาตฺถุเจน ฅาณํ ปชานนฺถุเจน
ปฺลฺลวํ เตน วุจฺจติ ปฺริยฺลฺลวฺเจ ปฺลฺลวํ ทฺกฺเข ฅาณํ
#๑ ม. ย. อนวเสโส ฯ

ปหานญฺเจ ปญฺญา สมุทฺเต ฌานํ สจฺฉิกิริยญฺเจ ปญฺญา นิโรธ
ฌานํ ภาวนญฺเจ ปญฺญา มคฺเค ฌานํ ฯ

[๒๖๕] กถิํ ทฺวเข ฌานํ ทฺวขสมุทฺเต ฌานํ ทฺวขนิโรธ
ฌานํ ทฺวขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ฌานํ ฯ มคฺคสมฺภุสฺส
ฌานํ ทฺวเขเปตํ ฌานํ ทฺวขสมุทฺเตเปตํ ฌานํ
ทฺวขนิโรธเปตํ ฌานํ ทฺวขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายเปตํ ฌานํ ฯ

[๒๖๖] ตตฺถ กตมํ ทฺวเข ฌานํ ฯ ทฺวขํ อารพฺภ ย
อุปฺปชฺชติ ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ฌมฺมวิจโย สลฺลทฺทขณ
อุปลทฺทขณา ปจฺจุปลทฺทขณา ปณฺทิจจํ โกสลฺลํ
เนปฺยุลฺลํ เวทพฺพา ๑ จินฺตา อุปฺปริกฺขา ฐฺริ เมธา ปริณายิกา
วิปฺสฺสนา สมฺปชฺชยฺลํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺณินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ
ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส
ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตฺนํ อโมโห ฌมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ
อิทํ วุจฺจติ ทฺวเข ฌานํ ฯ

[๒๖๗] ทฺวขสมุทฺทํ อารพฺภ ฯเปฯ ทฺวขนิโรธํ อารพฺภ ฯเปฯ
ทฺวขนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อารพฺภ ย อุปฺปชฺชติ ปญฺญา ปชานนา
ฯเปฯ อโมโห ฌมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ อิทํ วุจฺจติ ทฺวขนิโรธคามินิยา
ปฏิปทาย ฌานํ ตํ ฌาตฺตฺทฺเจน ฌานํ ปชานนฺทฺเจน
ปญฺญา เตน วุจฺจติ ทฺวเข ฌานํ ทฺวขสมุทฺเต
#๑ สี. เวทพฺพา ฯ

ฅาณั้ ทุคขนิโรเช ฅาณั้ ทุคขนิโรคคามินิยา ปฏิปทาย
ฅาณั้ ๑

[๒๖๘] กถั้ อตุถปฏิสมภิเท ฅาณั้ ฅมมุปฏิสมภิเท ฅาณั้
นิรุตุติปฏิสมภิเท ฅาณั้ ปฏิภาณปฏิสมภิเท ฅาณั้ ๑ อตุถเอสุ
ฅาณั้ อตุถปฏิสมภิทา ฅมมุเมสุ ฅาณั้ ฅมมุปฏิสมภิทา นิรุตุติสุ
ฅาณั้ นิรุตุติปฏิสมภิทา ปฏิภาณเอสุ ฅาณั้ ปฏิภาณปฏิสมภิทา
อตุถนานตุเต ปลุฅา อตุถปฏิสมภิเท ฅาณั้ ฅมมุณานตุเต
ปลุฅา ฅมมุปฏิสมภิเท ฅาณั้ นิรุตุตินานตุเต ปลุฅา
นิรุตุติปฏิสมภิเท ฅาณั้ ปฏิภาณนานตุเต ปลุฅา ปฏิภาณปฏิสมภิเท
ฅาณั้ อตุถววตุถาเน ปลุฅา อตุถปฏิสมภิเท ฅาณั้
ฅมมุววตุถาเน ปลุฅา ฅมมุปฏิสมภิเท ฅาณั้ นิรุตุติววตุถาเน
ปลุฅา นิรุตุติปฏิสมภิเท ฅาณั้ ปฏิภาณววตุถาเน ปลุฅา
ปฏิภาณปฏิสมภิเท ฅาณั้ อตุถสลลคขฅเน ปลุฅา อตุถปฏิสมภิเท
ฅาณั้ ฅมมุสลลคขฅเน ปลุฅา ฅมมุปฏิสมภิเท ฅาณั้
นิรุตุติสลลคขฅเน ปลุฅา นิรุตุติปฏิสมภิเท ฅาณั้ ปฏิภาณสลลคขฅเน
ปลุฅา ปฏิภาณปฏิสมภิเท ฅาณั้ อตุถอุปลคขฅเน
ปลุฅา อตุถปฏิสมภิเท ฅาณั้ ฅมมุอุปลคขฅเน ปลุฅา ฅมมุปฏิสมภิเท
ฅาณั้ นิรุตุติอุปลคขฅเน ปลุฅา นิรุตุติปฏิสมภิเท
ฅาณั้ ปฏิภาณอุปลคขฅเน ปลุฅา ปฏิภาณปฏิสมภิเท ฅาณั้

อตุลปฺปเกเท ปฺลยณา อตุลปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ ฌมฺมปฺปเกเท
ปฺลยณา ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ นฺริตุตฺติปฺปเกเท ปฺลยณา นฺริตุตฺติปฺปฏิสมฺภิเท
ฌาณํ ปฺปฏิภาณปฺปเกเท ปฺลยณา ปฺปฏิภาณปฺปฏิสมฺภิเท
ฌาณํ อตุลปฺปภาวน ปฺลยณา อตุลปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ ฌมฺมปฺปภาวน
ปฺลยณา ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ นฺริตุตฺติปฺปภาวน
ปฺลยณา นฺริตุตฺติปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ ปฺปฏิภาณปฺปภาวน ปฺลยณา
ปฺปฏิภาณปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ อตุลโฆตฺเน ๑ ปฺลยณา อตุลปฺปฏิสมฺภิเท
ฌาณํ ฌมฺมโฆตฺเน ปฺลยณา ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ นฺริตุตฺติโฆตฺเน
ปฺลยณา นฺริตุตฺติปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ ปฺปฏิภาณโฆตฺเน ปฺลยณา
ปฺปฏิภาณปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ อตุลวิโรจฺเน ปฺลยณา อตุลปฺปฏิสมฺภิเท
ฌาณํ ฌมฺมวิโรจฺเน ปฺลยณา ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ นฺริตุตฺติวิโรจฺเน
ปฺลยณา นฺริตุตฺติปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ ปฺปฏิภาณวิโรจฺเน
ปฺลยณา ปฺปฏิภาณปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ อตุลปฺปกาสน ปฺลยณา
อตุลปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ ฌมฺมปฺปกาสน ปฺลยณา ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิเท
ฌาณํ นฺริตุตฺติปฺปกาสน ปฺลยณา นฺริตุตฺติปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ
ปฺปฏิภาณปฺปกาสน ปฺลยณา ปฺปฏิภาณปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ ตํ
ฌาตฺถุจฺเณ ฌาณํ ปฺชานนฺถุจฺเณ ปฺลยณา เตน วุจฺจติ อตุลปฺปฏิสมฺภิเท
ฌาณํ ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ นฺริตุตฺติปฺปฏิสมฺภิเท
ฌาณํ ปฺปฏิภาณปฺปฏิสมฺภิเท ฌาณํ ฯ

#๑ สี. อตุลชานเน ฯ

[๒๖๕] กตมํ ตถาคตสฺส อินฺทฺริยานํ ปโรปรียตเต ฌาณํ ฯ
อิธ ตถาคโต สตฺเต ปสฺสติ อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย
มุทินฺทฺริเย สุวากาเร ทฺวากาเร สุวิณฺญาปเย ทฺวิณฺญาปเย
อปฺเปกฺจเจ ปฺรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน อปฺเปกฺจเจ
นปฺรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน ฯ

[๒๖๖] อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเขติ สทฺโธ ปุคฺคโล อปฺปรชกฺโข
อสฺสทฺโธ ปุคฺคโล มหารชกฺโข อารทฺธวิริโย ปุคฺคโล อปฺปรชกฺโข
กฺุสีโต ปุคฺคโล มหารชกฺโข อุปฺภูจิตฺตสฺสติ ปุคฺคโล อปฺปรชกฺโข
มฺภูจสฺสติ ปุคฺคโล มหารชกฺโข สฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล อปฺปรชกฺโข
อสฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล มหารชกฺโข ปณฺณวา ปุคฺคโล อปฺปรชกฺโข
ทฺุปฺปณฺโณ ปุคฺคโล มหารชกฺโข ฯ

[๒๖๗] ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเยติ สทฺโธ ปุคฺคโล ติกฺขินฺทฺริโย
อสฺสทฺโธ ปุคฺคโล มุทินฺทฺริโย อารทฺธวิริโย ปุคฺคโล
ติกฺขินฺทฺริโย กฺุสีโต ปุคฺคโล มุทินฺทฺริโย อุปฺภูจิตฺตสฺสติ ปุคฺคโล
ติกฺขินฺทฺริโย มฺภูจสฺสติ ปุคฺคโล มุทินฺทฺริโย สฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล
ติกฺขินฺทฺริโย อสฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล มุทินฺทฺริโย ปณฺณวา ปุคฺคโล
ติกฺขินฺทฺริโย ทฺุปฺปณฺโณ ปุคฺคโล มุทินฺทฺริโย ฯ

[๒๖๘] สุวากาเร ทฺวากาเรติ สทฺโธ ปุคฺคโล สุวากาโร
อสฺสทฺโธ ปุคฺคโล ทฺวากาโร อารทฺธวิริโย ปุคฺคโล สุวากาโร
กฺุสีโต ปุคฺคโล ทฺวากาโร อุปฺภูจิตฺตสฺสติ ปุคฺคโล สุวากาโร

มฺภูจฺจสฺสตี ปุคฺคโล ทฺวากาโร สฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล สฺวากาโร
อสมฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล ทฺวากาโร ปณฺณวา ปุคฺคโล สฺวากาโร
ทฺุปฺปณฺโณ ปุคฺคโล ทฺวากาโร ฯ

[๒๓๓] สุวิณฺญาปเย ทฺุวิณฺญาปเยติ สทฺุโธ ปุคฺคโล
สุวิณฺญาปโย อสฺสทฺุโธ ปุคฺคโล ทฺุวิณฺญาปโย อารทฺุทธิโร
ปุคฺคโล สุวิณฺญาปโย กุสฺสีโต ปุคฺคโล ทฺุวิณฺญาปโย อฺุปฺภูจฺจสฺสตี
ปุคฺคโล สุวิณฺญาปโย มฺภูจฺจสฺสตี ปุคฺคโล ทฺุวิณฺญาปโย
สฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล สุวิณฺญาปโย อสมฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล ทฺุวิณฺญาปโย
ปณฺณวา ปุคฺคโล สุวิณฺญาปโย ทฺุปฺปณฺโณ ปุคฺคโล
ทฺุวิณฺญาปโย ฯ

[๒๓๔] อปฺเปกฺกฺเจ ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิโน อปฺเปกฺกฺเจ
นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิโนติ สทฺุโธ ปุคฺคโล ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ
อสฺสทฺุโธ ปุคฺคโล นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ อารทฺุทธิโร ปุคฺคโล
ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ กุสฺสีโต ปุคฺคโล นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ
อฺุปฺภูจฺจสฺสตี ปุคฺคโล ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ มฺภูจฺจสฺสตี ปุคฺคโล
นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ สฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ
อสมฺมาหิตฺโต ปุคฺคโล นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ ปณฺณวา ปุคฺคโล
ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ ทฺุปฺปณฺโณ ปุคฺคโล นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺุสฺสาวิ ฯ

[๒๓๕] โลโกติ ขนฺุโธ โลโก ธาตุโลโก อายตฺนโลโก วิปฺตฺติภวโลโก

วิปตติสมภวโลโก สมฺปตติภวโลโก สมฺปตติสมภวโลโก
เอโก โลโก สพฺเพ สตุตา อาหารภูจฺติกา เทว โลกา
นามนฺจ รูปนฺจ ตโย โลกา ติสฺโส เวทนา จตุตาโร โลกา
จตุตาโร อาหารา ปนฺจ โลกา ปนฺจูปาทานกฺขนฺธา ฉ โลกา
ฉ อชฺมตฺติกานิ आयตनानि สตุต โลกา สตุต วิญฺญาณภูจฺติโย
อภูจฺ โลกา อภูจฺ โลกธมฺมา นว โลกา นว สตุตาวาสา
ทส โลกา ทสายนานิ ทฺวาทส โลกา ทฺวาทสายนานิ อภูจฺารส
โลกาอภูจฺารส ธาตุโย ฯ

[๒๗๖] วชฺชนฺติ สพฺเพ กิเลสา วชฺชา สพฺเพ ทฺวจฺริตา
วชฺชา สพฺเพ อภิสงฺขารา วชฺชา สพฺเพ ภวคามิกมฺมา วชฺชา
อิตฺติ อิมสฺมี จ โลก อิมสฺมี จ วชฺเช ติปฺพา ภยสฺสณา
ปจฺจุปฺภูจฺิตา โหติ เสยฺยถาปี อุกฺขิตฺตาสิเก ๑ วชฺเก อิมเห
ปณฺณาสาย อากาเรหิ อิมานิ ปณฺจอินฺทฺริยานิ ชานาติ ปสฺสตี อณฺณาคี
ปฏฺิวิชฺฌตี อิทํ ตถาคตฺสฺส อินฺทฺริยานํ ปโรปรียตฺเต ฌานํ ฯ

[๒๗๗] กตมํ ตถาคตฺสฺส สตุตฺตานํ อาสยานุสฺเส ฌานํ ฯ
อิธ ตถาคโต สตุตฺตานํ อาสยํ ชานาติ อนุสยํ ชานาติ จริตํ
ชานาติ อธิมุตฺตี ชานาติ ภพฺพาทพฺเพ สตุเต ปชานาติ ฯ

[๒๗๘] กตโม จ ๒ สตุตฺตานํ อาสโย ฯ สสฺสโต โลโกติ วา
#๑ สฺตี. อุกฺขิตฺตาวเก ฯ ๒ ไป. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

อสสฺสโต โลโกติ วา อนฺตวา โลโกติ วา อนฺนฺตวา โลโกติ
วา ตํ ชีวํ ตํ สรีรฺนฺติ วา อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรีรฺนฺติ วา
โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺนาติ วา น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺนาติ
วา โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺนาติ วา เนว
โหติ [๑] น น โหติ [๒] ตถาคโต ปรมฺมรณฺนาติ วา อิติ
ภวทิจฺฉิสฺสนฺนิสฺสีตา วา สตฺตฺตา โหฺนฺติ วิภวทิจฺฉิสฺสนฺนิสฺสีตา วา
เอเต วา ปน อุโภ อนฺเต อนฺุปกมฺม อิทปฺปจฺจยตาปฺปิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ
ชฺมเมสุ อนฺุโลมิกา ขนฺติ ปฏฺฐิตทฺธา โหติ ยถาภูตํ
วา ฌานํ ภามํ เสวนฺต
กามาสโย กามาธิมฺต
ปฺุคฺคโล เนกขมฺมครุโก เนกขมฺมาสโย เนกขมฺมาธิมฺตฺตฺตฺต
เนกขมฺมํ เสวนฺต
พฺยาปาทาสโย พฺยาปาทาธิมฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อํ ปฺุคฺคโล อพฺยาปาทครุโก อพฺยาปาทาสโย อพฺยาปาทาธิมฺตฺต
อพฺยาปาทํ เสวนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ถีนมิทฺฐาสโย ถีนมิทฺฐาธิมฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อํ ปฺุคฺคโล อาโลกสฺสนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺน
อาโลกสฺสนฺนํ เสวนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

[๒๓๕] กตโม จ สตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
กามราคานฺุสโย ปฏฺฐิตานฺุสโย มานานฺุสโย ทิจฺฉิตานฺุสโย วิจิจฺฉิตานฺุสโย
#๑-๒ ไป. จ ๑

ภวราคานุสโย อวิชขานุสโย ยํ โลกํ ปิยรูปํ สาครูปํ เอตถ
สตุตถานํ กามราคานุสโย อนุเสติ ยํ โลกํ อปฺปิยรูปํ อสาครูปํ
เอตถ สตุตถานํ ปฏิฆานุสโย อนุเสติ อิติ อิเมสุ ทวีสุ ชมเมสุ
อวิชชา อนุปตติตา ตเทกฺกฺโจ มาโน จ ทิฏฺฐิ จ วิจิจฺจนา
จ ทฏฺฐพฺพา อยํ สตุตถานํ อนุสโย ฯ

[๒๘๐] กตมณฺจ สตุตถานํ จริตํ ฯ ปุณฺณภิสงฺขาโร
อปุณฺณภิสงฺขาโร อนนฺยชาภิสงฺขาโร ปริตฺตภูมโก วา มหาภูมโก
วา อิทํ สตุตถานํ จริตํ ฯ

[๒๘๑] กตมา จ สตุตถานํ อธิมุตฺติ ฯ สนฺติ สตุตฺตา หีนานิมุตฺติกา
สนฺติ สตุตฺตา ปณฺีตานิมุตฺติกา หีนานิมุตฺติกา สตุตฺตา
หีนานิมุตฺติเก สตุตฺเต เสวนฺติ ภาชนฺติ ปยิริปาสนฺติ ปณฺีตานิมุตฺติกา
สตุตฺตา ปณฺีตานิมุตฺติเก สตุตฺเต เสวนฺติ ภาชนฺติ ปยิริปาสนฺติ
อตีตมฺปิ อทฺธานํ หีนานิมุตฺติกา สตุตฺตา หีนานิมุตฺติเก สตุตฺเต เสวีสุ
ภชฺีสุ ปยิริปาสีสุ ปณฺีตานิมุตฺติกา สตุตฺตา ปณฺีตานิมุตฺติเก
สตุตฺเต เสวีสุ ภชฺีสุ ปยิริปาสีสุ อนาคตมฺปิ อทฺธานํ หีนานิมุตฺติกา
สตุตฺตา หีนานิมุตฺติเก สตุตฺเต เสวีสุสนฺติ ภาชฺีสุสนฺติ ปยิริปาสีสุสนฺติ
ปณฺีตานิมุตฺติกา สตุตฺตา ปณฺีตานิมุตฺติเก สตุตฺเต เสวีสุสนฺติ
ภาชฺีสุสนฺติ ปยิริปาสีสุสนฺติ อยํ สตุตถานํ อธิมุตฺติ ฯ

[๒๘๒] กตเม สตุตฺตา อภพฺพา ฯ เย เต สตุตฺตา กมฺมารณฺน
สมนฺนาคตา กิเลสวารณฺน สมนฺนาคตา วิปาการณฺน

สมนฺนาคตา อสฺสทฺธา อจฺจนฺทิกา ทฺพปฺปญฺญา อภพฺพา นิชามํ
โอกฺกมิตฺตํ กุสฺเสสฺสุ ฐมฺเมสฺสุ สมฺมตฺตํ อิม เต สตฺตา อภพฺพา ฯ

[๒๘๓] กตเม สตฺตา ภพฺพา ฯ เย เต สตฺตา น
กมฺมารณฺน สมนฺนาคตา น กิเลสวฺรณฺน สมนฺนาคตา น
วิปากวฺรณฺน สมนฺนาคตา สทฺธา จฺจนฺทิกา ปญฺญวฺนฺโต ภพฺพา
นิชามํ โอกฺกมิตฺตํ กุสฺเสสฺสุ ฐมฺเมสฺสุ สมฺมตฺตํ อิม เต สตฺตา ภพฺพา
อิทํ ตถาคตฺสฺส สตฺตานํ อาสยวฺนฺสเย ฌานํ ฯ

[๒๘๔] กตมํ ตถาคตฺสฺส ยมกปาฎิหิเร ฌานํ ฯ อิธ
ตถาคโต ยมกปาฎิหิโร กโรติ อสวฺรณํ สวเกหิ อูปริมกายโต
อฺคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ เหนฺจิมกายโต อฺทกฺขรารา ปวตฺตติ
เหนฺจิมกายโต อฺคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ อูปริมกายโต อฺทกฺขรารา
ปวตฺตติ ปฺรตฺถิมกายโต อฺคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ ปจฺฉิมกายโต
อฺทกฺขรารา ปวตฺตติ ปจฺฉิมกายโต อฺคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ
ปฺรตฺถิมกายโต อฺทกฺขรารา ปวตฺตติ ทกฺขิณอฺกฺขิโต อฺคฺคิกฺขนฺโธ
ปวตฺตติ วามอฺกฺขิโต อฺทกฺขรารา ปวตฺตติ วามอฺกฺขิโต
อฺคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ ทกฺขิณอฺกฺขิโต อฺทกฺขรารา ปวตฺตติ
ทกฺขิณกณฺณโสตฺโต อฺคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ วามกณฺณโสตฺโต
อฺทกฺขรารา ปวตฺตติ วามกณฺณโสตฺโต อฺคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ
ทกฺขิณกณฺณโสตฺโต อฺทกฺขรารา ปวตฺตติ ทกฺขิณนาสิกาสฺตฺโต

อศุกิขุโข ปวตตติ วามนาสิกาไสตโต อุททธารา ปวตตติ
วามนาสิกาไสตโต อศุกิขุโข ปวตตติ ทกขิมนาสิกาไสตโต
อุททธารา ปวตตติ ทกขิมอัสฏฏโต อศุกิขุโข ปวตตติ
วามอัสฏฏโต อุททธารา ปวตตติ วามอัสฏฏโต อศุกิขุโข
ปวตตติ ทกขิมอัสฏฏโต อุททธารา ปวตตติ ทกขิมหตุถโต
อศุกิขุโข ปวตตติ วามหตุถโต อุททธารา ปวตตติ วามหตุถโต
อศุกิขุโข ปวตตติ ทกขิมหตุถโต อุททธารา ปวตตติ
ทกขิมปสสโต อศุกิขุโข ปวตตติ วามปสสโต อุททธารา
ปวตตติ วามปสสโต อศุกิขุโข ปวตตติ ทกขิมปสสโต
อุททธารา ปวตตติ ทกขิมปาทโต อศุกิขุโข ปวตตติ
วามปาทโต อุททธารา ปวตตติ วามปาทโต อศุกิขุโข ปวตตติ
ทกขิมปาทโต อุททธารา ปวตตติ องคุลลกุเลหิ อศุกิขุโข
ปวตตติ องคุลลนตริกาทิ อุททธารา ปวตตติ องคุลลนตริกาทิ
อศุกิขุโข ปวตตติ องคุลลกุเลหิ อุททธารา ปวตตติ เอเกกโลมโต
อศุกิขุโข ปวตตติ เอเกกโลมโต อุททธารา ปวตตติ
โลมกุปโต โลมกุปโต อศุกิขุโข ปวตตติ โลมกุปโต
โลมกุปโต อุททธารา ปวตตติ จนนัน วณณานัน นีลานัน ปิตกานัน
โลहितกานัน โอทาทานัน มลลเชฏฐานัน ๑ ปกสสรานัน ภควา จงกมติ
นิมมิโต ติฏฐติ วา นิสีทติ วา เสยฺยํ วา กปะเปติ ภควา
ติฏฐติ นิมมิโต จงกมติ วา นิสีทติ วา เสยฺยํ วา กปะเปติ
#๑ ม. มลลเชฏฐานัน ฯ

ภควา นิสีหติ นิรมิตो जगमति वा तिष्ठति वा शेष्यं वा
गपेति भक्वा शेष्यं गपेति निर्मितो जगमति वा तिष्ठति
वा निसीहति वा ॑ भक्वा जगमति वा निसीहति वा शेष्यं वा
गपेति निर्मितो तिष्ठति भक्वा जगमति वा तिष्ठति वा
शेष्यं वा गपेति निर्मितो निसीहति भक्वा तिष्ठति वा निसीहति
वा जगमति वा निर्मितो शेष्यं गपेति ॑ इति तदाकतसु
यमकपाणिहिरे णान् १

---

[२८५] कर्म तदाकतसु महाग्रन्थमाप्तदिया णान् १
पुण्णैः आकारैः प्रसन्नान् पुण्णान् भक्वान् सत्तसु
महाग्रन्था ओगमति आतिष्ठति लोकसन्निवासात् प्रसन्नान्
पुण्णान् भक्वान् सत्तसु महाग्रन्था ओगमति उय्युत्तु
लोकसन्निवासात् १पे१ ओगमति पयात् लोकसन्निवासात् १पे१
ओगमति कुम्भकं प्रणिपन्नो लोकसन्निवासात् प्रसन्नान्
#॑ सी. यु. निर्मितो जगमति भक्वा तिष्ठति वा निसीहति वा शेष्यं वा गपेति
#निर्मितो तिष्ठति भक्वा जगमति वा निसीहति वा शेष्यं वा गपेति निर्मितो
#निसीहति भक्वा जगमति वा तिष्ठति वा शेष्यं वा गपेति निर्मितो शेष्यं गपेति
#भक्वा जगमति वा तिष्ठति वा निसीहति वाति १

พุทฺธานํ ภควนฺตํ สตฺเตสุ มหกรุณา โอกมฺติ อุปฺนียติ โลก
อทุโรติ ปสฺสนฺตํ พุทฺธานํ ภควนฺตํ สตฺเตสุ มหกรุณา
โอกมฺติ อตฺตานิ ๑ โลก อนภิสฺสโรติ ปสฺสนฺตํ พุทฺธานํ
ภควนฺตํ สตฺเตสุ มหกรุณา โอกมฺติ อสฺสโก โลก สพฺพิ
ปหาย คมนียนฺติ ปสฺสนฺตํ พุทฺธานํ ภควนฺตํ สตฺเตสุ มหกรุณา
โอกมฺติ อุโน โลก อติตฺโต ตณฺหาทาโสติ ปสฺสนฺตํ
พุทฺธานํ ภควนฺตํ สตฺเตสุ มหกรุณา โอกมฺติ อตฺตานิ ๒
โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตํ พุทฺธานํ ๗เปฯ อเลณ โลกสนฺนิวาโสติ
ปสฺสนฺตํ ๗เปฯ อสรณ โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตํ ๗เปฯ
อสรณฺญโต โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตํ ๗เปฯ อทุโรติ
โลก อวฺปสนฺโตติ ปสฺสนฺตํ ๗เปฯ สสฺสโล โลกสนฺนิวาโส
วิทฺโธ ปุณฺสฺสเลหิ ตสฺส นตฺถลฺโย โกจิ สฺสฺสฺนํ อทุโรติ
อณฺตร มยาติ ปสฺสนฺตํ อวิชฺชนฺกรารวณ โลกสนฺนิวาโส [๓]
กิลฺสฺสพฺชฺร ปกฺขิตฺโต ๔ ตสฺส นตฺถลฺโย โกจิ อาโลกํ
ทสฺเสตา อณฺตร มยาติ ปสฺสนฺตํ อวิชฺชาคฺโต โลกสนฺนิวาโส
อนฺธฺญโต ปรีโยนฺนุโร ๕ ตนฺตํ กุลาโ ๖ กุพาคฺคณฺจิกฺขาโต ๗
มฺนุชฺสปพฺพชฺญโต อปายทฺคฺคตฺวินิปาตํ สํสารํ นาทิวตฺตตฺติ
ปสฺสนฺตํ อวิชฺชาวิทฺโธ สสฺสฺลิตฺโต โลกสนฺนิวาโส กิลฺสฺสกฺลิตฺโตติ
ปสฺสนฺตํ รากทฺโธ สโมหชฺญิตฺโต โลกสนฺนิวาโส ตสฺส นตฺถลฺโย
โกจิ ชฺญํ วิชฺญิตฺตา อณฺตร มยาติ ปสฺสนฺตํ
#๑ ม. ยู. อตฺตานิ ๑ ๒ ม. อตฺตานิ ๑ ยู. อตฺตานิ ๑ ๓ ม. อนฺธฺญโต ๑
#๔ ม. ยู. กิลฺสฺสพฺชฺร ปกฺขิตฺตํ ๑ ๕ ยู. ปรีโยนฺนุโร ๑ ๖ ม. ตนฺตํ กุลาโ ๑
#๗ ม. กุพาคฺคณฺจิกฺขาโต ๑

ตณฺหาสงฺฆาฏปฏิมุกโก โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ตณฺหาชาเลน
โอดฺตโต ๑ โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ตณฺหาโสเตน วุยฺหติ
โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ตณฺหาสญฺโฆชนน สญฺญตฺโต
โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ตณฺหานุสเยน อนุสญฺโฆ ๒ โลกสนฺนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานํ ตณฺหาสนฺตาเปน สนฺตปฺปติ โลกสนฺนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานํ ตณฺหาปริพาหน ปริทฺยฺหติ โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ
ทิจฺจิสงฺฆาฏปฏิมุกโก โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ทิจฺจิชฺาเลน
โอดฺตโต โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ทิจฺจิสฺโเตน วุยฺหติ
โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ทิจฺจิสญฺโฆชนน สญฺญตฺโต
โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ทิจฺจฺานุสเยน อนุสญฺโฆ โลกสนฺนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานํ ทิจฺจิสนฺตาเปน สนฺตปฺปติ โลกสนฺนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานํ ทิจฺจิปริพาหน ปริทฺยฺหติ โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ
ชาติยา อนุกฺโต โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ๑เปฯ ชฺราย
อนุสญฺโฆ ๓ โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ๑เปฯ พฺยารฺหิ อภิฏฺโต
โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ๑เปฯ มรณฺน อภิหฺโต โลกสนฺนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานํ ๑เปฯ ทฺกฺขปฺปติโต โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ
ตณฺหาชฺ อุทฺทิตโต โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ชฺราปาการปริกฺขิตฺโต
โลกสนฺนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ มจฺจุปาเสน ปริกฺขิตฺโต โลกสนฺนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานํ มหาพนฺชนพนฺโธ โลกสนฺนิวาโส รากพนฺชนน
#๑ สฺ. โอดฺตโต ๑ ๒-๓ อนุสฺหคฺโต ๑

โทสพฺนฺชเนน โมหพฺนฺชเนน มานพฺนฺชเนน ทิฏฺฐิพฺนฺชเนน กิเลสพฺนฺชเนน
ทฺวจริตพฺนฺชเนน ตสฺส นตฺถลฺโย โภจิ พฺนฺช ๑ โมเจตา
อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิ มหาสมฺพาทฺปฏิบัติปฺนฺโน โลกสฺนฺนิวาโส
ตสฺส นตฺถลฺโย โภจิ โอภาส ๒ ทสฺเสตา อณฺณตฺร มยาติ
ปสฺสนฺตานิ มหาปฺลิโพเชน ปฺลิพฺพุทฺโธ โลกสฺนฺนิวาโส ตสฺส
นตฺถลฺโย โภจิ ปฺลิโพชฺ เณเตตา ๓ อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิ
ฯเปฯ มหาปฺปาเตว ปฺติโต โลกสฺนฺนิวาโส ตสฺส นตฺถลฺโย
โภจิ ปฺปาตา อุทฺตตฺตา อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิ มหากนฺตาริ
ปฏิบัติปฺนฺโน โลกสฺนฺนิวาโส ตสฺส นตฺถลฺโย โภจิ กนฺตาริ ตาเรตา
อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิ มหาสํสारे ปฏิปฺนฺโน โลกสฺนฺนิวาโส
ตสฺส นตฺถลฺโย โภจิ สํสารา โมเจตา อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิ
มหาวิทฺทุกฺเค สมฺปริวตฺตติ โลกสฺนฺนิวาโส ตสฺส นตฺถลฺโย โภจิ
วิทฺทุกฺคา อุทฺตตฺตา อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิ มหาปฺลฺเลเป ๔
ปฺลิปฺนฺโน โลกสฺนฺนิวาโส [๕] รากคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา
ชาติยา ชรามฺรณฺเนน โสเกหิ ปฺริเทเวหิ ทฺกฺเขหิ โทมนฺสฺเสหิ
อุปายาเสหิ อพฺภาหโต ตสฺส นตฺถลฺโย โภจิ นิพฺพาเปตา
อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิ อุนฺนิตโก โลกสฺนฺนิวาโส
หณฺณติ นิจฺจมตฺตาณฺ ปตฺตทณฺโฑ ตกฺกาโรติ ปสฺสนฺตานิ
วฏฺฏพฺนฺชนพฺนฺชโร โลกสฺนฺนิวาโส อาฆาตฺนปฺจฺจปฏิบัติโต ตสฺส
นตฺถลฺโย โภจิ โมเจตา อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิ
#๑-๖ โป. พฺนฺชนาฯ ม. พฺนฺชนํฯ ๒ ม. ยฺ. โอภาสํฯ ๓ โป. เณโทฯ
#ม. เณตาฯ ๔ โป. มหาปฺลาเปฯ ม. ยฺ. มหาปฺลิเปฯ ๕ โป. ม. ยฺ. ตสฺส นตฺถลฺโย
#โภจิ ปฺลิปา อุทฺตตฺตา อณฺณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานิฯ เปฯ อพฺภาหโต โลกสฺนฺนิวาโสติ
#ปสฺสนฺตานิฯ เปฯ อาทิตฺโต โลกสฺนฺนิวาโส ...ฯ

อนาโถ โลกสนุนิวาโส ปรมการุณยปตโต ตสส นตถลโย
โกจิ ตาเยตา อณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานํ ฯเปฯ ทุกฺขาภิตฺตฺนโน
โลกสนุนิวาโส จิรตฺตปีฬิตฺติ ปสฺสนฺตานํ นิจฺจคฺชิตฺโต ๑ โลกสนุนิวาโส
นิจฺจปีปาสิตฺติ ปสฺสนฺตานํ ฯเปฯ อนฺุโธ โลกสนุนิวาโส
อจฺจุโกติ ปสฺสนฺตานํ หตฺตเนตฺโต โลกสนุนิวาโส อปริณายโกติ
ปสฺสนฺตานํ วิปถํ ปกฺขนฺุโต ๒ โลกสนุนิวาโส อณฺุชสาปรทฺุโธ
ตสส นตถลโย โกจิ อริยปถํ อานตา อณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานํ
มโหฆปกฺขนฺุโน โลกสนุนิวาโส ตสส นตถลโย โกจิ โອฆา
อฺุทฺตตฺตา อณตฺร มยาติ ปสฺสนฺตานํ ทฺุวิหิ ทิฏฺฐิคฺคเตหิ
ปริยฺยญฺุจฺจิตฺโต โลกสนุนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ตีหิ ทฺุจฺจริเตหิ
วิปฺปฏิปนฺุโน โลกสนุนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ [๓] โยเคหิ ปฺุริโต ๔
โลกสนุนิวาโส จตฺุโยคโยชิตฺติ ปสฺสนฺตานํ จตฺุหิ คณฺุเจหิ
คณฺุจฺจิตฺโต โลกสนุนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ จตฺุหิ อฺุปาทานेหิ
อฺุปาทียติ โลกสนุนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ปณฺุจคฺคิสมารฺุโฬห
โลกสนุนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ปณฺุจหิ กามคฺุณฺุเหหิ รชฺชติ
โลกสนุนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ ปณฺุจหิ นีวรณฺุเหหิ โອตฺถโต
โลกสนุนิวาโสติ ปสฺสนฺตานํ จหิ วิวาทฺมฺุเลหิ วิวทติ โลกสนุนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานํ จหิ คณฺุหากาเยหิ รชฺชติ โลกสนุนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานํ จหิ ทิฏฺฐิคฺคเตหิ ปริยฺยญฺุจฺจิตฺโต โลกสนุนิวาโสติ
#๑ ม. คชิตฺโต ฯ ๒ โป. ปกฺขนฺุโน ฯ ม. ปกฺขนฺุโท ฯ ๓ ม. ยฺุ. จตฺุหิ ฯ
#๔ สฺตี. โป. ม. ยฺุ. ยฺุตฺโต ฯ

ปัสสนุตานํ สุตตหิ อนุสเยหิ อนุสญฺเฐ โลกสนฺนิวาโสติ
ปัสสนุตานํ สุตตหิ สลฺโยชเนหิ สลฺยญฺตุโต โลกสนฺนิวาโสติ
ปัสสนุตานํ สุตตหิ มาเนหิ อุณฺณโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ
อญฺจหิ โลกชฺมเมหิ สมฺปวิวตฺตติ โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ อญฺจหิ
มิจฺจตุเตหิ นียโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ อญฺจหิ ปุริสโทเสหิ
ทุสฺสติ โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ นวหิ อาฆาตวตฺตญฺหิ อาฆาโต ๑
โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ นววิชฺมาเนหิ อุณฺณโต โลกสนฺนิวาโสติ
ปัสสนุตานํ นวหิ ตณฺหามูลเกหิ ชฺมเมหิ รชฺชติ โลกสนฺนิวาโสติ
ปัสสนุตานํ ทสหิ กิเลสวตฺตญฺหิ กิลิฺสฺสติ โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ
ทสหิ อาฆาตวตฺตญฺหิ อาฆาโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ ทสหิ
อกุสเลหิ กมฺมปฺเถหิ สมฺนฺนาคโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ
ทสหิ สลฺโยชเนหิ สลฺยญฺตุโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ
ทสหิ มิจฺจตุเตหิ นียโต ๒ โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ ทสวตฺตญฺกาย
มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺยา ๓ สมฺนฺนาคโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ ทสวตฺตญฺกาย
สทฺกทฺยทิจฺฉิจฺยา สมฺนฺนาคโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ
อญฺจสตตตณฺหาปฺปญฺเจหิ ๔ ปฺปญฺจโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ
พุทฺธานํ ภควฺนฺตํ สุตเตสฺสุ มหากรุณา โอกกมฺติ ทฺวาสญฺญิจฺยา
ทิจฺฉิกเตหิ ปรียญฺจโต โลกสนฺนิวาโสติ ปัสสนุตานํ พุทฺธานํ
#๑ โป. สී. ม. ย. อาฆาโตโต ๑ เวมฺปฺริปี ๑ ๒ ม. นียยาโต ๑
#๓ ม. ย. อนุตคฺคทฺยทิจฺฉิจฺยา ๑ ๔ โป. ม. ย. อญฺจสตตตณฺหาปฺปญฺจสเตหิ ๑

ภควนุตานํ สตเตสุ มหารุณา โอกมติ อหณุมหิ ตินฺโน
โลโก จ อติณฺโน อหณุมหิ มุตฺโต โลโก จ อมุตฺโต
อหณุมหิ ทนฺโต โลโก จ อทนฺโต อหณุมหิ สนฺโต โลโก
จ อสนฺโต อหณุมหิ อสฺสตุโ โลโก จ อนสฺสตุโ อหณุมหิ
ปรินิพฺพุโต โลโก จ อปรินิพฺพุโต อหณุมหิ ๑ ตินฺโน ตาเรตุํ
มุตฺโต โมเจตุํ ทนฺโต ทเมตุํ สนฺโต สเมตุํ อสฺสตุโ อสฺสาเสตุํ
ปรินิพฺพุโต [๒] ปรีนิพฺพาเปตฺตุนฺติ ปสฺสนฺตานํ พุทฺธานํ ภควนุตานํ
สตเตสุ มหารุณา โอกมติ อิทํ ตถาคตฺตสฺส มหารุณาสมาปตฺติยา ภาณํ ฯ

[๒๘๖] กตมํ ตถาคตฺตสฺส สพฺพญฺญุตฺตภาณํ ฯ สพฺพสงฺขตฺตมสงฺขตํ
อนวเสสํ ชานาตีติ สพฺพญฺญุตฺตภาณํ ตตฺถ อวฺรณํ
นตฺถิติ อนวฺรณํ ภาณํ อนาคตํ สพฺพํ ชานาตีติ สพฺพญฺญุตฺตภาณํ
ตตฺถ อวฺรณํ นตฺถิติ อนวฺรณํ ภาณํ อตีตํ สพฺพํ
ชานาตีติ สพฺพญฺญุตฺตภาณํ ตตฺถ อวฺรณํ นตฺถิติ อนวฺรณํ
ภาณํ ปจฺจุปปนฺนํ สพฺพํ ชานาตีติ สพฺพญฺญุตฺตภาณํ ตตฺถ
อวฺรณํ นตฺถิติ อนวฺรณํ ภาณํ จกฺขุญฺเจว รูปา จ เอวํ
ตํ สพฺพํ ชานาตีติ สพฺพญฺญุตฺตภาณํ ตตฺถ อวฺรณํ นตฺถิติ
อนวฺรณํ ภาณํ โสตฺถญฺเจว สทฺทา จ ฯเปฯ ฆานญฺเจว
คฺนฺธา จ ชิวฺหา เจว รสา จ กาโย เจว โผฏฺฐพฺพา จ มโน
#๑ ม. ย. ปโหมิ ขวฺวาทํ ... ฯ ๒ โป. ปเร ฯ ม. ปเร จ ฯ

เจว ธมฺมา จ เอวํ ตํ สพุพฺพํ ชานาตีติ สพุพฺพญฺตถาวณํ ตตฺถ
อวารณํ นตฺถิติ อนาวรณํ ฅาณํ ฯ

[๒๘๗] ยาวตา อนิจฺจญฺจํ ทุกฺขญฺจํ อนตฺตญฺจํ [๑] สพุพฺพํ
ชานาตีติ สพุพฺพญฺตถาวณํ ตตฺถ อวารณํ นตฺถิติ อนาวรณํ
ฅาณํ ยาวตา รูปสฺส อนิจฺจญฺจํ ทุกฺขญฺจํ อนตฺตญฺจํ สพุพฺพํ
ชานาตีติ สพุพฺพญฺตถาวณํ ตตฺถ อวารณํ นตฺถิติ อนาวรณํ
ฅาณํ ยาวตา เวทนาย ยาวตา สญฺญา ยาวตา สงฺขารานํ
ยาวตา วิญฺญาณสฺส ยาวตา จกฺขุสฺส ฯเปฯ ชรามรณสฺส
อนิจฺจญฺจํ ทุกฺขญฺจํ อนตฺตญฺจํ สพุพฺพํ ชานาตีติ สพุพฺพญฺตถาวณํ
ตตฺถ อวารณํ นตฺถิติ อนาวรณํ ฅาณํ ฯ

[๒๘๘] ยาวตา อภิญฺญา ยาวตา อภิญฺจญฺจํ สพุพฺพํ ชานาตีติ
สพุพฺพญฺตถาวณํ ตตฺถ อวารณํ นตฺถิติ อนาวรณํ ฅาณํ
ยาวตา ปริญฺญา ยาวตา ปริญฺจญฺจํ ยาวตา ปหานาย ๒ ปหานญฺจํ
ยาวตา ภาวนาย ภาวนญฺจํ ยาวตา สจฺฉนิกิริยา ยาวตา สจฺฉนิกิริยาญฺจํ
สพุพฺพํ ชานาตีติ สพุพฺพญฺตถาวณํ ตตฺถ อวารณํ นตฺถิติ
อนาวรณํ ฅาณํ ยาวตา ขนฺธานํ ขนฺธญฺจํ สพุพฺพํ ชานาตีติ
สพุพฺพญฺตถาวณํ ตตฺถ อวารณํ นตฺถิติ อนาวรณํ ฅาณํ
ยาวตา ธาตฺวานํ ธาตฺวญฺจํ ยาวตา อายตฺตานํ อายตฺตญฺจํ ยาวตา
สงฺขตฺตานํ สงฺขตฺตญฺจํ ยาวตา อสงฺขตฺตสฺส อสงฺขตฺตญฺจํ สพุพฺพํ ชานาตีติ
สพุพฺพญฺตถาวณํ ตตฺถ อวารณํ นตฺถิติ อนาวรณํ ฅาณํ ฯ

#๑ ม. ย. ตํ ฯ เอวมุปริปิ ฯ ๒ ม. ย. ปหานสฺส ฯ

[๒๘๕] ยาวตา กุสเล ฐมเม สพุพ ชานาตีติ สพุพญตถาณ
ตตถ อวารณ นตถิติ อนวารณ ฌาณ ยาวตา อกุสเล
ฐมเม ยาวตา อพุยาคเต ฐมเม ยาวตา กามาจเร ฐมเม
ยาวตา รุปาจเร ฐมเม ยาวตา อรูปาจเร ฐมเม ยาวตา
อปริยาปนเน ฐมเม สพุพ ชานาตีติ สพุพญตถาณ ตตถ
อวารณ นตถิติ อนวารณ ฌาณ ยาวตา ทุกขสส ทุกขญจ
สพุพ ชานาตีติ สพุพญตถาณ ตตถ อวารณ นตถิติ อนวารณ
ฌาณ ยาวตา สมุทสส สมุทญจ ยาวตา นิโรธสส นิโรธญจ
ยาวตา มกคสส มกคญจ สพุพ ชานาตีติ สพุพญตถาณ
ตตถ อวารณ นตถิติ อนวารณ ฌาณ ฯ

[๒๕๐] ยาวตา อตถปฏิสมภิทาย อตถปฏิสมภิทญจ สพุพ
ชานาตีติ สพุพญตถาณ ตตถ ฯเปฯ ยาวตา ฐมมปฏิสมภิทาย
ฐมมปฏิสมภิทญจ ยาวตา นิรุตติปฏิสมภิทาย นิรุตติปฏิสมภิทญจ
ยาวตา ปฏิภาณปฏิสมภิทาย ปฏิภาณปฏิสมภิทญจ สพุพ ชานาตีติ
สพุพญตถาณ ตตถ อวารณ นตถิติ อนวารณ ฌาณ
ยาวตา อินุทริยปโรปรียคเต ฌาณ สพุพ ชานาตีติ สพุพญตถาณ
ตตถ อวารณ นตถิติ อนวารณ ฌาณ ยาวตา สตตาน
อสาขานุสเย ฌาณ ยาวตา ยมกปาฏิหิเร ฌาณ ยาวตา
มหากรณาสมาปตติยา ฌาณ สพุพ ชานาตีติ สพุพญตถาณ
ตตถ อวารณ นตถิติ อนวารณ ฌาณ ฯ

[๒๕๑] ขาวตา สเทวกสุส โลกสุส สมารกสุส สพรหมกสุส
สสุสมณพราหมณียา ปชาย สเทวมนุสสาย ทิฏฺฐิ สุตฺ มุตฺ
วิญญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา สพุพฺ ฆานาตีติ
สพฺพญฺญุตถาณํ ตตฺถ อวารณํ นตฺถิติ อนาวรณํ ถาณํ ฯ

น ตสุส อทิฏฺฐมิชฺชตฺถิ กิณฺจิ อโถ อวิญญาตมฆานิตพุพฺ
สพุพฺ อภิณฺญาสิ ยทตฺถิ เเนยฺยํ ๑ ตถาคโถ เตน (สมเณน ๒)
สมนฺตจกฺขุติ ฯ

[๒๕๒] สมนฺตจกฺขุติ เกนตฺเถน สมนฺตจกฺขุ ฯ จุทฺทส
พุทฺธถาณานิ ทฺกฺเข ถาณํ พุทฺธถาณํ ทฺกฺขสมฺทเย ถาณํ
พุทฺธถาณํ ทฺกฺขนิโรเธ ถาณํ พุทฺธถาณํ ทฺกฺขนิโรธคามินียา
ปฏฺธิปทาย ถาณํ พุทฺธถาณํ อตฺถปฏฺธิสมฺภิเท ถาณํ พุทฺธถาณํ
ธมฺมปฏฺธิสมฺภิเท ถาณํ พุทฺธถาณํ นิรุตฺติปฏฺธิสมฺภิเท ถาณํ
พุทฺธถาณํ ปฏฺธิภาณปฏฺธิสมฺภิเท ถาณํ พุทฺธถาณํ อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺเต
ถาณํ พุทฺธถาณํ สตฺตทานํ อาสยानุสเย ถาณํ
พุทฺธถาณํ ยมกปาฏฺธิหิเร ถาณํ พุทฺธถาณํ มหากรฺณาสมปาตฺติยา
ถาณํ พุทฺธถาณํ สพุพฺญฺญุตถาณํ พุทฺธถาณํ อนาวรณถาณํ
พุทฺธถาณํ อิมานิ จุทฺทส พุทฺธถาณานิ อิเมสํ
จุทฺทสนฺนํ พุทฺธถาณานํ อาทิโต อฏฺฐ ถาณานิ สวากสาธาณานิ
จ ถาณานิ อสาธาณานิ สวากเถहि ฯ

#๑ เณยฺยนตฺติปี ปาโฐ ฯ ๒ สฺวี. อัย น ทิสสตี ฯ

[๒๕๓] ยาวตา ทุกฺขสฺส ทุกฺขญฺโโจ สพุโป ฌาโต
อณฺฌาโต ทุกฺขญฺโโจ นตฺถิติ สพุพฺพณฺณตฺตวณฺณํ ตตฺถ อวฺวณฺณํ
นตฺถิติ อนวฺวณฺณํ ฌาณํ ยาวตา ทุกฺขสฺส ทุกฺขญฺโโจ [๑] สพุโป
ทิกฺขุโโจ สพุโป วิทิตฺโต สพุโป สจฺฉิกฺกิตฺโต สพุโป ผสฺสฺสิตฺโต ๒ ปฺลยฺยา
อผสฺสฺสิตฺโต ปฺลยฺยา ทุกฺขญฺโโจ นตฺถิติ สพุพฺพณฺณตฺตวณฺณํ ตตฺถ
อวฺวณฺณํ นตฺถิติ อนวฺวณฺณํ ฌาณํ ยาวตา สมฺมทฺยสฺส สมฺมทฺยญฺโโจ
ยาวตา นิโรธสฺส นิโรธญฺโโจ ยาวตา มคฺคสฺส มคฺคญฺโโจ
ยาวตา อตฺถปฺปฏิสมฺภิทาย อตฺถปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ ยาวตา ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิทาย
ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ ยาวตา นินฺรุตฺติปฺปฏิสมฺภิทาย
นินฺรุตฺติปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ ยาวตา ปฺฏิภาณปฺปฏิสมฺภิทาย ปฺฏิภาณปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ
สพุโป ฌาโต สพุโป ทิกฺขุโโจ สพุโป วิทิตฺโต สพุโป
สจฺฉิกฺกิตฺโต สพุโป ผสฺสฺสิตฺโต ปฺลยฺยา อผสฺสฺสิตฺโต ปฺลยฺยา ปฺฏิภาณปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ
นตฺถิติ สพุพฺพณฺณตฺตวณฺณํ ตตฺถ อวฺวณฺณํ นตฺถิติ
อนวฺวณฺณํ ฌาณํ ยาวตา อินฺทุริยปฺโรปรียตฺเต ฌาณํ ยาวตา
สตุตฺตานิ อสฺขานุสฺเส ฌาณํ ยาวตา ยมกปาฏฺฐิหิเร ฌาณํ
ยาวตา มหากรฺรณาสมาปตฺติยา ฌาณํ สพุพฺ ฌาตํ สพุพฺ ทิกฺขุจํ
สพุพฺ วิทิตํ สพุพฺ สจฺฉิกฺกิตํ สพุพฺ ผสฺสฺสิตํ ๒ ปฺลยฺยา อผสฺสฺสิตํ
ปฺลยฺยา มหากรฺรณาสมาปตฺติยา ฌาณํ นตฺถิติ สพุพฺพณฺณตฺตวณฺณํ
ตตฺถ อวฺวณฺณํ นตฺถิติ อนวฺวณฺณํ ฌาณํ ยาวตา สทฺเวกสฺส
โลกสฺส สมารกสฺส สพุรหฺมกสฺส สสฺสมณพุราหฺมณฺนิยา ปชาย
#๑ ม. ย. สพุโป ฌาโต ฯ ๒ โป. สพุพฺตฺถ ผสฺสฺสิตฺโต ผสฺสฺสิตํ ฯ

สเทวมนุสสาย ทิฏฐิ สุตฺ มุตฺ วิญญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ
อนุวิจริตํ มนสา สพฺพํ ญาตํ สพฺพํ ทิฏฐิ สพฺพํ วิทิตํ สพฺพํ
สจฺฉิกตํ สพฺพํ ผสฺสิตํ ปญฺญา ย อผสฺสิตํ ปญฺญา นตฺถิติ
สพฺพญฺญตฺตวณฺณํ ตตฺถ อวารณฺณํ นตฺถิติ อนวารณฺณํ ญาณํ ฯ

น ตสฺส อทิฏฐมิชฺชตฺถิ กิณฺจิ อโถ อวิญญาตมฺชานิตพฺพํ
สพฺพํ อภิญญาสิ ยตฺถตฺถิ เนยฺยํ ๑ ตถาคโถ เตน (สมเยน ๒)
สมนฺตจกฺขุติ ฯ

ฅาณกถา นิฏฺฐิตา ฯ

มฺหาเวคฺเช ทิฏฺฐิกถา

[๒๕๔] กติ ทิฏฺฐิฏฺฐานานิ กติ ทิฏฺฐิปรียฎฺฐานานิ กติ
ทิฏฺฐิโย กติ ทิฏฺฐาภินิเวสา กตโม ทิฏฺฐิฏฺฐานสมฺมุขมาโต ๓ กติ
อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ฯ

กติ ทิฏฺฐิฏฺฐานานิติ อฏฺฐ ทิฏฺฐิฏฺฐานานิ ฯ กติ ทิฏฺฐิปรียฎฺฐานานิติ
อฏฺฐารส ทิฏฺฐิปรียฎฺฐานานิ ฯ กติ ทิฏฺฐิโยติ โสพส
ทิฏฺฐิโย ฯ กติ ทิฏฺฐาภินิเวสาคิ ตีสสตํ ทิฏฺฐาภินิเวสา ฯ
กตโม ทิฏฺฐิฏฺฐานสมฺมุขมาโตติ โสตาปตฺตมกุโ ทิฏฺฐิฏฺฐานสมฺมุขมาโต ฯ
#๑-๒ เหฏฺฐาฐตฺเตน เวทิตพฺพํ ฯ ๓ ม. ย. ... สมฺมุขมาโตติ กา ทิฏฺฐิติ
#อภินิเวส ... ฯ

[๒๕๕] กติ ๑ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฐิติ ๒ รูป เอตัมม
เอโสหสมฺมุ เอโส เม อตฺตาคิ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฐิ เวทนี
เอตัมม ๗เป๗ สณฺณ เอตัมม สงฺขาร เอตัมม
วิญฺญาณ เอตัมม เอโสหสมฺมุ เอโส เม อตฺตาคิ อภินิเวสปรามาโส
ทิฏฐิ ๗ จกฺขุ เอตัมม โสตํ เอตัมม ฆานํ
เอตัมม ชิวฺหํ เอตัมม กายํ เอตัมม มนํ เอตัมม
เอโสหสมฺมุ เอโส เม อตฺตาคิ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฐิ ๗ รูป ๓
เอตัมม สทฺทํ เอตัมม กนฺธํ เอตัมม รสํ เอตัมม
โผฏฺฐพฺพํ เอตัมม ฌมฺมํ เอตัมม เอโสหสมฺมุ เอโส เม
อตฺตาคิ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฐิ ๗

[๒๕๖] จกฺขุวิญฺญาณํ เอตัมม โสตวิญฺญาณํ เอตัมม
ฆานวิญฺญาณํ เอตัมม ชิวฺหาวิญฺญาณํ เอตัมม กายวิญฺญาณํ
เอตัมม มโนวิญฺญาณํ เอตัมม เอโสหสมฺมุ เอโส เม
อตฺตาคิ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฐิ ๗ จกฺขุสมฺมุสฺสํ เอตัมม
โสตสมฺมุสฺสํ เอตัมม ฆานสมฺมุสฺสํ เอตัมม ชิวฺหาสมฺมุสฺสํ
เอตัมม กายสมฺมุสฺสํ เอตัมม มโนสมฺมุสฺสํ เอตัมม
เอโสหสมฺมุ เอโส เม อตฺตาคิ อภินิเวสปรามาโส
ทิฏฐิ ๗ จกฺขุสมฺมุสฺสञฺจ เวทนี โสตสมฺมุสฺสञฺจ เวทนี ฆานสมฺมุสฺสञฺจ
เวทนี ชิวฺหาสมฺมุสฺสञฺจ เวทนี กายสมฺมุสฺสञฺจ เวทนี มโนสมฺมุสฺสञฺจ
#๑ ม. ย. กถิ ๗ ๒ ม. ย. อติสทฺโท นคฺคิ ๗ ๓ ม. รูป ๗

เวทน์ เอตํ มม เอโสหฺมสฺมิ เอโส เม อตุตฺตาคี

อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิจิ ฯ

[๒๕๗] รูปสณฺณํ เอตํ มม สทฺทสณฺณํ คนฺขสณฺณํ รสสณฺณํ
โผฏฺฐพฺพสณฺณํ เอตํ มม เอโสหฺมสฺมิ เอโส เม อตุตฺตาคี
อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิจิ ฯ รูปสณฺณเจตน์ เอตํ มม สทฺทสณฺณเจตน์
คณฺขสณฺณเจตน์ รสสณฺณเจตน์ โผฏฺฐพฺพสณฺณเจตน์ ชมฺมสณฺณเจตน์
เอตํ มม เอโสหฺมสฺมิ เอโส เม อตุตฺตาคี อภินิเวสปรามาโส
ทิฏฺฐิจิ ฯ รูปตณฺหํ เอตํ มม สทฺทตณฺหํ เอตํ มม
คณฺขตณฺหํ รสตณฺหํ โผฏฺฐพฺพตณฺหํ เอตํ มม เอโสหฺมสฺมิ เอโส
เม อตุตฺตาคี อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิจิ ฯ รูปวิตกฺกํ เอตํ มม
สทฺทวิตกฺกํ คณฺขวิตกฺกํ รสวิตกฺกํ โผฏฺฐพฺพวิตกฺกํ ชมฺมวิตกฺกํ
เอตํ มม เอโสหฺมสฺมิ เอโส เม อตุตฺตาคี อภินิเวสปรามาโส
ทิฏฺฐิจิ ฯ รูปวិچارํ เอตํ มม สทฺทวិچارํ เอตํ มม คณฺขวិچارํ
เอตํ มม รสวิچارํ เอตํ มม โผฏฺฐพฺพวิچارํ เอตํ มม ชมฺมวิچارํ
เอตํ มม เอโสหฺมสฺมิ เอโส เม อตุตฺตาคี อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิจิ ฯ

[๒๕๘] ปจฺจวិชาตฺถํ เอตํ มม อาโปชาตฺถํ เอตํ มม เตโชชาตฺถํ
เอตํ มม วาโยชาตฺถํ เอตํ มม อากาสชาตฺถํ เอตํ มม
วิญฺญาณชาตฺถํ เอตํ มม เอโสหฺมสฺมิ เอโส เม อตุตฺตาคี
อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิจิ ฯ ปจฺจวีกสิณฺณํ อาโปกสิณฺณํ เตโชกสิณฺณํ

วาโยกสิณํ นีลกสิณํ ปิตกสิณํ โลहितกสิณํ โอทาทกสิณํ อากาศกสิณํ
วิญญาณกสิณํ เอตํ มม เอโสหสมฺมุณี เอโส เม อตฺตาคี
อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิจิ ฯ

[๒๕๕] เกสํ เอตํ มม โลมํ เอตํ มม นํปิ เอตํ มม
ทนต์ํ เอตํ มม ตจฺจํ เอตํ มม มิสํ เอตํ มม นหารุํ เอตํ
มม อฏฺฐี เอตํ มม อฏฺฐิมิณฺขํ เอตํ มม วกฺกํ เอตํ มม
หทยํ เอตํ มม ยกนํ เอตํ มม กิโถมกํ เอตํ มม ปิหกํ
เอตํ ฯเปฯฯ เขฬํ เอตํ มม สีมานิกํ เอตํ มม ลลิกํ
เอตํ มม มุตฺตํ เอตํ มม มตฺตลฺลฺงกํ เอตํ มม เอโสหสมฺมุณี
เอโส เม อตฺตาคี อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิจิ ฯ

[๓๐๐] จกฺขายตฺนํ เอตํ มม รูปรายตฺนํ เอตํ มม โสตายตฺนํ
เอตํ มม สทฺทหายตฺนํ เอตํ มม ฆานายตฺนํ เอตํ มม
คณฺธายตฺนํ เอตํ มม ชิฺวฺหายตฺนํ รสายตฺนํ กายายตฺนํ
โผฏฺฐพฺพายตฺนํ มนฺธายตฺนํ ฐมฺมฺมายตฺนํ เอตํ มม จกฺขุชาตฺตุ เอตํ
มม รูปรชาตฺตุ เอตํ มม จกฺขุวิญญาณชาตฺตุ เอตํ มม
โสตรชาตฺตุ เอตํ มม สทฺททชาตฺตุ เอตํ มม โสตฺตวิญญาณชาตฺตุ
เอตํ มม ฆานชาตฺตุ คณฺธชาตฺตุ ฆานวิญญาณชาตฺตุ ชิฺวหาชาตฺตุ
รสชาตฺตุ ชิฺวหาวิญญาณชาตฺตุ กายชาตฺตุ โผฏฺฐพฺพชาตฺตุ กายวิญญาณชาตฺตุ
มโนชาตฺตุ เอตํ มม ฐมฺมชาตฺตุ เอตํ มม
มโนวิญญาณชาตฺตุ เอตํ มม เอโสหสมฺมุณี เอโส เม อตฺตาคี

อภินิเวสปรามาโส ทิฏฐิ ฯ

[๓๐๑] จกขุณฺทริยฺ เอตํ มม โสติณฺทริยฺ เอตํ มม ฆานินฺทริยฺ
เอตํ มม ชิวฺหิณฺทริยฺ กายินฺทริยฺ จีวิตินฺทริยฺ โสมนสฺสสินฺทริยฺ
โทมนสฺสสินฺทริยฺ อุเปกฺขินฺทริยฺ สทฺธิณฺทริยฺ วิริยินฺทริยฺ สติณฺทริยฺ
สมาธิณฺทริยฺ ปญฺณินฺทริยฺ เอตํ มม เอโสหฺมสมฺมิ เอโส เม
อตุตฺตาคิ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฐิ ฯ

[๓๐๒] กามชาตฺถุ เอตํ มม รูปรชาตฺถุ เอตํ มม อรฺูปรชาตฺถุ
เอตํ มม กามภวํ เอตํ มม รูปรภวํ เอตํ มม สลฺยณภวํ
เอตํ มม อสลฺยณภวํ เอตํ มม เนวสลฺยณานาสลฺยณภวํ
เอตํ มม เอกโวการภวํ เอตํ มม จตุโวการภวํ เอตํ
มม ปญฺจโวการภวํ เอตํ มม ปจฺจมชฺชฌานํ เอตํ มม ทฺุติยชฺชฌานํ
เอตํ มม ตฺุติยชฺชฌานํ เอตํ มม จตฺุตฺุตฺุชฺชฌานํ เอตํ
มม เมตฺุตฺุตาเจโตวิมฺุตฺุติ เอตํ มม กรฺุณฺญาเจโตวิมฺุตฺุติ เอตํ มม
มฺุทิตาเจโตวิมฺุตฺุติ เอตํ มม อุเปกฺกฺขาเจโตวิมฺุตฺุติ เอตํ มม
อากาसानญฺายตฺุณสฺมาปฺตฺุติ วิญฺญาณญฺายตฺุณสฺมาปฺตฺุติ อากิณฺุญฺายตฺุณสฺมาปฺตฺุติ
เนวสลฺยณานาสลฺยณายตฺุณสฺมาปฺตฺุติ เอตํ มม
เอโสหฺมสมฺมิ เอโส เม อตุตฺุตฺุตฺุ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฐิ ฯ

[๓๐๓] อวิชฺชํ เอตํ มม สจฺจขาร เอตํ มม วิญฺญาณํ
เอตํ มม นามรฺูปี เอตํ มม สพฺายตฺุณํ เอตํ มม ผสฺสุํ เอตํ มม
เวทฺุณํ เอตํ มม ตณฺุหํ เอตํ มม อุปาทานํ เอตํ มม ภวํ เอตํ

มม ชาติ เอตัม มม ชรามรณัม เอตัม มม เอโสหสมฺมิ
เอโส เม อตฺตาคิ อภินเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ เอวํ อภินเวสปรามาโส
ทิฏฺฐิ ฯ

[๓๐๔] กตมานิ อฏฺฐ ทิฏฺฐิจฺ्ञานานิ ฯ ขนฺธาปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ
อวิขฺชาปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ ผสฺโสปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ สลฺลยาปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ
วิตกฺกาปี ๑ ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อโยนิโสมนสิกาโรปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ
ปาปมิตฺโตปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ ปฺรโตฆโสภาปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ ฯ

ขนฺธา เหตุ ขนฺธา ปจฺจโย ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อุปาทาย สมฺภูจฺ्ञานญฺเจน
เอวํ ขนฺธาปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อวิขฺชา เหตุ อวิขฺชา
ปจฺจโย ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อุปาทาย สมฺภูจฺ्ञานญฺเจน เอวํ อวิขฺชาปี
ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ ผสฺโส เหตุ ผสฺโส ปจฺจโย ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อุปาทาย
สมฺภูจฺ्ञานญฺเจน เอวํ ผสฺโสปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ สลฺลยา เหตุ
สลฺลยา ปจฺจโย ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อุปาทาย สมฺภูจฺ्ञานญฺเจน เอวํ
สลฺลยาปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ วิตกฺกา ๒ เหตุ วิตกฺกา ปจฺจโย ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ
อุปาทาย สมฺภูจฺ्ञานญฺเจน เอวํ วิตกฺกาปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อโยนิโสมนสิกาโร
เหตุ อโยนิโสมนสิกาโร ปจฺจโย ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ
อุปาทาย สมฺภูจฺ्ञานญฺเจน เอวํ อโยนิโสมนสิกาโรปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ
ปาปมิตฺโต เหตุ ปาปมิตฺโต ปจฺจโย ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อุปาทาย
สมฺภูจฺ्ञานญฺเจน เอวํ ปาปมิตฺโตปี ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ ปฺรโตฆโสภา เหตุ
ปฺรโตฆโสภา ปจฺจโย ทิฏฺฐิจฺ्ञานํ อุปาทาย สมฺภูจฺ्ञานญฺเจน เอวํ
#๑ ม. ย. วิตกฺโกปี ฯ ๒ ม. ย. วิตกฺโก ฯ เอวมฺปริปี ฯ

ปรโตโมโสปี ทิฏฐิภูจัน อิมานิ อฏฐ ทิฏฐิภูจันานานิ ฯ

[๓๐๕] กตมานิ อฏฐารส ทิฏฐิปริยภูจันานานิ ฯ ยา ทิฏฐิ
ทิฏฐิคตํ ทิฏฐิคหนํ ทิฏฐิกนตารํ ทิฏฐิวิสูกํ ทิฏฐิวิปนนตํ ๑
ทิฏฐิสลโลชนํ ทิฏฐิสลลํ ทิฏฐิสมภโว ๒ ทิฏฐิปลิโพโซ ทิฏฐิพนชนํ
ทิฏฐิปปาโต ทิฏฐานุสโย ทิฏฐิสนตาโป ทิฏฐิปริพาโห ทิฏฐิคณโโจ
ทิฏฐุปาทานํ ทิฏฐาภินเวโส ทิฏฐิปรามาโส อิมานิ
อฏฐารส ทิฏฐิปริยภูจันานานิ ฯ

[๓๐๖] กตมา โสพส ทิฏฐิโย ฯ อตฺสาททิฏฐิ อตฺตานุทิฏฐิ
มิจฺฉาทิฏฐิ สกฺกายทิฏฐิ สกฺกายวตฺตกา สสฺสตทิฏฐิ สกฺกายวตฺตกา
อฺจฺเจททิฏฐิ อนตฺตคฺคาหิกา ทิฏฐิ ปุพฺพนตฺตานุทิฏฐิ
อปรนตฺตานุทิฏฐิ สลโลชนิกา ทิฏฐิ อหนฺติ มานวินิพนฺชา ทิฏฐิ
มมฺนติ มานวินิพนฺชา ทิฏฐิ อตฺตวาทปฏฺฐิตฺยตฺตา ทิฏฐิ โลกวาทปฏฺฐิตฺยตฺตา
ทิฏฐิ ภาวทิฏฐิ วิภวทิฏฐิ อีมา โสพส ทิฏฐิโย ฯ [๗]

[๓๐๗] อตฺสาททิฏฐิยา กตฺติหากาเรหิ อภินเวโส โหติ
อตฺตานุทิฏฐิยา กตฺติหากาเรหิ อภินเวโส โหติ มิจฺฉาทิฏฐิยา
กตฺติหากาเรหิ อภินเวโส โหติ สกฺกายทิฏฐิยา กตฺติหากาเรหิ
อภินเวโส โหติ สกฺกายวตฺตกา สสฺสตทิฏฐิยา กตฺติหากาเรหิ
อภินเวโส โหติ สกฺกายวตฺตกา อฺจฺเจททิฏฐิยา กตฺติหากาเรหิ
อภินเวโส โหติ อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฐิยา กตฺติหากาเรหิ
อภินเวโส โหติ ปุพฺพนตฺตานุทิฏฐิยา กตฺติหากาเรหิ อภินเวโส โหติ
#๑ ม. ย. ทิฏฐิวิปนฺนทิตํ ฯ ๒ ม. ย. ทิฏฐิสมภโว ฯ ๓ ม. กตเม ตีณิ สติ
#ทิฏฐาภินเวสา ... ฯ

อปฺรณฺตานุทิกฺขิยา กตฺติหาคารฺเห อภินิเวโส โหติ สลฺยโลชนิกาย
ทิกฺขิยา กตฺติหาคารฺเห อภินิเวโส โหติ อหฺนฺติ มานวินิพนฺธาย
ทิกฺขิยา กตฺติหาคารฺเห อภินิเวโส โหติ มมฺนฺติ มานวินิพนฺธาย
ทิกฺขิยา กตฺติหาคารฺเห อภินิเวโส โหติ อตฺตวาทปฏิสฺยตฺตตาย
ทิกฺขิยา กตฺติหาคารฺเห อภินิเวโส โหติ โลกวาทปฏิสฺยตฺตตาย
ทิกฺขิยา กตฺติหาคารฺเห อภินิเวโส โหติ ภวทิกฺขิยา
กตฺติหาคารฺเห อภินิเวโส โหติ วิภวทิกฺขิยา กตฺติหาคารฺเห
อภินิเวโส โหติ ฯ

[๓๐๘] อสฺสาททิกฺขิยา ปณฺจจตฺตีสาย อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ
อตฺตานุทิกฺขิยา วิสฺตฺติยา อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ มิจฺจนาทิกฺขิยา
ทสฺสหารฺเห อภินิเวโส โหติ สกฺกายทิกฺขิยา วิสฺตฺติยา
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ สกฺกายวตฺตฺตฺตฺต สสฺสตทิกฺขิยา
ปณฺณรฺสฺหิ อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ สกฺกายวตฺตฺตฺต
อฺจฺเจททิกฺขิยา ปณฺจหารฺเห อภินิเวโส โหติ อนุตฺตคฺคาหิกาย
ทิกฺขิยา ปณฺณาสาย อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ปุพฺพณฺตานุทิกฺขิยา
อภฺจฺจารฺสฺหิ อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ อปรณฺตานุทิกฺขิยา
จตฺตจตฺตฺตไฟฺสาย อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ สลฺยโลชนิกาย ทิกฺขิยา
อภฺจฺจารฺสฺหิ อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ อหฺนฺติ มานวินิพนฺธาย
ทิกฺขิยา อภฺจฺจารฺสฺหิ อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ มมฺนฺติ
มานวินิพนฺธาย ทิกฺขิยา อภฺจฺจารฺสฺหิ อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ

อตุตวาทปฏิสฺยตุตตาย ทิฏฺฐิยา วิสฺตึยา อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ
โถกวาทปฏิสฺยตุตตาย ทิฏฺฐิยา อฏฺฐหิ อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ
ภวทิฏฺฐิยา เอถุนวิสฺตึยา อากาเรหิ ๑ อภินิเวโส โหติ วิภวทิฏฺฐิยา
เอถุนวิสฺตึยา อากาเรหิ ๒ อภินิเวโส โหติ ฯ

[๓๐๕] อสฺสาททิฏฺฐิยา กตเมหิ ปณฺจตุตฺตีสาย อากาเรหิ
อภินิเวโส โหติ ฯ ยํ รูปํ ปฏิจฺจ อูปฺปชฺชติ สฺขํ โสมนสฺสํ อัย
รูปสฺส อสฺสาทอติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น อสฺสาท
อสฺสาท น ทิฏฺฐิ อณฺเวย ทิฏฺฐิ อณฺโวย อสฺสาท ยา จ
ทิฏฺฐิ โย จ อสฺสาท อัย วุจฺจติ อสฺสาททิฏฺฐิ อสฺสาททิฏฺฐิ
มิจฺฉาททิฏฺฐิ ทิฏฺฐิวิปตฺติ ตาย ทิฏฺฐิวิปตฺติยา สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล
ทิฏฺฐิวิปฺโน ทิฏฺฐิวิปฺโน ปุคฺคโล น เสวิตพฺโพ น ภชิตพฺโพ
น ปยฺรูปาสิตพฺโพ ตํ กิสฺสเหตุ ทิฏฺฐิ หิสฺส ปาปีกา ยา
ทิฏฺฐิ โย ราโค ๓ โส น ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น ราโค อณฺเวย ทิฏฺฐิ
อณฺโวย ราโค ยา จ ทิฏฺฐิ โย จ ราโค อัย วุจฺจติ ทิฏฺฐิราโค
ตาย จ ทิฏฺฐิยา เตน จ ราเคน สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล
ทิฏฺฐิราครโต ๔ ทิฏฺฐิราครเต ปุคฺคเล ทินฺนทานํ นมฺหปฺผลํ โหติ
นมหานิสฺสํ ตํ กิสฺสเหตุ ทิฏฺฐิ หิสฺส ปาปีกา อสฺสาททิฏฺฐิ
มิจฺฉาททิฏฺฐิ มิจฺฉาททิฏฺฐิกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส เทว จ คติโย
นโร ยวํ ตฺริจฺฉานโยนิ วา มิจฺฉาททิฏฺฐิกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส
#๑-๒ สฺตี. ม. ยฺ. เอเกน อากาเรน ฯ ๓ ม. โย ทิฏฺฐิยา ราโค ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ
#๔ ม. ยฺ. ... ราครตุโต ... ราครตุเต ฯ

ยลฺเจว กายกมฺมํ ยถาทิฏฺฐิสมตฺตํ ๑ สมาทินฺนํ ยลฺจ วจิกมฺมํ
 ยลฺจ มโนกมฺมํ ยถาทิฏฺฐิสมตฺตํ สมาทินฺนํ ยา จ เจตนา ยา
 จ ปตฺถนา โย จ ปณฺธิ เย จ สงฺขารรา สพฺเพ เต ฌมฺมา
 อนิฏฺฐาย อกนฺตตาย อมฺนาปาย อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตฺตํ ตํ
 กิสฺสเหตุ ทิฏฺฐิ หิสฺส ปาปิกา เสยฺยถาปิ นิมฺพฬิํ วา
 โกสาคถิฬิํ วา ติตฺตคฺกลาฬิฬิํ วา อลฺลตาย ปจฺวิยา นิกฺขิตฺตํ
 ยลฺเจว ปจฺวีรํ อฺปาทียติ ยลฺจ อาโปรํ อฺปาทียติ สพฺพนฺตํ
 ติตฺตคฺกตาย กญฺจตาย อสารถาย ๒ สํวตฺตฺตํ ตํ กิสฺสเหตุ ฬิฬิ
 หิสฺส ปาปิกํ เอวเมว มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส ปุริสํคฺคสฺส ยลฺเจว
 กายกมฺมํ ยถาทิฏฺฐิสมตฺตํ สมาทินฺนํ ยลฺจ วจิกมฺมํ ยลฺจ
 มโนกมฺมํ ยถาทิฏฺฐิสมตฺตํ สมาทินฺนํ ยา จ เจตนา ยา จ
 ปตฺถนา โย จ ปณฺธิ เย จ สงฺขารรา สพฺเพ เต ฌมฺมา
 อนิฏฺฐาย อกนฺตตาย อมฺนาปาย อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตฺตํ ตํ
 กิสฺสเหตุ ทิฏฺฐิ หิสฺส ปาปิกา อสฺสาททิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ยา
 ทิฏฺฐิ ๓ ทิฏฺฐิกตํ ทิฏฺฐิกหนํ ๗เปฯ ทิฏฺฐาภินิเวสปรามาโส โหติฯ

[๓๑๐] ยํ เวทนํ ปฏิจฺจ ยํ สลฺลํ ปฏิจฺจ ยํ สงฺขาร
 ปฏิจฺจ ยํ วิญฺญาณํ ปฏิจฺจ ยํ จกฺขุ ปฏิจฺจ ยํ โสคํ
 ปฏิจฺจ ยํ ฆานํ ปฏิจฺจ ยํ ชิวฺหํ ปฏิจฺจ ยํ กายํ ปฏิจฺจ
 ยํ มนํ ปฏิจฺจ ยํ รูเป ปฏิจฺจ ยํ สทฺเท ปฏิจฺจ ยํ คนฺธ
 #๑ สี. ยถาทิฏฺฐิสมตฺตํ ๗ ๒ ม. อสาคตฺตตาย ๗ เอวมฺปริปี ๗ ๓ ม. ย.
 #มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๗ ๔ ม. อตฺถิ สลฺลโฆชนานิ เจว ทิฏฺฐิโย จ อตฺถิ สลฺลโฆชนานิ
 #น จ ทิฏฺฐิโย กตฺมานิ ๗เปฯ อิมานิ สลฺลโฆชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย ๗

ปฏิจฺจ ยํ รเส ปฏิจฺจ ยํ โฝฏฺฐพฺเพ ปฏิจฺจ ยํ ฌมเม
 ปฏิจฺจ ยํ จกฺขุวิญญาณํ ปฏิจฺจ ยํ โสตฺตวิญญาณํ ปฏิจฺจ
 ยํ ฆานวิญญาณํ ปฏิจฺจ ยํ ชิวฺหาวิญญาณํ ปฏิจฺจ ยํ
 กายวิญญาณํ ปฏิจฺจ ยํ มโนวิญญาณํ ปฏิจฺจ ยํ จกฺขุสมฺผลํ
 ปฏิจฺจ ยํ โสตฺตสมฺผลํ ปฏิจฺจ ยํ ฆานสมฺผลํ ปฏิจฺจ ยํ
 ชิวฺหาสมฺผลํ ปฏิจฺจ ยํ กายสมฺผลํ ปฏิจฺจ ยํ มโนสมฺผลํ
 ปฏิจฺจ ยํ จกฺขุสมฺผลํ เวทนํ ปฏิจฺจ ยํ โสตฺตสมฺผลํ
 เวทนํ ปฏิจฺจ ยํ ฆานสมฺผลํ เวทนํ ปฏิจฺจ ยํ ชิวฺหาสมฺผลํ
 เวทนํ ปฏิจฺจ ยํ กายสมฺผลํ เวทนํ ปฏิจฺจ ยํ
 มโนสมฺผลํ เวทนํ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ สฺจํ โสมนสฺสํ มโนสมฺผลสฺสชย
 เวทนาย อสฺสาโทติ อภินเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ
 น อสฺสาโท อสฺสาโท น ทิฏฺฐิ อณฺเวย ทิฏฺฐิ อณฺเวย อสฺสาโท
 ยา จ ทิฏฺฐิ โย จ อสฺสาโท อยํ วุจฺจติ อสฺสาททิฏฺฐิ
 อสฺสาททิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิวิปตฺติ ตาย ทิฏฺฐิวิปตฺติยา
 สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโต ทิฏฺฐิวิปฺนฺโน ทิฏฺฐิวิปฺนฺโน ปุคฺคโต
 น เสวิตพฺโพ น ภชิตพฺโพ น ปยฺรูปาสิตพฺโพ ตํ กิสฺสเหตุ
 ทิฏฺฐิ หิสฺส ปาปกา ยา ทิฏฺฐิ โย ราโค โส น ทิฏฺฐิ
 ทิฏฺฐิ น ราโค อณฺเวย ทิฏฺฐิ อณฺเวย ราโค ยา จ ทิฏฺฐิ
 โย จ ราโค อยํ วุจฺจติ ทิฏฺฐิราโค ตาย จ ทิฏฺฐิยา เตน
 จ ราเคน สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโต ทิฏฺฐิราครโต ทิฏฺฐิราครเต

ปุคฺคเต ทินฺนทานํ นมฺหปฺพลํ โหติ นมฺหานิสฺสํ ตํ กิฺสฺสเหตุ
 ทิฏฺฐิ หิฺสฺส ปาปิกา อสฺสาททิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิกิฺสฺส
 ปุริสปุคฺคตสฺส เทว จ คติโย นิรโย วา ติรจฺฉานโยนิ
 วา มิจฺฉาทิฏฺฐิกิฺสฺส ปุริสปุคฺคตสฺส ยญฺเจว กายกมฺมํ
 ยถาทิฏฺฐิสมคฺคตํ สฺมาทินฺนํ ยญฺจ วจิกมฺมํ ยญฺจ มโนกมฺมํ
 ยถาทิฏฺฐิสมคฺคตํ สฺมาทินฺนํ ยา จ เจตนา ยา จ ปตฺถนา โย
 จ ปณฺธิ เย จ สงฺขารรา สพฺเพ เต ฐมฺมา อนิฏฺฐาย อกฺนฺตาย
 อมฺนาปาย อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺติ ตํ กิฺสฺสเหตุ ทิฏฺฐิ
 หิฺสฺส ปาปิกา เสยฺยถาปี นิมฺพพิชฺชํ วา โกสฺสทกัิพิชฺชํ วา
 ติตฺตกฺลาพฺพิชฺชํ วา อลฺลทาย ปจฺวิยา นิกฺขิตฺตํ ยญฺเจว ปจฺวีรตํ
 อุปาทียติ ยญฺจ อาโปรตํ อุปาทียติ สพฺพนฺตํ ติตฺตกฺตตาย
 กฏฺกตตาย อสฺารตตาย สํวตฺตติ ตํ กิฺสฺสเหตุ พิชฺชํ หิฺสฺส ปาปิกํ
 เอมฺว มิจฺฉาทิฏฺฐิกิฺสฺส ปุริสปุคฺคตสฺส ยญฺเจว กายกมฺมํ
 ยถาทิฏฺฐิสมคฺคตํ สฺมาทินฺนํ ยญฺจ วจิกมฺมํ ยญฺจ มโนกมฺมํ
 ยถาทิฏฺฐิสมคฺคตํ สฺมาทินฺนํ ยา จ เจตนา ยา จ ปตฺถนา โย
 จ ปณฺธิ เย จ สงฺขารรา สพฺเพ เต ฐมฺมา อนิฏฺฐาย
 อกฺนฺตาย อมฺนาปาย อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺติ ตํ กิฺสฺสเหตุ
 ทิฏฺฐิ หิฺสฺส ปาปิกา อสฺสาททิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ยา ทิฏฺฐิ ๑
 ทิฏฺฐิกิฺตํ ทิฏฺฐิกิฺหนํ ฯเปฯ ทิฏฺฐาภินิเวสปรามาโส ๒ โหติ ๓ อิมฺหิ
 อฏฺฐารสฺหิ อากาเรหิ ปริยฏฺฐิตจฺจิตฺตสฺส สํโยโค อสฺสาททิฏฺฐิฏฺฐตา ๔
 #๑ ม. มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯ ๒ ม. ทิฏฺฐาภินิเวโส ทิฏฺฐิปรามาโส ฯ ๓ ม. ย. อัย ปาโธ
 #นตฺถิ ฯ ๔ ม. ย. อสฺสาททิฏฺฐิฏฺฐตา มิจฺฉาทิฏฺฐิอิมฺ เทว ปาจา นตฺถิ ฯ

มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๑

[๓๑๑] อตฺถิ สลฺยโลชนานิ เจว ทิฏฺฐิโย จ อตฺถิ
 สลฺยโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย ๑ กตฺมานิ สลฺยโลชนานิ เจว
 ทิฏฺฐิโย จ ๑ สกฺกายทิฏฺฐิปรามาโส เจว ๑ สกฺกายทิฏฺฐิ สีสพฺพตปรามาโส
 จ อิมานิ สลฺยโลชนานิ เจว ทิฏฺฐิโย จ ๑ กตฺมานิ
 สลฺยโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย ๑ กามราคสลฺยโลชนํ ปฏฺฉิมสลฺยโลชนํ
 มานสลฺยโลชนํ วิจิกิฉฺฉาสลฺยโลชนํ ภวราคสลฺยโลชนํ
 อิศฺสาสลฺยโลชนํ มจฺฉริยสลฺยโลชนํ อนุสยสลฺยโลชนํ อวิชฺชาสลฺยโลชนํ
 อิมานิ สลฺยโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย ๑ อสฺสาททิฏฺฐิยา ๒
 อิมเหติ ปรฺยจตฺตีสาย อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ๒ ๑

[๓๑๒] อตฺตานุทิฏฺฐิยา กตฺเมหิ วิสฺตึยา อากาเรหิ อภินิเวโส
 โหติ ๑ อิธ อสฺสุตฺวา ปุณฺชชฺโน อริยานํ อทฺสฺสาวิ อริยธมฺมสฺส
 อโกวิทฺโธ อริยธมฺเม อวินิตฺโต สปรฺปริสฺสานํ อทฺสฺสาวิ สปรฺปริสฺสธมฺมสฺส
 อโกวิทฺโธ สปรฺปริสฺสธมฺเม อวินิตฺโต รูปี อตฺตโต สมนฺุปรฺสฺสตี รูปรฺวนุตฺติ
 วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา รูปี รูปรฺสฺมี วา อตฺตานํ เวทนํ สลฺยลํ
 สขฺขารํ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนฺุปรฺสฺสตี วิญฺญาณวฺนุตฺติ วา
 อตฺตานํ อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ วิญฺญาณวฺนุตฺติ วา อตฺตานํ ๑

[๓๑๓] กถิ รูปี อตฺตโต สมนฺุปรฺสฺสตี ๑ อิธฺกจฺโจ ปจฺจวิกสิณํ
 อตฺตโต สมนฺุปรฺสฺสตี ยํ ปจฺจวิกสิณํ โส อหํ โย อหํ
 ตํ ปจฺจวิกสิณนฺุติ ปจฺจวิกสิณญจ อตฺตญจ อทฺวํยํ สมนฺุปรฺสฺสตี
 #๑ ม. ยฺ. อิม เทว ปาจา นตฺถิ ๑ ๒ ม. ยฺ. อิม ฉ ปาจา นตฺถิ ๑

เสขยถาปี เตลปฺปทีปสฺส ฉายโต ยา อจฺฉิ ๑ โส วนฺโณ โย
 วนฺโณ สฺวา อจฺฉิตฺติ อจฺฉินฺนจ วนฺณนฺนจ อทฺทวํ สมนฺุปสฺสตี
 เอวเมว อึเชกจฺโจ ปจฺวิกสิณฺ์ อตฺตโต สมนฺุปสฺสตี ยํ
 ปจฺวิกสิณฺ์ โส อหํ โย อหํ ตํ ปจฺวิกสิณฺฺนตี ปจฺวิกสิณฺฺนจ
 อตฺตลฺลจ อทฺทวํ สมนฺุปสฺสตี อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น
 วตฺถ วตฺถ น ทิฏฺฐิ อลฺลนา ทิฏฺฐิ อลฺลํ วตฺถ ยา จ
 ทิฏฺฐิ ยลฺลจ วตฺถ อยํ ปจฺมา รูปวตฺถกา อตฺตานุทฺทิฏฺฐิ อตฺตานุทฺทิฏฺฐิ
 มิจฺฉาทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิวิปตฺติ อตฺตานุทฺทิฏฺฐิกสฺส ๒ ปุริสปฺกคฺคสฺส
 เทว จ คตฺติโย ๆเปฯ อิมานิ สลฺยโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย
 อึเชกจฺโจ อาโปกสิณฺ์ เตโชกสิณฺ์ วาโยกสิณฺ์ นิลกสิณฺ์ ปิตกสิณฺ์
 โลหิตกสิณฺ์ โอทาทกสิณฺ์ อตฺตโต สมนฺุปสฺสตี ยํ โอทาทกสิณฺ์
 โส อหํ โย อหํ ตํ โอทาทกสิณฺฺนตี โอทาทกสิณฺฺนจ อตฺตลฺลจ
 อทฺทวํ สมนฺุปสฺสตี เสขยถาปี เตลปฺปทีปสฺส ฉายโต ยา อจฺฉิ
 โส วนฺโณ โย วนฺโณ สฺวา อจฺฉิตฺติ อจฺฉินฺนจ วนฺณนฺนจ
 อทฺทวํ สมนฺุปสฺสตี เอวเมว อึเชกจฺโจ ๆเปฯ โอทาทกสิณฺฺนจ
 อตฺตลฺลจ อทฺทวํ สมนฺุปสฺสตี อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ
 น วตฺถ วตฺถ น ทิฏฺฐิ อลฺลนา ทิฏฺฐิ อลฺลํ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิ
 ยลฺลจ วตฺถ อยํ ปจฺมา รูปวตฺถกา อตฺตานุทฺทิฏฺฐิ อตฺตานุทฺทิฏฺฐิ
 มิจฺฉาทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิวิปตฺติ ๆเปฯ อิมานิ สลฺยโลชนานิ น จ
 ทิฏฺฐิโย เอวํ รูปํ อตฺตโต สมนฺุปสฺสตี ๆ

#๑ ม. ย. อจฺฉิ ๆ เอวํปริปี ๆ ๒ ม. ย. มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส ๆ

[๓๑๔] กถิ รุปวนุตติ อตตานิ สมนุปลสฺสตี ฯ อิเชกจฺโจ
เวทนี สลฺลํ สงฺขารे วิญฺเณณํ อตฺตโต สมนุปลสฺสตี ตสฺส เอว
โหติ อัย โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อัย อตฺตา อิมินา
รูปเณ รูปวาทิ รูปวนุตติ อตตานิ สมนุปลสฺสตี เสยฺยถาปี รุกฺโข
ฌายาสมฺปนฺโน อสฺส ตเมนนํ ปุริโส เอว วเทยฺย อัย รุกฺโข
อัย ฌายา อญฺโหล รุกฺโข อญฺเณ ฌายา โส โข ปนํ รุกฺโข
อิมาย ฌายาย ฌายาวาทิ ฌายาวนุตติ รุกฺโข สมนุปลสฺสตี เอวเมว
อิเชกจฺโจ เวทนี สลฺลํ สงฺขารे วิญฺเณณํ อตฺตโต สมนุปลสฺสตี
ตสฺส เอว โหติ อัย โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อัย อตฺตา
อิมินา รูปเณ รูปวาทิ รูปวนุตติ อตตานิ สมนุปลสฺสตี อग्นิเวสปรามาโส
ทิกฺขิจิ ทิกฺขิจิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิกฺขิจิ อญฺเณ ทิกฺขิจิ
อญฺลํ วตฺถุ ยา จ ทิกฺขิจิ ยถจ วตฺถุ อัย ทุตฺติยา รูปวตฺถุ
อตฺตานุทิกฺขิจิ อตฺตานุทิกฺขิจิ มิจฺฉาทิกฺขิจิ ฯเปฯ อิมานิ
สลฺโลชนานิ น จ ทิกฺขิจิโย เอว รูปวนุตติ อตตานิ สมนุปลสฺสตี ฯ

[๓๑๕] กถิ อตฺตนิ รูปํ สมนุปลสฺสตี ฯ อิเชกจฺโจ เวทนี
สลฺลํ สงฺขารे วิญฺเณณํ อตฺตโต สมนุปลสฺสตี ตสฺส เอว โหติ
อัย โข เม อตฺตา อิมสฺมิญจ ปน อตฺตนิ อิทํ รูปนฺติ อตฺตนิ
รูปํ สมนุปลสฺสตี เสยฺยถาปี ปุพฺผิ คนฺธสมฺปนฺนํ อสฺส ตเมนนํ
ปุริโส เอว วเทยฺย อิทํ ปุพฺผิ อัย คนฺโธ อญฺลํ ปุพฺผิ อญฺโหล
คนฺโธ โส โข ปนํ คนฺโธ อิมสฺมี ปุพฺผติ ปุพฺผสฺมี คนฺธํ

สมนุปลสฺสติ เอวเมว อิเชกฺโข เวทนี สลฺลํ สงฺขารे วิญฺเฒาณํ
อตุตโต สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอว โหติ อัย โข เม อตุตา
อิมสฺมิญจ ปน อตุตฺตนิ อิทํ รูปนฺติ อตุตฺตนิ รูปํ สมนุปลสฺสติ อภินิเวสปรามาโส
ทิกฺขุจฺจ ทิกฺขุจฺจ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิกฺขุจฺจ ฯเปฯ
อัย ตติยา รูปวตฺถุกา อตุตฺตานุทิกฺขุจฺจ อตุตฺตานุทิกฺขุจฺจ มิจฺฉาทิกฺขุจฺจ
ทิกฺขุจฺจวิปตฺติ ฯเปฯ อิมานิ สลฺลโฆชนานิ น จ ทิกฺขุจฺจโย เอว
อตุตฺตนิ รูปํ สมนุปลสฺสติ ฯ

[๓๑๖] ถลํ รูปสฺมี อตุตฺตานิ สมนุปลสฺสติ ฯ อิเชกฺโข เวทนี
สลฺลํ สงฺขารे วิญฺเฒาณํ อตุตโต สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอว โหติ
อัย โข เม อตุตา โส โข ปน เม อัย อตุตา อิมสฺมี รูปเต
รูปสฺมี อตุตฺตานิ สมนุปลสฺสติ เสยฺยถาปี มณฺเฑ กรณฺฑเก ปกฺขิตฺโต
อสฺส ตเมนํ ปฺริโส เอว วเทยฺย อัย มณฺเฑ อัย กรณฺฑโก
อญฺโฆ มณฺเฑ อญฺโฆ กรณฺฑโก โส โข ปนายิ มณฺเฑ อิมสฺมี
กรณฺฑเกติ กรณฺฑกสฺมี มณฺเฑ สมนุปลสฺสติ เอวเมว อิเชกฺโข
เวทนี สลฺลํ สงฺขารे วิญฺเฒาณํ อตุตโต สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอว
โหติ อัย โข เม อตุตา โส โข ปน เม อัย อตุตา อิมสฺมี
รูปเต รูปสฺมี อตุตฺตานิ สมนุปลสฺสติ อภินิเวสปรามาโส ทิกฺขุจฺจ
ทิกฺขุจฺจ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิกฺขุจฺจ อญฺเฒา ทิกฺขุจฺจ อญฺลํ วตฺถุ
ยา จ ทิกฺขุจฺจ ยลฺลจ วตฺถุ อัย จตุตฺถา รูปวตฺถุกา อตุตฺตานุทิกฺขุจฺจ
อตุตฺตานุทิกฺขุจฺจ มิจฺฉาทิกฺขุจฺจ ทิกฺขุจฺจวิปตฺติ ฯเปฯ อิมานิ สลฺลโฆชนานิ

น จ ทิฏฺฐิโย เอวํ รูปสมิ อุตฺตานํ สมฺนุปลฺสฺสติ ฯ

[๓๑๗] กถิ เวทนี อุตฺตโต สมฺนุปลฺสฺสติ ฯ อิเชกฺโข
 จกฺขุสมฺผลฺสฺสํ เวทนี โสตฺตสมฺผลฺสฺสํ เวทนี ฆานสมฺผลฺสฺสํ เวทนี
 ชิวหาสมฺผลฺสฺสํ เวทนี กายสมฺผลฺสฺสํ เวทนี มโนสมฺผลฺสฺสํ เวทนี
 อุตฺตโต สมฺนุปลฺสฺสติ ยา มโนสมฺผลฺสฺสา เวทนา โส อหิ โย
 อหิ สทา มโนสมฺผลฺสฺสา เวทนาติ มโนสมฺผลฺสฺสํ เวทนญจ
 อุตฺตญจ อทฺวํยํ สมฺนุปลฺสฺสติ เสยฺยถาปี เตลปฺปทีปฺสฺส ฌายโต
 ยา อจฺฉิ โส วณฺโณ โย วณฺโณ สทา อจฺฉีติ อจฺฉิณฺจ
 วณฺณญจ อทฺวํยํ สมฺนุปลฺสฺสติ เอวเมว อิเชกฺโข มโนสมฺผลฺสฺสํ
 เวทนี อุตฺตโต สมฺนุปลฺสฺสติ ยา มโนสมฺผลฺสฺสา เวทนา โส อหิ
 โย อหิ สทา มโนสมฺผลฺสฺสา เวทนาติ มโนสมฺผลฺสฺสํ เวทนญจ
 อุตฺตญจ อทฺวํยํ สมฺนุปลฺสฺสติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ
 น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ อณฺเณ ทิฏฺฐิ อณฺเณ วตฺถุ ยา จ
 ทิฏฺฐิ ยญจ วตฺถุ อัยํ ปจฺจมา เวทनावตฺถุกา อุตฺตานุทิฏฺฐิ
 อุตฺตานุทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิวิปฺตฺติ ฯเปฯ อิมานิ สลฺโยชนานิ
 น จ ทิฏฺฐิโย เอวํ เวทนี อุตฺตโต สมฺนุปลฺสฺสติ ฯ

[๓๑๘] กถิ เวทनावนฺตํ อุตฺตานํ สมฺนุปลฺสฺสติ ฯ อิเชกฺโข
 สลฺยํ สงฺขารे วิญฺญาณํ รูปํ อุตฺตโต สมฺนุปลฺสฺสติ ตสฺส เอวํ
 โหติ อัยํ โข เม อุตฺตา โส โข ปน เม อัยํ อุตฺตา อิมาย
 เวทนาย เวทनावติ เวทनावนฺตํ อุตฺตานํ สมฺนุปลฺสฺสติ เสยฺยถาปี

รุกโข ฉายาสมปนโน อสส ตเมณ ปุริโส เอว วเทยย อัย
รุกโข อัย ฉายา อญโณ รุกโข อญญา ฉายา โส โข ปนาย
รุกโข อิมาย ฉายาย ฉายาวาติ ฉายาวนุต รุกโข สมนุปลสฺสตีเอวเมว
อิเชกฺโข สลฺลํ สงฺขาร วิญฺญาณํ รูปํ อตฺตโต สมนุปลสฺสตี
ตสฺส เอว โหติ อัย โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อัย อตฺตา
อิมาย เวทนาย เวทนาวาติ เวทนานุต อตฺตานํ สมนุปลสฺสตี
อภิเนวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถ วตฺถ น ทิฏฺฐิ อญญา
ทิฏฺฐิ อญฺญํ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิ ยลฺลจ วตฺถ อัย ทุตฺติยา เวทनावตฺถกา
อตฺตานุทิจฺฉิ อตฺตานุทิจฺฉิ มิจฺฉาทิจฺฉิ ทิฏฺฐิวิปฺตติ ฯเปฯ
อิมานิ สลฺลโชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เอว เวทนานุต อตฺตานํ
สมนุปลสฺสตี ฯ

[๓๑๕] กถิ อตฺตนิ เวทนํ สมนุปลสฺสตี ฯ อิเชกฺโข สลฺลํ
สงฺขาร วิญฺญาณํ รูปํ อตฺตโต สมนุปลสฺสตี ตสฺส เอว โหติ อัย
โข เม อตฺตา อิมสฺมิญฺจ ปน อตฺตนิ อัย เวทนาติ อตฺตนิ
เวทนํ สมนุปลสฺสตี เสยฺยถาปี ปุปฺผิ คนฺธสมปนฺนํ อสส ตเมณ
ปุริโส เอว วเทยย อิทํ ปุปฺผิ อัย คนฺโธ อญฺญํ ปุปฺผิ อญฺโณ
คนฺโธ โส โข ปนาย คนฺโธ อิมสฺมิ ปุปฺเพติ ปุปฺพสฺมิ คนฺธ
สมนุปลสฺสตี เอวเมว อิเชกฺโข สลฺลํ สงฺขาร วิญฺญาณํ รูปํ
อตฺตโต สมนุปลสฺสตี ตสฺส เอว โหติ อัย โข เม อตฺตา
อิมสฺมิญฺจ ปน อตฺตนิ อัย เวทนาติ อตฺตนิ เวทนํ สมนุปลสฺสตี

อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ ฯเปฯ
อัย คตฺติยา เวทनावตฺถุกา อตฺตานุทิจฺฉิ อตฺตานุทิจฺฉิ มิจฺฉาทิจฺฉิ
ทิฏฺฐิวิปตฺติ ฯเปฯ อิมานิ สลฺยโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เอว
อตฺตนิ เวทนํ สมนุสฺสติ ฯ

[๑๒๐] กถิ เวทนาย อตฺตานิ สมนุสฺสติ ฯ อิเชกฺโข
สลฺยํ สงฺขารे วิญฺญาณํ รูปํ อตฺตโต สมนุสฺสติ ตสฺส เอว
โหติ อัย โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อัย อตฺตา อิมาย
เวทนายาติ เวทนาย อตฺตานิ สมนุสฺสติ เสยฺยถาปี ฯเปฯ
กรณฺทกสมิ มณิ สมนุสฺสติ เอวเมว อิเชกฺโข สลฺยํ สงฺขารे
วิญฺญาณํ รูปํ อตฺตโต สมนุสฺสติ ตสฺส เอว โหติ อัย โข
เม อตฺตา โส โข ปน เม อัย อตฺตา อิมาย เวทนายาติ
เวทนาย อตฺตานิ สมนุสฺสติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ
น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ อญฺญา ทิฏฺฐิ อญฺญํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ
ยญฺจ วตฺถุ อัย จตฺตถา เวทनावตฺถุกา อตฺตานุทิจฺฉิ อตฺตานุทิจฺฉิ
มิจฺฉาทิจฺฉิ ทิฏฺฐิวิปตฺติ ฯเปฯ อิมานิ สลฺยโลชนานิ
น จ ทิฏฺฐิโย เอว เวทนาย อตฺตานิ สมนุสฺสติ ฯ

[๑๒๑] กถิ สลฺยํ อตฺตโต สมนุสฺสติ ฯ อิเชกฺโข
จกฺขุสมฺพสฺสขํ สลฺยํ โสตสมฺพสฺสขํ สลฺยํ ฆานสมฺพสฺสขํ สลฺยํ
ชิวหาสมฺพสฺสขํ สลฺยํ กายสมฺพสฺสขํ สลฺยํ มโนสมฺพสฺสขํ สลฺยํ
อตฺตโต สมนุสฺสติ ยา มโนสมฺพสฺสชา สลฺยา โส อหิ โย

อหิ สทา มโนสมมุสฺสชา สลฺลวติ มโนสมมุสฺสชฺ สลฺลนฺจ
 อตฺตลฺจ อทฺวํ สมนฺุสฺสติ เสยฺยถาปี เตลปฺปทีปฺสฺส ฌายโต ยา
 อจฺฉิ โส วณฺโณ โย วณฺโณ สทา อจฺฉิตฺติ อจฺฉินฺจ วณฺณนฺจ
 อทฺวํ สมนฺุสฺสติ เอวเมว อีเชกฺจฺโจ มโนสมมุสฺสชฺ สลฺลนฺ
 อตฺตโต สมนฺุสฺสติ ยา มโนสมมุสฺสชา สลฺลว โส อหิ โย
 อหิ สทา มโนสมมุสฺสชา สลฺลวติ มโนสมมุสฺสชฺ สลฺลนฺจ
 อตฺตลฺจ อทฺวํ สมนฺุสฺสติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น
 วตฺถ วตฺถ น ทิฏฺฐิ อลฺลว ทิฏฺฐิ อลฺลนฺ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิ
 ยนฺจ วตฺถ อยํ ปจฺจมา สลฺลวาวตฺถกา อตฺตานุทิฏฺฐิ อตฺตานุทิฏฺฐิ
 มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺลวโชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย
 เอวํ สลฺลนฺ อตฺตโต สมนฺุสฺสติ ฯ

[๑๒๒] กถิ สลฺลวาวนฺตํ อตฺตานํ สมนฺุสฺสติ ฯ อีเชกฺจฺโจ
 สงฺขารเ วิญฺญาณํ รูปํ เวทนํ อตฺตโต สมนฺุสฺสติ ตสฺส เอวํ
 โหติ อยํ โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อยํ อตฺตา อิมาย
 สลฺลวาย สลฺลวาวติ สลฺลวาวนฺตํ อตฺตานํ สมนฺุสฺสติ เสยฺยถาปี
 รุกฺโข ฉายาสมฺปนฺโน อสฺส ตเมนํ ปฺริโส เอวํ วเทยฺย
 อยํ รุกฺโข อยํ ฉายา อลฺลว รุกฺโข อลฺลว ฉายา โส โข
 ปนายํ รุกฺโข อิมาย ฉายาย ฉายาวติ ฉายาวนฺตํ รุกฺโข สมนฺุสฺสติ
 เอวเมว อีเชกฺจฺโจ สงฺขารเ วิญฺญาณํ รูปํ เวทนํ อตฺตโต
 สมนฺุสฺสติ ตสฺส เอวํ โหติ อยํ โข เม อตฺตา โส โข ปน

เม อัย อตุตา อิมาย สลฺลยา สลฺลยา วาติ สลฺลยา วนฺตํ อตุตานิ
สมนุสฺสตี อภินเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถ วตฺถ น
ทิฏฺฐิ อลฺลยา ทิฏฺฐิ อลฺลํ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิ ยลฺลจ วตฺถ
อัย ทุตฺติยา สลฺลยา วตฺถกา อตุตานุทิฏฺฐิ อตุตานุทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ
ฯเปฯ อิมานิ สลฺลโยชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เอว
สลฺลยา วนฺตํ อตุตานิ สมนุสฺสตี ฯ

[๓๒๓] กถิ อตุตนิ สลฺลํ สมนุสฺสตี ฯ อิเชกฺโขจ สงฺขาร
วิญฺญาณํ รูปํ เวทนํ อตุตโต สมนุสฺสตี ตสฺส เอว โหติ อัย
โฆ เม อตุตา อิมสฺมิญฺจ ปน อตุตนิ อัย สลฺลยาติ อตุตนิ
สลฺลํ สมนุสฺสตี เสยฺยถาปี ปุปฺผิ กนฺธสมฺปนฺนํ อสฺส ตเมนํ
ปฺริโส เอว วเทยฺย อิทํ ปุปฺผิ อัย กนฺโธ อลฺลํ ปุปฺผิ
อลฺลโย กนฺโธ โส โฆ ปนายํ กนฺโธ อิมสฺมิ ปุปฺผेติ ปุปฺผสฺมิ
กนฺธํ สมนุสฺสตี เอวเมว อิเชกฺโขจ สงฺขาร วิญฺญาณํ รูปํ
เวทนํ อตุตโต สมนุสฺสตี ตสฺส เอว โหติ อัย โฆ เม อตุตา
อิมสฺมิญฺจ ปน อตุตนิ อัย สลฺลยาติ อตุตนิ สลฺลํ สมนุสฺสตี
อภินเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถ วตฺถ น ทิฏฺฐิ อลฺลยา
ทิฏฺฐิ อลฺลํ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิ ยลฺลจ วตฺถ อัย ตุตฺติยา
สลฺลยา วตฺถกา อตุตานุทิฏฺฐิ อตุตานุทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ
สลฺลโยชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เอว อตุตนิ สลฺลํ สมนุสฺสตี ฯ

[๓๒๔] กถิ สลฺลยา อตุตานิ สมนุสฺสตี ฯ อิเชกฺโขจ

สงขาร วิญญาณ รูป เวทน อตตโต สมนุปลสฺสตี ตสฺส เอว
 โหติ อัย โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อัย อตฺตา อิมาย
 สลฺลายาตี สลฺลายาย อตฺตานํ สมนุปลสฺสตี เสยฺยถาปี มณิ
 กรณฺทเก ปกฺขิตฺโต อสฺส ตเมนํ ปุริโส เอว วเทยฺย อัย
 มณิ อัย กรณฺทโก อญฺโล มณิ อญฺโล กรณฺทโก โส
 โข ปนํยํ มณิ อิมสฺมี กรณฺทเกตี กรณฺทกสฺมี มณิ สมนุปลสฺสตี
 เอวเมว อีเชกฺจโจ สงขาร วิญญาณ รูป เวทน อตตโต สมนุปลสฺสตี
 ตสฺส เอว โหติ อัย โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อัย
 อตฺตา อิมาย สลฺลายาตี สลฺลายาย อตฺตานํ สมนุปลสฺสตี อग्นิเวสฺปรามาสี
 ทิฏฺฐิจิ ทิฏฺฐิจิ น วตฺถ วตฺถ น ทิฏฺฐิจิ อญฺณา
 ทิฏฺฐิจิ อญฺณํ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิจิ ยญฺจ วตฺถ อัย จตฺตฺตา
 สลฺลาวตฺถกา อตฺตานุทิจิ อตฺตานุทิจิ มิจฺฉาทิฏฺฐิจิ ฯเปฯ
 อิมานิ สลฺโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิจโย เอว สลฺลายาย อตฺตานํ
 สมนุปลสฺสตี ฯ

[๓๒๕] ถถ สงขาร อตตโต สมนุปลสฺสตี ฯ อีเชกฺจโจ จกฺขุสมฺผลสฺสชํ
 เจตนํ โสตสมฺผลสฺสชํ เจตนํ ฆานสมฺผลสฺสชํ เจตนํ
 ชิวหาสมฺผลสฺสชํ เจตนํ กายสมฺผลสฺสชํ เจตนํ มโนสมฺผลสฺสชํ เจตนํ
 อตตโต สมนุปลสฺสตี ยา มโนสมฺผลสฺสชา เจตนา โส อหํ โย อหํ
 สา มโนสมฺผลสฺสชา เจตนาตี มโนสมฺผลสฺสชํ เจตนญฺจ อตฺตญฺจ
 อทฺวํยํ สมนุปลสฺสตี เสยฺยถาปี เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต ยา อจฺฉิ

โส วนฺโณ โย วนฺโณ สทา อจฺฉิตฺติ อจฺฉินฺนจ วนฺณนฺนจ
อทฺทวํ สมนฺุปลฺสุตฺติ เอวเมว อิเชกฺจฺโจ มโนสมฺผลฺสุตฺตํ เจตนํ
อตุตฺโต สมนฺุปลฺสุตฺติ ยา มโนสมฺผลฺสุตฺตา เจตนา โส อหํ โย อหํ
สทา มโนสมฺผลฺสุตฺตา เจตนาติ มโนสมฺผลฺสุตฺตํ เจตนฺนจ อตุตฺตจ
อทฺทวํ สมนฺุปลฺสุตฺติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ
วตฺถุ น ทิฏฺฐิ อณฺณา ทิฏฺฐิ อณฺณํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยณฺจ
วตฺถุ อยํ ปจฺมา สงฺขารวตฺถุกา อตุตฺตานุทฺทิฏฺฐิ อตุตฺตานุทฺทิฏฺฐิ
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺยโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เอวํ
สงฺขารे อตุตฺโต สมนฺุปลฺสุตฺติ ฯ

[๓๒๖] กถิํ สงฺขารวฺนฺตํ อตุตฺตานํ สมนฺุปลฺสุตฺติ ฯ อิเชกฺจฺโจ
วิญฺญาณํ รูปํ เวทนํ สลฺยํ อตุตฺโต สมนฺุปลฺสุตฺติ ตสฺส เอวํ
โหติ อยํ โข เม อตุตฺตา โส โข ปน เม อยํ อตุตฺตา อิมหิ
สงฺขารเหติ สงฺขารวาทิ สงฺขารวฺนฺตํ อตุตฺตานํ สมนฺุปลฺสุตฺติ เสยฺยถาปิ
รฺกฺโข ฉายาสมฺปนฺโน อสฺส ตเมนํ ปฺริโส เอวํ วทฺเยย อยํ
รฺกฺโข อยํ ฉายา อณฺโณ รฺกฺโข อณฺณา ฉายา โส โข ปนํ
รฺกฺโข อิมาย ฉายาย ฉายาวาทิ ฉายาวฺนฺตํ รฺกฺโข สมนฺุปลฺสุตฺติ
เอวเมว อิเชกฺจฺโจ วิญฺญาณํ รูปํ เวทนํ สลฺยํ อตุตฺโต สมนฺุปลฺสุตฺติ
ตสฺส เอวํ โหติ อยํ โข เม อตุตฺตา โส โข ปน
เม อยํ อตุตฺตา อิมหิ สงฺขารเหติ สงฺขารวาทิ สงฺขารวฺนฺตํ อตุตฺตานํ
สมนฺุปลฺสุตฺติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ

น ทิฏฺฐิ อลฺลว ทิฏฺฐิ อลฺลํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยลฺลจ
วตฺถุ อัยํ ทุติยา สงฺขารวตฺถุกา อตฺตานุทิฏฺฐิ อตฺตานุทิฏฺฐิ
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺลโฆชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เอว
สงฺขารวตฺถุ อตฺตานิ สมนุสฺสติ ฯ

[๓๒๗] กถิ อตฺตนิ สงฺขารे สมนุสฺสติ ฯ อิเชกฺจโจ
วิญฺญาณํ รูปิ เวทนํ สลฺลํ อตฺตโต สมนุสฺสติ ตสฺส เอว โหติ
อัยํ โข เม อตฺตา อิมสฺมิลฺลจ ปน อตฺตนิ อิมะ สงฺขาราคิ
อตฺตนิ สงฺขารे สมนุสฺสติ เสยฺยถาปิ ปุပ္ผิ คนฺธสมฺปนฺนํ อสฺส
ตเมนํ ปุริโส เอวํ วเทยฺย อิํ ปุပ္ผิ อัยํ คนฺโธ อลฺลํ ปุပ္ผิ
อลฺลโฆ คนฺโธ โส โข ปนายิ คนฺโธ อิมสฺมิ ปุပ္ผิติ
ปุပ္ผิตฺมิ คนฺธิ สมนุสฺสติ เอวเมว อิเชกฺจโจ วิญฺญาณํ รูปิ
เวทนํ สลฺลํ อตฺตโต สมนุสฺสติ ตสฺส เอว โหติ อัยํ โข
เม อตฺตา อิมสฺมิลฺลจ ปน อตฺตนิ อิมะ สงฺขาราคิ อตฺตนิ สงฺขารे
สมนุสฺสติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ
น ทิฏฺฐิ อลฺลว ทิฏฺฐิ อลฺลํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยลฺลจ
วตฺถุ อัยํ ตติยา สงฺขารวตฺถุกา อตฺตานุทิฏฺฐิ อตฺตานุทิฏฺฐิ
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺลโฆชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เอว
อตฺตนิ สงฺขารे สมนุสฺสติ ฯ

[๓๒๘] กถิ สงฺขารेสุ อตฺตานิ สมนุสฺสติ ฯ อิเชกฺจโจ
วิญฺญาณํ รูปิ เวทนํ สลฺลํ อตฺตโต สมนุสฺสติ ตสฺส เอว

โหติ อัย โข เม อตุตา โส โข ปน เม อัย อตุตา อิเมสุ
 สงฺขารเสฐติ สงฺขารเสฐ อตุตานํ สมฺนุปลฺสฺสติ เสยฺยถาปี มณิ
 กรณฺหเก ปกฺขิตฺโต อสฺส ตเมนํ ปฺริโส เอวํ วเทยฺย อัย มณิ อัย
 กรณฺหโก อญฺโหล มณิ อญฺโหล กรณฺหโก โส โข ปนํ
 มณิ อิมสฺมี กรณฺหเกติ กรณฺหทสฺมี มณิ สมฺนุปลฺสฺสติ เอวเมว
 อิเชกฺจโจ วิญฺญาณํ รูปํ เวทนํ สลฺลํ อตุตฺโต สมฺนุปลฺสฺสติ
 ตสฺส เอวํ โหติ อัย โข เม อตุตา โส โข ปน เม อัย
 อตุตา อิเมสุ สงฺขารเสฐติ สงฺขารเสฐ อตุตานํ สมฺนุปลฺสฺสติ อภินิเวสปรามาโส
 ทิฏฺฐิจิ ทิฏฺฐิจิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิจิ อญฺณา
 ทิฏฺฐิจิ อญฺณํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิจิ ยญฺจ วตฺถุ อัย จตฺตฺตา
 สงฺขารวตฺถุกา อตุตฺตานุทิจิ อตุตฺตานุทิจิ มิจฺฉาทิจิ ฯเปฯ
 อิมานิ สลฺลชฺชานานิ น จ ทิฏฺฐิจโย เอวํ สงฺขารเสฐ อตุตานํ
 สมฺนุปลฺสฺสติ ฯ

[๓๒๕] กถิ วิญฺญาณํ อตุตฺโต สมฺนุปลฺสฺสติ ฯ อิเชกฺจโจ
 จกฺขุวิญฺญาณํ โสตฺวิญฺญาณํ ฆานวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ กายวิญฺญาณํ
 มโนวิญฺญาณํ อตุตฺโต สมฺนุปลฺสฺสติ ยํ มโนวิญฺญาณํ
 โส อหํ โย อหํ ตํ มโนวิญฺญาณนฺติ มโนวิญฺญาณญฺจ อตุตฺตญฺจ
 อทฺวํ สมฺนุปลฺสฺสติ เสยฺยถาปี เตลปฺปทีปสฺส ฉายโต ยา อจฺฉิ
 โส วณฺโณ โย วณฺโณ สฺวา อจฺฉิตฺติ อจฺฉิณฺจ วณฺณญฺจ
 อทฺวํ สมฺนุปลฺสฺสติ เอวเมว อิเชกฺจโจ มโนวิญฺญาณํ อตุตฺโต

สมนุปลสฺสติ ยํ มโนวิญญาณํ โส อหํ โย อหํ ตํ มโนวิญญาณนฺติ
มโนวิญญาณญจ อตฺตญจ อทฺวํยํ สมนุปลสฺสติ อภินิเวสปรามาโส
ทิกฺขุจฺจ ทิกฺขุจฺจ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิกฺขุจฺจ อญฺญา
ทิกฺขุจฺจ อญฺญํ วตฺถุ ยา จ ทิกฺขุจฺจ ยญฺจ วตฺถุ อยํ ปจฺจมา
วิญญาณวตฺถุกา อตฺตานุทิกฺขุจฺจ อตฺตานุทิกฺขุจฺจ มิจฺฉาทิกฺขุจฺจ ฯเปฯ
อิมานิ สลฺลโฆชนานิ น จ ทิกฺขุจฺจโย เอวํ วิญญาณํ อตฺตโต
สมนุปลสฺสติ ฯ

[๓๓๐] กถํ วิญญาณวณฺตํ อตฺตานํ สมนุปลสฺสติ ฯ อิเชกฺจโจ
รูปํ เวทนํ สลฺลํ สงฺขาร อตฺตโต สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอวํ โหติ
อัยํ โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อัยํ อตฺตา อิมินา
วิญญาณน วิญญาณวาทิ วิญญาณวณฺตํ อตฺตานํ สมนุปลสฺสติ
เสขฺยถาปี รุกฺโข ฉายาสมปฺนโน อสฺส ตเมนํ ปฺริโส เอวํ วทฺย
อัยํ รุกฺโข อัยํ ฉายา อญฺโฆ รุกฺโข อญฺญา ฉายา โส โข
ปนายํ รุกฺโข อิมาย ฉายาย ฉายาวาทิ ฉายาวณฺตํ รุกฺขํ สมนุปลสฺสติ
เอวเมว อิเชกฺจโจ รูปํ เวทนํ สลฺลํ สงฺขาร อตฺตโต
สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอวํ โหติ อัยํ โข เม อตฺตา โส โข
ปน เม อัยํ อตฺตา อิมินา วิญญาณน วิญญาณวาทิ
วิญญาณวณฺตํ อตฺตานํ สมนุปลสฺสติ อภินิเวสปรามาโส ทิกฺขุจฺจ
ทิกฺขุจฺจ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิกฺขุจฺจ อญฺญา ทิกฺขุจฺจ อญฺญํ วตฺถุ ยา
จ ทิกฺขุจฺจ ยญฺจ วตฺถุ อัยํ ทุตฺติยา วิญญาณวตฺถุกา อตฺตานุทิกฺขุจฺจ

อตุตตานุกุฏฐิ มิฉฐากุฏฐิ ๑เป๑ อิมานิ สลลโยชนานิ น จ
ทิฏฐิโย เอว วิญญานวนตํ อตุตตานํ สมนุปลสฺสติ ๑

[๓๓๑] กถิ อตุตฺตนิ วิญญานํ สมนุปลสฺสติ ๑ อิเชกจฺโจ
รูปํ เวทนํ สลลํ สงฺขาร อตุตฺโต สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอว โหติ
อัย โข เม อตุตฺตา อิมสฺสมิฉฺจ ปน อตุตฺตนิ อิทํ วิญญานนฺติ
อตุตฺตนิ วิญญานํ สมนุปลสฺสติ เสยฺยถาปิ ปุပ္ผิํ คนฺธสมฺปนฺนํ
อสฺส ตเมนํ ปุริโส เอว วเทยฺย อิทํ ปุပ္ผิํ อัย คนฺโธ อลฺลํ
ปุပ္ผิํ อลฺโล คนฺโธ โส โข ปนํยํ คนฺโธ อิมสฺมี ปุပ္ผฺเตติ
ปุပ္ผสฺมี คนฺธํ สมนุปลสฺสติ เอวเมว อิเชกจฺโจ รูปํ เวทนํ สลลํ
สงฺขาร อตุตฺโต สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอว โหติ อัย โข เม
อตุตฺตา อิมสฺสมิฉฺจ ปน อตุตฺตนิ อิทํ วิญญานนฺติ อตุตฺตนิ
วิญญานํ สมนุปลสฺสติ อภินเวสปรามาโส ทิฏฐิ ทิฏฐิ น วตฺถ
วตฺถ น ทิฏฐิ อลฺลนา ทิฏฐิ อลฺลํ วตฺถ ยา จ ทิฏฐิ
ยฉฺจ วตฺถ อัย ตติยา วิญญานวตฺถกา อตุตตานุกุฏฐิ
อตุตตานุกุฏฐิ มิฉฐากุฏฐิ ๑เป๑ อิมานิ สลลโยชนานิ น จ
ทิฏฐิโย เอว อตุตฺตนิ วิญญานํ สมนุปลสฺสติ ๑

[๓๓๒] กถิ วิญญานสฺมี อตุตตานํ สมนุปลสฺสติ ๑ อิเชกจฺโจ
รูปํ เวทนํ สลลํ สงฺขาร อตุตฺโต สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอว โหติ
อัย โข เม อตุตฺตา โส โข ปน เม อัย อตุตฺตา อิมสฺมี
วิญญานนฺติ วิญญานสฺมี อตุตตานํ สมนุปลสฺสติ เสยฺยถาปิ มฉิ

กรณฺฑเท ปกฺขิตฺโต อสฺส ตเมนนํ ปฺริโส เอวํ วเทยฺย อํมฺ มณฺนิ
 อํมฺ กรณฺฑโก อณฺโณ มณฺนิ อณฺโณ กรณฺฑโก โส โข
 ปนํยํ มณฺนิ อิมสฺมี กรณฺฑเกติ กรณฺฑกสฺมี มณฺนิ สมนฺุปสฺสติ
 เอวเมว อีเชกฺโขจฺจ รูปํ เวทนํ สลฺลํ สงฺขารํ อตฺตโต สมนฺุปสฺสติ
 ตสฺส เอวํ โหติ อํมฺ โข เม อตฺตา โส โข ปน เม อํมฺ อตฺตา
 อิมสฺมี วิญฺญาเนติ วิญฺญาณสฺมี อตฺตานํ สมนฺุปสฺสติ อภินิเวสปรามาโส
 ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ อณฺเณ
 ทิฏฺฐิ อณฺเณ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยณฺจ วตฺถุ อํมฺ จตฺตฺตา
 วิญฺญาณวตฺถุกา อตฺตานุทฺทิฏฺฐิ อตฺตานุทฺทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ
 อิมานิ สลฺลโชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เอวํ วิญฺญาณสฺมี อตฺตานํ
 สมนฺุปสฺสติ อตฺตานุทฺทิฏฺฐิยา อิมฺหิ วิสฺติยา อากาเรหิ อภินิเวโส
 โหติ ฯ

[๓๓๓] มิจฺฉาทิฏฺฐิยา กตเมหิ ทสหากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ฯ
 นตฺถิ ทินฺนุนตฺถิ วตฺถุ ๑ เอวํวาโท มิจฺฉาทิฏฺฐาภินิเวสปรามาโส ๒ ทิฏฺฐิ
 ทิฏฺฐิ น วตฺถุ ๓ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ อณฺเณ ทิฏฺฐิ อณฺเณ วตฺถุ
 ยา จ ทิฏฺฐิ ยณฺจ วตฺถุ อํมฺ ปจฺมา มิจฺฉาวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ
 มิจฺฉาทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิวิปคฺติ ฯเปฯ อิมานิ สลฺลโชนานิ น จ
 ทิฏฺฐิโย นตฺถิ ยิฏฺฐนฺตฺถิ วตฺถุ ฯเปฯ นตฺถิ หุตฺนตฺถิ วตฺถุ นตฺถิ
 สุกตฺทุกกตฺตานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ วตฺถุ นตฺถิ อํมฺ โลโกติ
 วตฺถุ นตฺถิ ปฺรโลโกติ วตฺถุ นตฺถิ มาตาติ วตฺถุ นตฺถิ
 #๑ ม. วตฺถุ ฯ ๒ ม. มิจฺฉาภินิเวสปรามาโส ฯ เอวฺมฺปฺริปี ฯ
 #๓ บ. วตฺถุ ฯ เอวฺมฺปฺริปี ฯ

ปีตาคี วตถุ นตถิ สตุตา โอปปาทิกาคี วตถุ นตถิ โลก
สมณพราหฺมณา สมุมคฺคตา สมมาปฏิปนฺนา เย อิมปี ๑ โลกํ
ปรปี ๒ โลกํ สย อภินฺญา สจฺจิกคฺวา ปเวทนฺตํตี วตถุ เอวํวาโท
มิจฺจาทิฏฺฐาภินเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตถุ วตถุ
น ทิฏฺฐิ อณฺญา ทิฏฺฐิ อณฺณํ วตถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยณฺจ
วตถุ อยํ ทสวตถุกา มิจฺจาทิฏฺฐิ มิจฺจาทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิวิปฺตติ ฯเปฯ
มิจฺจาทิฏฺฐิกสฺส ปฺริสฺปฺคฺคสฺส เทว คตฺติโย ฯเปฯ อิมานี
สยฺโชนานี น จ ทิฏฺฐิโย มิจฺจาทิฏฺฐิยา อิมเหี ทสหากาเรหี
อภินเวโส โหติ ฯ

[๓๓๔] สกฺกายทิฏฺฐิยา กตเมหี วิสฺตยา อากาเรหี อภินเวโส
โหติ ฯ อิธ อสฺสคฺวา ปฺนุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส
อโกวิทอ อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปริสฺสานํ อทสฺสาวี สปฺปริสฺสธมฺมสฺส
อโกวิทอ สปฺปริสฺสธมฺเม อวินีโต รุปํ อตฺตโต สมนฺุปฺสฺสตี
รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา รุปํ รูปสฺมี วา อตฺตานํ
เวทนํ สยฺณํ สงฺขารे วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนฺุปฺสฺสตี
วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ วิญฺญาณสฺมี
วา อตฺตานํ ฯ

กถิ รุปํ อตฺตโต สมนฺุปฺสฺสตี ฯ อิธกจฺโจ ปจฺวีกสิณํ ฯเปฯ
โอทาทกสิณํ อตฺตโต สมนฺุปฺสฺสตี ยํ โอทาทกสิณํ โส อหํ
โย อหํ ตํ โอทาทกสิณนฺติ โอทาทกสิณญจ อตฺตญจ อทฺวยํ
#๑-๒ ม. ย. อิมญจ .. ปรณฺจ ฯ

สมนุปลสฺสติ เสยฺยถาปี เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต ฯเปฯ เอวเมว
อิเรกฺโข โอทาทกสิณฺ อตฺตโต สมนุปลสฺสติ อภินิเวสปรามาสโต
ทิกฺขุติ ฯเปฯ อัยฺ ปจฺมา รูปวตฺตกา สกฺกายทิกฺขุติ สกฺกายทิกฺขุติ
มิจฺฉาทิกฺขุติ ฯเปฯ อิมานิ สลฺยโลชนานิ น จ ทิกฺขุติโย เอว
รูปํ อตฺตโต สมนุปลสฺสติ ฯเปฯ สกฺกายทิกฺขุติยา อิมหิ วิสฺตียา
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ฯ

[๓๓๕] สกฺกายวตฺตกา สสฺสทิกฺขุติยา กตฺเมหิ ปณฺณรสฺหิ
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ฯ อิธ อสฺสุตฺวา ปฺลุชฺชโน อริยานํ
อทฺสฺสาวี อริยชฺมมฺสฺส อโกวิทฺโธ อริยชฺมเม อวินิตฺโต สปฺปริสฺตานํ
อทฺสฺสาวี สปฺปริสฺชมฺมฺสฺส อโกวิทฺโธ สปฺปริสฺชมฺเม อวินิตฺโต
รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา รูปํ รูปสฺมี วา อตฺตานํ
เวทฺทวนฺตํ วา อตฺตานํ สลฺยววนฺตํ วา อตฺตานํ สงฺขารวนฺตํ
วา อตฺตานํ วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา
วิญฺญาณํ วิญฺญาณสฺมี วา อตฺตานํ ฯ

กถํ รูปวนฺตํ อตฺตานํ สมนุปลสฺสติ ฯ อิเรกฺโข เวทฺทํ สลฺยํ
สงฺขารํ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปลสฺสติ ตสฺส เอว โหติ อัยฺ
โฆ เม อตฺตา โส โฆ ปน เม อัยฺ อตฺตา อิมินา รูปเณ
รูปวาทิ รูปวนฺตํ อตฺตานํ สมนุปลสฺสติ เสยฺยถาปี รุกฺโข
ฌายาสมฺปนฺโน อสฺส ตเมนํ ปฺริโส เอว วเทยฺย อัยฺ รุกฺโข อัยฺ
ฌายา อณฺโณ รุกฺโข อณฺณา ฌายา โส โฆ ปนํ รุกฺโข

อิมาย ฉายาย ฉายาวาติ ฉายาวนุต รุกขัม สมนุปัสสติ เอวเมว
อิเชกัจโจ เวทนี ๗เปฯ อัย ปจมา สกุกายวตฺตกา สสฺสตทิกฺขิ
สสฺสตทิกฺขิ มิจฺฉาทิกฺขิ ๗เปฯ อิมานิ สลฺโยชนานิ น จ
ทิกฺขิโย เอว รุปวนุตฺ อตฺตานิ สมนุปัสสติ ๗เปฯ สกุกายวตฺตกายฟ
สสฺสตทิกฺขิยา อิเมหิ ปณฺณรสฺสี อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ๗

[๓๓๖] สกุกายวตฺตกาย อฺจฺฉาทิกฺขิยา กตฺเมหิ ปณฺณรสฺสี
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ๗ อิธ อสฺสฺตวา ปฺนุชฺชโน อริยานํ
อทฺสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิทฺ อริยธมฺเม อวิณีโต สปฺปริสฺตานํ
อทฺสฺสาวี สปฺปริสฺธมฺมสฺส อโกวิทฺ สปฺปริสฺธมฺเม อวิณีโต รุปํ
อตฺตโต สมนุปัสสติ เวทนี อตฺตโต สมนุปัสสติ สลฺโย
อตฺตโต สมนุปัสสติ สงฺขารे อตฺตโต สมนุปัสสติ วิญฺญาณํ
อตฺตโต สมนุปัสสติ ๗

กถํ รุปํ อตฺตโต สมนุปัสสติ ๗ อิเชกัจโจ ปจฺวิกฺสิณํ ๗เปฯ
โอทาทกฺสิณํ อตฺตโต สมนุปัสสติ ยํ โอทาทกฺสิณํ โส อหํ โย
อหํ ตํ โอทาทกฺสิณนฺตํ โอทาทกฺสิณญจ อตฺตญจ อทฺวยํ
สมนุปัสสติ เสยฺยถาปี เตลปฺปทีปสฺส ฉายโต ๗เปฯ อัย ปจมา
สกุกายวตฺตกา อฺจฺฉาทิกฺขิ อฺจฺฉาทิกฺขิ มิจฺฉาทิกฺขิ ๗เปฯ
อิมานิ สลฺโยชนานิ น จ ทิกฺขิโย เอว รุปํ อตฺตโต สมนุปัสสติ
๗เปฯ สกุกายวตฺตกาย อฺจฺฉาทิกฺขิยา อิเมหิ ปณฺณหิ
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ๗

[๓๓๗] อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา กตเมหิ ปญฺญาสา ย
 อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ สสฺสโต โลโกติ อนตฺตคฺคาหิกาย
 ทิฏฺฐิยา กตihakarehī a bhinivēso ho ti ossso to lo koti anattakakāhikāy
 ทิฏฺฐิยา กตihakarehī a bhinivēso ho ti onutwa lo koti
 อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา อนนุตวา โลโกติ อนตฺตคฺคาหิกาย
 ทิฏฺฐิยา ตํ ชีวนุตํ สรีรnuti อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา อญฺฉํ ชีว
 อญฺฉํ สรีรnuti อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา โหติ ตถาคโต
 ปรมฺมรณชาติ ๆเปฯ น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณชาติ โหติ จ
 น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณชาติ เนว โหติ น น โหติ
 ตถาคโต ปรมฺมรณชาติ อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา กตihakarehī
 อภินิเวโส โหติ ๆ สสฺสโต โลโกติ อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา
 ปญฺจหากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ๆเปฯ เนว โหติ น น โหติ
 ตถาคโต ปรมฺมรณชาติ อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา ปญฺจหากาเรหิ
 อภินิเวโส โหติ ๆ

[๓๓๘] สสฺสโต โลโกติ อนตฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา กตเมหิ
 ปญฺจหากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ๆ รูปํ โลโก เจว สสฺสตญฺจชาติ
 อภินิเวสปรามาสโต ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต กหิโตติ
 อนตฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ อญฺญา
 ทิฏฺฐิ อญฺฉํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยญจ วตฺถุ อัยฺ ปจมา
 สสฺสโต โลโกติ อนตฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ อนตฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ

มิจฺฉาทิกฺขิ ๔เปฯ อิมานิ สลฺยโลชนานิ น จ ทิกฺขิโย เวทนา
โลโก เจว สสฺสตา จาติ ๔เปฯ สลฺยลา โลโก เจว สสฺสตา
จาติ ๔เปฯ สงฺขารา โลโก เจว สสฺสตา จาติ ๔เปฯ วิญฺญาณํ
โลโก เจว สสฺสตตฺต
ทิกฺขิยา โส อนฺโต คหิโตติ อนฺตคฺคาคาหิกา ทิกฺขิ ทิกฺขิ น
วตฺถ วตฺถ น ทิกฺขิ อลฺยลา ทิกฺขิ อลฺยํ วตฺถ ยา จ
ทิกฺขิ ยลฺจ วตฺถ อัยฺ ปลฺจมี สสฺสโต โลโกติ อนฺตคฺคาคาหิกา
ทิกฺขิ อนฺตคฺคาคาหิกา ทิกฺขิ มิจฺฉาทิกฺขิ ๔เปฯ อิมานิ
สลฺยโลชนานิ น จ ทิกฺขิโย สสฺสโต โลโกติ อนฺตคฺคาคาหิกาย
ทิกฺขิยา อิมเหติ ปลฺจหาการเหติ อภินิเวโส โหติ ๔

[๓๓๕] อสสฺสโต โลโกติ อนฺตคฺคาคาหิกาย ทิกฺขิยา กตเมเหติ
ปลฺจหาการเหติ อภินิเวโส โหติ ๔ รูปํ โลโก เจว อสสฺสตตฺตฺต
อภินิเวสปรามาสฺส ทิกฺขิ ตาย ทิกฺขิยา โส อนฺโต คหิโตติ
อนฺตคฺคาคาหิกา ทิกฺขิ ๔เปฯ อัยฺ ปจฺมา อสสฺสโต โลโกติ
อนฺตคฺคาคาหิกา ทิกฺขิ อนฺตคฺคาคาหิกา ทิกฺขิ มิจฺฉาทิกฺขิ ทิกฺขิวิปฺตฺติ
๔เปฯ อิมานิ สลฺยโลชนานิ น จ ทิกฺขิโย ๔เปฯ เวทนา โลโก
เจว อสสฺสตา จาติ ๔เปฯ สลฺยลา โลโก เจว อสสฺสตา จาติ
๔เปฯ สงฺขารา โลโก เจว อสสฺสตา จาติ ๔เปฯ วิญฺญาณํ
โลโก เจว อสสฺสตตฺต
ทิกฺขิยา โส อนฺโต คหิโตติ อนฺตคฺคาคาหิกา ทิกฺขิ อนฺตคฺคาคาหิกา

ทัญจิ มัจฉาทัญจิ ๗เป๗ อิมานิ สลฺโลชนานิ น จ ทัญจิโย
อสสฺสโต โลโกติ อนุตคฺคาหิกาย ทัญจिया อิเมหิ ปญฺจหาการเห
อภินเวโส โหติ ๗

[๓๔๐] อนุตฺวา โลโกติ อนุตคฺคาหิกาย ทัญจिया กตเมหิ
ปญฺจหาการเห อภินเวโส โหติ ๗ อีเชกฺจฺโจ ปรีตฺตํ โอการํ นีลกโต
ผรติ ตสฺส เอวํ โหติ อนุตฺวา อัย โลโก ปรีวฏฺฏโมติ
อนุตสลฺลํ โหติ ยํ ผรติ ตํ วตฺตญฺเจว โลโก จ เยน ผรติ
โส อตฺตา เจว โลโก จาติ อภินเวสปรามาโส ทัญจิ ตาย
ทัญจिया โส อนฺโต คหิตฺติ อนุตคฺคาหิกา ทัญจิ ทัญจิ น วตฺต
วตฺต น ทัญจิ อลฺลมา ทัญจิ อลฺลํ วตฺต ยา จ ทัญจิ ยลฺลจ
วตฺต อัย ปจฺมา อนุตฺวา โลโกติ อนุตคฺคาหิกา ทัญจิ อนุตคฺคาหิกา
ทัญจิ มัจฉาทัญจิ ๗เป๗ อิมานิ สลฺโลชนานิ น จ
ทัญจิโย อีเชกฺจฺโจ ปรีตฺตํ โอการํ ปีตกโต ผรติ โลहितกโต ผรติ
โอทาทกโต ผรติ โอภาสกโต ผรติ ตสฺส เอวํ โหติ อนุตฺวา
อัย โลโก ปรีวฏฺฏโมติ อนุตสลฺลํ โหติ ยํ ผรติ ตํ วตฺตญฺเจว
โลโก จ เยน ผรติ โส อตฺตา เจว โลโก จาติ อภินเวสปรามาโส
ทัญจิ ตาย ทัญจिया โส อนฺโต คหิตฺติ อนุตคฺคาหิกา
ทัญจิ ๗เป๗ อนุตฺวา โลโกติ อนุตคฺคาหิกาย ทัญจिया อิเมหิ
ปญฺจหาการเห อภินเวโส โหติ ๗

[๓๔๑] อนนุตฺวา โลโกติ อนุตคฺคาหิกาย ทัญจिया กตเมหิ

ปญฺจหาการเหหิ อภินิเวโส โหติ ฯ อิเชจฺโจ วิปฺลํ โอกาสํ
นึลโกโต พรติ ตสฺส เอวํ โหติ อนนฺตวา อํ โลโก อปริยนฺโตติ
อนนฺตสณฺณี โหติ ยํ พรติ ตํ วตฺถุญฺเจว โลโก จ เยน
พรติ โส อตฺตา เจว โลโก จาติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย
ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต กหิโตติ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ
วตฺถุ น ทิฏฺฐิ อณฺณา ทิฏฺฐิ อณฺณํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยญฺจ
วตฺถุ อํ ปจฺมา อนนฺตวา โลโกติ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ
อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ น
จ ทิฏฺฐิโย อิเชจฺโจ วิปฺลํ โอกาสํ ปิตกโต พรติ โลหิตกโต
พรติ โอทาทกโต พรติ โอภาสกโต พรติ ตสฺส เอวํ โหติ
อนนฺตวา อํ โลโก อปริยนฺโตติ อนนฺตสณฺณี โหติ ยํ พรติ
ตํ วตฺถุญฺเจว โลโก จ เยน พรติ โส อตฺตา เจว โลโก จาติ
อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต กหิโตติ
อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ฯเปฯ อนนฺตวา โลโกติ อนฺตคฺคาหิกาย
ทิฏฺฐิยา อิมเหหิ ปญฺจหาการเหหิ อภินิเวโส โหติ ฯ

[๓๔๒] ตํ ชีวํ ตํ สรีรฺนฺติ อนฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา กตเมหิ
ปญฺจหาการเหหิ อภินิเวโส โหติ ฯ รูปํ ชีวญฺเจว สรีรญฺจ ยํ
ชีวํ ตํ สรีรฺนฺติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต
กหิโตติ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ
อณฺณา ทิฏฺฐิ อณฺณํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยญฺจ วตฺถุ อํ

ปจมา ตัม ชีวํ ตัม สรรนติ อนตคคาหิกา ทิฏฺฐิ อนตคคาหิกา
ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๗เปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย
เวทนา ชีวา เจว สรรณจ สลฺลนา ชีวา เจว สรรณจ สงฺขารา
ชีวา เจว สรรณจ วิญฺญาณํ ชีวณฺเจว สรรณจ ยํ
ชีวํ ตัม สรรนติ อภินเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา โส
อนฺโต คหิตฺติ อนตคคาหิกา ทิฏฺฐิ ๗เปฯ ตัม ชีวํ ตัม สรรนติ
อนตคคาหิกาย ทิฏฺฐิยา อิมหิ ปณฺจหากาเรหิ อภินเวโส โหติฯ

[๓๔๓] อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรรนติ อนตคคาหิกาย ทิฏฺฐิยา
กตเมหิ ปณฺจหากาเรหิ อภินเวโส โหติฯ รูปี สรริํ น ชีวํ ตัม
สรริํ อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรรนติ อภินเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย
ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต คหิตฺติ อนตคคาหิกา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถ
วตฺถ น ทิฏฺฐิ อณฺณา ทิฏฺฐิ อณฺณํ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิ ยณฺจ
วตฺถ อยํ ปจมา อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรรนติ อนตคคาหิกา
ทิฏฺฐิ อนตคคาหิกา ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๗เปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ
น จ ทิฏฺฐิโย เวทนา สรริํ น ชีวํ สลฺลนา สรริํ น ชีวํ
สงฺขารา สรริํ น ชีวํ วิญฺญาณํ สรริํ น ชีวํ ตัม สรริํ อณฺณํ
ชีวํ อณฺณํ สรรนติ อภินเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา
โส อนฺโต คหิตฺติ อนตคคาหิกา ทิฏฺฐิ ๗เปฯ อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ
สรรนติ อนตคคาหิกาย ทิฏฺฐิยา อิมหิ ปณฺจหากาเรหิ อภินเวโส
โหติฯ

[๑๔๔] โหติ ตถาคโต ปรมมรณาติ อนุตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา
กตเมหิ ปญฺจหาการเหหิ อภินิเวโส โหติ ฯ รูปํ อีเชว มรณชมฺมํ
ตถาคโต กายสฺส เกทา โหติปิ ติฏฺฐติปิ อุปฺปชฺชติปิ
นิพฺพตฺตติปิติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต
คหิโตติ อนุตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ
อณฺณา ทิฏฺฐิ อณฺณํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยณฺจ วตฺถุ อัยฺ ปจฺมา
โหติ ตถาคโต ปรมมรณาติ อนุตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ อนุตคฺคาหิกา
ทิฏฺฐิ มิจฺจาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย
เวทนา อีเชว มรณชมฺมา สลฺยา อีเชว มรณชมฺมา สงฺขารา
อีเชว มรณชมฺมา วิญฺญาณํ อีเชว มรณชมฺมํ ตถาคโต
กายสฺส เกทา โหติปิ ติฏฺฐติปิ อุปฺปชฺชติปิ นิพฺพตฺตติปิติ อภินิเวสปรามาโส
ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต คหิโตติ
อนุตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ฯเปฯ โหติ ตถาคโต ปรมมรณาติ อนุตคฺคาหิกาย
ทิฏฺฐิยา อิมเหหิ ปญฺจหาการเหหิ อภินิเวโส โหติ ฯ

[๑๔๕] น โหติ ตถาคโต ปรมมรณาติ อนุตคฺคาหิกาย
ทิฏฺฐิยา กตเมหิ ปญฺจหาการเหหิ อภินิเวโส โหติ ฯ รูปํ อีเชว
มรณชมฺมํ ตถาคโต กายสฺส เกทา อฺจฺฉิขฺชติ วินสฺสติ น โหติ
ตถาคโต ปรมมรณาติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา
โส อนฺโต คหิโตติ อนุตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ
น ทิฏฺฐิ อณฺณา ทิฏฺฐิ อณฺณํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยณฺจ วตฺถุ

อัย ปจมา น โหติ ตถาคโต ปรมมรณาติ อนตคคาหิกา ทิฏฐิ
อนตคคาหิกา ทิฏฐิ มิจฺฉาทิฏฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ น
จ ทิฏฐิโย เวทนา อิเชว มรณชฺชมา สลฺลว อิเชว มรณชฺชมา
สงฺขารา อิเชว มรณชฺชมา วิญฺญาณํ อิเชว มรณชฺชมํ
ตถาคโต กายสฺส เกทา อจฺฉชฺชติ วินสฺสติ น โหติ ตถาคโต
ปรมมรณาติ อภินเวสปรามาโส ทิฏฐิ ตาย ทิฏฐิยา โส อนฺโต
คหิตฺติ อนตคคาหิกา ทิฏฐิ ฯเปฯ น โหติ ตถาคโต ปรมมรณาติ
อนตคคาหิกาย ทิฏฐิยา อิมหิ ปญฺหากาเรหิ
อภินเวโส โหติ ฯ

[๓๔๖] โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมมรณาติ อนตคคาหิกาย
ทิฏฐิยา กตเมหิ ปญฺหากาเรหิ อภินเวโส โหติ ฯ รุปํ
อิเชว มรณชฺชมํ ตถาคโต กายสฺส เกทา โหติ จ น จ โหตีติ
อภินเวสปรามาโส ทิฏฐิ ตาย ทิฏฐิยา โส อนฺโต คหิตฺติ
อนตคคาหิกา ทิฏฐิ ทิฏฐิ น วตฺถ วตฺถ น ทิฏฐิ อญฺญา ทิฏฐิ
อญฺญํ วตฺถ ยา จ ทิฏฐิ ขณฺจ วตฺถ อัย ปจมา โหติ จ น
จ โหติ ตถาคโต ปรมมรณาติ อนตคคาหิกา ทิฏฐิ อนตคคาหิกา
ทิฏฐิ มิจฺฉาทิฏฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ น จ
ทิฏฐิโย เวทนา อิเชว มรณชฺชมา สลฺลว อิเชว มรณชฺชมา
สงฺขารา อิเชว มรณชฺชมา วิญฺญาณํ อิเชว มรณชฺชมํ ตถาคโต
กายสฺส เกทา โหติ จ น จ โหตีติ อภินเวสปรามาโส ทิฏฐิ

ตาย ทิฏฐิยา โส อนฺโต คหิตฺติ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ๗เปฯ
โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺาติ อนฺตคฺคาหิกาย
ทิฏฺฐิยา อิมฺหิ ปญฺจหาการฺเห อภินิเวโส โหติ ๗

[๑๔๗] เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺาติ
อนฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา กตเมหิ ปญฺจหาการฺเห อภินิเวโส โหติ ๗
รูปํ อีเชว มรณฺชมฺมํ ตถาคโต กายสฺส เกทา [๑] เนว โหติ น
น โหตีติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต
คหิตฺติ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ
อณฺญา ทิฏฺฐิ อณฺญํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยญฺจ วตฺถุ อัย
ปจฺมา เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺาติ อนฺตคฺคาหิกา
ทิฏฺฐิ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๗เปฯ อิมานิ
สญฺโฆชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เวทนา อีเชว มรณฺชมฺมา สญฺญา
อีเชว มรณฺชมฺมา สงฺขารํ อีเชว มรณฺชมฺมา วิญฺญาณํ
อีเชว มรณฺชมฺมํ ตถาคโต กายสฺส เกทา [๒] เนว โหติ น น
โหตีติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐิ ตาย ทิฏฺฐิยา โส อนฺโต
คหิตฺติ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถุ วตฺถุ น ทิฏฺฐิ
อณฺญา ทิฏฺฐิ อณฺญํ วตฺถุ ยา จ ทิฏฺฐิ ยญฺจ วตฺถุ อัย
ปญฺจมี เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺาติ อนฺตคฺคาหิกา
ทิฏฺฐิ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๗เปฯ อิมานิ
สญฺโฆชนานิ น จ ทิฏฺฐิโย เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต
#๑-๒ ม. ปรี มรณา ... ๗

ปรมมรณาคี อนุตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา อิมหิ ปญฺหาการเห
อภินิเวโส โหติ อนุตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา อิมหิ ปญฺหาสาย
อการเห อภินิเวโส โหติ ฯ

[๑๔๘] ปุพฺพนฺदानุทิฏฺฐิยา กตเมหิ อฏฺฐารสหิ อการเห
อภินิเวโส โหติ ฯ จตุตฺตารโ สสฺสตฺตวาทา จตุตฺตารโ เอกจฺจสสฺสตีกา
จตุตฺตารโ อนุตฺตานุตีกา จตุตฺตารโ อมราวิกฺเขปิกา
เทว อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา ปุพฺพนฺदानุทิฏฺฐิยา อิมหิ อฏฺฐารสหิ
อการเห อภินิเวโส โหติ ฯ

[๑๔๙] อปรนฺदानุทิฏฺฐิยา กตเมหิ จตุจตุตฺตาสาย อการเห
อภินิเวโส โหติ ฯ โสฬส สลฺลวาทา ๑ อฏฺฐ อสลฺลวาทา ๒
อฏฺฐ เนวสลฺลวาทาสลฺลวาทา สตฺต อจฺเจทวาทา ปญฺจ
ทิฏฺฐชฺชมฺนิพฺพานวาทา อปรนฺदानุทิฏฺฐิยา อิมหิ จตุจตุตฺตาสาย
อการเห อภินิเวโส โหติ ฯ

[๑๕๐] สลฺลชฺชนิกาย ทิฏฺฐิยา กตเมหิ อฏฺฐารสหิ
อการเห อภินิเวโส โหติ ฯ ยา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตฺ ทิฏฺฐิคหณฺ ๑เป๑
ทิฏฺฐาภินิเวโส ทิฏฺฐิปรามาโส สลฺลชฺชนิกาย ทิฏฺฐิยา อิมหิ
อฏฺฐารสหิ อการเห อภินิเวโส โหติ ฯ

[๑๕๑] อหนฺติ มานวฺนิพฺนฺชา ทิฏฺฐิยา กตเมหิ อฏฺฐารสหิ
อการเห อภินิเวโส โหติ ฯ จกฺขุ อหนฺติ มานวฺนิพฺนฺชา ทิฏฺฐิ
ทิฏฺฐิ น วตฺถ วตฺถ น ทิฏฺฐิ อณฺณา ทิฏฺฐิ อณฺณํ วตฺถ
#๑-๒ ม. ย. สลฺลวาทา อสลฺลวาทา ๑ เอวมฺปริปี ฯ

ยา จ ทิฏฐิ ยถจ วตถุ อัย ปจมา อหฺนติ มานวฺนิพนฺธา
ทิฏฐิ มานวฺนิพนฺธา ทิฏฐิ มิจฺฉาทิฏฐิ ฯเปฯ อิมานิ
สฺสโลชนานิ น จ ทิฏฐิโย โสตํ อหฺนติ ฯเปฯ ฆานํ อหฺนติ
ชิวฺหา อหฺนติ กาโย อหฺนติ มโน อหฺนติ ฯเปฯ ฐมฺมา อหฺนติ
จกฺขุวิถฺตณฺณํ อหฺนติ ฯเปฯ มโนวิถฺตณฺณํ อหฺนติ อภินิเวสปรามาโส
อหฺนติ มานวฺนิพนฺธา ทิฏฐิ ทิฏฐิ น วตถุ วตถุ
น ทิฏฐิ อถฺตนา ทิฏฐิ อถฺตํ วตถุ ยา จ ทิฏฐิ ยถจ
วตถุ อัย อฏฺฐมี อหฺนติ มานวฺนิพนฺธา ทิฏฐิ มานวฺนิพนฺธา
ทิฏฐิ มิจฺฉาทิฏฐิ ฯเปฯ อิมานิ สฺสโลชนานิ น จ ทิฏฐิโย
อหฺนติ มานวฺนิพนฺธาย ทิฏฐิยา อิมฺเห อฏฺฐารสฺหิ อากาเรหิ
อภินิเวโส โหติ ฯ

[๓๕๒] มมนฺติ มานวฺนิพนฺธาย ทิฏฐิยา กตเมหิ อฏฺฐารสฺหิ
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ฯ จกฺขุ มมนฺติ มานวฺนิพนฺธา ทิฏฐิ
ทิฏฐิ น วตถุ วตถุ น ทิฏฐิ อถฺตนา ทิฏฐิ อถฺตํ วตถุ
ยา จ ทิฏฐิ ยถจ วตถุ อัย ปจมา มมนฺติ มานวฺนิพนฺธา
ทิฏฐิ มานวฺนิพนฺธา ทิฏฐิ มิจฺฉาทิฏฐิ ฯเปฯ อิมานิ
สฺสโลชนานิ น จ ทิฏฐิโย โสตํ มมนฺติ ฯเปฯ ฆานํ
มมนฺติ ชิวฺหา มมนฺติ ฯเปฯ มโน มมนฺติ ฯเปฯ ฐมฺมา มมนฺติ
จกฺขุวิถฺตณฺณํ มมนฺติ ฯเปฯ มโนวิถฺตณฺณํ มมนฺติ อภินิเวสปรามาโส
มมนฺติ มานวฺนิพนฺธา ทิฏฐิ ทิฏฐิ น วตถุ วตถุ

น ทิฏฐิ อณฺเฐ ทิฏฐิ อณฺเฐ วตฺถุ ยา จ ทิฏฐิ ยณฺจ
วตฺถุ อัย อฏฺฐมี มมนฺติ มานวีนินฺพนฺธา ทิฏฐิ มานวีนินฺพนฺธา
ทิฏฐิ มิจฺฉาทิฏฐิ ๆเปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ น จ ทิฏฐิโย
มมนฺติ มานวีนินฺพนฺธาย ทิฏฐิยา อิเมหิ อฏฺฐารสฺหิ อากาเรหิ
อภินิเวโส โหติ ฯ

[๓๕๓] อตฺตวาทปฏิสฺยตฺตาย ทิฏฐิยา กตเมหิ วิสฺตียา
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ฯ อิธ อตฺตวาท ปุณฺณชฺชโน อริยานํ
อทฺตสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิทฺโธ อริยธมฺเม อวิณีโต สปฺปฺริสฺตานํ
อทฺตสฺสาวี สปฺปฺริสฺสธมฺมสฺส อโกวิทฺโธ สปฺปฺริสฺสธมฺเม อวิณีโต รฺูปํ
อตฺตโต สมนฺุสฺสฺสตี รฺูปวณฺฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา รฺูปํ
รฺูปสฺสมี วา อตฺตานํ ๆเปฯ เวทนํ สลฺลํ สงฺขารํ วิญฺญาณํ
อตฺตโต สมนฺุสฺสฺสตี วิญฺญาณวณฺฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา
วิญฺญาณํ วิญฺญาณสฺสมี วา อตฺตานํ ๆเปฯ ฯ

กถิ รฺูปํ อตฺตโต สมนฺุสฺสฺสตี ๆ อิธกฺจฺโจ ปจฺจวิกฺสิณฺฺนํ ๆเปฯ
โอทาทกฺสิณฺฺนํ อตฺตโต สมนฺุสฺสฺสตี ยํ โอทาทกฺสิณฺฺนํ โส อหํ
โย อหํ ตํ โอทาทกฺสิณฺฺนนฺฺติ โอทาทกฺสิณฺฺนญฺจ อตฺตญฺจ อทฺวํ
สมนฺุสฺสฺสตี เสยฺยถาปี เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต ยา อจฺฉิ โส
วณฺฺณโย โย วณฺฺณโย สทา อจฺฉิตี อจฺฉิณฺฺจ วณฺฺณญฺจ อทฺวํ
สมนฺุสฺสฺสตี เอวเมว อิธกฺจฺโจ โอทาทกฺสิณฺฺนํ อตฺตโต สมนฺุสฺสฺสตี
ฯเปฯ อัย ปจฺจมา รฺูปวตฺถุกา อตฺตวาทปฏิสฺยตฺตา ทิฏฐิ

อตุตวาทปฏิสยตุตา ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ
น จ ทิฏฺฐิโย อตุตวาทปฏิสยตุตาย ทิฏฺฐิยา อิมเหิ วิสตียา
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ฯ

[๓๕๔] โลกวาทปฏิสยตุตาย ทิฏฺฐิยา กตเมหิ อฏฺฐหิ
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ฯ สสฺสโต อตุตา จ โลโก จาติ
อภินิเวสปรามาโส โลกวาทปฏิสยตุตา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถ วตฺถ
น ทิฏฺฐิ อลฺลภา ทิฏฺฐิ อลฺลํ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิ ยลฺลจ
วตฺถ อัยฺ ปจฺมา โลกวาทปฏิสยตุตา ทิฏฺฐิ โลกวาทปฏิสยตุตา
ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ น จ
ทิฏฺฐิโย อสสฺสโต อตุตา จ โลโก จาติ สสฺสโต จ
อสสฺสโต จ อตุตา จ โลโก จาติ ฯเปฯ เนวสสฺสโตนาสสฺสโต
อตุตา จ โลโก จาติ อนฺตวา อตุตา จ โลโก จาติ อนนฺตวา
อตุตา จ โลโก จาติ อนฺตวา จ อนนฺตวา จ อตุตา
จ โลโก จาติ เนวอนฺตวานานนฺตวา อตุตา จ โลโก จาติ
อภินิเวสปรามาโส โลกวาทปฏิสยตุตา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิ น วตฺถ
วตฺถ น ทิฏฺฐิ อลฺลภา ทิฏฺฐิ อลฺลํ วตฺถ ยา จ ทิฏฺฐิ
ยลฺลจ วตฺถ อัยฺ อฏฺฐมี โลกวาทปฏิสยตุตา ทิฏฺฐิ โลกวาทปฏิสยตุตา
ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อิมานิ สลฺโลชนานิ น
จ ทิฏฺฐิโย โลกวาทปฏิสยตุตาย ทิฏฺฐิยา อิมเหิ อฏฺฐหิ
อากาเรหิ อภินิเวโส โหติ ฯ

[๓๕๕] โอลิยนากินเวโส ภวทัญญิ อติชานากินเวโส ๑
 วิภวทัญญิ อสสาททัญญิยา ปณจตุตีสาย อากาเรหิ อภินิเวโส กติ
 ภวทัญญิโย กติ วิภวทัญญิโย อตฺตานุทัญญิยา วิสติยา อากาเรหิ
 อภินิเวโส กติ ภวทัญญิโย กติ วิภวทัญญิโย ๗เป๗ โลกวาทปฏิสยฺยตฺตาย
 ทัญญิยา อญฺฐหิ อากาเรหิ อภินิเวโส กติ ภวทัญญิโย
 กติ วิภวทัญญิโย ๗ อสสาททัญญิยา ปณจตุตีสาย
 อากาเรหิ อภินิเวโส สียา ภวทัญญิโย สียา วิภวทัญญิโย อตฺตานุทัญญิยา#
 วิสติยา อากาเรหิ อภินิเวโส ปณณรส ๒ ภวทัญญิโย
 ปณจ วิภวทัญญิโย มิจฺฉาทัญญิยา ทสหิ อากาเรหิ อภินิเวโส
 สพฺพาวตา วิภวทัญญิโย สกฺกายทัญญิยา วิสติยา อากาเรหิ
 อภินิเวโส ปณณรส ภวทัญญิโย ปณจ วิภวทัญญิโย สกฺกายวตฺตูกาย
 สสฺสททัญญิยา ปณณรสหิ อากาเรหิ อภินิเวโส
 สพฺพาวตา ภวทัญญิโย สกฺกายวตฺตูกาย อฺจุเนททัญญิยา ปณจหากาเรหิ
 อภินิเวโส สพฺพาวตา วิภวทัญญิโย สสฺสโต โลโกติ
 อนตฺตคฺคาหิกาย ทัญญิยา ปณจหากาเรหิ อภินิเวโส สพฺพาวตา
 ภวทัญญิโย อสฺสโต โลโกติ อนตฺตคฺคาหิกาย ทัญญิยา ปณจหากาเรหิ
 อภินิเวโส สพฺพาวตา วิภวทัญญิโย อนตฺตวา โลโกติ
 อนตฺตคฺคาหิกาย ทัญญิยา ปณจหากาเรหิ อภินิเวโส สียา ภวทัญญิโย
 สียา วิภวทัญญิโย อนตฺตวา โลโกติ อนตฺตคฺคาหิกาย
 ทัญญิยา ปณจหากาเรหิ อภินิเวโส สียา ภวทัญญิโย สียา วิภวทัญญิโย
 ตํ ชีวํ ตํ สรีรณฺติ อนตฺตคฺคาหิกาย ทัญญิยา ปณจหากาเรหิ
 #๑ สී. อภิกาวนากินเวโส ๗ ๒ ปนฺนรสาติ วา ปาโธ ๗

อภินิเวโส สพฺพาวตา วิภวทิกฺขโง อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรฺรณฺติ
อนฺตคฺคาหิกาย ทิกฺขงฺยา ปญฺจหาการเห อภินิเวโส สพฺพาวตา
ภวทิกฺขโง โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺตํ อนฺตคฺคาหิกาย ทิกฺขงฺยา
ปญฺจหาการเห อภินิเวโส สพฺพาวตา ภวทิกฺขโง น โหติ
ตถาคโต ปรมฺมรณฺตํ อนฺตคฺคาหิกาย ทิกฺขงฺยา ปญฺจหาการเห
อภินิเวโส สพฺพาวตา วิภวทิกฺขโง โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต
ปรมฺมรณฺตํ อนฺตคฺคาหิกาย ทิกฺขงฺยา ปญฺจหาการเห อภินิเวโส
สฺยา ภวทิกฺขโง สฺยา วิภวทิกฺขโง [๑] อปรนฺตานุทิกฺขงฺยา
จตฺตจตฺตาทิสาย อการเห อภินิเวโส สฺยา ภวทิกฺขโง สฺยา วิภวทิกฺขโง
สญฺโฆชนิกาย ทิกฺขงฺยา อฏฺฐารสฺสี อการเห อภินิเวโส
สฺยา ภวทิกฺขโง สฺยา วิภวทิกฺขโง อหฺนฺติ มานวฺนิพนฺธาย
ทิกฺขงฺยา อฏฺฐารสฺสี อการเห อภินิเวโส สพฺพาวตา
วิภวทิกฺขโง มมนฺติ มานวฺนิพนฺธาย ทิกฺขงฺยา อฏฺฐารสฺสี อการเห
อภินิเวโส สพฺพาวตา ภวทิกฺขโง อตฺตวาทปฏฺฐิสฺสยฺตฺตาย ทิกฺขงฺยา
วีสฺติยา อการเห อภินิเวโส ปณฺณรส ภวทิกฺขโง ปญฺจ
วิภวทิกฺขโง โลกวาทปฏฺฐิสฺสยฺตฺตาย ทิกฺขงฺยา อฏฺฐหิ อการเห อภินิเวโส
สฺยา ภวทิกฺขโง สฺยา วิภวทิกฺขโง สพฺพาวตา
ทิกฺขโง [๒] อตฺตานุทิกฺขงฺยา สพฺพาวตา ทิกฺขโง มิจฺฉาทิกฺขงฺยา
#๑ ม. เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรี มรณฺตํ อนฺตคฺคาหิกาย ทิกฺขงฺยา
#ปญฺจหาการเห อภินิเวโส สฺยา ภวทิกฺขโง สฺยา วิภวทิกฺขโง ๑ ปุพฺพนฺตานุทิกฺขงฺยา
#อฏฺฐารสฺสี อการเห อภินิเวโส สฺยา ภวทิกฺขโง สฺยา วิภวทิกฺขโง ๑
#๒ ม. ย. อสฺสวาททิกฺขโง สพฺพาวตา ทิกฺขโง ๑

สพฺพาวตฺตา ทิฏฺฐิโย สกฺกายทิฏฺฐิโย สพฺพาวตฺตา ทิฏฺฐิโย อนุตคฺคาหิกา
ทิฏฺฐิโย สพฺพาวตฺตา ทิฏฺฐิโย สลฺยโลชนิกา ทิฏฺฐิโย
อตุตฺวาทปฺภิสฺสยฺตฺตา ทิฏฺฐิโย ภวทิฏฺฐิโย ๑ วิภวทิฏฺฐิโย เอตฺ
ทฺวยํ ตกฺกิกา นิสฺสิตา เย เตสํ นิโรธมฺหิ นคฺคิ ฅาณํ ยตฺถายํ
โลโก วิปริตสยฺยตี ๑

[๑๕๖] ทฺวีหิ ภิกฺขเว ทิฏฺฐิกเตหิ ปริยญฺจिता เทวมนุสฺสา
โอลิยนฺติ ๒ เอเก อติชวณฺติ เอเก จกฺขมฺนฺโต จ ปสฺสนฺติ ๑

กถญจ ภิกฺขเว โอลิยนฺติ เอเก ภวรามมา ภิกฺขเว
เทวมนุสฺสา ภวตฺตา ภวสมฺมุทิตา เตสํ ภวนิโรชาย ฅมฺเม
เทสิยมาเน จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น สมปฺสึทติ น สนฺติญฺจติ
นาธิมุจฺจติ เอวํ โข ภิกฺขเว โอลิยนฺติ เอเก ๑

กถญจ ภิกฺขเว อติชวณฺติ เอเก ภเวณ โข ปเนเก
อญฺญิยมาณา ๑ หรายมาณา ชิกฺขจฺจมาณา วิภวํ อภินนฺทนฺติ ยโต กิร
โก อตุตฺตา กายสฺส เกทา อจฺฉิซฺชติ วินสฺสติ น โหติ ปรมฺมรณฺดา
เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺตีตํ ยถาภวณฺติ ๔ เอวํ โข
ภิกฺขเว อติชวณฺติ เอเก ๑

กถญจ ภิกฺขเว จกฺขมฺนฺโต จ ปสฺสนฺติ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺข
ญฺตํ ญฺตโต ปสฺสติ ญฺตํ ญฺตโต ทิสฺวา ญฺตสฺส นิพฺพิทาย
วิราคาย นิโรชาย ปฺภิปฺนฺโน โหติ เอวํ โข ภิกฺขเว จกฺขมฺนฺโต

- # ๑ ม. ภวญจ ทิฏฺฐี วิภวญจ ทิฏฺฐี,
- # เอตํ ทฺวยํ ตกฺกิกา นิสฺสิตา เส,
- # เตสํ น นิโรธมฺหิ น คคฺคิ ฅาณํ,
- # ยตฺถายํ โลโก วิปริตสยฺยตี ๑

#๒ ม. โอลิยนฺติ ๑ เอวมฺปริ ๑ ๑ ม. อญฺญิยมาณา ๑

จ ปสฺสนติ ฯ

โย ภูตํ ภูตโต ทิสฺวา ภูตสฺส จ อติกุกมํ
ยถาภูเตธิมฺจฺจติ ภวตณฺหาปริกฺขยา
สเจ ๑ ภูตสฺส ปริณฺญาโต โส วิตตโณห ภวาทเว
ภูตสฺส วิภาวา ภิกฺขุ นาคจฺจติ ปุณฺพภวานฺติ ฯ

[๓๕๑] ตโย ปุคฺคลา วิปฺนฺนทิกฺขี ตโย ปุคฺคลา
สมฺปนฺนทิกฺขี ฯ

กตเม ตโย ปุคฺคลา วิปฺนฺนทิกฺขี ติตฺถิโย จ ติตฺถียสวโก
จ โย จ มิจฺจมาทิกฺขีโก อิเม ตโย ปุคฺคลา วิปฺนฺนทิกฺขี ฯ

กตเม ตโย ปุคฺคลา สมฺปนฺนทิกฺขี ตถาคโต จ ตถาคตสฺส
สวโก จ โย จ สมฺมาทิกฺขีโก อิเม ตโย ปุคฺคลา
สมฺปนฺนทิกฺขี ฯ

โกธโน อุปนาหิ จ ปาปมกฺขิ จ โย นโร
วิปฺนฺนทิกฺขี มายาวิ ตํ ชลฺญา วสโล อิติ ฯ
อกโกธโน อนฺุปนาหิ อมกฺขิ ๒ สุทฺธตํ คโต
สมฺปนฺนทิกฺขี เมธาวิ ตํ ชลฺญา อริโย อิติติ ฯ

[๓๕๒] ติสฺโส วิปฺนฺนทิกฺขีโย ติสฺโส สมฺปนฺนทิกฺขีโย ฯ

กตมา ติสฺโส วิปฺนฺนทิกฺขีโย ฯ เอตํ มมฺนฺติ วิปฺนฺนทิกฺขี
เอโสหฺมสมฺมิตฺติ วิปฺนฺนทิกฺขี เอโส เม อตฺตาทิ วิปฺนฺนทิกฺขี อีมา

#๑ ม. สเว ภูตสฺส ปริณฺญาโต ฯ ย. สเว ภูตสฺส ปริณฺญา ฯ ๒ ม. วิสุทฺโธ ฯ

ติสุโต วิปนนทิกุโย ฯ

กตมา ติสุโต สมปนฺนทิกุโย ฯ เนติ มมนฺติ สมปนฺนทิกุโย
เนโสหฺมสมฺมิตฺติ สมปนฺนทิกุโย น เมโส อตฺตาทิ สมปนฺนทิกุโย
อิมมา ติสุโต สมปนฺนทิกุโย ฯ

[๑๕๕] เอตํ มมนฺติ กา ทิกุจฺจ กติ ทิกุจฺจโย กตมฺนตฺตานุกฺคหิตา
ตา ทิกุจฺจโย เอโสหฺมสมฺมิตฺติ กา ทิกุจฺจ กติ ทิกุจฺจโย
กตมฺนตฺตานุกฺคหิตา ตา ทิกุจฺจโย เอโส เม อตฺตาทิ กา ทิกุจฺจ
กติ ทิกุจฺจโย กตมฺนตฺตานุกฺคหิตา ตา ทิกุจฺจโย ฯ เอตํ มมนฺติ
ปฺพพฺพนตฺตานุกฺคหิตา อฏฺฐารส ทิกุจฺจโย ปฺพพฺพนตฺตานุกฺคหิตา ตา
ทิกุจฺจโย เอโสหฺมสมฺมิตฺติ อปรนตฺตานุกฺคหิตา จตฺตจตฺตาทสฺส ทิกุจฺจโย
อปรนตฺตานุกฺคหิตา ตา ทิกุจฺจโย เอโส เม อตฺตาทิ วิสตีวตฺตูกา
อตฺตตฺตานุกฺคหิตา วิสตีวตฺตูกา สกฺกายทิกุจฺจ สกฺกายทิกุจฺจปฺปมฺขานิ
ทฺวาสนฺนทิกุจฺจ ทิกุจฺจคตฺตานิ ปฺพพฺพนตฺตาปรนตฺตานุกฺคหิตา ตา ทิกุจฺจโย ฯ

[๑๖๐] เย เกจิ ภิกฺขเว มยฺ นิฏฺฐงฺกตา สพฺเพ เต
ทิกุจฺจสมฺปนฺนา [๑] ปฺลยจฺจนฺนํ อิทฺ นิฏฺฐา ปฺลยจฺจนฺนํ อิทฺ วิหาเย
นิฏฺฐา ฯ

กตเมสํ ปฺลยจฺจนฺนํ อิทฺ นิฏฺฐา ฯ สตฺตตฺตขตฺตฺตฺตฺตปฺรมสฺส
โกถฺลงฺโกถฺลสฺส เอกพีชิสฺส สกฺทาทคามิสฺส โย จ ทิกุจฺจเว ชมฺเม
อรหา อิมสํ ปฺลยจฺจนฺนํ อิทฺ นิฏฺฐา ฯ

#๑ ม. ย. เตสํ ทิกุจฺจสมฺปนฺนानํ ฯ

กตเมสํ ปญฺจนํ อธิ วิหาย นิฏฺฐา ฯ อนฺตรานิพฺพายิสฺส
อุปฺหจฺจนฺนิพฺพายิสฺส อสงฺขารนิพฺพายิสฺส สสงฺขารนิพฺพายิสฺส
อุทฺธโรสฺส อกนิฏฺฐคามินิ อิมํสํ ปญฺจนํ อธิ วิหาย นิฏฺฐา ฯ
เย เกจิ ภิกฺขเว มยฺหิ นิฏฺฐจฺจตฺตา สพฺเพ เต ทิฏฺฐิสฺสมฺปนฺนา ๑
อิมํสํ ปญฺจนํ อธิ นิฏฺฐา อิมํสํ ปญฺจนํ อธิ
วิหาย นิฏฺฐา ฯ

[๓๖๑] เย เกจิ ภิกฺขเว มยฺหิ อเวจฺจนฺนิพฺพายิสฺส สพฺเพ เต
โสตาปนฺนา เตสํ โสตาปนฺนํ อิมํสํ ปญฺจนํ อธิ นิฏฺฐา
ปญฺจนํ อธิ วิหาย นิฏฺฐา ฯ

กตเมสํ ปญฺจนํ อธิ นิฏฺฐา ฯ สตฺตกฺขตฺตฺปรมฺมสฺส
โกลฺลโกลฺลสฺส เอกพิชิสฺส สกทาคามิสฺส โย จ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม
อรหา อิมํสํ ปญฺจนํ อธิ นิฏฺฐา ฯ

กตเมสํ ปญฺจนํ อธิ วิหาย นิฏฺฐา ฯ อนฺตรานิพฺพายิสฺส
อุปฺหจฺจนฺนิพฺพายิสฺส อสงฺขารนิพฺพายิสฺส สสงฺขารนิพฺพายิสฺส
อุทฺธโรสฺส อกนิฏฺฐคามินิ อิมํสํ ปญฺจนํ อธิ วิหาย นิฏฺฐา ฯ
เย เกจิ ภิกฺขเว มยฺหิ อเวจฺจนฺนิพฺพายิสฺส สพฺเพ เต โสตาปนฺนา
เตสํ โสตาปนฺนํ อิมํสํ ปญฺจนํ อธิ นิฏฺฐา อิมํสํ
ปญฺจนํ อธิ วิหาย นิฏฺฐาติ ฯ

ทิฏฺฐิจฺจตฺตา สมตฺตา ฯ

#๑ ม. ย. เตสํ ทิฏฺฐิสฺสมฺปนฺนํ ฯ

มหาวคเค อานาปานกถา

[๓๖๒] โสฬสวตถุกัม อานาปานสุตติสมาธิ ภาวยโต สมาธิกานิ
เทว ฌาณสถานิ อุปปชฺชนุตติ อฏฺฐ ปริปนฺนเถ ฌาณานิ อฏฺฐ
จ อุปการเ ฌาณานิ อฏฺฐารส อุปกุกิเลส ฌาณานิ เทรส
โวทานเ ฌาณานิ พตฺตีสิ สโตการิสฺสุ ๑ ฌาณานิ จตุวิสติ
สมาธิวเสน ฌาณานิ เทวตตตติ วิปสฺสนาวเสน ฌาณานิ อฏฺฐ
นิพพิทาฌาณานิ อฏฺฐ นิพพิทานุโลเม ฌาณานิ อฏฺฐ
นิพพิทาปฏิปฺปสฺสทฺธิฌาณานิ เอกวิสติ วิมุตฺตिसฺสุเข ฌาณานิ ฯ

[๓๖๓] กตมานิ อฏฺฐ ปริปนฺนเถ ฌาณานิ อฏฺฐ จ อุปการเ
ฌาณานิ ฯ กามจฺจนฺโท สมาธิสฺส ปริปนฺนโถ เนกขมฺมัม
สมาธิสฺส อุปการิ พฺยาปาโท สมาธิสฺส ปริปนฺนโถ อพฺยาปาโท
สมาธิสฺส อุปการิ ถินมิทฺธัม สมาธิสฺส ปริปนฺนโถ อาโลกสญฺญา
สมาธิสฺส อุปการิ อุตฺถจฺจัม สมาธิสฺส ปริปนฺนโถ อวิกฺเขโป
สมาธิสฺส อุปการิ วิจิกฺจฺจมา สมาธิสฺส ปริปนฺนโถ ฌมฺมวตฺถถานัม
สมาธิสฺส อุปการิ อวิหฺชา สมาธิสฺส ปริปนฺนโถ ฌาณัม
สมาธิสฺส อุปการิ อรติ สมาธิสฺส ปริปนฺนโถ ปามฺชฺชัม
สมาธิสฺส อุปการิ สพฺเพปี อกฺสลา ฌมฺมา สมาธิสฺส ปริปนฺนโถ
สพฺเพปี กฺสลา ฌมฺมา สมาธิสฺส อุปการิ อิมานิ อฏฺฐ
#๑ ม. สโตการิสฺสุ ฯ

ปนฺนเถ ฌานานิ อฏฺฐ จ อุปการเ ฌานานิ อิมเหิ โสฬสहि
อากาเรหิ อุทฺถิตฺติจฺจํ สมนฺุทฺถิตฺติจฺจํ ๑ เอกตฺเต สนนฺุทฺถิตฺติ
นึวเรเหหิ วิสุชฺฌตฺติ ฯ

[๓๖๔] กตเม เต เอกตฺตา ฯ เนกฺขมฺมํ เอกตฺตํ อพฺยาปาโท
เอกตฺตํ อาโลกสณฺญา เอกตฺตํ อวิกฺเขโป เอกตฺตํ ฌมฺวตฺถานํ
เอกตฺตํ ฌานํ เอกตฺตํ ปามฺชฺชํ เอกตฺตํ สพฺเพ กุสลา
ฌมฺมา เอกตฺตา ฯ กตเม เต นึวเรเหหิ ฯ กามจฺจนฺุโท นึวเรเห
พฺยาปาโท นึวเรเหหิ ตินฺนมิทฺฐํ นึวเรเหหิ อุทฺถจฺจกุกฺกจฺจํ นึวเรเห
วิจิกิจฺจนา นึวเรเหหิ อวิชฺชา นึวเรเหหิ อรตฺติ นึวเรเหหิ สพฺเพ
อกุสลา ฌมฺมานึวเรเหหิ ฯ

[๓๖๕] นึวเรเหหิ เกนตฺเถเนน นึวเรเหหิ ฯ นึยฺยานาวเรณฺุเจเน
นึวเรเหหิ ฯ กตเม เต นึยฺยานา ฯ เนกฺขมฺมํ อริยานํ นึยฺยานํ
เตน จ เนกฺขมฺเมน อริยา นึยฺยตฺติ กามจฺจนฺุโท นึยฺยานาวเรณฺุ
เตน จ กามจฺจนฺุเทเน นึวตฺตฺตา เนกฺขมฺมํ อริยานํ นึยฺยานํ
นปฺปชานาตฺติ กามจฺจนฺุโท นึยฺยานาวเรณฺุ อพฺยาปาโท อริยานํ
นึยฺยานํ เตน จ อพฺยาปาเทเน อริยา นึยฺยตฺติ พฺยาปาโท
นึยฺยานาวเรณฺุ เตน จ พฺยาปาเทเน นึวตฺตฺตา อพฺยาปาโท
อริยานํ นึยฺยานํ นปฺปชานาตฺติ พฺยาปาโท นึยฺยานาวเรณฺุ
อาโลกสณฺญา อริยานํ นึยฺยานํ ตาย จ อาโลกสณฺญา อริยา
#๑ สึ. อุทฺธตฺติจฺจํ ปมนฺุทฺถิตฺติจฺจํ จิตฺตํ ฯ ม. อุทฺธิตฺติจฺจํ สมนฺุทฺถิตฺติ
#จิตฺตํ ฯ ย. อุทฺธตฺติจฺจํ สมนฺุทฺถิตฺติจฺจํ จิตฺตํ ฯ

นีนฺติ ถีนมิทฺธิ นียฺยานาวรณฺ เตน จ ถีนมิทฺเธน นินฺตตฺตา
อาโลกสณฺณํ อริยานํ นียฺยานํ นปฺปชานาตีติ ถีนมิทฺธิ นียฺยานาวรณฺ
อวิกุเขโป อริยานํ นียฺยานํ เตน จ อวิกุเขเปเน อริยา นีนฺติ
อุทฺทจฺจํ นียฺยานาวรณฺ เตน จ อุทฺทจฺเจเน นินฺตตฺตา
อวิกุเขปํ อริยานํ นียฺยานํ นปฺปชานาตีติ อุทฺทจฺจํ นียฺยานาวรณฺ
ธมฺมวตฺถานํ อริยานํ นียฺยานํ เตน จ ธมฺมวตฺถาเนน อริยา
นีนฺติ วิจิกฺกฺญา นียฺยานาวรณฺ ตาย จ วิจิกฺกฺญา
นินฺตตฺตา ธมฺมวตฺถานํ อริยานํ นียฺยานํ นปฺปชานาตีติ วิจิกฺกฺญา
นียฺยานาวรณฺ ฌาณํ อริยานํ นียฺยานํ เตน จ ฌาเณน อริยา
นีนฺติ อวิชฺชา นียฺยานาวรณฺ ตาย จ อวิชฺชาย นินฺตตฺตา
ฌาณํ อริยานํ นียฺยานํ นปฺปชานาตีติ อวิชฺชา นียฺยานาวรณฺ
ปามุชฺชํ อริยานํ นียฺยานํ เตน ปามุชฺเชน อริยา นีนฺติ อรติ
นียฺยานาวรณฺ ตาย จ อรติยา นินฺตตฺตา ปามุชฺชํ อริยานํ
นียฺยานํ นปฺปชานาตีติ อรติ นียฺยานาวรณฺ สพฺเพปิ กุสลา
ธมฺมา อริยานํ นียฺยานํ เตหิ [๑] ธมฺเมหิ อริยา นีนฺติ สพฺเพปิ
อกุสลา ธมฺมา นียฺยานาวรณา เตหิ จ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ
นินฺตตฺตา กุสเล ธมฺเม อริยานํ นียฺยานํ นปฺปชานาตีติ สพฺเพปิ
อกุสลา ธมฺมา นียฺยานาวรณา อิเมหิ จ ปน นีวรเณหิ
วิสุทฺทจิตฺตสฺส โสฬสวตฺถุกํ อานาปานสฺสตีสมาริํ ภาวยโต
ขณฺิกสโมธานา ฯ

[๓๖๖] กตเม อฏฐารส อุปกุกิเลสา อุปปชชนติ ฯ
อสสาสาทิมชฌปริโยสานัน สติยา อนุคจฺจโต อชฌตฺตวิกฺเขปคตํ จิตฺตํ
สมาธิสฺส ปริปนฺโน ปสฺสสาสาทิมชฌปริโยสานัน สติยา อนุคจฺจโต
พหิทฺธาวิกฺเขปคตํ จิตฺตํ สมาธิสฺส ปริปนฺโน อสฺสาสปฏิกฺกขณา
นิกฺกนฺติ ตณฺหาจริยา สมาธิสฺส ปริปนฺโน ปสฺสสาสปฏิกฺกขณา
นิกฺกนฺติ ตณฺหาจริยา สมาธิสฺส ปริปนฺโน อสฺสาเสนาภิตฺตุนฺนสฺส
ปสฺสสาสปฏิลาภ มุจฺจนา ๑ สมาธิสฺส ปริปนฺโน ปสฺสาเสนาภิตฺตุนฺนสฺส
อสฺสาสปฏิลาภ มุจฺจนา ๒ สมาธิสฺส ปริปนฺโน ฯ

อนุคจฺจนา จ อสฺสาสํ ปสฺสสาสํ อนุคจฺจนา
สฺติ อชฌตฺตวิกฺเขปคตํ กขณา พหิทฺธาวิกฺเขปคตุนฺนา ๓
จ [๔] เอเต อุปกุกิเลสา อานาปานสฺสตีสมาธิสฺส
เยหิ วิกมฺปมานสฺส ๕ โน เจ ๖ จิตฺตํ วิมฺจจติ
วิโมกฺขํ อุปปชานนฺตา เต โหนฺติ ปรปคฺติยาตี ฯ

[๓๖๗] นิमितฺตํ อวชฺชโต อสฺสาเส จิตฺตํ วิกมฺปตี สมาธิสฺส
ปริปนฺโน อสฺสาสํ อวชฺชโต นิमितฺเต จิตฺตํ วิกมฺปตี สมาธิสฺส
ปริปนฺโน นิमितฺตํ อวชฺชโต ปสฺสสาเส จิตฺตํ วิกมฺปตี
สมาธิสฺส ปริปนฺโน ปสฺสสาสํ อวชฺชโต นิमितฺเต จิตฺตํ
วิกมฺปตี สมาธิสฺส ปริปนฺโน อสฺสาสํ อวชฺชโต ปสฺสาเส จิตฺตํ
วิกมฺปตี สมาธิสฺส ปริปนฺโน ปสฺสาสํ อวชฺชโต อสฺสาเส
#๑-๒ สี. สมฺมจฺฉินฺนา ฯ ๓ ม. ยฺ. ... ปคฺคณานา ฯ ๔ ม. ยฺ. อสฺสาเส นาภิตฺตุนฺนสฺส,
#ปสฺสาสปฏิลาภ มุจฺจนา ปสฺสาเส นาภิตฺตุนฺนสฺส อสฺสาสปฏิลาภ มุจฺจนา ฯ
#๕ ม. วิกฺขิปปมานสฺส ฯ ยฺ. วิกฺเขปมานสฺส ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
#๖ ม. ยฺ. จ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

จิตตํ วิกรมปติ สมာธิสฺส ปริปนฺโถ ฯ

นิमित्तํ อวชฺชมานสฺส อสฺสาเส วิกุชิปปเต ๑ มโน
อสฺสาสิ อวชฺชมานสฺส นิमितฺเต จิตฺตํ วิกรมปติ
นิमित्तํ อวชฺชมานสฺส ปสฺสาเส วิกุชิปปเต มโน
ปสฺสาสิ อวชฺชมานสฺส นิमितฺเต จิตฺตํ วิกรมปติ
อสฺสาสิ อวชฺชมานสฺส ปสฺสาเส วิกุชิปปเต มโน
ปสฺสาสิ อวชฺชมานสฺส อสฺสาเส จิตฺตํ วิกรมปติ
จฺเจเต อุปกฺกิลเสสา อานาปานสฺสทิสมาธิสฺส
เยหิ วิกรมปมานสฺส โน เจ จิตฺตํ วิมฺจจติ
วิโมกฺขํ อปฺปชานนฺตา เต โหนฺติ ปรปตฺติยาติ ฯ

อตีตานุชานํ จิตฺตํ วิกุเขปานุปตฺติํ สมာธิสฺส ปริปนฺโถ
อนาคตปาฎิถฺกขณํ จิตฺตํ วิกรมปิตํ สมာธิสฺส ปริปนฺโถ ลินํ
จิตฺตํ โกสฺชชานุปตฺติํ สมာธิสฺส ปริปนฺโถ อติปกฺกหิตํ จิตฺตํ
อุทฺทจฺจานุปตฺติํ สมာธิสฺส ปริปนฺโถ อภิญฺญาตํ ๒ จิตฺตํ
รากานุปตฺติํ สมာธิสฺส ปริปนฺโถ อปฺลญาตํ ๓ จิตฺตํ พุยาปาทานุปตฺติํ
สมာธิสฺส ปริปนฺโถ ฯ

[๓๖๘] อตีตานุชานํ จิตฺตํ อนาคตปาฎิถฺกขณํ

ลินํ อติปกฺกหิตํ อภิญฺญาตํ อปฺลญาตํ จิตฺตํ น สมာธิยติ

จฺเจเต อุปกฺกิลเสสา อานาปานสฺสทิสมาธิสฺส

#๑ ม. วิกุชิปปเต ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒ สී. ม. ย. อภินฺตํ ฯ

#๓ สී. ม. ย. อปฺลนฺตํ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

เยหิ อุปกถิกถิฏฺฐสงฺกปโป อธิจิตฺตํ นปฺปชานาตีติ ฯ

[๓๖๕] อสฺสาสาทิมชฺฌปริโยสานํ สติยา อนุจฺจนโต อชฺฌตฺตํ
 วิกุเขปกเตน จิตฺเตน กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ
 อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จ ปสฺสาสาทิมชฺฌปริโยสานํ สติยา
 อนุจฺจนโต พหิทฺธา วิกุเขปกเตน จิตฺเตน กาโยปี จิตฺตมฺปิ
 สารทฺธา จ โหนฺติ อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จ อสฺสาสปฏิกฺขณายP
 นิกนฺตียา ตณฺหาจริยา ย กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อิญฺชิตา
 จ ผนฺทิตา จ ปสฺสาสปฏิกฺขณาย นิกนฺตียา ตณฺหาจริยา
 กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จ
 อสฺสาเสนาภิตฺตุนฺนสฺส ปสฺสาสปฏิลาเภ มุจฺฉิตตฺตา ๑ กาโยปี จิตฺตมฺปิ
 สารทฺธา จ โหนฺติ อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จ ปสฺสาเสนาภิตฺตุนฺนสฺส
 อสฺสาสปฏิลาเภ มุจฺฉิตตฺตา กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ
 โหนฺติ อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จ นิมิตฺตํ อวชฺชโต อสฺสาเส
 จิตฺตํ วิกมฺปิตตฺตา กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อิญฺชิตา
 จ ผนฺทิตา จ อสฺสาสํ อวชฺชโต นิมิตฺเต จิตฺตํ วิกมฺปิตตฺตา
 กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จ
 นิมิตฺตํ อวชฺชโต ปสฺสาเส จิตฺตํ วิกมฺปิตตฺตา ๒ กาโยปี จิตฺตมฺปิ
 สารทฺธา จ โหนฺติ อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จ ปสฺสาสํ อวชฺชโต
 นิมิตฺเต จิตฺตํ วิกมฺปิตตฺตา กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ
 #๑ สี. มุจฺฉนตฺตา ฯ ๒ สี. วิกมฺภิตตฺตา ฯ

อัญชิตา จ ผนุฑิตา จ อสุสาส์ อวชชโต ปสุสาเส จิตต์
 วิกรมปีตตุตา กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อัญชิตา จ
 ผนุฑิตา จ ปสุสาส์ อวชชโต อสุสาเส จิตต์ วิกรมปีตตุตา
 กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อัญชิตา จ ผนุฑิตา จ
 อตีตานุชวเนน จิตฺเตน วิกฺเขปนฺนูปติเตน กาโยปี จิตฺตมฺปิ
 สารทฺธา จ โหนฺติ อัญชิตา จ ผนุฑิตา จ อนาคตปาฏิกงฺเขน
 จิตฺเตน วิกรมปีเตน ๑ กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ
 อัญชิตา จ ผนุฑิตา จ ลีเนน จิตฺเตน โกสชชานูปติเตน กาโยปี
 จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อัญชิตา จ ผนุฑิตา จ อติปกฺกหิตेन
 จิตฺเตน อุทฺทจฺจานูปติเตน กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ
 อัญชิตา จ ผนุฑิตา จ อภิญญาเตน ๒ จิตฺเตน รากานูปติเตน
 กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อัญชิตา จ ผนุฑิตา จ
 อปฺลญาเตน ๓ จิตฺเตน พุยาปาทานูปติเตน กาโยปี จิตฺตมฺปิ
 สารทฺธา จ โหนฺติ อัญชิตา จ ผนุฑิตา จ ฯ

อานาปานสุสฺติ ยสุส   อปริปฺณณา อภาวิตา
 กาโยปี อัญชิตโต โหติ   จิตฺตมฺปิ โหติ อัญชิตํ
 กาโยปี ผนุฑิตโต โหติ   จิตฺตมฺปิ โหติ ผนุฑิตํ
 อานาปานสุสฺติ ยสุส   ปริปฺณณา สุภาวิตา
 กาโยปี อนัญชิตโต โหติ   จิตฺตมฺปิ โหติ อนัญชิตํ

#๑ ลี. ย. วิกฺขมฺภิตेन ฯ ๒ ลี. อภิญฺเตน ฯ ๓ ลี. ม. อปฺณเตน ฯ

กาโยปี อณฺหิตโต โหติ จิตฺตมฺปิ โหติ อณฺหิตนฺติ ฯ

เตหิ จ ปน นีวรณฺเห วิสุทฺทจิตฺตสฺส โสฬสวตฺถุํ
อานาปานสฺสตีสมาริํ ภาวยโต ขณฺนิสโมชานา อิมํ อญฺจารส
อุปกฺกิลฺลาอุปฺปชฺชนฺติ ฯ

[๓๗๐] กตมานิ เทรส โวทานเณ ฌานานิ ฯ อตีตานุชานัน
จิตฺตํ วิกุเขปานุปฺติตฺตํ ตํ วิวชฺชยิตฺวา เอกญฺจฺจฺจเน สฺมาทฺทตี
เอวํปิ จิตฺตํ น วิกุเขเปํ คจฺจนฺตี อนาคตปฏฺิกงฺขณฺณํ จิตฺตํ วิกมฺปิตํ ๑
ตํ วิวชฺชยิตฺวา ตตฺถเอว อธิโมกฺขเเตตี เอวํปิ จิตฺตํ น วิกุเขเปํ
คจฺจนฺตี ลีณํ จิตฺตํ โกสชฺชานุปฺติตฺตํ ตํ ปคฺคณฺหนิตฺวา โกสชฺช
ปชฺหตี เอวํปิ จิตฺตํ น วิกุเขเปํ คจฺจนฺตี อตีปคฺคหนิตฺตํ จิตฺตํ
อุทฺทจฺจฺจานุปฺติตฺตํ ตํ นิคฺคณฺหนิตฺวา อุทฺทจฺจํ ปชฺหตี เอวํปิ จิตฺตํ
น วิกุเขเปํ คจฺจนฺตี อภิลฺลวตํ จิตฺตํ รากานุปฺติตฺตํ ตํ สมฺปชาโน
หุตฺวา รากํ ปชฺหตี เอวํปิ จิตฺตํ น วิกุเขเปํ คจฺจนฺตี อปฺลวตํ
จิตฺตํ พฺยาปาทานุปฺติตฺตํ ตํ สมฺปชาโน หุตฺวา พฺยาปาทำ ปชฺหตี
เอวํปิ จิตฺตํ น วิกุเขเปํ คจฺจนฺตี อิมฺเห นฺนิจฺจฺจเนหิ ปฺริสุทฺธิ
จิตฺตํ ปฺริโยทาทํ เอกคฺคตคฺคํ โหตี ฯ

[๓๗๑] กตเม เต เอกคฺคตา ฯ ทานโวสฺสคฺคฺคปฏฺิจฺจเนกคฺคํ
สมณฺณิมิตฺตฺคฺคปฏฺิจฺจเนกคฺคํ วยลคฺคฺคปฏฺิจฺจเนกคฺคํ นิโรธฺคฺคปฏฺิจฺจเนกคฺคํ
ทานโวสฺสคฺคฺคปฏฺิจฺจเนกคฺคํ จาคาธิมฺมุตฺตานํ สมณฺณิมิตฺตฺคฺคปฏฺิจฺจเนกคฺคตฺถจ
#๑ สี่. ย. วิภฺขมฺภิกฺขิตํ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

อธิจิตตมมายุตตานํ วยลกขณฺฏฏจําเนกตฺตลยจ

วิปฺสฺสทกานํ นิโรธฏฏจําเนกตฺตลยจ อริยปุกฺคทํ อิมํหิ จตฺตหิ
จําเนหิ เอกตฺตคคํ จิตฺตํ ฏฏททวิสุทฺธิปสฺนฺนญจเว โหติ
อุเปกขานุพฺพุทิตลยจ ฉาณน จ สมฺปหํสิตํ ฯ

[๓๗๒] ปจฺมชฺฌานสฺส โก อาทิ กิ มชฺฌเ กิ ปรีโยสํนํ ฯ
ปจฺมชฺฌานสฺส ฏฏททวิสุทฺธิ อาทิ อุเปกขานุพฺพุทิตลยจ มชฺฌเ
สมฺปหํสณา ปรีโยสํนํ ฯ

[๓๗๓] ปจฺมชฺฌานสฺส ฏฏททวิสุทฺธิ อาทิ อาทิสฺส กติ
ลกขณฺณํ ฯ อาทิสฺส ตีณิ ลกขณฺณํ โย ตสฺส ปรีปนฺนโถ
ตโต จิตฺตํ วิสุทฺธิ วิสุทฺธิตฺตํ จิตฺตํ มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ
ฏฏททวิสุทฺธิ ฏฏททวิสุทฺธิ ตตฺถ จิตฺตํ ปกขณฺทติ ยลยจ
ปรีปนฺนโถ จิตฺตํ วิสุทฺธิ ยลยจ วิสุทฺธิตฺตํ จิตฺตํ มชฺฌิมํ
สมณนิมิตฺตํ ฏฏททวิสุทฺธิ ยลยจ ฏฏททวิสุทฺธิ ตตฺถ จิตฺตํ ปกขณฺทติ
ปจฺมชฺฌานสฺส ฏฏททวิสุทฺธิ อาทิ อาทิสฺส อิมานิ ตีณิ
ลกขณฺณํ เตน วุจฺจติ ปจฺมชฺฌานํ อาทิกลฺยาณญจเว โหติ
ลกขณฺณสมฺปนฺนญจ ฯ

[๓๗๔] ปจฺมชฺฌานสฺส อุเปกขานุพฺพุทิตลยจ มชฺฌเ มชฺฌสฺส
กติ ลกขณฺณํ ฯ มชฺฌสฺส ตีณิ ลกขณฺณํ วิสุทฺธิ จิตฺตํ
อชฺฌเปกขติ สมณฏฏททวิสุทฺธิ อชฺฌเปกขติ เอกตฺตฏฏจํา
อชฺฌเปกขติ ยลยจ วิสุทฺธิ จิตฺตํ อชฺฌเปกขติ ยลยจ

สมถปฏิปนัน อชฌเปกขติ ยถจ เอกตตปฏิฐานัน อชฌเปกขติ
ปจฺมชฺฌานสฺส อุเปกขานุพฺรุหนา มชฺฌเ มชฺฌสฺส อิมานิ ตีณิ
ลกฺขณานิ เตน วุจฺจติ ปจฺมชฺฌานัน มชฺฌเ กฺลฺยาณญฺเจว โหติ
ลกฺขณสมฺปนฺนญจ ฯ

[๑๗๕] ปจฺมชฺฌานสฺส สมฺปหึสนา ปรีโยสานัน ปรีโยสานสฺส
กฺติ ลกฺขณานิ ฯ ปรีโยสานสฺส จตฺตารี ลกฺขณานิ ตตฺถ
ชาตานิ ฌมฺมานัน อนตฺวตฺตณฺเฏเจน สมฺปหึสนา อินฺทฺริยานัน
เอกรสฺสเจน สมฺปหึสนา ตทฺทฺปกวีริยวาทนฺเฏเจน สมฺปหึสนา
อาเสวนฺเฏเจน สมฺปหึสนา ปจฺมชฺฌานสฺส สมฺปหึสนา ปรีโยสานัน
ปรีโยสานสฺส อิมานิ จตฺตารี ลกฺขณานิ เตน วุจฺจติ ปจฺมชฺฌานัน
ปรีโยสานกฺลฺยาณญฺเจว โหติ ลกฺขณสมฺปนฺนญจ เหวํ ติวตฺตคคฺคํ
จิตฺตํ ติวิธกฺลฺยาณกํ ทสฺสลกฺขณสมฺปนฺนํ วิตกฺกสมฺปนฺนญฺเจว
โหติ วิจารสมฺปนฺนญจ ปีตีสมฺปนฺนญจ สุขสมฺปนฺนญจ จิตฺตสฺส
อธิฏฺฐานสมฺปนฺนญจ สทฺธาสมฺปนฺนญจ วิริยสมฺปนฺนญจ สติสมฺปนฺนญจ
สมาธิสมฺปนฺนญจ ปญฺญาสมฺปนฺนญจ ฯ

[๑๗๖] ทฺตฺติยชฺฌานสฺส โโก อาทิ กิ มชฺฌเ กิ
ปรีโยสานัน ฯ ทฺตฺติยชฺฌานสฺส ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาทิ อุเปกขานุพฺรุหนา
มชฺฌเ สมฺปหึสนา ปรีโยสานัน ฯเปฯ เหวํ ติวตฺตคคฺคํ
จิตฺตํ ติวิธกฺลฺยาณกํ ทสฺสลกฺขณสมฺปนฺนํ วิจารสมฺปนฺนญจ ปีตีสมฺปนฺนญฺเจว
โหติ สุขสมฺปนฺนญจ จิตฺตสฺส อธิฏฺฐานสมฺปนฺนญจ

สทุทธาสมปฺนฺนญจ วิริยสมปฺนฺนญจ สติสมปฺนฺนญจ สมာธิสมปฺนฺนญจ
ปญฺญาสมปฺนฺนญจ ฯ

[๓๗๗] ตตฺติยชฺฌมานสุส โโก อาทึ กึ มชฺฌเณ กึ
ปริโยสานํ ฯเปฯ เอวํ ติวตฺตคคตํ จิตฺตํ ติวริชกฺลฺยาณกํ
ทสฺสทกฺขณสมปฺนฺนํ ปิตฺติสมปฺนฺนญจ ๑ สุขสมปฺนฺนญเจว โหติ จิตฺตสุส
อริฎฺฐจฺานสมปฺนฺนญจ สทุทธาสมปฺนฺนญจ วิริยสมปฺนฺนญจ สติสมปฺนฺนญจ
สมာธิสมปฺนฺนญจ ปญฺญาสมปฺนฺนญจ ฯ

[๓๗๘] จจฺจตฺตชฺฌมานสุส โโก อาทึ กึ มชฺฌเณ กึ
ปริโยสานํ ฯเปฯ เอวํ ติวตฺตคคตํ จิตฺตํ ติวริชกฺลฺยาณกํ
ทสฺสทกฺขณสมปฺนฺนํ อุเปกฺขาสมปฺนฺนญเจว โหติ จิตฺตสุส อริฎฺฐจฺานสมปฺนฺนญจ
สทุทธาสมปฺนฺนญจ วิริยสมปฺนฺนญจ สติสมปฺนฺนญจ
สมာธิสมปฺนฺนญจ ปญฺญาสมปฺนฺนญจ ฯ

[๓๗๙] อากาสาณญฺจายตนสมปาตฺตฺติยา วิญฺญาณญฺจายตนสมปาตฺตฺติยา
อาภิกฺขญฺจายตนสมปาตฺตฺติยา เนวสญฺญานาสญฺจายตนสมปาตฺตฺติยา
โก อาทึ กึ มชฺฌเณ กึ ปริโยสานํ ฯเปฯ
เอวํ ติวตฺตคคตํ จิตฺตํ ติวริชกฺลฺยาณกํ ทสฺสทกฺขณสมปฺนฺนํ
อุเปกฺขาสมปฺนฺนญเจว โหติ จิตฺตสุส อริฎฺฐจฺานสมปฺนฺนญจ ฯเปฯ
ปญฺญาสมปฺนฺนญจ ฯ

[๓๘๐] อนิจฺจานุปฺสฺสนาย โโก อาทึ กึ มชฺฌเณ กึ
ปริโยสานํ ฯเปฯ เอวํ ติวตฺตคคตํ จิตฺตํ ติวริชกฺลฺยาณกํ
#๑ ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

ทสลกษณสมปนฺนญจเว โหติ วิจารสมปนฺนญจ ปิตีสมปนฺนญจ
สุขสมปนฺนญจ จิตฺตสฺส อธิฏฺฐานสมปนฺนญจ สทฺธาสมปนฺนญจ
วิริยสมปนฺนญจ สติสมปนฺนญจ สมาธิสมปนฺนญจ ปญฺญาสมปนฺนญจ ฯ
ทุกฺขานุปัสฺสนาย อนตฺตานุปัสฺสนาย นิพฺพิตานุปัสฺสนาย
วิราคานุปัสฺสนาย นิโรธานุปัสฺสนาย ปฏินิสฺสคฺคานุปัสฺสนาย ขยานุปัสฺสนาย
วยานุปัสฺสนาย วิปริณามานุปัสฺสนาย อนิมิตฺตานุปัสฺสนาย
อปฺปณฺหิตานุปัสฺสนาย สุลฺลตานุปัสฺสนาย อธิปญฺญาธมฺมวิปัสฺสนาย
ยถาภูตญาณทสฺสนาย อาทีนวานุปัสฺสนาย ปฏิสงฺขานุปัสฺสนาย
วิภูฏฺถานุปัสฺสนาย โสตาปตฺติมกฺคสฺส สกทาคามิมกฺคสฺส
อนาคามิมกฺคสฺส ฯเปฯ

[๓๘๑] อรหตฺตมกฺคสฺส โโก อาที กิ มชฺเฌ กิ
ปริโยสานิ ฯ อรหตฺตมกฺคสฺส ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาที อุเปกฺขานุปุรฺรหฺนา
มชฺเฌ สมฺปหิสนา ปริโยสานิ ฯ อรหตฺตมกฺคสฺส
ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาที อาทิสฺส กติ ลกฺขณานิ ฯ อาทิสฺส ตีณิ
ลกฺขณานิ โย ตสฺส ปริปนฺนโต ตโต จิตฺตํ วิสุชฺชติ ยถจ
วิสุทฺธตฺตา จิตฺตํ มชฺฌิมิ สมถนิมิตฺตํ ปฏิปชฺชติ ยถจ
ปฏิปนฺนตฺตา ตตฺถ จิตฺตํ ปกฺขนฺนทติ ยถจ ปริปนฺนโต จิตฺตํ
วิสุชฺชติ ยถจ วิสุทฺธตฺตา จิตฺตํ มชฺฌิมิ สมถนิมิตฺตํ
ปฏิปชฺชติ ยถจ ปฏิปนฺนตฺตา ตตฺถ จิตฺตํ ปกฺขนฺนทติ อรหตฺตมกฺคสฺส๐๓
ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาที อาทิสฺส อิมานิ ตีณิ ลกฺขณานิ

เตน วุจฺจติ อรหตุตมคฺโค อาทิกถุยาโณ เจว โหติ
ลกฺขณสมฺปนฺโน จ ฯ

[๓๘๒] อรหตุตมคฺคสฺส อุเปกฺขานุปุรุหฺนา มชฺเฌ มชฺฌสฺส
กฺติ ลกฺขณานิ ฯ มชฺฌสฺส ตีณิ ลกฺขณานิ วิสุทฺถจิตฺตํ
อชฺฌเปกฺขติ สมถปฏิปนฺนํ อชฺฌเปกฺขติ เอกคฺคฺคฺคฺจฺจํ
อชฺฌเปกฺขติ ยถจ วิสุทฺถํ จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขติ ยถจ
สมถปฏิปนฺนํ อชฺฌเปกฺขติ ยถจ เอกคฺคฺคฺคฺจฺจํ อชฺฌเปกฺขติ
เตน วุจฺจติ อรหตุตมคฺโค มชฺเฌกถุยาโณ เจว โหติ
ลกฺขณสมฺปนฺโน จ ฯ

[๓๘๓] อรหตุตมคฺคสฺส สมฺปหฺสฺนา ปริโยสานํ ปริโยสานสฺส
กฺติ ลกฺขณานิ ฯ ปริโยสานสฺส จตฺตารี ลกฺขณานิ ตตฺถ
ชาตานิ ฐมฺมานิ อนตฺตวตฺตณฺเณน สมฺปหฺสฺนา อินฺทฺริยานํ
เอกรสฺสฺสฺส สมฺปหฺสฺนา ตทฺทวิริยวาทนฺเณน สมฺปหฺสฺนา
อาเสวนฺเณน สมฺปหฺสฺนา อรหตุตมคฺคสฺส สมฺปหฺสฺนา ปริโยสานํ
ปริโยสานสฺส อิมานิ จตฺตารี ลกฺขณานิ เตน วุจฺจติ อรหตุตมคฺโค
ปริโยสานกถุยาโณ เจว โหติ ลกฺขณสมฺปนฺโน จ เอวํ
ตฺตวตฺตคฺคํ จิตฺตํ ตฺตวิธกถุยาณกํ ทสฺส ลกฺขณสมฺปนฺนํ วิตกฺกสมฺปนฺนญฺเจว
โหติ วิจารสมฺปนฺนญฺจ ปิตีสมฺปนฺนญฺจ สุขสมฺปนฺนญฺจ
จิตฺตสฺส อธิจฺจฺจํสมฺปนฺนญฺจ สทฺธาสมฺปนฺนญฺจ
วิริยสมฺปนฺนญฺจ สติสมฺปนฺนญฺจ สมาริสมฺปนฺนญฺจ ปญฺญาสมฺปนฺนญฺจ

๗เป๗

[๑๘๓] นิมิตฺตํ อสฺสาสปฺสฺสาสา อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส
อชานโต จ ตโย ฌมฺเม ภาวนา นุปฺลพฺภติ
นิมิตฺตํ อสฺสาสปฺสฺสาสา อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส
ชานโต จ ตโย ฌมฺเม ภาวนา อูปฺลพฺภตฺติติ ๗

[๑๘๔] กถิ อิมํ จ ตโย ฌมฺมา เอกจิตฺตสฺส อารมฺมณา
น โหณฺติ น จิเม ตโย ฌมฺมา อวิทิตา โหณฺติ น จ จิตฺตํ
วิกฺเขปํ กจฺจติ ปชานณฺจ ปญฺญาติ ปโยคณฺจ สาเชติ
วิเสสมชฺคจฺจติ ๗ เสยฺยถาปี รุกฺโข สเม ญฺมิภาเค นิกฺขิตฺโต
ตเมนนํ ปุริโส กกเจณ ฉินฺนฺเทยฺย รุกฺเข พุฏฺฐกกจฺจนฺตํ วเสน
ปุริสสฺส สติ อูปฺภูจิตฺตา โหติ น อาคเต วา คเต วา
กกจฺจนฺเต มนสิ กโรติ น อาคตา วา คตา วา กกจฺจนฺตา
อวิทิตา โหณฺติ ปชานณฺจ ปญฺญาติ ปโยคณฺจ สาเชติ
วิเสสมชฺคจฺจติ ๑ ยถา รุกฺโข สเม ญฺมิภาเค นิกฺขิตฺโต เอวํ
อูปนิพฺพชฺชานนํนิมิตฺตํ ยถา กกจฺจนฺตา เอวํ อสฺสาสปฺสฺสาสา ยถา
รุกฺเข พุฏฺฐกกจฺจนฺตํ วเสน ปุริสสฺส สติ อูปฺภูจิตฺตา โหติ น
อาคเต วา คเต วา กกจฺจนฺเต มนสิ กโรติ น อาคตา วา
คตา วา กกจฺจนฺตา อวิทิตา โหณฺติ ปชานณฺจ ปญฺญาติ
ปโยคณฺจ สาเชติ วิเสสมชฺคจฺจติ ๑ เอวเมว ภิกฺขุ นาสิกฺกุเค
วา มุขนิมิตฺเตเต วา สตี อูปฺภูจเปตฺวา นิสฺสินฺโน โหติ น อาคเต
#๑ ม. อิมํ ปาจา นตฺถิ ๗

วา คเต วา อสุสาสปสุสาเส มนสิ กโรติ น อาคตา วา
คตา วา อสุสาสปสุสาสา อวิทิตา โหนติ ปธานญจ ปญญาติ
ปโยคญจ สาเชติ วิเสสมชคจจติ [๑] ฯ

[๑๘๕] กตมัม ปธานัม ฯ อารทฐวริยสุส กาโยปี จิตตมปิ
กมมณิย โหติ อิทัม ปธานัม ฯ กตโม ปโยโค ฯ อารทฐวริยสุส
อุปกุกิเลสา ปหิยณติ วิตถกกา วุปสมนติ อัย ปโยโค ฯ กตโม
วิเสโส ฯ อารทฐวริยสุส สลยโฆชนานิ ปหิยณติ อนุสยา
พฺยาสนติ ๒ อัย วิเสโส ฯ เอวํ อิมะ จ ตโย ฌมมา เอกจิตตสุส
อารมมณา น โหนติ น จิเม ตโย ฌมมา อวิทิตา โหนติ
น จ จิตตัม วิกเขเป คจจติ ปธานญจ ปญญาติ ปโยคญจ
สาเชติ วิเสสมชคจจติ ฯ

[๑๘๖] อานาปานสุสติยสุส ปริปฺพณา สุภาวิตา

อนุพุพพิ ปริจิตา ยถา พุทฺเธน เทสิตา

โส อิมํ โลกํ ๓ ปภาเสติ อพฺภามุตฺโตว จนนฺติมาติ ฯ

อานนฺติ อสุสาโส โน ปสุสาโส ฯ อปานนฺติ ปสุสาโส
โน อสุสาโส ฯ อสุสาสปสุสาสวเสน อุปฺภุจัน สติ ๔ โย อสุสาสติ
ตสุสุปฺภุจติ โย ปสุสาสติ ตสุสุปฺภุจติ ฯ ปริปฺพณาติ
ปริคคหฺภูเจน ปริปฺพณา ปริวารฺภูเจน ปริปฺพณา ปริปฺรฺภูเจน
#๑ ม. ปธานญจ ฯ ๒ ม. พฺยณฺตี โหนติ ฯ ๓ สී. อิมะ โลกะ ฯ
#๔ สී. อสุสาสวเสน อุปฺภุจัน สติ ปสุสาสวเสน อุปฺภุจัน สติ ฯ

ปริปัญญา ฯ

สุภาวิตาติ จตสุโส ภาวนา ตตถ ซาตานัน ฌมมานัน
อนติวตตนญฺเจน ภาวนา อินฺทฺริยานัน เอกรสญฺเจน ภาวนา
ตทูปควิริยาหนญฺเจน ภาวนา อาเสวนญฺเจน ภาวนา ตสฺสิเม
จตุตาโร ภาวนญฺจา ยานีกตา โหนฺติ วตฺถกตา อนฺนุจฺจिता ปริจฺจिता
สุสมารทฺธา ฯ

ยานีกตาติ ยตฺถ ยตฺถ อากฺขติ ตตฺถ ตตฺถ วสิปฺปตฺโต
โหติ พลปฺปตฺโต เวสาร์ชชปฺปตฺโต ตสฺส [๑] เต ฌมฺมา อาวชฺชนปฺฏิพฺพทฺธา
โหนฺติ อากฺขณปฺฏิพฺพทฺธา ๒ มนสิการปฺฏิพฺพทฺธา จิตฺตฺปฺปาทปฺฏิพฺพทฺธา
เตน วุจฺจติ ยานีกตาติ ฯ

วตฺถกตาติ ยสฺมี ยสฺมี วตฺถสฺมี จิตฺตํ สุวาธิญฺจิตฺตํ โหติ
ตสฺมี ตสฺมี วตฺถสฺมี สติ สุปฺติญฺจिता ๓ โหติ ยสฺมี ยสฺมี วา
ปน วตฺถสฺมี สติ สุปฺติญฺจिता โหติ ตสฺมี ตสฺมี วตฺถสฺมี จิตฺตํ
สุวาธิญฺจิตฺตํ โหติ เตน วุจฺจติ วตฺถกตาติ ฯ

อนฺนุจฺจिताติ เยน เยน จิตฺตํ อภินิหฺรติ เตน เตน สติ
อนฺนฺปริวตฺตติ เยน เยน วา ปน สติ อนฺนฺปริวตฺตติ เตน เตน
จิตฺตํ อภินิหฺรติ เตน วุจฺจติ อนฺนุจฺจिताติ ฯ

ปริจฺจिताติ ปริคฺคหนญฺเจน ปริจฺจिता ปริวารญฺเจน ปริจฺจिता
ปริปฺรูญฺเจน ปริจฺจिता สติยา ปริคฺคณฺหนฺโต ชินาติ ปาปก
อกุสเส ฌมฺเม เตน วุจฺจติ ปริจฺจिताติ ฯ

#๑ ม. เม ฯ ๒ ม. อากฺขปฺฏิพฺพทฺธา ฯ ๓ สฺ. สุปฺติญฺจिता ฯ ม. สุปฺติญฺจिता ฯ เอวมฺปริปิ ฯ

สุตมารทชาติ จตตารโ สุตมารทชา ตตถ ชาตานิ
ธมมานิ อนติวตตนญฺเณ สุตมารทชา อินฺทริยานิ เอกรสญฺเณ
สุตมารทชา ตทฺปคฺวิริยาหนญฺเณ สุตมารทชา ตปฺปจฺฉนิกานิ
กิลฺเลสานิ สฺสุมฺกฺมาตตฺตา ๑ สุตมารทชา ฯ

สุตมนฺติ อตฺถิ สมิ อตฺถิ สฺสุมิ ฯ กตฺมิ สมิ ฯ เย ตตถ
ชาตา อนวชฺชา กุสลา โพรทฺปกฺจฺยา อิทํ สมิ ฯ กตฺมิ สฺสุมิ ฯ
ยํ เตสํ ๒ ธมมานิ อารมฺมณํ นิโรโธ นิพฺพานํ อิทํ สฺสุมิ ฯ อิติ
อิทลฺลจ สมิ สฺสุมิ ฌาตํ โหติ ทิฏฺฐจํ วิทิตํ สจฺฉนิกตํ ผสฺสิตํ
ปญฺญา ย อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสฺสฺสณิํ อุปญฺจिता สติ
อปฺมุฏฺฐา ๓ ปสฺสทฺโธ กาโย อารทฺธํ สฺมาหิตํ จิตฺตํ เอกตฺตํ
เตน วุจฺจติ สฺสุมารทชาติ ฯ

อนุปฺพุพฺพิ ปริจฺจิตาติ ทิฆิ อสฺสาสวเสน ปุริมา ปุริมา
ปริจฺจิตา ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา อนุปริจฺจิตา ทิฆิ ปสฺสาสวเสน ปุริมา
ปุริมา ปริจฺจิตา ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา อนุปริจฺจิตา รสฺสํ อสฺสาสวเสน
ปุริมา ปุริมา ปริจฺจิตา ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา อนุปริจฺจิตา
รสฺสํ ปสฺสาสวเสน ปุริมา ปุริมา ปริจฺจิตา ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา
อนุปริจฺจิตา ฯเปฯ ปฏฺินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสาสวเสน ปุริมา ปุริมา
ปริจฺจิตา ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา อนุปริจฺจิตา ปฏฺินิสฺสคฺคานุปสฺสี
ปสฺสาสวเสน ปุริมา ปุริมา ปริจฺจิตา ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา
อนุปริจฺจิตา สพฺพาปี โสฬสวตฺตฺถกา อานาปานสฺสติโย อญฺญมญฺญํ
#๑ ม. สฺสุมฺหตตฺตา ฯ ๒ ม. อาเมณฺฑิตํ ฯ ๓ ม. อสฺมฺมุฏฺฐา ฯ

ปริจิตา เจว โหนติ อนุปริจิตา จ เตน วุจฺจติ อนุปุพฺพ
ปริจิตาติ ฯ

ยถาติ ทส ยตฺตถา อตฺตทมถฺญโ จ ยตฺตโถ อตฺตสมถฺญโ จ
ยตฺตโถ อตฺตปรินิพฺพาปนฺญโ จ ยตฺตโถ อภินฺถญฺญโ จ
ยตฺตโถ ปริณฺถญฺญโ จ ยตฺตโถ ปหฺนญฺญโ จ ยตฺตโถ ภฺวญฺญโ จ
ยตฺตโถ สจฺจิกิริยญฺญโ จ ยตฺตโถ สจฺจจาภิสมยญฺญโ จ ยตฺตโถ
นิโรเช ปตฺติจฺจาปกฺกญฺญโ จ ยตฺตโถ ฯ

พฺพุโรติ โย โส ภควา สยมฺภู อนาจรียโก ปุพฺเพ
อนนฺตฺตฺเตสฺส ฐมฺเมสฺส สามํ สจฺจจฺานิ อภิสมฺพฺพุชฺฌิ ตตฺถ จ
สพฺพญฺญตฺตํ ปตฺตโถ พเลสฺส จ วสฺสีภาวํ ฯ

พฺพุโรติ เกนตฺเถน พฺพุโร ฯ พุชฺฌิตา สจฺจจฺานิติ พฺพุโร
โพเชนฺโต ๑ ปชายาติ พฺพุโร สพฺพญฺญตฺตาย พฺพุโร สพฺพทสฺสาวิตาย
พฺพุโร อนนฺถเนยฺยตฺตาย พฺพุโร วิสตีตฺตาย ๒ พฺพุโร
ชินฺนสวสฺสงฺขาเตน พฺพุโร นิรฺรูปกฺกิลเสสฺสงฺขาเตน ๓ พฺพุโร เอกนตฺตวิตรฺราโคติ
พฺพุโร เอกนตฺตวิตโทสตี พฺพุโร เอกนตฺตวิตโมหตี
พฺพุโร เอกนตฺตนิกฺกิลเสสตี พฺพุโร เอกายนฺนคฺคํ กโตติ พฺพุโร
เอโก อนนฺตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิํ อภิสมฺพฺพุโรติ พฺพุโร อพฺพุโรวิหตฺตตฺตา
พฺพุโรปฺปฏิลาภา พฺพุโร ฯ

พฺพุโรติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ น ปิตฺรา กตํ น
ภคินิยา กตํ น มิตฺตตามจฺเจหิ กตํ น ฉาติสาโลหิตฺเทหิ กตํ น
#๑ ม. ยฺ. โพเชตา ฯ ๒ ม. ยฺ. วิสตีตฺตาย ฯ ๓ ม. นิรฺรูปเลปฺสงฺขาเตน ฯ
#ยฺ. นิรฺรูปธิสฺสงฺขาเตน ฯ

สมณพราหมณเณหิ กตํ น เทวตาคี กตํ วิโมกขนฺตีกเมตํ
พฺพุชานํ ภควนฺตํ โพธิยา มฺเเล สห สพฺพณฺตณฺณสฺส
ปฏฺฐิตาภา สจฺฉิกา ปณฺตติ ยทิตํ พฺพุชโรติ ฯ

เทสิตาติ อตฺตทมณฺโฐ โย ยถุโธ ยถา พฺพุเชน เทสิโต
อตฺตสมณฺโฐ โย ยถุโธ ยถา พฺพุเชน เทสิโต อตฺตปรินิพฺพปาปนฺโฐ โย
ยถุโธ ยถา พฺพุเชน เทสิโต ฯเปฯ นิโรเช
ปตฺติจฺจาปกฺโฐ โย ยถุโธ ยถา พฺพุเชน เทสิโต โหติ
กณฺโฐ โย โหติ ปพฺพชฺชิตุ โย ฯ

โลโกติ ขนฺธโลโก ชาตฺตโลโก อายตฺนโลโก วิปตฺติภวโลโก
วิปตฺติสมภวโลโก สมฺปตฺติภวโลโก สมฺปตฺติสมภวโลโก เอโก
โลโก สพฺเพ สตฺตา อาหารภฺจฺจิกา ฯเปฯ อภฺจฺจารส โลกา
อภฺจฺจารส ชาตฺตโย ฯ

ปภาเสตฺติ อตฺตทมณฺโฐ โย ยถุโธ อภิสมฺพทฺชตฺตา โส อิมํ
โลกํ โอภาเสตฺติ [๑] ปภาเสตฺติ อตฺตสมณฺโฐ โย ยถุโธ อภิสมฺพทฺชตฺตา
โส อิมํ โลกํ โอภาเสตฺติ [๑] ปภาเสตฺติ อตฺตปรินิพฺพปาปนฺโฐ โย ยถุโธ
อภิสมฺพทฺชตฺตา โส อิมํ โลกํ โอภาเสตฺติ ฯเปฯ นิโรเช
ปตฺติจฺจาปกฺโฐ โย ยถุโธ อภิสมฺพทฺชตฺตา โส อิมํ โลกํ โอภาเสตฺติ
ปภาเสตฺติ ฯ

อพฺภา มฺมุตฺตว จฺนฺทิมาคี ยถา อพฺภา เอวํ กิเลสา ยถา
จฺนฺโท เอวํ อริยณฺณํ ยถา จฺนฺทิมาคี เทวปฺตฺตโต เอวํ ภิกฺขุ
#๑ ม. ย. ภาเสตฺติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

ยถา จนฺโท อพฺภา มุตฺโต มหิยา ๑ ฐมฺรชฺมุตฺโต ราหุปฺปาณา ๒
วิปฺปมุตฺโต ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ ๓ จ เอวเมว ภิกฺขุ
สพฺพทิกฺเคเสหิ วิมุตฺโต ๔ ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ เตน วุจฺจติ
อพฺภา มุตฺโตว จนนฺทิมานิ อิมานิ เตรส โวทานเน ฌานานิ ฯ

ภาณวาริ ฯ

[๓๘๗] กตมานิ พตฺตีส์ สโตการีสุ ฌานานิ อิธ ภิกฺขุ
อรณฺณคโตะ วา รุกฺขมุลคโตะ วา สุลฺลาการคโตะ วา นิสีหติ
ปลฺลลงฺกั อากฺขิตฺวา อุขฺุ กายํ ปณฺชาย ปริมุขํ สตี อูปลฺกฺจเปตฺวา
โส สโตว อสฺสสติ ฯเปฯ สพฺพกายปฏฺฐิเวที อสฺสสิสฺสามีติ
สิกฺขติ สพฺพกายปฏฺฐิเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมภฺยํ
กายสงฺขาริ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมภฺยํ กายสงฺขาริ
ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปิตฺติปฏฺฐิเวที สุขปฏฺฐิเวที จิตฺตสงฺขารปฏฺฐิเวที
ปสฺสมภฺยํ จิตฺตสงฺขาริ จิตฺตปฏฺฐิเวที อภิปรโมทຍံ จิตฺตํ
สมาทหิ จิตฺตํ วิโมจยิ จิตฺตํ อนิจฺจานุปฺสฺสี วิรํคานุปฺสฺสี
นิโรธานุปฺสฺสี ปฏฺฐินิสฺสคฺคานุปฺสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ
ปฏฺฐินิสฺสคฺคานุปฺสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ

[๓๘๘] อิธาคิ อิมิสฺสา ทิฏฺฐิยา อิมิสฺสา ขนฺติยา อิมิสฺสา
รฺุจฺยา อิมิสฺมี อาทาย อิมิสฺมี ฐมฺเม อิมิสฺมี วินเย อิมิสฺมี
ฐมฺมวินเย อิมิสฺมี ปาวจเน อิมิสฺมี พุรฺหมจฺริเย อิมิสฺมี สคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
เตน วุจฺจติ อิธาคิ ฯ

#๑ ม. มหิกกา มุตฺโต ฯ ๒ ม. ย. ราหุคคณา ฯ ๓ ม. วิโรจเต ฯ เอวมุปริปิ ฯ

#๔ ม. ย. วิปฺปมุตฺโต ฯ

ภิกฺขุติ ปุณฺณชนกถฺยาณโก วา โหติ ภิกฺขุ เสกฺโข วา
อรหา วา อกุปฺปชฺรมโฌ ๑

อรณฺณนฺติ นิภฺขมิตฺวา พหิ อินฺทขีลา สพฺพเมตฺ อรณฺณํ ๑

รฺกฺขมฺลนฺติ ตตฺถ ภิกฺขุโน อาสนํ ปณฺณตฺตํ โหติ มณฺโโจ
วา ปีจํ วา ภิสฺสิ วา ตญฺญิกฺกา วา จมฺมุขณฺโฑ วา ติณฺสณฺจโร
วา ปณฺณสณฺจโร วา ปลาสสณฺจโร วา ตตฺถ ภิกฺขุ
จกฺกมฺติ วา ติจฺจฺจติ วา นิสฺสีทติ วา เสยฺยํ วา กปฺเปติ ๑

สุณฺณนฺติ เกณฺจิ อนาภิณฺณํ โหติ กหฺนฺนฺเจหิ วา
ปพฺพชฺชิตฺเทหิ วา ๑

อาคารนฺติ วิหารโ อฑฺฒโยโค ปาสาโท หมฺมิยํ กุหาติ ๑

นิสฺสีทติ ปลฺลลํกํ อากฺขิตฺวาติ นิสฺสินฺโน โหติ ปลฺลลํกํ
อากฺขิตฺวา อุกฺกุ กายํ ปณฺธิชาย ๑ อุกฺกุโก โหติ กายो ปณฺธิโต ๒
ปณฺธิโต ๑

ปริมุขํ สตี อฺปนฺนฺจเปตฺวาติ ปริตี ปริกฺกหฺนฺนฺโ จ มุขนฺติ
นินฺยฺยานฺนฺโ สตีติ อฺปนฺนฺจานฺนฺโ เตน วุจฺจติ ปริมุขํ สตี
อฺปนฺนฺจเปตฺวาติ ๑

[๑๘๘] สโตว อสฺสสตีติ [๑] พตฺตีสาย อากาเรหิ สโตการี
ทีฆํ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺเสกฺกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สตี ๔
อฺปนฺนฺจิตฺตา โหติ ตาย สตียา เตน ฌาณฺเนน สโตการี โหติ ทีฆํ }
ปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สตี อฺปนฺนฺจิตฺตา
#๑ ม. ปณฺธิชายติ ๑ ๒ ม. ย. ธิโต สฺปณฺธิโต ๑ ๓ ม. ย. สโตว อสฺสสตี
#สโตว ปสฺสสตีติ ๑ ๔ ม. ย. สตี ๑ เอวมฺปริปี ๑

จิตา โหติ ตาย สติยา เตน ฌาณน สโตการี โหติ รสุลั
 อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สตี
 อปฺภูจฺจิตา โหติ ตาย สติยา เตน ฌาณน สโตการี โหติ รสุลั
 ปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สตี
 อปฺภูจฺจิตา โหติ ตาย สติยา เตน ฌาณน สโตการี โหติ ฯเปฯ
 ปฏฺนิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสาสวเสน ปฏฺนิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสาสวเสน
 จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สตี อปฺภูจฺจิตา โหติ
 ตาย สติยา เตน ฌาณน สโตการี โหติ ฯ

[๓๕๐] กถิํ ทิฆมฺ อสฺสสนฺโต ทิฆมฺ อสฺสสามิตฺติ ปชานาติ ทิฆมฺ
 ปสฺสสนฺโต ทิฆมฺ ปสฺสสามิตฺติ ปชานาติ ฯ ทิฆมฺ อสฺสาลั อทฺธานสงฺขาเต
 อสฺสสตี ทิฆมฺ ปสฺสาลั อทฺธานสงฺขาเต ปสฺสสตี ทิฆมฺ
 อสฺสาสปสฺสาลั อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสตีปี ปสฺสสตีปี ทิฆมฺ
 อสฺสาสปสฺสาลั อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสโตปี ปสฺสสโตปี ฌนฺโท
 อปฺปชฺชติ ฌนฺทวเสน ตโต สฺขุมตรํ ทิฆมฺ อสฺสาลั อทฺธานสงฺขาเต
 อสฺสสตี ฌนฺทวเสน ตโต สฺขุมตรํ ทิฆมฺ ปสฺสาลั อทฺธานสงฺขาเต
 ปสฺสสตี ฌนฺทวเสน ตโต สฺขุมตรํ ทิฆมฺ อสฺสาสปสฺสาลั
 อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสตีปี ปสฺสสตีปี ฌนฺทวเสน ตโต สฺขุมตรํ ทิฆมฺ
 อสฺสาสปสฺสาลั อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสโตปี ปสฺสสโตปี ปามุชฺชํ
 อปฺปชฺชติ ปามุชฺชวเสน ตโต สฺขุมตรํ ทิฆมฺ อสฺสาลั อทฺธานสงฺขาเต
 อสฺสสตี ปามุชฺชวเสน ตโต สฺขุมตรํ ทิฆมฺ ปสฺสาลั

อหุชานสงขาเต ปสฺสสตี ปามุชฺชวเสน ตโต สุขุมตรึ ทิฆม
อสฺสาสปสฺสาสิ อหุชานสงขาเต อสฺสสตีปี ปสฺสสตีปี ปามุชฺชวเสน
ตโต สุขุมตรึ ทิฆม อสฺสาสปสฺสาสิ อหุชานสงขาเต อสฺสสโตปี
ปสฺสสโตปี ทิฆม อสฺสาสปสฺสาสา จิตฺตํ วิภูฏติ อุเปกฺขา สณฺจติ
อิเมหิ นวหาการเหหิ ทิฆม อสฺสาสปสฺสาสกาโย อุฏฺฏจันํ สติ
อนุปสฺสนาณณํ กาโย อุฏฺฏจันํ โน สติ สติ อุฏฺฏจันํ
เจว สติ จ ตาย สติยา เตน ณาณน ตํ กายํ อนุปสฺสตีติ
เตน วุจฺจติ กายเ กายานุปสฺสนา สตีปฏฺฏจันภาวนา ฯ

[๑๕๑] อนุปสฺสตีติ กถํ ตํ กายํ อนุปสฺสตี ฯ อนิจฺจโต
อนุปสฺสตี โน นิจฺจโต ทุกฺขโต อนุปสฺสตี โน สุขโต
อนตฺตโต อนุปสฺสตี โน อตฺตโต นิพฺพิทฺตติ โน นนฺทติ วิรชฺชติ
โน รชฺชติ นิโรเชติ โน สมฺมุเทติ ปฏฺฐินิสฺสชฺชติ โน อาทียติ
อนิจฺจโต อนุปสฺสนโต นิจฺจสณฺณํ ปชฺหติ ทุกฺขโต อนุปสฺสนโต
สุขสณฺณํ ปชฺหติ อนตฺตโต อนุปสฺสนโต อตฺตสณฺณํ ปชฺหติ
นิพฺพิทฺตโต นนฺทํ ปชฺหติ วิรชฺชนโต รากํ ปชฺหติ นิโรเชนโต
สมฺมุทํ ปชฺหติ ปฏฺฐินิสฺสชฺชนโต อาทานํ ปชฺหติ เอวนตํ
กายํ อนุปสฺสตี ฯ

[๑๕๒] ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ตตฺถ ชาตานํ ฌมฺมานํ
อนตฺวาตฺตณฺเณ ภาวนา อินฺทฺริยานํ เอกฺรสฺสณฺเณ ภาวนา
ตทฺุปกฺวิริยาหนฺเณ ภาวนา อาเสวนฺเณ ภาวนา ทิฆม

อสุสาสปสุสาสวเสน จิตตเสกคคต อวิกเขป ปชานโต วิทิตา
เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อพฺกตฺถิ คจฺจนฺติ8
วิทิตา สลฺยา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา
อพฺกตฺถิ คจฺจนฺติ วิทิตา วิตกฺกา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา
อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อพฺกตฺถิ คจฺจนฺติ ฯ

[๑๕๑] กถิ วิทิตา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ
วิทิตา อพฺกตฺถิ คจฺจนฺติ ฯ

กถิ เวทนาย อุปฺปาโท วิทิตो โหติ ฯ อวิชฺชาสมุทฺทยา
เวทนาสมุทฺโยติ ปจฺจยสมุทฺยญฺเณ เวทนาย อุปฺปาโท วิทิตो โหติ
ตณฺหาสมุทฺทยา เวทนาสมุทฺโยติ กมฺมสมุทฺทยา เวทนาสมุทฺโยติ
ผสฺสสมุทฺทยา เวทนาสมุทฺโยติ ปจฺจยสมุทฺยญฺเณ เวทนาย อุปฺปาโท
วิทิตो โหติ นิพฺพตฺติลกฺขณํ ปสฺสโตปิ เวทนาย อุปฺปาโท
วิทิตो โหติ เอวํ เวทนาย อุปฺปาโท วิทิตो โหติ ฯ

กถิ เวทนาย อุปฺปชฺชานํ วิทิตํ โหติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต
ขยฺคฺคฺชฺชานํ วิทิตํ โหติ ทฺกฺขโต มนสิกโรโต ภยคฺคฺชฺชานํ
วิทิตํ โหติ อนตฺตโต มนสิกโรโต สฺยฺยคฺคฺชฺชานํ วิทิตํ โหติ
เอวํ เวทนาย อุปฺปชฺชานํ วิทิตํ โหติ ฯ

กถิ เวทนาย อตฺถงฺคโม วิทิตो โหติ ฯ อวิชฺชานิโรธา
เวทนานิโรโธติ ปจฺจยนิโรธญฺเณ เวทนาย อตฺถงฺคโม วิทิตो
โหติ ตณฺหานิโรธา เวทนานิโรโธติ กมฺมนิโรธา เวทนานิโรโธติ

ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรชฺติ ปจฺจยนิโรธญฺเฐน เวทนาย อตฺถงฺคโม
วิทิตฺโต โหติ วิปริณามลภฺขณํ ปสฺสโตปี เวทนาย อตฺถงฺคโม
วิทิตฺโต โหติ เอวํ เวทนาย อตฺถงฺคโม วิทิตฺโต โหติ เอวํ
วิทิตา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฺปญฺจหนฺติ วิทิตา
อพฺภตฺถํ กจฺจนฺติ ฯ

[๓๕๔] กถํ วิทิตา สลฺลยา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฺปญฺจหนฺติ
วิทิตา อพฺภตฺถํ กจฺจนฺติ ฯ

กถํ สลฺลยาย อุปฺปาโท วิทิตฺโต โหติ ฯ อวิชฺชาสมฺมุตฺथा
สลฺลยาสมฺมุตฺโยติ ปจฺจยสมฺมุตฺถญฺเฐน สลฺลยาย อุปฺปาโท วิทิตฺโต โหติ
ตณฺหาสมฺมุตฺथा สลฺลยาสมฺมุตฺโยติ กมฺมสมฺมุตฺथा สลฺลยาสมฺมุตฺโยติ
ผสฺสสมฺมุตฺथा สลฺลยาสมฺมุตฺโยติ ปจฺจยสมฺมุตฺถญฺเฐน สลฺลยาย อุปฺปาโท
วิทิตฺโต โหติ นิพฺพตฺติลภฺขณํ ปสฺสโตปี สลฺลยาย อุปฺปาโท
วิทิตฺโต โหติ เอวํ สลฺลยาย อุปฺปาโท วิทิตฺโต โหติ ฯ

กถํ สลฺลยาย อุปฺปญฺจจฺานํ วิทิตํ โหติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต
ขยฺยอุปฺปญฺจจฺานํ วิทิตํ โหติ ทฺวขฺโต มนสิกโรโต ภยฺยอุปฺปญฺจจฺานํ
วิทิตํ โหติ อนตฺตโต มนสิกโรโต สฺสยฺยอุปฺปญฺจจฺานํ วิทิตํ โหติ
เอวํ สลฺลยาย อุปฺปญฺจจฺานํ วิทิตํ โหติ ฯ

กถํ สลฺลยาย อตฺถงฺคโม วิทิตฺโต โหติ ฯ อวิชฺชานิโรธา
สลฺลยานิโรชฺติ ปจฺจยนิโรธญฺเฐน สลฺลยาย อตฺถงฺคโม วิทิตฺโต โหติ
ตณฺหานิโรธา สลฺลยานิโรชฺติ กมฺมนิโรธา สลฺลยานิโรชฺติ

ผสฺสนิโรธา สลฺลยานิโรโธติ ปจฺจยนิโรธญฺเณ สลฺลยา อตฺถงฺคโม
วิทิตฺโต โหติ วิปริณามลฺกขณํ ปสฺสโตปิ สลฺลยา อตฺถงฺคโม
วิทิตฺโต โหติ เอวํ สลฺลยา อตฺถงฺคโม วิทิตฺโต โหติ
เอวํ วิทิตา สลฺลยา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา
อพฺภตฺถํ กจฺจนฺติ ฯ

[๑๕๕] กถํ วิทิตา วิตฺถกา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ
วิทิตา อพฺภตฺถํ กจฺจนฺติ ฯ

กถํ วิตฺถกานํ อุปฺปาโท วิทิตฺโต โหติ ฯ อวิชฺชาสมุทฺทยา
วิตฺถกสมุทฺทยิ ตฺติ ปจฺจยสมุทฺทยญฺเณ วิตฺถกานํ อุปฺปาโท วิทิตฺโต โหติ
ตณฺหาสมุทฺทยา วิตฺถกสมุทฺทยิ ตฺติ กมฺมสมุทฺทยา วิตฺถกสมุทฺทยิ ตฺติ
สลฺลยาสมุทฺทยา วิตฺถกสมุทฺทยิ ตฺติ ปจฺจยสมุทฺทยญฺเณ วิตฺถกานํ
อุปฺปาโท วิทิตฺโต โหติ นิพฺพตฺตลฺกขณํ ปสฺสโตปิ วิตฺถกานํ
อุปฺปาโท วิทิตฺโต โหติ เอวํ วิตฺถกานํ อุปฺปาโท วิทิตฺโต โหติ ฯ

กถํ วิตฺถกานํ อุปฺปชฺชนํ วิทิตฺโต โหติ ฯ อนิจฺจโต มนสิโกโรโต
ขยฺยอุปฺปชฺชนํ วิทิตฺโต โหติ ทฺถกโต มนสิโกโรโต ภัยฺยอุปฺปชฺชนํ
วิทิตฺโต โหติ อนตฺตโต มนสิโกโรโต สฺสยฺยอุปฺปชฺชนํ วิทิตฺโต โหติ
เอวํ วิตฺถกานํ อุปฺปชฺชนํ วิทิตฺโต โหติ ฯ

กถํ วิตฺถกานํ อตฺถงฺคโม วิทิตฺโต โหติ ฯ อวิชฺชานิโรธา
วิตฺถกนิโรโธติ ปจฺจยนิโรธญฺเณ วิตฺถกานํ อตฺถงฺคโม วิทิตฺโต โหติ
ตณฺหานิโรธา วิตฺถกนิโรโธติ กมฺมนิโรธา วิตฺถกนิโรโธติ

สณฺณานิโรธา วิตกุกนิโรโธติ ปจฺจนนิโรธญฺเฐน วิตกุกานํ อตฺถงฺกโม
วิทิตโต โหติ วิปริณามลกฺขณํ ปสฺสโตปี วิตกุกานํ อตฺถงฺกโม
วิทิตโต โหติ เอวํ วิตกุกานํ อตฺถงฺกโม วิทิตโต โหติ เอวํ
วิทิตตา วิตกุกา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตตา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตตา
อพฺภตฺถํ กจฺจนฺติ ฯ

[๑๕๖] ทีฆํ อสฺสาสปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ
อวิกฺเขปํ ปชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ โคจฺรณฺจ ปชานนฺติ
สมตฺถลฺลจฺจ ปฏฺวิวิชฺฌนฺติ ฯเปฯ ฌมฺเม สโมชานนฺติ โคจฺรณฺจ
ปชานนฺติ สมตฺถลฺลจฺจ ปฏฺวิวิชฺฌนฺติ ฯ

อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺตฺติ กถํ อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ ฯ
อชิโมกฺขญฺเฐน สทฺธินฺทฺริยํ สโมชานนฺติ ปคฺคหฺญฺเฐน วิริยฺนฺทฺริยํ
สโมชานนฺติ อุปฺปชฺชนฺญฺเฐน สตินฺทฺริยํ สโมชานนฺติ อวิกฺเขปญฺเฐน
สมาธินฺทฺริยํ สโมชานนฺติ ทสฺสนฺญฺเฐน ปญฺณินฺทฺริยํ สโมชานนฺติ
อโย ปุคฺคโล อิมานิ อินฺทฺริยานิ อิมสฺมี อารมฺมณฺเฐ สโมชานนฺตฺติ
เตน วุจฺจติ อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ ฯ

โคจฺรณฺจ ปชานนฺตฺติ ฌนฺตสฺส อารมฺมณฺณํ ตํ ตสฺส โคจฺริ
ยํ ตสฺส โคจฺริ ตํ ตสฺส อารมฺมณฺณํ ปชานนฺตฺติ ปุคฺคโล
ปชานนฺนา ปญฺญา ฯ

สมนฺติ อารมฺมณฺสฺส อุปฺปชฺชนํ สมนํ จิตฺตสฺส อวิกฺเขโป
สมนํ จิตฺตสฺส อชิญฺจํ สมนํ จิตฺตสฺส โวทานํ สมนํ ฯ

อตุโถติ อนวชชฎุโจ นิกุกิเลตฎุโจ โวทานฎุโจ ปรมฎุโจ ฯ

ปฏิวิษณตีติ อารมมณสฺส อุပ္ภูจฺจานฎุจํ ปฏิวิษณติ จิตฺตสฺส
อวิกฺเขปฎุจํ ปฏิวิษณติ จิตฺตสฺส อธิฎุจฺจานฎุจํ ปฏิวิษณติ
จิตฺตสฺส โวทานฎุจํ ปฏิวิษณติ เตน วุจฺจติ สมตฺถณฺจ
ปฏิวิษณติ ฯ

[๑๕๑] พลานิ สโมธานตีติ กถํ พลานิ สโมธานติ ฯ
อสุสทฺธิเย อกปฺปิยญฺเณน สทฺธาพลํ สโมธานติ โกสชฺเช
อกมฺปิยญฺเณน วิริยพลํ สโมธานติ ปมาเท อกมฺปิยญฺเณน สติพลํ
สโมธานติ อุตฺทจฺเจ อกมฺปิยญฺเณน สมာธิพลํ สโมธานติ
อวิชฺชาย อกมฺปิยญฺเณน ปญฺญาพลํ สโมธานติ อโย ปุคฺคโล
อิมานิ พลานิ อิมสฺมี อารมฺมณฺเณ สโมธานตีติ เตน วุจฺจติ
พลานิ สโมธานติ ฯ

โคจรณฺจ ปชานาตีติ ฯเปฯ เตน วุจฺจติ สมตฺถณฺจ
ปฏิวิษณติ ฯ

[๑๕๒] โพชฺฌนฺเก สโมธานตีติ กถํ โพชฺฌนฺเก
สโมธานติ ฯ อุပ္ภูจฺจานญฺเณน สติสมฺโพชฺฌนฺกํ สโมธานติ
ปวิจฺญญฺเณน ฃมฺมวิจฺยสมฺโพชฺฌนฺกํ สโมธานติ ปคฺคหญฺเณน วิริยสมฺโพชฺฌนฺกํ
สโมธานติ ฃรณญฺเณน ปิตฺติสมฺโพชฺฌนฺกํ สโมธานติ
อุปสมญฺเณน ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌนฺกํ สโมธานติ อวิกฺเขปญฺเณน
สมာธิสมฺโพชฺฌนฺกํ สโมธานติ ปฏิสฺงขานญฺเณน อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺกํ

สโมชานติ อัย ปุคฺคโล อิม โภชณฺงเค อิมสฺมี
อารมฺมณฺเ สโมชานตีติ เตน วุจฺจติ โภชณฺงเค สโมชานติ ฯ
โคจรณฺจ ปชานาตีติ ฯเปฯ เตน วุจฺจติ สมตฺถณฺจ
ปฏฺิวิชฺฌติ ฯ

[๓๕๕] มคฺคํ สโมชานตีติ กถํ มคฺคํ สโมชานติ ฯ
ทสฺสนณฺุเจน สมฺมาทิณฺุจี สโมชานติ อภินิโรปนณฺุเจน สมฺมาสงฺกปฺปี
สโมชานติ ปรีคคฺคณฺุเจน สมฺมาวาทํ สโมชานติ
สมฺมจฺจานณฺุเจน สมฺมากมฺมนฺุตี สโมชานติ โวทานณฺุเจน สมฺมาอาชีวี
สโมชานติ ปคฺคณฺุเจน สมฺมาวายามํ สโมชานติ
อุปฺปจฺจานณฺุเจน สมฺมาสตี สโมชานติ อวิกฺเขปณฺุเจน สมฺมาสมาธิ
สโมชานติ อัย ปุคฺคโล อิม มคฺคํ อิมสฺมี อารมฺมณฺเ
สโมชานตีติ เตน วุจฺจติ มคฺคํ สโมชานติ ฯ

โคจรณฺจ ปชานาตีติ ฯเปฯ เตน วุจฺจติ สมตฺถณฺจ
ปฏฺิวิชฺฌติ ฯ

[๔๐๐] ชมฺเม สโมชานตีติ กถํ ชมฺเม สโมชานติ ฯ
อาธิปเตยฺยณฺุเจน อินฺุทริยานิ สโมชานติ อกมฺปิยณฺุเจน พลานิ
สโมชานติ นิยฺยานณฺุเจน โภชณฺงเค สโมชานติ เหนตฺถณฺุเจน มคฺคํ
สโมชานติ อุปฺปจฺจานณฺุเจน สติปฺปจฺจานํ สโมชานติ ปทหนณฺุเจน
สมฺมปฺปชานํ สโมชานติ อิชฺฌณณฺุเจน อิทธิปาถํ สโมชานติ
ตถณฺุเจน สจฺจํ สโมชานติ อวิกฺเขปณฺุเจน สมถํ สโมชานติ

อนุปัสสนญาณ วิปัสสนํ สโมชานนติ เอกรสญาณ สมถวิปัสสนํ
สโมชานนติ อนตฺตวตฺตณญาณ ยุกนทฺธํ สโมชานนติ
สํวรญาณ สีสวิสฺสุทฺธิํ สโมชานนติ อวิกฺเขปนญาณ จิตฺตวิสฺสุทฺธิํ
สโมชานนติ ทสฺสนญาณ ทิกฺขวิสฺสุทฺธิํ สโมชานนติ มุตฺตญาณ
วิโมกฺขํ สโมชานนติ ปฏิเวธญาณ วิชฺชํ สโมชานนติ ปริจฺจาคญาณ
วิมุตฺตีํ สโมชานนติ สมุจฺเจตญาณ ขเย ฉานํ
สโมชานนติ ปฏิปฺปตฺตญาณ อนุปฺปาเท ฉานํ สโมชานนติ ฉนฺทํ
มุลญาณ สโมชานนติ มนสิการํ สมุจฺจานญาณ สโมชานนติ
ผลสํ สโมชานนญาณ สโมชานนติ เวทนํ สโมสรณญาณ
สโมชานนติ สมารีํ ปมุขญาณ สโมชานนติ สตี อธิปเตยฺยญาณ
สโมชานนติ สติสมฺปชฌณํ ๑ ตตฺตตฺตรญาณ สโมชานนติ วิมุตฺตี
สารญาณ สโมชานนติ อมโตคฺชํ นิพฺพานํ ปริโยสานญาณ
สโมชานนติ อัยํ ปุคฺคโล อิเม ฐมฺเม อิมสฺมี อารมฺมณ
สโมชานนตีตีเตน วุจฺจติ ฐมฺเม สโมชานนติ ฯ

โคจรณจ ปชานาตีตี ยนฺตสฺส อารมฺมณํ ตํ ตสฺส โคจฺริ
ยนฺตสฺส โคจฺริ ตํ ตสฺส อารมฺมณํ ปชานาตีตี ปุคฺคโล
ปชานนา ปญฺญา ฯ

สมนฺติ อารมฺมณสฺส อุปฺภูจัน สมนํ จิตฺตสฺส อวิกฺเขโป
สมนํ จิตฺตสฺส อธิภฺจัน สมนํ จิตฺตสฺส โวทานํ สมนํ ฯ

อตุโถติ อนวชฺชภูโจ นิกฺกิลเสฏฺฐโจ โวทานภูโจ ปรมฺภูโจ ฯ

#๑ ม. ยู. ปญฺณํ ฯ

ปฏิวิฆตตีติ อารมมณสส อุပ္ภูจฺจานญฺจํ ปฏิวิฆตตี
จิตฺตสฺส อวิกุเขปญฺจํ ปฏิวิฆตตี จิตฺตสฺส อธิญฺจานญฺจํ ปฏิวิฆตตี
จิตฺตสฺส โวทานญฺจํ ปฏิวิฆตตี เตน วุจฺจตี สมตฺถญฺจ
ปฏิวิฆตตี ฯ

[๔๐๑] กถิ รสฺสํ อสฺสสนฺโต รสฺสํ อสฺสสํมิตี ปชานาตี
รสฺสํ ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสํมิตี ปชานาตี ฯ รสฺสํ อสฺสํ
อิตฺตรสฺงขาเต อสฺสสตี รสฺสํ ปสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต ปสฺสสตี
รสฺสํ อสฺสํปสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต อสฺสสตีปี ปสฺสสตีปี รสฺสํ
อสฺสํปสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต อสฺสสโตปี ปสฺสสโตปี นนฺโท
อุปฺปชฺชตี นนฺทวเสน ตโต สฺขุมตฺรํ รสฺสํ อสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต
อสฺสสตี นนฺทวเสน ตโต สฺขุมตฺรํ รสฺสํ ปสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต
ปสฺสสตี นนฺทวเสน ตโต สฺขุมตฺรํ รสฺสํ อสฺสํปสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต
อสฺสสตีปี ปสฺสสตีปี นนฺทวเสน ตโต สฺขุมตฺรํ รสฺสํ
อสฺสํปสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต อสฺสสโตปี ปสฺสสโตปี ปามุชฺชํ
อุปฺปชฺชตี ปามุชฺชวเสน ตโต สฺขุมตฺรํ รสฺสํ อสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต
อสฺสสตี ปามุชฺชวเสน ตโต สฺขุมตฺรํ รสฺสํ ปสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต
ปสฺสสตี ปามุชฺชวเสน ตโต สฺขุมตฺรํ รสฺสํ อสฺสํปสฺสํ
อิตฺตรสฺงขาเต อสฺสสตีปี ปสฺสสตีปี ปามุชฺชวเสน ตโต
สฺขุมตฺรํ รสฺสํ อสฺสํปสฺสํ อิตฺตรสฺงขาเต อสฺสสโตปี
ปสฺสสโตปี รสฺสํ อสฺสํปสฺสํ จิตฺตํ วิวญฺญตี อุปฺเปกฺขา สณฺจตี

อิเมหิ นวหการเหธิ รสุลล อสุสาสปสุสาสกาโย อุปฏฺจันนํ สติ
อนุปสุสนาณานํ กายโย อุปฏฺจันนํ โน สติ สติ อุปฏฺจันนํ เจว
สติ จ ตาย สติยา เตน ฌาณน ตํ กายํ อนุปสุสตีติ เตน
วฺจฺจติ กายเ กายานุปสุสนา สติปฏฺจันนภาวนา ฯ

[๔๐๒] อนุปสุสตีติ กถิํ ตํ กายํ อนุปสุสตีติ ฯเปฯ
เอวนตํ กายํ อนุปสุสตีติ ฯ

ภาวนาติ จตฺสโร ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเณน ภาวนา
รสูลล อสุสาสปสุสาสวเสน จิตฺตสุส เอกกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต
วิทิตา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ ฯเปฯ รสุลล อสุสาสปสุสาสวเสน
จิตฺตสุส เอกกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานนฺโต อินฺทฺริยานํ สโมชานนฺติ ฯเปฯ
เตน วฺจฺจติ สมตฺถญฺจ ปฏิวิชฺฌนฺติ ฯ

[๔๐๓] กถิํ สพฺพกายปฏฺธิสฺสเวทึ อสุสสิสฺสามิตี ลิกฺขติ
สพฺพกายปฏฺธิสฺสเวทึ ปสุสสิสฺสามิตี ลิกฺขติ ฯ

กายิตี เทว กายา นามกายโย จ รูปกายโย จ ฯ กตโม
นามกายโย ฯ เวทนา สญฺญา เจตนา ผสฺโส มนสิกาโร นามญฺจ
นามกายโย จ เย จ วฺจฺจนฺติ จิตฺตสงฺขารา อัย นามกายโย ฯ
กตโม รูปกายโย ฯ จตฺตาโร จ มหาภูตา จตฺนฺนญฺจ มหาภูตานํ
อุปาทายรูปิ อสุสาโส จ ปสุสาโส จ นิमितฺตญฺจ อุปฺนิพนฺธนา
เย จ วฺจฺจนฺติ กายสงฺขารา อัย รูปกายโย ฯ

[๔๐๔] กถนฺเต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ ทึฆํ อสุสาสวเสน

จิตตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อฺปฺภูจฺจิตฺตา โหติ ตาย
สตียา เตน ฌาณน เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ ทิฆํ ปสฺสาสวเสน
จิตตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อฺปฺภูจฺจิตฺตา
โหติ ตาย สตียา เตน ฌาณน เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ
รสฺสํ อสฺสาสวเสน จิตตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ
อฺปฺภูจฺจิตฺตา โหติ ตาย สตียา เตน ฌาณน เต กายา ปฏิวิทิตา
โหนฺติ รสฺสํ ปสฺสาสวเสน จิตตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ
ปชานโต สติ อฺปฺภูจฺจิตฺตา โหติ ตาย สตียา เตน ฌาณน เต
กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ อวชฺชโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ
ชานโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ ปสฺสโต เต กายา ปฏิวิทิตา
โหนฺติ ปจฺจเวกฺขโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ จิตฺตํ
อธิฏฺฐหโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ สทฺธาย อธิมฺจฺจโต
เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ วิริยํ ปกฺคณฺหโต เต กายา ปฏิวิทิตา
โหนฺติ สตี อฺปฺภูจฺจายโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ
จิตฺตํ สฺมาทหโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ ปญฺญาป ปชานโต
เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ อภินฺนฺเยยฺยํ อภิชานโต เต
กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ ปริณฺนฺเยยฺยํ ปริชานโต เต กายา ปฏิวิทิตา
โหนฺติ ปหาตพฺพิ ปชหโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ
ภาวตพฺพิ ภาวโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ สจฺจิกถตพฺพิ
สจฺจิกโรโต เต กายา ปฏิวิทิตา โหนฺติ เหวนฺเต กายา ปฏิวิทิตา

โหนติ สพพกายปฏิสัเวที อสสาสปสสาสกาโย อุปฏฺจานัน
สติ อนุปสฺสนาณานัน กายโย อุปฏฺจานัน โน สติ สติ อุปฏฺจานัน
เจว สติ จ ตาย สติยา เตน ณาณน ตํ กายํ อนุปสฺสตีติ
เตน วุจฺจติ กายเ กายานุปสฺสนา สติปฏฺจานภาวนา ฯ

[๔๐๕] อนุปสฺสตีติ ฯเปฯ สพพกายปฏิสัเวที อสสาสปสสาสา ๑
สัวรฏฺเฐน สีลวิสุทฺธิ อวิกฺเขปฏฺเฐน จิตฺตวิสุทฺธิ
ทสฺสนฏฺเฐน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ โย ตตฺถ สัวรฏฺเฐน อโย อธิสัลสิกฺขา
โย ตตฺถ อวิกฺเขปฏฺเฐน อโย อธิจิตฺตสิกฺขา โย ตตฺถ ทสฺสนฏฺเฐน
อโย อธิปญฺญาสิกฺขา อิมา ติสฺโส สิกฺขาโย อวชฺชนโต
สิกฺขติ ชานนฺโต สิกฺขติ ปสฺสนฺโต สิกฺขติ ปจฺจเวกฺขนฺโต
สิกฺขติ จิตฺตํ อธิฏฺฐหนฺโต สิกฺขติ สทฺธาย อธิมฺจฺจนฺโต
สิกฺขติ วิริยํ ปกฺคณฺหนฺโต สิกฺขติ สตี อุปฏฺจาเปนฺโต
สิกฺขติ จิตฺตํ สมาทหนฺโต สิกฺขติ ปญฺญาป ชานนฺโต สิกฺขติ
อภิณฺเณยฺยํ อภิชานนฺโต สิกฺขติ ปริณฺเณยฺยํ ปริชานนฺโต สิกฺขติ
ปหาตพฺพํ ปชหนฺโต สิกฺขติ ภาเวตพฺพํ ภาเวนฺโต สิกฺขติ สจฺฉิกาทพฺพํ
สจฺฉิกโรนฺโต สิกฺขติ สพพกายปฏิสัเวที อสสาสปสสาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต วิทิตา เวทนา
อุปฺปชฺชนฺติ ฯเปฯ สพพกายปฏิสัเวที อสสาสปสสาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกกฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมธานนฺติ ฯเปฯ
เตน วุจฺจติ สมตฺถนฺจ ปฏิวิชฺฌตีติ ฯ

#๑ ม. ย. อสสาสปสสาสถานัน ฯ

[๔๐๖] กถิ ปสฺสมภยิ กายสงฺขาริ อสฺสสิสฺสามิติ สิกฺขติ
ปสฺสมภยิ กายสงฺขาริ ปสฺสสิสฺสามิติ สิกฺขติ ฯ

กตโม กายสงฺขารโ ๑ ทีฆิ อสฺสาสา กายิกา เอเต ชมฺมา
กายปฺภีพฺพธา กายสงฺขารธา เต กายสงฺขารเ ปสฺสมภนฺโต นิโรชนฺโต
วูปสมนฺโต สิกฺขติ ทีฆิ ปสฺสาสา กายิกา เอเต ชมฺมา
กายปฺภีพฺพธา กายสงฺขารธา เต กายสงฺขารเ ปสฺสมภนฺโต
นิโรชนฺโต วูปสมนฺโต สิกฺขติ รสฺสํ อสฺสาสา รสฺสํ ปสฺสาสา
สพฺพกายปฺภีตฺเวที อสฺสาสา กายิกา เอเต ชมฺมา กายปฺภีพฺพธา
กายสงฺขารธา เต กายสงฺขารเ ปสฺสมภนฺโต นิโรชนฺโต วูปสมนฺโต
สิกฺขติ ยถารูเปหิ กายสงฺขารเหิ ยา กายสฺส อานมฺนา วินมฺนา
สนฺนมฺนา ปณฺมฺนา อิลฺลชนา ผนฺทนา จลนา กมฺปนา ปสฺสมภยิ
กายสงฺขาริ อสฺสสิสฺสามิติ สิกฺขติ ปสฺสมภยิ กายสงฺขาริ
ปสฺสสิสฺสามิติ สิกฺขติ ยถารูเปหิ กายสงฺขารเหิ ยา กายสฺส
นอานมฺนา นวินมฺนา นสนฺนมฺนา นปฺปณฺมฺนา อนิลฺลชนา นผนฺทนา
นจลนา นกมฺปนา สนฺตํ สุขุมํ ปสฺสมภยิ กายสงฺขาริ อสฺสสิสฺสามิติ
สิกฺขติ ปสฺสมภยิ กายสงฺขาริ ปสฺสสิสฺสามิติ สิกฺขติ
อิติ กิร ปสฺสมภยิ กายสงฺขาริ อสฺสสิสฺสามิติ สิกฺขติ ปสฺสมภยิ
กายสงฺขาริ ปสฺสสิสฺสามิติ สิกฺขติ เอวํ สนฺเต วาตฺตูปลทฺธิยา
จ ปภาวนา น โหติ อสฺสาสปสฺสาสถานญจ ปภาวนา น โหติ
อานาปานสฺสติยา จ ปภาวนา น โหติ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส

จ ปภาวนา น โหติ น จ ตํ समाปตฺตี ปณฺหิตา समाปชฺชนฺติปี
 วุฏฺฐหนฺติปี อิติ กิร ปสฺสมภฺยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามิติ
 สิกฺขติ ปสฺสมภฺยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามิติ สิกฺขติ เอวํ
 สนฺเต วาตฺตปฺลทฺธิยา จ ปภาวนา โหติ อสฺสาสปฺสฺสาसानญจ
 ปภาวนา โหติ อานาปานสฺสฺติยา จ ปภาวนา โหติ อานาปานสฺสฺติสมาธิสฺส
 จ ปภาวนา โหติ ตถจ นํ समाปตฺตี ปณฺหิตา
 समाปชฺชนฺติปี วุฏฺฐหนฺติปี ยถากถํ วिय เสยฺยถาปี กํเส
 อาโกฏฺฐิตे ปจฺมํ โอพาริกา สทฺทา ปวตฺตฺนฺติ โอพาริกานํ สทฺทานํ
 นิमित्तํ สุกฺกहितตฺตฺตา สุมฺนสิกตตฺตฺตา สฺวปฺচারิตตฺตฺตา นิรุทฺเธปี
 โอพาริเก สทฺเท อถ ปจฺฉา สฺขุมกา สทฺทา ปวตฺตฺนฺติ สฺขุมกานํ
 สทฺทานํ นิमित्तํ สุกฺกहितตฺตฺตา สุมฺนสิกตตฺตฺตา สฺวปฺচারิตตฺตฺตา
 นิรุทฺเธปี สฺขุมเก สทฺเท อถ ปจฺฉา สฺขุมนิमितฺตฺตารมฺมณตฺตฺตาปี
 จิต्तํ ปวตฺตฺติ เอวเมว ปจฺมํ โอพาริกา อสฺสาสปฺสฺสาสา
 ปวตฺตฺนฺติ โอพาริกานํ อสฺสาสปฺสฺสาसानํ นิमित्तํ สุกฺกहितตฺตฺตา
 สุมฺนสิกตตฺตฺตา สฺวปฺচারิตตฺตฺตา นิรุทฺเธปี โอพาริเก อสฺสาสปฺสฺสาเส
 อถ ปจฺฉา สฺขุมกา อสฺสาสปฺสฺสาสา ปวตฺตฺนฺติ สฺขุมกานํ อสฺสาสปฺสฺสาसानํ
 นิमित्तํ สุกฺกहितตฺตฺตา สุมฺนสิกตตฺตฺตา สฺวปฺচারิตตฺตฺตา
 นิรุทฺเธปี สฺขุมเก อสฺสาสปฺสฺสาเส อถ ปจฺฉา สฺขุมกานํ อสฺสาสปฺสฺสาसानํ
 นิमितฺตฺตารมฺมณตฺตฺตาปี จิต्तํ น วิกุเขปํ กจฺจติ เอวํ
 สนฺเต วาตฺตปฺลทฺธิยา จ ปภาวนา โหติ อสฺสาสปฺสฺสาसानญจ

ปภาวนา โหติ อานาปานสุตติยา จ ปภาวนา โหติ อานาปานสุตติสมาธิสสุ
จ ปภาวนา โหติ ตถจ นั สมาปตตี
ปณฺฑิตา สมาปชฺชนฺตีปี วุฏฺฐหนฺตีปี ปสฺสมภยั กายสงฺขารั
อสุสาสปสฺสาสกayo อุปฺภูจฺจัน สติ อนุปสฺสนาณานั กายो อุปฺภูจฺจัน
โน สติ สติ อุปฺภูจฺจัน เจว สติ จ ตาย สติยา
เตน ฌาณน ตั กายั อนุปสฺสตี เตน วุจฺจตี กายเ กายานุปสฺสนา
สติปฺภูจฺจานภาวนา ฯ

[๔๐๗] อนุปสฺสตีตี กถิ ตั กายั อนุปสฺสตี ฯเปฯ เวนฺตุ
กายั อนุปสฺสตี ฯ

ภาวนาติ จตฺสโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา ฯ
ปสฺสมภยั กายสงฺขารั อสุสาสปสฺสาสา ๑ สัวรญฺเจน สีลวิสุทฺธิ
อวิกฺเขปญฺเจน จิตฺตวิสุทฺธิ ทสฺสนญฺเจน ทิกฺขจิวิสฺสุทฺธิ โย ตตฺถ
สัวรญฺโจ อัย อธิสีลสิกฺขา โย ตตฺถ อวิกฺเขปญฺโจ อัย
อธิจิตฺตสิกฺขา โย ตตฺถ ทสฺสนญฺโจ อัย อธิปญฺญาสิกฺขา
อิมา ติสฺโส สิกฺขาโย อาวชฺชนฺโต สิกฺขตี ฯเปฯ สจฺฉิกาทพฺพ
สจฺฉิกโรนฺโต สิกฺขตี ปสฺสมภยั กายสงฺขารั อสุสาสปสฺสาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต วิทิตา เวทนา อุปฺปชฺชนฺตี ฯเปฯ
ปสฺสมภยั กายสงฺขารั อสุสาสปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคตํ
อวิกฺเขปํ ปชานโต อินฺทริยานิ สโมธานตี ฯเปฯ เตน วุจฺจตี
สมตฺถถจ ปฏฺวิชฺฌตี ๒ อญฺจ อนุปสฺสเน ฌาณานิ อญฺจ จ
#๑ ม. ย. อสุสาสปสฺสาสานั ฯ เวมฺปริปี ฯ ๒ ม. ย. ปฏฺวิชฺฌตีตี ฯ เวมฺปริปี ฯ

อุปฏฺฐานานุสฺสตีโย จตฺตารี สุตฺตฺนฺตีกวตฺตฺนฺนิ กายเ กายานุปฺสฺสนาย ฯ

ภาณวาริ ฯ

[๔๐๘] ถลั ปิตฺติปฏิสฺสเวทึ อสฺสตีสฺสทมิติ สิกฺขติ ปิตฺติปฏิสฺสเวทึ
ปฺสฺสตีสฺสทมิติ สิกฺขติ ฯ

กตฺมา ปิตฺติ ฯ ที่นั อสฺสทาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ อวิกฺเขปึ
ปฺชานโต อุปฺปชฺชติ ปิตฺติปามฺชฺชํ ฯเปฯ ที่นั ปสฺสทาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ อวิกฺเขปึ ปฺชานโต อุปฺปชฺชติ ปิตฺติปามฺชฺชํ ฯเปฯ
รสฺสึ อสฺสทาสวเสน รสฺสึ ปสฺสทาสวเสน สพฺพกายปฺปฏิสฺสเวทึ
อสฺสทาสวเสน สพฺพกายปฺปฏิสฺสเวทึ ปสฺสทาสวเสน ปสฺสสมภฺยึ กายสงฺขารึ
อสฺสทาสวเสน ปสฺสสมภฺยึ กายสงฺขารึ ปสฺสทาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกกฺคตํ อวิกฺเขปึ ปฺชานโต อุปฺปชฺชติ ปิตฺติปามฺชฺชํ ยา ปิตฺติปามฺชฺชํ
อาโมทนา ปโมทนา หาโส ปหาโส จิตฺตสฺส โอทกฺยึ
อตุตฺตมนฺตา จิตฺตสฺส อัย ปิตฺติ [๑] ปฏฺวิวิทฺตา โหติ ที่นั อสฺสทาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ อวิกฺเขปึ ปฺชานโต สติ อุปฺภูจิตฺตา โหติ
ตฺาย สติยา เตน ฅาณฺน สท ปิตฺติ ปฏฺวิวิทฺตา โหติ ที่นั
ปสฺสทาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ อวิกฺเขปึ ปฺชานโต สติ อุปฺภูจิตฺตา
โหติ ตฺาย สติยา เตน ฅาณฺน สท ปิตฺติ ปฏฺวิวิทฺตา โหติ
รสฺสึ อสฺสทาสวเสน รสฺสึ ปสฺสทาสวเสน สพฺพกายปฺปฏิสฺสเวทึ
อสฺสทาสวเสน ปสฺสสมภฺยึ กายสงฺขารึ อสฺสทาสวเสน ปสฺสสมภฺยึ
#๑ ม. ยฺ. อัย ปิตฺติ ฯ ถลั สท ปิตฺติ ... ฯ

กายสงฺขาริ ปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต
สตี อุปฏฺฐิตา โหตี ตาย สติยา เตน ฉาณนฺ สวา ปีตี ปฏิวิทิตา
โหตี อวชฺชโต สวา ปีตี ปฏิวิทิตา โหตี ชานโต ...
ปสฺสโต ปจฺจเวกฺขโต จิตฺตํ อธิฏฺฐหโต สทฺธาย อธิมุจฺจโต
วิริยํ ปกฺคณฺหโต สตี อุปฏฺฐาปยโต จิตฺตํ สมาทหโต ปญฺญา
ปชานโต อภิญฺเญยฺยํ อภิชานโต ปริญฺเญยฺยํ ปริชานโต
ปหาตพฺพํ ปชหโต ภาเวตพฺพํ ภาวยโต สจฺฉิกาทพฺพํ สจฺฉิกโรโต
สวา ปีตี ปฏิวิทิตา โหตี เอวํ สวา [๑] ปีตีปฏิสฺสเวตี
อสฺสาสปสฺสาสวเสน เวทนา อุปฏฺฐานํ สตี อนุปสฺสนาณานํ
เวทนา อุปฏฺฐานํ โน สตี สตี อุปฏฺฐานํ เจว สตี จ ตาย
สติยา เตน ฉาณนฺ ตํ เวทนํ อนุปสฺสตีตี เตน วุจฺจตี
เวทนาสุ เวทนานุปสฺสนา สตีปฏฺฐานภาวนา ๒ ฯ
อนุปสฺสตีตี กถํ ตํ เวทนํ อนุปสฺสตี ฯเปฯ เอวนตํ
เวทนํ อนุปสฺสตี ฯ
ภาวนาตี จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา ฯ
ปีตีปฏิสฺสเวตี อสฺสาสปสฺสาสา สํวรญฺเจน สีลวิสุทฺธิ ฯเปฯ ปีตีปฏิสฺสเวตี
อสฺสาสปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ
ปชานโต ฯเปฯ ปชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมชานตี เตน
วุจฺจตี สมตฺถญฺจ ปฏิวิชฺฌตี ฯ
[๔๐๕] กถํ สุขปฏิสฺสเวตี ปสฺสตีสฺสามีตี สิกฺขตี ฯ
#๑ ม. ย. ปีตี ปฏิวิทิตา โหตี ฯ ๒ ม. ย. ... ภาวนาตี ฯ เอวมุปริปิ ฯ

สุขนฺติ เทว สุขานิ กายิกญจ สุขํ เจตสิกญจ สุขํ ฯ

กตมํ กายิกํ สุขํ ฯ ยํ กายิกํ สาดํ กายิกํ สุขํ เวทยิตํ ๑

กายสมมุสสุชา สาดา สุขา เวทนา อิทํ กายิกํ สุขํ ฯ กตมํ
เจตสิกํ สุขํ ฯ ยํ [๒] เจตสิกํ สุขํ เจโตสมมุสสุชํ สาดํ สุขํ เวทยิตํ
เจโตสมมุสสุชา สาดา สุขา เวทนา อิทํ เจตสิกํ สุขํ ฯ

กถํ เต สุขา ปฏิวิทิตา โหนฺติ ฯ ที่ขมํ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อฺปฺภูจฺจิตา โหติ ตาย สติยา
เตน ฅาณฺน เต สุขา ปฏิวิทิตา โหนฺติ ที่ขมํ ปสฺสาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อฺปฺภูจฺจิตา โหติ ตาย
สติยา เตน ฅาณฺน เต สุขา ปฏิวิทิตา โหนฺติ ฯเปฯ สจฺฉิกาทพฺพํ
สจฺฉิกโรโต เต สุขา ปฏิวิทิตา โหนฺติ เวนฺนเต
สุขา ปฏิวิทิตา โหนฺติ สุขปฏิสฺสเวที อสฺสาสปสฺสาสวเสน เวทนา
อฺปฺภูจฺจันํ สติ อนุปสฺสนาณํ เวทนา อฺปฺภูจฺจันํ โน สติ
สติ อฺปฺภูจฺจันํ เจว สติ จ ตาย สติยา เตน ฅาณฺน ตํ
เวทณํ อนุปสฺสตีติ เตน วุจฺจติ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสนา
สติปฺภูจฺจันภาวนา ฯ

อนุปสฺสตีติ กถํ เวทณํ อนุปสฺสตีติ ฯ อนิจฺจโต อนุปสฺสตีติ ฯเปฯ
เอนฺตํ เวทณํ อนุปสฺสตีติ ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา ฯ
สุขปฏิสฺสเวที อสฺสาสปสฺสาสวเสน สํวรญฺเจน สีสฺวิสุทฺธิ ฯเปฯ สุขปฏิสฺสเวที
#๑ ม. ย. อโย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒ ม. ย. เจตสิกํ สาดํ .. ฯ

อสุสาสปสุสาสวเสน จิตตสส เอกกคต อวิกุเขป
ปชานโต ฯเปฯ ปชานนโต อินุทริยานิ สโมธานติ เตน วุจติ
สมตถณจ ปฏิวิษณติ ฯ

[๔๑๐] กถิ จิตตสงขารปฏิสัเวที อสุสสิสสามิติ สิกุขติ
จิตตสงขารปฏิสัเวที ปสุสสิสสามิติ สิกุขติ ฯ

กตโม จิตตสงขารอ ฯ ที่นั อสุสาสวเสน สณณจ เวทนา
จ เจตสิกกา เอเต ชมมา จิตตปฏิพทฐา จิตตสงขาราท ที่นั
ปสุสาสวเสน สณณจ เวทนา จ เจตสิกกา เอเต ชมมา
จิตตปฏิพทฐา จิตตสงขาราท ฯเปฯ สุขปฏิสัเวที อสุสาสวเสน
สุขปฏิสัเวที ปสุสาสวเสน สณณจ เวทนา จ เจตสิกกา เอเต
ชมมา จิตตปฏิพทฐา จิตตสงขาราท อัย จิตตสงขารอ ฯ

กถิ เต จิตตสงขาราท ปฏิวิทิตา โหนติ ฯ ที่นั อสุสาสวเสน
จิตตสส เอกกคต อวิกุเขป ปชานโต สติ อุปฏิจิตา โหติ ตาย
สตียา เตน ฉาณน เต จิตตสงขาราท ปฏิวิทิตา โหนติ ที่นั
ปสุสาสวเสน จิตตสส เอกกคต อวิกุเขป ปชานโต สติ อุปฏิจิตา
โหติ ตาย สตียา เตน ฉาณน เต จิตตสงขาราท ปฏิวิทิตา
โหนติ ฯเปฯ สจจิกาทพพิ สจจิกโรโต เต จิตตสงขาราท
ปฏิวิทิตา โหนติ เอวนเต จิตตสงขาราท ปฏิวิทิตา โหนติ
จิตตสงขารปฏิสัเวที อสุสาสปสุสาสวเสน เวทนา อุปฏิจัน สติ
อนุปสุสนาณณ เวทนา อุปฏิจัน โน สติ สติ อุปฏิจัน เจว

สติ จ ตาย สติยา เตน ฉาณน ตํ เวทนี อนุปฺสฺสตีติ เตน

วฺจฺจติ เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสนา สติปฺญฺจานภาวนา ฯ

อนุปฺสฺสตีติ กถํ ตํ เวทนี อนุปฺสฺสติ ฯ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสติ

ฯเปฯ เวนฺตํ เวทนี อนุปฺสฺสติ ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา ฯ

จิตฺตสงฺขารปฺภิสฺสเวที อสฺสาสปฺสฺสาสา สํวรญฺเจน สีสฺสวฺทฺทฺธิ ฯเปฯ

จิตฺตสงฺขารปฺภิสฺสเวที อสฺสาสปฺสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ

อวิกฺเขปํ ปฺชานโต ฯเปฯ ปฺชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมธานติ

เตน วฺจฺจติ สมตฺถลฺลจ ปฺภิวិขฺมฺติ ฯ

[๔๑๑] กถํ ปฺสฺสมภฺยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสตีสฺสามีติ สิกฺขติ

ปฺสฺสมภฺยํ จิตฺตสงฺขารํ ปฺสฺสตีสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ

กตโม จิตฺตสงฺขารो ฯ ทีฆํ อสฺสาสวเสน สลฺลยา จ เวทนา

จ เจตฺติกา เอเต ฆมฺมา จิตฺตปฺภิปฺพฺธา จิตฺตสงฺขารา เต

จิตฺตสงฺขारे ปฺสฺสมภฺนฺโต นิโรเชนฺโต วฺปฺสเมนฺโต สิกฺขติ ทีฆํ

ปฺสฺสาสวเสน สลฺลยา จ เวทนา จ เจตฺติกา เอเต ฆมฺมา

จิตฺตปฺภิปฺพฺธา จิตฺตสงฺขารา เต จิตฺตสงฺขारे ปฺสฺสมภฺนฺโต

นิโรเชนฺโต วฺปฺสเมนฺโต สิกฺขติ จิตฺตสงฺขารปฺภิสฺสเวที อสฺสาสวเสน

จิตฺตสงฺขารปฺภิสฺสเวที ปฺสฺสาสวเสน สลฺลยา จ เวทนา จ เจตฺติกา

เอเต ฆมฺมา จิตฺตปฺภิปฺพฺธา จิตฺตสงฺขารา เต จิตฺตสงฺขारे

ปฺสฺสมภฺนฺโต นิโรเชนฺโต วฺปฺสเมนฺโต สิกฺขติ ปฺสฺสมภฺยํ จิตฺตสงฺขารํ

อสุสาตปสุสาตวเสน เวทนา อุปฺภูจํ สติ อนุปฺสุสนาณํ
เวทนา อุปฺภูจํ โน สติ สติ อุปฺภูจํ เจว สติ
จ ตาย สติยา เตน ฌาณน ตํ เวทํ อนุปฺสุสตีติ เตน
วฺจฺจติ เวทนาสุ เวทนานุปฺสุสนา สติปฺภูจํภาวนา ฯ

อนุปฺสุสตีติ กถํ ตํ เวทํ อนุปฺสุสตี ฯเปฯ เวนฺตํ เวทํ
อนุปฺสุสตี ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเณ ภาวนา ฯ
ปฺสุสมภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสุสาตปสุสาตา ตํวฺรญฺเณ สีสฺวิสุทฺธิ ฯเปฯ
ปฺสุสมภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสุสาตปสุสาตวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ
อวิกฺเขปํ ปฺชานโต ฯเปฯ ปฺชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมธานติ
เตน วฺจฺจติ สมตฺถลฺลจ ปฏฺวิวิฆฺตติ อญฺจ อนุปฺสุสเน ฌาณานิ
อญฺจ จ อุปฺภูจํนํอนุปฺสุสตีโย จตฺตารี สุตฺตฺนฺตีกวตฺตฺตฺนํ เวทนาสุ
เวทนานุปฺสุสนาย ฯ

ภาณวารํ ฯ

[๔๑๒] กถํ จิตฺตปฏฺิสฺสเวทํ อสุสสิสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ จิตฺตปฏฺิสฺสเวทํ
ปฺสุสสิสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ ฯ

กตมํ ตํ จิตฺตํ ฯ ที่นํ อสุสาตวเสน วิญฺญาณจิตฺตํ ยํ จิตฺตํ
มโน มานสิ หทยํ ปญฺหารํ [๑] มนายนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ
วิญฺญาณกฺขนฺโร ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตฺวํ ที่นํ ปฺสุสาตวเสน
#๑ ม. ยฺ. มโน ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒ สฺ. ยฺ. ตชฺชมาโน ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

ฯเปฯ ปสฺสมภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสาสวเสน วิญฺญาณจิตฺตํ ยํ
จิตฺตํ มโน มานสิํ หทยํ ปณฺฑริ มนายตฺนํ มนินฺนุทฺริยํ วิญฺญาณํ
วิญฺญาณกฺขนุโร ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาคฺ อิทํ จิตฺตํ ฯ

กถํ จิตฺตํ ปฏิวิทิตํ โหติ ฯ ที่ฆํ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกกฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อฺปฺภูจิตฺตา โหติ ตาย สติยา
เตน ฅาณน ตํ จิตฺตํ ปฏิวิทิตํ โหติ ที่ฆํ ปสฺสาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อฺปฺภูจิตฺตา โหติ ตาย
สติยา เตน ฅาณน จิตฺตํ ปฏิวิทิตํ โหติ ฯเปฯ สจฺฉิกถาตพฺพิ
สจฺฉิกโรโต ตํ จิตฺตํ ปฏิวิทิตํ โหติ เวนฺนตํ จิตฺตํ ปฏิวิทิตํ
โหติ จิตฺตปฏิสฺสเวที อสฺสาสวเสน วิญฺญาณจิตฺตํ อฺปฺภูจัน
สติ อนุปสฺสนาฅาณํ จิตฺตํ อฺปฺภูจัน โน สติ สติ อฺปฺภูจัน
เจว สติ จ ตาย สติยา เตน ฅาณน ตํ จิตฺตํ อนุปสฺสตีติ
เตน วุจฺจติ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสนา สติปฺภูจันภาวนา ฯ

อนุปสฺสตีติ กถํ ตํ จิตฺตํ อนุปสฺสตี ฯเปฯ เวนฺนตํ
จิตฺตํ อนุปสฺสตี ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา ฯ
จิตฺตปฏิสฺสเวที อสฺสาสปสฺสาสา สํวรญฺเจน สิลวิสุทฺธิ ฯเปฯ
จิตฺตปฏิสฺสเวที อสฺสาสปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกฺคตํ อวิกฺเขปํ
ปชานโต ฯเปฯ ปชานนฺโต อินฺนุทฺริยานิ สโมธานติ เตน
วุจฺจติ สมตฺถญจ ปฏิวิชฺฌติ ฯ

[๔๑๓] ถถ อภิปโปมทຍ จิตฺตํ อสฺสสึสฺสามິติ สิกฺขติ อภิปโปมทຍ
จิตฺตํ ปสฺสสึสฺสามິติ สิกฺขติ ฯ

กตโม จ ๑ จิตฺตสฺส อภิปโปมโท ฯ ที่มฺ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปฺชานโต อฺปฺชชติ จิตฺตสฺส อภิปโปมโท
ยา จิตฺตสฺส อโมทนา ปโมทนา หาสฺ ปหาสฺ จิตฺตสฺส
โอทคฺยํ อตฺตมฺนตา จิตฺตสฺส ที่มฺ ปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ
อวิกฺเขปํ ปฺชานโต อฺปฺชชติ จิตฺตสฺส อภิปโปมโท ยา
จิตฺตสฺส อโมทนา ปโมทนา หาสฺ ปหาสฺ จิตฺตสฺส ๒ โอทคฺยํ
อตฺตมฺนตา จิตฺตสฺส ฯเปฯ จิตฺตปฏฺฐิตฺเวทํ อสฺสาสวเสน จิตฺตปฏฺฐิตฺเวทํ
ปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปฺชานโต
อฺปฺชชติ จิตฺตสฺส อภิปโปมโท ยา จิตฺตสฺส อโมทนา
ปโมทนา หาสฺ ปหาสฺ จิตฺตสฺส โอทคฺยํ อตฺตมฺนตา จิตฺตสฺส
อຍ จิตฺตสฺส อภิปโปมโท ฯ อภิปโปมทຍ จิตฺตํ อสฺสาสปสฺสาสวเสน
วิญฺญาณจิตฺตํ อฺปฺภูจฺานํ สติ อฺนุปสฺสนาณานํ จิตฺตํ
อฺปฺภูจฺานํ โน สติ สติ อฺปฺภูจฺานํ เจว สติ จ ตาย สติยา
เตน ฌาณฺนํ ตํ จิตฺตํ อฺนุปสฺสตีติ เตน วุจฺจติ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสนา
สติปฺภูจฺานภาวนา ฯ

อฺนุปสฺสตีติ ถถ ตํ จิตฺตํ อฺนุปสฺสติ ฯเปฯ เอวฺนตํ จิตฺตํ
อฺนุปสฺสติ ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวณฺณฺเจน ภาวนา ฯ

#๑ ม. ยฺ. จสฺทฺโท นตฺถิ ฯ ๒ ม. ยฺ. วิตฺติ ฯ เอวฺมฺปฺริปี ฯ

อภิปรโมทย์ จิตต์ อสสาสปสสาสา สัรวญฺเณ สีสวิสฺสุทฺธิ ฯเปฯ
อภิปรโมทย์ จิตต์ อสสาสปสสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ
อวิกฺเขปํ ปชานโต ฯเปฯ ปชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ เตน
วฺจฺจติ สมตฺถณฺจ ปฏิวิชฺฌนฺติ ฯ

[๔๑๔] กถิํ สมาทหิํ จิตฺตํ อสฺสตีสฺสามิตี สิกฺขติ สมาทหิํ
จิตฺตํ ปสฺสตีสฺสามิตี สิกฺขติ ฯ

กตมณฺจ สมานินฺทฺริยํ ๑ ฯ ที่นํ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมานิ [๒] ที่นํ ปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมานิ [๒] สมาทหิํ จิตฺตํ อสฺสาสวเสน [๑]
จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมานิ ยา จิตฺตสฺส จิตฺติ สณฺจิจฺติ
อธิฏฺฐิจฺติ ๔ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป จ ๕ อวิสาหตฺมานสตา สมโถ
สมานินฺทฺริยํ สมานิพลํ สมฺมาสมานิ อัย [๖] สมาทหิํ จิตฺตํ
อสฺสาสวเสน ๗ วิญฺญาณจิตฺตํ อฺปฺภฺจฺจัน สติ อนฺุปสฺสนาณานํ จิตฺตํ
อฺปฺภฺจฺจัน โน สติ สติ อฺปฺภฺจฺจัน เจว สติ จ ตาย สติยา
เตน ญาณนํ ตํ จิตฺตํ อนฺุปสฺสตีติ เตน วฺจฺจติ จิตฺเต
จิตฺตานฺุปสฺสนา สติปฺภฺจฺจันภาวนา ฯ

อนฺุปสฺสตีติ กถิํ ตํ จิตฺตํ อนฺุปสฺสตี ฯเปฯ เอวนตํ จิตฺตํ
อนฺุปสฺสตี ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเณ ภาวนา ฯ
สมาทหิํ จิตฺตํ อสฺสาสปสสาสา สัรวญฺเณ สีสวิสฺสุทฺธิ ฯเปฯ

#๑ ม. ยฺ. กตโม สมานิ ฯ ๒ ม. ยา จิตฺตสฺส จิตฺติ ฯเปฯ สมานิพลํ สมฺมาสมานิ ฯ

#๓ ม. สมาทหิํ จิตฺตํ ปสฺสาสวเสน ... ฯ ๔ ม. ยฺ. อวิกฺขิจฺติ ฯ ๕ ม. ยฺ. จสทฺโท

#นตฺถิ ฯ ๖ ม. สมานิ ฯ ๗ ม. อสฺสาสปสสาสวเสน ฯ

สมาทหิ จิตฺตํ อสฺสาสวเสน ๑ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ อวิกฺเขปํ
ปฺชานโต ฯเปฯ ปฺชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมธานติ เตน วุจฺจติ
สมตฺถณฺจ ปฏฺวิชฺฌติ ฯ

[๔๑๕] กถิ วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสตีสฺสามิตฺติ สิกฺขติ วิโมจยํ
จิตฺตํ ปสฺสตีสฺสามิตฺติ สิกฺขติ ฯ รากโต วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสตีสฺสามิตฺติ
สิกฺขติ รากโต วิโมจยํ จิตฺตํ ปสฺสตีสฺสามิตฺติ สิกฺขติ
โทสโต วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสตีสฺสามิตฺติ สิกฺขติ โทสโต วิโมจยํ
จิตฺตํ ปสฺสตีสฺสามิตฺติ สิกฺขติ โมหโต วิโมจยํ จิตฺตํ
อสฺสตีสฺสามิตฺติ สิกฺขติ โมหโต วิโมจยํ จิตฺตํ ปสฺสตีสฺสามิตฺติ
สิกฺขติ ฯเปฯ มานโต วิโมจยํ จิตฺตํ ทิฏฺฐิจฺยา วิโมจยํ จิตฺตํ
วิจิกิจฺจนาย วิโมจยํ จิตฺตํ ถีนมิทฺธโต วิโมจยํ จิตฺตํ อุตฺทจฺจโต
วิโมจยํ จิตฺตํ อหิริโกโต วิโมจยํ จิตฺตํ อนนฺตปฺปโต
วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสตีสฺสามิตฺติ สิกฺขติ อนนฺตปฺปโต วิโมจยํ
จิตฺตํ ปสฺสตีสฺสามิตฺติ สิกฺขติ วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสาสปฺสฺสาสวเสน
วิญฺญาณจิตฺตํ อฺปปญฺจานํ สติ ฯเปฯ ฯ

อนฺุปฺสฺสตีติ กถิ ตํ จิตฺตํ อนฺุปฺสฺสตีติ ฯเปฯ เอวนฺตํ จิตฺตํ
อนฺุปฺสฺสตีติ ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา ฯ
วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสาสปฺสฺสาสา สํวรญฺเจน สีลวิสุทฺธิ ฯเปฯ
วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสาสปฺสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ อวิกฺเขปํ
#๑ ม. อสฺสาสปฺสฺสาสวเสน ฯ

ปชานโต ๗เป๗ ปชานนโต อินุทริยานิ สโมธานติ เตน วุจติ
สมตถลยจ ปฏิวิษณติ ๗ อฏฐ อนุปัสสเน ฌาณานิ อฏฐ จ
อุปฏฺฐานานุสฺสติโย จตฺตาริ สฺตฺนฺตฺกาวตฺถุณิ จิตฺเต จิตฺตานุปัสสนาย ๗

[๔๑๖] กถํ อนิจฺจานุปัสฺสี อสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขติ อนิจฺจานุปัสฺสี
ปัสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขติ ๗

อนิจฺจนฺติ ก็ อนิจฺจํ ๗ ปญฺจกฺขนฺธา อนิจฺจา ๗ เกนตฺถน
อนิจฺจา ๗ อุปฺปาทวยฺญฺเฐน อนิจฺจา ๗ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ อุทฺธิ
ปัสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปัสฺสตี วยํ ปัสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ
ปัสฺสตี อุทฺทพฺพยํ ปัสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปัสฺสตี ๗ ปญฺจนฺนํ
ขนฺธานํ อุทฺธิ ปัสฺสนฺโต ปญฺจวิสฺติ ลกฺขณานิ ปัสฺสตี ๗เป๗
ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ อุทฺทพฺพยํ ปัสฺสนฺโต อิมานิ ปญฺฉาสํ
ลกฺขณานิ ปัสฺสตี รุเป อนิจฺจานุปัสฺสี อสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขติ รุเป
อนิจฺจานุปัสฺสี ปัสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขติ เวทนาย สลฺลยาย
สงฺขารesu วิญฺญาเณ จกฺขุสมิ ๗เป๗ ชรามรเณ อนิจฺจานุปัสฺสี
อสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขติ ชรามรเณ อนิจฺจานุปัสฺสี ปัสฺสตีสุสํมิตฺติ
สิกฺขติ อนิจฺจานุปัสฺสี อสฺสาสปัสฺสาสวเสน ฌมฺมา อุปฏฺฐานํ
สฺติ อนุปัสฺสนาณํ ฌมฺมา อุปฏฺฐานํ โน สฺติ สฺติ อุปฏฺฐานํ
เจว สฺติ จ ตาย สฺติยา เตน ฌาเณน เต ฌมฺเม อนุปัสฺสตีติ
เตน วุจติ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสฺสนา สฺติปฏฺฐานภาวนา ๗

อนุปสฺสตีติ กถํ เต ฌมฺเม อนุปสฺสตี ฯเปฯ เอวฺนเต
ฌมฺเม อนุปสฺสตี ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวณฺญฺเจน ภาวนา ฯ
อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสาสปสฺสตาสา สํวรฺญฺเจน สีตวิสุทฺธิ ฯเปฯ
อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสาสปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขป
ปฺชานโต ฯเปฯ ปฺชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ เตน วุจฺจติ
สมตฺถลยจ ปฏฺวิวิษณฺติ ฯ

[๔๑๑] กถํ วิรํคานุปสฺสี อสฺสตีสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ วิรํคานุปสฺสี
ปสฺสตีสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ ฯ รุเป อาทินฺนํ ทิสฺวา รุปวิรํค
ณฺนทฺชาโต โหติ สทฺธาธิมฺตฺโต จิตฺตํ จตฺส สฺวาทิฏฺฐิตํ รุเป
วิรํคานุปสฺสี อสฺสตีสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ รุเป วิรํคานุปสฺสี
ปสฺสตีสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ เวทนาย สลฺลณาย สงฺขารํเส วิญฺญาณ
จกฺขุสฺสํมิ ฯเปฯ ชรามรณํ อาทินฺนํ ทิสฺวา ชรามรณวิรํค
ณฺนทฺชาโต โหติ สทฺธาธิมฺตฺโต จิตฺตํ จตฺส สฺวาทิฏฺฐิตํ ชรามรณ
วิรํคานุปสฺสี อสฺสตีสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ ชรามรณํ วิรํคานุปสฺสี
ปสฺสตีสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ วิรํคานุปสฺสี อสฺสาสปสฺสาสวเสน
ฌมฺมา อุปฺภูจฺจัน สติ อนุปสฺสนาถาณํ ฌมฺมา อุปฺภูจฺจัน
โน สติ สติ อุปฺภูจฺจัน เจว สติ จ ตาย สติยา เตน
ถาณน เต ฌมฺเม อนุปสฺสตีติ เตน วุจฺจติ ฌมฺเมสฺส ฌมฺมานุปสฺสนา
สตีปฺภูจฺจนภาวนา ฯ

อนุปสฺสตีติ กถึ เต ชมฺเม อนุปสฺสตี ฯเปฯ เอวนฺเต
ชมฺเม อนุปสฺสตี ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเณ ภาวนา ฯ
วิราคานุปสฺสี อสฺสาสปสฺสตา สํวรญฺเณ สีลวิสุทฺธิ ฯเปฯ
วิราคานุปสฺสี อสฺสาสปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ
ปชานโต ฯเปฯ ปชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ เตน วุจฺจติ
สมตฺถญฺจ ปฏิวิชฺฌตี ฯ

[๔๑๘] กถึ นิโรชานุปสฺสี อสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขตี นิโรชานุปสฺสี
ปสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขตี ฯ รุเป อาทินฺวํ ทิสฺวา รุปนโรเช
ฉนฺทชฺชาโต โหตี สทฺธาธิมฺตฺโต จิตฺตํ จสฺส สุวาทิจฺฉิตฺตํ รุเป
นิโรชานุปสฺสี อสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขตี รุเป นิโรชานุปสฺสี
ปสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขตี เวทนาย สลฺลณาย สงฺขารesu วิญฺญาณ
จกฺขุสุมฺมึ ฯเปฯ ชรามรณ อาทินฺวํ ทิสฺวา ชรามรณนิโรเช
ฉนฺทชฺชาโต โหตี สทฺธาธิมฺตฺโต จิตฺตํ จสฺส สุวาทิจฺฉิตฺตํ
ชรามรณ นิโรชานุปสฺสี อสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขตี ชรามรณ
นิโรชานุปสฺสี ปสฺสตีสุสํมิตฺติ สิกฺขตี ฯ

[๔๑๙] กตฺถากาเรหิ อวิชฺชาย อาทินฺโว โหตี กตฺถากาเรหิ
อวิชฺชา นิรุชฺฌตี ฯ ปญฺจหากาเรหิ อวิชฺชาย อาทินฺโว โหตี
อญฺจหากาเรหิ อวิชฺชา นิรุชฺฌตี ฯ

กตฺเมหิ ปญฺจหากาเรหิ อวิชฺชาย อาทินฺโว โหตี ฯ อนิจฺจญฺเณ

อวิชชา อาทินโว โหติ ทุกขภูเจน อวิชชา อาทินโว
โหติ อนตตภูเจน อวิชชา อาทินโว โหติ สนตปาภูเจน
อวิชชา อาทินโว โหติ วิปริณามภูเจน อวิชชา อาทินโว
โหติ อิมหิ ปญจหากาเรหิ อวิชชา อาทินโว โหติ ฯ

กตเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ อวิชชา นิรุชฺชติ ฯ นิตานนโรเรน
อวิชชา นิรุชฺชติ สมุทฺถนโรเรน อวิชชา นิรุชฺชติ ชาตินโรเรน
อวิชชา นิรุชฺชติ อาหารนโรเรน ๑ อวิชชา นิรุชฺชติ เหตุนโรเรน
อวิชชา นิรุชฺชติ ปจฺจยนโรเรน อวิชชา นิรุชฺชติ ฌานุปปาเทน
อวิชชา นิรุชฺชติ นโรธูปฏฺฐาเนน อวิชชา นิรุชฺชติ
อิมหิ อฏฺฐหากาเรหิ อวิชชา นิรุชฺชติ อิมหิ ปญจหากาเรหิ
อวิชชา อาทินโว ทิสฺวา อิมหิ อฏฺฐหากาเรหิ อวิชชานโรเรน
ฉนฺทชาโต โหติ สทฺธาธมฺมโต จิตฺตํ จสฺส สฺวาธมฺมจิตฺตํ
อวิชชา นิโรธานุปสฺสี อสฺสสฺสสฺสามิตฺติ สิกฺขติ อวิชชา
นิโรธานุปสฺสี ปสฺสสฺสสฺสามิตฺติ สิกฺขติ ฯ

[๔๒๐] กติหากาเรหิ สงฺขาราสุ อาทินโว โหติ กติหากาเรหิ
สงฺขารา นิรุชฺชนฺติ ฯเปฯ กติหากาเรหิ วิญฺญาเณ อาทินโว โหติ
กติหากาเรหิ วิญฺญาณํ นิรุชฺชติ กติหากาเรหิ นามรูปे อาทินโว
โหติ กติหากาเรหิ นามรูปํ นิรุชฺชติ กติหากาเรหิ สพายตเน
อาทินโว โหติ กติหากาเรหิ สพายตนํ นิรุชฺชติ กติหากาเรหิ
ผลฺเส อาทินโว โหติ กติหากาเรหิ ผลฺโส นิรุชฺชติ กติหากาเรหิ
#๑ ม. ย. ภาวนโรเรน ฯ

เวทนา ย อาทีนโว โหติ กติหากาเรหิ เวทนา นิรุชฌติ
กติหากาเรหิ ตณฺหา ย อาทีนโว โหติ กติหากาเรหิ ตณฺหา
นิรุชฌติ กติหากาเรหิ อุปาทานเ อาทีนโว โหติ กติหากาเรหิ
อุปาทานํ นิรุชฌติ กติหากาเรหิ ภเว อาทีนโว โหติ กติหากาเรหิ
ภโว นิรุชฌติ กติหากาเรหิ ชาตียา อาทีนโว โหติ กติหากาเรหิ
ชาติ นิรุชฌติ กติหากาเรหิ ชรามรณเ อาทีนโว โหติ
กติหากาเรหิ ชรามรณํ นิรุชฌติ ฯ ปญฺจหากาเรหิ ชรามรณเ
อาทีนโว โหติ อญฺ्ञหากาเรหิ ชรามรณํ นิรุชฌติ ฯ

กตเมหิ ปญฺจหากาเรหิ ชรามรณเ อาทีนโว โหติ ฯ อนิจฺจกฺุเณ
ชรามรณเ อาทีนโว โหติ ทกฺุขกฺุเณ อนตฺตกฺุเณ สนฺดาปฺกฺุเณ
วิปริณามกฺุเณ ชรามรณเ อาทีนโว โหติ อิมเอหิ ปญฺจหากาเรหิ
ชรามรณเ อาทีนโว โหติ ฯ

กตเมหิ อญฺ्ञหากาเรหิ ชรามรณํ นิรุชฌติ ฯ นิทานนโรเรน
ชรามรณํ นิรุชฌติ สมุทฺยนโรเรน ชาตินโรเรน ภวานโรเรน ๑
เหตุนโรเรน ปจฺยนโรเรน ฃาณฺุปฺปาเทน นโรรฺุปฺกฺุจฺาเนน
ชรามรณํ นิรุชฌติ อิมเอหิ อญฺ्ञหากาเรหิ ชรามรณํ นิรุชฌติ
อิมเอหิ ปญฺจหากาเรหิ ชรามรณเ อาทีนํ ทิสฺวา อิมเอหิ อญฺ्ञหากาเรหิ
ชรามรณนโรเร ฃนฺทชาโต โหติ สทฺุชาธิมฺุโต จิตฺตํ
จสฺส สฺวาธิกฺุจิตฺตํ ชรามรณเ นโรรฺานุปฺสฺสี อสฺสสฺสฺสามิตฺติ สิกฺุขติ
ชรามรณเ นโรรฺานุปฺสฺสี ปสฺสสฺสฺสามิตฺติ สิกฺุขติ นโรรฺานุปฺสฺสี
#๑ ม. ย. ปภานโรเรน ฯ

อสุสาตปสุสาตวเสน ฌมา อุปฏฺจัน สติ อนุปสุสนาณณั
ฌมา อุปฏฺจัน โน สติ สติ อุปฏฺจัน เจว สติ จ ตาย
สตฺยิยา เตน ฌาณน เต ฌมเม อนุปสุตฺตฺติ เตน วุจฺจติ
ฌมเมสุ ฌมมานุปสุสนา สติปฏฺจันภาวนา ฯ

อนุปสุตฺตฺติ กถนฺเต ฌมเม อนุปสุตฺติ ฯเปฯ เวนฺเต
ฌมเม อนุปสุตฺติ ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเณน ภาวนา ฯ
นิโรธานุปสฺสึ อสุสาตปสุสาตา ตัวฺรญฺเณน สึลวิสุทฺธิ ฯเปฯ
นิโรธานุปสฺสึ อสุสาตปสุสาตวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺตํ อวิกฺเขปํ
ปฺชานโต ฯเปฯ ปฺชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมธานนฺติ เตน วุจฺจติ
สมตฺถถจ ปฏฺวิวิฆฺณนฺติ ฯ

[๔๒๑] กถํ ปฏฺนิสฺสคฺคานุปสฺสึ อสุสฺสิสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ
ปฏฺนิสฺสคฺคานุปสฺสึ ปสฺสฺสิสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ ฯ เทว ปฏฺนิสฺสคฺคา
ปริจฺจจากปฏฺนิสฺสคฺโค จ ปกฺขนฺทนปฏฺนิสฺสคฺโค จ ฯ รูปํ ปริจฺจชฺตฺติ
ปฏฺิจจากปฏฺนิสฺสคฺโค รูปฺนิโรธํ นิพฺพานํ จิตฺตํ ปกฺขนฺทตฺติ
ปกฺขนฺทนปฏฺนิสฺสคฺโค ฯ รูปํ ปฏฺนิสฺสคฺคานุปสฺสึ อสุสฺสิสฺสํมิตฺติ
สิกฺขติ รูปํ ปฏฺนิสฺสคฺคานุปสฺสึ ปสฺสฺสิสฺสํมิตฺติ สิกฺขติ เวทนํ
สญฺญํ สงฺขารํ วิญฺญาณํ จกฺขุ ฯเปฯ ชรามรณํ ปริจฺจชฺตฺติ
ปริจฺจจากปฏฺนิสฺสคฺโค ชรามรณฺนิโรธํ นิพฺพานํ จิตฺตํ ปกฺขนฺทตฺติ
ปกฺขนฺทนปฏฺนิสฺสคฺโค ฯ ชรามรณํ ปฏฺนิสฺสคฺคานุปสฺสึ

อสุตตีสสามิตี สิกขติ ชรามรณ ปฏินิสสุคคานุปสฺสี
ปสุตตีสสามิตี สิกขติ ปฏินิสสุคคานุปสฺสี อสุตตปสุตตาสวเสน
ธมฺมา อุပ္ภูจฺจัน สติ อนุปสุตตนาถาณิ ธมฺมา อุပ္ภูจฺจัน โน
สติ สติ อุပ္ภูจฺจัน เจว สติ จ ตาย สติยา เตน ฌาณน
เต ธมฺเม อนุปสุตตตีติ เตน วุจฺจติ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสุตตนา
สติปฺภูจฺจานภาวนาฯ

อนุปสุตตตีติ กถนฺเต ธมฺเม อนุปสุตตติ ฯ อนิจฺจโต
อนุปสุตตติ โน นิจฺจโต ฯเปฯ ปฏินิสสุชฺชติ โน อาทียติ อนิจฺจโต
อนุปสุตตโนโต นิจฺจสยณิ ปชหติ ฯเปฯ ปฏินิสสุชฺชนฺโต อาทานิ
ปชหติ เอวฺนฺเต ธมฺเม อนุปสุตตติ ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ตตฺถ ชาตานิ ธมฺมานิ
อนตฺวตฺตตฺตณฺเณน ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนฺเณน ภาวนา ฯ
ปฏินิสสุคคานุปสฺสี อสุตตปสุตตาสา สํวรณฺเณน สีลวิสุทฺธิ อวิกฺเขปณฺเณน
จิตฺตวิสุทฺธิ ทสฺสนณฺเณน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ โย ตตฺถ
สํวรณฺโง อยิ อธิสีลสิกฺขา โย ตตฺถ อวิกฺเขปณฺโง อยิ
อธิจิตฺตสิกฺขา โย ตตฺถ ทสฺสนณฺโง อยิ อธิปญฺญาสิกฺขา อิมา
ติสฺโส สิกฺขาโย อวชฺชนฺโต สิกฺขติ ชานนฺโต สิกฺขติ ฯเปฯ
สจฺฉิกาทพฺพิ สจฺฉิกโรนฺโต สิกฺขติ ปฏินิสสุคคานุปสฺสี อสุตตปสุตตาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต วิทิตา
เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฺภูจฺจหนฺติ [๑] อพฺภคฺคํ คจฺจนฺติ ฯเปฯ
#๑ ม. ย. วิทิตาฯ

ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสาสปฺสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ
อวิกฺเขปํ ปฺชานโต ฯเปฯ ปฺชานนฺโต อินฺทฺริยานิ สโมธานติ
โคจรณฺจ ปฺชานาติ สมฺตถณฺจ ปฏฺิวิชฺฌติ พลานิ สโมธานติ
โพษฺณฺจ สโมธานติ มคฺคํ สโมธานติ รมฺเม สโมธานติ
โคจรณฺจ ปฺชานาติ สมฺตถณฺจ ปฏฺิวิชฺฌติ ฯ

อินฺทฺริยานิ สโมธานตฺติ กถํ อินฺทฺริยานิ สโมธานติ ฯ
อธิโมกฺขญฺเณ สทฺธิอินฺทฺริยํ สโมธานติ ฯเปฯ เตน วุจฺจติ
สมฺตถณฺจ ปฏฺิวิชฺฌติ อฏฺฐ อนุปฺสฺสเน ฅาณานิ อฏฺฐ จ
อุปฏฺฐานานุปฺสฺสติโย จตฺตาริ สุตฺตฺนฺตฺติกาวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อิมานิ พตฺต
อิมานิ พตฺต

[๔๒๒] กตฺมานิ จตฺตฺวิสฺติ สฺมาธิวเสน ฅาณานิ ฯ ที่นํ
อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ ที่นํ
ปฺสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ ฯเปฯ
วิโมจฺยํ จิตฺตํ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ
อิมานิ จตฺตฺวิสฺติ สฺมาธิวเสน ฅาณานิ ฯ

กตฺมานิ เทวสฺต
อนิจฺจโต อนุปฺสฺสณฺญฺเณ วิปฺสฺสนา ทฺกฺขโต อนุปฺสฺสณฺญฺเณ
วิปฺสฺสนา อนตฺตโต อนุปฺสฺสณฺญฺเณ วิปฺสฺสนา ที่นํ ปฺสฺสาสํ
อนิจฺจโต อนุปฺสฺสณฺญฺเณ วิปฺสฺสนา ทฺกฺขโต อนุปฺสฺสณฺญฺเณ
วิปฺสฺสนา อนตฺตโต อนุปฺสฺสณฺญฺเณ วิปฺสฺสนา ฯเปฯ วิโมจฺยํ

สกุทายทัญญา ปหีนตฺตา สมฺจฺฉินฺนตฺตา อุปฺปชฺชติ วิมฺตฺติสุเข
ณฺณํ วิจิกฺกฺขาย ปหีนตฺตา สมฺจฺฉินฺนตฺตา อุปฺปชฺชติ วิมฺตฺติสุเข
ณฺณํ สีสพฺพตฺปฺรามาสฺสทฺส ทัญญานฺนุสยฺสทฺส วิจิกฺกฺขานฺนุสยฺสทฺส
ปหีนตฺตา สมฺจฺฉินฺนตฺตา อุปฺปชฺชติ วิมฺตฺติสุเข ณฺณํ สกทาคามิมฺกฺเคน
โอฟาริกฺสทฺส กามราศฺสณฺโณชฺชนฺสทฺส ปฏฺฐิมสณฺโณชฺชนฺสทฺส
โอฟาริกฺสทฺส กามราศฺนุสยฺสทฺส ปฏฺฐิมานฺนุสยฺสทฺส ปหีนตฺตา สมฺจฺฉินฺนตฺตา
อุปฺปชฺชติ วิมฺตฺติสุเข ณฺณํ อนาคามิมฺกฺเคน อณฺุสทฺทศฺสทฺส
กามราศฺสณฺโณชฺชนฺสทฺส ปฏฺฐิมสณฺโณชฺชนฺสทฺส อณฺุสทฺทศฺสทฺส
กามราศฺนุสยฺสทฺส ปฏฺฐิมานฺนุสยฺสทฺส ปหีนตฺตา สมฺจฺฉินฺนตฺตา อุปฺปชฺชติ
วิมฺตฺติสุเข ณฺณํ อรทฺตมฺกฺเคน รุปราศฺสทฺส อรุปราศฺสทฺส
มานฺสทฺส อุทฺทจฺจสฺสทฺส อวิชฺชาย มานานฺนุสยฺสทฺส จ ภวราศฺนุสยฺสทฺส
อวิชฺชานฺนุสยฺสทฺส ปหีนตฺตา สมฺจฺฉินฺนตฺตา อุปฺปชฺชติ วิมฺตฺติสุเข
ณฺณํ อิมานิ เอกวิสฺติ วิมฺตฺติสุเข ณฺณานิ โสพฺสวตฺตฺตฺกํ
อานาปานสฺสทฺติสมาธิ ภาวยโต สมาริกานิ อิมานิ เทว ณฺณสทฺตานิ
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ

อานาปานกถา สมตฺตา ๑ ฯ

มทวาคฺเค อินฺทฺริยกถา

[๔๒๓] เอวมฺเม สฺตํ เอกํ สมฺมํ ภควา สวาทฺถิยํ วิหฺรติ

#๑ ม. อานาปานสฺสทฺติกถา นิฏฺฐิตา ฯ

เขตวเน อนาถปิณฑิกสุสาราเม ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ
อามนฺเตสิ ภิกฺขุไวติ ฯ ภาทฺเตติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสุโสสุ ฯ
ภควา เอตทวโจ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ กตฺมานิ ปญฺจ
สทฺธินฺทฺริยํ วิริยฺนฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺฉินฺทฺริยํ
อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺฉินฺทฺริยานิ ฯ

[๔๒๔] อิมานิ ปญฺฉินฺทฺริยานิ กติหากาเรหิ วิสุขฺฆนฺตํ ฯ
อิมานิ ปญฺฉินฺทฺริยานิ ปณฺณรสฺหิ ๑ อากาเรหิ วิสุขฺฆนฺตํ อสฺสทฺเต
ปฺกฺกเล ปรีวชฺชยโต สทฺเต ปฺกฺกเล เสวโต ภาชโต ปยฺรูปาสโต
ปาสาทนียะ สุตฺตฺนฺเต ปจฺจเวกฺขโต อิมะหิ ตีหากาเรหิ สทฺธินฺทฺริยํ
วิสุขฺฆตํ กุสึเต ปฺกฺกเล ปรีวชฺชยโต อารทฺธวิริเย ปฺกฺกเล
เสวโต ภาชโต ปยฺรูปาสโต สมฺมปฺปชานะ ปจฺจเวกฺขโต อิมะหิ
ตีหากาเรหิ วิริยฺนฺทฺริยํ วิสุขฺฆตํ มฺภุจฺจสฺสตี ปฺกฺกเล ปรีวชฺชยโต
อุปฺภูจฺจตฺสสตี ปฺกฺกเล เสวโต ภาชโต ปยฺรูปาสโต สติปฺภูจฺจานะ
ปจฺจเวกฺขโต อิมะหิ ตีหากาเรหิ สตินฺทฺริยํ วิสุขฺฆตํ อสมะหิตะ
ปฺกฺกเล ปรีวชฺชยโต สมะหิตะ ปฺกฺกเล เสวโต ภาชโต ปยฺรูปาสโต
ฉานวิโมกฺเข ปจฺจเวกฺขโต อิมะหิ ตีหากาเรหิ สมาธินฺทฺริยํ
วิสุขฺฆตํ ทฺวปฺปญฺเเว ปฺกฺกเล ปรีวชฺชยโต ปญฺฉวนฺเต ปฺกฺกเล
เสวโต ภาชโต ปยฺรูปาสโต คมฺภีรฉานจฺริยํ ปจฺจเวกฺขโต อิมะหิ
ตีหากาเรหิ ปญฺฉินฺทฺริยํ วิสุขฺฆตํ อิติเม ปญฺจ ปฺกฺกเล
#๑ ปนฺนรสฺหิติปิ ปาโจ ฯ

ปรีวชชยโต ปณจ ปุคฺคเถ เสวโต ภชโต ปยฺรูปาสโต ปณจ
สูตรตฺตฺตฺกฺขฺนฺเช ปจฺจเวกฺขโต อิมฺเห ปณฺณรสฺสฺหิ อากาเรหิ อิมานิ
ปณฺจจฺนฺทฺริยานิ วิสุชฺฌนฺติ ฯ

[๔๒๕] กติหากาเรหิ ปณฺจจฺนฺทฺริยานิ ภาวียนฺติ กติหากาเรหิ
ปณฺจจฺนฺ อฺนฺทฺริยานํ ภาวนา โหติ ฯ ทสหากาเรหิ ปณฺจจฺนฺทฺริยานิ
ภาวียนฺติ ทสหากาเรหิ ปณฺจจฺนฺ อฺนฺทฺริยานํ ภาวนา โหติ
อสุสทฺธิยํ ปชฺหนฺโต สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวนฺโต
อสุสทฺธิยํ ปชฺหติ โกสชฺชํ ปชฺหนฺโต วิริยฺนฺทฺริยํ ภาเวติ วิริยฺนฺทฺริยํ
ภาเวนฺโต โกสชฺชํ ปชฺหติ ปมฺมํ ปชฺหนฺโต สตินฺทฺริยํ
ภาเวติ สตินฺทฺริยํ ภาเวนฺโต ปมฺมํ ปชฺหติ อุตฺตจฺจํ ปชฺหนฺโต
สมฺมาธินฺทฺริยํ ภาเวติ สมฺมาธินฺทฺริยํ ภาเวนฺโต อุตฺตจฺจํ ปชฺหติ
อวิชฺชํ ปชฺหนฺโต ปณฺณินฺทฺริยํ ภาเวติ ปณฺณินฺทฺริยํ ภาเวนฺโต
อวิชฺชํ ปชฺหติ อิมฺเห ทสหากาเรหิ ปณฺจจฺนฺทฺริยานิ ภาวียนฺติ
อิมฺเห ทสหากาเรหิ ปณฺจจฺนฺ อฺนฺทฺริยานํ ภาวนา โหติ ฯ

[๔๒๖] กติหากาเรหิ ปณฺจจฺนฺทฺริยานิ ภาวิตานิ โหนฺติ
สุภาวิตานิ ฯ ทสหากาเรหิ ปณฺจจฺนฺทฺริยานิ ภาวิตานิ โหนฺติ สุภาวิตานิ
อสุสทฺธินฺทฺริยสฺส ปหฺนฺตฺตฺตา สฺปฺปหฺนฺตฺตฺตา สทฺธินฺทฺริยํ ภาวิตํ โหติ
สุภาวิตํ สทฺธินฺทฺริยสฺส ภาวิตตฺตฺตา สฺภาวิตตฺตฺตา อสุสทฺธิยํ ปหฺนฺ
โหติ สฺปฺปหฺนฺ โกสชฺชสฺส ปหฺนฺตฺตฺตา สฺปฺปหฺนฺตฺตฺตา วิริยฺนฺทฺริยํ
ภาวิตํ โหติ สฺภาวิตํ วิริยฺนฺทฺริยสฺส ภาวิตตฺตฺตา สฺภาวิตตฺตฺตา

โกสขุชฺช ปหีนํ โหติ สุปปหีนํ ปมาทสฺส ปหีนตฺตา สุปปหิตฺตา
สตินทฺริยํ ภาวิตํ โหติ สุภาวิตํ สตินทฺริยสฺส ภาวิตตฺตา
สุภาวิตตฺตา ปมาโท ปหีนโน โหติ สุปปหีนโน อุทฺทจฺจสฺส ปหีนตฺตา
สุปปหีนตฺตา สมานินทฺริยํ ภาวิตํ โหติ สุภาวิตํ สมานินทฺริยสฺส
ภาวิตตฺตา สุภาวิตตฺตา อุทฺทจฺจํ ปหีนํ โหติ สุปปหีนํ อวิชฺชาย
ปหีนตฺตา สุปปหีนตฺตา ปณฺณินทฺริยํ ภาวิตํ โหติ สุภาวิตํ
ปณฺณินทฺริยสฺส ภาวิตตฺตา สุภาวิตตฺตา อวิชฺชา ปหีนา โหติ
สุปปหีนา อิมฺหิ ทสฺหิ อากาเรหิ ปณฺจินทฺริยานิ ภาวิตานิ
โหนฺติ สุภาวิตานิ ฯ

[๔๒๗] กตฺติหากาเรหิ ปณฺจินทฺริยานิ ภาวินฺนฺติ กตฺติหากาเรหิ
ปณฺจินทฺริยานิ ภาวิตานิ เจว โหนฺติ สุภาวิตานิ จ ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ
จ สุปฺปปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ ฯ จตฺตุหากาเรหิ ปณฺจินทฺริยานิ ภาวินฺนฺติ
จตฺตุหากาเรหิ ปณฺจินทฺริยานิ ภาวิตานิ เจว โหนฺติ สุภาวิตานิ จ
ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ สุปฺปปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ โสตาปคฺตมคฺคกฺขณฺเ
ปณฺจินทฺริยานิ ภาวินฺนฺติ โสตาปคฺตมคฺคกฺขณฺเ ปณฺจินทฺริยานิ
ภาวิตานิ เจว โหนฺติ สุภาวิตานิ จ ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ สุปฺปปฏิปฺปสฺสทฺธานิ
จ สกทาคามิมคฺคกฺขณฺเ ปณฺจินทฺริยานิ ภาวินฺนฺติ
สกทาคามิมคฺคกฺขณฺเ ปณฺจินทฺริยานิ ภาวิตานิ เจว โหนฺติ
สุภาวิตานิ จ ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ สุปฺปปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ อนาคามิมคฺคกฺขณฺเ
ปณฺจินทฺริยานิ ภาวินฺนฺติ อนาคามิมคฺคกฺขณฺเ ปณฺจินทฺริยานิ

ภาวิตานิ เจว โหนติ สุภาวิตานิ จ ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ
สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ อรหตฺตมคฺคกฺขณฺณํ ปฺลยจฺฉินฺทฺริยานิ
ภาวียนฺติ อรหตฺตผลกฺขณฺณํ ปฺลยจฺฉินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ เจว โหนติ
สุภาวิตานิ จ ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ ฯ

อิตฺติ จตฺสฺโส มคฺควิสุทฺธิโย จตฺสฺโส ผลวิสุทฺธิโย จตฺสฺโส
สมุจฺเจทฺวิสุทฺธิโย จตฺสฺโส ปฏิปฺปสฺสทฺธิวิสุทฺธิโย อิมฺเห
จตฺฐากาเรหิ ปฺลยจฺฉินฺทฺริยานิ ภาวียนฺติ อิมฺเห จตฺฐากาเรหิ
ปฺลยจฺฉินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ เจว โหนติ สุภาวิตานิ จ ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ
จ สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺธานิ จ ฯ

[๔๒๘] กตินิ ๑ ปุคฺคลานิ อินฺทฺริยภาวนา กติ ปุคฺคลา
ภาวิตินฺทฺริยา ฯ อฏฺฐนฺนํ ปุคฺคลานิ อินฺทฺริยภาวนา ตโย
ปุคฺคลา ภาวิตินฺทฺริยา ๒ ฯ

กตเมสํ อฏฺฐนฺนํ ปุคฺคลานิ อินฺทฺริยภาวนา ฯ สตฺตฺตฺนฺนญจ
เสกฺขานํ ปุคฺคฺชนกฺลยาณกสฺส จ อิมฺสํ อฏฺฐนฺนํ ปุคฺคลานิ
อินฺทฺริยภาวนา ฯ กตเม ตโย ปุคฺคลา ฯ ภาวิตินฺทฺริยวเสน ๓
พฺพุทฺโธติ ตถาคตสวโก จีณาสโว ภาวิตินฺทฺริโย สยฺมฏฺฐคฺคฺคฺจน
ปจฺเจกพฺพุทฺโธ ๔ ภาวิตินฺทฺริโย อปฺปเมยฺยคฺคฺคฺจน ตถาคโต อรหํ
สมฺมาสมพฺพุทฺโธ ภาวิตินฺทฺริโย อิมํ ตโย ปุคฺคลา ภาวิตินฺทฺริยา
อิตฺติ อิมฺสํ อฏฺฐนฺนํ ปุคฺคลานิ อินฺทฺริยภาวนา อิมํ ตโย
#๑ ยฺ. กตินิ ฯ ๒ สฺ. ภาวิตินฺทฺริยาติ ฯ ๓ ม. ยฺ. ภาวิตินฺทฺริยา ฯ สวเนน
#พฺพุทฺโธ ตถาคต ... ฯ ๔ ม. ปจฺเจกสมพฺพุทฺโธ ฯ

ปุกุคตา ภาวิตินุทริยา ฯ

สาวตถีนีทานํ

[๔๒๘] ปณฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ กตฺมานิ ปณฺจ
สทฺธินุทฺริยํ วิริยิณฺุทฺริยํ สติณฺุทฺริยํ สมฺมาธิณฺุทฺริยํ ปณฺุณินุทฺริยํ เย
หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณฺา วา พุราหฺมณฺา วา อิมสํ ปณฺุณนํ
อินฺทฺริยานํ สมุทฺยณฺุจ อตฺถณฺุคฺคณฺุจ อสฺสาทณฺุจ อาทินฺวณฺุจ
นิสฺสรณฺุจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺุติ นเมเต ภิกฺขเว สมณฺา วา
พุราหฺมณฺา วา สมณฺุจ วา สมณฺุสมฺมตา พุราหฺมณฺุจ วา
พุราหฺมณฺุสมฺมตา น จ ปนฺ เต อายสฺมนฺุตา สามณฺุคฺคํ ๑ วา
พุราหฺมณฺุคฺคํ วา ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา
อุปสมฺปชช วิหรนฺุติ ฯ

เย ๒ เกจิ โข ภิกฺขเว สมณฺา วา พุราหฺมณฺา วา อิมสํ
ปณฺุณนํ อินฺทฺริยานํ สมุทฺยณฺุจ อตฺถณฺุคฺคณฺุจ อสฺสาทณฺุจ
อาทินฺวณฺุจ นิสฺสรณฺุจ ยถาภูตํ ปชานนฺุติ เต โขเม ภิกฺขเว
สมณฺา วา พุราหฺมณฺา วา สมณฺุจ จ ๓ สมณฺุสมฺมตา พุราหฺมณฺุจ
จ ๓ พุราหฺมณฺุสมฺมตา เต จ ปนายสฺมนฺุตา สามณฺุคฺคณฺุจ
พุราหฺมณฺุคฺคณฺุจ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา
อุปสมฺปชช วิหรนฺุติติ ฯ

[๔๓๐] กตฺติหากาเรหิ ปณฺุณนํ อินฺทฺริยานํ สมุทฺโย โหติ
กตฺติหากาเรหิ ปณฺุณนํ อินฺทฺริยานํ สมุทฺยํ ปชานาติ กตฺติหากาเรหิ
#๑ ยู. สามณฺุคฺคํ วา พุราหฺมณฺุคฺคํ วา ฯ เอวมฺุปริปี ฯ ๒ ม. เย จ โข
#เกจิ ฯ ยู. เย หิ เกจิ ฯ ๓ ม. วา ฯ

ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อตฺถงฺคโม โหติ กติหาคารเหหิ
ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อตฺถงฺคมํ ปชานาติ กติหาคารเหหิ ปลฺจนฺนํ
อินฺทฺริยานํ อสฺสาโท โหติ กติหาคารเหหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ
อสฺสาทํ ปชานาติ กติหาคารเหหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อาทีนโว
โหติ กติหาคารเหหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อาทีนํ ปชานาติ
กติหาคารเหหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ นิสฺสรณฺํ โหติ กติหาคารเหหิ
ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ นิสฺสรณฺํ ปชานาติ ฯ จตุตาริสาย
อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมฺทโย โหติ จตุตาริสาย
อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมฺทยํ ปชานาติ จตุตาริสาย
อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อตฺถงฺคโม โหติ จตุตาริสาย
อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อตฺถงฺคมํ ปชานาติ ปลฺจวิสฺตียา
อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อสฺสาโท โหติ ปลฺจวิสฺตียา
อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อสฺสาทํ ปชานาติ
ปลฺจวิสฺตียา อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อาทีนโว โหติ
ปลฺจวิสฺตียา อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อาทีนํ ปชานาติ
อสฺตีตฺสตาการเหหิ ๑ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ นิสฺสรณฺํ โหติ อสฺตีตฺสตาการเหหิ
ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ นิสฺสรณฺํ ปชานาติ ฯ

[๔๓๑] กตเมหิ จตุตาริสาย อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ
สมฺทโย โหติ กตเมหิ จตุตาริสาย อากาเรหิ ปลฺจนฺนํ
อินฺทฺริยานํ สมฺทยํ ปชานาติ ฯ อธิโมกฺขตฺถาย อาวชฺชนาย สมฺทโย
#๑ ม. อสฺตี สฺตํ อากาเรหิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

สทฺธิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ อธิโมกฺขวเสน ฉนฺทสฺส สมฺทโย
สทฺธิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ อธิโมกฺขวเสน มนสิการสฺส
สมฺทโย สทฺธิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ สทฺธิณฺทฺริยสฺส วเสน
เอกตฺต
อวชฺชนาย สมฺทโย วิริยิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ ปคฺคหฺวเสน
ฉนฺทสฺส สมฺทโย วิริยิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ ปคฺคหฺวเสน
มนสิการสฺส สมฺทโย วิริยิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ วิริยิณฺทฺริยสฺส
วเสน เอกตฺต
อวชฺชนาย สมฺทโย สติณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ
อุปฺปญฺจานวเสน ฉนฺทสฺส สมฺทโย สติณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ
อุปฺปญฺจานวเสน มนสิการสฺส สมฺทโย สติณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ
สติณฺทฺริยสฺส วเสน เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อวิกฺเขปตฺต
อวิกฺเขปวเสน ฉนฺทสฺส สมฺทโย สฺมาธิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ
อวิกฺเขปวเสน มนสิการสฺส สมฺทโย สฺมาธิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย โหติ
สฺมาธิณฺทฺริยสฺส วเสน เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
โหติ ทสฺสนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
โหติ ทสฺสนวเสน ฉนฺทสฺส สมฺทโย ปญฺณิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย
โหติ ทสฺสนวเสน มนสิการสฺส สมฺทโย ปญฺณิณฺทฺริยสฺส สมฺทโย
โหติ ปญฺณิณฺทฺริยสฺส วเสน เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปญฺณิณฺทฺริยสฺส

สมุทโย โหติ อธิโมกษตถาย อวชชนาย สมุทโย สทฐินุทริยสุส
สมุทโย โหติ ปคคหตถาย อวชชนาย สมุทโย
วิริยิณุทริยสุส สมุทโย โหติ อุပ္ภูจันตถาย อวชชนาย สมุทโย
สตินุทริยสุส สมุทโย โหติ อวิกเขปตถาย อวชชนาย สมุทโย
สมาธิณุทริยสุส สมุทโย โหติ ทสฺสนตถาย อวชชนาย สมุทโย
ปลณฺณิณุทริยสุส สมุทโย โหติ อธิโมกษวเสน ฉนฺทสฺส สมุทโย
สทฐินุทริยสุส สมุทโย โหติ ปคคหวเสน ฉนฺทสฺส สมุทโย
วิริยิณุทริยสุส สมุทโย โหติ อุပ္ภูจันวเสน ฉนฺทสฺส สมุทโย
สตินุทริยสุส สมุทโย โหติ อวิกเขปวเสน ฉนฺทสฺส สมุทโย
สมาธิณุทริยสุส สมุทโย โหติ ทสฺสนวเสน ฉนฺทสฺส สมุทโย
ปลณฺณิณุทริยสุส สมุทโย โหติ อธิโมกษวเสน มนสิการสุส
สมุทโย สทฐินุทริยสุส สมุทโย โหติ ปคคหวเสน มนสิการสุส
สมุทโย วิริยิณุทริยสุส สมุทโย โหติ อุပ္ภูจันวเสน มนสิการสุส
สมุทโย สตินุทริยสุส สมุทโย โหติ อวิกเขปวเสน มนสิการสุส
สมุทโย สมาธิณุทริยสุส สมุทโย โหติ ทสฺสนวเสน
มนสิการสุส สมุทโย ปลณฺณิณุทริยสุส สมุทโย โหติ สทฐินุทริยสุส
วเสน เอกตฺต
วิริยิณุทริยสุส วเสน เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สตินุทริยสุส วเสน เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สมาธิณุทริยสุส วเสน เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

โหติ ปณฺณิทรียสฺส วเสน เอกคฺคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สมฺมทโย โหติ อิมฺเห จตฺตารีสา ย อากาเรหิ ปณฺณนํ
อินฺทฺริยานํ สมฺมทโย โหติ อิมฺเห จตฺตารีสา ย อากาเรหิ
ปณฺณนํ อินฺทฺริยานํ สมฺมทโย ปชานาติ ฯ

[๔๓๒] กตเมหิ จตฺตารีสา ย อากาเรหิ ปณฺณนํ อินฺทฺริยานํ
อตฺตงฺคโม โหติ กตเมหิ จตฺตารีสา ย อากาเรหิ ปณฺณนํ
อินฺทฺริยานํ อตฺตงฺคมํ ปชานาติ ฯ อธิโมกฺขตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อตฺตงฺคโม สทฺธิทรียสฺส อตฺตงฺคโม โหติ อธิโมกฺขวเสน ฉนฺทสฺส
อตฺตงฺคโม สทฺธิทรียสฺส อตฺตงฺคโม โหติ อธิโมกฺขวเสน
มณฺสิการสฺส อตฺตงฺคโม สทฺธิทรียสฺส อตฺตงฺคโม โหติ สทฺธิทรียสฺส
วเสน เอกคฺคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปคฺคฺคตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อวชฺชนาย อตฺตงฺคโม วิริยฺทรียสฺส อตฺตงฺคโม
โหติ ปคฺคฺควเสน ฉนฺทสฺส อตฺตงฺคโม วิริยฺทรียสฺส อตฺตงฺคโม
โหติ ปคฺคฺควเสน มณฺสิการสฺส อตฺตงฺคโม วิริยฺทรียสฺส
อตฺตงฺคโม โหติ วิริยฺทรียสฺส วเสน เอกคฺคฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วิริยฺทรียสฺส อตฺตงฺคโม โหติ อฺปฺปญฺจานตฺตฺตฺต อวชฺชนาย
อตฺตงฺคโม สติทรียสฺส อตฺตงฺคโม โหติ อฺปฺปญฺจานวเสน ฉนฺทสฺส
อตฺตงฺคโม สติทรียสฺส อตฺตงฺคโม โหติ อฺปฺปญฺจานวเสน
มณฺสิการสฺส อตฺตงฺคโม สติทรียสฺส อตฺตงฺคโม โหติ สติทรียสฺส
วเสน เอกคฺคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต สติทรียสฺส อตฺตงฺคโม โหติ

อวิกเขปตถาย อวชชนาย อตถงคโม สมารินุทริยสฺส อตถงคโม
โหติ อวิกเขปวเสน ฉนุทสฺส อตถงคโม สมารินุทริยสฺส อตถงคโม
โหติ อวิกเขปวเสน มนสิการสฺส อตถงคโม สมารินุทริยสฺส
อตถงคโม โหติ สมารินุทริยสฺส วเสน เอกคตฺติ
อนุปฺภูจันํ สมารินุทริยสฺส อตถงคโม โหติ ทสฺสนตถาย
อวชชนาย อตถงคโม ปญฺณินุทริยสฺส อตถงคโม โหติ ทสฺสนวเสน
ฉนุทสฺส อตถงคโม ปญฺณินุทริยสฺส อตถงคโม โหติ
ทสฺสนวเสน มนสิการสฺส อตถงคโม ปญฺณินุทริยสฺส อตถงคโม โหติ
ปญฺณินุทริยสฺส วเสน เอกคตฺติ อนุปฺภูจันํ ปญฺณินุทริยสฺส
อตถงคโม โหติ อธิโมกฺขตถาย อวชชนาย อตถงคโม สทฺธิณุทริยสฺส
อตถงคโม โหติ ปคฺคหตถาย อวชชนาย อตถงคโม
วิริยินุทริยสฺส อตถงคโม โหติ อูปฺภูจันตถาย อวชชนาย
อตถงคโม สติณุทริยสฺส อตถงคโม โหติ อวิกเขปตถาย อวชชนาย
อตถงคโม สมารินุทริยสฺส อตถงคโม โหติ ทสฺสนตถาย
อวชชนาย อตถงคโม ปญฺณินุทริยสฺส อตถงคโม โหติ
อธิโมกฺขวเสน ฉนุทสฺส อตถงคโม สทฺธิณุทริยสฺส อตถงคโม โหติ
ปคฺคหวเสน ฉนุทสฺส อตถงคโม วิริยินุทริยสฺส อตถงคโม โหติ
อูปฺภูจันวเสน ฉนุทสฺส อตถงคโม สติณุทริยสฺส อตถงคโม โหติ
อวิกเขปวเสน ฉนุทสฺส อตถงคโม สมารินุทริยสฺส อตถงคโม
โหติ ทสฺสนวเสน ฉนุทสฺส อตถงคโม ปญฺณินุทริยสฺส

อตฺตงฺคโม โหติ อธิโมกฺขวเสน มนสิการสฺส อตฺตงฺคโม สทฺธินฺทฺริยสฺส
 อตฺตงฺคโม โหติ ปคฺคหฺวเสน มนสิการสฺส อตฺตงฺคโม
 วิริยิณฺทฺริยสฺส อตฺตงฺคโม โหติ อุปฺภูจฺจาวเสน มนสิการสฺส
 อตฺตงฺคโม สติณฺทฺริยสฺส อตฺตงฺคโม โหติ อวิกฺเขปวเสน มนสิการสฺส
 อตฺตงฺคโม สมาธิณฺทฺริยสฺส อตฺตงฺคโม โหติ ทสฺสนวเสน
 มนสิการสฺส อตฺตงฺคโม ปญฺณิณฺทฺริยสฺส อตฺตงฺคโม โหติ
 สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน เอกตฺตํ อนุปฺภูจฺจัน สทฺธินฺทฺริยสฺส อตฺตงฺคโม
 โหติ วิริยิณฺทฺริยสฺส วเสน เอกตฺตํ อนุปฺภูจฺจัน วิริยิณฺทฺริยสฺส
 อตฺตงฺคโม โหติ สติณฺทฺริยสฺส วเสน เอกตฺตํ อนุปฺภูจฺจัน
 สติณฺทฺริยสฺส อตฺตงฺคโม โหติ สมาธิณฺทฺริยสฺส เอกตฺตํ อนุปฺภูจฺจัน
 สมาธิณฺทฺริยสฺส อตฺตงฺคโม โหติ ปญฺณิณฺทฺริยสฺส วเสน เอกตฺตํ
 อนุปฺภูจฺจัน ปญฺณิณฺทฺริยสฺส อตฺตงฺคโม โหติ อิมฺหิ จตฺตาริสาย
 อากาเรหิ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อตฺตงฺคโม โหติ อิมฺหิ
 จตฺตาริสาย อากาเรหิ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อตฺตงฺคโม ปชานาติ ฯ

[๔๓๑] กตเมหิ ปญฺจวิสฺตฺติยา อากาเรหิ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ
 อสฺสาโท โหติ กตเมหิ ปญฺจวิสฺตฺติยา อากาเรหิ ปญฺจนฺนํ
 อินฺทฺริยานํ อสฺสาทํ ปชานาติ ฯ อสฺสทฺธิยสฺส อนุปฺภูจฺจัน
 สทฺธินฺทฺริยสฺส อสฺสาโท โหติ อสฺสทฺธิยสฺส ปริพาหสฺส อนุปฺภูจฺจัน
 สทฺธินฺทฺริยสฺส อสฺสาโท โหติ อธิโมกฺขจฺริยาย เวสารชฺชํ
 สทฺธินฺทฺริยสฺส อสฺสาโท โหติ สนฺโต จ วิหาราธิคโม จ ๑ สทฺธินฺทฺริยสฺส
 #๑ ม. ย. จสทฺโท นตฺถิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

อสสาโท โหติ ยํ สทฺธินฺทฺริยํ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ สฺขํ
 โสมนสฺสํ อํยํ สทฺธินฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ ๑ โกสชฺชสฺส
 อนุปฺนฺจํ วิริยฺนฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ โกสชฺชสฺส ปริพาหสฺส
 อนุปฺนฺจํ วิริยฺนฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ ปคฺคหจฺริยาย
 เวสารชฺชํ วิริยฺนฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ สนฺโต จ วิหาราธคโม
 จ วิริยฺนฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ ยํ วิริยฺนฺทฺริยํ ปฏิจฺจ
 อฺปฺปชฺชติ สฺขํ โสมนสฺสํ อํยํ วิริยฺนฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ ๑
 ปมาทสฺส อนุปฺนฺจํ สติณฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ ปมาทสฺส
 ปริพาหสฺส อนุปฺนฺจํ สติณฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ อฺปฺนฺจํจฺริยาย
 เวสารชฺชํ สติณฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ สนฺโต จ
 วิหาราธคโม จ สติณฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ ยํ สติณฺทฺริยํ
 ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ สฺขํ โสมนสฺสํ อํยํ สติณฺทฺริยสฺส อสสาโท
 โหติ ๑ อฺทฺทจฺจสฺส อนุปฺนฺจํ สฺมาธินฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ
 อฺทฺทจฺจสฺส ปริพาหสฺส อนุปฺนฺจํ สฺมาธินฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ
 อวิกฺเขปจฺริยาย เวสารชฺชํ สฺมาธินฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ สนฺโต
 จ วิหาราธคโม จ สฺมาธินฺทฺริยสฺส อสสาโท โหติ ยํ สฺมาธินฺทฺริยํ
 ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชติ สฺขํ โสมนสฺสํ อํยํ สฺมาธินฺทฺริยสฺส
 อสสาโท โหติ ๑ อวิชฺชาย อนุปฺนฺจํ ปณฺณินฺทฺริยสฺส อสสาโท
 โหติ อวิชฺชาย ปริพาหสฺส อนุปฺนฺจํ ปณฺณินฺทฺริยสฺส อสสาโท
 โหติ ทสฺสนจฺริยาย เวสารชฺชํ ปณฺณินฺทฺริยสฺส อสสาโท
 #๑ ม. อํยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

โหติ สนโต จ วิหาราชิกโม จ ปณณิทรียสฺส อสฺสาโท โหติ
ยํ ปณณิทรียํ ปฏิจฺจ อูปฺชชติ สุขํ โสมนสฺสํ อยํ ปณณิทรียสฺส
อสฺสาโท โหติ อิมหิ ปณฺจวิสฺตียา อากาเรหิ
ปณฺจนํ อินฺทรียานํ อสฺสาโท โหติ อิมหิ ปณฺจวิสฺตียา
อากาเรหิ ปณฺจนํ อินฺทรียานํ อสฺสาทํ ปชานาติ ฯ

[๔๓๔] กตเมหิ ปณฺจวิสฺตียา อากาเรหิ ปณฺจนํ อินฺทรียานํ
อาทีนโว โหติ กตเมหิ ปณฺจวิสฺตียา อากาเรหิ ปณฺจนํ
อินฺทรียานํ อาทีนํ ปชานาติ ฯ อสฺสทฺธิทรียสฺส อูปฺภูจํ สทฺธิทรียสฺส
อาทีนโว โหติ อสฺสทฺธิทรียสฺส ปริพาหสฺส อูปฺภูจํ
สทฺธิทรียสฺส อาทีนโว โหติ อนิจฺจภูเจเน สทฺธิทรียสฺส
อาทีนโว โหติ ทฺถขภูเจเน สทฺธิทรียสฺส อาทีนโว โหติ
อนตฺตภูเจเน สทฺธิทรียสฺส อาทีนโว โหติ โกสชฺชสฺส อูปฺภูจํ
วิริยทรียสฺส อาทีนโว โหติ โกสชฺชสฺส ปริพาหสฺส อูปฺภูจํ
วิริยทรียสฺส อาทีนโว โหติ อนิจฺจภูเจเน วิริยทรียสฺส
อาทีนโว โหติ ทฺถขภูเจเน อนตฺตภูเจเน วิริยทรียสฺส อาทีนโว
โหติ ปมาทสฺส อูปฺภูจํ สติทรียสฺส อาทีนโว โหติ
ปมาทสฺส ปริพาหสฺส อูปฺภูจํ สติทรียสฺส อาทีนโว โหติ
อนิจฺจภูเจเน สติทรียสฺส อาทีนโว โหติ ทฺถขภูเจเน อนตฺตภูเจเน
สติทรียสฺส อาทีนโว โหติ อุตฺทจฺจสฺส อูปฺภูจํ สฺมาธิทรียสฺส
อาทีนโว โหติ อุตฺทจฺจสฺส ปริพาหสฺส อูปฺภูจํ

สมาธิษทุริยสฺส อาทีนโว โหติ อนิจฺจนฺเณน สมาธิษทุริยสฺส
อาทีนโว โหติ ทุกฺขญฺเณน อนตฺตญฺเณน สมาธิษทุริยสฺส อาทีนโว
โหติ อวิชฺชาเย อุปฺนฺจฺจํ ปฺลยฺณิษทุริยสฺส อาทีนโว โหติ
อวิชฺชาเย ปริพาหสฺส อุปฺนฺจฺจํ ปฺลยฺณิษทุริยสฺส อาทีนโว โหติ
อนิจฺจนฺเณน ปฺลยฺณิษทุริยสฺส อาทีนโว โหติ ทุกฺขญฺเณน ปฺลยฺณิษทุริยสฺส
อาทีนโว โหติ อนตฺตญฺเณน ปฺลยฺณิษทุริยสฺส อาทีนโว
โหติ อิมฺเห ปฺลยฺจฺวิสฺตียา อากาเรหิ ปฺลยฺจฺนฺนํ อินฺทุริยานํ
อาทีนโว โหติ อิมฺเห ปฺลยฺจฺวิสฺตียา อากาเรหิ ปฺลยฺจฺนฺนํ
อินฺทุริยานํ อาทีนํ ปฺชานาติ ฯ

[๔๑๕] กตเมหิ อสฺสิตฺตกาเรหิ ปฺลยฺจฺนฺนํ อินฺทุริยานํ นิสฺสรณํ
โหติ กตเมหิ อสฺสิตฺตกาเรหิ ปฺลยฺจฺนฺนํ อินฺทุริยานํ นิสฺสรณํ
ปฺชานาติ ฯ อธิโมกฺขญฺเณน สทฺธิษทุริยํ อสฺสทฺธิยา นิสฺสํ โหติ
อสฺสทฺธิยปริพาหา นิสฺสํ โหติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺเชหิ
จ นิสฺสํ โหติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ นิสฺสํ โหติ ตโต
ปฺณิตฺตรสทฺธิษทุริยสฺส ปฺกฺกิลภา ปฺริมฺตรสทฺธิษทุริยา นิสฺสํ โหติ
ปคฺคหฺญฺเณน วิริยิษทุริยํ โกสฺชฺชา นิสฺสํ โหติ โกสฺชฺชปริพาหา
นิสฺสํ โหติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺเชหิ จ นิสฺสํ โหติ
พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ นิสฺสํ โหติ ตโต ปฺณิตฺตรวิริยิษทุริยสฺส
ปฺกฺกิลภา ปฺริมฺตรวิริยิษทุริยา นิสฺสํ โหติ อุปฺนฺจฺจญฺเณน
สตีณทุริยํ ปมาทา นิสฺสํ โหติ ปมาทปริพาหา นิสฺสํ

โหติ ตทนวตตกกิเลเสหิ จ ขนุเชหิ จ นิสฺสํ โหติ พหิทฺธา
 จ สพฺพนิมิตฺเตหิ นิสฺสํ โหติ ตโต ปณฺีตตรสฺตินฺทฺริยสฺส
 ปฏิลาภา ปฺริมตรสฺตินฺทฺริยา นิสฺสํ โหติ อวิกฺเขปญฺเณ
 สมารินฺทฺริยํ อุทฺทจฺจโต นิสฺสํ โหติ อุทฺทจฺจปรีพาหา นิสฺสํ
 โหติ ตทนวตตกกิเลเสหิ จ ขนุเชหิ จ นิสฺสํ โหติ พหิทฺธา จ
 สพฺพนิมิตฺเตหิ นิสฺสํ โหติ ตโต ปณฺีตตรสฺมารินฺทฺริยสฺส ปฏิลาภา
 ปฺริมตรสฺมารินฺทฺริยา นิสฺสํ โหติ ทสฺสนญฺเณ ปฺลยฺฉินฺทฺริยํ
 อวิชฺชาย นิสฺสํ โหติ อวิชฺชาปรีพาหา นิสฺสํ โหติ
 ตทนวตตกกิเลเสหิ จ ขนุเชหิ จ นิสฺสํ โหติ พหิทฺธา จ
 สพฺพนิมิตฺเตหิ นิสฺสํ โหติ ตโต ปณฺีตตรปฺลยฺฉินฺทฺริยสฺส ปฏิลาภา
 ปฺริมตรปฺลยฺฉินฺทฺริยา นิสฺสํ โหติ ปุพฺพภาเค ปฺลยฺฉินฺทฺริเยหิ
 ปจฺมชฺฌานวเสน ปฺลยฺฉินฺทฺริยานิ นิสฺสฺวานิ โหนฺติ ปจฺมชฺฌาน
 ปฺลยฺฉินฺทฺริเยหิ ทฺติยชฺฌานวเสน ปฺลยฺฉินฺทฺริยานิ นิสฺสฺวานิ
 โหนฺติ ทฺติยชฺฌาน ปฺลยฺฉินฺทฺริเยหิ ตฺติยชฺฌานวเสน ปฺลยฺฉินฺทฺริยานิ
 นิสฺสฺวานิ โหนฺติ ตฺติยชฺฌาน ปฺลยฺฉินฺทฺริเยหิ จตฺตฺถชฺฌานวเสน
 ปฺลยฺฉินฺทฺริยานิ นิสฺสฺวานิ โหนฺติ จตฺตฺถชฺฌาน
 ปฺลยฺฉินฺทฺริเยหิ อากาसानญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺติวเสน ปฺลยฺฉินฺทฺริยานิ
 นิสฺสฺวานิ โหนฺติ อากาसानญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺติยา ปฺลยฺฉินฺทฺริเยหิ
 วิญฺญาณญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺติวเสน ปฺลยฺฉินฺทฺริยานิ นิสฺสฺวานิ
 โหนฺติ วิญฺญาณญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺติยา ปฺลยฺฉินฺทฺริเยหิ
 อากิณฺจญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺติวเสน

ปลงจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ

โหนฺติ อากิลฺลจฺฉายตฺนสฺมาปฺตติยา ปลงฺจินฺทริเยหิ

เนวสฺถณานาสฺถายตฺนสฺมาปฺตติวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ

เนวสฺถณานาสฺถายตฺนสฺมาปฺตติยา ปลงฺจินฺทริเยหิ อนิจฺจานุปฺสฺสนาวเสน

ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ อนิจฺจานุปฺสฺสนาย ปลงฺจินฺทริเยหิ

ทฺถกฺขานุปฺสฺสนาวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ

ทฺถกฺขานุปฺสฺสนาย ปลงฺจินฺทริเยหิ อนตฺตฺตานุปฺสฺสนาวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ

นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ อนตฺตฺตานุปฺสฺสนาย ปลงฺจินฺทริเยหิ

นิพฺพิทานุปฺสฺสนาวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ นิพฺพิทานุปฺสฺสนาย

ปลงฺจินฺทริเยหิ วิรํคานุปฺสฺสนาวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ

นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ วิรํคานุปฺสฺสนาย ปลงฺจินฺทริเยหิ

นิโรธานุปฺสฺสนาวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ นิโรธานุปฺสฺสนาย

ปลงฺจินฺทริเยหิ ปฏฺินิสฺสคฺคานุปฺสฺสนาวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ

นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ ปฏฺินิสฺสคฺคานุปฺสฺสนาย ปลงฺจินฺทริเยหิ ขฺยานุปฺสฺสนาวเสน

ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ ขฺยานุปฺสฺสนาย

ปลงฺจินฺทริเยหิ วฺยานุปฺสฺสนาวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ

วฺยานุปฺสฺสนาย ปลงฺจินฺทริเยหิ วิปริณามานุปฺสฺสนาวเสน

ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ วิปริณามานุปฺสฺสนาย ปลงฺจินฺทริเยหิ

อนิมิตฺตฺตานุปฺสฺสนาวเสน ปลงฺจินฺทริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหนฺติ

อนิมิตฺตฺตานุปฺสฺสนาย ปลงฺจินฺทริเยหิ อปฺปณฺหิตานุปฺสฺสนาวเสน

ปลฺจอินฺทฺริยานิ นิสฺสฎฺฐานิ โหณฺติ อปฺปณฺหิตานุปฺสฺสนาย ปลฺจอินฺทฺริเยหิ
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺสฺส
ส
ส

อรหตฺตมคฺเค ปฺลยจฺนฺทฺริเยหิ อรหตฺตผลสฺมาปฺตฺติวเสน ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ
นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ นิกฺขมฺเม ๑ ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ กามจฺจนฺทฺโต
นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ อพฺยาปาทฺ ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ พฺยาปาทฺโต
นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ อาโลกสฺสฺถาย ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ ถฺนมิทฺธฺโต
นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ อวิกฺเขเป ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ อฺทฺทฺจฺจฺโต นฺสฺสฺฏฺณานิ
โหฺนฺติ ฌมฺมวตฺถานเ ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ วิจฺจิจฺฉาย นฺสฺสฺฏฺณานิ
โหฺนฺติ ฌาณเ ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ อวิชฺชาย นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ
ปามฺชฺเช ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ อรฺติยา นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ ปฺจฺมชฺฉานเ
ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ นีวฺรณฺเห นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ ทฺตฺติยชฺฉานเ
ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ วิตฺถกฺวิจฺจารเห นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ ตฺตฺติยชฺฉานเ
ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ ปฺตียา นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ จตฺตฺถชฺฉานเ ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ
สฺขทฺทฺกฺเขหิ นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ อากาसानฺจฺฉายตฺนสฺมาปฺตฺติยา
ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ รฺูปสฺถาย ปฺภฺวิสฺถาย นานตฺตฺสฺถาย
นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ วิลฺลฺลฺลฺฉายตฺนสฺมาปฺตฺติยา ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ
อากาसानฺจฺฉายตฺนสฺถาย นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ อากิณฺจฺฉายตฺนสฺมาปฺตฺติยา
ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ วิลฺลฺลฺลฺฉายตฺนสฺถาย นฺสฺสฺฏฺณานิ
โหฺนฺติ เนวสฺถานาสนฺถายตฺนสฺมาปฺตฺติยา ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ
อากิณฺจฺฉายตฺนสฺถาย นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ อนฺิจฺจานฺุสฺสนาย
ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ นิจฺฉสฺถาย นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ ทฺกฺขานฺุสฺสนาย
ปฺลยจฺนฺทฺริยานิ สฺขสฺถาย นฺสฺสฺฏฺณานิ โหฺนฺติ อนตฺตานฺุสฺสนาย
#๑ ม. ย. เนกฺขมฺเม ๑

ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ อตฺตสณฺณาย นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ นิพฺพิทานุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ นนฺทียา นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ วิจารณ์ุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ รากโต นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ นิโรธานุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ สมฺมทโต นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ ปฏฺฐินิสฺสคฺคานุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ อาทานโต นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ ขยานุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ ฆนฺสณฺณาย นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ วยานุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ อายุหนโต นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ วิปริณามานุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ ฐวสณฺณาย นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ อนิมิตฺตานุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ นิมิตฺตโต นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ
อปฺปฉินฺทิตานุปลฺลสนาย ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ ปฉินฺทียา นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ
สฺสณฺณานุปลฺลสนาย ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ อภินเวสโต นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ
อธิปลฺลฉารมฺมวิปลฺลสนาย ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ สาราทานาภินเวสโต
นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ ยถาภูตฉาณฺทสฺสเน ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ สมฺโมหาภินเวสโต
นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ อาทินวานุปลฺลสนาย ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ
อาลยาภินเวสโต นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ ปฏฺฐิสงฺขานุปลฺลสนาย ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ
อปฺปฏฺฐิสงฺขาย นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ วิวฏฺฐณานุปลฺลสนาย
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ สลฺลโลคานิเวสโต นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ โสตาปตฺติมคฺค
ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ ทิฏฺฐเจกฺกฺเจหิ กิเลเสหิ นิสฺสณฺณานิ โหณฺติ
สททาคามิมคฺค ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ โอปาริเกหิ กิเลเสหิ นิสฺสณฺณานิ
โหณฺติ อนาคามิมคฺค ปลฺลจฺฉินฺทฺริยานิ อนุสทคเตหิ กิเลเสหิ

นิสฺสฏฺฐานิ โหฺนติ อรหตฺตมกฺเค ปญฺจินฺทฺริยานิ สพฺพกิเลเสหิ
นิสฺสฏฺฐานิ โหฺนติ สพฺเพสฺสญฺเวย จีณาสวานํ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺจินฺทฺริยานิ
นิสฺสฏฺฐานิ เจว โหฺนติ สุนิสฺสฏฺฐานิ จ ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธานิ จ
สฺวปฺปฏฺธิปฺปสฺสทฺธานิ จ อิมฺเห อสีตฺติสตาการฺเห ปญฺจนํ
อินฺทฺริยานํ นิสฺสรณํ โหติ อิมฺเห อสีตฺติสตาการฺเห ปญฺจนํ
อินฺทฺริยานํ นิสฺสรณํ ปชานาติ ฯ

ภาณวาริ ฯ

สาวตฺถินิทานํ

[๔๗๖] ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ กตฺมานิ ปญฺจ
สทฺธินฺทฺริยิ วิริยฺนฺทฺริยิ สตินฺทฺริยิ สมာธินฺทฺริยิ ปญฺฉินฺทฺริยิ ฯ

กตฺถ จ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ จตุสฺส โสตาปตฺติยงฺเกสฺ
เอตฺถ สทฺธินฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ ฯ

กตฺถ จ ภิกฺขเว วิริยฺนฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ จตุสฺส สมฺมปฺปชานนฺส
เอตฺถ วิริยฺนฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ ฯ

กตฺถ จ ภิกฺขเว สตินฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ จตุสฺส สติปฏฺฐาเนสฺ
เอตฺถ สตินฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ ฯ

กตฺถ จ ภิกฺขเว สมาธินฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ จตุสฺส ฉานนฺส เอตฺถ
สมาธินฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ ฯ

กตฺถ จ ภิกฺขเว ปญฺฉินฺทฺริยิ ทฏฺฐพฺพิ จตุสฺส อริยสจฺเจสฺ

เอตถ ปณฺณินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

[๔๓๗] จตุสฺส โสตาปตฺตยงฺเกสฺส สทฺธินฺทริยสฺส วเสน
กตฺติหากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ จตุสฺส สมฺมปฺปชานนฺส
วิริยินฺทริยสฺส วเสน กตฺติหากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ
จตุสฺส สติปฏฺฐจฺจเนสฺส สตินฺทริยสฺส วเสน กตฺติหากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ
ทฏฺฐพฺพานิ จตุสฺส ฌานนฺส สมฺมาธินฺทริยสฺส วเสน กตฺติหากาเรหิ
ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ จตุสฺส อริยสจฺเจสฺส ปณฺณินฺทริยสฺส
วเสน กตฺติหากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ จตุสฺส
โสตาปตฺตยงฺเกสฺส สทฺธินฺทริยสฺส วเสน วิสฺตียา อากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ
ทฏฺฐพฺพานิ จตุสฺส สมฺมปฺปชานนฺส วิริยินฺทริยสฺส
วเสน วิสฺตียา อากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ จตุสฺส สติปฏฺฐจฺจเนสฺส
สตินฺทริยสฺส วเสน วิสฺตียา อากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ
ทฏฺฐพฺพานิ จตุสฺส ฌานนฺส สมฺมาธินฺทริยสฺส วเสน วิสฺตียา อากาเรหิ
ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ จตุสฺส อริยสจฺเจสฺส ปณฺณินฺทริยสฺส
วเสน วิสฺตียา อากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ

[๔๓๘] จตุสฺส โสตาปตฺตยงฺเกสฺส สทฺธินฺทริยสฺส วเสน กตฺตเมหิ
วิสฺตียา อากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ สปฺปฺริสฺสํเสเว
โสตาปตฺตยงฺเก อธิโมกฺขาธิปเตยฺยญฺเจเน สทฺธินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ
สทฺธินฺทริยสฺส วเสน ปคฺคหฺญฺเจเน วิริยินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ
อุปฏฺฐจฺจเน สตินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อวิกฺเขปญฺเจเน สมฺมาธินฺทริยํ

ทฎจพพ์ ทสฺสนญฺเณ ปรณินฺทริยํ ทฎจพพ์ สทฺทมฺมสฺสวเน
โศตฺวาปตฺตยฺงฺเค โยนิโสมนสฺสกาเร โศตฺวาปตฺตยฺงฺเค ฌมฺมานุฌมฺมปฏิปตฺติยา
โศตฺวาปตฺตยฺงฺเค อธิโมกฺขาธิปเตยฺยญฺเณ สทฺทินฺทริยํ
ทฎจพพ์ สทฺทินฺทริยสฺส วเสน ปคฺคหฺญเณ วิริยินฺทริยํ ทฎจพพ์
อุปญฺจฺยานญฺเณ สติณฺทริยํ ทฎจพพ์ อวิกฺเขปญฺเณ สฺมาธิณฺทริยํ
ทฎจพพ์ ทสฺสนญฺเณ ปรณินฺทริยํ ทฎจพพ์ จตฺตฺส โศตฺวาปตฺตยฺงฺเคสฺส
สทฺทินฺทริยสฺส วเสน อิมฺหิ วิสฺตฺติยา อากาเรหิ
ปรณินฺทริยานิ ทฎจพฺพานิ ฯ

[๔๓๕] จตฺตฺส สฺมมฺปฺปฺชานเนสฺส วิริยินฺทริยสฺส วเสน กตฺเมหิ
วิสฺตฺติยา อากาเรหิ ปรณินฺทริยานิ ทฎจพฺพานิ ฯ อนุปฺปนฺนํ
ปาปกาณํ อุกฺสฺถานํ ฌมฺมานํ อนุปฺปาทาย สฺมมฺปฺปฺชานเน ปคฺคหาธิปเตยฺยญฺเณ
วิริยินฺทริยํ ทฎจพพ์ วิริยินฺทริยสฺส วเสน
อุปญฺจฺยานญฺเณ สติณฺทริยํ ทฎจพพ์ อวิกฺเขปญฺเณ สฺมาธิณฺทริยํ
ทฎจพพ์ ทสฺสนญฺเณ ปรณินฺทริยํ ทฎจพพ์ อธิโมกฺขญฺเณ
สทฺทินฺทริยํ ทฎจพพ์ อนุปฺปนฺนํ ปาปกาณํ อุกฺสฺถานํ ฌมฺมานํ
ปหานาย สฺมมฺปฺปฺชานเน ฯเปฯ อนุปฺปนฺนํ กุสฺถานํ ฌมฺมานํ
อุปฺปาทาย สฺมมฺปฺปฺชานเน ฯเปฯ อนุปฺปนฺนํ กุสฺถานํ ฌมฺมานํ จิตฺติยา
อสมฺโมสาย ภฺยโยภาวาย เวปฺลฺลฺลาย ภาวนายน ปรํปฺปฺริยา
สมฺมปฺปฺชานเน ปคฺคหาธิปเตยฺยญฺเณ วิริยินฺทริยํ ทฎจพพ์ วิริยินฺทริยสฺส
วเสน อุปญฺจฺยานญฺเณ สติณฺทริยํ ทฎจพพ์ อวิกฺเขปญฺเณ

สมาธิษทุริยํ ทฏฺฐพํ ทสฺสนฏฺฐเณ ปรณฺณทุริยํ ทฏฺฐพํ
อธิโมกฺขฏฺฐเณ สทฺธิษทุริยํ ทฏฺฐพํ จตุสฺส สมฺมปฺปชานสฺส
วิริยฺนทุริยสฺส วเสน อิมหิ วิสฺตียา อากาเรหิ ปรณฺณทุริยานิ
ทฏฺฐพฺพานิ ฯ

[๔๔๐] จตุสฺส สติปฏฺฐาเนสฺส สติษทุริยสฺส วเสน กตเมหิ
วิสฺตียา อากาเรหิ ปรณฺณทุริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ กาย
กายานุสฺสสนาสติปฏฺฐาเน อูปฏฺฐานาธิปเตยฺยฏฺฐเณ สติษทุริยํ ทฏฺฐพํ
สติษทุริยสฺส วเสน อวิกฺเขปฏฺฐเณ สมาธิษทุริยํ ทฏฺฐพํ
ทสฺสนฏฺฐเณ ปรณฺณทุริยํ ทฏฺฐพํ อธิโมกฺขฏฺฐเณ สทฺธิษทุริยํ
ทฏฺฐพํ ปคฺคหฏฺฐเณ วิริยฺนทุริยํ ทฏฺฐพํ เวทนาสฺส
เวทนานุสฺสสนาสติปฏฺฐาเน ฯเปฯ จิตฺเต จิตฺตานุสฺสสนาสติปฏฺฐาเน
ธมฺเมสฺส ธมฺมานุสฺสสนาสติปฏฺฐาเน อูปฏฺฐานาธิปเตยฺยฏฺฐเณ
สติษทุริยํ ทฏฺฐพํ สติษทุริยสฺส วเสน อวิกฺเขปฏฺฐเณ สมาธิษทุริยํ
ทฏฺฐพํ ทสฺสนฏฺฐเณ ปรณฺณทุริยํ ทฏฺฐพํ อธิโมกฺขฏฺฐเณ
สทฺธิษทุริยํ ทฏฺฐพํ ปคฺคหฏฺฐเณ วิริยฺนทุริยํ ทฏฺฐพํ จตุสฺส
สติปฏฺฐาเนสฺส สติษทุริยสฺส วเสน อิมหิ วิสฺตียา อากาเรหิ
ปรณฺณทุริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ

[๔๔๑] จตุสฺส ฌานสฺส สมาธิษทุริยสฺส วเสน กตเมหิ
วิสฺตียา อากาเรหิ ปรณฺณทุริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ ปจฺมชฺฌาเน
อวิกฺเขปธิปเตยฺยฏฺฐเณ สมาธิษทุริยํ ทฏฺฐพํ สมาธิษทุริยสฺส วเสน

ทสฺสนญฺเฐน ปณฺณินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อธิโมกฺขญฺเฐน สทฺธินฺทริยํ
ทฏฺฐพฺพํ ปคฺคหฺญเฐน วิริยินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อุปฏฺฐานญฺเฐน
สฺตินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ทฺตฺติยชฺฌาเน ๑เป๑ ตฺตฺติยชฺฌาเน จตฺตถชฺฌาเน
อวิกฺเขปาทิปเตยฺยญฺเฐน สฺมาธินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ สฺมาธินฺทริยสฺส
วเสน ทสฺสนญฺเฐน ปณฺณินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อธิโมกฺขญฺเฐน
สทฺธินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ปคฺคหฺญเฐน วิริยินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ
อุปฏฺฐานญฺเฐน สฺตินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ จตฺตสุ ฌาเนสุ สฺมาธินฺทริยสฺส
วเสน อิมฺหิ วิสฺตฺติยา อากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ๑

[๔๔๒] จตฺตสุ อริยสจฺเจสุ ปณฺณินฺทริยสฺส วเสน กตฺเมหิ
วิสฺตฺติยา อากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ๑ ทฺทุกฺเข อริยสจฺเจ
ทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเฐน ปณฺณินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ปณฺณินฺทริยสฺส
วเสน อธิโมกฺขญฺเฐน สทฺธินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ปคฺคหฺญเฐน วิริยินฺทริยํ
ทฏฺฐพฺพํ อุปฏฺฐานญฺเฐน สฺตินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อวิกฺเขปญฺเฐน
สฺมาธินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ทฺทุกฺขสมฺมทฺথে อริยสจฺเจ ๑เป๑
ทฺทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อริยสจฺเจ ทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเฐน
ปณฺณินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ปณฺณินฺทริยสฺส วเสน อธิโมกฺขญฺเฐน
สทฺธินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ปคฺคหฺญเฐน วิริยินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อุปฏฺฐานญฺเฐน
สฺตินฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อวิกฺเขปญฺเฐน สฺมาธินฺทริยํ
ทฏฺฐพฺพํ จตฺตสุ อริยสจฺเจสุ ปณฺณินฺทริยสฺส วเสน อิมฺหิ
วิสฺตฺติยา อากาเรหิ ปณฺณินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ๑

[๔๔๓] จตุสฺ โสตาปตฺติยงฺเคสฺ สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน
 กติหากาเรหิ ปญฺจนันฺ อิทฺทฺริยานันฺ จริยา ทฏฺฐพฺพา จตุสฺ สมฺมปฺปฺชานสฺ
 ๑เป๑ จตุสฺ สติปฏฺจฺจานสฺ ๑เป๑ จตุสฺ ฌานสฺ ๑เป๑
 จตุสฺ อริยสจฺเจสฺ ปญฺณินฺทฺริยสฺส วเสน กติหากาเรหิ ปญฺจนันฺ
 อิทฺทฺริยานันฺ จริยา ทฏฺฐพฺพา ๑ จตุสฺ โสตาปตฺติยงฺเคสฺ สทฺธินฺทฺริยสฺส
 วเสน วิสฺตฺติยา อากาเรหิ ปญฺจนันฺ อิทฺทฺริยานันฺ จริยา
 ทฏฺฐพฺพา จตุสฺ สมฺมปฺปฺชานสฺ ๑เป๑ จตุสฺ สติปฏฺจฺจานสฺ
 จตุสฺ ฌานสฺ จตุสฺ อริยสจฺเจสฺ ปญฺณินฺทฺริยสฺส วเสน วิสฺตฺติยา
 อากาเรหิ ปญฺจนันฺ อิทฺทฺริยานันฺ จริยา ทฏฺฐพฺพา ๑

[๔๔๔] จตุสฺ โสตาปตฺติยงฺเคสฺ สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน กตฺเมหิ
 วิสฺตฺติยา อากาเรหิ ปญฺจนันฺ อิทฺทฺริยานันฺ จริยา ทฏฺฐพฺพา ๑
 สปฺปริสฺสํเสเว โสตาปตฺติยงฺเค อธิโมกฺขาธิปเตยฺยญฺเณ สทฺธินฺทฺริยสฺส
 จริยา ทฏฺฐพฺพา สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน ปคฺคหฺญฺเณ
 วิริยินฺทฺริยสฺส จริยา ทฏฺฐพฺพา อุปฏฺจฺจานญฺเณ สตินฺทฺริยสฺส จริยา
 ทฏฺฐพฺพา อวิกฺเขปญฺเณ สฺมาธินฺทฺริยสฺส จริยา ทฏฺฐพฺพา
 ทสฺสนญฺเณ ปญฺณินฺทฺริยสฺส จริยา ทฏฺฐพฺพา สทฺทฺธมฺมสฺสวเน
 โสตาปตฺติยงฺเค ๑เป๑ โยนิโสมนสิกาเร โสตาปตฺติยงฺเค
 ธรรมานุธรรมปฏฺธิปตฺติยา โสตาปตฺติยงฺเค อธิโมกฺขาธิปเตยฺยญฺเณ
 สทฺธินฺทฺริยสฺส จริยา ทฏฺฐพฺพา สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน ปคฺคหฺญฺเณ
 วิริยินฺทฺริยสฺส จริยา ทฏฺฐพฺพา อุปฏฺจฺจานญฺเณ สตินฺทฺริยสฺส

จริยา ทฏฐพพา อวิกเขปฏฐเณ สมานินทริยสุต จริยา
ทฏฐพพา ทสฺสนฏฐเณ ปณฺณินทริยสุต จริยา ทฏฐพพา จตุสุ
โสตตปตฺตยงฺเกสุ สทฺธินทริยสุต วเสน อิมหิ วีตติยา อากาเรหิ
ปณฺณนํ อินทริยานํ จริยา ทฏฐพพา ฯ

[๔๔๕] จตุสุ สมมปฺปชานesu วิริยินทริยสุต วเสน กตเมหิ
วีตติยา อากาเรหิ ปณฺณนํ อินทริยานํ จริยา ทฏฐพพา ฯ อนุปฺปนฺนํ
ปาปกาณํ อุกฺกลานํ ฌมฺมานํ อนุปฺปาทาย สมมปฺปชาน
ปคฺคหาธิปเตยฺยฏฐเณ วิริยินทริยสุต จริยา ทฏฐพพา วิริยินทริยสุต
วเสน อุปฏฺฐานฏฐเณ สตินทริยสุต จริยา ทฏฐพพา ฯเปฯ
อธิโมกฺขฏฐเณ สทฺธินทริยสุต จริยา ทฏฐพพา อุปฺปนฺนํ
ปาปกาณํ อุกฺกลานํ ฌมฺมานํ ปหานาย สมมปฺปชาน ฯเปฯ
อนุปฺปนฺนํ กฺกลานํ ฌมฺมานํ อุปฺปาทาย สมมปฺปชาน ฯเปฯ
อุปฺปนฺนํ กฺกลานํ ฌมฺมานํ จิตฺติยา อสมฺโมสาย กิโยภาวาย
เวปฺปุลลาช ภาวนาย ปาริปุริยา สมมปฺปชาน ปคฺคหาธิปเตยฺยฏฐเณ
วิริยินทริยสุต จริยา ทฏฐพพา วิริยินทริยสุต วเสน อุปฏฺฐานฏฐเณ
สตินทริยสุต ฯเปฯ อธิโมกฺขฏฐเณ สทฺธินทริยสุต จริยา
ทฏฐพพา จตุสุ สมมปฺปชานesu วิริยินทริยสุต วเสน อิมหิ
วีตติยา อากาเรหิ ปณฺณนํ อินทริยานํ จริยา ทฏฐพพา ฯ

[๔๔๖] จตุสุ สติปฏฺฐานesu สตินทริยสุต วเสน กตเมหิ
วีตติยา อากาเรหิ ปณฺณนํ อินทริยานํ จริยา ทฏฐพพา ฯ กาย

กายานุปัสสนาสติปัญญา อุปุจฉานาธิปไตยยภูเจเน สตินุทริยสุส
 จริยา ทฏฐพพา สตินุทริยสุส วเสน อวิกเขปภูเจเน สมามินุทริยสุส
 จริยา ทฏฐพพา ทสฺสนภูเจเน ปณณินุทริยสุส จริยา
 ทฏฐพพา อธิโมกขภูเจเน สทฺธินุทริยสุส จริยา ทฏฐพพา
 ปคฺคภูเจเน วิริยินุทริยสุส จริยา ทฏฐพพา เวทนาสุ
 เวทนานุปัสสนาสติปัญญา ๗เป๗ จิตฺเต จิตฺตานุปัสสนาสติปัญญา ๗เป๗
 ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสนาสติปัญญา อุปุจฉานาธิปไตยยภูเจเน สตินุทริยสุส
 จริยา ทฏฐพพา สตินุทริยสุส วเสน ๗เป๗
 ปคฺคภูเจเน วิริยินุทริยสุส จริยา ทฏฐพพา จตุสุ สติปัญญาเนสุ
 สตินุทริยสุส วเสน อิมฺเห วิสฺตียา อากาเรหิ ปณฺจนันฺ อินุทริยานัน
 จริยา ทฏฐพพา ๗

[๔๔๗] จตุสุ ฌาเนสุ สมามินุทริยสุส วเสน กตฺเมหิ วิสฺตียา
 อากาเรหิ ปณฺจนันฺ อินุทริยานัน จริยา ทฏฐพพา ๗ ปจฺมชฺฌาเน
 อวิกเขปภาธิปไตยยภูเจเน สมามินุทริยสุส จริยา ทฏฐพพา
 สมามินุทริยสุส วเสน ทสฺสนภูเจเน ปณณินุทริยสุส จริยา
 ทฏฐพพา อธิโมกขภูเจเน สทฺธินุทริยสุส จริยา ทฏฐพพา
 ปคฺคภูเจเน วิริยินุทริยสุส จริยา ทฏฐพพา อุปุจฉานภูเจเน
 สตินุทริยสุส จริยา ทฏฐพพา ทุติยชฺฌาเน ๗เป๗ ตติยชฺฌาเน
 ๗เป๗ จตุตฺถชฺฌาเน อวิกเขปภาธิปไตยยภูเจเน สมามินุทริยสุส
 จริยา ทฏฐพพา สมามินุทริยสุส วเสน ๗เป๗ อุปุจฉานภูเจเน

สตินุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา จตุสุ ฌานesu สมาริณุทริยสุต
วเสน อิมหิ วิสติยา อากาเรหิ ปญฺจนฺนํ อินุทริยานํ จริยา
ทฏฺจพฺพา ฯ

[๔๔๘] จตุสุ อริยสจฺเจสุ ปญฺฉิณุทริยสุต วเสน กตเมหิ
วิสติยา อากาเรหิ ปญฺจนฺนํ อินุทริยานํ จริยา ทฏฺจพฺพา ฯ ทุกฺเข
อริยสจฺเจ ทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเจเน ปญฺฉิณุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา
ปญฺฉิณุทริยสุต วเสน อธิโมกฺขญฺเจเน สทฺธิณุทริยสุต จริยา
ทฏฺจพฺพา ปคฺคหญฺเจเน วิริยิณุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา
อุปฺภุจฺจานญฺเจเน สตินุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา อวิกฺเขปญฺเจเน
สมาริณุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา ทุกฺขสมุทฺথে อริยสจฺเจ ฯเป ฯ
ทุกฺขนิโรธเ อริยสจฺเจ ทุกฺขนิโรธาคามินิยา ปฏิปทาย อริยสจฺเจ
ทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเจเน ปญฺฉิณุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา ปญฺฉิณุทริยสุต
วเสน อธิโมกฺขญฺเจเน สทฺธิณุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา
ปคฺคหญฺเจเน วิริยิณุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา อุปฺภุจฺจานญฺเจเน
สตินุทริยสุต จริยา ทฏฺจพฺพา อวิกฺเขปญฺเจเน สมาริณุทริยสุต
จริยา ทฏฺจพฺพา จตุสุ อริยสจฺเจสุ ปญฺฉิณุทริยสุต วเสน
อิมหิ วิสติยา อากาเรหิ ปญฺจนฺนํ อินุทริยานํ จริยา
ทฏฺจพฺพา ฯ

[๔๔๙] จาโร จ วิหาโร จ อนฺนุพฺพุโ โหติ ปฏิวิทฺโธ ยถา
จรณฺตํ ยถา วิหรณฺตํ วิญญู สพฺรหฺมจาริ คมฺภีเรสุ จานesu

โอกปเปยฺยํ อทฺธา อยฺมายสุมา ปตฺโต วา ปาปฺณิสฺสตี วา ฯ

จริยาตี อฏฺฐ จริยาโย อิริยาปถจริยา อายตฺนจริยา
สตีจริยา สมาริจริยา ฅาณจริยา มกฺคจริยา ปตฺติจริยา โลกตฺถจริยา ฯ

อิริยาปถจริยาตี จตฺตุสฺ อิริยาปถสฺ ฯ อายตฺนจริยาตี ฅสฺ
อหฺมตฺติกพาหิเรสฺ อายตฺเนสฺ ฯ สตีจริยาตี จตฺตุสฺ สตีปฏฺฐาเนสฺ ฯ
สมาริจริยาตี จตฺตุสฺ ฅาเนสฺ ฯ ฅาณจริยาตี จตฺตุสฺ
อริยสจฺเจสฺ ฯ มกฺคจริยาตี จตฺตุสฺ อริยมกฺเคสฺ ฯ ปตฺติจริยาตี
จตฺตุสฺ สามณฺณสฺ ฯ โลกตฺถจริยาตี ตถาคเตสฺ อรหนฺเตสฺ
สมฺมาสมฺพุทฺเธสฺ ปเทโส ๑ ปจฺเจกพุทฺเธสฺ ปเทโส ๑ สาวเกสฺ ๒ ฯ
อิริยาปถจริยา จ ปณฺธิสมฺปนฺนํ อายตฺนจริยา จ อินฺทฺริเยสฺ
คฺคตฺทวารานํ สตีจริยา จ อปฺปมาทฺวิหารินํ สมาริจริยา จ
อริจิตฺตมฺนุยฺยตฺตานํ ฅาณจริยา จ พุทฺธิสมฺปนฺนํ มกฺคจริยา
จ สมฺมาปฏฺิปนฺนํ ๓ ปตฺติจริยา จ อธิคตฺผลานํ โลกตฺถจริยา
จ ตถาคตฺตานํ อรหนฺตฺตานํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ ปเทโส ๑ ปจฺเจกพุทฺธานํ
ปเทโส สวากานํ อิมํ อฏฺฐ จริยาโย ฯ

อปฺราปี อฏฺฐ จริยาโย อธิมฺจฺจนฺโต สทฺธาย จรตี
ปคฺคณฺหนฺโต วิริเยน จรตี อฺปฏฺฐาเปนฺโต สตียา จรตี อวิกฺเขปํ
#๑ ม. ปเทเส ฯ ยฺ. ปเทสปจฺเจกพุทฺเธสฺ ปเทสฺสาวเกสฺ ฯ เหวมฺปริปี ฯ

#๒ สี. สพุทฺเทโส ปจฺเจกพุทฺเธสฺ สปฺปเทสฺ สวากานํ ๓ สี. สมฺมาปตฺติสมฺปนฺนํ ฯ

กโรนุโต สมานินา จรติ ปชานนุโต ปญญาจ จรติ วิชานนุโต
วิญญาณน ๑ จรติ เอว ๒ ปฏิปนุโน วิเสสมชิกจจตีติ วิเสสจริยาย
จรติ เอว ๒ ปฏิปนุนุสส กุสลา ธมมา อายาเปนตีติ อายตนจริยาย
จรติ อีมา อฏฺฐ จริยาโย ฯ

อปราปี อฏฺฐ จริยาโย ทสฺสนจริยา จ สมมาทิกฺฐิยา
อภิโรปนจริยา ๓ จ สมมาสงฺกปฺปสฺส ปรีคฺคหจริยา จ สมมาวาจา
สมฺภูจฺจานจริยา จ สมมากมฺมฺนตฺสส โวทานจริยา จ สมมาอาชีวะสฺส
ปคฺคหจริยา จ สมมาวายามสฺส อฏฺฐจฺจานจริยา จ
สมมาสตียา อวิกฺเขปจริยา จ สมมาสมาธิสฺส อีมา อฏฺฐ
จริยาโย ฯ

[๔๕๐] วิหาโรติ อธิมุจฺจนุโต สทฺธาย วิหฺรติ ปคฺคณฺหนุโต
วิริเยน วิหฺรติ อฏฺฐจาเปนุโต สตียา วิหฺรติ อวิกฺเขป
กโรนุโต สมานินา วิหฺรติ ปชานนุโต ปญญาจ วิหฺรติ ฯ

อนุพฺพุโรติ สทฺธินุทฺริยสฺส อธิโมกฺขญฺโจะ อนุพฺพุโร โหติ
วิริยินุทฺริยสฺส ปคฺคหญฺโจะ อนุพฺพุโร โหติ สตินุทฺริยสฺส
อฏฺฐจฺจานญฺโจะ อนุพฺพุโร โหติ สมานินุทฺริยสฺส อวิกฺเขปญฺโจะ
อนุพฺพุโร โหติ ปญฺณินุทฺริยสฺส ทสฺสนญฺโจะ อนุพฺพุโร โหติ ฯ

ปฏิวิทฺโรติ สทฺธินุทฺริยสฺส อธิโมกฺขญฺโจะ ปฏิวิทฺโร โหติ
วิริยินุทฺริยสฺส ปคฺคหญฺโจะ ปฏิวิทฺโร โหติ สตินุทฺริยสฺส อฏฺฐจฺจานญฺโจะ
ปฏิวิทฺโร โหติ สมานินุทฺริยสฺส อวิกฺเขปญฺโจะ ปฏิวิทฺโร โหติ

#๑ ม. ย. วิญญาณจริยาย ฯ ๒ ม. เอว ปฏิปนุนุสส ฯเปฯ อายตนจริยาย จรติ
#เอว ปฏิปนุโน ฯเปฯ วิเสสจริยาย จรติ ฯ ๓ ม. อภินิโรปนจริยา ฯ

ปณฺณทริยสฺส ทสฺสนญฺโ จ ปฏิวิทฺโ ทฺติ ฯ

ยถา จรฺนฺตฺติ เอวํ สทฺธาย จรฺนฺตํ เอวํ วิริเยน จรฺนฺตํ
เอวํ สติยา จรฺนฺตํ เอวํ สมาธินา จรฺนฺตํ เอวํ ปณฺณาย
จรฺนฺตํ ฯ

ยถา วิหรฺนฺตฺติ เอวํ สทฺธาย วิหรฺนฺตํ เอวํ วิริเยน
วิหรฺนฺตํ เอวํ สติยา วิหรฺนฺตํ เอวํ สมาธินา วิหรฺนฺตํ เอวํ
ปณฺณาย วิหรฺนฺตํ ฯ

วิญฺญฺติ วิญฺญฺ วิภาวี เมธาวี ปณฺฑิตา พุทฺธิสมฺปนฺนา ฯ
สพฺรหฺมจาริตี เอกกมฺมํ เอกุทฺเทโส สมสิทฺทตา ๑ ฯ
กมฺภีเรสุ จานฺเสตฺติ กมฺภีรานิ จานานิ วุจฺจฺนฺติ ฌานานิ จ
วิโมกฺขา จ สมาธิ จ สมาปตฺติโย จ มคฺคา จ ผลานิ จ
อภิณฺดาโย จ ปฏิสมฺภิทา จ ฯ

โอทฺทปฺเปยฺยฺนฺติ สทฺทฺหฺยฺยํ อธิมฺุจฺเจยฺยํ ฯ
อทฺธาติ เอกํสวจนเมตฺตํ นิสฺสํสวจนเมตฺตํ นิกฺกขฺวจนเมตฺตํ ๒
อทฺทวชฺฌวจนเมตฺตํ ๓ อทฺทวพฺทวจนเมตฺตํ นิชฺยฺยานิกฺวจนเมตฺตํ ๔
อทฺทปณฺณวจนเมตฺตํ ๕ อวตฺถาปนวจนเมตฺตํ อทฺธาติ ฯ

อายุสฺมาติ ปิยวจนเมตฺตํ ครุวจนเมตฺตํ สคารวสฺปฺตฺติสฺสาธิวจนเมตฺตํ
อายุสฺมาติ ฯ

#๑ ม. ยฺ. สมสิทฺทตา ฯ ๒ ม. ยฺ. นิกฺกขฺว... ฯ ๓ ม. ยฺ. อทฺทวชฺฌ... ฯ

#๔ ม นิโยค ... ฯ ๕ สฺ. อวชฺฌวจนเมตฺตํ อทฺทวพฺทวจนเมตฺตํ นิโยควจนเมตฺตํ

#อทฺทปวจนเมตฺตํ ฯ

ปตฺโต วาติ อธิคฺโต [๑] ฯ ปาปฺณิสฺสติ วาติ อธิคมิสฺสติ [๑] ฯ

ปริปฺณณินิทานํ ๒

[๔๕๑] ปณฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ กตฺมานิ ปณฺจ
สทฺธินฺทฺริยํ วิริยฺนฺทฺริยํ สติ นฺทฺริยํ สมานินฺทฺริยํ ปณฺณินฺทฺริยํ
อิมานิ โข ภิกฺขเว ปณฺจอินฺทฺริยานิ ฯ

อิมานิ ปณฺจอินฺทฺริยานิ กตฺติหากาเรหิ ทฺฐจฺพฺพานิ ฯ อิมานิ
ปณฺจอินฺทฺริยานิ จหากาเรหิ ฯ เกณฺฐเจเน ทฺฐจฺพฺพานิ ฯ
อาธิปเตยฺยเจเน อาทิวโธชนเจเน อธิมตฺตเจเน อธิจฺจฺจานเจเน
ปริยาทานเจเน ปติจฺจฺจาปกเจเน ฯ

[๔๕๒] กถํ อาธิปเตยฺยเจเน อินฺทฺริยานิ ทฺฐจฺพฺพานิ ฯ
อสฺสทฺธิยํ ปชฺหโต อธิโมกฺขาธิปเตยฺยเจเน สทฺธินฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ
สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน ปกฺคหเจเน วิริยฺนฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ อฺปจฺจฺจานเจเน
สติ นฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ อวิกฺเขปเจเน สมานินฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ
ทสฺสนเจเน ปณฺณินฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ โกสชฺชํ ปชฺหโต ปกฺคหาธิปเตยฺยเจเน
วิริยฺนฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ วิริยฺนฺทฺริยสฺส วเสน
อฺปจฺจฺจานเจเน สติ นฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ อวิกฺเขปเจเน สมานินฺทฺริยํ
ทฺฐจฺพฺ ทสฺสนเจเน ปณฺณินฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ อธิโมกฺขเจเน
สทฺธินฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ ปมาทํ ปชฺหโต อฺปจฺจฺจานาธิปเตยฺยเจเน
สติ นฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ สติ นฺทฺริยสฺส วเสน อวิกฺเขปเจเน สมานินฺทฺริยํ
ทฺฐจฺพฺ ทสฺสนเจเน ปณฺณินฺทฺริยํ ทฺฐจฺพฺ อธิโมกฺขเจเน
#๑ ม. วา ๑ ๒ ม. ปุริมินิทานํ ฯ

สทฺธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ ปคฺคหฺนฺนุเจน วิริยิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ
 อุทฺทจฺจํ ปชฺหโต อวิกฺเขปฺปาทิเปเตยฺยญฺเจน สมฺมาธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ
 สมฺมาธิณฺทริยสฺส วเสน ทสฺสนญฺเจน ปณฺณิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ อธิโมกฺขญฺเจน
 สทฺธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ ปคฺคหฺนฺนุเจน วิริยิณฺทริยํ
 ทฏฺจพฺพํ อุปฺนฺนุจฺจานญฺเจน สติณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ อวิหฺขํ ปชฺหโต
 ทสฺสนาธิเปเตยฺยญฺเจน ปณฺณิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ ปณฺณิณฺทริยสฺส วเสน
 อธิโมกฺขญฺเจน สทฺธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ ปคฺคหฺนฺนุเจน วิริยิณฺทริยํ
 ทฏฺจพฺพํ อุปฺนฺนุจฺจานญฺเจน สติณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ อวิกฺเขปญฺเจน
 สมฺมาธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ [๑] กามจฺจนฺทํ ปชฺหโต เนกขมฺมวเสน
 อธิโมกฺขาธิเปเตยฺยญฺเจน สทฺธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ สทฺธิณฺทริยสฺส วเสน
 ปคฺคหฺนฺนุเจน วิริยิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ อุปฺนฺนุจฺจานญฺเจน สติณฺทริยํ
 ทฏฺจพฺพํ อวิกฺเขปญฺเจน สมฺมาธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ ทสฺสนญฺเจน
 ปณฺณิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ กามจฺจนฺทํ ปชฺหโต เนกขมฺมวเสน ปคฺคหาธิเปเตยฺยญฺเจน
 วิริยิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ วิริยิณฺทริยสฺส วเสน อุปฺนฺนุจฺจานญฺเจน
 สติณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ อวิกฺเขปญฺเจน สมฺมาธิณฺทริยํ
 ทฏฺจพฺพํ ทสฺสนญฺเจน ปณฺณิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ อธิโมกฺขญฺเจน
 สทฺธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ กามจฺจนฺทํ ปชฺหโต เนกขมฺมวเสน
 อุปฺนฺนุจฺจานาธิเปเตยฺยญฺเจน สติณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ สติณฺทริยสฺส วเสน
 อวิกฺเขปญฺเจน สมฺมาธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ ทสฺสนญฺเจน ปณฺณิณฺทริยํ
 ทฏฺจพฺพํ อธิโมกฺขญฺเจน สทฺธิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ ปคฺคหฺนฺนุเจน
 #๑ ม. ทสฺสนญฺเจน ปณฺณิณฺทริยํ ทฏฺจพฺพํ ฯ

วิริยิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ กามจฺจนฺตํ ปชฺหโต เนกขมฺมวเสน
 อวิกฺเขปาทิปเตยฺยญฺเจเน สฺมาธิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ สฺมาธิณฺทริยสฺส วเสน
 ทสฺสนญฺเจเน ปฺลณฺธิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อธิโมกฺขญฺเจเน สทฺธิณฺทริยํ
 ทฏฺฐพฺพํ ปคฺคหญฺเจเน วิริยิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อุปฏฺฐาณญฺเจเน
 สติณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ กามจฺจนฺตํ ปชฺหโต เนกขมฺมวเสน
 ทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเจเน ปฺลณฺธิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ปฺลณฺธิณฺทริยสฺส วเสน
 อธิโมกฺขญฺเจเน สทฺธิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ปคฺคหญฺเจเน วิริยิณฺทริยํ
 ทฏฺฐพฺพํ อุปฏฺฐาณญฺเจเน สติณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อวิกฺเขปญฺเจเน
 สฺมาธิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ พยาปาตํ ปชฺหโต อพฺยาปาทวเสน ฯเปฯ
 ถีนมิทฺธํ ปชฺหโต อาโลกสฺสณฺณวเสน ฯเปฯ สพฺพกิเลสํ ปชฺหโต
 อรหตฺตมคฺควเสน อธิโมกฺขาธิปเตยฺยญฺเจเน สทฺธิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ
 สทฺธิณฺทริยสฺส วเสน ปคฺคหญฺเจเน วิริยิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อุปฏฺฐาณญฺเจเน
 สติณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อวิกฺเขปญฺเจเน สฺมาธิณฺทริยํ
 ทฏฺฐพฺพํ ทสฺสนญฺเจเน ปฺลณฺธิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ ฯเปฯ สพฺพกิเลสํ
 ปชฺหโต อรหตฺตมคฺควเสน ทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเจเน ปฺลณฺธิณฺทริยํ
 ทฏฺฐพฺพํ ปฺลณฺธิณฺทริยสฺส วเสน อธิโมกฺขญฺเจเน สทฺธิณฺทริยํ
 ทฏฺฐพฺพํ ปคฺคหญฺเจเน วิริยิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ อุปฏฺฐาณญฺเจเน สติณฺทริยํ
 ทฏฺฐพฺพํ อวิกฺเขปญฺเจเน สฺมาธิณฺทริยํ ทฏฺฐพฺพํ เอวํ
 อาธิปเตยฺยญฺเจเน อินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ

[๔๕๑] ถ้า อาทิวโสธนญฺเจเน อินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ

อธิโมกฺขญฺเณ สทฺธินฺทฺริยํ อสฺสทฺธิยํ สํวรฺญฺเณ สึลฺวิสุทฺธิ สทฺธินฺทฺริยสฺส
อาทิวโสธนา ปคฺคหฺญฺเณ วิริยฺนฺทฺริยํ โกสชฺชํ สํวรฺญฺเณ
สึลฺวิสุทฺธิ วิริยฺนฺทฺริยสฺส อาทิวโสธนา อุปฺญฺจฺนญฺเณ
สตีณฺทฺริยํ ปมาทํ สํวรฺญฺเณ สึลฺวิสุทฺธิ สตีณฺทฺริยสฺส อาทิวโสธนา
อวิกฺเขปฺญฺเณ สมာธิณฺทฺริยํ อุทฺทจฺจํ สํวรฺญฺเณ สึลฺวิสุทฺธิ
สมာธิณฺทฺริยสฺส อาทิวโสธนา ทสฺสนญฺเณ ปณฺณินฺทฺริยํ อวิชฺชํ ๑
สํวรฺญฺเณ สึลฺวิสุทฺธิ ปณฺณินฺทฺริยสฺส อาทิวโสธนา เนกฺขมฺเม
ปณฺจินฺทฺริยานิ กามจฺจนฺทํ สํวรฺญฺเณ สึลฺวิสุทฺธิ ปณฺจณฺนํ อินฺทฺริยานํ
อาทิวโสธนา อพฺยาปาเท ปณฺจินฺทฺริยานิ พฺยาปาทํ สํวรฺญฺเณ
สึลฺวิสุทฺธิ ปณฺจณฺนํ อินฺทฺริยานํ อาทิวโสธนา ๔เป๔ อรหฺตตมคฺเค
ปณฺจินฺทฺริยานิ สพฺพกิเลเส สํวรฺญฺเณ สึลฺวิสุทฺธิ ปณฺจณฺนํ
อินฺทฺริยานํ อาทิวโสธนา เอวํ อาทิวโสธนญฺเณ อินฺทฺริยานิ
ทญฺจพฺพานิ ๔

[๔๕๔] ถถ อธิมตฺตญฺเณ อินฺทฺริยานิ ทญฺจพฺพานิ ๔
สทฺธินฺทฺริยสฺส ภวานาย ฉนฺโท อุปฺปชฺชติ อสฺสทฺธิยสฺส ปหานาย
ฉนฺโท อุปฺปชฺชติ อสฺสทฺธิยปริพาหสฺส ปหานาย ฉนฺโท อุปฺปชฺชติ
ทิกฺุเจกฺกฺจฺจํ กิเลสํ ปหานาย ฉนฺโท อุปฺปชฺชติ
โอพาริกานํ กิเลสํ ปหานาย ฉนฺโท อุปฺปชฺชติ อณฺุสทฺทคานํ
กิเลสํ ปหานาย ฉนฺโท อุปฺปชฺชติ สพฺพกิเลสํ ปหานาย
ฉนฺโท อุปฺปชฺชติ ฉนฺทวเสน สทฺทวเสน สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ
#๑ ม. อวิชชาสํวรฺญฺเณ ๔

โหติ ฉนทวเสน ปามุชช อุปฺปชฺชติ ปามุชชวเสน สทฺธาวเสน
สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ ปามุชชวเสน ปีติ อุปฺปชฺชติ ปีติวเสน
สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ ปีติวเสน ปสฺสทฺธิ
อุปฺปชฺชติ ปสฺสทฺธิวเสน สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ
ปสฺสทฺธิวเสน สุขํ อุปฺปชฺชติ สุขวเสน สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ
อธิมตฺตํ โหติ สุขวเสน โสภาโส อุปฺปชฺชติ โภภาสวเสน
สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ โภภาสวเสน สํเวโค
อุปฺปชฺชติ สํเวควเสน สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ
สํเวชฺชวา ๑ จิตฺตํ สมหทฺติ สมหทฺติวเสน สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ
อธิมตฺตํ โหติ ตถา สมหทฺติ จิตฺตํ สาธุกํ ปกฺกณฺหาติ ปกฺกณฺหวเสน
สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ ตถา ปกฺกณฺหิตํ
จิตฺตํ สาธุกํ อหฺมฺมเปกฺกขติ อฺเปกฺกขวเสน สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ
อธิมตฺตํ โหติ อฺเปกฺกขวเสน นานตฺตกิลเสสฺสี จิตฺตํ วิมฺจฺจติ
วิโมกฺกขวเสน สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ วิมฺจฺจตฺตตา ๒
เต ชมฺมา เอกฺรสา โหนฺติ เอกฺรสฺส
สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ ภาวิตตฺตตา ตโต ปณฺีตตเร วิวฺญฺญฺนฺติ
วิวฺญฺญฺนาวเสน สทฺธาวเสน สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ วิวฺญฺญฺนิตตฺตตา
ตโต โวสุสฺส
อธิมตฺตํ โหติ โวสุสฺส
#๑ ย. สํเวชฺชวา ฯ เอวมฺมปรีปี ฯ ๒ ส. วิมฺจฺจตฺตตา ฯ ๓ ย. โวสุสฺส

สทฐาวเสณ สทฐินทริย อธิมตุตติ โหติ ฯ นิโรธวเสณ เทว
ไวสสุคคา ปริจจาคไวสสุคโค จ ปกขนุททไวสสุคโค จ ฯ
กิลเสส จ ขนุเช จ ปริจจชตีติ ปริจจาคไวสสุคโค นิโรธนิพพานธาตุยา
จิตตุตติ ปกขนุทตีติ ปกขนุททไวสสุคโค นิโรธวเสณ
อิเม เทว ไวสสุคคา ฯ

[๔๕๕] วิริยินทริยสุส ภวานาย ฉนุโท อุปปชชติ โกสชชสุส
ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ โกสชชปริพาหสุส ปหานาย
ฉนุโท อุปปชชติ ทิฏฐเจกภูจัน กิลเสส ปหานาย ฉนุโท
อุปปชชติ ฯเปฯ สพพกิลเสส ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ ฯเปฯ
สตีนิทริยสุส ภวานาย ฉนุโท อุปปชชติ ปมาทสุส ปหานาย
ฉนุโท อุปปชชติ ปมาทปริพาหสุส ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ
ฯเปฯ สพพกิลเสส ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ ฯเปฯ สมานินทริยสุส
ภวานาย ฉนุโท อุปปชชติ อุทจจสุส ปหานาย
ฉนุโท อุปปชชติ อุทจจปริพาหสุส ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ
ฯเปฯ สพพกิลเสส ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ ฯเปฯ
ปญญินทริยญจ ภวานาย ฉนุโท อุปปชชติ อวิชชาย ปหานาย
ฉนุโท อุปปชชติ อวิชชปริพาหสุส ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ
ทิฏฐเจกภูจัน กิลเสส ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ โอพาริกานัน
กิลเสส ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ อณุสทคตานัน กิลเสส
ปหานาย ฉนุโท อุปปชชติ สพพกิลเสส ปหานาย ฉนุโท

อุปปชชติ จนทวเสน ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ
จนทวเสน ปามุชช อุปปชชติ ปามุชชวเสน ปญฉาวเสน
ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ ปามุชชวเสน ปิติ อุปปชชติ ปิติวเสน๓
ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ ปิติวเสน ปสฺสทฺธิ
อุปปชชติ ปสฺสทฺธิวเสน ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์
โหติ ปสฺสทฺธิวเสน สฺขํ อุปปชชติ สฺขวเสน ปญฉาวเสน
ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ สฺขวเสน โสภาโส อุปปชชติ โสภาสวเสน
ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ โสภาสวเสน
สํเวโก อุปปชชติ สํเวกวเสน ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์
โหติ สํเวเชตฺวา จิตฺตํ สมากทฺติ สมากทฺธิวเสน ปญฉาวเสน
ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ ตถา สมากทฺติ จิตฺตํ สารุํ
ปกฺกณฺหาติ ปกฺกณฺหวเสน ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์
โหติ ตถา ปกฺกณฺหิตํ จิตฺตํ สารุํ อชฺฌนฺเปกฺขติ อุเปกฺขวเสน
ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ อุเปกฺขวเสน นานตฺตฺกิลเสหิ
จิตฺตํ วิมุจฺจติ วิโมกฺขวเสน ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย
อธิมตต์ โหติ วิมุตฺตตฺตา เต ชมฺมา เอกฺรสา โหนฺติ เอกฺรสฺสฺสฺสเจน ๑
ภาวนาวเสน ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ
ภาวิตตฺตา ตโต ปณฺีตฺตเร วิวฺญฺญฺนฺติ วิวฺญฺญฺนาวเสน ปญฉาวเสน
ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ วิวฺญฺญฺนฺตฺตา ตโต โวสฺสชฺชชฺนฺติ
โวสฺสชฺชชฺนฺตฺตา ปญฉาวเสน ปญฉินนุทริย อธิมตต์ โหติ
#๑ ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ

โอสสชชิตตตา ตโต นิรุชฌนติ นิโรชวเสน ปณณวเสน
ปณณินุทริย อธิมตต์ โหติ ฯ นิโรชวเสน เทว โอสสคคา ปริจจาคโอสสคโค
จ ปกขนุทนโอสสคโค จ ฯ กิเลสเส จ ขนุเช จ
ปริจจชตีติ ปริจจาคโอสสคโค นิโรชนิพพานชาตยา จิตต์
ปกขนุทตีติ ปกขนุทนโอสสคโค นิโรชวเสน อิม เทว โอสสคคา
เอว อธิมตตภูเจเน อินุทริยานิ ทฏฐพพานิ ฯ

ภาณวาริ นิฏฐิติ ฯ

[๔๕๖] กถิ อธิฏฐานภูเจเน อินุทริยานิ ทฏฐพพานิ ฯ
สทฐินุทริยสส ภวานาย ฉนุโท อุปปชชติ ฉนุทวเสน สทฐาวเสน
สทฐินุทริย อธิฏฐาติ ฉนุทวเสน ปามุชช อุปปชชติ ปามุชชวเสน
สทฐาวเสน สทฐินุทริย อธิฏฐาติ ฯเปฯ เอว อธิฏฐานภูเจเน
อินุทริยานิ ทฏฐพพานิ ฯ

[๔๕๗] กถิ ปริยาทานภูเจเน อินุทริยานิ ทฏฐพพานิ ฯ อธิโมกขภูเจเน
สทฐินุทริย อสสทฐิย ปริยาทียติ อสสทฐิยปริพาหิ
ปริยาทียติ ปคคภูเจเน วิริยินุทริย โกสชช ปริยาทียติ โกสชชปริพาหิ
ปริยาทียติ อุปภูเจเน สตินุทริย ปมาท ปริยาทียติ
ปมาทปริพาหิ ปริยาทียติ อวิกเขปภูเจเน สมารินุทริย
อุทฐจจ ปริยาทียติ อุทฐจจปริพาหิ ปริยาทียติ ทสสนภูเจเน
ปณณินุทริย อวิชช ปริยาทียติ อวิชชาปริพาหิ ปริยาทียติ
เนกขมเม ปณณินุทริยานิ กามจจนุท ปริยาทียนติ อพยาปาเท

ปลฺลจินฺทฺริยานิ พฺยาปาทํ ปริยาทียนฺติ อาโลกสณฺณาย ปลฺลจินฺทฺริยานิ
ถีนมิทฺธิ์ ปริยาทียนฺติ อวิกฺเขเป ปลฺลจินฺทฺริยานิ อุตฺทจฺจํ
ปริยาทียนฺติ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเค ปลฺลจินฺทฺริยานิ สพฺพกิเลส
ปริยาทียนฺติ เอวํ ปริยาทานฺนฺเจเน อินฺทฺริยานิ ทฺนฺจพฺพานิ ฯ

[๔๕๘] กถํ ปตฺติทฺฐจาปกฺกฺเจเน อินฺทฺริยานิ ทฺนฺจพฺพานิ ฯ
สทฺโธ สทฺธิณฺทฺริยํ อธิโมกฺเข ปตฺติทฺฐจาเปติ สทฺธสฺส สทฺธิณฺทฺริยํ
อธิโมกฺเข ปตฺติทฺฐจาเปติ วิริยวา วิริยฺนฺทฺริยํ ปคฺคเห ปตฺติทฺฐจาเปติ
วิริยวโต วิริยฺนฺทฺริยํ ปคฺคเห ปตฺติทฺฐจาเปติ สติมา สติณฺทฺริยํ
อฺปฺนฺจฺยานเ ปตฺติทฺฐจาเปติ สติมโต สติณฺทฺริยํ อฺปฺนฺจฺยานเ ปตฺติทฺฐจาเปติ
สมาหิโต สมาธิณฺทฺริยํ อวิกฺเขเป ปตฺติทฺฐจาเปติ สมาหิตสฺส
สมาธิณฺทฺริยํ อวิกฺเขเป ปตฺติทฺฐจาเปติ ปลฺลณฺวา ปลฺลณฺนฺทฺริยํ
ทสฺสเน ปตฺติทฺฐจาเปติ ปลฺลณฺวโต ปลฺลณฺนฺทฺริยํ ทสฺสเน
ปตฺติทฺฐจาเปติ โยคาวจโร ปลฺลจินฺทฺริยานิ เนกขมฺเม ปตฺติทฺฐจาเปติ
โยคาวจรสฺส ปลฺลจินฺทฺริยานิ เนกขมฺเม ปตฺติทฺฐจาเปติ โยคาวจโร
ปลฺลจินฺทฺริยานิ อพฺยาปาเท ปตฺติทฺฐจาเปติ โยคาวจรสฺส
ปลฺลจินฺทฺริยานิ อพฺยาปาเท ปตฺติทฺฐจาเปติ โยคาวจโร ปลฺลจินฺทฺริยานิ
อาโลกสณฺณาย ปตฺติทฺฐจาเปติ โยคาวจรสฺส ปลฺลจินฺทฺริยานิ
อาโลกสณฺณา ปตฺติทฺฐจาเปติ โยคาวจโร ปลฺลจินฺทฺริยานิ
อวิกฺเขเป ปตฺติทฺฐจาเปติ โยคาวจรสฺส ปลฺลจินฺทฺริยานิ อวิกฺเขเป
ปตฺติทฺฐจาเปติ ฯเปฯ โยคาวจโร ปลฺลจินฺทฺริยานิ อรหตฺตมคฺเค

ปติฏฺฐาเปติ โยคาวจรสฺส ปณฺจินฺทริยานิ อรหตฺตมคฺเค ปติฏฺฐาเปนฺติ
เอวํ ปติฏฺฐาปกฏฺเฐน อินฺทริยานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ

[๔๕๕] ปุณฺธุชฺชโน สมาริ ภาเวนฺโต กตฺติหากาเรหิ อุปฏฺฐานกฺุสโล
โหติ เสกฺโข สมาริ ภาเวนฺโต กตฺติหากาเรหิ อุปฏฺฐานกฺุสโล
โหติ วิตรวโค สมาริ ภาเวนฺโต กตฺติหากาเรหิ อุปฏฺฐานกฺุสโล
โหติ ฯ ปุณฺธุชฺชโน สมาริ ภาเวนฺโต สตฺตฺติ อากาเรหิ
อุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ เสกฺโข สมาริ ภาเวนฺโต อฏฺฐหิ๔
อากาเรหิ อุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ วิตรวโค สมาริ ภาเวนฺโต
ทสฺหิ อากาเรหิ อุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ ฯ

[๔๖๐] ปุณฺธุชฺชโน สมาริ ภาเวนฺโต ๑ กตฺเมหิ สตฺตฺตหากาเรหิ
อุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ ฯ อวชฺชิตตฺตา อารมฺมณฺุปฏฺฐานกฺุสโล
โหติ สมณฺิณิมีตฺตฺุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ ปคฺคหฺนิมีตฺตฺุปฏฺฐานกฺุสโล
โหติ อวิกฺเขปฺุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ โอิภาสุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ
สมปฺหิสนฺุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ อุเปกฺขฺุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ ปุณฺธุชฺชโน
สมาริ ภาเวนฺโต อิมฺเห สตฺตฺตหากาเรหิ อุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ ฯ

เสกฺโข สมาริ ภาเวนฺโต กตฺเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ อุปฏฺฐานกฺุสโล
โหติ ฯ อวชฺชิตตฺตา อารมฺมณฺุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ สมณฺิณิมีตฺตฺุปฏฺฐานกฺุสโล
โหติ ปคฺคหฺนิมีตฺตฺุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ
อวิกฺเขปฺุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ โอิภาสุปฏฺฐานกฺุสโล โหติ
#๑ ย. ภวณฺุโต ฯ เอวมฺุปริปี ฯ

สมปหังสนุปรุฏจันกุสโล โหติ อุเปกขุปรุฏจันกุสโล โหติ
เอกตตุปรุฏจันกุสโล โหติ เสกโข สมาริ ภาเวนุโต อิมหิ
อฎุจหากาเรหิ อุปรุฏจันกุสโล โหติ ฯ

วิตราโค สมาริ ภาเวนุโต กตเมหิ ทสหากาเรหิ อุปรุฏจันกุสโล
โหติ ฯ อวชชิตตุดา อารมมณุปรุฏจันกุสโล โหติ ฯเปฯ
เอกตตุปรุฏจันกุสโล โหติ ฌาณุปรุฏจันกุสโล โหติ จิตตุปรุฏจันกุสโล ๑
โหติ วิตราโค สมาริ ภาเวนุโต อิมหิ ทสหากาเรหิ
อุปรุฏจันกุสโล โหติ ฯ

[๔๖๑] ปุฎุชชโน วิปสสัน ภาเวนุโต กติหากาเรหิ อุปรุฏจันกุสโล
โหติ กติหากาเรหิ อนุปรุฏจันกุสโล โหติ เสกโข
วิปสสัน ภาเวนุโต กติหากาเรหิ อุปรุฏจันกุสโล โหติ กติหากาเรหิ
อนุปรุฏจันกุสโล โหติ วิตราโค วิปสสัน ภาเวนุโต
กติหากาเรหิ อุปรุฏจันกุสโล โหติ กติหากาเรหิ อนุปรุฏจันกุสโล
โหติ ฯ ปุฎุชชโน วิปสสัน ภาเวนุโต นวหากาเรหิ อุปรุฏจันกุสโล
โหติ นวหากาเรหิ อนุปรุฏจันกุสโล โหติ เสกโข
วิปสสัน ภาเวนุโต ทสหากาเรหิ อุปรุฏจันกุสโล โหติ
ทสหากาเรหิ อนุปรุฏจันกุสโล โหติ วิตราโค วิปสสัน ภาเวนุโต
ทวาทสหากาเรหิ อุปรุฏจันกุสโล โหติ ทวาทสหากาเรหิ
อนุปรุฏจันกุสโล โหติ ฯ

[๔๖๒] ปุฎุชชโน วิปสสัน ภาเวนุโต กตเมหิ นวหากาเรหิ
#๑ ม. ย. วิมุตตตุปรุฏจันกุสโล ฯ เอวมิทธิเสสุ ปเทสุ ฯ

อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ กตเมหิ นวหาคารเหหิ อนุปฏฺจํจํนํกุสโล
 โหติ ๑ อนิจฺจโต อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ นิจฺจโต อนุปฏฺจํจํนํกุสโล
 โหติ ทุกฺขโต อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ สุขโต อนุปฏฺจํจํนํกุสโล
 โหติ อนตฺตโต อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ อตฺตโต
 อนุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ ขยโต อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ ฆนโต
 อนุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ วยโต อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ อายุหนานุปฏฺจํจํนํกุสโล ๑
 โหติ วิปริณามุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ ฐวโต
 อนุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ อนิมิตฺตอุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ นิमितฺตานุปฏฺจํจํนํกุสโล
 โหติ อปฺปณฺธิตูปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ ปณฺธิชานุปฏฺจํจํนํกุสโล ๒
 โหติ สุลฺลตูปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ อภินิเวसानุปฏฺจํจํนํกุสโล
 โหติ ปุถุชฺชโน วิปสฺสํนํ ภาวนฺโต อิมเหหิ
 นวหาคารเหหิ อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ อิมเหหิ นวหาคารเหหิ อนุปฏฺจํจํนํกุสโล
 โหติ ๑

เสกฺโข วิปสฺสํนํ ภาวนฺโต กตเมหิ ทสหาคารเหหิ อุปฏฺจํจํนํกุสโล
 โหติ กตเมหิ ทสหาคารเหหิ อนุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ ๑
 เสกฺโข วิปสฺสํนํ ภาวนฺโต ๓ อนิจฺจโต อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ
 นิจฺจโต อนุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ ๑เป๑ สุลฺลตูปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ
 อภินิเวसानุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ ฅานุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ
 อลฺลชานุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ เสกฺโข วิปสฺสํนํ ภาวนฺโต อิมเหหิ
 ทสหาคารเหหิ อุปฏฺจํจํนํกุสโล โหติ อิมเหหิ ทสหาคารเหหิ อนุปฏฺจํจํนํกุสโล
 #๑ ม. ย. อายุห ... ๑ ๒ ม. ปณฺธิชอนุปฏฺจํจํนํกุสโล ๑ ๓ ม. ย. เสกฺโข วิปสฺสํนํ
 #ภาวนฺโตติ อิม เตโย ปาจา นตฺถิ ๑

โหติ ฯ

วิตราโค วิปสฺสนํ ภาเวนุโต กตเมหิ ทฺวาทสหาการเหิ อฺปฏฺจานกฺสโล
 โหติ กตเมหิ ทฺวาทสหาการเหิ อนุปฏฺจานกฺสโล
 โหติ ฯ อนิจฺจโต อฺปฏฺจานกฺสโล โหติ นิจฺจโต อนุปฏฺจานกฺสโล
 โหติ ฯ เปฯ ฌาณฺปฏฺจานกฺสโล โหติ อลฺยฌาณฺปฏฺจานกฺสโล
 โหติ วิสลฺยโลคฺปฏฺจานกฺสโล โหติ สลฺยโลคานฺปฏฺจานกฺสโล
 โหติ นิโรธฺปฏฺจานกฺสโล โหติ สงฺขารานฺปฏฺจานกฺสโล
 โหติ วิตราโค วิปสฺสนํ ภาเวนุโต อิมเหิ ทฺวาทสหาการเหิ
 อฺปฏฺจานกฺสโล โหติ อิมเหิ ทฺวาทสหาการเหิ อนุปฏฺจานกฺสโล
 โหติ อวชฺชิตตฺตา อารมฺมณฺปฏฺจานกฺสลวเสน
 อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ โคจรณฺจ ปชานาติ สมตฺถลฺย
 ปฏิวิชฺฌนฺติ ฯ เปฯ ฌมฺเม สโมชานนฺติ โคจรณฺจ ปชานาติ
 สมตฺถลฺย ปฏิวิชฺฌนฺติ ฯ

[๔๖๗] อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺตฺติ กถํ อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ ฯ
 อธิโมกฺขกฺุเจน สทฺธิอินฺทฺริยํ สโมชานนฺติ ฯ เปฯ สมถนินฺมิตฺตฺปฏฺจานกฺสลวเสน
 ปคฺคหนินฺมิตฺตฺปฏฺจานกฺสลวเสน อวิกฺเขปฺปฏฺจานกฺสลวเสน [๑]
 สมปหฺนฺสนฺปฏฺจานกฺสลวเสน อฺเปกฺขฺปฏฺจานกฺสลวเสน
 เอกตฺตฺปฏฺจานกฺสลวเสน ฌาณฺปฏฺจานกฺสลวเสน จิตฺตฺปฏฺจานกฺสลวเสน ๒
 อนิจฺจโต อฺปฏฺจานกฺสลวเสน นิจฺจโต อนุปฏฺจานกฺสลวเสน
 ทฺกฺขโต อฺปฏฺจานกฺสลวเสน สฺขโต อนุปฏฺจานกฺสลวเสน
 #๑ ม. ย. โอภาสฺปฏฺจานกฺสลวเสน ฯ ๒ ม. ย. วิมุตฺตฺ ... ฯ

อนตโตโต อุปฏฺฐานกุสลวเนน อตฺตโตโต อนุปฏฺฐานกุสลวเสน ขยโต
อุปฏฺฐานกุสลวเสน ฆนโต อนุปฏฺฐานกุสลวเสน วยโต อุปฏฺฐานกุสลวเสน
อายุหนานุปฏฺฐานกุสลวเสน วิปริณามุปฏฺฐานกุสลวเสน
ฐวโต อนุปฏฺฐานกุสลวเสน อนิมิตฺตฺอุปฏฺฐานกุสลวเสน
นิมิตฺตานุปฏฺฐานกุสลวเสน อปฺปณฺหิตฺตฺอุปฏฺฐานกุสลวเสน ปณฺชานุปฏฺฐานกุสลวเสน
สุลฺลตฺตฺอุปฏฺฐานกุสลวเสน อภินิเวสฺถานุปฏฺฐานกุสลวเสน
ถาณุปฏฺฐานกุสลวเสน อลฺลถาณานุปฏฺฐานกุสลวเสน
วิสลฺโวลฺลคฺอุปฏฺฐานกุสลวเสน สลฺลโวลฺลคานุปฏฺฐานกุสลวเสน
นิโรธฺอุปฏฺฐานกุสลวเสน [๑] อินฺทฺริยานิ สโมชานนฺติ โคจรลฺลจ ปชานนฺติ
สมตฺถลฺลจ ปฏฺวิวิษณฺติ ฯ

[๔๖๔] จตฺตฺสฺสฺสฺสฺสฺส อากาเรหิ ตินฺณณฺนํ อินฺทฺริยานํ วสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อาสวานํ ขเย ถาณํ กตฺเมตฺตํ ตินฺณณฺนํ
อินฺทฺริยานํ อนลฺลถาตฺตฺลฺลสฺสฺสํอินฺทฺริยสฺสฺส อลฺลณฺนินฺทฺริยสฺส
อลฺลถาตฺตฺวินฺทฺริยสฺส ฯ

อนลฺลถาตฺตฺลฺลสฺสํอินฺทฺริยํ กตฺติฏฺฐานานิ คจฺจนฺติ อลฺลณฺนินฺทฺริยํ
กตฺติฏฺฐานานิ คจฺจนฺติ อลฺลถาตฺตฺวินฺทฺริยํ กตฺติฏฺฐานานิ
คจฺจนฺติ ฯ อนลฺลถาตฺตฺลฺลสฺสํอินฺทฺริยํ เอกํ จานํ คจฺจนฺติ โสตาปตฺตฺติมคฺคํ
อลฺลณฺนินฺทฺริยํ ฉ จานานิ คจฺจนฺติ โสตาปตฺตฺติผลํ สกทาคามิมคฺคํ
สกทาคามิผลํ อนาคามิมคฺคํ อนาคามิผลํ อรหตฺตฺตมคฺคํ
อลฺลถาตฺตฺวินฺทฺริยํ เอกํ จานํ คจฺจนฺติ อรหตฺตฺตผลํ ฯ

#๑ ม. ย. สงขารานุปฏฺฐานกุสลวเสน ฯ

[๔๖๕] โสตาปตติมคกฺขณ อณฺเฏตถสวามีตฺนุทฺริยสฺส
สทฺธิทฺธิ อธิโมกฺขปริวาริ โหติ วิริยฺนุทฺธิ ปคฺคหปริวาริ
โหติ สติทฺธิ อุปฺภูจฺจณปริวาริ โหติ สมฺมาทฺธิ อวิกฺเขปปริวาริ
โหติ ปญฺณินุทฺธิ ทสฺสนปริวาริ โหติ มนินุทฺธิ
วิชานนปริวาริ โหติ โสมนสฺสทฺธิ อภินนฺทนปริวาริ ๑ โหติ
ชีวิตฺนุทฺธิ ปวตฺตสฺนตฺตาทิเปตฺตยฺยปริวาริ โหติ โสตาปตฺติมคกฺขณ
ชาตา ฐมฺมา จเปตฺวา จิตฺตสมฺภูจฺจณํ รูปํ สพฺเพว กุสลา
โหนติ สพฺเพว อนาสวา โหนติ สพฺเพว นียฺยานิกา โหนติ
สพฺเพว อปฺจยคามิโน โหนติ สพฺเพว โลกุตฺตรา โหนติ สพฺเพว
นิพฺพานารมฺมณา โหนติ โสตาปตฺติมคกฺขณ อณฺเฏตถสวามีตฺนุทฺริยสฺส
อิมานิ อฏฺฐินุทฺธิยานิ สหชาตปริวารา
โหนติ อณฺเฏตถสวามีตฺนุทฺธิยานิ โหนติ นิสฺสยปริวารา โหนติ
สมฺปยุตฺตปริวารา โหนติ สหคตา โหนติ สหชาตา โหนติ
สํสฺสจฺจา โหนติ สมฺปยุตฺตา โหนติ เตว ตสฺส อากาธา เจว
โหนติ ปริวารา จ โสตาปตฺติผลกฺขณ ๗เปฯ ๗

อรหตฺตผลกฺขณ อณฺเฏตถสวามีตฺนุทฺริยสฺส สทฺธิทฺธิ อธิโมกฺขปริวาริ
โหติ ๗เปฯ ชีวิตฺนุทฺธิ ปวตฺตสฺนตฺตาทิเปตฺตยฺยปริวาริ
โหติ ๗ อรหตฺตผลกฺขณ ชาตา ฐมฺมา สพฺเพว อพฺยากตา โหนติ
จเปตฺวา จิตฺตสมฺภูจฺจณํ รูปํ สพฺเพว อนาสวา โหนติ สพฺเพว
โลกุตฺตรา โหนติ สพฺเพว นิพฺพานารมฺมณา โหนติ ๗ อรหตฺตผลกฺขณ
#๑ ม. อภินนฺทนปริวาริ ๗

อณฺดาตาวิญฺญูริยสฺส อิมานิ อญฺฺจินฺนุทฺริยานิ สหชาตปริวารา
โหนฺติ ฯเปฯ เตว ตสฺส อาการา เจว โหนฺติ ปริวารา
จ อิติ อิมานิ อญฺฺจฏฺฐกานิ จตฺตฏฺฐิ โหนฺติ ฯ

[๔๖๖] อาสวาติ กตฺเต เต อาสวา กามาสโว ภวาสโว
ทิจฺฐาสโว อวิชฺชาสโว ฯ

กตฺเตเต อาสวา จิยฺนฺติ ฯ โสตาปตฺติมกฺเคน อนวเสโส
ทิจฺฐาสโว จิยฺติ อปายกฺมณฺเอย กามาสโว จิยฺติ อปายกฺมณฺเอย
ภวาสโว จิยฺติ อปายกฺมณฺเอย อวิชฺชาสโว จิยฺติ เอตฺเตเต
อาสวา จิยฺนฺติ ฯ สกทาคามิมกฺเคน โอฟาริโก กามาสโว จิยฺติ
ตเททฺฏโจะ ภวาสโว จิยฺติ ตเททฺฏโจะ อวิชฺชาสโว จิยฺติ
เอตฺเตเต อาสวา จิยฺนฺติ ฯ อนาคามิมกฺเคน อนวเสโส กามาสโว
จิยฺติ ตเททฺฏโจะ ภวาสโว จิยฺติ ตเททฺฏโจะ อวิชฺชาสโว จิยฺติ
เอตฺเตเต อาสวา จิยฺนฺติ ฯ อรหตฺตมกฺเคน อนวเสโส ภวาสโว
จิยฺติ อนวเสโส อวิชฺชาสโว จิยฺติ เอตฺเตเต อาสวา จิยฺนฺติ ฯ

น ตสฺส อทิจฺฐมิชฺชตฺติ กิลฺลิจิ อโถ อวิญฺญาตมชานิตพฺพิ
สพฺพิ อภิญฺญาสิ ยทตฺติ เเนยฺย ๑ ตถาคโตะ เตน สมฺนฺตจกฺขุติ ฯ
สมฺนฺตจกฺขุติ เกนตฺเถน สมฺนฺตจกฺขุ ฯ จุทฺทส พุทฺธฌานานิ
ทุกฺเข ฌานํ พุทฺธฌานํ ทุกฺขสมฺมุทฺเต ฌานํ พุทฺธฌานํ ฯเปฯ
สพฺพญฺญุตฌานํ พุทฺธฌานํ อนาวรรณํ ๒ พุทฺธฌานํ อิมานิ
#๑ เณยฺยนฺติ วา ปาโจะ ฯ ๒ ม. ย. อนาวรรณฌานํ ฯ

จตุทส พุทธฌานานิ อิมสํ จตุทสนนํ พุทธฌานัน อัญ
ฌานานิ สวากสาธารณานิ ฉ ฌานานิ อสาธารณานิ
สวาทเกหิ ฯ

[๔๖๗] ยาวตา ทุกฺขสฺส ทุกฺขญฺโโจ ฌาโต อณฺเฏยาโต
ทุกฺขญฺโโจ นตฺถิติ สมฺนตฺตจกฺขุ ยํ สมฺนตฺตจกฺขุํ ตํ ปณฺณินฺทริยํ
ปณฺณินฺทริยสฺส วเสน อธิโมกฺขญฺเจเน สทฺธินฺทริยํ ปคฺคหฺญฺเจเน
วิริยินฺทริยํ อุปฺภูจฺานญฺเจเน สตินฺทริยํ อวิกฺเขปฺญฺเจเน สมฺาธินฺทริยํ
ยาวตา ทุกฺขสฺส ทุกฺขญฺโโจ ทิฏฺฐิโโจ วิทฺธิโต สจฺฉนิกฺโต
ผสฺสลิโต ปณฺณาย อผสฺสลิโต ปณฺณาย ทุกฺขญฺโโจ นตฺถิติ สมฺนตฺตจกฺขุ
ยํ สมฺนตฺตจกฺขุํ ตํ ปณฺณินฺทริยํ ปณฺณินฺทริยสฺส วเสน
อธิโมกฺขญฺเจเน สทฺธินฺทริยํ ปคฺคหฺญฺเจเน วิริยินฺทริยํ อุปฺภูจฺานญฺเจเน
สตินฺทริยํ อวิกฺเขปฺญฺเจเน สมฺาธินฺทริยํ ยาวตา สมฺุทฺทยสฺส
สมฺุทฺทยญฺโโจ ฯเปฯ ยาวตา นิโรธสฺส นิโรธญฺโโจ ยาวตา
มคฺคสฺส มคฺคญฺโโจ ยาวตา อตฺถปฺปฏิสมฺภิทาย อตฺถปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ
ฯเปฯ ยาวตา ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิทาย ฌมฺมปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ ยาวตา
นินฺรุตฺติปฺปฏิสมฺภิทาย นินฺรุตฺติปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ ยาวตา ปฺปฏิภาณปฺปฏิสมฺภิทาย
ปฺปฏิภาณปฺปฏิสมฺภิทญฺโโจ ยาวตา อินฺทริยานํ ปโรปรียตฺเต
ฌานํ ยาวตา สตฺตฺตานํ อาสฺยานุสฺเส ฌานํ ยาวตา
ยฺมกปาฏฺิหิเร ฌานํ ยาวตา มหากรฺณาสมฺาปฺตฺติยา ฌานํ
ฯเปฯ ยาวตา สทฺเวกสฺส โลกสฺส สมฺารกสฺส สพฺุรหฺมกสฺส

สสุสมณพราหมณียา ปชาย สเทวมนุสสาย ทิฏฐัง สุตं มุตं
 วิญญาตं ปตตं ปรีเยสิตं อนุวจริตं มนสา ฉาตं ทิฏฐัง วิทิตं
 สจฉิกตं ผสฺสิตं ปญญา ย อผสฺสิตं ปญญา นตถิติ สมนตจกฺข
 ย สมนตจกฺข ๑ ตं ปญฺฉินฺทริยํ ปญฺฉินฺทริยสฺส วเสน
 อธิโมกฺขญฺเณ สทฺธินฺทริยํ ปคฺคณฺญเณ วิริยฺนฺทริยํ อุปฺภฺจฺจานญฺเณ
 สตินฺทริยํ อวิกฺเขปญฺเณ สฺมาธินฺทริยํ สทฺทหนฺโต
 ปคฺคณฺหาติ ปคฺคณฺหนฺโต สทฺทหติ สทฺทหนฺโต อุปฺภฺจฺจาเปติ
 อุปฺภฺจฺจาเปนฺโต สทฺทหติ สทฺทหนฺโต สฺมาทหติ สฺมาทหนฺโต
 สทฺทหติ สทฺทหนฺโต ปชานาติ ปชานนฺโต สทฺทหติ ปคฺคณฺหนฺโต
 อุปฺภฺจฺจาเปติ อุปฺภฺจฺจาเปนฺโต ปคฺคณฺหาติ ปคฺคณฺหนฺโต
 สฺมาทหติ สฺมาทหนฺโต ปคฺคณฺหาติ ปคฺคณฺหนฺโต ปชานาติ
 ปชานนฺโต ปคฺคณฺหาติ ปคฺคณฺหนฺโต สทฺทหติ สทฺทหนฺโต
 ปคฺคณฺหาติ อุปฺภฺจฺจาเปนฺโต สฺมาทหติ สฺมาทหนฺโต อุปฺภฺจฺจาเปติ
 อุปฺภฺจฺจาเปนฺโต ปชานาติ ปชานนฺโต อุปฺภฺจฺจาเปติ อุปฺภฺจฺจาเปนฺโต
 สทฺทหติ สทฺทหนฺโต อุปฺภฺจฺจาเปติ อุปฺภฺจฺจาเปนฺโต ปคฺคณฺหาติ
 ปคฺคณฺหนฺโต อุปฺภฺจฺจาเปติ สฺมาทหนฺโต ปชานาติ
 ปชานนฺโต สฺมาทหติ สฺมาทหนฺโต สทฺทหติ สทฺทหนฺโต
 สฺมาทหติ สฺมาทหนฺโต ปคฺคณฺหาติ ปคฺคณฺหนฺโต สฺมาทหติ
 สฺมาทหนฺโต อุปฺภฺจฺจาเปติ อุปฺภฺจฺจาเปนฺโต สฺมาทหติ ปชานนฺโต
 สทฺทหติ สทฺทหนฺโต ปชานาติ ปชานนฺโต ปคฺคณฺหาติ

#๑ ม. ย. สมนตจกฺข ฯ

ปกคณนุโต ปชานาติ ปชานนุโต อุปฏฐาเปติ อุปฏฐาเปนุโต
 ปชานาติ ปชานนุโต สมหทธิ สมหนุโต ปชานาติ
 สหทธิตตตต ปกคหิตํ ปกคหิตตตต สหทธิํ สหทธิตตตต
 อุปฏฐาปีติ อุปฏฐาปีตตตต สหทธิํ สหทธิตตตต สมหทธิํ ๑
 สมหทธิตตตต ๒ สหทธิํ สหทธิตตตต ปชานิตํ ปชานิตตตต
 สหทธิํ ปกคหิตตตต อุปฏฐาปีติ อุปฏฐาปีตตตต ปกคหิตํ
 ปกคหิตตตต สมหทธิํ สมหทธิตตตต ปกคหิตํ ปกคหิตตตต
 ปชานิตํ ปชานิตตตต ปกคหิตํ ปกคหิตตตต สหทธิํ
 สหทธิตตตต ปกคหิตํ อุปฏฐาปีตตตต สมหทธิํ สมหทธิตตตต
 อุปฏฐาปีติ อุปฏฐาปีตตตต ปชานิตํ ปชานิตตตต อุปฏฐาปีติ
 อุปฏฐาปีตตตต สหทธิํ สหทธิตตตต อุปฏฐาปีติ อุปฏฐาปีตตตต
 ปกคหิตํ ปกคหิตตตต อุปฏฐาปีติ สมหทธิตตตต
 ปชานิตํ ปชานิตตตต สมหทธิํ สมหทธิตตตต สหทธิํ
 สหทธิตตตต สมหทธิํ สมหทธิตตตต ปกคหิตํ ปกคหิตตตต
 สมหทธิํ สมหทธิตตตต อุปฏฐาปีติ อุปฏฐาปีตตตต
 สมหทธิํ ปชานิตตตต สหทธิํ สหทธิตตตต ปชานิตํ
 ปชานิตตตต ปกคหิตํ ปกคหิตตตต ปชานิตํ ปชานิตตตต
 อุปฏฐาปีติ อุปฏฐาปีตตตต ปชานิตํ ปชานิตตตต สมหทธิํ
 สมหทธิตตตต ปชานิตํ ยํ พุทฺธจกฺขุ ๓ ตํ พุทฺธธณฺณํ ยํ พุทฺธธณฺณํ
 ตํ พุทฺธจกฺขุ เยน จกฺขุณา ตถาคโต สตุเต ปสฺสตี

#๑-๒ ม. ย. สมหทธิํ สมหทธิตตตตฯ เอวมิทธิเสสุ ปเทสุฯ ๑ ม. ย. พุทฺธจกฺขุฯ

อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สุวากาเร
ทฺวากาเร สุวิณฺญาปเย ทฺวิณฺญาปเย อปฺเปกฺจฺเจ ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺสฺสาวิโน
อปฺเปกฺจฺเจ นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺสฺสาวิโน ฯ

[๔๖๘] อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเขติ สทฺโธ ปุคฺคโล
อปฺปรชกฺโข อสฺสทฺโธ ปุคฺคโล มหารชกฺโข อารทฺธวิริโย ปุคฺคโล
อปฺปรชกฺโข กุสฺสีโต ปุคฺคโล มหารชกฺโข อฺภูจฺจิตฺตฺสฺสติ
ปุคฺคโล อปฺปรชกฺโข มฺภูจฺจฺสฺสติ ปุคฺคโล มหารชกฺโข สฺมาหิโต
ปุคฺคโล อปฺปรชกฺโข อสฺมาหิโต ปุคฺคโล มหารชกฺโข ปฺลณฺวา
ปุคฺคโล อปฺปรชกฺโข ทฺุปฺปฺลฺโย ปุคฺคโล มหารชกฺโข ฯ

ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเยติ สทฺโธ ปุคฺคโล ติกฺขินฺทฺริโย
อสฺสทฺโธ ปุคฺคโล มุทินฺทฺริโย ฯเปฯ ปฺลณฺวา ปุคฺคโล ติกฺขินฺทฺริโย
ทฺุปฺปฺลฺโย ปุคฺคโล มุทินฺทฺริโย ฯ

สุวากาเร ทฺวากาเรติ สทฺโธ ปุคฺคโล สุวากาโร ฯเปฯ
ปฺลณฺวา ปุคฺคโล สุวากาโร ทฺุปฺปฺลฺโย ปุคฺคโล ทฺวากาโร ฯ

สุวิณฺญาปเย ทฺวิณฺญาปเยติ สทฺโธ ปุคฺคโล สุวิณฺญาปโย
อสฺสทฺโธ ปุคฺคโล ทฺวิณฺญาปโย ฯเปฯ ปฺลณฺวา ปุคฺคโล
สุวิณฺญาปโย ทฺุปฺปฺลฺโย ปุคฺคโล ทฺวิณฺญาปโย ฯ

อปฺเปกฺจฺเจ ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺสฺสาวิโน อปฺเปกฺจฺเจ
นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺสฺสาวิโนติ สทฺโธ ปุคฺคโล ปฺรโลกฺวชฺชภยทฺสฺสาวิ
อสฺสทฺโธ ปุคฺคโล นปฺรโลกฺวชฺชภยทฺสฺสาวิ อารทฺธวิริโย ปุคฺคโล

ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิ กุสีโต ปุคฺคโล นปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิ
ฯเปฯ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิ ปุคฺคโล ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิ ทุปฺปญฺโฆ
ปุคฺคโล นปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิ ฯ

โลโกติ ขนฺธโลโก ธาตุโลโก อายตฺนโลโก วิปตฺติภวโลโก
วิปตฺติสมภวโลโก สมฺปตฺติภวโลโก สมฺปตฺติสมภวโลโก ฯ เอโก
โลโก สพฺเพ สตุตา อาหารภฺจิจฺจิกา ฯ เทว โลกา นามญจ
รูปญจ ฯ ตโย โลกา ติสฺโส เวทนา ฯ จตุตฺตาริ โลกา
จตุตฺตาริ อาหารา ฯ ปญจ โลกา ปญจูปาทานกฺขนฺธา ฯ ฉ
โลกา ฉ อฆฺมตฺติกานิ อายตฺนानิ ฯ สตุตฺต โลกา สตุตฺต
วิญฺญาณภฺจิจฺจियो ฯ อฏฺฐ โลกา อฏฺฐ โลกธมฺมา ฯ นว
โลกา นว สตุตฺตาวาสา ฯ ทส โลกา ทสายนานิ ฯ ทฺวาทส
โลกา ทฺวาทสายนานิ ฯ อฏฺฐารส โลกา อฏฺฐารส
ธาตฺวโย ฯ

วชฺชนฺติ สพฺเพ กิเลสา วชฺชา สพฺเพ ทฺวจฺจริตา วชฺชา สพฺเพ
อภิสงฺขารา วชฺชา สพฺเพ ภวคามิกมฺมา วชฺชา อิติ อิมสฺมิญจ
โลเก อิมสฺมิญจ วชฺเช ติพฺพา ภยสฺสณฺนา ปจฺจุปฺภฺจิจฺจิกา โหติ
เสยฺยถาปี อุกฺขิตฺตาสิเก วชฺเช อิมหิ ปญฺญาสา ย อากาเรหิ
อิมานิ ปญฺจินฺทฺรียานิ ชานาติ ปสฺสตี อญฺญาตี ปฏฺวิวิชฺชตี ฯ

ตติยภานวารี นิฏฺฐิตํ ฯ

อินฺทฺรียกถา นิฏฺฐิตา ฯ

มหาวคเค วิโมกฺขกถา

ปริปฺปนฺนิตานา ๑

[๔๖๕] ตโยเม ภิกฺขเว วิโมกฺขา กตฺเม ตโย สุณฺณโต
วิโมกฺโข อนิมิตฺโต วิโมกฺโข อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข อิม
ภิกฺขเว ตโย วิโมกฺขา ฯ

อปิ จ อฏฺฐสฺสฺสุ วิโมกฺขา สุณฺณโต วิโมกฺโข อนิมิตฺโต
วิโมกฺโข อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข อชฺฉตฺตวฺภูจฺจาน วิโมกฺโข
พหิตฺทวฺภูจฺจาน วิโมกฺโข ทฺวโตวฺภูจฺจาน วิโมกฺโข อชฺฉตฺตวฺภูจฺจนา
จตฺตารो วิโมกฺขา พหิตฺทวฺภูจฺจนา จตฺตารอ วิโมกฺขา
ทฺวโตวฺภูจฺจนา จตฺตารอ วิโมกฺขา อชฺฉตฺตวฺภูจฺจนา นํ อนุโลมา
จตฺตารอ วิโมกฺขา พหิตฺทวฺภูจฺจนา นํ อนุโลมา จตฺตารอ วิโมกฺขา
ทฺวโตวฺภูจฺจนา นํ อนุโลมา จตฺตารอ วิโมกฺขา อชฺฉตฺตวฺภูจฺจนา ๒
ปฺปฺปฺปสฺสฺสฺสฺส จตฺตารอ วิโมกฺขา พหิตฺทวฺภูจฺจนา ปฺปฺปฺปสฺสฺสฺส
จตฺตารอ วิโมกฺขา ทฺวโตวฺภูจฺจนา ปฺปฺปฺปสฺสฺสฺส จตฺตารอ
วิโมกฺขา รูปี รูปานิ ปสฺสฺสฺสฺส วิโมกฺโข อชฺฉตฺตํ อรูปสฺสฺสฺส
พหิตฺทวฺภูจฺจนา รูปานิ ปสฺสฺสฺสฺส วิโมกฺโข สฺสฺสฺสฺส อธิมฺมฺมฺมฺมฺมฺมฺม
วิโมกฺโข อากาसानฺนจายตฺนสมาปฺตฺติวิโมกฺโข
วิญฺญาณนฺนจายตฺนสมาปฺตฺติวิโมกฺโข อากิณฺณจายตฺนสมาปฺตฺติวิโมกฺโข
เนวสฺสฺสฺสฺสจายตฺนสมาปฺตฺติวิโมกฺโข สฺสฺสฺสฺสเวทยิตฺนโรธสมาปฺตฺติวิโมกฺโข
#๑ ม. ...นิตานํ ฯ ๒ ม. อชฺฉตฺตวฺภูจฺจนา ปฺปฺปฺปสฺสฺสฺส ฯ เวมฺมฺมฺมฺมฺมฺมฺมฺม ฯ

สมยวิโมกฺโข อสมยวิโมกฺโข สามยโก

วิโมกฺโข อสามยโก วิโมกฺโข กุปโป วิโมกฺโข อกุปโป
วิโมกฺโข โลกีย วิโมกฺโข โลกุตฺตโร วิโมกฺโข สาสโว
วิโมกฺโข อนาสโว วิโมกฺโข สามิส วิโมกฺโข นiramiso
วิโมกฺโข นiramisuro วิโมกฺโข ปณฺหิต วิโมกฺโข อปฺปณฺหิต
วิโมกฺโข ปณฺหิตปฺปฎิปปสฺสทฺธิวิโมกฺโข สลฺลตฺต วิโมกฺโข
วิสลฺลตฺต วิโมกฺโข เอกตฺตวิโมกฺโข นานตฺตวิโมกฺโข
สลฺลววิโมกฺโข ฌานวิโมกฺโข สีสฺสียาวิโมกฺโข ฌานวิโมกฺโข
อนฺุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข ฯ

[๔๗๐] กตโม สฺลตฺต วิโมกฺโข ฯ อธิ ภิกฺขุ อรณฺณคโต
วา รุกฺขมฺูลคโต วา สฺลตฺตาคารคโต วา อิติ ปฏิสลฺลจิกฺขติ
สฺลตฺตมิตฺ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วาติ โส ตตฺถ อภินิเวสํ น
กโรตฺติ สฺลตฺต วิโมกฺโข อโย สฺลตฺต วิโมกฺโข ฯ

กตโม อนิมิตฺต วิโมกฺโข ฯ อธิ ภิกฺขุ อรณฺณคโต วา
rukkmulcoto va sllatkarcto va itti pphissllyjycti sllatmmh
otetenn va otatnien vatii so tath abhinivesam n
krotthi sllat vi mokho ayotthi sllat vi mokho .

กตโม อปฺปณฺหิต วิโมกฺโข ฯ อธิ ภิกฺขุ อรณฺณคโต วา
rukkmulcoto va sllatkarcto va itti pphissllyjycti sllatmmh
otetenn va otatnien vatii so tath phnhi n krotthi

อปปณิหิต วิโมกโข อัย อปปณิหิต วิโมกโข ฯ

กตโม อชฺมตฺตวฺจฺจโน วิโมกโข ฯ จตฺตาริ ฌานานิ อัย
อชฺมตฺตวฺจฺจโน วิโมกโข ฯ

กตโม พหิทฺทวฺจฺจโน วิโมกโข ฯ จตฺตสฺส อรูปสฺมาปฺตติโย
อัย พหิทฺทวฺจฺจโน วิโมกโข ฯ

กตโม ทฺวโถวฺจฺจโน วิโมกโข ฯ จตฺตาริ อริยมคฺคา อัย
ทฺวโถวฺจฺจโน วิโมกโข ฯ

[๔๗๑] กตเม อชฺมตฺตวฺจฺจนา จตฺตาริ วิโมกฺขา
ปฺจฺมชฺฌานํ นีวรณฺเหหิ วฺจฺจชาติ ทฺตฺติยชฺฌานํ วิตกฺกวิจฺจาเรหิ วฺจฺจชาติ
ตฺตฺติยชฺฌานํ ปิตฺติยา วฺจฺจชาติ จตฺตถชฺฌานํ สฺขทฺกฺเขหิ วฺจฺจชาติ
อิมฺ อชฺมตฺตวฺจฺจนา จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ

กตเม พหิทฺทวฺจฺจนา จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ
อากาसानญายตฺนสฺมาปฺตติ รฺูปสฺสญฺาย ปฏฺิฆสฺสญฺาย นานตฺตสฺสญฺาย
วฺจฺจชาติ วิญฺญาณญฺายตฺนสฺมาปฺตติ อากาसानญายตฺนสฺสญฺาย
วฺจฺจชาติ อากิณฺญญฺายตฺนสฺมาปฺตติ วิญฺญาณญฺายตฺนสฺสญฺาย
วฺจฺจชาติ เนวสฺสญฺานาสฺสญฺายตฺนสฺมาปฺตติ อากิณฺญญฺายตฺนสฺสญฺาย
วฺจฺจชาติ อิมฺ พหิทฺทวฺจฺจนา จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ

กตเม ทฺวโถวฺจฺจนา จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ สฺโตปฺตติมคฺโค
สฺกกายทฺธิจฺจิจฺจิจฺจนาสฺลพฺพตฺปฺรามาสา ทฺธิจฺจนาสฺยา วิจฺจิจฺจนาสฺยา
วฺจฺจชาติ ตทฺนวุตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺเชหิ จ วฺจฺจชาติ

พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ สกทาคามิมคฺโค โอปาริกา
กามราคสฺสโลचना ปฏิฆสฺสโลचना โอปาริกา กามราคานุสยา
ปฏิฆานุสยา วุฏฺฐาติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺเชหิ จ วุฏฺฐาติ
พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ อนาคามิมคฺโค อณฺุสฺสหคฺตา
กามราคสฺสโลचना ปฏิฆสฺสโลचना อณฺุสฺสหคฺตา กามราคานุสยา
ปฏิฆานุสยา วุฏฺฐาติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺเชหิ จ วุฏฺฐาติ
พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ อรหตฺตมคฺโค รุปราคา
อรุปราคา มานา อุทฺทจฺจา อวิชฺชาย มานานุสยา ภวราคานุสยา
อวิชฺชานุสยา วุฏฺฐาติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺเชหิ จ วุฏฺฐาติ
พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ อิมํ ทฺวโฏฏฺฐานา จตฺตารโ
วิโมกฺขา ฯ

[๔๗๒] กตเม อชฺฉตฺตวุฏฺฐานานํ อนฺุโลมา จตฺตารโ
วิโมกฺขา ฯ ปจฺมชฺชานํ ปฏิลาภตฺถาย วิตกฺโก จ วิจาโร จ
ปีติ จ สุขณฺจ จิตฺเตกกฺคฺตา จ ทฺตฺติชฺชานํ ปฏิลาภตฺถาย
ตฺตฺติชฺชานํ ปฏิลาภตฺถาย จตฺตชฺชานํ ปฏิลาภตฺถาย วิตกฺโก จ
วิจาโร จ ปีติ จ สุขณฺจ จิตฺเตกกฺคฺตา จ อิมํ อชฺฉตฺตวุฏฺฐานานํ
อนฺุโลมา จตฺตารโ วิโมกฺขา ฯ

กตเม พหิทฺธาวุฏฺฐานานํ อนฺุโลมา จตฺตารโ วิโมกฺขา ฯ
อาภาสานณฺุจายตฺนสมาปฺตฺตี ปฏิลาภตฺถาย วิตกฺโก จ วิจาโร จ
ปีติ จ สุขณฺจ จิตฺเตกกฺคฺตา จ วิญฺญาณณฺุจายตฺนสมาปฺตฺตี

อาภินยจณฺฆายตนสมาปตฺตี เนวสณฺณานาสณฺฆายตนสมาปตฺตี
ปฏิลาภตฺถาย วิตกฺโก จ วิชาโร จ ปิติ จ สุขณฺจ จิตฺเตกคฺคตา
จ อิมะ พหิทฺฐาวุจฺจานานํ อนุโลมา จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ

กตเม ทฺวโฏจฺจานานํ อนุโลมา จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ
โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏิลาภตฺถาย อนิจฺจานุปฺสฺสนา ทฺวขานุปฺสฺสนา
อนตฺตานุปฺสฺสนา สกทาคามิมคฺคํ ปฏิลาภตฺถาย อนาคามิมคฺคํ
ปฏิลาภตฺถาย อรหตฺตมคฺคํ ปฏิลาภตฺถาย อนิจฺจานุปฺสฺสนา ทฺวขานุปฺสฺสนา
อนตฺตานุปฺสฺสนา อิมะ ทฺวโฏจฺจานานํ อนุโลมา
จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ

[๔๗๓] กตเม อชฺฉตฺตวฺจฺจานา ปฏิปฺปสฺสทฺธิ จตฺตาริ
วิโมกฺขา ฯ ปจฺมชฺชฌานสฺส ปฏิลาโก วา วิชาโก วา ทฺวคฺคิชฺชฌานสฺส
ตฺทคฺคิชฺชฌานสฺส จตฺตคฺคิชฺชฌานสฺส ปฏิลาโก วา วิชาโก
วา อิมะ อชฺฉตฺตวฺจฺจานา ปฏิปฺปสฺสทฺธิ จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ

กตเม พหิทฺฐาวุจฺจานา ปฏิปฺปสฺสทฺธิ จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ
อาภาสานนฺจายตนสมาปตฺติยา ปฏิลาโก วา วิชาโก วา
วิญฺญาณนฺจายตนสมาปตฺติยา อาภินยจณฺฆายตนสมาปตฺติยา เนว
สณฺณานาสณฺฆายตนสมาปตฺติยา ปฏิลาโก วา วิชาโก วา
อิมะ พหิทฺฐาวุจฺจานา ปฏิปฺปสฺสทฺธิ จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ

กตเม ทฺวโฏจฺจานา ปฏิปฺปสฺสทฺธิ จตฺตาริ วิโมกฺขา ฯ
โสตาปตฺติมคฺคสฺส โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิมคฺคสฺส สกทาคามิผลํ

อนาคามีมคฺคสฺส อนาคามีผลํ อรหตฺตมคฺคสฺส อรหตฺตผลํ
อิมํ ทฺวโฏฏฐานา ปฏิปฺปสฺสทฺธิ จตฺตาริ วิโมกฺขา ๔ญ

[๔๗๔] กถํ รุปํ รูปานิ ปสฺสตีติ วิโมกฺโข ๑ อีเชกฺโข
อหฺมตฺตํ ปจฺจตฺตํ นีลนินิตฺตํ มนสิ กโรติ นีลสณฺณํ ปฏิลภติ
โส ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตํ กโรติ สฺวปฺจาริตํ อุปฺچارติ สฺวาวตฺถิตํ
อวตฺถาเปติ โส ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตํ กตฺวา สฺวปฺจาริตํ อุปฺچارตฺวา
สฺวาวตฺถิตํ อวตฺถาเปตฺวา พหิทฺธา นีลนินิตฺเต จิตฺตํ
อุปฺสํหริติ นีลสณฺณํ ปฏิลภติ โส ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตํ กโรติ
สฺวปฺจาริตํ อุปฺचारติ สฺวาวตฺถิตํ อวตฺถาเปติ โส ตํ นินิตฺตํ
สुकฺกหิตํ กตฺวา สฺวปฺจาริตํ อุปฺचारตฺวา สฺวาวตฺถิตํ อวตฺถาเปตฺวา
อาเสวติ ภาเวติ พหฺลิกโรติ ตสฺส เอวํ โหติ อหฺมตฺตตฺถจ
พหิทฺธา จ อุกฺขมิทํ รูปนฺติ รูปสณฺณํ โหติ อีเชกฺโข อหฺมตฺตํ
ปจฺจตฺตํ ปิตนินิตฺตํ โลหิตนินิตฺตํ โอทาทนินิตฺตํ มนสิ กโรติ
โอทาทสณฺณํ ปฏิลภติ โส ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตํ กโรติ สฺวปฺจาริตํ
อุปฺचारติ สฺวาวตฺถิตํ อวตฺถาเปติ โส ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตํ
กตฺวา สฺวปฺจาริตํ อุปฺचारตฺวา สฺวาวตฺถิตํ อวตฺถาเปตฺวา พหิทฺธา
โอทาทนินิตฺเต จิตฺตํ อุปฺสํหริติ โอทาทสณฺณํ ปฏิลภติ โส
ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตํ กโรติ สฺวปฺจาริตํ อุปฺचारติ สฺวาวตฺถิตํ
อวตฺถาเปติ โส ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตํ กตฺวา สฺวปฺจาริตํ อุปฺचारตฺวา
สฺวาวตฺถิตํ อวตฺถาเปตฺวา อาเสวติ ภาเวติ พหฺลิกโรติ ตสฺส

เอว โหติ อชฺมตฺตยจ พหิทฺธา จ อุกฺขมิทํ รูปฺนฺติ รูปฺสณฺณิ
โหติ เอวํ รูปฺปี รูปฺปานิ ปสฺสตีติ วิโมกฺโข ฯ

[๔๗๕] กถิ อชฺมตฺตํ อรูปฺสณฺณิ พหิทฺธา รูปฺปานิ ปสฺสตีติ
วิโมกฺโข ฯ อิเชกฺโข อชฺมตฺตํ ปจฺจตฺตํ นีลนินิตฺตํ น มนสิ
กโรติ นีลสณฺณํ น ปฏฺฐิภฺติ พหิทฺธา นีลนินิตฺเต จิตฺตํ
อุปฺสํหฺรตี นีลสณฺณํ ปฏฺฐิภฺติ โส ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตฺตํ กโรติ
สฺวปฺชาริตฺตํ อุปฺชารเตติ สฺวาวตฺถิตฺตํ อวตฺถาเปตี โส ตํ นินิตฺตํ
สुकฺกหิตฺตํ กตฺวา สฺวปฺชาริตฺตํ อุปฺชารเตตฺวา สฺวาวตฺถิตฺตํ อวตฺถาเปตฺวา
อาเสวตี ภาวเตติ พหฺลิกโรติ ตสฺส เอวํ โหติ อชฺมตฺตํ อรูปฺสณฺณิ ๑
พหิทฺธา รูปฺมิตฺนฺติ รูปฺสณฺณิ โหติ อิเชกฺโข อชฺมตฺตํ
ปจฺจตฺตํ ปิตฺนินิตฺตํ โลหิตนินิตฺตํ โอทาทนินิตฺตํ น มนสิ กโรติ
โอทาทสณฺณํ น ปฏฺฐิภฺติ พหิทฺธา โอทาทนินิตฺเต จิตฺตํ
อุปฺสํหฺรตี โอทาทสณฺณํ ปฏฺฐิภฺติ โส ตํ นินิตฺตํ สุกฺกหิตฺตํ
กโรติ สฺวปฺชาริตฺตํ อุปฺชารเตติ สฺวาวตฺถิตฺตํ อวตฺถาเปตี โส ตํ
นินิตฺตํ สุกฺกหิตฺตํ กตฺวา สฺวปฺชาริตฺตํ อุปฺชารเตตฺวา สฺวาวตฺถิตฺตํ
อวตฺถาเปตฺวา อาเสวตี ภาวเตติ พหฺลิกโรติ ตสฺส เอวํ โหติ
อชฺมตฺตํ อรูปฺปี พหิทฺธา รูปฺมิตฺนฺติ รูปฺสณฺณิ โหติ เอวํ อชฺมตฺตํ
อรูปฺสณฺณิ พหิทฺธา รูปฺปานิ ปสฺสตีติ วิโมกฺโข ฯ

[๔๗๖] กถิ สฺกนฺนฺเตว อธิมฺมุโต โหตีติ วิโมกฺโข ฯ อิธ ภิกฺขุ
เมตฺตาสหฺกเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหฺรตี ตถา ทฺติยํ

#๑ ม. ย. อรูป ... ฯ

ตถา ตติยํ ตถา จตุตถํ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพุพฺธิ สพุพฺตตาย
สพุพฺวานนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตฺสา วิปฺเปลน มหคฺคเตน
อปรฺมาณฺน อวเรณ อพฺยาปชฺฌเณ ๑ ฝริตฺวา วิหฺรติ เมตฺตตาย
ภาวิตฺตฺตา สตฺตฺตา อปรฺปฏิภูถา โหนฺติ กรุณฺณาสหคเตน เจตฺสา เอกํ
ทิสํ ๗เป๗ กรุณฺนาย ภาวิตฺตฺตา สตฺตฺตา อปรฺปฏิภูถา โหนฺติ มุทิตาสหคเตน
เจตฺสา ๗เป๗ มุทิตาย ภาวิตฺตฺตา สตฺตฺตา อปรฺปฏิภูถา
โหนฺติ อุเปกฺขาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหฺรติ ๗เป๗
อุเปกฺขาย ภาวิตฺตฺตา สตฺตฺตา อปรฺปฏิภูถา โหนฺติ เอวํ สุภฺนฺเตว
อธิมฺตุโต โหตีติ วิโมกฺโข ๗

[๔๗๗] กตโม อากาसानญายตนสมาปตฺติวิโมกฺโข ๗ อธิ
ภิกฺขุ สพุพฺโส รุปรสญฺญานํ สมตฺติกฺกมา ปฏฺิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา
นानตฺตสญฺญานํ อมนสิการา อนนฺโต อากาโสติ อากาसानญายตนํ
อุปรสมฺปชฺช วิหฺรติ อัย อากาसानญายตนสมาปตฺติวิโมกฺโข ๗

กตโม วิญฺญาณญายตนสมาปตฺติวิโมกฺโข ๗ อธิ ภิกฺขุ
สพุพฺโส อากาसानญายตนํ สมตฺติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ
วิญฺญาณญายตนํ อุปรสมฺปชฺช วิหฺรติ อัย วิญฺญาณญายตนสมาปตฺติวิโมกฺโข ๗

กตโม อากิณฺจญฺญาตนสมาปตฺติวิโมกฺโข ๗ อธิ ภิกฺขุ
สพุพฺโส วิญฺญาณญายตนํ สมตฺติกฺกมฺม นตฺถิ กิณฺจิติ อากิณฺจญฺญาตนํ
อุปรสมฺปชฺช วิหฺรติ อัย อากิณฺจญฺญาตนสมาปตฺติวิโมกฺโข ๗

#๑ ม. อพฺยาปชฺชเณ ๗ เอวมฺปริปี ๗

กตโม เนวสญยานาสญญาตนสมาปตฺติวิโมกฺโข ฯ อธิ
ภิกฺขุ สพุพฺโส อากิญจญญาตนํ สมตฺติกมฺม เนวสญยานาสญญาตนํ
อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ อัย เนวสญยานาสญญาตนสมาปตฺติวิโมกฺโข ฯ

กตโม สญฺญาเวทยิตนโรชฺชสมาปตฺติวิโมกฺโข ฯ อธิ ภิกฺขุ
สพุพฺโส เนวสญยานาสญญาตนํ สมตฺติกมฺม สญฺญาเวทยิตนโรชฺช
อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ อัย สญฺญาเวทยิตนโรชฺชสมาปตฺติวิโมกฺโข ฯ

[๔๗๘] กตโม สมยวิโมกฺโข ฯ จตฺตารี ฌานานิ จตฺสฺโส
จ อรูปสมาปตฺติโย อัย สมยวิโมกฺโข ฯ

กตโม อสมยวิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมกฺกา จตฺตารี จ
สามญฺผลานิ นิพฺพานญฺจ อัย อสมยวิโมกฺโข ฯ

กตโม สามยโก วิโมกฺโข ฯ จตฺตารี ฌานานิ จตฺสฺโส จ
อรูปสมาปตฺติโย อัย สามยโก วิโมกฺโข ฯ

กตโม อสามยโก วิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมกฺกา จตฺตารี
จ สามญฺผลานิ นิพฺพานญฺจ อัย อสามยโก วิโมกฺโข ฯ

กตโม กุปฺโป วิโมกฺโข ฯ จตฺตารี ฌานานิ จตฺสฺโส จ
อรูปสมาปตฺติโย อัย กุปฺโป วิโมกฺโข ฯ

กตโม อกุปฺโป วิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมกฺกา จตฺตารี
จ สามญฺผลานิ นิพฺพานญฺจ อัย อกุปฺโป วิโมกฺโข ฯ

กตโม โลกियो วิโมกฺโข ฯ จตุตตริ ฆานานิ จตฺสฺโส จ
อรุปรสฺมาปตฺติโย อโย โลกियो วิโมกฺโข ฯ

กตโม โลกุตฺตโร วิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมคฺคา จตฺตาริ
จ สามณฺณผลานิ นิพฺพานณฺจ อโย โลกุตฺตโร วิโมกฺโข ฯ

กตโม สาสโว วิโมกฺโข ฯ จตุตตริ ฆานานิ จตฺสฺโส จ
อรุปรสฺมาปตฺติโย อโย สาสโว วิโมกฺโข ฯ

กตโม อนาสโว วิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมคฺคา จตฺตาริ
จ สามณฺณผลานิ นิพฺพานณฺจ อโย อนาสโว วิโมกฺโข ฯ

[๔๗๕] กตโม สามิสฺโส วิโมกฺโข ฯ รูปรปฏิสณฺณตฺโต
วิโมกฺโข อโย สามิสฺโส วิโมกฺโข ฯ

กตโม นiramiso วิโมกฺโข ฯ อรูปปฏิสณฺณตฺโต วิโมกฺโข
อโย นiramiso วิโมกฺโข ฯ

กตโม นiramisstro ๑ วิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมคฺคา
จตฺตาริ จ สามณฺณผลานิ นิพฺพานณฺจ อโย นiramisstro ๑ วิโมกฺโข ฯ

กตโม ปณฺหิตฺโต วิโมกฺโข ฯ จตุตตริ ฆานานิ จตฺสฺโส จ
อรุปรสฺมาปตฺติโย อโย ปณฺหิตฺโต วิโมกฺโข ฯ

กตโม อปรปณฺหิตฺโต วิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมคฺคา
จตฺตาริ จ สามณฺณผลานิ นิพฺพานณฺจ อโย อปรปณฺหิตฺโต วิโมกฺโข ฯ

กตโม ปณฺหิตฺตปรปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิวิโมกฺโข ฯ ปจฺมชฺฌานสฺส
ปฺปฏิลาโก วา วิปาโก วา ฯเปฯ เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนสฺมาปตฺติยา

#๑ ม. ย. นiramisaniramisstro วิโมกฺโข ฯ

ปฏิลาโก วา วิปาโก วา อัย ปณฺหิตปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิวิโมกฺโข ฯ)

กตโม สลฺยณฺตุโต วิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ ฌานานิ จตฺสฺโส จ
อรุปฺสมาปฺตติโย อัย สลฺยณฺตุโต วิโมกฺโข ฯ

กตโม วิสลฺยณฺตุโต วิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมคฺคา
จตฺตาริ จ สามณฺยผลานิ นิพฺพานณฺจ อัย วิสลฺยณฺตุโต วิโมกฺโข ฯ

กตโม เอกตฺตวิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ จ อริยมคฺคา จตฺตาริ จ
สามณฺยผลานิ นิพฺพานณฺจ อัย เอกตฺตวิโมกฺโข ฯ

กตโม นานตฺตวิโมกฺโข ฯ จตฺตาริ ฌานานิ จตฺสฺโส จ
อรุปฺสมาปฺตติโย อัย นานตฺตวิโมกฺโข ฯ

[๔๘๐] กตโม สลฺยณฺวิโมกฺโข ฯ สียา เอโก สลฺยณฺวิโมกฺโข(
ทส สลฺยณฺวิโมกฺขา โหนฺติ ทส สลฺยณฺวิโมกฺขา เอโก สลฺยณฺวิโมกฺโข
โหติ วตฺถวเสน ปรียาเยน [๑] ฯ

สียาติ ๒ กถณฺจ สียา ฯ อนิจฺจานุสฺสณฺนาถาณฺ นิจฺจโต
สลฺยณฺย มุจฺจตีติ สลฺยณฺวิโมกฺโข ทุกฺขานุสฺสณฺนาถาณฺ สุขโต
สลฺยณฺย มุจฺจตีติ สลฺยณฺวิโมกฺโข อนตฺตานุสฺสณฺนาถาณฺ
อตฺตโต สลฺยณฺย มุจฺจตีติ สลฺยณฺวิโมกฺโข นิพฺพิทานุสฺสณฺนาถาณฺ
นนฺทียา สลฺยณฺย มุจฺจตีติ สลฺยณฺวิโมกฺโข วิราคานุสฺสณฺนาถาณฺ
รากโต สลฺยณฺย มุจฺจตีติ สลฺยณฺวิโมกฺโข นิโรธานุสฺสณฺนาถาณฺ
สมุทฺยโต สลฺยณฺย มุจฺจตีติ สลฺยณฺวิโมกฺโข ปฏฺินิสฺสคฺคานุสฺสณฺนาถาณฺ
อาทานโต สลฺยณฺย มุจฺจตีติ สลฺยณฺวิโมกฺโข

#๑ ม. สียาติ ฯ ๒ ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ เอวมฺทิสฺส จาเนสฺ ฯ

อนิมิตตานุปัสสนาถาณํ นิมิตตโต สลยาย มุจจตีติ สลยาวิมกุโ
อปฺปณฺหิตานุปัสสนาถาณํ ปณฺธิยา สลยาย มุจจตีติ
สลยาวิมกุโ สุลยตานุปัสสนาถาณํ อภินเวสโต สลยาย
มุจจตีติ สลยาวิมกุโ เอวํ สฺยา เอโก สลยาวิมกุโ ทส
สลยาวิมกุขา โหนฺติ ทส สลยาวิมกุขา เอโก สลยาวิมกุโ
โหติ วัตถุวเสน ปรียาเยน ฯ รูเป อนิจฺจานุปัสสนาถาณํ
นิจฺจโต สลยาย มุจจตีติ สลยาวิมกุโ ฯเปฯ รูเป สุลยตานุปัสสนาถาณํ
อภินเวสโต สลยาย มุจจตีติ สลยาวิมกุโ
เอวํ สฺยา เอโก สลยาวิมกุโ ทส สลยาวิมกุขา โหนฺติ
ทส สลยาวิมกุขา เอโก สลยาวิมกุโ โหติ วัตถุวเสน
ปรียาเยน ฯ เวทนาย ฯเปฯ สลยาย สงฺขาราเรสุ วิญญาเณ
จกฺขุสฺมึ ฯเปฯ ชรามรเณ อนิจฺจานุปัสสนาถาณํ นิจฺจโต
สลยาย มุจจตีติ สลยาวิมกุโ ฯเปฯ ชรามรเณ สุลยตานุปัสสนาถาณํ
อภินเวสโต สลยาย มุจจตีติ สลยาวิมกุโ เอวํ
สฺยา เอโก สลยาวิมกุโ ทส สลยาวิมกุขา โหนฺติ ทส
สลยาวิมกุขา เอโก สลยาวิมกุโ โหติ วัตถุวเสน ปรียาเยน
อํ สลยาวิมกุโ ฯ

[๔๘๑] กตโม ฅาณวิมกุโ ฯ สฺยา เอโก ฅาณวิมกุโ
ทส ฅาณวิมกุขา โหนฺติ ทส ฅาณวิมกุขา เอโก ฅาณวิมกุโ
โหติ วัตถุวเสน ปรียาเยน ฯ

สียาติ กถญจ สียา ฯ อนิจจานุปัสสนา ยถากุติ ฉาณิ
นิจจโต สมุโหมหา อญญาณา มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข ทุกฺขานุปัสสนา
ยถากุติ ฉาณิ สุขโต สมุโหมหา อญญาณา มุจจตีติ
ฉาณวิโมกฺโข อนตฺตานุปัสสนา ยถากุติ ฉาณิ อตฺตโต
สมุโหมหา อญญาณา มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข นิพฺพิทานุปัสสนา
ยถากุติ ฉาณิ นนฺทียา สมุโหมหา อญญาณา มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข
วิราคานุปัสสนา ยถากุติ ฉาณิ รากโต สมุโหมหา
อญญาณา มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข นิโรธานุปัสสนา ยถากุติ ฉาณิ
สมุทฺยโต สมุโหมหา อญญาณา มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข
ปฏฺฐินิสฺสคฺคานุปัสสนา ยถากุติ ฉาณิ อาทานโต สมุโหมหา อญญาณา
มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข อนิมิตฺตานุปัสสนา ยถากุติ ฉาณิ
นิมิตฺตโต สมุโหมหา อญญาณา มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข อปฺปณฺหิตานุปัสสนา
ยถากุติ ฉาณิ ปณฺธิยา สมุโหมหา อญญาณา
มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข สุลฺลตานุปัสสนา ยถากุติ ฉาณิ
อภินิเวสโต สมุโหมหา อญญาณา มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข เอวํ
สียา เอโก ฉาณวิโมกฺโข ทส ฉาณวิโมกฺขา โหนฺติ ทส
ฉาณวิโมกฺขา เอโก ฉาณวิโมกฺโข โหติ วตฺถวเสน ปรียาเยน ฯ
รูป อนิจจานุปัสสนา ยถากุติ ฉาณิ นิจจโต สมุโหมหา อญญาณา
มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข ฯเปฯ รูป สุลฺลตานุปัสสนา ยถากุติ
ฉาณิ อภินิเวสโต สมุโหมหา อญญาณา มุจจตีติ ฉาณวิโมกฺโข

เอวํ สียา เอโก ฌาณวิโมกฺโข ทส ฌาณวิโมกฺขา โหนฺติ ทส
ฌาณวิโมกฺขา เอโก ฌาณวิโมกฺโข โหติ วัตถุวเสน ปรียาเยน ฯ
เวทนาย ฯเปฯ สลฺยาเย สงฺขารesu วิญฺญาเณ จกฺขุสฺมี ฯเปฯ
ชรามรเณ อนิจฺจานุปฺสฺสนา ยถาภูตํ ฌาณํ นิจฺจโต สมฺโมหา
อญฺญาณา มุจฺจตีติ ฌาณวิโมกฺโข ฯเปฯ ชรามรเณ สุลฺลตานุปฺสฺสนา
ยถาภูตํ ฌาณํ อภินิเวสโต อภินิเวสโต สมฺโมหา อญฺญาณา
มุจฺจตีติ ฌาณวิโมกฺโข เอวํ สียา เอโก ฌาณวิโมกฺโข
ทส ฌาณวิโมกฺขา โหนฺติ ทส ฌาณวิโมกฺขา เอโก ฌาณวิโมกฺโข
โหติ วัตถุวเสน ปรียาเยน อํ ฌาณวิโมกฺโข ฯ

[๔๘๒] กตโม สีตฺติยาวิโมกฺโข ฯ สียา เอโก สีตฺติยาวิโมกฺโข
ทส สีตฺติยาวิโมกฺขา โหนฺติ ทส สีตฺติยาวิโมกฺขา เอโก
สีตฺติยาวิโมกฺโข โหติ วัตถุวเสน ปรียาเยน ฯ

สียาติ กถญฺจ สียา ฯ อนิจฺจานุปฺสฺสนา อนฺตฺตรํ สีตฺติภาวํ
ฌาณํ นิจฺจโต สนฺตาปปริพาหฺรธา มุจฺจตีติ สีตฺติยาวิโมกฺโข
ทูกฺขานุปฺสฺสนา อนฺตฺตรํ สีตฺติภาวํ ฌาณํ สุขโต สนฺตาปปริพาหฺรธา
มุจฺจตีติ สีตฺติยาวิโมกฺโข อนตฺตานุปฺสฺสนา อนฺตฺตรํ
สีตฺติภาวํ ฌาณํ อตฺตโต สนฺตาปปริพาหฺรธา มุจฺจตีติ สีตฺติยาวิโมกฺโข
นิพฺพิทานุปฺสฺสนา อนฺตฺตรํ สีตฺติภาวํ ฌาณํ นนฺทียา
สนฺตาปปริพาหฺรธา มุจฺจตีติ สีตฺติยาวิโมกฺโข วิราคานุปฺสฺสนา
อนฺตฺตรํ สีตฺติภาวํ ฌาณํ รากโต สนฺตาปปริพาหฺรธา มุจฺจตีติ

สตีติยาวิโมกุโ นิโรธานุปลสุสนา อนุตฺตรํ สตีภาวํ ฌาณํ สมุทยโต
สนฺตปาปปริพาหฺรธา มุจฺจตี สตีติยาวิโมกุโ ปฏินิสฺสคฺคฺกานุปลสุสนา
อนุตฺตรํ สตีภาวํ ฌาณํ อาทานโต สนฺตปาปปริพาหฺรธา
มุจฺจตีติ สตีติยาวิโมกุโ อนิมิตฺตานุปลสุสนา อนุตฺตรํ สตีภาวํ
ฌาณํ นิमितฺตโต สนฺตปาปปริพาหฺรธา มุจฺจตีติ สตีติยาวิโมกุโ
อปฺปณฺหิตานุปลสุสนา อนุตฺตรํ สตีภาวํ ฌาณํ ปณฺธิยา สนฺตปาปปริพาหฺรธา
มุจฺจตีติ สตีติยาวิโมกุโ สฺสยฺยตานุปลสุสนา อนุตฺตรํ
สตีภาวํ ฌาณํ อภินิเวสโต สนฺตปาปปริพาหฺรธา มุจฺจตีติ
สตีติยาวิโมกุโ เอวํ สียา เอโก สตีติยาวิโมกุโ ทส สตีติยาวิโมกุขา
โหนฺติ ทส สตีติยาวิโมกุขา เอโก สตีติยาวิโมกุโ
โหติ วตฺตฺวเสน ปรียาเยน ฯ รุเป อนิจฺจานุปลสุสนา อนุตฺตรํ
สตีภาวํ ฌาณํ นิจฺจโต สนฺตปาปปริพาหฺรธา มุจฺจตีติ สตีติยาวิโมกุโ
ฯเปฯ วตฺตฺวเสน ปรียาเยน ฯ เวทนาย ฯเปฯ สยฺยาย
สงฺขารสฺส วิญฺญาเณ จกฺขุสฺมึ ฯเปฯ ชรามฺรเณ อนิจฺจานุปลสุสนา
อนุตฺตรํ สตีภาวํ ฌาณํ นิจฺจโต สนฺตปาปปริพาหฺรธา
มุจฺจตีติ สตีติยาวิโมกุโ ฯเปฯ เอวํ สียา เอโก สตีติยาวิโมกุโ
ทส สตีติยาวิโมกุขา โหนฺติ ทส สตีติยาวิโมกุขาเอโก สตีติยาวิโมกุโ
โหติ วตฺตฺวเสน ปรียาเยน อํยํ สตีติยาวิโมกุโ ฯ

[๔๘๑] กตโม ฌานวิโมกุโ ฯ เนกฺขมฺมํ ชายตีติ ๑ ฌานํ
#๑ สตี. ม. ย. ฌายตีติ ฯ เอวมุปรีปี ฯ

กามจฺจนฺทํ ฌาเปตฺติ ฌานํ ชานนฺโต ๑ มุจฺจตฺติ ฌานวิโมกฺโข
ฌาเปนฺโต มุจฺจตฺติ ฌานวิโมกฺโข ชานนฺตฺติ ๒ ฃมฺมา ฌาเปตฺติ
กิลเส ชาเต จ ฌาเป จ ชานาตฺติ ฌานวิโมกฺโข อพฺยาปาโท
ชยตฺติ ฌานํ พฺยาปาทํ ฌาเปตฺติ ฌานํ ชานนฺโต มุจฺจตฺติ
ฌานวิโมกฺโข ฌาเปนฺโต มุจฺจตฺติ ฌานวิโมกฺโข ชานนฺตฺติ
ฃมฺมา ฌาเปตฺติ กิลเส ชาเต จ ฌาเป จ ชานาตฺติ ฌานวิโมกฺโข
อาโลกสณฺหา ชยตฺติ ฌานํ ถีนมิทฺฐํ ฌาเปตฺติ
ฌานํ อวิกฺเขโป ชยตฺติ ฌานํ อุทฺทจฺจํ ฌาเปตฺติ ฌานํ
ฃมฺมวตฺถานํ ชยตฺติ ฌานํ วิจิกิฉฺฉํ ฌาเปตฺติ ฌานํ ฌาณํ
ชยตฺติ ฌานํ อวิขุํ ฌาเปตฺติ ฌานํ ปามุขุํ ชยตฺติ ฌานํ
อรตฺติ ฌาเปตฺติ ฌานํ ปจฺมชฺฌานํ ชยตฺติ ฌานํ นีวรณํ
ฌาเปตฺติ ฌานํ ๑เป๑ อรหตฺตมกุโ ชยตฺติ ฌานํ สพฺพกิลเส
ฌาเปตฺติ ฌานํ ชานนฺโต มุจฺจตฺติ ฌานวิโมกฺโข ฌาเปนฺโต
มุจฺจตฺติ ฌานวิโมกฺโข ชานนฺตฺติ ฃมฺมา ฌาเปตฺติ กิลเส ชาเต
จ ฌาเป จ ชานาตฺติ ฌานวิโมกฺโข อัย ฌานวิโมกฺโข ๑

[๔๘๔] กตโม อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข ๑ สฺยา เอโก
อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข ทส อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺขา โหนฺติ
ทส อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺขา เอโก อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข
โหติ วตฺถวเสน ปรียาเยน ๑

#๑ สී. ม. ยฺ. ฌายนฺโต ๑ ๒ สී. ม. ยฺ. ฌายนฺตฺติ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

#๓ ม. ยฺ. นีวรณ ๑

สียาติ กถญจ สียา อนิจจานุสัสสนาณัม นิจฺจโต อุปาทานา
มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข ทุกฺขานุสัสสนาณัม
สุขโต อุปาทานา มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข อนตฺตานุสัสสนาณัม
อตุตโต อุปาทานา มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส
วิโมกฺโข นิพฺพิทานุสัสสนาณัม นนฺทียา อุปาทานา มฺจุจตีติ
อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข วิจารณ์ุสัสสนาณัม รากโต อุปาทานา
มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข นิโรธานุสัสสนาณัม
สมุทฺยโต อุปาทานา มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข
ปฏินิสฺสคฺคานุสัสสนาณัม อาทานโต อุปาทานา มฺจุจตีติ
อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข อนิมิตฺตานุสัสสนาณัม นิमितฺตโต อุปาทานา
มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข อปฺปณฺหิตานุสัสสนาณัม
ปณฺธิยา อุปาทานา มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข
สุญฺญตานุสัสสนาณัม อภินเวสโต อุปาทานา มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส
วิโมกฺโข เอวํ สียา เอโก อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข
ทส อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺขา โหนฺติ ทส อนุปาทาจิตฺตสฺส
วิโมกฺขา เอโก อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข โหติ วัตถุวเสน
ปริยาเยน ๆ ฐเป อนิจฺจานุสัสสนาณัม นิจฺจโต อุปาทานา
มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข ๆเป ๆ ฐเป สุญฺญตานุสัสสนาณัม
อภินเวสโต อุปาทานา มฺจุจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข
เอวํ สียา เอโก อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข ทส อนุปาทาจิตฺตสฺส

วิโมกฺขา โหนฺติ ทส อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺขา เอโก
 อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข โหติ วัตถุวเสน ปรียาเยน ๆ เวทนาย
 ๆเปฯ สลฺลนย สงฺขารสฺส วิญฺญาเณ จกฺขุสฺมี ๆเปฯ ชรามรเณ
 อนิจฺจานุปสฺสนาณานิ นิจฺจโต อุปาทานา มุจฺจตีติ
 อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข ๆเปฯ ชรามรเณ สลฺลนตานุปสฺสนาณานิ
 อภินิวสโต อุปาทานา มุจฺจตีติ อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข
 เอวิ สียา เอโก อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข โหติ ทส อนุปาทาจิตฺตสฺส
 วิโมกฺขา โหนฺติ ทส อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺขา เอโก
 อนุปาทาจิตฺตสฺส วิโมกฺโข โหติ วัตถุวเสน ปรียาเยน ๆ

[๔๘๕] อนิจฺจานุปสฺสนาณานิ กติหุปาทานเหิ มุจฺจติ ทุกฺขานุปสฺสนาณานิ
 กติหุปาทานเหิ มุจฺจติ อนตฺตานุปสฺสนาณานิ
 กติหุปาทานเหิ มุจฺจติ นิพฺพิทานุปสฺสนาณานิ ๆเปฯ วิจารณ์ุปสฺสนาณานิ
 นิโรธานุปสฺสนาณานิ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสนาณานิ
 อนิมิตฺตานุปสฺสนาณานิ อปฺปณฺหิตานุปสฺสนาณานิ สลฺลนตานุปสฺสนาณานิ
 กติหุปาทานเหิ มุจฺจติ ๆ อนิจฺจานุปสฺสนาณานิ
 ตีหุปาทานเหิ มุจฺจติ ทุกฺขานุปสฺสนาณานิ เอกูปาทานา
 มุจฺจติ อนตฺตานุปสฺสนาณานิ ตีหุปาทานเหิ มุจฺจติ นิพฺพิทานุปสฺสนาณานิ
 เอกูปาทานา มุจฺจติ วิจารณ์ุปสฺสนาณานิ
 เอกูปาทานา มุจฺจติ นิโรธานุปสฺสนาณานิ จตฺตหุปาทานเหิ
 มุจฺจติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสนาณานิ จตฺตหุปาทานเหิ มุจฺจติ

อนิมิตฺตานุปัสสนาณํ ตีหุปาทานเหหิ มุจฺจติ อปฺปณฺหิตานุปัสสนาณํ
เอกุปาทานา มุจฺจติ สุลฺลตานุปัสสนาณํ
ตีหุปาทานเหหิ มุจฺจติ ฯ

[๔๘๖] อนิจฺจานุปัสสนาณํ กตเมหิ ตีหุปาทานเหหิ มุจฺจติ ฯ
ทิกฺขุปาทานา สีลพฺพตฺตฺปาทานา อตฺตวาทฺตฺปาทานา อนิจฺจานุปัสสนาณํ
อิมเหหิ ตีหุปาทานเหหิ มุจฺจติ ฯ

ทฺถุขานุปัสสนาณํ กตมา เอกุปาทานา มุจฺจติ ฯ กามุปาทานา
ทฺถุขานุปัสสนาณํ อีมา ๑ เอกุปาทานา มุจฺจติ ฯ

อนตฺตานุปัสสนาณํ กตเมหิ ตีหุปาทานเหหิ มุจฺจติ ฯ
ทิกฺขุปาทานา สีลพฺพตฺตฺปาทานา อตฺตวาทฺตฺปาทานา อนตฺตานุปัสสนาณํ
อิมเหหิ ตีหุปาทานเหหิ มุจฺจติ ฯ

นิพฺพิทานุปัสสนาณํ กตมา เอกุปาทานา มุจฺจติ ฯ กามุปาทานา
นิพฺพิทานุปัสสนาณํ อีมา เอกุปาทานา มุจฺจติ ฯ

วิราคานุปัสสนาณํ กตมา เอกุปาทานา มุจฺจติ ฯ
กามุปาทานา วิราคานุปัสสนาณํ อีมา เอกุปาทานา มุจฺจติ ฯ

นิโรธานุปัสสนาณํ กตเมหิ จตฺตฺหุปาทานเหหิ มุจฺจติ ฯ
กามุปาทานา ทิกฺขุปาทานา สีลพฺพตฺตฺปาทานา อตฺตวาทฺตฺปาทานา
นิโรธานุปัสสนาณํ อิมเหหิ จตฺตฺหุปาทานเหหิ มุจฺจติ ฯ

ปฏฺินิสฺสคฺคานุปัสสนาณํ กตเมหิ จตฺตฺหุปาทานเหหิ มุจฺจติ ฯ
กามุปาทานา ทิกฺขุปาทานา สีลพฺพตฺตฺปาทานา อตฺตวาทฺตฺปาทานา
#๑ ม. อิทํ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

ปฏินิสสคฺคานุปัสสนาธณฺ อิมหิ จตุหุปาทานเนหิ มุจฺจติ ฯ

อนิมิตฺตานุปัสสนาธณฺ กตเมหิ ตีหุปาทานเนหิ มุจฺจติ ฯ ทิฏฺฐุปาทานา
สีลพฺพตฺตูปาทานา อตฺตวาทูปาทานา อนิมิตฺตานุปัสสนาธณฺ
อิมหิ ตีหุปาทานเนหิ มุจฺจติ ฯ

อปปฺณิหิตานุปัสสนาธณฺ กตมา เอกุปาทานา มุจฺจติ ฯ กามุปาทานา
อปปฺณิหิตานุปัสสนาธณฺ อิมมา เอกุปาทานา มุจฺจติ ฯ

สุลฺลตานุปัสสนาธณฺ กตเมหิ ตีหุปาทานเนหิ มุจฺจติ ฯ ทิฏฺฐุปาทานา
สีลพฺพตฺตูปาทานา อตฺตวาทูปาทานา สุลฺลตานุปัสสนาธณฺ
อิมหิ ตีหุปาทานเนหิ มุจฺจติ ฯ

ยลฺลจ อนิจฺจานุปัสสนาธณฺ ยลฺลจ อนตฺตานุปัสสนาธณฺ
ยลฺลจ อนิมิตฺตานุปัสสนาธณฺ ยลฺลจ สุลฺลตานุปัสสนาธณฺ
อิมานิ จตฺตาริ ฌาณานิ ตีหุปาทานเนหิ มุจฺจนฺติ ทิฏฺฐุปาทานา
สีลพฺพตฺตูปาทานา อตฺตวาทูปาทานา ฯ ยลฺลจ ทฺถกฺขานุปัสสนาธณฺ
ยลฺลจ นิพฺพิตานุปัสสนาธณฺ ยลฺลจ วิราคานุปัสสนาธณฺ ยลฺลจ
อปปฺณิหิตานุปัสสนาธณฺ อิมานิ จตฺตาริ ฌาณานิ เอกุปาทานา
มุจฺจนฺติ กามุปาทานา ฯ ยลฺลจ นิโรธานุปัสสนาธณฺ ยลฺลจ
ปฏินิสสคฺคานุปัสสนาธณฺ อิมานิ เทว ฌาณานิ จตุหุปาทานเนหิ
มุจฺจนฺติ กามุปาทานา ทิฏฺฐุปาทานา สีลพฺพตฺตูปาทานา อตฺตวาทูปาทานา
อัยฺย อนุปาทานาจิตฺตสฺส ๑ วิโมกฺโข ฯ

วิโมกฺขกถาย ปจฺมภาณวาริ ฯ

#๑ ม. ย. อนุปาทาจิตฺตสฺส ฯ

[๔๘๗] ตีณิ โข ปนิมานิ วิโมกฺขมุขานิ โลกนियานาย
ตัวตตฺตฺติ สพฺพสงฺขารे ปริจฺเจทปรีวฏฺฐมโต ๑ สมฺนุสฺสณตฺตาย
อนิมิตฺตตฺตาย จ ชาติฺยา จิตฺตสมฺปกฺขนฺทตฺตาย ๒ สพฺพสงฺขารेสุ
มโนสมฺมุเตชฺชนตฺตาย อปฺปณฺหิตตฺตาย จ ชาติฺยา จิตฺตสมฺปกฺขนฺทตฺตาย
สพฺพชฺชเม ปรีโต สมฺนุสฺสณตฺตาย สุญฺญตฺตาย จ ชาติฺยา
จิตฺตสมฺปกฺขนฺทตฺตาย อิมานิ ตีณิ วิโมกฺขมุขานิ โลกนियานาย
ตัวตตฺตฺติ ฯ

[๔๘๘] อนิจฺจโต มนสิกโรโต กถิํ สงฺขารา อุปฺภูจฺจนฺติ
ทุกฺขโต มนสิกโรโต กถิํ สงฺขารา อุปฺภูจฺจนฺติ อนตฺตโต มนสิกโรโต
กถิํ สงฺขารา อุปฺภูจฺจนฺติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต ขยโต
สงฺขารา อุปฺภูจฺจนฺติ ทุกฺขโต มนสิกโรโต ภัยโต สงฺขารา อุปฺภูจฺจนฺติ
อนตฺตโต มนสิกโรโต สุญฺญโต สงฺขารา อุปฺภูจฺจนฺติ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกโรโต กิพฺพหุํลํ จิตฺตํ โหติ ทุกฺขโต
มนสิกโรโต กิพฺพหุํลํ จิตฺตํ โหติ อนตฺตโต มนสิกโรโต กิพฺพหุํลํ
จิตฺตํ โหติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต อธิโมกฺขพฺพหุํลํ จิตฺตํ โหติ
ทุกฺขโต มนสิกโรโต ปสฺสทฺธิพฺพหุํลํ จิตฺตํ โหติ อนตฺตโต
มนสิกโรโต เวทพฺพหุํลํ จิตฺตํ โหติ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกโรโต อธิโมกฺขพฺพหุํลํ กตฺตมฺนุทฺธิยํ ปฏิลภฺติ
ทุกฺขโต มนสิกโรโต ปสฺสทฺธิพฺพหุํลํ กตฺตมฺนุทฺธิยํ ปฏิลภฺติ อนตฺตโต
#๑ สี. ปริจฺเจทปรีวฏฺฐมโต ฯ ม. ปริจฺเจทปรีวฏฺฐมโต ฯ ๒ จิตฺตสมฺปกฺขนฺทตฺตาย ฯ

มนสิกโรนฺโต เวทพหุโล กตมินฺทริยํ ปฏิลภติ ฯ อนิจฺจโต
มนสิกโรนฺโต อธิโมกฺขพหุโล สทฺธินฺทริยํ ปฏิลภติ ทฺวฺกฺโขโต
มนสิกโรนฺโต ปสฺสทฺธิพหุโล สมานินฺทริยํ ปฏิลภติ อนตฺตโต
มนสิกโรนฺโต เวทพหุโล ปญฺณินฺทริยํ ปฏิลภติ ฯ

[๔๘๕] อนิจฺจโต มนสิกโรโต อธิโมกฺขพหุสฺส กตมินฺทริยํ
อาธิปเตยฺยํ โหติ ภาวนาย กตฺตินฺทริยานิ ตทฺนวยานิ ๑ โหนฺติ
สหชาตปจฺจยา โหนฺติ อญฺณมญฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา
โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ เอกรสฺยา โหนฺติ เกนฺตฺเถน
ภาวนา โก ภาวติ ทฺวฺกฺโขโต มนสิกโรโต ปสฺสทฺธิพหุสฺส
กตฺมินฺทริยํ อาธิปเตยฺยํ โหติ ภาวนาย กตฺตินฺทริยานิ ตทฺนวยานิ
โหนฺติ สหชาตปจฺจยา โหนฺติ อญฺณมญฺณปจฺจยา โหนฺติ
นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ เอกรสฺยา โหนฺติ
เกนฺตฺเถน ภาวนา โก ภาวติ อนตฺตโต มนสิกโรโต
เวทพหุสฺส กตฺมินฺทริยํ อาธิปเตยฺยํ โหติ ภาวนาย กตฺตินฺทริยานิ
ตทฺนวยานิ โหนฺติ สหชาตปจฺจยา โหนฺติ อญฺณมญฺณปจฺจยา
โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ เอกรสฺยา
โหนฺติ เกนฺตฺเถน ภาวนา โก ภาวติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต
อธิโมกฺขพหุสฺส สทฺธินฺทริยํ อาธิปเตยฺยํ โหติ ภาวนาย จตฺตารินฺทริยานิ
ตทฺนวยานิ โหนฺติ สหชาตปจฺจยา โหนฺติ อญฺณมญฺณปจฺจยา
โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
#๑ ม. ตทฺนวยวา ฯ เอวมฺปรีปิ ฯ

โหนดิ เอกรสา โหนดิ เอกรสฏฺเฐน ภาวนา โย สมฺมาปฏิปนฺโน
โส ภเวติ นตฺถิ มิจฺฉาปฏิปนฺนสฺส อินฺทฺริยภาวนา
ทุกฺขโต มนสิโกโรโต ปสฺสทฺธิพฺพหุลสฺส สมานินฺทฺริยํ อธิปเตยฺย
โหติ ภาวนาย จตฺตารินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนดิ สหชาตปจฺจยา
โหนดิ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ
สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ เอกรสฏฺเฐน ภาวนา
โย สมฺมาปฏิปนฺโน โส ภเวติ นตฺถิ มิจฺฉาปฏิปนฺนสฺส อินฺทฺริยภาวนา
อนตฺตโต มนสิโกโรโต เวทพฺพหุลสฺส ปญฺณินฺทฺริยํ
อธิปเตยฺย โหติ ภาวนาย จตฺตารินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ เอกรสฏฺเฐน
ภาวนา โย สมฺมาปฏิปนฺโน โส ภเวติ นตฺถิ มิจฺฉาปฏิปนฺนสฺส
อินฺทฺริยภาวนา ฯ

[๔๕๐] อนิจฺจโต มนสิโกโรโต อธิโมกฺขพฺพหุลสฺส กตฺมินฺทฺริยํ
อธิปเตยฺย โหติ ภาวนาย กตฺตินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปฏิเวธกาเล กตฺมินฺทฺริยํ อธิปเตยฺย
โหติ ปฏิเวธาย กตฺตินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนดิ สหชาตปจฺจยา
โหนดิ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ
สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ เกตฺตเถน ภาวนา

เกณฑุเถน ปฏิเวโธ ฯ

ทุกขโต มนสิกรโต ปสฺสทฺธิพหุสฺส กตมินฺทฺริยํ อธิปเตยฺย
โหติ ภาวนาย กตฺตินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนฺติ สหชาติปจฺจยา
โหนฺติ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนฺติ ปฏิเวธกาเล กตมินฺทฺริยํ อธิปเตยฺย โหติ
ปฏิเวธาย กตฺตินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนฺติ สหชาติปจฺจยา โหนฺติ
อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนฺติ เอกรสฺสา โหนฺติ เกณฑุเถน ภาวนา เกณฑุเถน
ปฏิเวโธ ฯ

อนตฺตโต มนสิกรโต เวทพหุสฺส กตมินฺทฺริยํ อธิปเตยฺย
โหติ ภาวนาย กตฺตินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนฺติ สหชาติปจฺจยา
โหนฺติ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ
สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ ปฏิเวธกาเล กตมินฺทฺริยํ อธิปเตยฺย
โหติ ปฏิเวธาย กตฺตินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนฺติ สหชาติปจฺจยา
โหนฺติ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ
สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ เอกรสฺสา โหนฺติ เกณฑุเถน ภาวนา
เกณฑุเถน ปฏิเวโธ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกรโต อธิโมกฺขพหุสฺส สทฺธินฺทฺริยํ อธิปเตยฺย
โหติ ภาวนาย จตฺตารินฺทฺริยานิ ตทฺนวยานิ โหนฺติ
สหชาติปจฺจยา โหนฺติ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา

โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปฏิเวธกาเล ปญฺณินฺทริยํ
อาธิปเตยฺย โหติ ปฏิเวธาย จตฺตารินฺทริยานิ ตทญฺยานิ โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ
เอกรสญฺเจน ภาวนา ทสฺสนญฺเจน ปฏิเวโธ เอวํ ปฏิวิชฺฌนุโตปิ
ภาเวติ ภาวนุโตปิ ปฏิวิชฺฌติ ฯ

ทุกฺขโต มนสิกรโต ปสฺสทฺธิพหุลสฺส สมารินฺทริยํ อาธิปเตยฺย
โหติ ภาวนาย จตฺตารินฺทริยานิ ตทญฺยานิ โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปฏิเวธกาเล ปญฺณินฺทริยํ
อาธิปเตยฺย โหติ ปฏิเวธาย จตฺตารินฺทริยานิ ตทญฺยานิ โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ
เอกรสญฺเจน ภาวนา ทสฺสนญฺเจน ปฏิเวโธ เอวํ ปฏิวิชฺฌนุโตปิ
ภาเวติ ภาวนุโตปิ ปฏิวิชฺฌติ ฯ

อนตฺตโต มนสิกรโต เวทพหุลสฺส ปญฺณินฺทริยํ อาธิปเตยฺย
โหติ ภาวนาย จตฺตารินฺทริยานิ ตทญฺยานิ โหนดิ สหชาตปจฺจยา
โหนดิ อญฺญมญฺญปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ ปฏิเวธกาเล
ปญฺณินฺทริยํ อาธิปเตยฺย โหติ ปฏิเวธาย จตฺตารินฺทริยานิ

ตทนายานิ โหนฺติ สหชาติปจฺจยา โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ เอกฺรสา
โหนฺติ เอกฺรสนฺนุเจฺน ภาวนา ทสฺสนฺนุเจฺน ปฏิเวโร เอว
ปฏิวิชฺฌนฺโตปิ ภาเวติ ภาเวฺนฺโตปิ ปฏิวิชฺฌติ ฯ

[๔๕๑] อนิจฺจโต มนสิกโรโต กตฺมินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ
กตฺมินฺทฺริยสฺส อธิมตฺตตฺตา สทฺธาธิมตฺโต ๑ โหติ ทฺกฺขโต มนสิกโรโต
กตฺมินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ กตฺมินฺทฺริยสฺส อธิมตฺตตฺตา
กายสฺกฺขิ ๒ โหติ อนตฺตโต มนสิกโรโต กตฺมินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ
กตฺมินฺทฺริยสฺส อธิมตฺตตฺตา ทิฏฺฐิปปตฺโต โหติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต
สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ สทฺธินฺทฺริยสฺส อธิมตฺตตฺตา
สทฺธาธิมตฺโต โหติ ทฺกฺขโต มนสิกโรโต สฺมาธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ
โหติ สฺมาธินฺทฺริยสฺส อธิมตฺตตฺตา กายสฺกฺขิ โหติ อนตฺตโต
มนสิกโรโต ปญฺณินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ ปญฺณินฺทฺริยสฺส
อธิมตฺตตฺตา ทิฏฺฐิปปตฺโต โหติ ฯ

[๔๕๒] สทฺทหนฺโต อธิมตฺโตติ ๓ สทฺธาธิมตฺโต สฺมุจฺจตฺตา
สจฺฉิกโรตีติ ๔ กายสฺกฺขิ ทิฏฺฐตฺตา ปตฺโตติ ทิฏฺฐิปปตฺโต สทฺทหนฺโต
อธิมจฺจตีติ ๕ สทฺธาธิมตฺโต ฌานผลสฺสํ ปจฺมํ สฺสตี ปจฺฉา
นิโรธํ นิพฺพานํ สจฺฉิกโรตีติ กายสฺกฺขิ ทฺกฺขา สงฺขารา สุโข
นิโรธตี ฌานํ ๖ โหติ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผลสฺสิตํ ปญฺญาชาติ
ทิฏฺฐิปปตฺโต โย จายํ ปุคฺคโล สทฺธาธิมตฺโต โย จ กายสฺกฺขิ
#๑ ม. ย. สทฺธาวิมตฺโต ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒ ม. ย. กายสฺกฺขิ ฯ เอวมฺปริปี ฯ
#๓ ม. ย. วิมตฺโตติ สทฺธาวิมตฺโต ฯ ๔ ม. สจฺฉิกโตติ... ฯ
#๕ ม. ย. วิมจฺจตีติ ฯ ๖ ม. ย. ฌาตี ฯ

โย จ ทิฏฐิปปตโต สียา อิม ตโย ปุคฺคลา สทฺธาธิมุตฺตาปี
กายสภฺขีปี ทิฏฐิปปตฺตาปี วตฺถวเสน ปริยาเยน ฯ

สียาติ กถญจ สียา ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต สทฺธินฺทฺริยํ
อฺธิมตฺตํ โหติ สทฺธินฺทฺริยสฺส อฺธิมตฺตตฺตา สทฺธาธิมุตฺโต โหติ
ทฺกฺขโต มนสิกโรโต สทฺธินฺทฺริยํ อฺธิมตฺตํ โหติ สทฺธินฺทฺริยสฺส
อฺธิมตฺตตฺตา สทฺธาธิมุตฺโต โหติ อนตฺตโต มนสิกโรโต
สทฺธินฺทฺริยํ อฺธิมตฺตํ โหติ สทฺธินฺทฺริยสฺส อฺธิมตฺตตฺตา สทฺธาธิมุตฺโต
โหติ เอวํ อิม ตโย ปุคฺคลา สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน
สทฺธาธิมุตฺตา ฯ

ทฺกฺขโต มนสิกโรโต สทฺธาธิมุตฺตํ อฺธิมตฺตํ โหติ สทฺธาธิมุตฺตสฺส
อฺธิมตฺตตฺตา กายสภฺขี โหติ อนตฺตโต มนสิกโรโต
สทฺธาธิมุตฺตํ อฺธิมตฺตํ โหติ สทฺธาธิมุตฺตสฺส อฺธิมตฺตตฺตา
กายสภฺขี โหติ อนิจฺจโต มนสิกโรโต สทฺธาธิมุตฺตํ อฺธิมตฺตํ โหติ
สทฺธาธิมุตฺตสฺส อฺธิมตฺตตฺตา กายสภฺขี โหติ เอวํ อิม ตโย
ปุคฺคลา สทฺธาธิมุตฺตสฺส วเสน กายสภฺขี ฯ

อนตฺตโต มนสิกโรโต ปญฺณินฺทฺริยํ อฺธิมตฺตํ โหติ ปญฺณินฺทฺริยสฺส
อฺธิมตฺตตฺตา ทิฏฐิปปตฺโต โหติ อนิจฺจโต มนสิกโรโต
ปญฺณินฺทฺริยํ อฺธิมตฺตํ โหติ ปญฺณินฺทฺริยสฺส อฺธิมตฺตตฺตา ทิฏฐิปปตฺโต
โหติ ทฺกฺขโต มนสิกโรโต ปญฺณินฺทฺริยํ อฺธิมตฺตํ โหติ
ปญฺณินฺทฺริยสฺส อฺธิมตฺตตฺตา ทิฏฐิปปตฺโต โหติ เอวํ อิม ตโย

ปุคฺคลา ปฺลณฺณิณฺทริยสฺส วเสณ ทิฏฺฐิปปตฺตา โย จายํ ปุคฺคโล
สทฺธาธิมฺตฺโต โย จ กายสฺกฺขิ โย จ ทิฏฺฐิปปตฺโต เอวํ
สียา อิเม ตโย ปุคฺคลา สทฺธาธิมฺตฺตาปิ กายสฺกฺขีปิ ทิฏฺฐิปปตฺตาปิ
วตฺถวเสณ ปรียาเยน ฯ

โย จายํ ปุคฺคโล สทฺธาธิมฺตฺโต โย จ กายสฺกฺขิ โย จ
ทิฏฺฐิปปตฺโต อณฺโณ เยว สทฺธาธิมฺตฺโต อณฺโณ กายสฺกฺขิ
อณฺโณ ทิฏฺฐิปปตฺโต ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต สทฺธิณฺทริยํ อธิมตฺตํ
โหติ สทฺธิณฺทริยสฺส อธิมตฺตตฺตา สทฺธาธิมฺตฺโต โหติ ทฺกฺขโต
มนสิกโรโต สมานินฺทริยํ อธิมตฺตํ โหติ สมานินฺทริยสฺส อธิมตฺตตฺตา
กายสฺกฺขิ โหติ อนตฺตโต มนสิกโรโต ปฺลณฺณิณฺทริยํ
อธิมตฺตํ โหติ ปฺลณฺณิณฺทริยสฺส อธิมตฺตตฺตา ทิฏฺฐิปปตฺโต โหติ ฯ
โย จายํ ปุคฺคโล สทฺธาธิมฺตฺโต โย จ กายสฺกฺขิ โย จ ทิฏฺฐิปปตฺโต
เอวํ อิเม ตโย ปุคฺคลา อณฺโณ เยว สทฺธาธิมฺตฺโต
อณฺโณ กายสฺกฺขิ อณฺโณ ทิฏฺฐิปปตฺโต ฯ

[๔๕๓] อนิจฺจโต มนสิกโรโต สทฺธิณฺทริยํ อธิมตฺตํ โหติ
สทฺธิณฺทริยสฺส อธิมตฺตตฺตา โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏฺิลภติ เตน วุจฺจติ
สทฺธานุสारी จตฺตารินฺทริยานิ ตทฺนวยานิ โหนฺติ สหชาตปจฺจยา
โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนฺติ สทฺธิณฺทริยสฺส วเสณ จตฺนุนํ อินฺทริยานํ
ภาวนา โหติ เย หิ เกจิ สทฺธิณฺทริยสฺส วเสณ โสตาปตฺติมคฺคํ

ปฏิลภนฺติ สพฺเพ เต สทฺธานุสาริโน อนิจฺจโต มนสิกโรโต
สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ สทฺธินฺทฺริยสฺส อธิมตฺตตฺตา
โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกตํ โหติ เตน วุจฺจติ สทฺธาธิมตฺโต จตฺตาริณฺทฺริยานิ
ตทฺทวนานิ โหนฺติ สหชาตปจฺจยา โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนฺติ สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน จตฺตาริณฺทฺริยานิ ภาวิตานิ โหนฺติ
สุภาวิตานิ เข หิ เกจิ สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน โสตาปตฺติผลํ
สจฺฉิกตา สพฺเพ เต สทฺธาธิมตฺตา อนิจฺจโต มนสิกโรโต
สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ สทฺธินฺทฺริยสฺส อธิมตฺตตฺตา
สทฺทาคามิมคฺคํ ปฏิลภติ ฯเปฯ สทฺทาคามิผลํ สจฺฉิกตํ โหติ
อนาคามิมคฺคํ ปฏิลภติ อนาคามิผลํ สจฺฉิกตํ โหติ อรหตฺตมคฺคํ
ปฏิลภติ อรหตฺตผลํ ๑ สจฺฉิกตํ โหติ เตน วุจฺจติ สทฺธาธิมตฺโต
จตฺตาริณฺทฺริยานิ ตทฺทวนานิ โหนฺติ ฯเปฯ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ
สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน จตฺตาริณฺทฺริยานิ ภาวิตานิ โหนฺติ
สุภาวิตานิ เข หิ เกจิ สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน อรหตฺตํ สจฺฉิกตา ๒
สพฺเพ เต สทฺธาธิมตฺตา ฯ

[๔๕๔] ทุกฺขโต มนสิกโรโต สมาริณฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ
สมาริณฺทฺริยสฺส อธิมตฺตตฺตา โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏิลภติ เตน
วุจฺจติ กายสฺสขิ จตฺตาริณฺทฺริยานิ ตทฺทวนานิ โหนฺติ สหชาตปจฺจยา
โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา

#๑ ม. อรหตฺตํ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒ ม. สจฺฉิกตํ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ สมาธิฺนุทฺริยสุส วเสน จตฺนุํ
อินุทฺริยานํ ภาวนา โหติ เย หิ เกจิ สมาธิฺนุทฺริยสุส วเสน
โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏิลภฺนติ สพฺเพ เต กายสฺกฺขี ทฺกฺขโต
มนสิโกโรโต สมาธิฺนุทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ สมาธิฺนุทฺริยสุส อธิมตฺตตฺตา
โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกตํ โหติ ๑เป๑ สกทาคามิมคฺคํ
ปฏิลภฺติ สกทาคามิผลํ สจฺฉิกตํ โหติ อนาคามิมคฺคํ ปฏิลภฺติ
อนาคามิผลํ สจฺฉิกตํ โหติ อรหตฺตมคฺคํ ปฏิลภฺติ อรหตฺตผลํ
สจฺฉิกตํ โหติ เตน วุจฺจติ กายสฺกฺขี จตฺตาริฺนุทฺริยานิ ตทฺนุวยานิ
โหนดิ สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนดิ
นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ สมาธิฺนุทฺริยสุส
วเสน จตฺตาริฺนุทฺริยานิ ภาวิตานิ โหนดิ สุภาวิตานิ เย หิ เกจิ
สมาธิฺนุทฺริยสุส วเสน อรหตฺตํ สจฺฉิกตํ สพฺเพ เต กายสฺกฺขี ๑

[๔๕๕] อนตฺตโต มนสิโกโรโต ปญฺณิฺนุทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ
ปญฺณิฺนุทฺริยสุส อธิมตฺตตฺตา โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏิลภฺติ เตน
วุจฺจติ ฌมฺมานุสาริํ จตฺตาริฺนุทฺริยานิ ตทฺนุวยานิ โหนดิ ๑เป๑
สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปญฺณิฺนุทฺริยสุส วเสน จตฺนุํ
อินุทฺริยานํ ภาวนา โหติ เย หิ เกจิ ปญฺณิฺนุทฺริยสุส วเสน
โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏิลภฺติ สพฺเพ เต ฌมฺมานุสาริโน อนตฺตโต
มนสิโกโรโต ปญฺณิฺนุทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติ ปญฺณิฺนุทฺริยสุส อธิมตฺตตฺตา
โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกตํ โหติ เตน วุจฺจติ ทิฏฺฐิปปโต

จตุตทารินุทริยานิ ตทนวนยานิ โหนติ ฯเปฯ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนติ
ปฺลยฺณินุทริยสฺส วเสน จตุตทารินุทริยานิ ภาวิตานิ โหนติ สุภาวิตานิ
เย หิ เกจิ ปฺลยฺณินุทริยสฺส วเสน โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกตา
สพฺเพ เต ทิฏฺฐิปปตฺตา อนตฺตโต มนสิกโรโต ปฺลยฺณินุทริย
อฺธิมตฺตํ โหติ ปฺลยฺณินุทริยสฺส อฺธิมตฺตตฺตา สกทาคามิมคฺคํ
ปฏฺฐิตฺถิ ฯเปฯ สกทาคามิผลํ สจฺฉิกตํ โหติ อนาคามิมคฺคํ
ปฏฺฐิตฺถิ อนาคามิผลํ สจฺฉิกตํ โหติ อรหตฺตมคฺคํ ปฏฺฐิตฺถิ
อรหตฺตผลํ สจฺฉิกตํ โหติ เตน วุจฺจติ ทิฏฺฐิปปตฺโต จตุตทารินุทริยานิ
ตทนวนยานิ โหนติ สหชาตปจฺจยา โหนติ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนติ นิสฺสยปจฺจยา โหนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนติ
ปฺลยฺณินุทริยสฺส วเสน จตุตทารินุทริยานิ ภาวิตานิ โหนติ สุภาวิตานิ
เย หิ เกจิ ปฺลยฺณินุทริยสฺส วเสน อรหตฺตํ สจฺฉิกตา สพฺเพ เต
ทิฏฺฐิปปตฺตา ฯ

[๔๕๖] เย หิ เกจิ เนกขมฺมํ ๑ ภาวิตา วา ภาเวนฺติ วา
ภาวิสฺสนฺติ วา อธิคตา วา อธิคจฺจนฺติ วา อธิคมิสฺสนฺติ วา
ปตฺตา วา ปาปฺณนฺติ วา ปาปฺณิสฺสนฺติ วา ปฏฺฐิตทฺธา วา
ปฏฺฐิตภนฺติ วา ปฏฺฐิตภิสฺสนฺติ วา ปฏฺฐิตทฺธา วา ปฏฺฐิตชฺฉนฺติ วา
ปฏฺฐิตชฺฉิสฺสนฺติ วา สจฺฉิกตา วา สจฺฉิกโรนฺติ วา สจฺฉิกภิสฺสนฺติ
วา ผสฺสिता วา ผสฺสนฺติ วา ผสฺสิสฺสนฺติ วา วสิปปตฺตา
#๑ เนกขมฺมนฺติ วา ปาโใจ ฯ

วา ปาปฺพนฺติ วา ปาปฺณิสฺสนฺติ วา ปารมิปฺตฺตา วา
ปาปฺพนฺติ วา ปาปฺณิสฺสนฺติ วา เวสาร์ชฺชปฺตฺตา วา
ปาปฺพนฺติ วา ปาปฺณิสฺสนฺติ วา สพฺเพ เต สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน
สทฺธาธิมฺตฺตา สมာธินฺทฺริยสฺส วเสน กายสฺส กิ ปรณฺณินฺทฺริยสฺส
วเสน ทิฏฺฐิปฺตฺตา ฯ

[๔๕๖] เย หิ เกจิ อพฺยาปาทำ ฯเปฯ อาโลกสณฺณ
อวิกฺเขปํ ฌมฺมวตฺถานํ ฌานํ ปามุชฺชํ ปจฺมชฺฌานํ
ทฺตฺติชฺฌานํ ตตฺติชฺฌานํ จตฺตฺตฺชฺฌานํ อากาसानญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺตี
วิญฺญาณญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺตี อากิณฺจญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺตี
เนวสณฺณานาสณฺณญฺจายตฺนสฺมาปฺตฺตี อนิจฺจานุปฺสฺสนํ ทฺกฺขานุปฺสฺสนํ
อนตฺตานุปฺสฺสนํ นิพฺพิทานุปฺสฺสนํ วิราคานุปฺสฺสนํ
นิโรธานุปฺสฺสนํ ปฺภินิสฺสคฺคานุปฺสฺสนํ ขยานุปฺสฺสนํ วยานุปฺสฺสนํ
วิปริณามานุปฺสฺสนํ อนิมิตฺตานุปฺสฺสนํ อปฺปณฺหิตานุปฺสฺสนํ
สฺสญฺจตฺตานุปฺสฺสนํ อธิปฺลฺลาธมฺมวิปฺสฺสนํ ยถาภูตฌานทฺสฺสนํ
อาทินวานุปฺสฺสนํ ปฺภิสงฺขานุปฺสฺสนํ วิวฏฺฏฺณานุปฺสฺสนํ
โสตาปฺตฺติมคฺคํ สกทาคามิมคฺคํ อนาคามิมคฺคํ
อรหตฺตมคฺคํ ฯ

เย หิ เกจิ จตฺตาโร สติปฺภฺจฺจเน จตฺตาโร สมฺมปฺปฺชาน
จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ปฺลยฺจินฺทฺริยานิ ปฺลยฺจ พฺลานิ สตฺต โฟชฺฌนฺจ
อริยํ อฏฺฐงฺกิกํ มคฺคํ เย หิ เกจิ อฏฺฐ วิโมกฺเข ภาวิตา วา

ภาเวนฺตติ วา ภาวิสฺสณฺตติ วา อธิคฺคา วา อธิคฺคจฺจนฺตติ วา
อธิคฺคมิสฺสณฺตติ วา ปตฺตทา วา ปาปฺปนฺตติ วา ปาปฺปณฺตติ วา
ปฏฺฐิตทฺธา วา ปฏฺฐิตภฺนฺตติ วา ปฏฺฐิตภฺตติ วา ปฏฺฐิตทฺธา วา
ปฏฺฐิตวิชฺฌณฺตติ วา ปฏฺฐิตวิชฺฌณฺตติ วา สจฺจนิคฺคา วา สจฺจนิคฺคโรนฺตติ
วา สจฺจนิคฺคริสฺสณฺตติ วา ผสฺสิตฺตา วา ผสฺสิตฺตณฺตติ วา ผสฺสิตฺตนิสฺสณฺตติ วา
วสฺสิปฺตตฺตา วา ปาปฺปนฺตติ วา ปาปฺปณฺตติ วา ปารมฺมิปฺตตฺตา
วา ปาปฺปนฺตติ วา ปาปฺปณฺตติ วา เวสฺสารชฺชปฺตตฺตา วา
ปาปฺปนฺตติ วา ปาปฺปณฺตติ วา สพฺเพ เต สทฺธินฺทฺริยสฺส วสฺเสน
สทฺธธาธิมฺตฺตา สมารฺธินฺทฺริยสฺส วสฺเสน กายสกฺขี ปณฺณินฺทฺริยสฺส
วสฺเสน ทิฏฺฐิจิปฺตตฺตา ฯ

[๔๕๘] เย หิ เกจฺจ จตฺตโส ปฏฺฐิตสมภฺทา ปตฺตทา วา ปาปฺปนฺตติ
วา ปาปฺปณฺตติ วา ฯเปฯ สพฺเพ เต สทฺธินฺทฺริยสฺส วสฺเสน
สทฺธธาธิมฺตฺตา สมารฺธินฺทฺริยสฺส วสฺเสน กายสกฺขี ปณฺณินฺทฺริยสฺส
วสฺเสน ทิฏฺฐิจิปฺตตฺตา ฯ

เย หิ เกจฺจ ติสฺโส วิชฺชา ปฏฺฐิตทฺธา วา ปฏฺฐิตวิชฺฌณฺตติ วา
ปฏฺฐิตวิชฺฌณฺตติ วา ฯเปฯ สพฺเพ เต สทฺธินฺทฺริยสฺส วสฺเสน
สทฺธธาธิมฺตฺตา สมารฺธินฺทฺริยสฺส วสฺเสน กายสกฺขี ปณฺณินฺทฺริยสฺส
วสฺเสน ทิฏฺฐิจิปฺตตฺตา ฯ

เย หิ เกจฺจ ติสฺโส สิกฺขา สิกฺขิตฺตา วา สิกฺขณฺตติ วา สิกฺขิตฺตณฺตติ
วา สจฺจนิคฺคา วา สจฺจนิคฺคโรนฺตติ วา สจฺจนิคฺคริสฺสณฺตติ วา ผสฺสิตฺตา

วา ผสฺสนฺติ วา ผสฺสิสฺสนฺติ วา วสิปฺปตฺตา วา ปาปฺพนฺติ
วา ปาปฺณิสฺสนฺติ วา ปารมิปฺปตฺตา วา ปาปฺพนฺติ วา
ปาปฺณิสฺสนฺติ วา เวสารชฺชปฺปตฺตา วา ปาปฺพนฺติ วา
ปาปฺณิสฺสนฺติ วา สพฺเพ เต สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน สทฺธาธิมฺตฺตา
สมาธินฺทฺริยสฺส วเสน กายสกฺขี ปรณฺณินฺทฺริยสฺส วเสน ทิฏฺฐิปฺปตฺตา ฯ

เย หิ เกจิ ทฺกขฺมฺ ปฺริชานนฺติ สมฺทຍํ ปชฺชนฺติ นิโรธํ
สจฺฉิกโรนฺติ มคฺคํ ภาวณฺติ สพฺเพ เต สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน
สทฺธาธิมฺตฺตา สมาธินฺทฺริยสฺส วเสน กายสกฺขี ปรณฺณินฺทฺริยสฺส
วเสน ทิฏฺฐิปฺปตฺตา ฯ

[๔๕๕] กตฺติหากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ กตฺติหากาเรหิ
สจฺจานิ ปฏฺวิชฺฌติ ฯ จตฺตุหากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ
จตฺตุหากาเรหิ สจฺจานิ ปฏฺวิชฺฌติ ทฺกขฺสจฺจํ ปฺริณฺณปฏฺเวธํ
ปฏฺวิชฺฌติ สมฺทຍสจฺจํ ปหฺนปฺปฏิเวธํ ปฏฺวิชฺฌติ นิโรธสจฺจํ
สจฺฉิกิริยาปฏฺเวธํ ปฏฺวิชฺฌติ มคฺคสจฺจํ ภาวนาปฏฺเวธํ ปฏฺวิชฺฌติ
อิมฺเหหิ จตฺตุหากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ อิมฺเหหิ จตฺตุหากาเรหิ
สจฺจานิ ปฏฺวิชฺฌนฺโต สทฺธินฺทฺริยสฺส วเสน สทฺธาธิมฺตฺโต
สมาธินฺทฺริยสฺส วเสน กายสกฺขี ปรณฺณินฺทฺริยสฺส วเสน
ทิฏฺฐิปฺปตฺโต ฯ

กตฺติหากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ กตฺติหากาเรหิ สจฺจานิ

ปฏิวิษุฒิ ๑ นวหาคารเหิ สจจปปฏิเวโ โหติ นวหาคารเหิ
สจจานิ ปฏิวิษุฒิ ทุกขสจจํ ปริณญาปฏิเวโ ปฏิวิษุฒิ สมุทสจจํ
ปหานปปฏิเวโ ปฏิวิษุฒิ นิโรธสจจํ สจจิกิริยาปฏิเวโ
ปฏิวิษุฒิ มคคสจจํ ภาวนาปฏิเวโ ปฏิวิษุฒิ มคคสจจํ
ภาวนาปฏิเวโ จ สพพมมมานํ ปริณญาปฏิเวโ จ สพพสงขารานํ
ปหานปปฏิเวโ จ สพพกุสลานํ ภาวนาปฏิเวโ จ
จตุณฺํ มคคานํ สจจิกิริยาปฏิเวโ จ นิโรธสส อิเมหิ
นวหาคารเหิ สจจปปฏิเวโ โหติ อิเมหิ นวหาคารเหิ สจจานิ
ปฏิวิษุณฺโต สทฺธินฺทฺริยสส วเสน สทฺธาธิมุตฺโต สมาธินฺทฺริยสส
วเสน กายสกฺขิ ปณฺณินฺทฺริยสส วเสน ทิฏฺฐิปปตฺโต ๑

ทุกฺขิยภาณวารํ ๑

[๕๐๐] อนิจฺจโต มนสิกรโต ถถํ สงขารา อุปฺภฺจฺจนฺติ ทุกฺขโต
มนสิกรโต ถถํ สงขารา อุปฺภฺจฺจนฺติ อนตฺตโต มนสิกรโต
ถถํ สงขารา อุปฺภฺจฺจนฺติ ๑ อนิจฺจโต มนสิกรโต ขยโต สงขารา
อุปฺภฺจฺจนฺติ ทุกฺขโต มนสิกรโต ภยโต สงขารา อุปฺภฺจฺจนฺติ
อนตฺตโต มนสิกรโต สฺสยฺยโต สงขารา อุปฺภฺจฺจนฺติ ๑

อนิจฺจโต มนสิกรโต กิพฺพหฺลํ จิตฺตํ โหติ ทุกฺขโต มนสิกรโต
กิพฺพหฺลํ จิตฺตํ โหติ อนตฺตโต มนสิกรโต กิพฺพหฺลํ จิตฺตํ
โหติ ๑ อนิจฺจโต มนสิกรโต อธิโมกฺขพฺพหฺลํ โหติ ทุกฺขโต
มนสิกรโต ปสฺสทฺธิพฺพหฺลํ โหติ อนตฺตโต มนสิกรโต เวทพฺพหฺลํ

โหติ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกรโนโต อธิโมกฺขพหุโล กตมํ วิโมกฺขํ ปฏิลภติ
ทุกฺขโต มนสิกรโนโต ปสฺสทฺธิพหุโล กตมํ วิโมกฺขํ ปฏิลภติ
อนตฺตโต มนสิกรโนโต เวทพหุโล กตมํ วิโมกฺขํ ปฏิลภติ ฯ
อนิจฺจโต มนสิกรโนโต อธิโมกฺขพหุโล อนิมิตฺตวิโมกฺขํ ปฏิลภติ
ทุกฺขโต มนสิกรโนโต ปสฺสทฺธิพหุโล อปฺปณฺหิตวิโมกฺขํ ปฏิลภติ
อนตฺตโต มนสิกรโนโต เวทพหุโล สุลฺลตวิโมกฺขํ ปฏิลภติ ฯ

[๕๐๑] อนิจฺจโต มนสิกรโต อธิโมกฺขพหุสฺส กตโม
วิโมกฺโข อธิปเตโย โหติ ภาวนาย กติ วิโมกฺขา ตทนฺวยา
โหนติ สหชาติปจฺจยา โหนติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนติ นิสฺสยปจฺจยา
โหนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนติ เอกรสา โหนติ
เกนฺตฺเถน ภาวนา โภภาเวติ ฯ

ทุกฺขโต มนสิกรโต ปสฺสทฺธิพหุสฺส กตโม วิโมกฺโข
อธิปเตโย โหติ ภาวนาย กติ วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนติ
สหชาติปจฺจยา โหนติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนติ นิสฺสยปจฺจยา
โหนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนติ เอกรสา โหนติ เกนฺตฺเถน
ภาวนา โภภาเวติ ฯ

อนตฺตโต มนสิกรโต เวทพหุสฺส กตโม วิโมกฺโข อธิปเตโย
โหติ ภาวนาย กติ วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนติ สหชาติปจฺจยา
โหนติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนติ นิสฺสยปจฺจยา

โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ เกนตฺเถน
ภาวนา โโก ภาเวติ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกรโต อธิโมกฺขพหุลสฺส อนิมิตฺโต วิโมกฺโข
อาชิปเตยฺโย โหติ ภาวนาย เทว วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺวมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ
เอกรสฺสฺสเจน ภาวนา โย สมฺมาปฏฺิปนฺโน โส ภาเวติ นตฺถิ
มิจฺฉापฏฺิปนฺนสฺส วิโมกฺขภาวนา ฯ

ทุกฺขโต มนสิกรโต ปสฺสทฺธิพหุลสฺส อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข
อาชิปเตยฺโย โหติ ภาวนาย เทว วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺวมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ
เอกรสฺสฺสเจน ภาวนา โย สมฺมาปฏฺิปนฺโน โส ภาเวติ นตฺถิ
มิจฺฉापฏฺิปนฺนสฺส วิโมกฺขภาวนา ฯ

อนตฺตโต มนสิกรโต เวทพหุลสฺส สฺสณฺณโต วิโมกฺโข
อาชิปเตยฺโย โหติ ภาวนาย เทว วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺวมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ เอกรสฺสฺสเจน
ภาวนา โย สมฺมาปฏฺิปนฺโน โส ภาเวติ นตฺถิ มิจฺฉापฏฺิปนฺนสฺส
วิโมกฺขภาวนา ฯ

[๕๐๒] อนิจฺจโต มนสิกรโต อธิมกุขพหุลสฺส กตโม
วิโมกฺโข อธิปเตยฺโย โหติ ภาวนาย กติ วิโมกฺขา ตทนฺวยา
โหนติ สหชาติปจฺจยา โหนติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนติ นิสฺสยปจฺจยา
โหนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนติ เอกรสา โหนติ
เอกรสญฺเณน ภาวนา ปฏิเวธกาเล กตโม วิโมกฺโข อธิปเตยฺโย
โหติ ปฏิเวธาย กติ วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนติ สหชาติปจฺจยา
โหนติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนติ นิสฺสยปจฺจยา
โหนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนติ เอกรสา โหนติ เณตฺถเนน
ภาวนา เณตฺถเนน ปฏิเวธํ ฯ

ทุกฺขโต มนสิกรโต ปสฺสทฺธิพหุลสฺส กตโม วิโมกฺโข อธิปเตยฺโย
โหติ ภาวนาย กติ วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนติ
สหชาติปจฺจยา โหนติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนติ นิสฺสยปจฺจยา
โหนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนติ เอกรสา โหนติ เอกรสญฺเณน
ภาวนา ปฏิเวธกาเล กตโม วิโมกฺโข อธิปเตยฺโย โหติ
ปฏิเวธาย กติ วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนติ สหชาติปจฺจยา โหนติ
อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนติ นิสฺสยปจฺจยา โหนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
ปจฺจยา โหนติ เอกรสา โหนติ เณตฺถเนน ภาวนา เณตฺถเนน
ปฏิเวธํ ฯ

อนตฺตโต มนสิกรโต เวทพหุลสฺส กตโม วิโมกฺโข อธิปเตยฺโย
โหติ ภาวนาย กติ วิโมกฺขา ตทนฺวยา โหนติ สหชาติปจฺจยา

โหนดิ อณุมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ เอกรสฺสญฺเณ
ภาวนา ปฏิเวธกาเล กตโม วิโมกฺโข อธิปเตยฺโย โหติ
ปฏิเวธาย กติ วิโมกฺขา ตทณฺวยา โหนดิ สหชาตปจฺจยา โหนดิ
อณุมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนดิ เอกรสา โหนดิ เณตฺเถน ภาวนา เณตฺเถน
ปฏิเวโ ๑

อนิจฺจโต มนสิกรโต อธิโมกฺขพหุลสฺส อนิมิตฺโต วิโมกฺโข
อธิปเตยฺโย โหติ ภาวนาย เทว วิโมกฺขา ตทณฺวยา โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณุมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ
ปฏิเวธกาเลปิ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข อธิปเตยฺโย โหติ ปฏิเวธาย
เทว วิโมกฺขา ตทณฺวยา โหนดิ สหชาตปจฺจยา โหนดิ
อณุมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนดิ เอกรสา โหนดิ เอกรสฺสญฺเณ ภาวนา ทสฺสนญฺเณ
ปฏิเวโ เอว ปฏิวิฆฺณนฺโตปิ ภเวติ ภเวนฺโตปิ ปฏิวิฆฺตติ ๑

ทุกฺขโต มนสิกรโต ปสฺสทฺธิพหุลสฺส อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข
อธิปเตยฺโย โหติ ภาวนาย เทว วิโมกฺขา ตทณฺวยา โหนดิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณุมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ เอกรสา โหนดิ

ปฏิเวธกาเลปี อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข อธิปเตโย โหติ ปฏิเวธาย
เทว วิโมกฺขา ตทฺนวายา โหนฺติ สหชาติปจฺจยา โหนฺติ
อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนฺติ เอกรสฺยา โหนฺติ เอกรสฺสฺสฺสฺสฺส ภาวนา
ทสฺสฺสฺสฺสฺส ปฏิเวโธ เอว ปฏิวิชฺฌนฺโตปี ภาเวติ ภาเวนฺโตปี
ปฏิวิชฺฌติ ฯ

อนตฺตโต มนสิกรโต เวทพฺพหุสฺสฺสฺสฺส วิโมกฺโข อธิปเตโย
โหติ ภาวนาย เทว วิโมกฺขา ตทฺนวายา โหนฺติ
สหชาติปจฺจยา โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา
โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ เอกรสฺยา โหนฺติ ปฏิเวธกาเลปี
สฺสฺสฺสฺส วิโมกฺโข อธิปเตโย โหติ ปฏิเวธาย เทว
วิโมกฺขา ตทฺนวายา โหนฺติ สหชาติปจฺจยา โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ
เอกรสฺยา โหนฺติ เอกรสฺสฺสฺสฺส ภาวนา ทสฺสฺสฺสฺส ปฏิเวโธ
เอว ปฏิวิชฺฌนฺโตปี ภาเวติ ภาเวนฺโตปี ปฏิวิชฺฌติ ฯ

[๕๐๓] อนิจฺจโต มนสิกรโต กตโม วิโมกฺโข อธิมตฺโต
โหติ กตมวิโมกฺขสฺส อธิมตฺตตฺตา สทฺธาธิมตฺโต โหติ ทฺกฺขโต
มนสิกรโต กตโม วิโมกฺโข อธิมตฺโต โหติ กตมวิโมกฺขสฺส
อธิมตฺตตฺตา กายสฺสฺส โหติ อนตฺตโต มนสิกรโต กตโม
วิโมกฺโข อธิมตฺโต โหติ กตมวิโมกฺขสฺส อธิมตฺตตฺตา ทฺกฺจิปฺตฺโต

โหติ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกรโต อนิมิตฺโต วิโมกฺโข อธิมตฺโต โหติ
อนิมิตฺตวิโมกฺขสฺส อธิมตฺตตฺตา สทฺธาธิมตฺโต โหติ ทฺกฺขโต
มนสิกรโต อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข อธิมตฺโต โหติ อปฺปณฺหิตวิโมกฺขสฺส
อธิมตฺตตฺตา กายสฺกฺขิ โหติ อนตฺตโต มนสิกรโต
สฺลฺลตฺโต วิโมกฺโข อธิมตฺโต โหติ สฺลฺลตฺตวิโมกฺขสฺส อธิมตฺตตฺตา
ทฺกฺกฺขิปปตฺโต โหติ ฯ

[๕๐๔] สทฺทหนฺโต อธิมตฺโตติ สทฺธาธิมตฺโต ผุฏฺจตฺตา
สจฺฉิกโรตฺติติ กายสฺกฺขิ ทฺกฺกฺขตฺตา ปตฺโตติ ทฺกฺกฺขิปปตฺโต
สทฺทหนฺโต อธิมจฺจตฺติติ สทฺธาธิมตฺโต ฌานผสฺสํ ปจฺมํ ผุสฺติ
ปจฺฉา นิโรธํ นิพฺพานํ สจฺฉิกโรตฺติติ กายสฺกฺขิ ทฺกฺกฺขา สงฺขารา สฺโข
นิโรธติ ฌาณํ ๑ โหติ ทฺกฺกฺจํ วิทิตํ สจฺฉิกกํ ผุสฺสิตํ ปญฺญาชาติ
ทฺกฺกฺขิปปตฺโต ฯ

เย หิ เกจิ เนกฺขมฺมํ ภาวิตา วา ภาเวนฺติ วา ภาวิสฺสนฺติ
วา ฯเปฯ สพฺเพ เต อนิมิตฺตวิโมกฺขสฺส วเสน สทฺธาธิมตฺตา
อปฺปณฺหิตวิโมกฺขสฺส วเสน กายสฺกฺขิ สฺลฺลตฺตวิโมกฺขสฺส วเสน
ทฺกฺกฺขิปปตฺตา ฯ เย หิ เกจิ อพฺยาปาทำ ฯเปฯ อาโลกสฺลฺลํ
อวิกฺเขปํ ฯเปฯ ฯ

เย หิ เกจิ ทฺกฺกฺขํ ปรีชานนฺติ สมฺทຍํ ปชฺชนฺติ นิโรธํ
สจฺฉิกโรนฺติ มคฺคํ ภาเวนฺติ สพฺเพ เต อนิมิตฺตวิโมกฺขสฺส

#๑ ม. วิญญาตํ ฯ

วเสน สหุทธาธิมุตตา อปฺปณฺหิตวิโมกฺขสฺส วเสน กายสกฺขิ
สุลฺลตวิโมกฺขสฺส วเสน ทิฏฺฐิปปตฺตา ฯ

[๕๐๕] กตฺถากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ กตฺถากาเรหิ
สจฺจานิ ปฏฺวิชฺชติ ฯ จตฺถากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ จตฺถากาเรหิ
สจฺจานิ ปฏฺวิชฺชติ ทฺกฺขสจฺจํ ปริลฺลทาปฏฺเวธํ ปฏฺวิชฺชติ
สมุทฺทสจฺจํ ปหานปฺปฏิเวธํ ปฏฺวิชฺชติ นิโรธสจฺจํ
สจฺจกิริยาปฏฺเวธํ ปฏฺวิชฺชติ มคฺคสจฺจํ ภาวนาปฏฺเวธํ ปฏฺวิชฺชติ
อิมฺหิ จตฺถากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ อิมฺหิ
จตฺถากาเรหิ สจฺจานิ ปฏฺวิชฺชนฺโต อนิมิตฺตวิโมกฺขสฺส วเสน
สหุทธาธิมุตฺโต อปฺปณฺหิตวิโมกฺขสฺส วเสน กายสกฺขิ สุลฺลตวิโมกฺขสฺส
วเสน ทิฏฺฐิปปตฺโต ฯ

กตฺถากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ กตฺถากาเรหิ สจฺจานิ
ปฏฺวิชฺชติ ฯ นวทากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ โหติ นวทากาเรหิ
สจฺจานิ ปฏฺวิชฺชติ ทฺกฺขสจฺจํ ปริลฺลทาปฏฺเวธํ ปฏฺวิชฺชติ ฯเปฯ
สจฺจกิริยาปฏฺเวโ จ นิโรธสฺส อิมฺหิ นวทากาเรหิ สจฺจปฺปฏิเวโ
โหติ อิมฺหิ นวทากาเรหิ สจฺจานิ ปฏฺวิชฺชนฺโต อนิมิตฺตวิโมกฺขสฺส
วเสน สหุทธาธิมุตฺโต อปฺปณฺหิตวิโมกฺขสฺส วเสน
กายสกฺขิ สุลฺลตวิโมกฺขสฺส วเสน ทิฏฺฐิปปตฺโต ฯ

[๕๐๖] อนิจฺจโต มนสิกโรนฺโต กตฺเม ฐมฺเม ยถากุตฺ
ปชานาติ ๑ ปสฺสติ กถํ สมฺมาทสฺสนํ โหติ กถํ ตทฺนฺวเยน สพฺเพ
#๑ ม. ย. ชานาติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

สงขารรา อนิจฺจโต สุกฺกฺขา โหนฺติ กตฺถ กงฺขา ปหียติ ฯ

ทุกฺขโต มนสิกโรนฺโต กตฺเม ฌมฺเม ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสตี
กถํ สมฺมาทสฺสนํ โหตี กถํ ตทฺนฺวเยน สพฺเพ สงฺขารรา ทุกฺขโต
สुकฺกฺขา โหนฺติ กตฺถ กงฺขา ปหียติ ฯ

อนตฺตโต มนสิกโรนฺโต กตฺเม ฌมฺเม ยถาภูตํ ปชานาติ
ปสฺสตี กถํ สมฺมาทสฺสนํ โหตี กถํ ตทฺนฺวเยน สพฺเพ ฌมฺมา
อนตฺตโต สุกฺกฺขา โหนฺติ กตฺถ กงฺขา ปหียติ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกโรนฺโต นิमितฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสตี
เตน วุจฺจตี สมฺมาทสฺสนํ เอวํ ตทฺนฺวเยน สพฺเพ สงฺขารรา
อนิจฺจโต สุกฺกฺขา โหนฺติ เอตฺถ กงฺขา ปหียติ ฯ

ทุกฺขโต มนสิกโรนฺโต ปวตฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสตี เตน
วุจฺจตี สมฺมาทสฺสนํ เอวํ ตทฺนฺวเยน สพฺเพ สงฺขารรา ทุกฺขโต
สुकฺกฺขา โหนฺติ เอตฺถ กงฺขา ปหียติ ฯ

อนตฺตโต มนสิกโรนฺโต นิमितฺตญฺจ ปวตฺตญฺจ ยถาภูตํ
ปชานาติ ปสฺสตี เตน วุจฺจตี สมฺมาทสฺสนํ เอวํ ตทฺนฺวเยน สพฺเพ
ฌมฺมา อนตฺตโต สุกฺกฺขา โหนฺติ เอตฺถ กงฺขา ปหียติ ฯ

ขลฺยจฺ ยถาภูตํ ฌานํ ขลฺยจฺ สมฺมาทสฺสนํ ยา จ กงฺขาวิตรณํ
อิเม ฌมฺมา นานตฺตา ๑ เจว นานาพฺยญฺชนา จ อุทาหุ
เอกตฺตา ๒ พฺยญฺชนเมว นานนฺติ ฯ ขลฺยจฺ ยถาภูตํ ฌานํ ขลฺยจ
#๑ สී. นานตฺตา ฯ ๒ สී. เอกตฺตา ฯ

สมมาทสุสนํ ยา จ กงฺขาวิตรณา อิม ฌมฺมา เอกคฺคา
พฺยลฺลชนเมว นานํ ฯ

[๕๐๗] อนิจฺจโต มนสิกโรโต ก็ ภยโต อุปฺภูจฺจาติ ทฺกฺขโตค
มนสิกโรโต ก็ ภยโต อุปฺภูจฺจาติ อนตฺตโต มนสิกโรโต ก็ ภยโต
อุปฺภูจฺจาติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต นิमितฺตํ ภยโต อุปฺภูจฺจาติ
ทฺกฺขโต มนสิกโรโต ปวตฺตํ ภยโต อุปฺภูจฺจาติ อนตฺตโต
มนสิกโรโต นิमितฺตลฺลจ ปวตฺตลฺลจ ภยโต อุปฺภูจฺจาติ ฯ

ยา จ ภยตฺต
นิพฺพิทา อิม ฌมฺมา นานตฺตา เจว นานาพฺยลฺลชนา จ อุทาหุ
เอกคฺคา พฺยลฺลชนเมว นานนฺติ ฯ ยา จ ภยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ยลฺลจ อาทินเว ฌาณํ ยา จ นิพฺพิทา อิม ฌมฺมา เอกคฺคา
พฺยลฺลชนเมว นานํ ฯ

ยา จ อนตฺต
ฌมฺมา นานตฺตา เจว นานาพฺยลฺลชนา จ อุทาหุ เอกคฺคา
พฺยลฺลชนเมว นานนฺติ ฯ ยา จ อนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อิม ฌมฺมา เอกคฺคา พฺยลฺลชนเมว นานํ ฯ

[๕๐๘] อนิจฺจโต มนสิกโรโต ก็ ปฺภิสงฺขา ฌาณํ อุปฺปชฺชติ
ทฺกฺขโต มนสิกโรโต ก็ ปฺภิสงฺขา ฌาณํ อุปฺปชฺชติ อนตฺตโต
มนสิกโรโต ก็ ปฺภิสงฺขา ฌาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรโต
นิमितฺตํ ปฺภิสงฺขา ฌาณํ อุปฺปชฺชติ ทฺกฺขโต มนสิกโรโต

ปวตต์ ปฏิสงขา ฌาณ อุปฺปชฺชติ อนตฺตโต มนสิกรโต
นิमितฺตลจ ปวตฺตลจ ปฏิสงขา ฌาณ อุปฺปชฺชติ ฯ

ยา จ มุญฺจิตฺตมฺยตา ยา จ ปฏิสงขานุปฺสฺสนา ยา จ
สงฺขารุเปกฺขา อิม ฌมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยลฺลชฺนา จ อุทาหุ
เอกตฺถา พฺยลฺลชฺนเมว นานนฺติ ฯ ยา จ มุญฺจิตฺตมฺยตา ยา จ
ปฏิสงขานุปฺสฺสนา ยา จ สงฺขารุเปกฺขา อิม ฌมฺมา เอกตฺถา
พฺยลฺลชฺนเมว นานํ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกรโต กฺวโต จิตฺตํ ฐฏฺฐาติ กตฺถ จิตฺตํ
ปกฺขนฺนฺทติ ทฺกฺขโต มนสิกรโต กฺวโต จิตฺตํ ฐฏฺฐาติ กตฺถ จิตฺตํ
ปกฺขนฺนฺทติ อนตฺตโต มนสิกรโต กฺวโต จิตฺตํ ฐฏฺฐาติ กตฺถ
จิตฺตํ ปกฺขนฺนฺทติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกรโต นิमितฺตา จิตฺตํ ฐฏฺฐาติ
อนิมิตฺเต จิตฺตํ ปกฺขนฺนฺทติ ทฺกฺขโต มนสิกรโต ปวตฺตา จิตฺตํ
ฐฏฺฐาติ อปฺปวตฺเต จิตฺตํ ปกฺขนฺนฺทติ อนตฺตโต มนสิกรโต
นิमितฺตา จ ปวตฺตา จ จิตฺตํ ฐฏฺฐาติ อนิมิตฺเต อปฺปวตฺเต
นิโรชนิพฺพานชาตฺถยา จิตฺตํ ปกฺขนฺนฺทติ ฯ

ยา จ พหิทฺฐาฐฏฺฐานวิวฏฺฐเน ปฺลลฺลา เย จ โคตฺรฐมฺมา
อิม ฌมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยลฺลชฺนา จ อุทาหุ เอกตฺถา
พฺยลฺลชฺนเมว นานนฺติ ฯ ยา จ พหิทฺฐาฐฏฺฐานวิวฏฺฐเน ปฺลลฺลา
เย จ โคตฺรฐมฺมา อิม ฌมฺมา เอกตฺถา พฺยลฺลชฺนเมว
นานํ ฯ

อนิจฺจโต มนสิกรโณโต กตมวิโมกฺเขน วิมุจฺจติ ทฺกฺขโต
มนสิกรโณโต กตมวิโมกฺเขน วิมุจฺจติ อนตฺตโต มนสิกรโณโต
กตมวิโมกฺเขน วิมุจฺจติ ฯ อนิจฺจโต มนสิกรโณโต อนิมิตฺตวิโมกฺเขน
วิมุจฺจติ ทฺกฺขโต มนสิกรโณโต อปฺปณฺหิตวิโมกฺเขน
วิมุจฺจติ อนตฺตโต มนสิกรโณโต สฺสยฺยตวิโมกฺเขน วิมุจฺจติ ฯ

ยา จ ทฺกฺกโตะวฺจ
อิม ฆมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยณฺชนา จ อุทาหุ เอกตฺถา
พฺยณฺชนเมว นานนฺติ ฯ ยา จ ทฺกฺกโตะวฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ยลฺจ มคฺเค ฉานฺตี อิม ฆมฺมา เอกตฺถา พฺยณฺชนเมว
นानนฺติ ๑ ฯ

[๕๐๕] กติหาคารฺหิ ตโย วิโมกฺขา นานาขณฺ ๒ โหนฺติ
กติหาคารฺหิ ตโย วิโมกฺขา เอกกฺขณฺ โหนฺติ ฯ จตฺตหาคารฺหิ ตโย
วิโมกฺขา นานาขณฺ โหนฺติ สตฺตหาคารฺหิ ตโย วิโมกฺขา
เอกกฺขณฺ โหนฺติ ฯ

กตเมหิ จตฺตหาคารฺหิ ตโย วิโมกฺขา นานาขณฺ โหนฺติ
อาธิปเตยฺยญฺเจน อธิญฺจ
นยฺยานญฺเจน ฯ

กถิ อาธิปเตยฺยญฺเจน ตโย วิโมกฺขา นานาขณฺ โหนฺติ ฯ
อนิจฺจโต มนสิกรโโรโต อนิมิตฺโต วิโมกฺโข อาธิปเตยฺโย โหติ
ทฺกฺขโต มนสิกรโโรโต อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข อาธิปเตยฺโย โหติ
อนตฺตโต มนสิกรโโรโต สฺสยฺยโต วิโมกฺโข อาธิปเตยฺโย โหติ

#๑ ม. นานํ ฯ ๒ ม. ย. นานากฺขณฺ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

เอว อธิปัตเตยฺยภูเจน ตโย วิโมกฺขา นานาขณ โหนติ ฯ

กถ อธิภูจฺจานภูเจน ตโย วิโมกฺขา นานาขณ โหนติ ฯ
อนิจฺจโต มนสิกรโนโต อนิมิตฺตวิโมกฺขสฺส วเสน จิตฺตํ อธิภูจฺจติ
ทุกฺขโต มนสิกรโนโต อปฺปณฺหิตวิโมกฺขสฺส วเสน จิตฺตํ
อธิภูจฺจติ อนตฺตโต มนสิกรโนโต สฺสยฺยตฺตวิโมกฺขสฺส วเสน จิตฺตํ
อธิภูจฺจติ เอว อธิภูจฺจานภูเจน ตโย วิโมกฺขา นานาขณ
โหนติ ฯ

กถ อภินิหารภูเจน ตโย วิโมกฺขา นานาขณ โหนติ ฯ
อนิจฺจโต มนสิกรโนโต อนิมิตฺตวิโมกฺขสฺส วเสน จิตฺตํ อภินิหฺรติ
ทุกฺขโต มนสิกรโนโต อปฺปณฺหิตวิโมกฺขสฺส วเสน จิตฺตํ อภินิหฺรติ
อนตฺตโต มนสิกรโนโต สฺสยฺยตฺตวิโมกฺขสฺส วเสน จิตฺตํ อภินิหฺรติ
เอว อภินิหารภูเจน ตโย วิโมกฺขา นานาขณ โหนติ ฯ

กถ นิยฺยานภูเจน ตโย วิโมกฺขา นานาขณ โหนติ ฯ
อนิจฺจโต มนสิกรโนโต อนิมิตฺตวิโมกฺขสฺส วเสน นิโรธํ นิพฺพานํ
นियฺยาติ ทุกฺขโต มนสิกรโนโต อปฺปณฺหิตวิโมกฺขสฺส วเสน
นิโรธํ นิพฺพานํ นิยฺยาติ อนตฺตโต มนสิกรโนโต สฺสยฺยตฺตวิโมกฺขสฺส
วเสน นิโรธํ นิพฺพานํ นิยฺยาติ เอว นิยฺยานภูเจน
ตโย วิโมกฺขา นานาขณ โหนติ อิมฺหิ จตฺตหากาเรหิ ตโย
วิโมกฺขา นานาขณ โหนติ ฯ

[๕๑๐] กตเมหิ สุตตหากาเรหิ ตโย วิโมกฺขา เอกกฺขณ

โหนดิ สโมธานญฺเณ อธิคมญฺเณ ปฏิลาภญฺเณ ปฏิเวธญฺเณ
สจฺฉิกิริยญฺเณ ผสฺสนญฺเณ อภิสมยญฺเณ ฯ

กถํ สโมธานญฺเณ อธิคมญฺเณ ปฏิลาภญฺเณ ปฏิเวธญฺเณ
สจฺฉิกิริยญฺเณ ผสฺสนญฺเณ อภิสมยญฺเณ ตโย วิโมกฺขา
เอกกฺขณเ โหนดิ ฯ อนิจฺจโต มนสิกโรนฺโต นิमितฺตา มุจฺฉิตฺติ
อนิมิตฺโต วิโมกฺโข ยโต มุจฺฉติ ตตฺถ น ปณฺทิตฺติ อปฺปณฺหิตโต
วิโมกฺโข ยตฺถ น ปณฺทิตฺติ เตน สุลฺลิตฺติ สุลฺลิตโต วิโมกฺโข
เยน สุลฺลิตฺเตน นิमितฺเตน อนิมิตฺตํ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข เอวํ
สโมธานญฺเณ อธิคมญฺเณ ปฏิลาภญฺเณ ปฏิเวธญฺเณ สจฺฉิกิริยญฺเณ
ผสฺสนญฺเณ อภิสมยญฺเณ ตโย วิโมกฺขา เอกกฺขณเ โหนดิ
ทุกฺขโต มนสิกโรนฺโต ปณฺธิยา มุจฺฉิตฺติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข
ยตฺถ น ปณฺทิตฺติ เตน สุลฺลิตฺติ สุลฺลิตโต วิโมกฺโข เยน
สุลฺลิตฺเตน นิमितฺเตน อนิมิตฺตํ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข เยน นิमितฺเตน
อนิมิตฺโต ตตฺถ น ปณฺทิตฺติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข เอวํ สโมธานญฺเณ
อธิคมญฺเณ ปฏิลาภญฺเณ ปฏิเวธญฺเณ สจฺฉิกิริยญฺเณ
ผสฺสนญฺเณ อภิสมยญฺเณ ตโย วิโมกฺขา เอกกฺขณเ โหนดิ
อนตฺตโต มนสิกโรนฺโต อภินิเวสา มุจฺฉิตฺติ สุลฺลิตโต วิโมกฺโข
เยน สุลฺลิตฺเตน นิमितฺเตน อนิมิตฺตํ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข เยน
นิमितฺเตน อนิมิตฺโต ตตฺถ น ปณฺทิตฺติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข
ยตฺถ น ปณฺทิตฺติ เตน สุลฺลิตฺติ สุลฺลิตโต วิโมกฺโข เอวํ สโมธานญฺเณ

อริคมกฺขเณ ปฏิลาภกฺขเณ ปฏิเวธกฺขเณ สจฺฉิกิริยกฺขเณ
ผสฺสณกฺขเณ อภิสมยกฺขเณ ตโย วิโมกฺขา เอกกฺขเณ โหณฺติ
อิมหิ สุตฺตหากาเรหิ ตโย วิโมกฺขา เอกกฺขเณ โหณฺติ ฯ

[๕๑๑] อตฺถิ วิโมกฺโข อตฺถิ มฺหํ อตฺถิ วิโมกฺขมฺหํ
อตฺถิ วิโมกฺขปจฺจนีกํ อตฺถิ วิโมกฺขานุโลมํ อตฺถิ วิโมกฺขวิวฺชฺชโณ
อตฺถิ วิโมกฺขภาวนา อตฺถิ วิโมกฺขปฺปปฏิปฺปสฺสทฺธิ ฯ

กตโม วิโมกฺโข ฯ สุลฺลโต วิโมกฺโข อนิมิตฺโต วิโมกฺโข
อปฺปณฺหิตो วิโมกฺโข ฯ

กตโม สุลฺลโต วิโมกฺโข ฯ อนิจฺจานุสฺสนาถาณํ นิจฺจโต
อภินิเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข ทุกฺขานุสฺสนาถาณํ
สุขโต อภินิเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข อนตฺตานุสฺสนาถาณํ
อตฺตโต อภินิเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข นิพฺพิทานุสฺสนาถาณํ
นนฺทียา อภินิเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข
วिरากานุสฺสนาถาณํ รากโต อภินิเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต
วิโมกฺโข นิโรธานุสฺสนาถาณํ สมุทฺยโต อภินิเวสา มุจฺจตีติ
สุลฺลโต วิโมกฺโข ปฏฺฐินิสฺสคฺคานุสฺสนาถาณํ อาทานโต อภินิเวสา
มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข อนิมิตฺตานุสฺสนาถาณํ นิमितฺตโต
อภินิเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข อปฺปณฺหิตานุสฺสนาถาณํ
ปณฺธิยา อภินิเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข สุลฺลตานุสฺสนาถาณํ
สพฺพาภินิเวเสหิ มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข

รูป อนิจจานุปัสสนาญาณ นิจโต อภินเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต
วิโมกฺโข ฯเปฯ รูป สุลฺลตานุปัสสนาญาณ สพุพาทินิเวเสหิ
มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข เวทนาย สลฺลนย สงฺขารesu
วิญฺญาณ จกฺขุสมิ ฯเปฯ ชรามรณ อนิจจานุปัสสนาญาณ
นิจโต อภินเวสา มุจฺจตีติ สุลฺลโต วิโมกฺโข ฯเปฯ ชรามรณ
สุลฺลตานุปัสสนาญาณ สพุพาทินิเวเสหิ มุจฺจตีติ สุลฺลโต
วิโมกฺโข อัย สุลฺลโต วิโมกฺโข ฯ

[๕๑๒] กตโม อนิมิตฺโต วิโมกฺโข ฯ อนิจจานุปัสสนาญาณ
นิจโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข ทุกฺขานุปัสสนาญาณ
สุขโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข อนตฺตานุปัสสนาญาณ
อตฺตโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข
นิพพิทานุปัสสนาญาณ นนฺทียา นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต
วิโมกฺโข วิราคานุปัสสนาญาณ รากโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต
วิโมกฺโข นิโรธานุปัสสนาญาณ สมุทยโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต
วิโมกฺโข ปฏินิสฺสคฺคานุปัสสนาญาณ อาทานโต นิมิตฺตา
มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข อนิมิตฺตานุปัสสนาญาณ สพุพนิมิตฺเตหิ
มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข อปฺปณฺหิตานุปัสสนาญาณ
ปณฺธิยา นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข สุลฺลตานุปัสสนาญาณ
อภินเวสโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข
รูป อนิจจานุปัสสนาญาณ นิจโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต

วิโมกฺโข ฯเปฯ รูป อนิมิตฺตานุปัสสนาภาณํ สพฺพนิมิตฺเตหิ
 มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข รูป อปฺปณฺหิตานุปัสสนาภาณํ
 ปณฺธิยา นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข รูป สุลฺลตานุปัสสนาภาณํ
 อภินเวสโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข
 เวทนาย สลฺลนาย สงฺขารesu วิญฺญาเณ จกฺขุสมิ ฯเปฯ
 ชรามรเณ อนิจฺจานุปัสสนาภาณํ นิจฺจโต มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต
 วิโมกฺโข ฯเปฯ ชรามรเณ อนิมิตฺตานุปัสสนาภาณํ สพฺพนิมิตฺเตหิ
 มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข ชรามรเณ อปฺปณฺหิตานุปัสสนาภาณํ
 ปณฺธิยา นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต วิโมกฺโข ชรามรเณ
 สุลฺลตานุปัสสนาภาณํ อภินเวสโต นิมิตฺตา มุจฺจตีติ อนิมิตฺโต
 วิโมกฺโข อโย อนิมิตฺโต วิโมกฺโข ฯ

[๕๑๓] กตโม อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข ฯ อนิจฺจานุปัสสนาภาณํ
 นิจฺจโต ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข ทุกฺขานุปัสสนาภาณํ
 สุขโต ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข
 อนตฺตานุปัสสนาภาณํ อตฺตโต ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต
 วิโมกฺโข นิพฺพิทานุปัสสนาภาณํ นนฺทียา ปณฺธิยา มุจฺจตีติ
 อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข วิราคานุปัสสนาภาณํ รากโต ปณฺธิยา
 มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข นิโรธานุปัสสนาภาณํ สมุทฺยโต
 ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข ปฏฺฐินิสฺสคฺคานุปัสสนาภาณํ
 อาทานโต ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข

อนิมิตฺตทานุสฺสนาถาณํ นิमितฺตโต ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต
 วิโมกฺโข อปฺปณฺหิตทานุสฺสนาถาณํ สพฺพปณฺธิฮี มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต
 วิโมกฺโข สุลฺลทานุสฺสนาถาณํ อภินิเวสโต ปณฺธิยา
 มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข รูปे อนิจฺจทานุสฺสนาถาณํ
 ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข ๆเป ๆ รูปे อปฺปณฺหิตทานุสฺสนาถาณํ
 สพฺพปณฺธิฮี มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข
 รูปे สุลฺลทานุสฺสนาถาณํ อภินิเวสโต ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต
 วิโมกฺโข เวทนาย สลฺลยา สขฺขารสฺสุ วิญฺญาเณ
 จกฺขุสฺมึ ๆเป ๆ ชรามรเณ อนิจฺจทานุสฺสนาถาณํ นิจฺจโต
 ปณฺธิยา มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข ๆเป ๆ ชรามรเณ
 อปฺปณฺหิตทานุสฺสนาถาณํ สพฺพปณฺธิฮี มุจฺจตีติ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข
 ชรามรเณ สุลฺลทานุสฺสนาถาณํ อภินิเวสโต ปณฺธิยา มุจฺจตีติ
 อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข อํ อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข ๆ

[๕๑๔] กตมํ มุขํ ๆ เย ตตฺถ ชาตา อนวชฺชา กุสลา โปธิปฺกฺขิยา
 ฌมฺมา อิทํ มุขํ ๆ

กตมํ วิโมกฺขมุขํ ๆ ยํ เตสฺสเนตฺสํ ฌมฺมานํ อารมฺมณํ นิโรโธ
 นิพฺพานํ อิทํ วิโมกฺขมุขํ ๆ

กตมํ วิโมกฺขปจฺจนีกํ ๆ ตีณิ อกุสฺลมฺูลานิ วิโมกฺขปจฺจนีกานิ
 ตีณิ ทุจฺจริตานิ วิโมกฺขปจฺจนีกานิ สพฺเพปิ อกุสลา ฌมฺมา
 วิโมกฺขปจฺจนีกา อิทํ วิโมกฺขปจฺจนีกํ ๆ

กตมํ วิโมกฺขานุโลมํ ฯ ตีณิ กุสลมุลานิ วิโมกฺขานุโลมานิ
ตีณิ สุจฺริตานิ วิโมกฺขานุโลมานิ สพฺเพปิ กุสลา ฐมฺมา
วิโมกฺขานุโลมา อิทํ วิโมกฺขานุโลมํ ฯ

[๕๑๕] กตโม วิโมกฺขวิวิญฺญู ๑ สลฺยาวิวิญฺญู เจโตวิวิญฺญู
จิตฺตวิวิญฺญู ฌานวิวิญฺญู วิโมกฺขวิวิญฺญู สจฺจวิวิญฺญู สลฺยชานนุโต
วิวิญฺญูตีติ สลฺยาวิวิญฺญู เจตยนุโต วิวิญฺญูตีติ เจโตวิวิญฺญู
วิชานนุโต วิวิญฺญูตีติ จิตฺตวิวิญฺญู ฌานํ กโรนุโต
วิวิญฺญูตีติ ฌานวิวิญฺญู ไวสสชชฺชนุโต วิวิญฺญูตีติ วิโมกฺขวิวิญฺญู
ตถญฺเ ๑ วิวิญฺญูตีติ สจฺจวิวิญฺญู ยตถ สลฺยาวิวิญฺญู ตตถ
เจโตวิวิญฺญู ยตถ เจโตวิวิญฺญู ตตถ สลฺยาวิวิญฺญู ยตถ
สลฺยาวิวิญฺญู เจโตวิวิญฺญู ตตถ จิตฺตวิวิญฺญู ยตถ จิตฺตวิวิญฺญู
ตตถ สลฺยาวิวิญฺญู เจโตวิวิญฺญู ยตถ สลฺยาวิวิญฺญู
เจโตวิวิญฺญู จิตฺตวิวิญฺญู ตตถ ฌานวิวิญฺญู ยตถ ฌานวิวิญฺญู
ตตถ สลฺยาวิวิญฺญู เจโตวิวิญฺญู จิตฺตวิวิญฺญู ยตถ
สลฺยาวิวิญฺญู เจโตวิวิญฺญู จิตฺตวิวิญฺญู ฌานวิวิญฺญู ตตถ
วิโมกฺขวิวิญฺญู ยตถ วิโมกฺขวิวิญฺญู ตตถ สลฺยาวิวิญฺญู เจโตวิวิญฺญู
จิตฺตวิวิญฺญู ฌานวิวิญฺญู ยตถ สลฺยาวิวิญฺญู เจโตวิวิญฺญู
จิตฺตวิวิญฺญู ฌานวิวิญฺญู วิโมกฺขวิวิญฺญู ตตถ สจฺจวิวิญฺญู
ยตถ สจฺจวิวิญฺญู ตตถ สลฺยาวิวิญฺญู เจโตวิวิญฺญู
จิตฺตวิวิญฺญู ฌานวิวิญฺญู วิโมกฺขวิวิญฺญู อหํ วิโมกฺขวิวิญฺญู ฯ

#๑ ม. ย. ตถญฺเฐน ฯ

[๕๑๖] กตมา วิโมกฺขภาวนา ฯ ปจฺมชฺฌานสฺส อาเสวนา
ภาวนา พหุลีกมฺมํ ทฺตยชฺฌานสฺส อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ
ตฺตยชฺฌานสฺส อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ จตุตฺถชฺฌานสฺส
อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ อากาसानญฺจายตนสฺมาปตฺติยา
อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ วิญฺญาณญฺจายตนสฺมาปตฺติยา
อาภิกฺขญฺจายตนสฺมาปตฺติยา เนวสญฺยานาสญฺจายตนสฺมาปตฺติยา
อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ โสตาปตฺติมคฺคสฺส อาเสวนา
ภาวนา พหุลีกมฺมํ สกทาคามิมคฺคสฺส อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ
อนาคามิมคฺคสฺส ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคสฺส อาเสวนา ภาวนา
พหุลีกมฺมํ อัย วิโมกฺขภาวนา ฯ

กตมา วิโมกฺขปฺปฏฺิปปสฺสทฺธิ ฯ ปจฺมชฺฌานสฺส ปฏฺิลาโก วา
วิปาโก วา ทฺตยชฺฌานสฺส ปฏฺิลาโก วา วิปาโก วา ตฺตยชฺฌานสฺส
ฯเปฯ จตุตฺถชฺฌานสฺส อากาसानญฺจายตนสฺมาปตฺติยา
วิญฺญาณญฺจายตนสฺมาปตฺติยา อาภิกฺขญฺจายตนสฺมาปตฺติยา
เนวสญฺยานาสญฺจายตนสฺมาปตฺติยา ปฏฺิลาโก วา วิปาโก วา
โสตาปตฺติมคฺคสฺส โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิมคฺคสฺส สกทาคามิผลํ
อนาคามิมคฺคสฺส อนาคามิผลํ อรหตฺตมคฺคสฺส อรหตฺตผลํ
อัย วิโมกฺขปฺปฏฺิปปสฺสทฺธิติ ฯ

ตฺตยภาณวาริ ฯ

วิโมกฺขกถา ฯ

มหาวุคฺเช คตฺติกา

[๕๑๗] คตฺติสมุปฺตฺติยา ฅาณสมุปฺยฺตฺเต กตฺนํ เหตุํ ปจฺจยา
อุปฺตฺติ โหติ ขตฺติยมหาสาลาณํ พุราหุณฺณมหาสาลาณํ กหปฺติมหาสาลาณํ
กามาจฺจราณํ เทวานํ ฅาณสมุปฺยฺตฺเต กตฺนํ เหตุํ
ปจฺจยา อุปฺตฺติ โหติ รูปาจฺจราณํ เทวานํ กตฺนํ เหตุํ
ปจฺจยา อุปฺตฺติ โหติ อรูปาจฺจราณํ เทวานํ กตฺนํ เหตุํ ปจฺจยา
อุปฺตฺติ โหติ ฯ คตฺติสมุปฺตฺติยา ฅาณสมุปฺยฺตฺเต อฏฺฐนฺนํ เหตุํ
ปจฺจยา อุปฺตฺติ โหติ ขตฺติยมหาสาลาณํ พุราหุณฺณมหาสาลาณํ
กหปฺติมหาสาลาณํ กามาจฺจราณํ เทวานํ ฅาณสมุปฺยฺตฺเต อฏฺฐนฺนํ
เหตุํ ปจฺจยา อุปฺตฺติ โหติ รูปาจฺจราณํ เทวานํ อฏฺฐนฺนํ
เหตุํ ปจฺจยา อุปฺตฺติ โหติ อรูปาจฺจราณํ เทวานํ อฏฺฐนฺนํ
เหตุํ ปจฺจยา อุปฺตฺติ โหติ ฯ

[๕๑๘] คตฺติสมุปฺตฺติยา ฅาณสมุปฺยฺตฺเต กตฺเมสํ อฏฺฐนฺนํ
เหตุํ ปจฺจยา อุปฺตฺติ โหติ ฯ กุสลกมฺมสฺส ชวนกฺขณฺเต ตโย เหตุ
กุสลา ตสฺมี ขณฺ ชาติเจตฺตนา ย สหชาติปจฺจยา โหนฺติ เตน
วุจฺจติ กุสลมฺมูลปจฺจยาปี สงฺขารา นิกฺกนฺติกฺขณฺเต เทว เหตุ อกุสลา
ตสฺมี ขณฺ ชาติเจตฺตนา ย สหชาติปจฺจยา โหนฺติ เตน วุจฺจติ
อกุสลมฺมูลปจฺจยาปี สงฺขารา ปฏฺฐนฺนํกฺขณฺเต ตโย เหตุ อพฺยากตา
ตสฺมี ขณฺ ชาติเจตฺตนา ย สหชาติปจฺจยา โหนฺติ เตน วุจฺจติ

นามรูปปัจจัยาปี วิญญาณ วิญญาณปัจจัยาปี นามรูป ปัจีสนธิกขณ
ปลยจกขนธา สหชาติปัจจัยา โหนติ อลยมมลยปัจจัยา
โหนติ นิสสยปัจจัยา โหนติ วิปยุตตปัจจัยา โหนติ
ปฏิสนธิกขณ จตตารอ มหาภูตา สหชาติปัจจัยา โหนติ อลยมมลยปัจจัยา
โหนติ นิสสยปัจจัยา โหนติ ปฏิสนธิกขณ
ตโย ชีวิตสงขารธา สหชาติปัจจัยา โหนติ อลยมมลยปัจจัยา
โหนติ นิสสยปัจจัยา โหนติ วิปยุตตปัจจัยา โหนติ ปฏิสนธิกขณ
นามลจ รูปลจ สหชาติปัจจัยา โหนติ อลยมมลยปัจจัยา
โหนติ นิสสยปัจจัยา โหนติ วิปยุตตปัจจัยา โหนติ
ปฏิสนธิกขณ อิม จุททส ฐมมา สหชาติปัจจัยา โหนติ อลยมมลยปัจจัยา
โหนติ นิสสยปัจจัยา โหนติ วิปยุตตปัจจัยา
โหนติ ปฏิสนธิกขณ จตตารอ ขนธา อรูปโน สหชาติปัจจัยา
โหนติ อลยมมลยปัจจัยา โหนติ นิสสยปัจจัยา โหนติ สมปยุตตปัจจัยา
โหนติ ปฏิสนธิกขณ ปลยจินุทริยานิ สหชาติปัจจัยา
โหนติ อลยมมลยปัจจัยา โหนติ นิสสยปัจจัยา
โหนติ สมปยุตตปัจจัยา โหนติ ปฏิสนธิกขณ ตโย เหตุ สหชาติปัจจัยา
โหนติ อลยมมลยปัจจัยา โหนติ นิสสยปัจจัยา
โหนติ สมปยุตตปัจจัยา โหนติ ปฏิสนธิกขณ นามลจ
วิญญาณลจ สหชาติปัจจัยา โหนติ อลยมมลยปัจจัยา โหนติ
นิสสยปัจจัยา โหนติ สมปยุตตปัจจัยา โหนติ ปฏิสนธิกขณ

อิมะ จุททส ฐมา สหชาติปัจจยา โหนติ อลฺลมณฺณปัจจยา
โหนติ นิสฺสยปัจจยา โหนติ สมฺปยุตฺตปัจจยา โหนติ ปฏิสนฺธิกฺขณ
อิมะ อฏฺฐวิสฺติ ฐมา สหชาติปัจจยา โหนติ อลฺลมณฺณปัจจยา
โหนติ นิสฺสยปัจจยา โหนติ วิปฺปยุตฺตปัจจยา
โหนติ คตฺติสมฺปตฺติยา ฌาณสมฺปยุตฺเต อิมสฺส อฏฺฐนฺนํ เหตุํ
ปัจจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ

[๕๑๕] ขตฺติยมหาสาลาณํ พุราหุณฺณมหาสาลาณํ คหปฺติมหาสาลาณํ
กามาจรานํ เทวานํ ฌาณสมฺปยุตฺเต กตฺเมสฺส อฏฺฐนฺนํ
เหตุํ ปัจจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ กุสลกมฺมสฺส ชวนกฺขณ ตโย
เหตุ กุสลา ตสฺมี ขณ ชาติเจตนา ย สหชาติปัจจยา โหนติ
เตน วุจฺจติ กุสลมฺูลปัจจยาปิ สงฺขารา นิกฺกนฺติกฺขณ เทว เหตุ
อกุสลา ตสฺมี ขณ ชาติเจตนา ย สหชาติปัจจยา โหนติ เตน
วุจฺจติ อกุสลมฺูลปัจจยาปิ สงฺขารา ปฏิสนฺธิกฺขณ ตโย เหตุ
อพฺยากตา ตสฺมี ขณ ชาติเจตนา ย สหชาติปัจจยา โหนติ เตน
วุจฺจติ นามรูปปัจจยาปิ วิญฺญาณํ วิญฺญาณปัจจยาปิ นามรูปํ
ปฏิสนฺธิกฺขณ ปรณฺจกฺขณฺธา สหชาติปัจจยา โหนติ อลฺลมณฺณปัจจยา
โหนติ นิสฺสยปัจจยา โหนติ วิปฺปยุตฺตปัจจยา โหนติ
ปฏิสนฺธิกฺขณ จตฺตาโร มหาภูตา สหชาติปัจจยา โหนติ อลฺลมณฺณปัจจยา
โหนติ นิสฺสยปัจจยา โหนติ ปฏิสนฺธิกฺขณ ตโย
ชีวิทสงฺขารา สหชาติปัจจยา โหนติ อลฺลมณฺณปัจจยา โหนติ

นิสฺสยปจฺจยา โหฺนติ วิปฺยุตฺตปจฺจยา โหฺนติ ปฏิสฺนธิกฺขณฺเ
นามลฺลจ รุปลฺลจ สหชาตปจฺจยา โหฺนติ อลฺลมมฺลลปจฺจยา
โหฺนติ นิสฺสยปจฺจยา โหฺนติ วิปฺยุตฺตปจฺจยา โหฺนติ ปฏิสฺนธิกฺขณฺเ
อิมํ จุทฺทส ฐมฺมา สหชาตปจฺจยา โหฺนติ อลฺลมมฺลลปจฺจยา
โหฺนติ นิสฺสยปจฺจยา โหฺนติ วิปฺยุตฺตปจฺจยา
โหฺนติ ปฏิสฺนธิกฺขณฺเ จตฺตาริ ขนฺธา อรูปิโน สหชาตปจฺจยา
โหฺนติ อลฺลมมฺลลปจฺจยา โหฺนติ นิสฺสยปจฺจยา โหฺนติ
สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหฺนติ ปฏิสฺนธิกฺขณฺเ ปลฺลจินฺทฺริยานิ สหชาตปจฺจยา
โหฺนติ อลฺลมมฺลลปจฺจยา โหฺนติ นิสฺสยปจฺจยา
โหฺนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหฺนติ ปฏิสฺนธิกฺขณฺเ ตโย เหตุ
สหชาตปจฺจยา โหฺนติ อลฺลมมฺลลปจฺจยา โหฺนติ นิสฺสยปจฺจยา
ปจฺจยา โหฺนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหฺนติ ปฏิสฺนธิกฺขณฺเ นามลฺลจ
วิญฺญาณลฺลจ สหชาตปจฺจยา โหฺนติ อลฺลมมฺลลปจฺจยา
โหฺนติ นิสฺสยปจฺจยา โหฺนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหฺนติ ปฏิสฺนธิกฺขณฺเ
อิมํ จุทฺทส ฐมฺมา สหชาตปจฺจยา โหฺนติ อลฺลมมฺลลปจฺจยา
โหฺนติ นิสฺสยปจฺจยา โหฺนติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา
โหฺนติ ปฏิสฺนธิกฺขณฺเ อิมํ อฏฺฐวิสฺติ ฐมฺมา สหชาตปจฺจยา
โหฺนติ อลฺลมมฺลลปจฺจยา โหฺนติ นิสฺสยปจฺจยา โหฺนติ
วิปฺยุตฺตปจฺจยา โหฺนติ ขตฺติยมหาสาลานํ พุราหุณฺณมหาสาลานํ
คหปติมหาสาลานํ กามาวจรานํ เทวานํ ฌานสมฺปยุตฺเต อิมสํ

อฏฺฐนฺนํ เหตุํ ปจฺจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ

[๕๒๐] รูปาวจรานํ เทวานํ กตเมสํ อฏฺฐนฺนํ เหตุํ ปจฺจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ กุสลกมฺมสฺส ชวนกฺขณฺเ ตโย เหตุ กุสลา ฯเปฯ

รูปาวจรานํ เทวานํ อิมสํ อฏฺฐนฺนํ เหตุํ ปจฺจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ

อรูปาวจรานํ เทวานํ กตเมสํ อฏฺฐนฺนํ เหตุํ ปจฺจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ กุสลกมฺมสฺส ชวนกฺขณฺเ ตโย เหตุ กุสลา ตสฺมี ขณฺ ชาติเจตนาย สหชาติปจฺจยา โหนฺติ เตน วุจฺจติ กุสลมฺมูลปจฺจยาปี สงฺขารา นิกฺกนฺติกฺขณฺเ เทว เหตุ อกุสลา ตสฺมี ขณฺ ชาติเจตนาย สหชาติปจฺจยา โหนฺติ เตน วุจฺจติ อกุสลมฺมูลปจฺจยาปี สงฺขารา ปฏิสนฺธิกฺขณฺเ ตโย เหตุ อพฺยากตา ตสฺมี ขณฺ ชาติเจตนาย สหชาติปจฺจยา โหนฺติ เตน วุจฺจติ นามรูปปจฺจยาปี วิญฺญาณํ วิญฺญาณปจฺจยาปี นามรูปํ ปฏิสนฺธิกฺขณฺเ จตฺตาริ ขนฺธา อรูปิโน สหชาติปจฺจยา โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ ปฏิสนฺธิกฺขณฺเ ปณฺจินฺทริยานิ สหชาติปจฺจยา โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ ปฏิสนฺธิกฺขณฺเ ตโย เหตุ สหชาติปจฺจยา โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ ปฏิสนฺธิกฺขณฺเ นามณฺจ วิญฺญาณณฺจ สหชาติปจฺจยา โหนฺติ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนฺติ นิสฺสยปจฺจยา โหนฺติ

สมปยุตตปัจจยา โหนติ ปฏิสนธิกฺขณ อิม จุฑทส ฐมา
สหชาติปัจจยา โหนติ อณฺณมณฺณปัจจยา โหนติ นิสฺสยปัจจยา
โหนติ สมปยุตตปัจจยา โหนติ อรูปาวจรานํ เทวานํ
อิมํ อฏฺฐนฺนํ เหตุํ ปัจจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ

[๕๒๑] คติสมฺปตฺติยา ฅาณวิปฺปยุตฺเต กตฺติํ เหตุํ ปัจจยา
อุปฺปตฺติ โหติ ขตฺติยมหาสาลานํ พุราหุมนฺมหาสาลานํ คหปฺติมหาสาลานํ
กามาวจรานํ เทวานํ ฅาณวิปฺปยุตฺเต กตฺติํ เหตุํ
ปัจจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ คติสมฺปตฺติยา ฅาณวิปฺปยุตฺเต ฉนฺนํ
เหตุํ ปัจจยา อุปฺปตฺติ โหติ ขตฺติยมหาสาลานํ พุราหุมนฺมหาสาลานํ
คหปฺติมหาสาลานํ กามาวจรานํ เทวานํ ฅาณวิปฺปยุตฺเต
ฉนฺนํ เหตุํ ปัจจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ

[๕๒๒] คติสมฺปตฺติยา ฅาณวิปฺปยุตฺเต กตฺเมตํ ฉนฺนํ เหตุํ
ปัจจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ กุสลกมฺมสฺส ชวนกฺขณ เทว เหตุ
กุสลา ตสฺมี ขณ ชาติเจตนาย สหชาติปัจจยา โหนติ เตน
วฺจฺจติ กุสลมฺูลปัจจยาปี สงฺขารา นิกฺกนฺติกฺขณ เทว เหตุ อกุสลา
ตสฺมี ขณ ชาติเจตนาย สหชาติปัจจยา โหนติ เตน วฺจฺจติ
อกุสลมฺูลปัจจยาปี สงฺขารา ปฏิสนฺธิกฺขณ เทว เหตุ อพฺยากตา
ตสฺมี ขณ ชาติเจตนาย สหชาติปัจจยา โหนติ เตน วฺจฺจติ
นามรูปปัจจยาปี วิญฺญาณํ วิญฺญาณปัจจยาปี นามรูปํ ปฏิสนฺธิกฺขณ
ปฺลยฺกขณฺธา สหชาติปัจจยา โหนติ อณฺณมณฺณปัจจยา

โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ วิปฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ
ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ จตฺตารโ มหาภูตฺตา สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ
ตโย ชีวิตฺตงฺขารฺา สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ วิปฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ
นามณฺจ รูปณฺจ สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ วิปฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนดิ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ อิมฺเ จุทฺทส ฐมฺมา สหชาตปจฺจยา โหนดิ
อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ วิปฺปยุตฺตปจฺจยา
โหนดิ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ จตฺตารโ ขนฺธา อรูปฺโน สหชาตปจฺจยา
โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ จตฺตารินฺทฺริยานิ
สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ เทว
เหตุ สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา
โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ นามณฺจ
วิญฺญาณณฺจ สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเ
อิมฺเ ทฺวาทส ฐมฺมา สหชาตปจฺจยา โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา
โหนดิ นิสฺสยปจฺจยา โหนดิ สมฺปยุตฺตปจฺจยา

โหนดิ ปฏิสนธิกฺขณ อิมะ นพพิสฺสตี ธมฺมา สหชาติปจฺจยา
โหนดิ อณฺณมณฺณปจฺจยา โหนดิ นิสุสยปจฺจยา โหนดิ
วิปฺปยุตฺตปจฺจยา โหนดิ คตฺติสมฺปตฺติยา ฌานวิปฺปยุตฺเต อิมสฺส
ฉนฺนํ เหตุํ ปจฺจยา อุปฺปตฺติ โหติ ขตฺติยมหาสาลานํ พุราหุณฺณมหาสาลานํ
คหปฺติมหาสาลานํ กามาวจรานํ เทวานํ ฌานวิปฺปยุตฺเต
กตเมสฺส ฉนฺนํ เหตุํ ปจฺจยา อุปฺปตฺติ โหติ ฯ กุสลกมฺมสฺส
ชวณกฺขณ เทว เหตุ กุสลา ตสฺมี ขณ ชาติเจตนา ย สหชาติปจฺจยา
โหนดิ เตน วุจฺจติ กุสลมฺมูลปจฺจยาปี สงฺขารา ฯเปฯ
ขตฺติยมหาสาลานํ พุราหุณฺณมหาสาลานํ คหปฺติมหาสาลานํ กามาวจรานํ
เทวานํ ฌานวิปฺปยุตฺเต อิมสฺส ฉนฺนํ เหตุํ ปจฺจยา
อุปฺปตฺติ โหตีติ ฯ

กตติกา สมตฺตา ๑ ฯ

มหาวคฺเค กมฺมกถา

[๕๒๓] อโหสิ กมฺมํ อโหสิ กมฺมวิปาโก อโหสิ กมฺมํ
นาโหสิ กมฺมวิปาโก อโหสิ กมฺมํ อตฺถิ กมฺมวิปาโก อโหสิ
กมฺมํ นตฺถิ กมฺมวิปาโก อโหสิ กมฺมํ ภวิสฺสตี กมฺมวิปาโก
อโหสิ กมฺมํ น ภวิสฺสตี กมฺมวิปาโก อตฺถิ กมฺมํ อตฺถิ กมฺมวิปาโก
อตฺถิ กมฺมํ นตฺถิ กมฺมวิปาโก อตฺถิ กมฺมํ ภวิสฺสตี

#๑ ม. นิฏฺฐิตา ฯ

ภวิสฺสติ อกุสฺสสฺส กมฺมสฺส วิปาโก ภวิสฺสติ อกุสฺสทกมฺมํ น
ภวิสฺสติ อกุสฺสสฺส กมฺมสฺส วิปาโก ฯ

[๕๒๔] อโหสิ สวชฺชํ กมฺมํ ฯเปฯ อโหสิ อนวชฺชํ กมฺมํ
ฯเปฯ อโหสิ กณฺ्हํ กมฺมํ ฯเปฯ อโหสิ สุกฺกํ กมฺมํ ฯเปฯ
อโหสิ สุกฺขุทฺธุรยํ กมฺมํ ฯเปฯ อโหสิ ทุกฺขุทฺธุรยํ กมฺมํ ฯเปฯ๔
อโหสิ สฺขวิปากํ กมฺมํ ฯเปฯ อโหสิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ อโหสิ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อโหสิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ นโหสิ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อโหสิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ อตฺถิ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อโหสิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ นตฺถิ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อโหสิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ ภวิสฺสติ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อโหสิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ น ภวิสฺสติ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อตฺถิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ อตฺถิ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อตฺถิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ นตฺถิ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อตฺถิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ ภวิสฺสติ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก อตฺถิ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ น ภวิสฺสติ
ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก ภวิสฺสติ ทุกฺขวิปากํ กมฺมํ
ภวิสฺสติ ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโก ภวิสฺสติ ทุกฺขวิปากํ
กมฺมํ น ภวิสฺสติ ทุกฺขวิปากสฺส กมฺมสฺส วิปาโกติ ฯ

กมฺมกถา ฯ [๑]

#๑ ม. นิฎฐิตา ฯ

มหาวคฺเค วิปลาสกถา

ปริปฺณณินิทานานิ ๑

[๕๒๕] จตฺตารโฆเม ภิกฺขเว สลฺยววิปลาสา จิตฺตวิปลาสา
ทิกฺขวิปลาสา กตฺเม จตฺตารโ อนิจฺเจ ภิกฺขเว นิจฺจนฺติ
สลฺยววิปลาสโ จิตฺตวิปลาสโ ทิกฺขวิปลาสโ ทุกฺเข ภิกฺขเว
สุขนฺติ สลฺยววิปลาสโ จิตฺตวิปลาสโ ทิกฺขวิปลาสโ
อนตฺตนิ ภิกฺขเว อตฺตาคิ สลฺยววิปลาสโ จิตฺตวิปลาสโ ทิกฺขวิปลาสโ
อสฺสเก ภิกฺขเว สุขนฺติ สลฺยววิปลาสโ จิตฺตวิปลาสโ
ทิกฺขวิปลาสโ อิม โข ภิกฺขเว จตฺตารโ สลฺยววิปลาสา
จิตฺตวิปลาสา ทิกฺขวิปลาสา ฯ

[๕๒๖] จตฺตารโฆเม ภิกฺขเว นสลฺยววิปลาสา นจิตฺตวิปลาสา
นทิกฺขวิปลาสา กตฺเม จตฺตารโ อนิจฺเจ ภิกฺขเว
อนิจฺจนฺติ นสลฺยววิปลาสโ นจิตฺตวิปลาสโ นทิกฺขวิปลาสโ
ทุกฺเข ภิกฺขเว ทุกฺขนฺติ นสลฺยววิปลาสโ นจิตฺตวิปลาสโ
นทิกฺขวิปลาสโ อนตฺตนิ ภิกฺขเว อนตฺตาคิ นสลฺยววิปลาสโ
นจิตฺตวิปลาสโ นทิกฺขวิปลาสโ อสฺสเก ภิกฺขเว อสุขนฺติ
นสลฺยววิปลาสโ นจิตฺตวิปลาสโ นทิกฺขวิปลาสโ อิม โข
ภิกฺขเว จตฺตารโ นสลฺยววิปลาสา นจิตฺตวิปลาสา นทิกฺขวิปลาสาติ ๒ ฯ

#๑ ม. ปุริมินิทานํ ฯ ๒ ย. อีตีสทฺโท นตฺถิ ฯ

อนิจเจ นิจจสณฺณิโน ทุกฺเข จ สุขสณฺณิโน

อนตฺตนิ จ อตฺตสณฺณิโน ๑ อสุเก จ ๒ สุกฺสณฺณิโน

มิจฺจาทิฏฺฐิตตา สตฺตตา จิตฺตจิตฺตตา วิสณฺณิโน

เต โยคยฺตฺตตา มารสฺส อโยคกฺเขมิโน ชนา ๓

สตฺตตา คจฺจนฺติ สํสาร์ ชาติมรณคามิโน

ยทา จ พุทฺธา โลกสฺมี อุปฺปชฺชนฺติ ปภงฺกรา

เต อิมํ ฌมํ ปกาเสนฺติ ทุกฺขุปสมคามินํ

เตสํ สุตฺวาน สปฺปลยฺวา สจิตฺตํ ปจฺจลทฺฐ ๔ เต ๕

อนิจฺจํ อนิจฺจโตทกฺขํ ๖ ทุกฺขมทฺทกฺขํ ๗ ทุกฺขโต

อนตฺตํ จ อนตฺตโต ๘ อสุภํ อสุภตทฺทํ

สมฺมาทิฏฺฐิสมาทานา สพฺพทุกฺขํ อุปฺจจฺจนฺติ ๙ ฯ

อิม จตฺตารो วิปลลาสา ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา
 อุปฺปหีนาติ เกจิ ปหีนา เกจิ อุปฺปหีนา อนิจฺเจ นิจฺจนฺติ
 สณฺณาวิปลลาโส จิตฺตวิปลลาโส ทิฏฺฐิวิปลลาโส ปหีโน ทุกฺเข
 สุขนฺติ สณฺณา อุปฺปชฺชติ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ทิฏฺฐิวิปลลาโส
 ปหีโน อนตฺตนิ อตฺตาคิ สณฺณาวิปลลาโส จิตฺตวิปลลาโส
 ทิฏฺฐิวิปลลาโส ปหีโน อสุเก สุขนฺติ สณฺณา อุปฺปชฺชติ จิตฺตํ
 อุปฺปชฺชติ ทิฏฺฐิวิปลลาโส ปหีโน ทฺวิสุ วตฺถุสุ ฌ วิปลลาสา
 #๑ ม. ย. อตฺตาคิ ฯ ๒ ม. ย. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๓ ส. อโยคกฺเขมสฺส คามิโน ฯ
 #๔. อโยคกฺเขมคามิโน ฯ ๔ ม. ปจฺจลทฺฐ ฯ ๕ ส. สจิตฺตา ลพฺพเก ฯ ๖ ส. จกฺขํ ฯ
 #๗ ม. ทุกฺขมทฺทกฺขุ ฯ ๘ ม. ย. อนตฺตนิ อนตฺตาคิ ฯ ๙ ส. อุปฺชชนฺติ ฯ

ปหีนา ทวีสุ วตฺตฺสุ เทว วิปลฺลาสา ปหีนา จตฺตฺวาริ
วิปลฺลาสา อปฺปหีนา จ ๑ จตฺตฺสุ วตฺตฺสุ อฏฺฐ วิปลฺลาสา ปหีนา
จตฺตฺวาริ วิปลฺลาสา อปฺปหีนาติ ฯ

วิปลฺลาสกถา [๒] ฯ

มหาเวคฺเค มคฺคกถา

[๕๒๗] มคฺโคติ เกนตฺเถน มคฺโค ฯ โสตาปตฺติมคฺคกฺขณ
ทสฺสนฏฺเฐน สมฺมาทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิยา ปหานาย มคฺโค เจว เหตุ
จ สหชาตานิ ฐมฺมานิ อุปตฺถมฺภนาย มคฺโค เจว เหตุ จ
กิเลสานิ ปรียาทานาย มคฺโค เจว เหตุ จ ปฏฺิวธาติวิโสธนาย
มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส อธิฏฺฐานาย มคฺโค เจว เหตุx
จ จิตฺตสฺส โวทานาย มคฺโค เจว เหตุ จ วิเสสธิกมย
มคฺโค เจว เหตุ จ อุตฺตริ ๓ ปฏฺิวธาย มคฺโค เจว เหตุ จ
สจฺจาภิสมยาย มคฺโค เจว เหตุ จ นิโรธ ปตฺติฏฺฐาปนาย มคฺโค
เจว เหตุ จ อภินิโรปนฏฺเฐน สมฺมาสงฺกปฺโป มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส
ปหานาย มคฺโค เจว เหตุ จ สหชาตานิ ฐมฺมานิ อุปตฺถมฺภนาย
มคฺโค เจว เหตุ จ กิเลสานิ ปรียาทานาย มคฺโค เจว เหตุ
จ ปฏฺิวธาติวิโสธนาย มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส
อธิฏฺฐานาย มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส โวทานาย มคฺโค
#๑ ม. ย. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒ ม. นิฏฺฐิตา ฯ ๓ ม. ย. สพฺพตฺถ อุตฺตริ ฯ

เจว เหตุ จ วิเสสาธิกมาย มกุโค เจว เหตุ จ อุตตรี
ปฏิเวชาย มกุโค เจว เหตุ จ สจจาภิสมาย มกุโค เจว เหตุ
จ นิโรเช ปติฏจาปนาย มกุโค เจว เหตุ จ ปริกคหุเจน
สมมววาจา มิจฉาวาจาเย ปหานาย มกุโค เจว เหตุ จ สหชาตานัน
ชมมมานัน อุปตถมภนาย มกุโค เจว เหตุ จ กิเลสานัน
ปรียาทานาย มกุโค เจว เหตุ จ ปฏิเวธาทีวิโสธนาย มกุโค
เจว เหตุ จ จิตตสฺส อธิฏจानาย มกุโค เจว เหตุ จ
จิตตสฺส โวทานาย มกุโค เจว เหตุ จ วิเสสาธิกมาย มกุโค
เจว เหตุ จ อุตตรี ปฏิเวชาย มกุโค เจว เหตุ จ สจจาภิสมาย
มกุโค เจว เหตุ จ นิโรเช ปติฏจาปนาย มกุโค
เจว เหตุ จ สมภูจानภูเจน สมมกมฺมนโต มิจฉากมฺมนตสฺส
ปหานาย มกุโค เจว เหตุ จ สหชาตานัน ชมมมานัน อุปตถมภนาย
มกุโค เจว เหตุ จ กิเลสานัน ปรียาทานาย มกุโค เจว
เหตุ จ ปฏิเวธาทีวิโสธนาย มกุโค เจว เหตุ จ จิตตสฺส
อธิฏจानาย มกุโค เจว เหตุ จ จิตตสฺส โวทานาย มกุโค
เจว เหตุ จ วิเสสาธิกมาย มกุโค เจว เหตุ จ อุตตรีปฏิเวชาย
มกุโค เจว เหตุ จ สจจาภิสมาย มกุโค เจว เหตุ
จ นิโรเช ปติฏจาปนาย มกุโค เจว เหตุ จ โวทานภูเจน
สมมาอาชีโว มิจฉาอาชีวัสฺส ปหานาย มกุโค เจว เหตุ จ ฯเปฯ
ปกคคหุเจน สมมววาโย มิจฉาวายมสฺส ปหานาย มกุโค เจว

เหตุ จ ฯเปฯ อุปฏฺฐานนฺตฺเจน สมฺมาสตี มิจฺฉาสตียา ปหานาย
มคฺโค เจว เหตุ จ ฯเปฯ อวิกฺเขปฏฺเจน สมฺมาสมาธิ มิจฺฉาสมาธิสฺส
ปหานาย มคฺโค เจว เหตุ จ สหชาตานํ ฌมฺมานํ
อุปตฺถมฺภนาย มคฺโค เจว เหตุ จ กิเลसानํ ปรียาทานาย มคฺโค
เจว เหตุ จ ปฏิเวธาทีวิโสธนาย มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส
อธิฏฺฐานาย มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส โวทานาย มคฺโค
เจว เหตุ จ วิเสสาธิกมฺมาย มคฺโค เจว เหตุ จ อุตฺตริปฏิเวธาย
มคฺโค เจว เหตุ จ สจฺจาทิสมฺมาย มคฺโค เจว เหตุ
จ นิโรเธ ปตฺติฏฺจาปนาย มคฺโค เจว เหตุ จ ฯ

[๕๒๘] สกทาคามิมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนนฺตฺเจน สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ
อวิกฺเขปฏฺเจน สมฺมาสมาธิ โอปาริกสฺส กามราคสฺส โลชนสฺส
ปฏฺิฆสฺส โลชนสฺส โอปาริกสฺส กามราคานุสยสฺส ปฏฺิฆานุสยสฺส
ปหานาย มคฺโค เจว เหตุ จ สหชาตานํ ฌมฺมานํ อุปตฺถมฺภนาย
มคฺโค เจว เหตุ จ กิเลसानํ ปรียาทานาย มคฺโค เจว เหตุ
จ ปฏิเวธาทีวิโสธนาย มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส
อธิฏฺฐานาย มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส โวทานาย มคฺโค เจว
เหตุ จ วิเสสาธิกมฺมาย มคฺโค เจว เหตุ จ อุตฺตริปฏิเวธาย
มคฺโค เจว เหตุ จ สจฺจาทิสมฺมาย มคฺโค เจว เหตุ จ นิโรเธ
ปตฺติฏฺจาปนาย มคฺโค เจว เหตุ จ ฯ

อนาคามิมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนนฺตฺเจน สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อวิกฺเขปฏฺเจน

สมมาสมาธิ อณฺสหคตสฺส กามราคสญฺโฆชนสฺส
 ปฏิฆสญฺโฆชนสฺส อณฺสหคตสฺส กามราคานุสยสฺส ปฏิฆานุสยสฺส
 ปหานาย มคฺโค เจว เหตุ จ สหชาตานิ ฌมฺมานิ อุปตถมฺภนาย
 มคฺโค เจว เหตุ จ กิเลสานิ ปรียาทานาย มคฺโค เจว เหตุ
 จ ปฏิเวธาทีวิโสธนาย มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส อธิฏฺฐานาย
 มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส โวทานาย มคฺโค เจว
 เหตุ จ วิเสสธคิฌมาย มคฺโค เจว เหตุ จ อุตฺตริปฏิเวธาย
 มคฺโค เจว เหตุ จ สจฺจภิสมยาย มคฺโค เจว เหตุ จ
 นิโรธ ปตฺติฏฺจาปนาย มคฺโค เจว เหตุ จ ฯ

อรหตฺตมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสสนฺนุเจน สมฺมาทิฏฺฐิ ๗เปฯ อวิกฺเขปญฺเจน
 สมมาสมาธิ รูปราคสฺส อรูปราคสฺส มานสฺส อุทฺทจฺจสฺส
 อวิชฺชาย มานานุสยสฺส ราคานุสยสฺส อวิชฺชานุสยสฺส ปหานาย
 มคฺโค เจว เหตุ จ สหชาตานิ ฌมฺมานิ อุปตถมฺภนาย มคฺโค
 เจว เหตุ จ กิเลสานิ ปรียาทานาย มคฺโค เจว เหตุ จ
 ปฏิเวธาทีวิโสธนาย มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส อธิฏฺฐานาย
 มคฺโค เจว เหตุ จ จิตฺตสฺส โวทานาย มคฺโค เจว เหตุ จ
 วิเสสธคิฌมาย มคฺโค เจว เหตุ จ อุตฺตริปฏิเวธาย มคฺโค
 เจว เหตุ จ สจฺจภิสมยาย มคฺโค เจว เหตุ จ นิโรธ
 ปตฺติฏฺจาปนาย มคฺโค เจว เหตุ จ ฯ

[๕๒๕] ทสฺสสนมคฺโค สมฺมาทิฏฺฐิ อภิโรปนมคฺโค สมมาสงฺกปโป

ปรักคหคโค สมมาวาจา สมภูจันมคโค สมมากมมนุโต
โวทานมคโค สมมาอาชีโว ปคคหคโค สมมาวาโย
อุปปุจันมคโค สมมาสติ อวิกเขปมคโค สมมาสมาธิ
อุปปุจันมคโค สติสมุโพชฌงคโค ปวีจยมคโค ฐมมวิจยสมุโพชฌงคโค
ปคคหคโค วิริยสมุโพชฌงคโค ฆรณมคโค ปิตีสมุโพชฌงคโค
อุปสมมคโค ปสฺสทฺธิสมุโพชฌงคโค อวิกเขปมคโค
สมาธิสมุโพชฌงคโค ปฏิสงฺขานมคโค อุเปกฺขาสมุโพชฌงคโค
อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยมคโค สทฺธาพลํ โกสชฺเช อกมฺปิยมคโค วิริยพลํ
ปมาเท อกมฺปิยมคโค สติพลํ อุทฺทจฺเจ อกมฺปิยมคโค
สมาธิพลํ อวิชฺชาย อกมฺปิยมคโค ปรณฺฑาพลํ อธิโมกฺขมคโค
สทฺธินฺทฺริยํ ปคคหคโค วิริยนฺทฺริยํ อุปปุจันมคโค สตินฺทฺริยํ
อวิกเขปมคโค สมาธินฺทฺริยํ ทสฺสนมคโค ปรณฺณินฺทฺริยํ อาธิปเตยฺยญฺเณ
อินฺทฺริยํ ๑ มคโค อกมฺปิยญฺเณ พลํ ๒ มคโค นิยุยานญฺเณ
โพชฌงคโค ๓ มคโค เหตุญฺเณ มคโค อุปปุจันญฺเณ
สตีปฺภูจันนา มคโค ปทหนญฺเณ สมมปฺปชานา มคโค อิชฺฉนญฺเณ
อิทฺธิปาธา มคโค ตถญฺเณ สจฺจา ๔ มคโค อวิกเขปญฺเณ
สมโถ มคโค อนุปสฺสนญฺเณ วิปสฺสนา มคโค เอกรสญฺเณ
สมถวิปสฺสนา มคโค อนตฺวิตฺตนญฺเณ ยฺคนทฺธา มคโค สํวรญฺเณ
สีลวิสุทฺธิ มคโค อวิกเขปญฺเณ จิตฺตวิสุทฺธิ มคโค ทสฺสนญฺเณ
ทิกฺขวิสุทฺธิ มคโค มุตตญฺเณ วิโมกฺโข มคโค ปฏฺิเวธญฺเณ
#๑-๒-๓ ม. อินฺทฺริยา ฯ พลา ฯ โพชฌงฺกา ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๔ ม. ยฺ. สจฺจานี ฯ

วิชา มคโค ปริจจาคญฺเฐน วิมุตติ มคโค สมุจเฉทญฺเฐน
ขเย ฌาณํ มคโค จนนโฑ มุตญฺเฐน มคโค มนสิกาโร
สมุจฺจานญฺเฐน มคโค ผสฺโส สโมธานญฺเฐน มคโค เวทนา
สโมสฺรณญฺเฐน มคโค สมาริ ปมุขญฺเฐน มคโค สติ
อาธิปเตยฺยญฺเฐน มคโค ปญฺญา ตตฺตตฺตรญฺเฐน ๑ มคโค วิมุตติ
สารถฺญฺเฐน มคโค อมโตคฺคํ นิพฺพานํ ปรีโยสานญฺเฐน มคโคติ ฯ

มคคกถา ฯ [๒]

มหาวคฺเค มณฺฑปเยยฺยกถา

[๕๓๐] มณฺฑปเยยฺยมิทํ ภิกฺขเว พุรหฺมจฺริยํ สตฺถริ ๓ สมฺมุขิญฺเฐ
ติวิโร มณฺโฑ ๔ สตฺถริ สมฺมุขิญฺเฐ เทสฺนามณฺโฑ ปฏิกฺกหฺมณฺโฑ
พุรหฺมจฺริยมณฺโฑ ฯ

กตโม เทสฺนามณฺโฑ ฯ จตฺนุนํ อริยสจฺจัน อัจฺจขณา เทสฺนา
ปญฺญปฺนา ๕ ปญฺจปฺนา วิวฺรณา วิภชฺนา อุตฺตานิคมฺมํ จตฺนุนํ
สตีปญฺจานานํ ฯเปฯ จตฺนุนํ สมฺมปฺปชานานํ จตฺนุนํ อิทฺธิปาทานํ
ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พฺลานํ สตฺตฺนุนํ
โพชฺฆงฺคานํ อริยสฺส อญฺจงฺกิกสฺส มคฺคสฺส อัจฺจขณา เทสฺนา
#๑ ม. ตตฺตตฺตรญฺเฐน ฯ เอวมฺปฺริ ฯ ๒ ม. นิฏฺฐิตา ฯ ๓ สตี. สตฺตา ฯ
#ม. สตฺถา สมฺมุขิญฺโฑ ฯ ๔ ม. ติวฺริชฺตมณฺโฑ ฯ ๕ ม. ปญฺญาปฺนา ฯ เอวมฺปฺริ ฯ

ปลุณปนา ปฏฺฐปนา วิวรรณ วิภชนา อุตตานิคมมํ อํ
เทสนามณฺโฑ ฯ

กตโม ปฏฺฐคคหมณฺโฑ ฯ ภิกขุ ภิกขุณีโย อุปาสกา
อุปาสิกัาโย เทวา มนุสฺสา เย วา ๑ ปนณฺเณปี เกจิ
วิญญาตาโร อํ ปฏฺฐคคหมณฺโฑ ฯ

กตโม พุรหุมาจริยมณฺโฑ ฯ อยเมว อริโย อญฺจํคิโก มคฺโค
เสยฺยถิํ ฯ สมมาทิฏฺฐิ สมมาสงฺกปโป สมมาวาจา สมมากมฺมนฺโต
สมมาอาชีโว สมมาวายาโม สมมาสติ สมมาสมาธิ
อํ พุรหุมาจริยมณฺโฑ ฯ

[๕๑๑] อธิโมกขมณฺโฑ สทฺธินฺทริยํ อสฺสทฺธิยํ กสฺสโณ
อสฺสทฺธิยํ กสฺสํ นทฺเตตฺวา สทฺธินฺทริยสฺส อธิโมกขมณฺโฑ ปิวตฺติ
มณฺฑาเปยฺยํ ปคฺคหมณฺโฑ วิริยฺนฺทริยํ โกสชฺชํ กสฺสโณ โกสชฺชํ
กสฺสํ นทฺเตตฺวา วิริยฺนฺทริยสฺส ปคฺคหมณฺโฑ ปิวตฺติ มณฺฑาเปยฺยํ
อุปญฺจานมณฺโฑ สตินฺทริยํ ปมาโท กสฺสโณ ปมาทํ กสฺสํ
นทฺเตตฺวา สตินฺทริยสฺส อุปญฺจานมณฺโฑ ปิวตฺติ มณฺฑาเปยฺยํ
อวิกฺเขปมณฺโฑ สมานฺทริยํ อุทฺทจํ กสฺสโณ อุทฺทจํ กสฺสํ
นทฺเตตฺวา สมานฺทริยสฺส อวิกฺเขปมณฺโฑ ปิวตฺติ มณฺฑาเปยฺยํ
ทสฺสนมณฺโฑ ปลฺลณฺทริยํ อวิชฺชา กสฺสโณ อวิชฺชํ กสฺสํ
นทฺเตตฺวา ปลฺลณฺทริยสฺส ทสฺสนมณฺโฑ ปิวตฺติ มณฺฑาเปยฺยํ
อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยมณฺโฑ สทฺธาพลํ อสฺสทฺธิยํ กสฺสโณ อสฺสทฺธิยํ
#๑ ยู. เย ว ฯ

กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา สฑฑฐาพลสฺส อสฺสฑฑฐิเย อกมฺปิยมณฺฑํ
ปีวตีติ มณฺฑฑาเปยฺยํ โกสฺซชฺเช อกมฺปิยมณฺฑโท วิริยพลํ
โกสฺซชฺชํ กสฺโถ โกสฺซชฺชํ กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา วิริยพลสฺส โกสฺซชฺเช
อกมฺปิยมณฺฑํ ปีวตีติ มณฺฑฑาเปยฺยํ ปมาเท อกมฺปิยมณฺฑโท
สตีพลํ ปมาโท กสฺโถ ปมาทํ กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา สตีพลสฺส
ปมาเท อกมฺปิยมณฺฑํ ปีวตีติ มณฺฑฑาเปยฺยํ อุฑฑจฺเจ อกมฺปิยมณฺฑโท
สมาธิพลํ อุฑฑจฺจํ กสฺโถ อุฑฑจฺจํ กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา
สมาธิพลสฺส อุฑฑจฺเจ อกมฺปิยมณฺฑํ ปีวตีติ มณฺฑฑาเปยฺยํ
อวิฑฑชฺชาย อกมฺปิยมณฺฑโท ปลฺลณฺวาพลํ อวิฑฑชฺชา กสฺโถ อวิฑ्डชฺชํ กสฺมฺ
ฌฑฑเตตฺวา ปลฺลณฺวาพลสฺส อวิฑฑชฺชาย อกมฺปิยมณฺฑํ ปีวตีติ
มณฺฑฑาเปยฺยํ อุปลฺลณฺจฺจานมณฺฑโท สตีสมฺโพชฺฌนฺจฺโค ปมาโท กสฺโถ
ปมาทํ กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา สตีสมฺโพชฺฌนฺจฺคสฺส อุปลฺลณฺจฺจานมณฺฑํ ปีวตีติ
มณฺฑฑาเปยฺยํ ปวีจฺยมณฺฑโท ฌมฺมวีจฺยสมฺโพชฺฌนฺจฺโค อวิฑฑชฺชา
กสฺโถ อวิฑ्डชฺชํ กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา ฌมฺมวีจฺยสมฺโพชฺฌนฺจฺคสฺส ปวีจฺยมณฺฑํ
ปีวตีติ มณฺฑฑาเปยฺยํ ปคฺคหมณฺฑโท วิริยสมฺโพชฺฌนฺจฺโค
โกสฺซชฺชํ กสฺโถ โกสฺซชฺชํ กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา วิริยสมฺโพชฺฌนฺจฺคสฺส
ปคฺคหมณฺฑํ ปีวตีติ มณฺฑฑาเปยฺยํ ฝรณฺมณฺฑโท ปีตีสมฺโพชฺฌนฺจฺโค
ปรีฬาทโ กสฺโถ ปรีฬาทํ กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา ปีตีสมฺโพชฺฌนฺจฺคสฺส
ฝรณฺมณฺฑํ ปีวตีติ มณฺฑฑาเปยฺยํ อุปลสมฺมณฺฑโท ปลฺลสฺสฑฑฐิสมฺโพชฺฌนฺจฺโค
ทฺฐจฺจลฺลํ กสฺโถ ทฺฐจฺจลฺลํ กสฺมฺ ฌฑฑเตตฺวา ปลฺลสฺสฑฑฐิสมฺโพชฺฌนฺจฺคสฺส

อุปสมมณฺหํ ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ อวิกฺเขปมณฺโฑ
 สมาริสฺมโฆษณฺจโค อุทฺธจฺจํ กสฺสโณ อุทฺธจฺจํ กสฺสํ นนฺเตตฺวา
 สมาริสฺมโฆษณฺจคฺคสฺส อวิกฺเขปมณฺหํ ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ
 ปฏิสงฺขานมณฺโฑ อุเปกฺขาสมโฆณฺจโค อปฺปฏิสงฺขานํ ๑ กสฺสโณ
 อปฺปฏิสงฺขานํ ๒ กสฺสํ นนฺเตตฺวา อุเปกฺขาสมโฆษณฺจคฺคสฺส ปฏิสงฺขานมณฺหํ
 ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ ทสฺสนมณฺโฑ สมนฺมาทิกฺกุจฺจํ มิจฺฉาทิกฺกุจฺจํ
 กสฺสโณ มิจฺฉาทิกฺกุจฺจํ กสฺสํ นนฺเตตฺวา สมนฺมาทิกฺกุจฺจํ ทสฺสนมณฺหํ
 ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ อภิโรปนมณฺโฑ สมนฺมาตฺสงฺกปฺโป มิจฺฉาสฺงกปฺโป
 กสฺสโณ มิจฺฉาสฺงกปฺโป กสฺสํ นนฺเตตฺวา สมนฺมาตฺสงฺกปฺปคฺคสฺส
 อภิโรปนมณฺหํ ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ ปริกฺคหมณฺโฑ สมนฺมาวาจา
 มิจฺฉาวาจา กสฺสโณ มิจฺฉาวาจา กสฺสํ นนฺเตตฺวา สมนฺมาวาจา
 ปริกฺคหมณฺหํ ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ สมนฺนฺจานมณฺโฑ สมนฺมากมฺมนฺโฑ
 มิจฺฉากมฺมนฺโฑ กสฺสโณ มิจฺฉากมฺมนฺโฑ กสฺสํ นนฺเตตฺวา
 สมนฺมากมฺมนฺตคฺคสฺส สมนฺนฺจานมณฺหํ ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ โวทานมณฺโฑ
 สมนฺมาอาชีโว มิจฺฉาอาชีโว กสฺสโณ มิจฺฉาอาชีโว กสฺสํ
 นนฺเตตฺวา สมนฺมาอาชีวคฺคสฺส โวทานมณฺหํ ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ
 ปคฺคหมณฺโฑ สมนฺมาวายาโม มิจฺฉาวายาโม กสฺสโณ มิจฺฉาวายามํ กสฺสํ
 นนฺเตตฺวา สมนฺมาวายามคฺคสฺส ปคฺคหมณฺหํ ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ
 อุปฺนฺจานมณฺโฑ สมนฺมาสตี มิจฺฉาสตี กสฺสโณ มิจฺฉาสตี กสฺสํ
 นนฺเตตฺวา สมนฺมาสตียา อุปฺนฺจานมณฺหํ ปิวตฺติติ มณฺหาเปยฺยํ
 #๑ ม. อปฺปฏิสงฺขา ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒ ม. อปฺปฏิสงฺขํ ฯ

อวิกเขปมณโฑ สมุมาสมาธิ มิจฺฉาสมาธิ กสโฏ มิจฺฉาสมาธิ
กสฏฺฐิ ญฺเหตฺวา สมุมาสมาธิสฺส อวิกเขปมณฺฑํ ปิวตีติ
มณฺฑาเปยฺยํ ฯ

[๕๓๒] อตฺถิ มณฺโฑ อตฺถิ เปยฺยํ อตฺถิ กสโฏ
อธิโมกฺขมณฺโฑ สทฺธินฺทฺริยํ อสฺสทฺธิยํ กสโฏ โย ตตฺถ อตฺถโรโส
ชฺมมโรโส วิมุตฺติโรโส อิทํ เปยฺยํ ปกฺคหฺมณฺโฑ วิริยฺนฺทฺริยํ
โกสชฺชํ กสโฏ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ชฺมมโรโส วิมุตฺติโรโส อิทํ
เปยฺยํ อฺปนฺนจฺานมณฺโฑ สตินฺทฺริยํ ปมาโท กสโฏ โย ตตฺถ
อตฺถโรโส ชฺมมโรโส วิมุตฺติโรโส อิทํ เปยฺยํ อวิกเขปมณฺโฑ
สมาธินฺทฺริยํ อฺทฺทจฺจํ กสโฏ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ชฺมมโรโส
วิมุตฺติโรโส อิทํ เปยฺยํ ทสฺสนมณฺโฑ ปณฺณินฺทฺริยํ อวิชฺชา กสโฏ
โย ตตฺถ อตฺถโรโส ชฺมมโรโส วิมุตฺติโรโส อิทํ เปยฺยํ อสฺสทฺธิเย
อกมฺปิยมณฺโฑ สทฺธาพลํ อสฺสทฺธิยํ กสโฏ โย ตตฺถ อตฺถโรโส
ชฺมมโรโส วิมุตฺติโรโส อิทํ เปยฺยํ โกสชฺเช อกมฺปิยมณฺโฑ
วิริยพลํ โกสชฺชํ กสโฏ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ชฺมมโรโส
วิมุตฺติโรโส อิทํ เปยฺยํ ปมาเท อกมฺปิยมณฺโฑ สติพลํ ปมาโท
กสโฏ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ชฺมมโรโส วิมุตฺติโรโส อิทํ เปยฺยํ
อฺทฺทจฺเจ อกมฺปิยมณฺโฑ สมาธิพลํ อฺทฺทจฺจํ กสโฏ โย ตตฺถ
อตฺถโรโส ชฺมมโรโส วิมุตฺติโรโส อิทํ เปยฺยํ อวิชฺชาย อกมฺปิยมณฺโฑ
ปณฺณวาพลํ อวิชฺชา กสโฏ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ชฺมมโรโส

วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ อุปกฺขานมณฺโฑ สติสมฺโพชฌงฺโก
ปมาโท กสฺสโณ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส อิทํ
เปยฺยํ ปวิจยมณฺโฑ ฌมฺมวิจยสมฺโพชฌงฺโก อวิชฺชา กสฺสโณ โย
ตตฺถ อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ ปคฺคหฺมณฺโฑ
วิริยสมฺโพชฌงฺโก โกสชฺชํ กสฺสโณ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส
วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ ฌรณมณฺโฑ ปิตฺติสมฺโพชฌงฺโก
ปริพาโห กสฺสโณ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส
อิทํ เปยฺยํ อุปสम्मณฺโฑ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌงฺโก ทฺถุจฺจุลฺลํ
กสฺสโณ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ
อวิกฺเขปมณฺโฑ สมาริสมฺโพชฌงฺโก อุทฺทจฺจํ กสฺสโณ โย ตตฺถ
อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ ปฏฺฐิสงฺขานมณฺโฑ
อุปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก อปฺปฏฺฐิสงฺขานํ กสฺสโณ โย ตตฺถ อตฺถโรโส
ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ ฯ

[๕๓๓] ทสฺสณมณฺโฑ สมฺมาทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ กสฺสโณ โย
ตตฺถ อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ อภิโรปนมณฺโฑ
สมฺมาสงฺกปโป มิจฺฉาสงฺกปโป กสฺสโณ โย ตตฺถ อตฺถโรโส
ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ ปริกฺคหฺมณฺโฑ สมฺมาวาจา
มิจฺฉาวาจา กสฺสโณ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส
อิทํ เปยฺยํ สมฺภูจฺจานมณฺโฑ สมฺมากมฺมุนฺโต มิจฺฉากมฺมุนฺโต
กสฺสโณ โย ตตฺถ อตฺถโรโส ฌมฺมโรโส วิมุตติโรโส อิทํ เปยฺยํ

โวทานมณโฑ สมมาอาชีโว มิจฺฉาอาชีโว กสโณ โย ตตฺถ
อตุถโร ฐมฺมโร วิมุตฺติโร อิทํ เปยฺยํ ปคฺคหฺมณโฑ
สมฺมาวาโย มิจฺฉาวาโย กสโณ โย ตตฺถ อตุถโร
ฐมฺมโร วิมุตฺติโร อิทํ เปยฺยํ อุปฺภูจฺานมณโฑ สมฺมาสฺติ
มิจฺฉาสฺติ กสโณ โย ตตฺถ อตุถโร ฐมฺมโร วิมุตฺติโร
อิทํ เปยฺยํ อวิกฺเขปมณโฑ สมฺมาสมาธิ มิจฺฉาสมาธิ กสโณ
โย ตตฺถ อตุถโร ฐมฺมโร วิมุตฺติโร อิทํ เปยฺยํ ทสฺสนมณโฑ
สมฺมาทิกฺขิ อภิโรปนมณโฑ สมฺมาสงฺกปโป ปรีคฺคหฺมณโฑ
สมฺมาวาจา สมฺภูจฺานมณโฑ สมฺมากมฺมนโฑ โวทานมณโฑ
สมฺมาอาชีโว ปคฺคหฺมณโฑ สมฺมาวาโย อุปฺภูจฺานมณโฑ
สมฺมาสฺติ อวิกฺเขปมณโฑ สมฺมาสมาธิ อุปฺภูจฺานมณโฑ
สฺติสมฺโพชฺฌงฺโก ปวีจฺยมณโฑ ฐมฺมวีจฺยสมฺโพชฺฌงฺโก ปคฺคหฺมณโฑ
วีริยสมฺโพชฺฌงฺโก ฌรณมณโฑ ปิตฺติสมฺโพชฺฌงฺโก อุปสมฺมณโฑ
ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโก อวิกฺเขปมณโฑ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโก
ปฏฺิสงฺขานมณโฑ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโก อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยมณโฑ
สทฺธาพลํ โกสชฺเช อกมฺปิยมณโฑ วีริยพลํ ปมาเท
อกมฺปิยมณโฑ สฺติพลํ อุทฺทจฺเจ อกมฺปิยมณโฑ สมาธิพลํ
อวิชฺชาย อกมฺปิยมณโฑ ปญฺญาพลํ อธิโมกฺขมณโฑ สทฺธินฺทฺริยํ
ปคฺคหฺมณโฑ วีริยนฺทฺริยํ อุปฺภูจฺานมณโฑ สฺตินฺทฺริยํ

อวิกเขปมณโฑ สมาธินุทริยํ ทสฺสนมณโฑ ปณฺณินุทริยํ อาธิปเตยฺยญฺเฐน
อินุทริยํ มณโฑ อกมฺปิยญฺเฐน พลํ มณโฑ นิยฺยานญฺเฐน
โพชฌงฺโก มณโฑ เหตุญฺเฐน มกุโธ มณโฑ อุปญฺจानญฺเฐน
สติปญฺจานา มณโฑ ปทหนญฺเฐน สมฺมปฺปชานา มณโฑ
อิหฺฉณญฺเฐน อิทธิปาทา มณโฑ [๑] อวิกเขปญฺเฐน สมโธ
มณโฑ อนุปสฺสนญฺเฐน วิปสฺสนา มณโฑ เอกรสญฺเฐน
สมถวิปสฺสนา มณโฑ อนตฺติตฺตณญฺเฐน ยุกนทฺธา มณโฑ
ตํวารญฺเฐน สีสฺวิสุทฺธิ มณโฑ อวิกเขปญฺเฐน จิตฺตวิสุทฺธิ
มณโฑ ทสฺสนญฺเฐน ทิฏฺฐิจิวิสุทฺธิ มณโฑ มุตฺตญฺเฐน
วิโมกฺโข มณโฑ ปฏฺิวธญฺเฐน วิชฺชา มณโฑ ปริจฺจาคญฺเฐน
วิมุตฺติ มณโฑ สมฺมุจฺเจทญฺเฐน ขยฺย ฅาณํ มณโฑ ปฏฺิปปสฺสทฺธญฺเฐน
อนุปฺปาเท ฅาณํ มณโฑ ฉนฺโฑ มุถญฺเฐน มณโฑ
มนสิกาโร สมฺมุจฺจานญฺเฐน มณโฑ ผสฺโส สโมชานญฺเฐน
มณโฑ เวทนา สโมสฺสรณญฺเฐน มณโฑ สมาธิ ปมุขญฺเฐน
มณโฑ สติ อาธิปเตยฺยญฺเฐน มณโฑ ปณฺณวา ตทฺตฺตรญฺเฐน
มณโฑ วิมุตฺติ สารญฺเฐน มณโฑ อมโธคธํ นิพฺพานํ
ปริโยสานญฺเฐน มณโฑติ ฯ

มณฺฑปเยยฺยกถา [๒] ฯ

ภาณวาริ ๓ ฯ

มหาวคฺโค ปจโม ฯ

ตสฺส วคฺคสฺส อุทฺธานํ ภาติ

#๑ ม. ตถญฺเฐน สจฺจา มณโฑ ฯ ๒ ม. นิฏฺฐิตา ฯ ๓ ม. จตฺตถภาณวาริ ฯ

ฅณทิกุฉิ ๑ จ อสุสาสา อินทริยิ ๒ วิโมกขปลญจมา
คคิกมมวิปลุลาสา มคโค มณเฑน เต ทสาดี
เอส นิกายวโร ๓ จปีโต อสุสโม ๔ ปจโม จ ปวโร วรมคโคติ ๕ ๑

ยुकนทฐวคเค ยुकนทฐกถา

[๕๓๔] เอวมเม สุตัง เอกัง สมยั อายสฺมา อานนุโท
โกสมุพิยั วิหริติ โฆสิตารามे ตตฺร โข อายสฺมา อานนุโท
ภิกขุ อามนฺเตสิ อาวุโสติ ๖ อาวุโสติ โข เต ภิกขุ อายสฺมโต
อานนุทสฺส ปจฺจสุสฺสํ อายสฺมา อานนุโท เอตทโวจ โย หิ
โกจิ อาวุโส ภิกขุ วา ภิกขุณี วา มม สนฺติเก อรหตฺตํ ๗
พฺยากรโธติ สพฺพโส จตุหิ มคฺเคหิ เอเตสํ วา อณฺตเรน
กตเมหิ จตุหิ ๑

อิธาวุโส ภิกขุ สมถปฺพุพฺงคมํ วิปสฺสนํ ภาเวติ ตสฺส
สมถปฺพุพฺงคมํ วิปสฺสนํ ภาวยโต มคฺโค สณฺชายติ โส ตํ มคฺคํ
อาเสวติ ภาเวติ พหุสิกรโธติ ตสฺส ตํ มคฺคํ อาเสวโต ภาวยโต
พหุสิกรโธติ สณฺโฆชนานิ ปหิยนฺติ อนุสยา พฺยณฺตีโหนฺติ ๑

ปฺน จปริ อาวุโส ภิกขุ วิปสฺสนาปฺพุพฺงคมํ สมถํ ภาเวติ
ตสฺส วิปสฺสนาปฺพุพฺงคมํ สมถํ ภาวยโต มคฺโค สณฺชายติ โส

- #๑ ม. ฅณทิกุฉิ ๑ ๒ ย. อินทริยวิโมกข ... ๑ ๓ ม. นิกายชเรหิ ๑
- #๔ ม. อสโม ปจโม ปวโร ๑ ย. อสโม ปจโม วโร จ วคโคติ ๑ ๕ ส. วรคโคติ ๑
- #๖ ม. อาวุโส ภิกขุโธติ ๑ ย. อาวุโส ภิกขุเวติ ๑ ๗ ม. อรหตฺตปตฺตํ ๑ ย.
- #อรหตฺตปตฺตํ ๑ เอวฺมปริปี ๑

ตํ มคฺคํ อาเสวติ ภาเวติ พหุลีกโรติ ตสฺส ตํ มคฺคํ อาเสวโต
ภายโต พหุลีกโรโต สลฺโยชนานิ ปหฺยฺนฺติ อนุสฺยา
พฺยฺนฺตีโหนฺติ ฯ

ปฺน จปริ อวฺโส ภิภฺขุ สมถวิปฺสฺสนํ ยฺคนทฺธํ ๑ ภาเวติ
ตสฺส ตํ สมถวิปฺสฺสนํ ยฺคนทฺธํ ภายโต มคฺโค สลฺยชยฺติ โส
ตํ มคฺคํ อาเสวติ ภาเวติ พหุลีกโรติ ตสฺส ตํ มคฺคํ
อาเสวโต ภายโต พหุลีกโรโต สลฺโยชนานิ ปหฺยฺนฺติ อนุสฺยา
พฺยฺนฺตีโหนฺติ ฯ

ปฺน จปริ อวฺโส ภิภฺขุโน ฃมฺมทฺธจฺจวฺกคฺคหิตฺมานสิ ๒ โหติ
โส อวฺโส สมโย ยฺนฺตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตลฺยฺเวว สนฺติภฺจฺจติ
สนฺนํสิทฺติ เอโกทฺธิ โหติ สมာธิยฺติ ตสฺส มคฺโค สลฺยชยฺติ
โส ตํ มคฺคํ อาเสวติ ภาเวติ พหุลีกโรติ ตสฺส ตํ มคฺคํ
อาเสวโต ภายโต พหุลีกโรโต สลฺโยชนานิ ปหฺยฺนฺติ อนุสฺยา
พฺยฺนฺตีโหนฺติ ฯ โย หิ โภจฺจิ อวฺโส ภิภฺขุ วา ภิภฺขุณี วา
มม สนฺติเก อรหฺตฺตํ พฺยฺยากโรติ สพฺพโส อิมฺหิ จตฺตฺหิ มคฺเคหิ
เอเตสิ วา อญฺจตเรนาติ ฯ

[๕๓๕] กถิ สมถปฺพพฺงคฺมํ วิปฺสฺสนํ ภาเวติ ฯ เนภฺขมฺมวเสน
จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิภฺเขโป สมာธิ ตตฺถ ชาเต ฃมฺเม อนิจฺจโต
อนุปฺสฺสนภฺจฺเจน วิปฺสฺสนา ทฺกฺขโต อนุปฺสฺสนภฺจฺเจน วิปฺสฺสนา
#๑ สฺ. ยฺ. ยฺคนนฺธํ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒ สฺ. ฃมฺมทฺธจฺจํ วิคฺคหิตฺมานสิ ฯ ม. ยฺ.
#ฃมฺมทฺธจฺจํ วิคฺคหิตํ มานสิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

อนตตโต อนุปสฺสนญฺเณ วิปสฺสนา อิติ ปจฺมํ สมโถ ปจฺญา
วิปสฺสนา เตน วุจฺจติ สมถปฺพุพฺพคฺมํ วิปสฺสนํ ภาเวติ ๑ ฯ

ภาเวตีติ จตฺสฺโส ภาวนา ตตฺถ ชาตานํ ฌมฺมานํ
อนตฺวตฺตณฺญฺเณ ภาวนา อินฺทฺริยานํ เอกฺรสฺสญฺเณ ภาวนา
ตทฺทฺปคฺวิริยาหนฺญฺเณ ภาวนา อาเสวนญฺเณ ภาวนา ฯ

มคฺโค สลฺยชายตีติ กถํ มคฺโค สลฺยชายติ ทสฺสนญฺเณ
สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺโค สลฺยชายติ อภิโรปนญฺเณ ๒ สมฺมาสงฺกปฺโป
มคฺโค สลฺยชายติ ปรีคฺคหนฺญฺเณ สมฺมาวาจา มคฺโค สลฺยชายติ
สมฺมูจฺจานญฺเณ สมฺมากมฺมนฺโต มคฺโค สลฺยชายติ โวทานญฺเณ
สมฺมาอาชีโว มคฺโค สลฺยชายติ ปคฺคหนฺญฺเณ สมฺมาวาจาโม
มคฺโค สลฺยชายติ อุปฺปญฺจานญฺเณ สมฺมาสติ มคฺโค สลฺยชายติ
อวิกฺเขปญฺเณ สมฺมาสมาธิ มคฺโค สลฺยชายติ เอวํ มคฺโค
สลฺยชายติ ฯ

โส ตํ มคฺคํ อาเสวติ ภาเวติ พหุลิกโรตีติ อาเสวตีติ กถํ
อาเสวติ ฯ อวชฺชนฺโต อาเสวติ ชานนฺโต อาเสวติ ปสฺสนฺโต
อาเสวติ ปจฺจเวกฺขนฺโต อาเสวติ จิตฺตํ อธิฏฺฐหนฺโต อาเสวติ
สทฺธาย อธิมฺจฺจนฺโต อาเสวติ วิริยํ ปคฺคณฺหนฺโต อาเสวติ_
สตี อุปฺปญฺจาเปนฺโต อาเสวติ จิตฺตํ สมาทหนฺโต อาเสวติ
ปญฺญาชฺช ปชานนฺโต อาเสวติ อภิญฺเญยฺยํ อภิชานนฺโต อาเสวติ
ปรีญฺเญยฺยํ ปรีชานนฺโต อาเสวติ ปหาตพฺพํ ปชหนฺโต อาเสวติ
#๑ ม. อิตฺตสทฺโท ทิสฺสตี ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒ ม. อภินิโรปนญฺเณ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

ภาเวตพุฬิ ภาเวนนุโต อาเสวติ สจฺฉิกาทพุฬิ สจฺฉิกโรนุโต
อาเสวติ เอวั อาเสวติ ฯ

ภาเวตีติ กถิ ภาเวติ ฯ อาวชฺชนุโต ภาเวติ ชานนุโต
ภาเวติ ปสฺสนุโต ภาเวติ ปจฺจเวกฺขณุโต ภาเวติ จิตฺตํ
อธิฏฺฐหนุโต ภาเวติ สทฺธาย อธิมุจฺจนุโต ภาเวติ วิริยํ
ปกฺกณฺหนุโต ภาเวติ สตี อุปฏฺฐาเปนนุโต ภาเวติ จิตฺตํ
สมาทหนุโต ภาเวติ ปญฺญาเย ปชานนุโต ภาเวติ อภิญฺเญยฺยํ
อภิชานนุโต ภาเวติ ปริญฺเญยฺยํ ปริชานนุโต ภาเวติ ปหาตพุฬิ
ปชหนุโต ภาเวติ ภาเวตพุฬิ ภาเวนนุโต ภาเวติ สจฺฉิกาทพุฬิ
สจฺฉิกโรนุโต ภาเวติ เอวั ภาเวติ ฯ

พหุสฺสิกโรตีติ กถิ พหุสฺสิกโรติ ฯ อาวชฺชนุโต พหุสฺสิกโรติ
ชานนุโต พหุสฺสิกโรติ ปสฺสนุโต พหุสฺสิกโรติ ปจฺจเวกฺขณุโต
พหุสฺสิกโรติ จิตฺตํ อธิฏฺฐหนุโต พหุสฺสิกโรติ สทฺธาย อธิมุจฺจนุโต
พหุสฺสิกโรติ วิริยํ ปกฺกณฺหนุโต พหุสฺสิกโรติ สตี อุปฏฺฐาเปนนุโต
พหุสฺสิกโรติ จิตฺตํ สมาทหนุโต พหุสฺสิกโรติ ปญฺญาเย ปชานนุโต
พหุสฺสิกโรติ อภิญฺเญยฺยํ อภิชานนุโต พหุสฺสิกโรติ ปริญฺเญยฺยํ
ปริชานนุโต พหุสฺสิกโรติ ปหาตพุฬิ ปชหนุโต พหุสฺสิกโรติ 8
ภาเวตพุฬิ ภาเวนนุโต พหุสฺสิกโรติ สจฺฉิกาทพุฬิ สจฺฉิกโรนุโต
พหุสฺสิกโรติ เอวั พหุสฺสิกโรติ ฯ

ตสฺส ตํ มกฺกํ อาเสวโต ภาวยโต พหุสฺสิกโรโต สญฺโฆชนานิ

ปหิยฺนติ อนุสฺยา พุยนฺตีโหนฺตีติ กถํ สลฺยโลชนานิ ปหิยฺนติ
อนุสฺยา พุยนฺตีโหนฺติ ฯ

โสตาปตฺติมคฺเคน สกฺกายทิกฺกุจฺจิ วิจิจฺจนา สีลพฺพตฺปฺรามาโส
อิมานิ ตีณิ สลฺยโลชนานิ ปหิยฺนติ ทิกฺกุจฺจานุสฺโย วิจิจฺจนาณฺสโย
อิม เตว อนุสฺยา พุยนฺตีโหนฺติ ฯx

สกทาคามิมคฺเคน โอปาริกํ กามราคสลฺยโลชนํ ปฏฺิฆสลฺยโลชนํ
อิมานิ เตว สลฺยโลชนานิ ปหิยฺนติ โอปาริกํ กามราคานุสฺโย
ปฏฺิฆานุสฺโย อิม เตว อนุสฺยา พุยนฺตีโหนฺติ ฯ

อนาคามิมคฺเคน อณฺุสฺหคตํ กามราคสลฺยโลชนํ ปฏฺิฆสลฺยโลชนํ
อิมานิ เตว สลฺยโลชนานิ ปหิยฺนติ อณฺุสฺหคโต กามราคานุสฺโย
ปฏฺิฆานุสฺโย อิม เตว อนุสฺยา พุยนฺตีโหนฺติ ฯ

อรหตฺตมคฺเคน รูปราโก อรูปราโก มาโน อุกฺุฏจํ อวิชฺชา
อิมานิ ปญฺจ สลฺยโลชนานิ ปหิยฺนติ มานานุสฺโย ภวราคานุสฺโย
อวิชฺชานุสฺโย อิม ตโย อนุสฺยา พุยนฺตีโหนฺติ เอวํ สลฺยโลชนานิ
ปหิยฺนติ อนุสฺยา พุยนฺตีโหนฺติ ฯ

[๕๗๖] อพฺยาปาทวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคา อวิกฺุเขโป สฺมาธิ
อาโลกสณฺุณวเสน จิตฺตสฺส เอกกคฺคา อวิกฺุเขโป สฺมาธิ ฯเปฯ
ปฏฺิณิสฺสคฺคานุสฺสึ อสฺสาสวเสน ปฏฺิณิสฺสคฺคานุสฺสึ ปสฺสาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกคฺคา อวิกฺุเขโป สฺมาธิ ตตฺถ ชาเต ชฺมเม อนิจฺจโต
อนุสฺสนณฺุเจเน วิปสฺสนา ทุกฺขโต อนุสฺสนณฺุเจเน วิปสฺสนา

อนตฺตโต อนุปสฺสนญฺเณ วิปสฺสนา อิติ ปจฺมํ สมโถ ปจฺฉา
วิปสฺสนา เตन วุจฺจติ สมถปฺพุพฺพคฺมํ วิปสฺสนํ ภาวติ ฯ

ภาวตฺติติ จตฺสฺโส ภาวนา ตตฺถ ชาตานิ ฌมฺมานํ
อนตฺตวตฺตณญฺเณ ภาวนา อินฺทฺริยานํ เอกฺรตฺถญฺเณ ภาวนา
ตทฺทปคฺควิริยาหนญฺเณ ภาวนา อาเสวนญฺเณ ภาวนา ฯ

มคฺโค สลฺยชายตฺติติ กถํ มคฺโค สลฺยชายติ ฯ ทสฺสนญฺเณ
สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺโค สลฺยชายติ อภิโรปนญฺเณ สมฺมาสงฺกปฺโป
มคฺโค สลฺยชายติ ฯเปฯ อวิกฺเขปญฺเณ สมฺมาสมาธิ มคฺโค
สลฺยชายติ เอวํ มคฺโค สลฺยชายติ ฯ

โส ตํ มคฺคํ อาเสวติ ภาวติ พหุสฺสิกโรตฺติติ อาเสวตฺติติ
กถํ อาเสวติ ฯ อวชฺชชฺนโต อาเสวติ ชานนฺโต อาเสวติ ฯเปฯ
สจฺฉิกถตฺตพฺพํ สจฺฉิกโรนฺโต อาเสวติ เอวํ อาเสวติ ฯ

ภาวตฺติติ กถํ ภาวติ ฯ อวชฺชชฺนโต ภาวติ ชานนฺโต
ภาวติ ฯเปฯ สจฺฉิกถตฺตพฺพํ สจฺฉิกโรนฺโต ภาวติ เอวํ ภาวติ ฯ

พหุสฺสิกโรตฺติติ กถํ พหุสฺสิกโรติ ฯ อวชฺชชฺนโต พหุสฺสิกโรติ
ชานนฺโต พหุสฺสิกโรติ ฯเปฯ สจฺฉิกถตฺตพฺพํ สจฺฉิกโรนฺโต
พหุสฺสิกโรติ เอวํ พหุสฺสิกโรติ ฯ

ตสฺส ตํ มคฺคํ อาเสวโต ภาวโต พหุสฺสิกโรโต สลฺยโลชนานิ
ปหฺยิณฺติ อนุสฺยา พฺยณฺตีโหนฺตฺติติ กถํ สลฺยโลชนานิ ปหฺยิณฺติ
อนุสฺยา พฺยณฺตีโหนฺติ ฯ

โศตปตฺติมคฺเคน สกฺกายทิกฺขุจิ วิจิกฺขณา สีลพฺพตปรามาโส
อิมานิ ตีณิ สลฺยโลชนานิ ปหฺยณฺติ ทิกฺขณานุสฺโย วิจิกฺขณานุสฺโย
อิม เทว อนุสฺยา พฺยณฺตีโหนฺติ ฯ

สกทาคามิมคฺเคน โอปาริกํ กามราคสลฺยโลชนํ ปฏิฆสลฺยโลชนํ
อิมานิ เทว สลฺยโลชนานิ ปหฺยณฺติ โอปาริกํ กามราคานุสฺโย
ปฏิฆานุสฺโย อิม เทว อนุสฺยา พฺยณฺตีโหนฺติ ฯ

อนาคามิมคฺเคน อณฺุสฺหคฺคํ กามราคสลฺยโลชนํ ปฏิฆสลฺยโลชนํ
อิมานิ เทว สลฺยโลชนานิ ปหฺยณฺติ อณฺุสฺหคฺคโต กามราคานุสฺโย
ปฏิฆานุสฺโย อิม เทว อนุสฺยา พฺยณฺตีโหนฺติ ฯ

อรหตฺตมคฺเคน รุปราโก อรุปราโก มาโน อุตฺทจฺจํ อวิชฺชา
อิมานิ ปณฺจ สลฺยโลชนานิ ปหฺยณฺติ มานานุสฺโย ภวราคานุสฺโย
อวิชฺชานุสฺโย อิม ตโย อนุสฺยา พฺยณฺตีโหนฺติ เอวํ สลฺยโลชนานิ
ปหฺยณฺติ อนุสฺยา พฺยณฺตีโหนฺติ เอวํ สมณฺุพฺพงฺคมํ วิปฺสฺสนํ
ภาเวติ ฯ

[๕๓๗] กถิ วิปฺสฺสนาปฺุพฺพงฺคมํ สมถํ ภาเวติ ฯ อนิจฺจโต
อนุปฺสฺสนญฺเณ วิปฺสฺสนา ทฺุขโต อนุปฺสฺสนญฺเณ วิปฺสฺสนา
อนตฺตโต อนุปฺสฺสนญฺเณ วิปฺสฺสนา ตตฺถ ชาตานิ รมฺมานํ จ
โวสฺสศุการมฺมณฺตา จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมาริ อิติ
ปจฺมํ วิปฺสฺสนา ปจฺฉา สมโถ เตน วุจฺจติ วิปฺสฺสนาปฺุพฺพงฺคมํ
สมถํ ภาเวติ ฯ

ภาเวตฺติ จตฺสุโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเฐน ภาวนา ฯเปฯ
มคฺโค สลฺยชาติตฺติ กถํ มคฺโค สลฺยชาติ ฯเปฯ เอวํ
มคฺโค สลฺยชาติ ฯเปฯ เอวํ สลฺยโลชนานิ ปหฺยนิฺติ อนุสฺยา
พฺยนิฺติโหนฺติ ฯ รุปํ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสนญฺเฐน วิปฺสฺสนา รุปํ
ทฺกฺขโต อนุปฺสฺสนญฺเฐน วิปฺสฺสนา รุปํ อนตฺตโต อนุปฺสฺสนญฺเฐน
วิปฺสฺสนา ตตฺถ ชาตานิ ฌมฺมานํ จ โวสุสฺสการมฺมตฺตา จิตฺตสฺส
เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมาริ อิติ ปจฺมํ วิปฺสฺสนา ปจฺจนา
สมโถ เตน วุจฺจติ วิปฺสฺสนาปฺพุพฺงคฺมํ สมถํ ภาเวติ ฯ

ภาเวตฺติ จตฺสุโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเฐน ภาวนา
มคฺโค สลฺยชาติตฺติ ฯเปฯ เอวํ มคฺโค สลฺยชาติ ฯเปฯ เอวํ
สลฺยโลชนานิ ปหฺยนิฺติ อนุสฺยา พฺยนิฺติโหนฺติ เวทนํ สลฺยถํ
สงฺขารे วิญฺญาณํ จกฺขุ ฯเปฯ ชรามรณํ อนิจฺจโต
อนุปฺสฺสนญฺเฐน วิปฺสฺสนา ชรามรณํ ทฺกฺขโต ฯเปฯ อนตฺตโต
อนุปฺสฺสนญฺเฐน วิปฺสฺสนา ตตฺถ ชาตานิ ฌมฺมานํ จ โวสุสฺสการมฺมตฺตา
จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมาริ อิติ ปจฺมํ
วิปฺสฺสนา ปจฺจนา สมโถ เตน วุจฺจติ วิปฺสฺสนาปฺพุพฺงคฺมํ สมถํ
ภาเวติ ฯ

ภาเวตฺติ จตฺสุโส ภาวนา ฯเปฯ สลฺยชาติตฺติ กถํ มคฺโค
สลฺยชาติ ฯเปฯ เอวํ มคฺโค สลฺยชาติ ฯเปฯ เอวํ สลฺยโลชนานิ
ปหฺยนิฺติ อนุสฺยา พฺยนิฺติโหนฺติ เอวํ วิปฺสฺสนาปฺพุพฺงคฺมํ

สมถั ภาเวติ ฯ

[๕๓๘] กถั สมถวิปัสสนั ะคนทุธิ ภาเวติ ฯ โสฬสหิ
อากาเรหิ สมถวิปัสสนั ะคนทุธิ ภาเวติ อารมมณญเณ
โคจรญเณ ปหานญเณ ปริจจาคญเณ วุจฺจานญเณ วิวญฺญนญเณ
สนตฺตญเณ ปณิถญเณ วิมุตตญเณ อนาสวญเณ ตรณญเณ
อนิมิตตญเณ อปฺปณิหิตญเณ สุลลตญเณ เอกรสญเณ
อนติวตฺตนญเณ ะคนทุธิญเณ ฯ

กถั อารมมณญเณ สมถวิปัสสนั ะคนทุธิ ภาเวติ ฯ อุทฺธจฺจ
ปชหโต จิตฺตสฺส เอกกฺคตา อวิกฺเขโป สมာธิ นิโรธารมมโณ
อวิหฺช ปชหโต อนุปสฺสนญเณ วิปัสสนา นิโรธารมมณา อิติ
อารมมณญเณ สมถวิปัสสนา เอกรสา โหนฺติ ะคนทุธา โหนฺติ
อญฺจณมญฺญั นาทิวตฺตนตฺติติ เตน วุจฺจติ อารมมณญเณ
สมถวิปัสสนั ะคนทุธิ ภาเวติ ฯ

ภาเวตฺติติ จตฺสโส ภาวนา ะเปฯ อาเสวนญเณ ภาวนา ะเปฯ
มกุโค สลฺยชายตฺติติ กถั มกุโค สลฺยชายติ ะเปฯ เอว มกุโค
สลฺยชายติ เอว สลฺยโณชนานิ ปหฺยณฺติ อนุสยา พฺยณฺติโหนฺติ
เอว อารมมณญเณ สมถวิปัสสนั ะคนทุธิ ภาเวติ ฯ

กถั โคจรญเณ สมถวิปัสสนั ะคนทุธิ ภาเวติ ฯ อุทฺธจฺจ
ปชหโต จิตฺตสฺส เอกกฺคตา อวิกฺเขโป สมာธิ นิโรธโคจโร
อวิหฺช ปชหโต อนุปสฺสนญเณ วิปัสสนา นิโรธโคจรา อิติ

โคจรภูเจณ สมถวิปัสสนา เอกรสา โหนฺติ ยฺคนทฺธา โหนฺติ
อญฺณมณฺณํ นาทิวตฺตฺนํตีติ เตน วุจฺจติ โจรภูเจณ สมถวิปัสสนํ
ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

[๕๓๕] ถถึ ปหฺนญฺเจณ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ
อุทฺทจฺจสทฺทกฺกิลเส จ ขนฺธเจ จ ปชฺหโต จิตฺตสฺส เอกกฺคตา
อวิกฺเขโป สมาริ นโรธโคจโร อวิชฺชาสทฺทกฺกิลเส จ ขนฺธเจ จ
ปชฺหโต อนุปสฺสนญฺเจณ วิปัสสนา นโรธโคจฺรา อิติ ปหฺนญฺเจณ
สมถวิปัสสนา เอกรสา โหนฺติ ยฺคนทฺธา โหนฺติ อญฺณมณฺณํ
นาทิวตฺตฺนํตีติ เตน วุจฺจติ ปหฺนญฺเจณ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ
ภาเวติ ฯ

ถถึ ปริจฺจกญฺเจณ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ
อุทฺทจฺจสทฺทกฺกิลเส จ ขนฺธเจ จ ปริจฺจชโต จิตฺตสฺส เอกกฺคตา
อวิกฺเขโป สมาริ นโรธโคจโร อวิชฺชาสทฺทกฺกิลเส จ ขนฺธเจ จ
ปริจฺจชโต อนุปสฺสนญฺเจณ วิปัสสนา นโรธโคจฺรา อิติ
ปริจฺจกญฺเจณ สมถวิปัสสนา เอกรสา โหนฺติ ยฺคนทฺธา โหนฺติ
อญฺณมณฺณํ นาทิวตฺตฺนํตีติ เตน วุจฺจติ ปริจฺจกญฺเจณ
สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

ถถึ วุจฺจกญฺเจณ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ
อุทฺทจฺจสทฺทกฺกิลเสหิ จ ขนฺธเหหิ จ วุจฺจชโต จิตฺตสฺส เอกกฺคตา
อวิกฺเขโป สมาริ นโรธโคจโร อวิชฺชาสทฺทกฺกิลเสหิ จ ขนฺธเหหิ

จ วุฏฺหโต อนุปฺสฺสนญฺเณ วิปฺสฺสนา นิโรธโคจฺรา อิติ
วุฏฺหานญฺเณ สมถวิปฺสฺสนา เอกฺรสา โหนฺติ ยฺคนทฺธา โหนฺติ
อลฺลวมณฺณํ นาติวตฺตฺนฺตํ เตน วุจฺจติ วุฏฺหานญฺเณ
สมถวิปฺสฺสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

กถํ วิวญฺญฺนญฺเณ สมถวิปฺสฺสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ
อุทฺทจฺจสฺสทฺทกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วิวญฺญฺโต จิตฺตสฺส เอกกฺคตา
อวิกฺเขโป สฺมาธิ นิโรธโคจโร อวิชฺชาสฺสทฺทกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ
จ วิวญฺญฺโต อนุปฺสฺสนญฺเณ วิปฺสฺสนา นิโรธโคจฺรา อิติ
วิวญฺญฺนญฺเณ สมถวิปฺสฺสนา เอกฺรสา โหนฺติ ยฺคนทฺธา โหนฺติ
อลฺลวมณฺณํ นาติวตฺตฺนฺตํ เตน วุจฺจติ วิวญฺญฺนญฺเณ
สมถวิปฺสฺสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

[๕๔๐] กถํ สฺนตฺตญฺเณ สมถวิปฺสฺสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ
อุทฺทจฺจํ ปชฺหโต จิตฺตสฺส เอกกฺคตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ สฺนโต
โหติ นิโรธโคจโร อวิชฺชํ ปชฺหโต อนุปฺสฺสนญฺเณ วิปฺสฺสนา
สฺนตา โหติ นิโรธโคจฺรา อิติ สฺนตฺตญฺเณ สมถวิปฺสฺสนา เอกฺรสา
โหนฺติ ยฺคนทฺธา โหนฺติ อลฺลวมณฺณํ นาติวตฺตฺนฺตํ เตน
วุจฺจติ สฺนตฺตญฺเณ สมถวิปฺสฺสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

กถํ ปณฺธิตฺตญฺเณ สมถวิปฺสฺสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ อุทฺทจฺจํ
ปชฺหโต จิตฺตสฺส เอกกฺคตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ ปณฺธิโต โหติ
นิโรธโคจโร อวิชฺชํ ปชฺหโต อนุปฺสฺสนญฺเณ วิปฺสฺสนา ปณฺธิตา โหติ

นิโรธโคจรธา อิติ ปณิตฎุเจน สมถวิปัสสนา เอกรธา โหนติ
ยฺคนทฺธา โหนติ อญฺณมณฺณํ นาทิวตฺตณฺตีติ เตน วุจฺจติ
ปณิตฎุเจน สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

กถํ วิมุตฺตฎุเจน สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ อุทฺทจฺจํ
ปชฺหโต จิตฺตสฺส เอกกฺกตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ วิมุตฺโต โหติ
นิโรธโคจโร อวิขฺชํ ปชฺหโต อนุปัสสนญฺเจน วิปัสสนา วิมุตฺตา
โหติ นิโรธโคจรธา อิติ รากวิราคา เจโตวิมุตฺติ อวิขฺชาวิราคา
ปญฺญาวิมุตฺติ อิติ วิมุตฺตฎุเจน สมถวิปัสสนา เอกรธา โหนติ
ยฺคนทฺธา โหนติ อญฺณมณฺณํ นาทิวตฺตณฺตีติ เตน วุจฺจติ
วิมุตฺตฎุเจน สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

[๕๔๑] กถํ อนาสวญฺเจน สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ
อุทฺทจฺจํ ปชฺหโต จิตฺตสฺส เอกกฺกตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ กามาสเวน
อนาสโว โหติ นิโรธโคจโร อวิขฺชํ ปชฺหโต อนุปัสสนญฺเจน
วิปัสสนา อวิขฺชาสเวน อนาสวา โหติ นิโรธโคจรธา อิติ
อนาสวญฺเจน สมถวิปัสสนา เอกรธา โหนติ ยฺคนทฺธา โหนติ
อญฺณมณฺณํ นาทิวตฺตณฺตีติ เตน วุจฺจติ อนาสวญฺเจน สมถวิปัสสนํ
ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

กถํ ตรณญฺเจน สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ อุทฺทจฺจสฺส หคฺคกิลเสสฺหิ
จ ขนฺนฺเชหิ จ ตโรโต จิตฺตสฺส เอกกฺกตา อวิกฺเขโป
สฺมาธิ นิโรธโคจโร อวิขฺชาสฺส หคฺคกิลเสสฺหิ จ ขนฺนฺเชหิ จ ตโรโต

อนุปัสสนภูเจณ วิปัสสนา นิโรธโคจรา อิติ ตรณภูเจณ สมถวิปัสสนา
เอกรสา โหนติ ยฺคนทฺธา โหนติ อญฺมมญฺญํ นาทิวตฺตฺนตฺตี
เตน วุจฺจติ ตรณภูเจณ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

กถิ อนิมิตฺตภูเจณ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ อุทฺทจฺจํ
ปชฺหโต จิตฺตสฺส เอกกฺกตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ สพฺพนิมิตฺเตหิ
อนิมิตฺโต โหติ นิโรธโคจโร อวิชฺชํ ปชฺหโต อนุปัสสนภูเจณ
วิปัสสนา สพฺพนิมิตฺเตหิ อนิมิตฺตา โหติ นิโรธโคจรา อิติ
อนิมิตฺตภูเจณ สมถวิปัสสนา เอกรสา โหนติ ยฺคนทฺธา โหนติ
อญฺมมญฺญํ นาทิวตฺตฺนตฺตี เตน วุจฺจติ อนิมิตฺตภูเจณ
สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

กถิ อปฺปณฺหิตภูเจณ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ อุทฺทจฺจํ
ปชฺหโต จิตฺตสฺส เอกกฺกตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ สพฺพปณฺธิหิ
อปฺปณฺหิตโต โหติ นิโรธโคจโร อวิชฺชํ ปชฺหโต อนุปัสสนภูเจณ
วิปัสสนา สพฺพปณฺธิหิ อปฺปณฺหิตา โหติ นิโรธโคจรา อิติ
อปฺปณฺหิตภูเจณ สมถวิปัสสนา เอกรสา โหนติ ยฺคนทฺธา
โหนติ อญฺมมญฺญํ นาทิวตฺตฺนตฺตี เตน วุจฺจติ อปฺปณฺหิตภูเจณ
สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

กถิ สฺลยฺตภูเจณ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ อุทฺทจฺจํ
ปชฺหโต จิตฺตสฺส เอกกฺกตา อวิกฺเขโป สฺมาธิ สพฺพากินิเวเสหิ
สฺลยฺโย โหติ นิโรธโคจโร อวิชฺชํ ปชฺหโต อนุปัสสนภูเจณ

วิปัสสนา สพฺพาภินิเวเสหิ สฺยุณา โหติ นิโรธโคจรา อิติ
สฺยุณตญฺเฐน สมถวิปัสสนา เอกรธา โหนฺติ ยฺคนทฺธา โหนฺติ
อณฺณมณฺณํ นาทิวตฺตฺนํตีติ เตน วุจฺจติ สฺยุณตญฺเฐน สมถวิปัสสนํ
ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

ภาเวตีติ จตฺสฺโส ภาวนา ตตฺถ ชาตํ ฌมฺมานํ
อนตฺวตฺตฺนญฺเฐน ภาวนา อินฺทฺริยานํ เอกรสฺญฺเฐน ภาวนา
ตทฺฐปฺคฺวิริยาหฺนญฺเฐน ภาวนา อาเสวนญฺเฐน ภาวนา ฯเปฯ
มคฺโค สลฺยชายตีติ กถํ มคฺโค สลฺยชายติ ฯเปฯ เอวํ มคฺโค
สลฺยชายติ ฯเปฯ เอวํ สลฺยโลชนานิ ปหฺยิณฺติ อนุสฺยา
พฺยฺนตีโหนฺติ เอวํ สฺยุณตญฺเฐน สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ
อิเมหิ โสฬสฺหิ อากาเรหิ สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ เอวํ
สมถวิปัสสนํ ยฺคนทฺธํ ภาเวติ ฯ

[๕๔๒] กถํ ฌมฺมทฺฐจฺจาวิกฺกหิตฺมานสํ โหติ ฯ อนิจฺจโต
มนสิกโรโต โอภาโส อฺปฺปชฺชติ โอภาโส ฌมฺโมติ โอภาสํ
อวชฺชติ ตโต วิกฺเขโป อฺทฺฐจฺจนฺเตน อฺทฺฐจฺเฐน วิกฺกหิตฺมานโส
อนิจฺจโต ๑ อฺปฺปญฺจํ ยถาญฺตํ นปฺปชานาติ ทฺกฺขโต อฺปฺปญฺจํ
ยถาญฺตํ นปฺปชานาติ อนตฺตโต อฺปฺปญฺจํ ยถาญฺตํ นปฺปชานาติ
เตน วุจฺจติ ฌมฺมทฺฐจฺจาวิกฺกหิตฺมานสํ ๒ โหติ โส สมโย ยฺนตํ
จิตฺตํ อชฺชตฺตลฺเฆว สนฺติญฺจติ สนฺนีสีทติ เอโกทฺธิ โหติ
#๑ สฺ. อวิชฺชโต ฯ ๒ ม. ย. ... มานโส ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

สมาธิยติ ตสฺส มกุโ สลฺลชายตีติ กถํ มกุโ สลฺลชายติ ฯเปฯ
 เอวํ มกุโ สลฺลชายติ ฯเปฯ เอวํ สลฺลโลชนานิ ปหฺยณฺติ
 อนฺุสยา พุยนฺตีโหนฺติ อนิจฺจโต มนสิกโรโต ฌาณํ อุปฺปชฺชติ
 ปีติ อุปฺปชฺชติ ปสฺสทฺธิ อุปฺปชฺชติ สฺขํ อุปฺปชฺชติ อธิโมกฺโข
 อุปฺปชฺชติ ปกฺคาโห ๑ อุปฺปชฺชติ อุปฺปชฺชติ อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขา
 อุปฺปชฺชติ นิกฺกนฺติ อุปฺปชฺชติ นิกฺกนฺติ ฌมฺโมติ นิกฺกนฺตี
 อวชฺชติ ตโต วิกฺเขโป อุตฺตจฺจนฺเตน ๒ อุตฺตจฺเจน วิคฺคหิตมานโส
 อนิจฺจโต อุปฺปชฺชติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ทฺกขโต
 อุปฺปชฺชติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ อนตฺตโต อุปฺปชฺชติ ยถาภูตํ
 นปฺปชานาติ เตน วุจฺจติ ฌมฺมุทฺตจฺจาวิคฺคหิตมานสํ โหติ โส
 สมโย ยนฺตํ จิตฺตํ อชฺชตฺตลฺลเณว สนฺติภูจฺติ สนฺนีสีทติ
 เอโกทิ โหติ สมาธิยติ ตสฺส มกุโ สลฺลชายตีติ กถํ มกุโ
 สลฺลชายติ ฯเปฯ เอวํ มกุโ สลฺลชายติ ฯเปฯ เอวํ สลฺลโลชนานิ
 ปหฺยณฺติ อนฺุสยา พุยนฺตีโหนฺติ ทฺกขโต มนสิกโรโต ฯเปฯ
 อนตฺตโต มนสิกโรโต โอภาโส อุปฺปชฺชติ ฌาณํ อุปฺปชฺชติ
 ปีติ อุปฺปชฺชติ ปสฺสทฺธิ อุปฺปชฺชติ สฺขํ อุปฺปชฺชติ อธิโมกฺโข
 อุปฺปชฺชติ ปกฺคาโห อุปฺปชฺชติ อุปฺปชฺชติ อุปฺปชฺชติ
 อุเปกฺขา อุปฺปชฺชติ นิกฺกนฺติ อุปฺปชฺชติ นิกฺกนฺติ ฌมฺโมติ
 นิกฺกนฺตี อวชฺชติ ตโต วิกฺเขโป อุตฺตจฺจนฺเตน อุตฺตจฺเจน
 #๑ ม. เกสุจิ โปตฺถเกสุ สพฺพวาเรสุ ปกฺคโหติ ลิจิตี ฯ ๒ ม. ย. อุตฺตจฺจํ เตน ฯ
 #เอวมฺปริปี ฯ

วิคฺคหิตมานโส อนตฺตโต อุปฺภูจฺจํ อนิจฺจโต อุปฺภูจฺจํ ทฺกฺขโต
อุปฺภูจฺจํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ เตน วุจฺจติ ฌมฺมุทฺตจฺจาวิคฺคหิตมานสํ
ฯเปฯ เอิวํ สลฺยโลชนานิ ปหฺยนิฺติ อนฺุสยา
พฺยนิฺตีโหนฺติ ฯ

[๕๔๑] รฺูปํ อนิจฺจโต มนสิกโรโต ฯเปฯ รฺูปํ ทฺกฺขโต
มนสิกโรโต รฺูปํ อนตฺตโต มนสิกโรโต เวทนํ สลฺยณํ สจฺจขเร
วิญฺญาณํ จกฺขํ ฯเปฯ ชรามรณํ อนิจฺจโต มนสิกโรโต ชรามรณํ
ทฺกฺขโต มนสิกโรโต ชรามรณํ อนตฺตโต มนสิกโรโต โอิภาโส
อุปฺปชชติ ฌานํ อุปฺปชชติ ปิฺติ อุปฺปชชติ ปสฺสทฺธิ
อุปฺปชชติ สฺขํ อุปฺปชชติ อธิโมกฺโข อุปฺปชชติ ปคฺคาโห
อุปฺปชชติ อุปฺภูจฺจํ อุปฺปชชติ อุเปกฺขา อุปฺปชชติ นิกฺกนฺติ
อุปฺปชชติ นิกฺกนฺติ ฌมฺโมติ นิกฺกนฺตี อวชฺชติ ตโต วิกฺเขโป
อุทฺตจฺจนฺเตน อุทฺตจฺเจน วิคฺคหิตมานโส ชรามรณํ อนตฺตโต
อุปฺภูจฺจํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ชรามรณํ อนิจฺจโต อุปฺภูจฺจํ
ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ชรามรณํ ทฺกฺขโต อุปฺภูจฺจํ ยถาภูตํ
นปฺปชานาติ เตน วุจฺจติ ฌมฺมุทฺตจฺจาวิคฺคหิตมานสํ โหติ โส
สมโย ยนฺตํ จิตฺตํ อชฺฉตฺตลฺยเณว อนิจฺจโต สนฺติญฺจติ สนฺนินิสฺสํติ
เอโกทฺธิ โหติ สมาริยติ ตสฺส มคฺโค สลฺยชายตีติ กถํ มคฺโค
สลฺยชายติ ฯเปฯ เอิวํ มคฺโค สลฺยชายติ ฯเปฯ เอิวํ สลฺยโลชนานิ
ปหฺยนิฺติ อนฺุสยา พฺยนิฺตีโหนฺติ เอิวํ ฌมฺมุทฺตจฺจาวิคฺคหิตมานสํ

โหติ ฯ

โสภาเส เจว ฉาณจ ปิตยา จ วิกรมปติ
 ปสฺสทุชฺชียา สุเข เจว เยหิ จิตฺตํ ปเวรติ
 อธิโมกฺเข จ ปคฺคาเห อุปฺภูจฺจาเน จ วิกรมปติ ๑
 อูปฺเภวชาวชฺชณา เจว อูปฺเภวชาย จ นิกฺกนฺติยา
 อิมานิ ทส จานานิ ปณฺณายสฺส ปริจฺจิตา
 ฅมฺมุทฺทจฺจกฺสโล โหติ น จ สมฺโมหจฺจกฺส ๒
 วิกรมปติ ๓ เจว กิลิฺสฺสติ จ จวติ จิตฺตภาวนา
 วิกรมปติ ๓ กิลิฺสฺสติ ภาวนา ปริหายติ
 วิสุชฺฌติ น กิลิฺสฺสติ ภาวนา น ปริหายติ
 น จ วิกฺขิปปเต ๔ จิตฺตํ น กิลิฺสฺสติ น จวติ จิตฺตภาวนา ๕
 อิมเหิ จคฺคฺหิ จาเนหิ จิตฺตสฺส ๖ สงฺเขปํ วิกฺเขปํ
 [๗] วิกฺคฺหิตํ ทสฺสจฺจาเนหิ สมฺปชานาตีติ ๘ ฯ

ยฺกนทฺทกถา ฯ

_____ณ

ยฺกนทฺทวคฺเค สจฺจกถา

ปริปฺปญฺณกถานิทานํ ๕

[๕๔๔] จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว ตถานิ อวิตถานิ อนนฺยถานิ
 กตมานิ จตฺตารี อิทํ ทฺวขฺนฺติ ภิกฺขเว ตถเมตํ อวิตถเมตํ
 #๑ ม. ยฺ. กมฺปติ ฯ ๒ ยฺ. สมฺโมหํ ฯ ๓ ม. ยฺ. วิกฺขิปปติ ฯ ๔ ยฺ. วิกฺขิปปเต ฯ
 #๕ ยฺ. ภาวนา ฯ ๖ ยฺ. จิตฺตสงฺเขปวิกฺเขปํ ฯ ม. จิตฺตสฺส สงฺเขปวิกฺเขปํ ฯ
 #๗ ยฺ. อวิกฺเขปํ ฯ ๘ ยฺ. ปชานาตีติ ฯ ๕ ม. ปุริมฺนิทานํ ฯ

อนนฺตเมตํ อํยํ ทฺวขสมุทโยติ ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนนฺตเมตํ
อํยํ ทฺวขนิโรโรติ ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนนฺตเมตํ อํยํ
ทฺวขนิโรคามินี ปฏิปทาติ ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนนฺตเมตํ
อิมานี โข ภิกฺขเว จตฺตารี ตถานี อวิตถานี อนนฺตถานี ฯ

[๕๔๕] กถิํ ทฺวขํ ตถภูเจน สจฺจํ ฯ จตฺตาริ ทฺวขสฺส
ทฺวขภูจฺจา ตถา อวิตถา อนนฺตถา ทฺวขสฺส ปิพนฺทฺวโจ สงฺขตฺวโจ
สนฺตปาภฺวโจ วิปริณามภฺวโจ อิมเ จตฺตาริ ทฺวขสฺส ทฺวขภูจฺจา
ตถา อวิตถา อนนฺตถา เอวํ ทฺวขํ ตถภูเจน สจฺจํ ฯ

กถิํ สมุทโย ตถภูเจน สจฺจํ ฯ จตฺตาริ สมุทยสฺส สมุทยภูจฺจา
ตถา อวิตถา อนนฺตถา สมุทยสฺส आयุหนฺทฺวโจ นิทานภฺวโจ
สงฺโยคภฺวโจ ปลิโพธภฺวโจ อิมเ จตฺตาริ สมุทยสฺส สมุทยภูจฺจา ตถา
อวิตถา อนนฺตถา เอวํ สมุทโย ตถภูเจน สจฺจํ ฯ

กถิํ นิโรโร ตถภูเจน สจฺจํ ฯ จตฺตาริ นิโรธสฺส นิโรธภูจฺจา
ตถา อวิตถา อนนฺตถา นิโรธสฺส นิสฺสรณภฺวโจ วิเวกภฺวโจ
อสงฺขตภฺวโจ อมตภฺวโจ อิมเ จตฺตาริ นิโรธสฺส นิโรธภูจฺจา ตถา
อวิตถา อนนฺตถา เอวํ นิโรโร ตถภูเจน สจฺจํ ฯ

กถิํ มคฺโค ตถภูเจน สจฺจํ ฯ จตฺตาริ มคฺคสฺส มคฺคภูจฺจา
ตถา อวิตถา อนนฺตถา มคฺคสฺส นิชฺยานภฺวโจ เหตุภฺวโจ
ทสฺสนภฺวโจ อาริปปเตยฺยภฺวโจ อิมเ จตฺตาริ มคฺคสฺส มคฺคภูจฺจา
ตถา อวิตถา อนนฺตถา เอวํ มคฺโค ตถภูเจน สจฺจํ ฯ

[๕๔๖] จตุหการเหหิ จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ฯ จตุหการเหหิ
จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ตถฺกุเณ อนตฺตถฺกุเณ
สจฺจถฺกุเณ ปฏิเวธฺกุเณ อิมเหหิ จตุหการเหหิ จตุตาริ สจฺจანი
เอกสงฺกหิตานิ ยํ เอกสงฺกหิตํ ตํ เอกตฺตํ เอกตฺตํ เอเกน
ฉาณน ปฏิวิฆฺตตีติ จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ฯ

กถิ ตถฺกุเณ จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ฯ จตุหการเหหิ
ตถฺกุเณ จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ทฺกฺขสฺส ทฺกฺขถฺกุโ
ตถฺกุโ สฺมทฺยสฺส สฺมทฺยถฺกุโ ตถฺกุโ นิโรธสฺส นิโรธถฺกุโ
ตถฺกุโ มคฺคสฺส มคฺคถฺกุโ ตถฺกุโ อิมเหหิ จตุหการเหหิ
ตถฺกุเณ จตุตาริ สจฺจანი เอกสงฺกหิตานิ ยํ เอกสงฺกหิตํ ตํ
เอกตฺตํ เอกตฺตํ เอเกน ฉาณน ปฏิวิฆฺตตีติ จตุตาริ สจฺจანი
เอกปฏิเวธานี ฯ

กถิ อนตฺตถฺกุเณ จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ฯ จตุหการเหหิ
อนตฺตถฺกุเณ จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ทฺกฺขสฺส
ทฺกฺขถฺกุโ อนตฺตถฺกุโ สฺมทฺยสฺส สฺมทฺยถฺกุโ อนตฺตถฺกุโ นิโรธสฺส
นิโรธถฺกุโ อนตฺตถฺกุโ มคฺคสฺส มคฺคถฺกุโ อนตฺตถฺกุโ อิมเหหิ
จตุหการเหหิ อนตฺตถฺกุเณ จตุตาริ สจฺจანი เอกสงฺกหิตานิ ยํ
เอกสงฺกหิตํ ตํ เอกตฺตํ เอกตฺตํ เอเกน ฉาณน ปฏิวิฆฺตตีติ
จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ฯ

กถิ สจฺจถฺกุเณ จตุตาริ สจฺจანი เอกปฏิเวธานี ฯ จตุหการเหหิ

สจฺจญฺเฐน จตฺตาริ สจฺจจฺานิ เอกปฏฺิเวธานิ ทฺุขสฺส ทฺุขญฺโโจ
สจฺจญฺโโจ สฺมทฺยสฺส สฺมทฺยญฺโโจ สจฺจญฺโโจ นิโรธสฺส นิโรธญฺโโจ
สจฺจญฺโโจ มคฺคสฺส มคฺคญฺโโจ สจฺจญฺโโจ อิมฺหิ จตฺตฺหากาเรหิ
สจฺจญฺเฐน จตฺตาริ สจฺจจฺานิ เอกสํกฺหิตานิ ยํ เอกสํกฺหิตํ ตํ
เอกตฺตํ เอกตฺตํ เอเกน ฅาณน ปฏฺิวิชฺฌตีติ จตฺตาริ สจฺจจฺานิ
เอกปฏฺิเวธานิ ฯ

กถํ ปฏฺิเวธญฺเฐน จตฺตาริ สจฺจจฺานิ เอกปฏฺิเวธานิ ฯ จตฺตฺหากาเรหิ
ปฏฺิเวธญฺเฐน จตฺตาริ สจฺจจฺานิ เอกปฏฺิเวธานิ ทฺุขสฺส
ทฺุขญฺโโจ ปฏฺิเวธญฺโโจ สฺมทฺยสฺส สฺมทฺยญฺโโจ ปฏฺิเวธญฺโโจ
นิโรธสฺส นิโรธญฺโโจ ปฏฺิเวธญฺโโจ มคฺคสฺส มคฺคญฺโโจ ปฏฺิเวธญฺโโจ
อิมฺหิ จตฺตฺหากาเรหิ ปฏฺิเวธญฺเฐน จตฺตาริ สจฺจจฺานิ เอกสํกฺหิตานิ
ยํ เอกสํกฺหิตํ ตํ เอกตฺตํ เอกตฺตํ เอเกน ฅาณน
ปฏฺิวิชฺฌตีติ จตฺตาริ สจฺจจฺานิ เอกปฏฺิเวธานิ ฯ

[๕๔๗] กตฺติหากาเรหิ ๑ จตฺตาริ สจฺจจฺานิ เอกปฏฺิเวธานิ ฯ ยํ
อนิจฺจํ ตํ ทฺุขํ [๒] ยํ อนิจฺจญฺจ ทฺุขญฺจ ตํ อนตฺตา ยํ
อนิจฺจญฺจ ทฺุขญฺจ อนตฺตา จ ตํ ตถิ ยํ อนิจฺจญฺจ ทฺุขญฺจ
อนตฺตา จ ตถญฺจ ตํ สจฺจํ ยํ อนิจฺจญฺจ ทฺุขญฺจ อนตฺตา
จ ตถญฺจ สจฺจญฺจ ตํ เอกสํกฺหิตํ ยํ เอกสํกฺหิตํ ตํ
เอกตฺตํ เอกตฺตํ เอเกน ฅาณน ปฏฺิวิชฺฌตีติ จตฺตาริ สจฺจจฺานิ
เอกปฏฺิเวธานิ ฯ

#๑ ยฺ. กถิ ... ฯ ๒ ม. ยํ ทฺุขํ ตํ อนิจฺจํ ฯ

กตihakarehi jattari saccani ekkapivethani ๑ nwhakarehi
jattari saccani ekkapivethani taddhena onattaddhena
saccadhena pivethadhena oghiddhadhena priddhadhena phandhadhena
ghavandhadhena saccakiriyadhena imehi nwhakarehi jattari saccani
ekkasakkhitanii y ekkasakkhittii t ekkattii ekkattii ekena
vanna pavivhaddhiti jattari saccani ekkapivethani ๑

[๕๔๘] กถิ ตถฺเณ จตฺตาริ สจฺจานิ เอกปฺปฏิเวธานิ ๑ นวหากาเรหิ
ตถฺเณ จตฺตาริ สจฺจานิ เอกปฺปฏิเวธานิ ทุกฺขสฺส
ทุกฺขญฺโ จ ตถฺเณ สมฺมทฺยสฺส สมฺมทฺยญฺโ จ ตถฺเณ นิโรธสฺส
นิโรธญฺโ จ ตถฺเณ มคฺคสฺส มคฺคญฺโ จ ตถฺเณ อภิลฺลวาย
อภิลฺลวญฺโ จ ตถฺเณ ปริลฺลวาย ปริลฺลวญฺโ จ ตถฺเณ
ปฺพานสฺส ปฺพานญฺโ จ ตถฺเณ ภาวนาย ภาวนญฺโ จ ตถฺเณ ๕
สจฺจกิริยาย สจฺจกิริยญฺโ จ ตถฺเณ อิมฺเห นวหากาเรหิ ตถฺเณ
จตฺตาริ สจฺจานิ เอกสจฺจกิตฺตานิ ยํ เอกสจฺจกิตฺตํ ตํ เอกตฺตํ
เอกตฺตํ เอเคน วาณฺเณน ปฺปฏิวิหฺมตฺตีติ จตฺตาริ สจฺจานิ เอกปฺปฏิเวธานิ ๑

กถิ อนตฺตถฺเณ สจฺจadhena pivethadhena jattari
saccani ekkapivethani ๑ nwhakarehi pivethadhena jattari saccani
ekkapivethani ทุกฺขสฺส ทุกฺขญฺโ จ pivethadhena สมฺมทฺยสฺส
สมฺมทฺยญฺโ จ pivethadhena นิโรธสฺส นิโรธญฺโ จ pivethadhena มคฺคสฺส

มคฺคญฺโโจ ปฏฺวิเรญฺโโจ อภินฺถาย อภินฺถญฺโโจ ปฏฺวิเรญฺโโจ
ปริณฺถาย ปริณฺถญฺโโจ ปฏฺวิเรญฺโโจ ปหานสฺส ปหานญฺโโจ
ปฏฺวิเรญฺโโจ ภวานาย ภวานญฺโโจ ปฏฺวิเรญฺโโจ สจฺฉิกิริยาย
สจฺฉิกิริยญฺโโจ ปฏฺวิเรญฺโโจ อิมฺเห นวหากาเรหิ ปฏฺวิเรญฺเจเน
จตฺตาริ สจฺฉานิ เอกสงฺกหิตานิ ยํ เอกสงฺกหิตํ ตํ เอกตฺตํ
เอกตฺตํ เอเคน ฉาณฺเณน ปฏฺวิวิฆฺมตฺตํ จตฺตาริ สจฺฉานิ เอกปฏฺวิเวชานิ ฯ

[๕๔๕] กตฺติหากาเรหิ จตฺตาริ สจฺฉานิ เอกปฏฺวิเวชานิ ฯ

ทฺวาทสหาการฺเห จตฺตาริ สจฺฉานิ เอกปฏฺวิเวชานิ ตถญฺเจเน
อนตฺตญฺเจเน สจฺฉญฺเจเน ปฏฺวิเรญฺเจเน อภิขานนญฺเจเน ปริขานนญฺเจเน
ชฺมมญฺเจเน ตถญฺเจเน ฉาตญฺเจเน สจฺฉิกิริยญฺเจเน ผสฺสนญฺเจเน
อภิสมยญฺเจเน อิมฺเห ทฺวาทสหาการฺเห จตฺตาริ สจฺฉานิ เอกสงฺกหิตานิ
ยํ เอกสงฺกหิตํ ตํ เอกตฺตํ เอกตฺตํ เอเคน ฉาณฺเณน
ปฏฺวิวิฆฺมตฺตํ จตฺตาริ สจฺฉานิ เอกปฏฺวิเวชานิ ฯ

กถํ ตถญฺเจเน จตฺตาริ สจฺฉานิ เอกปฏฺวิเวชานิ ฯ โสฬสฺสิ

อาการฺเห ตถญฺเจเน จตฺตาริ สจฺฉานิ เอกปฏฺวิเวชานิ ทฺกฺขสฺส
ปีปนญฺโโจ สงฺขตญฺโโจ สนฺดาปนญฺโโจ วิปริณามญฺโโจ ตถญฺโโจ สมฺทยสฺส
อายุหนญฺโโจ นิตานญฺโโจ สลฺยโลคญฺโโจ ปลิโพชญฺโโจ ตถญฺโโจ
นิโรธสฺส นิสฺสรณญฺโโจ วิเวกญฺโโจ อสงฺขตญฺโโจ อมตญฺโโจ ตถญฺโโจ
มคฺคสฺส นียฺยานญฺโโจ เหตุญฺโโจ ทสฺสนญฺโโจ อาธิปเตยฺยญฺโโจ ตถญฺโโจ

อิเมหิ โสฬสหิ อากาเรหิ ตถภูเจเน จตุตตาริ สจฺจจฺานิ เอกสงฺกหิตานิ
ยํ เอกสงฺกหิตํ ตํ เอกคฺคตํ เอกคฺคตํ เอเกเน ฉาฉเนน ปฏิวิษฺณตฺตี
จตุตตาริ สจฺจจฺานิ เอกปฏิเวธานิ ฯ

กถิ อนคฺคตภูเจเน ฯเปฯ สจฺจภูเจเน ปฏิเวธภูเจเน อภิชานนภูเจเน
ปริชานนภูเจเน ฌมฺมภูเจเน ตถภูเจเน ฉาตภูเจเน สจฺฉนิกิริยภูเจเน
ผลสฺสนภูเจเน อภิสมยภูเจเน จตุตตาริ สจฺจจฺานิ
เอกปฏิเวธานิ โสฬสหิ อากาเรหิ อภิสมยภูเจเน จตุตตาริ สจฺจจฺานิ
เอกปฏิเวธานิ ทุกขสฺส ปิพนฺภูโจ สงฺขตภูโจ สนตปาภูโจ
วิปริณามภูโจ อภิสมยภูโจ สมุทฺยสฺส आयฺหนฺภูโจ นิทานภูโจ
สลฺยโลคภูโจ ปลฺลิโพธภูโจ อภิสมยภูโจ นิโรธสฺส นิสฺสรณภูโจ
วิเวกภูโจ อสงฺขตภูโจ อมตภูโจ อภิสมยภูโจ มกฺกสฺส นิชฺยานภูโจ
เหตุภูโจ ทสฺสนภูโจ อาธิปเตยฺยภูโจ อภิสมยภูโจ อิเมหิ
โสฬสหิ อากาเรหิ อภิสมยภูเจเน จตุตตาริ สจฺจจฺานิ เอกสงฺกหิตานิ
ยํ เอกสงฺกหิตํ ตํ เอกคฺคตํ เอกคฺคตํ เอเกเน ฉาฉเนน
ปฏิวิษฺณตฺตี จตุตตาริ สจฺจจฺานิ เอกปฏิเวธานิ ฯ

[๕๕๐] สจฺจจฺานํ กติ ลกฺขณานิ ฯ สจฺจจฺานํ เทว ลกฺขณานิ
สงฺขตลกฺขณณฺจ อสงฺขตลกฺขณณฺจ สจฺจจฺานํ อิมานิ เทว
ลกฺขณานิ ฯ

สจฺจจฺานํ กติ ลกฺขณานิ ฯ สจฺจจฺานํ ฉ ลกฺขณานิ สงฺขตจฺานํ
สจฺจจฺานํ อุปฺปาโท ปญฺญาติ วโย ปญฺญาติ จิตฺานํ

อณฺณตตํ ปณฺณายติ น อสงฺขตฺตสฺส สจฺจสฺส อุปฺปาโท ปณฺณายติ
น วโย ปณฺณายติ น จิตฺตสฺส อณฺณตตํ ปณฺณายติ สจฺจจํ
อิมานิ น ลกฺขณานิ ฯ

สจฺจจํ กติ ลกฺขณานิ ฯ สจฺจจํ ทฺวาทสฺส ลกฺขณานิ ทฺกฺขสจฺจสฺส
อุปฺปาโท ปณฺณายติ วโย ปณฺณายติ จิตฺตสฺส
อณฺณตตํ ปณฺณายติ สมฺมทฺยสจฺจสฺส อุปฺปาโท ปณฺณายติ วโย
ปณฺณายติ จิตฺตสฺส อณฺณตตํ ปณฺณายติ มคฺคสจฺจสฺส
อุปฺปาโท ปณฺณายติ วโย ปณฺณายติ จิตฺตสฺส อณฺณตตํ
ปณฺณายติ น นิโรธสจฺจสฺส อุปฺปาโท ปณฺณายติ น วโย
ปณฺณายติ น จิตฺตสฺส อณฺณตตํ ปณฺณายติ สจฺจจํ อิมานิ
ทฺวาทสฺส ลกฺขณานิ ฯ

[๕๕๑] จตฺนุํ สจฺจจํ กติ กุสฺลา กติ อกุสฺลา กติ
อพฺยาคตา ฯ สมฺมทฺยสจฺจํ อกุสฺลํ มคฺคสจฺจํ กุสฺลํ นิโรธสจฺจํ
อพฺยาคตํ ทฺกฺขสจฺจํ สียา กุสฺลํ สียา อกุสฺลํ สียา อพฺยาคตํ [๑]
ตีณิ สจฺจจํ เอกสจฺเจน สจฺจคหิตานิ เอกํ สจฺจํ ตีหิ สจฺเจหิ
สจฺจคหิตํ วตฺถุวเสน ปริยาเยน ฯ

สียาติ กถณฺจ สียา ฯ ยํ ทฺกฺขสจฺจํ อกุสฺลํ สมฺมทฺยสจฺจํ
อกุสฺลํ เอวํ อกุสฺลญฺเฐน เทว สจฺจจํ เอกสจฺเจน สจฺจคหิตานิ
เอกํ สจฺจํ ทฺวีหิ สจฺเจหิ สจฺจคหิตํ ยํ ทฺกฺขสจฺจํ กุสฺลํ มคฺคสจฺจํ
กุสฺลํ เอวํ กุสฺลญฺเฐน เทว สจฺจจํ เอกสจฺเจน

#๑ ม. สียา ฯ

สงคหิตานิ เอกัง สจจํ ทวีหิ สจเจหิ สงคหิตํ ยํ ทุกขสจจํ
อพยาคตํ นิโรธสจจํ อพยาคตํ เอวํ อพยาคตญฺเฐน เทว สจจานิ
เอกสจเจน สงคหิตานิ เอกัง สจจํ ทวีหิ สจเจหิ สงคหิตํ เอวํ
สียา ตีณิ สจจานิ เอกสจเจน สงคหิตานิ เอกัง สจจํ ตีหิ
สจเจหิ สงคหิตํ วตฺถวเสน ปริยาเยนาติ ฯ

[๕๕๒] ปุพฺเพ เม ภิกฺขเว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โภทิสตฺตสฺเสว
สโต เอตทโหสิ โโก นฺุ โข รุปสฺส อสฺสาโท โโก
อาทินโว ก็ นิสฺสรณํ โโก เวทนาย อสฺสาโท โโก อาทินโว
ก็ นิสฺสรณํ โโก สลฺลณาย อสฺสาโท โโก อาทินโว ก็
นิสฺสรณํ โโก สงฺขารานํ อสฺสาโท โโก อาทินโว ก็ นิสฺสรณํ
โก วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท โโก อาทินโว ก็ นิสฺสรณนฺติ
ตสฺส มยํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ ยํ โข รูปํ ปฏฺิจจ อูปฺปชฺชติ สฺขํ
โสมนสฺสํ อยํ รูปสฺส อสฺสาโท ยํ รูปํ อนิจฺจํ [๑] ทุกขํ วิปริณามชฺมมํ
อยํ รูปสฺส อาทินโว โย รูปสฺมี ฉนฺทราควินโย
ฉนฺทราควปฺพานํ อิทํ รูปสฺส นิสฺสรณํ ยํ เวทนํ ปฏฺิจจ ยํ
สลฺลณํ ปฏฺิจจ ยํ สงฺขารํ ปฏฺิจจ ยํ วิญฺญาณํ ปฏฺิจจ
อูปฺปชฺชติ สฺขํ โสมนสฺสํ อยํ วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท ยํ วิญฺญาณํ
อนิจฺจํ [๑] ทุกขํ วิปริณามชฺมมํ อยํ วิญฺญาณสฺส อาทินโว โย
วิญฺญาณสฺมี ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราควปฺพานํ อิทํ วิญฺญาณสฺส
นิสฺสรณํ ฯ

#๑ ม. ตํ ฯ เอวมิตฺติเสสุ จานเสสุ ฯ

[๕๕๓] ยาวกัณฐาหิ ภิกฺขเว อิมสํ ปณฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ
 เอวํ อสฺสาทถจฺจ อสฺสาทโต อาทึนถจฺจ อาทึนถโต
 นิสฺสรณถจฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นพฺภณฺณวสึ เนว ตาวาหิ
 ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺรหฺมณฺเฌยา
 ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธ ๑
 ปจฺจณฺณวสึ ยโต จ ขวาทิ ภิกฺขเว อิมสํ ปณฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ
 เอวํ อสฺสาทถจฺจ อสฺสาทโต อาทึนถจฺจ อาทึนถโต
 นิสฺสรณถจฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภณฺณวสึ อถาหิ ภิกฺขเว
 สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺรหฺมณฺเฌยา ปชาย
 สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธ ๑ ปจฺจณฺณวสึ
 ฌาณถจฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาติ อกฺุปฺปา เม เจโตวิมุตฺติ ๒
 อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปฺนพฺภโวติ ฯ

[๕๕๔] ยํ รูปี ปฏฺิจจ อุปฺปชฺชติ สฺขํ โสมนสฺสํ อยํ รูปฺสฺส
 อสฺสาโทติ ปหานปฺปฏิเวโร สมุทฺยสจฺจํ ยํ รูปี อนิจฺจํ ทกฺขํ วิปริณามธมฺมํ
 อยํ รูปฺสฺส อาทึนโวติ ปริณฺญาปฏฺิเวโร ทกฺขสจฺจํ
 โย รูปฺสฺมี นนฺทราควินโย นนฺทราควปฺปหานํ อิทํ รูปฺสฺส นิสฺสรณนฺติ
 สจฺจกิริยาปฏฺิเวโร นิโรธสจฺจํ ยา อิมสฺส ตึสฺส จาเนสฺส ทิฏฺฐิ
 สจฺจกฺุโป วาจา กมฺมฺนโต อาชีโว วายาโม สติ สมาริ ภาวนาปฏฺิเวโร
 มคฺคสจฺจํ ยํ เวทนํ ปฏฺิจจ ยํ สลฺลํ ปฏฺิจจ ยํ สจฺจขเร
 ปฏฺิจจ ยํ วิณฺณณํ ปฏฺิจจ อุปฺปชฺชติ สฺขํ โสมนสฺสํ อยํ
 #๑ ม. อิตฺสทฺโท ทิสฺสติ ฯ ๒ ม. วิมุตฺติ ฯ

วิญญาณสุส อสุสาโทติ ปหานปฏิวเโธ สมุทยสจจํ ยํ วิญญาณํ
อนิจจํ ทุกขํ วิปริณามธมมํ อยํ วิญญาณสุส อาทีนโว ปริญญาปฏิวเโธ
ทุกขสจจํ โย วิญญาณสมึ ฌนฺทราควินโย ฌนฺทราคปฺปหานํ
อิทํ วิญญาณสุส นิสฺสรณนฺติ สจฺจิกิริยาปฏิวเโธ นิโรธสจจํ
ยา อิมสฺส ตีสุ ฌานสฺส ทิฏฺฐิ สจฺจกปฺโป วาจา กมฺมมฺโต
อาชีโว วายาโม สติ สมาธิ ภาวนาปฏิวเโธ มคฺคสจฺจนฺติ ๑ ฯ

[๕๕๕] [๒] กติหากาเรหิ สจจํ ฯ ตีหากาเรหิ สจจํ
เอสนญฺเจเน ปรีคฺคหญฺเจเน ปฏิวเฐญฺเจเน ฯ

กถํ เอสนญฺเจเน สจจํ ฯ ชรามรณํ กีนันทานํ กีสฺมฺทยํ กิชาติกํ
กิปฺภวานฺติ เอวํ เอสนญฺเจเน สจจํ ชรามรณํ ชาตินิทานํ ชาติ
สมุทฺทยํ ชาติชาติกํ ชาติปฺภวานฺติ เอวํ ปรีคฺคหญฺเจเน สจจํ ชรามรณญจ
ปชานาติ ชรามรณสมุทฺทยญจ ปชานาติ ชรามรณนิโรธญจ
ปชานาติ ชรามรณนิโรธคามินีปฏิปทญจ ปชานาติ
เอวํ ปฏิวเฐญฺเจเน สจจํ ฯ

ชาติ กีนันทานา กีสฺมฺทยา กิชาติกา กิปฺภวาติ เอวํ เอสนญฺเจเน
สจจํ ชาติ ภวนิทานา ภวสมุทฺทยา ภวชาติกา ภวปฺภวาติ
เอวํ ปรีคฺคหญฺเจเน สจจํ ชาติญจ ปชานาติ ชาติสมุทฺทยญจ
ปชานาติ ชาตินิโรธญจ ปชานาติ ชาตินิโรธคามินีปฏิปทญจ
ปชานาติ เอวํ ปฏิวเฐญฺเจเน สจจํ ฯ

ภโว กีนีทานา กีสฺมฺทโย กิชาติโก กิปฺภโวติ เอวํ เอสนญฺเจเน
#๑ ม. ย. อิตฺสทฺโท น ทิสฺสติ ฯ ๒ ม. ย. สจฺจนฺติ ฯ

สจฺจํ ภโว อูปาทานนิทานโน อูปาทานสมุทโย อูปาทานชาติโก
อูปาทานปฺปกวโติ เอวํ ปริกฺคหญฺเจน สจฺจํ ภวญจ
ปชานาติ ภวสมุททยญจ ปชานาติ ภวนิโรธญจ ปชานาติ
ภวนิโรธคามินีปฺปฏิปทญจ ปชานาติ เอวํ ปฏฺิเวธญฺเจน สจฺจํ ฯ

อูปาทานํ กีนิทานํ กีสุมุทฺยํ กีชาติกํ กีปภวติ เอวํ
เอสนญฺเจน สจฺจํ อูปาทานํ ตณฺหานิทานํ ตณฺหาสมุทฺยํ ตณฺหาชาติกํ
ตณฺหาปภวติ เอวํ ปริกฺคหญฺเจน สจฺจํ อูปาทานญจ
ปชานาติ อูปาทานสมุททยญจ ปชานาติ อูปาทานนิโรธญจ
ปชานาติ อูปาทานนิโรธคามินีปฺปฏิปทญจ ปชานาติ เอวํ ปฏฺิเวธญฺเจน
สจฺจํ ฯ

ตณฺหา กีนิทานา กีสุมุทฺยา กีชาติกา กีปภวาติ เอวํ
เอสนญฺเจน สจฺจํ ตณฺหา เวทนานิทานา เวทนาสมุทฺยา เวทนาชาติกา
เวทนาปภวาติ เอวํ ปริกฺคหญฺเจน สจฺจํ ตณฺหญจ ปชานาติ
ตณฺหาสมุททยญจ ปชานาติ ตณฺหานิโรธญจ ปชานาติ ตณฺหานิโรธคามินีปฺปฏิปทญจ
ปชานาติ เอวํ ปฏฺิเวธญฺเจน สจฺจํ ฯ

เวทนา กีนิทานา กีสุมุทฺยา กีชาติกา กีปภวาติ เอวํ
เอสนญฺเจน สจฺจํ เวทนา ผสฺสนิทานา ผสฺสสมุทฺยา ผสฺสชาติกา
ผสฺสปภวาติ เอวํ ปริกฺคหญฺเจน สจฺจํ เวทนญจ ปชานาติ
เวทนาสมุททยญจ ปชานาติ เวทนานิโรธญจ ปชานาติ
เวทนานิโรธคามินีปฺปฏิปทญจ ปชานาติ เอวํ ปฏฺิเวธญฺเจน สจฺจํ ฯ

ผลุโส กีนีทานโน กีสมฺทโย กีชาติโก กิปภโวติ เอว
เอสนญฺเจน สจฺจํ ผลุโส สพายตนนีทานโน สพายตนสมฺทโย
สพายตนชาติโก สพายตนปฺภโวติ เอว ปริกฺคหญฺเจน สจฺจํ
ผลุสญฺจ ปชานาติ ผลุสสมฺทญฺจ ปชานาติ ผลุสนิโรธญฺจ
ปชานาติ ผลุสนิโรธคามินีปฺปฏิปทญฺจ ปชานาติ เอว
ปฏิวเรญฺเจน สจฺจํ ฯ

สพายตนํ กีนีทานํ กีสมฺทยํ กีชาติกํ กิปภวนฺติ เอว
เอสนญฺเจน สจฺจํ สพายตนํ นามรูปนินทานํ นามรูปสมฺทยํ นามรูปชาติกํ
นามรูปปฺภวนฺติ เอว ปริกฺคหญฺเจน สจฺจํ สพายตนญฺจ
ปชานาติ สพายตนสมฺทญฺจ ปชานาติ สพายตนนิโรธญฺจ
ปชานาติ สพายตนนิโรธคามินีปฺปฏิปทญฺจ ปชานาติ เอว ปฏิวเรญฺเจน
สจฺจํ ฯ

นามรูปํ กีนีทานํ กีสมฺทยํ กีชาติกํ กิปภวนฺติ เอว
เอสนญฺเจน สจฺจํ นามรูปํ วิญฺญาณนินทานํ วิญฺญาณสมฺทยํ
วิญฺญาณชาติกํ วิญฺญาณปฺภวนฺติ เอว ปริกฺคหญฺเจน สจฺจํ
นามรูปญฺจ ปชานาติ นามรูปสมฺทญฺจ ปชานาติ นามรูปนิโรธญฺจ
ปชานาติ นามรูปนิโรธคามินีปฺปฏิปทญฺจ ปชานาติ เอว
ปฏิวเรญฺเจน สจฺจํ ฯ

วิญฺญาณํ กีนีทานํ กีสมฺทยํ กีชาติกํ กิปภวนฺติ เอว
เอสนญฺเจน สจฺจํ วิญฺญาณํ สงฺขารนินทานํ สงฺขารสมฺทยํ สงฺขารชาติกํ

สงขารปฏกาวติ เอวํ ปริกคหฏฺเฐน สจฺจํ วิญฺเฒาณญจ
ปชานาติ วิญฺเฒาณสมุทฺถญจ ปชานาติ วิญฺเฒาณนิโรธญจ
ปชานาติ วิญฺเฒาณนิโรธคามินีปฏิปทญจ ปชานาติ เอวํ ปฏิเวธฏฺเฐน
สจฺจํ ฯ

สงฺขารรา กีนันทนา กีสมฺมทฺยา กีชาติกา กีปฏกาวติ เอวํ
เอสนฏฺเฐน สจฺจํ สงฺขารรา อวิชฺชานันทนา อวิชฺชาสมุทฺยา อวิชฺชาชาติกา
อวิชฺชาปฏกาวติ เอวํ ปริกคหฏฺเฐน สจฺจํ สงฺขารเร จ
ปชานาติ สงฺขารสมุทฺถญจ ปชานาติ สงฺขารนิโรธญจ ปชานาติ
สงฺขารนิโรธคามินีปฏิปทญจ ปชานาติ เอวํ ปฏิเวธฏฺเฐน สจฺจํ ฯ

[๕๕๖] ชรามรรณํ ทุกฺขสจฺจํ ชาติ สมุทฺถสจฺจํ อุกฺกิณฺณปี
นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ ชาติ ทุกฺขสจฺจํ
ภโว สมุทฺถสจฺจํ อุกฺกิณฺณปี นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา
มคฺคสจฺจํ ภโว ทุกฺขสจฺจํ อฺปาทานํ สมุทฺถสจฺจํ
อุกฺกิณฺณปี นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ อฺปาทานํ
ทุกฺขสจฺจํ ตณฺหา สมุทฺถสจฺจํ อุกฺกิณฺณปี นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ
นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ ตณฺหา ทุกฺขสจฺจํ เวทนา
สมุทฺถสจฺจํ อุกฺกิณฺณปี นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา
มคฺคสจฺจํ เวทนา ทุกฺขสจฺจํ ผสฺโส สมุทฺถสจฺจํ อุกฺกิณฺณปี
นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ ผสฺโส ทุกฺขสจฺจํ
สพฺยาตณฺ์ สมุทฺถสจฺจํ อุกฺกิณฺณปี นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ

นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ สพายตฺนํ ทุกฺขสจฺจํ นามรูปํ
สมุทฺยสจฺจํ อุกฺกิณฺณํปี นิสฺสรณฺณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา
มคฺคสจฺจํ นามรูปํ ทุกฺขสจฺจํ วิญฺญาณํ สมุทฺยสจฺจํ อุกฺกิณฺณํปี
นิสฺสรณฺณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ วิญฺญาณํ
ทุกฺขสจฺจํ สงฺขารา สมุทฺยสจฺจํ อุกฺกิณฺณํปี นิสฺสรณฺณํ นิโรธสจฺจํ
นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ สงฺขารา ทุกฺขสจฺจํ อวิชฺชา สมุทฺยสจฺจํ
อุกฺกิณฺณํปี นิสฺสรณฺณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ
ชรามรณฺณํ [๑] ทุกฺขสจฺจํ [๒] ชาตฺติ สฺยิยา ทุกฺขสจฺจํ ๓ สฺยิยา สมุทฺยสจฺจํ
อุกฺกิณฺณํปี นิสฺสรณฺณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ ชาตฺติ [๔]
ทุกฺขสจฺจํ [๕] ภโว สฺยิยา ทุกฺขสจฺจํ สฺยิยา สมุทฺยสจฺจํ อุกฺกิณฺณํปี
นิสฺสรณฺณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจํ ๗เป๗ สงฺขารา
ทุกฺขสจฺจํ อวิชฺชา สฺยิยา ทุกฺขสจฺจํ สฺยิยา สมุทฺยสจฺจํ อุกฺกิณฺณํปี
นิสฺสรณฺณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา มคฺคสจฺจอนฺนติ ๗

สจฺจกถา ๗

ภาณวาริ ๗

ยฺคนทฺธวคฺเค โปชฺฌงฺคกถา

สาวตฺถินิทานํ

[๕๕๗] สตฺตฺติเม ภิกฺขเว โปชฺฌงฺคา กตฺเม สตฺต สฺตฺติสมฺโปชฺฌงฺโค
#๑-๔ ม. สฺยิยา ๗ ๒-๕ ม. สฺยิยา สมุทฺยสจฺจํ ๗ ๓ ม. ชาตฺติ สฺยิยา ทุกฺขสจฺจอนฺนติ
#อิมํ ตโย ปาจา น ทิสฺสนฺนติ ๗

สมโพชฌงโค ฌมมวิจยสมโพชฌงโค วัริยสมโพชฌงโค ปิติสมโพชฌงโค
ปสฺสทฐิสมโพชฌงโค สมาริสมโพชฌงโค อุเปกขาสมโพชฌงโค
อิม โข ภิกขเว สุตต โพชฌงคา ฯ

โพชฌงคาติ เกนตฺเถน โพชฌงคา ฯ โพธิยฺ ๑ สํวตฺตณฺตฺติ
โพชฌงคา พุชฌนฺตฺติ โพชฌงคา อนุพุชฌนฺตฺติ โพชฌงคา
ปฏฺธิพุชฌนฺตฺติ โพชฌงคา สมพุชฌนฺตฺติ โพชฌงคา พุชฌนญฺเจน
โพชฌงคา อนุพุชฌนญฺเจน โพชฌงคา ปฏฺธิพุชฌนญฺเจน
โพชฌงคา สมพุชฌนญฺเจน โพชฌงคา โพเชนฺตฺติ โพชฌงคา
อนุโพเชนฺตฺติ โพชฌงคา ปฏฺธิโพเชนฺตฺติ โพชฌงคา สมโพเชนฺตฺติ
โพชฌงคา โพชนญฺเจน โพชฌงคา อนุโพชนญฺเจน
โพชฌงคา ปฏฺธิโพชนญฺเจน โพชฌงคา สมโพชนญฺเจน
โพชฌงคา โพธิปกฺกขิยญฺเจน โพชฌงคา อนุโพธิปกฺกขิยญฺเจน
โพชฌงคา ปฏฺธิโพธิปกฺกขิยญฺเจน โพชฌงคา สมโพธิปกฺกขิยญฺเจน
โพชฌงคา พุทฺธิปฏฺธิลาภญฺเจน โพชฌงคา พุทฺธิโรปนญฺเจน
โพชฌงคา พุทฺธิอภิโรปนญฺเจน โพชฌงคา พุทฺธิปาปนญฺเจน ๒
โพชฌงคา พุทฺธิสมฺปาปนญฺเจน ๓ โพชฌงคา ฯ

[๕๕๘] มฺลญฺเจน โพชฌงคา มฺลจริยญฺเจน โพชฌงคา
มฺลปรฺคคหญฺเจน โพชฌงคา มฺลปรฺวารญฺเจน โพชฌงคา มฺลปรฺปุรญฺเจน ๔
โพชฌงคา มฺลปรฺปาทญฺเจน โพชฌงคา มฺลปฏฺธิสมภิทญฺเจน
#๑ ม. ย. โพธาย ฯ ๒ สී. พุทฺธิปาปนญฺเจน ฯ ๓ สී. พุทฺธิสมฺปาปนญฺเจน ฯ
#๔ ม. มฺลปรฺปุรณญฺเจน ฯ เอวมฺปรฺปิ ฯ

โพชฌงคา มุลปฏิสมภิตาปาปนญฺเณ โพชฌงคา
มุลปฏิสมภิตาย วสีภาวนญฺเณ โพชฌงคา มุลปฏิสมภิตาย
วสีภาวปุตตตานมปี โพชฌงคา เหตุญฺเณ โพชฌงคา เหตุจริยญฺเณ
โพชฌงคา เหตุปริคคหญฺเณ โพชฌงคา เหตุปริวารญฺเณ
โพชฌงคา เหตุปริปุรญฺเณ โพชฌงคา เหตุปริปากญฺเณ
โพชฌงคา เหตุปฏิสมภิตญฺเณ โพชฌงคา เหตุปฏิสมภิตาปาปนญฺเณ
โพชฌงคา เหตุปฏิสมภิตาย วสีภาวนญฺเณ
โพชฌงคา เหตุปฏิสมภิตาย วสีภาวปุตตตานมปี โพชฌงคา
ปจฺจยญฺเณ โพชฌงคา ปจฺจยจริยญฺเณ โพชฌงคา ปจฺจยปริคคหญฺเณ
โพชฌงคา ปจฺจยปริวารญฺเณ โพชฌงคา ปจฺจยปริปุรญฺเณ
โพชฌงคา ปจฺจยปริปากญฺเณ โพชฌงคา ปจฺจยปฏิสมภิตญฺเณ
โพชฌงคา ปจฺจยปฏิสมภิตาปาปนญฺเณ
โพชฌงคา ปจฺจยปฏิสมภิตาย วสีภาวนญฺเณ โพชฌงคา ปจฺจยปฏิสมภิตาย
วสีภาวปุตตตานมปี โพชฌงคา วิสุทฺถญฺเณ
โพชฌงคา วิสุทฺถจริยญฺเณ โพชฌงคา วิสุทฺธิปริคคหญฺเณ
โพชฌงคา วิสุทฺธิปริวารญฺเณ โพชฌงคา วิสุทฺธิปริปุรญฺเณ
โพชฌงคา วิสุทฺธิปริปากญฺเณ โพชฌงคา วิสุทฺธิปฏิสมภิตญฺเณ
โพชฌงคา วิสุทฺธิปฏิสมภิตาปาปนญฺเณ โพชฌงคา
วิสุทฺธิปฏิสมภิตาย วสีภาวนญฺเณ โพชฌงคา วิสุทฺธิปฏิสมภิตาย
วสีภาวปุตตตานมปี โพชฌงคา อนวชฺชญฺเณ โพชฌงคา

อนวชฺชจริยญฺเฐน โโพชฌงฺกา อนวชฺชปริคฺคหญฺเฐน โโพชฌงฺกา
อนวชฺชปริวารญฺเฐน โโพชฌงฺกา อนวชฺชปริปุรญฺเฐน โโพชฌงฺกา
อนวชฺชปริปากญฺเฐน โโพชฌงฺกา อนวชฺชปฏิสมภิตญฺเฐน
โโพชฌงฺกา อนวชฺชปฏิสมภิตาปาปนญฺเฐน โโพชฌงฺกา อนวชฺชปฏิสมภิตาย
วสีทาวนญฺเฐน โโพชฌงฺกา อนวชฺชปฏิสมภิตาย วสีทาวปฺปตฺตานมฺปิ
โโพชฌงฺกา เนกขมฺมญฺเฐน โโพชฌงฺกา
เนกขมฺมจริยญฺเฐน โโพชฌงฺกา เนกขมฺมปริคฺคหญฺเฐน โโพชฌงฺกา
เนกขมฺมปริวารญฺเฐน โโพชฌงฺกา เนกขมฺมปริปุรญฺเฐน โโพชฌงฺกา
เนกขมฺมปริปากญฺเฐน โโพชฌงฺกา เนกขมฺมปฏิสมภิตญฺเฐน
โโพชฌงฺกา เนกขมฺมปฏิสมภิตาปาปนญฺเฐน โโพชฌงฺกา เนกขมฺมปฏิสมภิตาย
วสีทาวนญฺเฐน โโพชฌงฺกา เนกขมฺมปฏิสมภิตาย
วสีทาวปฺปตฺตานมฺปิ โโพชฌงฺกา วิมุตฺตญฺเฐน โโพชฌงฺกา วิมุตฺตจริยญฺเฐน
โโพชฌงฺกา วิมุตฺตปริคฺคหญฺเฐน โโพชฌงฺกา วิมุตฺตปริวารญฺเฐน
โโพชฌงฺกา วิมุตฺตปริปุรญฺเฐน โโพชฌงฺกา วิมุตฺตปริปากญฺเฐน
โโพชฌงฺกา วิมุตฺตปฏิสมภิตญฺเฐน โโพชฌงฺกา
วิมุตฺตปฏิสมภิตาปาปนญฺเฐน โโพชฌงฺกา วิมุตฺตปฏิสมภิตาย วสีทาวนญฺเฐน
โโพชฌงฺกา วิมุตฺตปฏิสมภิตาย วสีทาวปฺปตฺตานมฺปิ
โโพชฌงฺกา อนาสวญฺเฐน โโพชฌงฺกา อนาสวจริยญฺเฐน
โโพชฌงฺกา อนาสวปริคฺคหญฺเฐน โโพชฌงฺกา อนาสวปริวารญฺเฐน
โโพชฌงฺกา อนาสวปริปุรญฺเฐน โโพชฌงฺกา อนาสวปริปากญฺเฐน

โขชฌงฺคา อนาสวปฏิสมภิทญฺเฐน โขชฌงฺคา อนาสวปฏิสมภิทาปาปนญฺเฐน
 โขชฌงฺคา อนาสวปฏิสมภิทาย วสีภาวนญฺเฐน
 โขชฌงฺคา อนาสวปฏิสมภิทาย วสีภาวปตฺตานมฺปี โขชฌงฺคา
 วิเวกญฺเฐน โขชฌงฺคา วิเวกจริยญฺเฐน โขชฌงฺคา วิเวกปริคฺคหญฺเฐน
 โขชฌงฺคา วิเวกปริวารญฺเฐน โขชฌงฺคา วิเวกปริปุรญฺเฐน
 โขชฌงฺคา วิเวกปริปากญฺเฐน โขชฌงฺคา วิเวกปฏิสมภิทญฺเฐน
 โขชฌงฺคา วิเวกปฏิสมภิทาปาปนญฺเฐน โขชฌงฺคา
 วิเวกปฏิสมภิทาย วสีภาวนญฺเฐน โขชฌงฺคา วิเวกปฏิสมภิทาย
 วสีภาวปตฺตานมฺปี โขชฌงฺคา โวสฺสคฺคญฺเฐน โขชฌงฺคา
 โวสฺสคฺคจริยญฺเฐน โขชฌงฺคา โวสฺสคฺคปริคฺคหญฺเฐน โขชฌงฺคา
 โวสฺสคฺคปริวารญฺเฐน โขชฌงฺคา โวสฺสคฺคปริปุรญฺเฐน โขชฌงฺคา
 โวสฺสคฺคปริปากญฺเฐน โขชฌงฺคา โวสฺสคฺคปฏิสมภิทญฺเฐน
 โขชฌงฺคา โวสฺสคฺคปฏิสมภิทาปาปนญฺเฐน โขชฌงฺคา โวสฺสคฺคปฏิสมภิทาย
 วสีภาวนญฺเฐน โขชฌงฺคา โวสฺสคฺคปฏิสมภิทาย
 วสีภาวปตฺตานมฺปี โขชฌงฺคา ฯ

[๕๕๕] มฺลญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ โขชฌงฺคา เหตุญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ
 โขชฌงฺคา ปจฺจยญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ โขชฌงฺคา วิสุทฺถญฺจํ
 พุชฺฌนฺตฺติ โขชฌงฺคา อนวชฺชญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ โขชฌงฺคา
 เนกขมฺมญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ โขชฌงฺคา วิมุตฺตญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ โขชฌงฺคา
 อนาสวญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ โขชฌงฺคา วิเวกญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ

โพชฌงฺกา โวสฺสคฺคญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา มฺลจฺริยญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา เหตุจฺริยญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา
ปจฺจยจฺริยญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา วิสฺสทฺธิจฺริยญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงฺกา อนวชฺชจฺริยญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา เนกขมฺมจฺริยญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา วิมฺตติจฺริยญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงฺกา อนาสวจฺริยญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา วิเวกจฺริยญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา โวสฺสคฺคจฺริยญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา
มฺลปฺริคฺคหญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา ๗เป๗ โวสฺสคฺคปฺริคฺคหญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา มฺลปฺริวารญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา
๗เป๗ โวสฺสคฺคปฺริวารญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา มฺลปฺริปฺรญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา ๗เป๗ โวสฺสคฺคปฺริปฺรญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงฺกา มฺลปฺริปากญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา ๗เป๗ โวสฺสคฺคปฺริปากญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา มฺลปฺฏิสมฺภิทญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงฺกา ๗เป๗ โวสฺสคฺคปฺฏิสมฺภิทญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา
มฺลปฺฏิสมฺภิทาปาปนญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา ๗เป๗ โวสฺสคฺคปฺฏิสมฺภิทาปาปนญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา มฺลปฺฏิสมฺภิทาย วสีถาวนญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา ๗เป๗ โวสฺสคฺคปฺฏิสมฺภิทาย
วสีถาวนญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา ๗เป๗ ๗

[๕๖๐] ปฺริคฺคหญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา ปฺริวารญฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา ๗เป๗ ปฺริปฺรญฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงฺกา

เอกคฺคภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา อวิกฺเขปภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
 โโพชฌงฺกา ปคฺคภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา อวิสารภูจฺจํ
 พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา อนาวิตภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา
 อนิลฺชนภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 จิตฺต
 โโพชฌงฺกา โคจรภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา ปหฺนภูจฺจํ
 พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา ปริจฺจาคภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา
 วุฏฺฐานภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา วิวฏฺฐานภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา
 สนฺต
 วิมฺต
 โโพชฌงฺกา ตฺรณภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา อนิมิตฺตฺตฺตฺต
 พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา อปฺปณฺนิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สฺลยฺต
 อนตฺต
 โโพชฌงฺกา นิยฺยานภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา เหตุภูจฺจํ
 พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา ทสฺสนภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา อาริเปเตยฺยภูจฺจํ
 พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา ฯ

[๕๖๑] สมถสฺส อวิกฺเขปภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา
 วิปสฺสนาย อนฺนุปสฺสนภูจฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โโพชฌงฺกา สมถวิปสฺสนานํ
 #๑ ยฺ. อปฺปณฺนิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 #๒ สฺ. ยฺ. ยฺคนนฺนุฏฺฐจฺจํ ฯ

เอกรสภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา ยุกนทุสส ๑ อนติวตตนภูัจํ
พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา สิกขาย สมหาทนภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา
อารมมณสส โคจรภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา ลีนสส จิตตสส
ปกคหภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา อุททจจสส จิตตสส วินิคคหภูัจํ
พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา อุโภวิสสุทธานัน อชฌนเปกขนภูัจํ
พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา วิเสสธคคภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา อุตตริปฏิเวชภูัจํ
พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา สจจจาภิสสมยภูัจํ พุชฌนุตีติ
โโพชฌงกา นิโรเช ปติภูจจาปกภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา ฯ

[๕๖๒] สทฐินทุริยสส อธิโมกขภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา
ฯเปฯ ปณณินทุริยสส ทสสนภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา สทฐาพลสส
อสสทฐิเย อกมปิยภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา ฯเปฯ
ปณณวาพลสส อวิชชชช อกมปิยภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา สติสมโโพชฌงกสส
อุปปุจจานภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา ฯเปฯ
อุเปกขาสมโโพชฌงกสส ปฏิสงขานภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา
สมมาทิกุจิชยา ทสสนภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา ฯเปฯ สมมาสมาธิสส
อวิกเขปภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา อินทุริยานัน อธิปเตยยภูัจํ
พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา พลานัน อกมปิยภูัจํ พุชฌนุตีติ
โโพชฌงกา โโพชฌงกานัน นิยขานภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา
มคคสส เหตุภูัจํ พุชฌนุตีติ โโพชฌงกา สติปปุจจานานัน อุปปุจจานภูัจํ
#๑ ส. ย. ยุกนทุสส ฯ

พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา สมมปฺปชานานํ ปทหนฺนุจํ
พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา อิทฺธิปาทานํ อิชฺฌนฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ
โปชฌงฺคา สจฺจจํ ตถฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ปโยคานํ ๑
ปฺปฏิปฺปสฺสทฺทฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ผลานํ สจฺจนิกริยฺนุจํ
พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา วิตฺกกสฺส อภิโรปนฺนุจํ ๒ พฺชฌนตฺตีติ
โปชฌงฺคา วิจารสฺส อฺปวิจารฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ปิตฺติยา
ผรณฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา สุขสฺส อภิสนฺนทฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ
โปชฌงฺคา จิตฺตสฺส เอกคฺคฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ฯ

[๕๖๓] อวาชฺชนฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา วิชานนฺนุจํ
พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ปชานนฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา
สณฺชานนฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา เอโกทฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ
โปชฌงฺคา อภิลฺลเยยฺนุจํ ๓ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ปริลฺลยฺ
ตฺริณฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ปหานสฺส ปฺริจฺจาคฺนุจํ
พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ภาวนาย เอกรสฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา
สจฺจนิกริยาย ผสฺสนฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ขนฺธานํ ขนฺธฺนุจํ
พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา ชาติฺนํ ชาติฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา
อายตฺนานํ อายตฺนฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา สงฺขตฺตานํ สงฺขตฺนุจํ
พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา อสงฺขตฺสฺส อสงฺขตฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ
โปชฌงฺคา ฯ

[๕๖๔] จิตฺตฺนุจํ พฺชฌนตฺตีติ โปชฌงฺคา จิตฺตฺตานนฺตริกฺนุจํ

#๑ ม. มคฺคานํ ฯ ๒ ม. สพฺพตฺถ อภินิโรปนฺนุจํ ฯ ๓ ม. ย. อภิลฺลยฺ ฌาตฺนุจํ ฯ

พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา จิตฺตสฺส วุจฺจณนุจฺจํ พฺชณนตฺตี
โปชฌงฺกา จิตฺตสฺส วิวญฺญณนุจฺจํ ๑ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา จิตฺตสฺส
เหตฺตญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา จิตฺตสฺส ปจฺจยญฺจํ พฺชณนตฺตี
โปชฌงฺกา จิตฺตสฺส วตฺถญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา จิตฺตสฺส
ภุมมญฺจํ ๒ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา จิตฺตสฺส อารมฺมญฺจํ
พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา จิตฺตวตฺถญฺจํ ๓ โคจรญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา
จิตฺตสฺส จริยญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา จิตฺตสฺส กตฺตญฺจํ
พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา [๔] ฯ

[๕๖๕] เอกตฺเต ๕ อวชฺชนญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา
เอกตฺเต วิชานนญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา เอกตฺเต ปชานนญฺจํ
พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา เอกตฺเต สลฺยชานนญฺจํ พฺชณนตฺตี
โปชฌงฺกา เอกตฺเต เอโกทญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา [๖] เอกตฺเต
ปกฺขนทนญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา เอกตฺเต ปลฺลิตนญฺจํ ๗
พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา เอกตฺเต สนฺตญฺจณนญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา
เอกตฺเต วิมุตฺตญฺจํ ๘ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา เอกตฺเต เอตํ สนฺตญฺจ
ปลฺลสฺสญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา เอกตฺเต ยานิกตฺตญฺจํ พฺชณนตฺตี
โปชฌงฺกา เอกตฺเต วตฺถกตฺตญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา
เอกตฺเต อนฺนุจฺจิตฺตญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา เอกตฺเต ปริจฺจิตฺตญฺจํ
พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา เอกตฺเต สฺสมารทฺตญฺจํ พฺชณนตฺตี
#๑ ย. วิชานนญฺจํ ฯ ๒ ม. ญฺมญฺจํ ฯ ย. สมญฺจํ ฯ ๓ ม. ย. จิตฺตสฺส ฯ
#๔ ม. ย. จิตฺตสฺส อภินิหารญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา ฯ จิตฺตสฺส นิยฺยานญฺจํ
#พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา ฯ จิตฺตสฺส นิสฺสรวณญฺจํ พฺชณนตฺตี โปชฌงฺกา ฯ ๕ ส. ๕
#อิมสฺมิณฺเจว อฺุปริ จ เอกญฺเจติ ทิจิํติ ฯ ๖ ม. อฺุปนินฺพฺชนญฺจํ พฺชณนตฺตี
#โปชฌงฺกา ฯ ๗ ส. ปลฺลสฺสทนญฺจํ ฯ ๘ ม. วิมฺุจฺจนญฺจํ ฯ

โพชฌงคา เอกตเต ปริคคหฺงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต
ปริวารงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต ปริปรุงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงคา เอกตเต สโมธานงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา
เอกตเต อธิจฺจานงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต อาเสวนงฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต ภาวนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา
เอกตเต พหุทีกมฺมงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต สฺสุมุคฺคตงฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต สฺวิมุตฺตงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงคา เอกตเต พุชฺฌนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต
อนุพุชฺฌนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต ปฏฺิพุชฺฌนงฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต สมพุชฺฌนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงคา เอกตเต โพชนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต
อนุโพชนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต ปฏฺิโพชนงฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต สมโพชนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงคา เอกตเต โพธิปกฺกขิยงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต
อนุโพธิปกฺกขิยงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต ปฏฺิโพธิปกฺกขิยงฺจํ(
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต สมโพธิปกฺกขิยงฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต โชตนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา
เอกตเต อฺุชฺชโชนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต อนุโชนงฺจํ
พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา เอกตเต ปฏฺิโชนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ
โพชฌงคา เอกตเต สลฺยโชนงฺจํ พุชฺฌนฺตํติ โพชฌงคา ฯ

[๕๖๖] วิมฺสาย ๑ ปาทกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นิโรธกฺขํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ ปตฺตาปนกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ ๒
 วิโรจนกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ กิเลसानํ สนฺตฺตาปนกฺขํ พุชฺฌนฺตํ
 โขชฺฌนฺตํ อมตกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ วิมตฺกฺขํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นิมฺมตฺกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ สมกฺขํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ สมยกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ วิเวกกฺขํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ วิเวกจริยกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ
 วิรํคกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ วิรํคจริยกฺขํ พุชฺฌนฺตํ
 โขชฺฌนฺตํ นิโรธกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นิโรธจริยกฺขํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ โวสฺสคฺคกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ
 โวสฺสคฺคจริยกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ วิมุตฺตกฺขํ พุชฺฌนฺตํ
 โขชฺฌนฺตํ วิมุตฺตจริยกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นนฺทกฺขํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นนฺทสฺส มฺลกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ
 นนฺทสฺส ปาทกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นนฺทสฺส ปชานกฺขํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นนฺทสฺส อิชฺฌนกฺขํ พุชฺฌนฺตํ
 โขชฺฌนฺตํ นนฺทสฺส อธิโมกฺขกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นนฺทสฺส
 ปคฺคกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นนฺทสฺส อฺปฺกฺขจํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ นนฺทสฺส อวิกฺเขปกฺขํ พุชฺฌนฺตํ
 โขชฺฌนฺตํ วิริยกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ ๗เป๗ จิตฺตกฺขํ
 พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ วิมฺสกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ วิมฺสาย
 #๑ ย. วิมฺสาย ปาทกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ อิม ปาจา ทิสฺสนฺติ ๗
 #๒ ม. วิมฺสาย ปาทกฺขํ ๗เป๗ ปตฺตาปนกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ อิม
 #ปาจา น ทิสฺสนฺติ ๗ เอตฺถ ปน ม. ย. ปหฺนกฺขํ พุชฺฌนฺตํ โขชฺฌนฺตํ อิม
 #ปาจา ทิสฺสนฺติ ๗

มุลัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ วิมํสาย ปาทัญจํ พุชฌนตํตีติ
โโพชฌงคํ วิมํสาย ปชานัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ วิมํสาย
อิชฌนญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ วิมํสาย อธิโมกขญัญจํ
พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ วิมํสาย ปคคญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ
วิมํสาย อุปญจानญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ วิมํสาย อวิกเขปญัญจํ
พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ [๑] ฯ

[๕๖๗] ทุกขสฺส ปิพนญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ [๒] ทุกขสฺส
ตงฺขตญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ทุกขสฺส สนตํปญญํ พุชฌนตํตีติ
โโพชฌงคํ ทุกขสฺส วิปริณามญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ [๓] สมุททยสฺส
อายุหนญัญจํ นิตานญัญจํ สลฺยโลคญัญจํ ปลิโพชญัญจํ พุชฌนตํตีติ
โโพชฌงคํ [๔] ทุกขนิโรธสฺส ๕ นิสฺสรณญัญจํ วิเวกญัญจํ อตงฺขตญัญจํ
อมตญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ [๖] มกฺคสฺส นียยานญัญจํ เหตุญัญจํ
ทสฺสณญัญจํ อาชิปเตยฺยญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ตถญัญจํ
พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ อนตตญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ สจฺจญัญจํ
พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ปฏิวะชญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ อภิขานนญัญจํ
พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ปริขานนญัญจํ พุชฌนตํตีติ
โโพชฌงคํ ฐมฺมญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ชาติญัญจํ พุชฌนตํตีติ
โโพชฌงคํ ฌาตญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ สจฺจิกิริยญัญจํ
พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ผสฺสณญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ อภิสมยญัญจํ
พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ เนกขมฺมํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ

- #๑ ม. วิมํสาย ทสฺสณญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ฯ ๒ ม. ทุกขญัญจํ พุชฌนตํตีติ
- #โโพชฌงคํ ฯ ๓ ม. สมุททยญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ฯ ๔ ม. นิโรชญัญจํ
- #พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ฯ ๕ ม. นิโรธสฺส ฯ ๖ ม. มกฺคญัญจํ พุชฌนตํตีติ โโพชฌงคํ ฯ

อพยาปาทํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา อาโลกสณฺณํ พุชฺฌนุตฺติ
โโพชฺฌงฺกา อวิกฺเขปํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ฐมฺมวาทถานํ
พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ถาณํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ปามุชฺชํ
พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ปจฺจมชฺฌานํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา
ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา [๑] ฯ

[๕๖๘] อธิโมกฺขญฺเณ สทฺธินุทฺริยํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา
ฯเปฯ ทสฺสณญฺเณ ปณฺณินุทฺริยํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา อสฺสทฺธิเย
อกมฺปิยญฺเณ สทฺธาพลํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ฯเปฯ
อวิชฺชาเย อกมฺปิยญฺเณ ปณฺณาพลํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา อูปญฺจานญฺเณ
สตีสมโโพชฺฌงฺกํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ฯเปฯ ปฏิสงฺขานญฺเณ
อูปกฺขาสมโโพชฺฌงฺกํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ทสฺสณญฺเณ
สมฺมาทิฏฺฐิํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ฯเปฯ อวิกฺเขปญฺเณ
สมฺมาสมาธิํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา อาธิปเตยฺยญฺเณ อินุทฺริยํ
พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา อกมฺปิยญฺเณ พลํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา
นินฺยฺยานญฺจํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา เหตุญฺเณ มคฺคํ พุชฺฌนุตฺติ
โโพชฺฌงฺกา อูปญฺจานญฺเณ สตีปญฺจานํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา
ปทหนญฺเณ สมฺมปฺปชานํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา อิชฺฌนญฺเณ
อิทฺธิปาทํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ตถญฺเณ สจฺจํ พุชฺฌนุตฺติ
โโพชฺฌงฺกา อวิกฺเขปญฺเณ สมถํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา อนฺุปสฺสณญฺเณ
วิปสฺสนํ พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา เอกรสฺสญฺเณ สมถวิปสฺสนํ
#๑ ม. อรหตฺตผลสฺมาปตฺตี พุชฺฌนุตฺติ โโพชฺฌงฺกา ฯ

พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา อนตฺวตฺตณฺเฏเจน ยุกนทฺธ
 พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา สํวรฺเฏเจน สํตฺตวิสุทฺธี พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา
 อวิกฺเขปฺเฏเจน จิตฺตวิสุทฺธี พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา ทสฺสนฺเฏเจน
 ทิกฺขวิสุทฺธี พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา มุตฺตเฏเจน วิโมกฺขํ
 พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา ปฏฺิเวรฺเฏเจน วิหฺขํ พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา
 ปริจฺจกฺเฏเจน วิมุตฺตี พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา สมฺมุจฺเจทฺเฏเจน
 ขเย ฉานํ พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา ปฏฺิปปสฺสทฺธเฏเจน อนุปฺปาเท
 ฉานํ พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา ฉนฺทํ มุลเฏเจน พุชฌนตฺติ
 โโพชฌงฺกา มนสิการํ สมฺมุจฺจานเฏเจน พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา
 ผสฺสํ สโมชานเฏเจน พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา เวทนํ สโมสรณเฏเจน
 พุชฌนตฺติ โโพชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา สมาริํ ปมฺมุขเฏเจน พุชฌนตฺติ
 โโพชฌงฺกา สตี อาริปปเตยฺยเฏเจน พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา ปญฺณํ
 ตทฺตตรเฏเจน ๑ พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา วิมุตฺตี สารเฏเจน
 พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา อมโตคฺธํ นิพฺพานํ ปริโยสานเฏเจน
 พุชฌนตฺติ โโพชฌงฺกา ฯ

สาวคฺคินิทานํ ฯ

[๕๖๕] ตตร โข อายสฺมา สาริํปฺตฺโต ภิกฺขุ อามนฺเตสิ
 อาวุโสติ ๒ ฯ อาวุโสติ โข เต ภิกฺขุ อายสฺมโต สาริํปฺตฺตสฺส
 ปจฺจสฺสสํ ๑ อายสฺมา สาริํปฺตฺโต เอตทโวจ สคฺคิเม อาวุโส
 #๑ ตตฺตตรเฏเจนาตีปี ปาโจ ฯ ๒ ม. อาวุโส ภิกฺขโวติ ฯ

โพชฌงฺกา กตเม สตฺต สติสมฺโพชฌงฺโก ฌมฺมวិเจยสมฺโพชฌงฺโก
ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก อิม โข อาวุโส
สตฺต โพชฌงฺกา อิมสํ สุวาทิ ๑ อาวุโส สตฺตุนฺนํ โพชฌงฺกานํ เยน
เยน โพชฌงฺเคน อากงฺขามิ ปุพฺพณฺหสมยฺ วิหริตุํ เตน เตน
โพชฌงฺเคน ปุพฺพณฺหสมยฺ วิหรามิ เยน เยน โพชฌงฺเคน
อากงฺขามิ มชฺฌนฺตีกสมยฺ ฯเปฯ สายณฺหสมยฺ วิหริตุํ เตน
เตน โพชฌงฺเคน สายณฺหสมยฺ วิหรามิ สติสมฺโพชฌงฺโก อิติ
เจ เม อาวุโส โหติ อปฺปมาโณติ เม โหติ สฺสมารทฺโหติ
เม โหติ ติฏฺฐนฺตํ จริ ๒ ติฏฺฐตีติ ปชานามิ สเจปิ เม จวติ
อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ ฌมฺมวิเจยสมฺโพชฌงฺโก ฯเปฯ
อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก อิติ เจ เม อาวุโส โหติ อปฺปมาโณติ
เม โหติ สฺสมารทฺโหติ เม โหติ ติฏฺฐนฺตํ จริ ติฏฺฐตีติ
ปชานามิ สเจปิ เม จวติ อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ
เสยฺยถาปิ อาวุโส รมฺโณ วา ราชมหามตฺตสฺส วา นานารตฺตานํ
ทฺสฺसानํ ทฺสฺสกรณฺฑโก ปุโร อสฺส โส ยถฺยทเว ทฺสฺสยฺกํ
อากงฺเขยฺย ปุพฺพณฺหสมเย ปารุปีตุํ คณฺตทเว ทฺสฺสยฺกํ
ปุพฺพณฺหสมยฺ ปารุเปยฺย ยถฺยทเว ทฺสฺสยฺกํ อากงฺเขยฺย
มชฺฌนฺตีกสมยฺ สายณฺหสมยฺ ปารุปีตุํ คณฺตทเว ทฺสฺสยฺกํ สายณฺหสมยฺ
ปารุเปยฺย เอวเมว โข อหิ อาวุโส อิมสํ ๓ สตฺตุนฺนํ
โพชฌงฺกานํ เยน เยน โพชฌงฺเคน อากงฺขามิ ปุพฺพณฺหสมยฺ วิหริตุํ
#๑ ม. ขวาทิ ฯ ๒ ม. จ นํ ฯ ๓ ย. วจัน ฯ ๔ เอวมฺปริปี ฯ ๓ ย. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เตน เตน โพชฌงเคน ปุพฺพณฺหสมยฺ วิหฺรามิ เยน เยน
โพชฌงเคน อากฺขามิ มชฺฌนฺตฺกสมยฺ สายณฺหสมยฺ วิหฺริตฺตํ เตน
เตน โพชฌงเคน สายณฺหสมยฺ วิหฺรามิ สติสมฺโพชฌงฺโก อิติ
เจ เม อวฺโส โหติ อปฺปมาโณติ เม โหติ สฺสมารทฺโหติ
เม โหติ ตฺถฺจฺจํ จริ ตฺถฺจฺจํ ปชานามิ สเจปิ เม จวติ
อิทฺตปฺปจฺจยา เม จวติติ ปชานามิ ฯเปฯ อฺเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก
อิติ เจ เม อวฺโส โหติ อปฺปมาโณติ เม โหติ สฺสมารทฺโหติ
เม โหติ ตฺถฺจฺจํ จริ ตฺถฺจฺจํ ปชานามิ สเจปิ
เม จวติ อิทฺตปฺปจฺจยา เม จวติติ ปชานามิ ฯ

[๕๗๐] กถํ สติสมฺโพชฌงฺโก อิติ เจ เม โหติติ โพชฌงฺโก ฯ
ยวตฺตา นิโรธฺปฏฺจาทิ ตวตฺตา สติสมฺโพชฌงฺโก อิติ เจ เม
โหติติ โพชฌงฺโก เสยฺยถาปิ เตลปฺปทีปสฺส ฉายโต ยวตฺตา
อจฺฉิ ๑ ตวตฺตา วณฺโณ ยวตฺตา วณฺโณ ตวตฺตา อจฺฉิ เอวํ
ยวตฺตา นิโรธฺปฏฺจาทิ ตวตฺตา สติสมฺโพชฌงฺโก อิติ เจ เม
โหติติ โพชฌงฺโก ฯ

กถํ อปฺปมาโณ อิติ เม โหติติ โพชฌงฺโก ฯ ปมาณวณฺตฺตา ๒
กิลฺลสา สพฺเพว ๓ ปริยฺญจฺจนา เยว ๔ สงฺขารา โปโนพฺภวิกา อปฺปมาโน
นิโรธฺ [๕] อสงฺขตฺตฺถฺจฺจํ ยวตฺตา นิโรธฺปฏฺจาทิ ตวตฺตา
อปฺปมาโณ อิติ [๖] เม โหติติ โพชฌงฺโก ฯ

กถํ สฺสมารทฺโหติ อิติ เม โหติติ โพชฌงฺโก ฯ วิสฺมา กิลฺลสา
#๑ ม. อจฺฉิ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒ ม. ปมาณพฺพุธา ฯ ย. ปมาณพฺพุธา ฯ ๓ ม.
#ย. สพฺเพว จ ฯ ๔ ม. ย. เย จ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๕ ม. อจฺฉตฺถฺจฺจํ ฯ ๖ ม.
#เจ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

สพฺเพว ปริยฺญานา เยว สงฺขารา โปโนพฺภวิกา สมชฺชโม นิโรธ
สฺนตฺต
อติเม โหตีติ โปชฺฌนฺโค ฯ

[๕๗๑] กถิ ติฏฺฐนฺตํ จริ ๑ ติฏฺฐตีติ ปชานามิ สเจปิ จวติ
อิทฺต
ติฏฺฐติ กติหากาเรหิ สติสมฺโพชฺฌนฺโค จวติ ฯ อฏฺฐหากาเรหิ
สติสมฺโพชฺฌนฺโค ติฏฺฐติ อฏฺฐหากาเรหิ สติสมฺโพชฺฌนฺโค จวติ ฯ

กตเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ สติสมฺโพชฺฌนฺโค ติฏฺฐติ ฯ อนุปฺปาทํ
อวชฺชิตตฺต
สติสมฺโพชฺฌนฺโค ติฏฺฐติ อปฺปวตฺตํ อนาวชฺชิตตฺต
สติสมฺโพชฺฌนฺโค ติฏฺฐติ อปฺปวตฺตํ อวชฺชิตตฺต สติสมฺโพชฺฌนฺโค
ติฏฺฐติ ปวตฺตํ อนาวชฺชิตตฺต สติสมฺโพชฺฌนฺโค ติฏฺฐติ
อนิมิตฺตํ อวชฺชิตตฺต สติสมฺโพชฺฌนฺโค ติฏฺฐติ นิมิตฺตํ อนาวชฺชิตต
สติสมฺโพชฺฌนฺโค ติฏฺฐติ นิโรธํ อวชฺชิตตฺต สติสมฺโพชฺฌนฺโค
ติฏฺฐติ สงฺขารํ อนาวชฺชิตตฺต สติสมฺโพชฺฌนฺโค
ติฏฺฐติ อิมะหิ อฏฺฐหากาเรหิ สติสมฺโพชฺฌนฺโค ติฏฺฐติ ฯ

กตเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ สติสมฺโพชฺฌนฺโค จวติ ฯ อปฺปวตฺตํ
อวชฺชิตตฺต สติสมฺโพชฺฌนฺโค จวติ อนุปฺปาทํ อนาวชฺชิตต
สติสมฺโพชฺฌนฺโค จวติ ปวตฺตํ อวชฺชิตต สติสมฺโพชฺฌนฺโค
จวติ อปฺปวตฺตํ อนาวชฺชิตต สติสมฺโพชฺฌนฺโค จวติ นิมิตฺตํ
อวชฺชิตต สติสมฺโพชฺฌนฺโค จวติ อนิมิตฺตํ อนาวชฺชิตต

#๑ ม. จ นั ฯ ยู. วจัน ฯ ๒ ม. ยู. เมสทุโท นตฺถิ ฯ

สติสมโพชฌงโค จวติ สงฺขาร อวชฺชิตตฺตา สติสมโพชฌงโคห
จวติ นิโรธํ อนาวชฺชิตตฺตา สติสมโพชฌงโค จวติ อิมหิ
อฏฺฐหากาเรหิ สติสมโพชฌงโค จวติ เอวํ ติฏฺฐนฺตํ จรํ
ติฏฺฐตีติ ปชานามิ สเจปี จวติ อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ
ปชานามิ ฯเปฯ ฯ

[๕๗๒] กถิ อุกฺเขขาสมฺโพชฌงโค อิติ เจ เม โหตีติ
โพชฌงโค ฯ ยาวตา นิโรธูปฏฺฐาติ ตาวตา อุกฺเขขาสมฺโพชฌงโค
อิติ เจ เม โหตีติ โพชฌงโค เสยฺยถาปี เตลปฺปทีปสฺส ฉายโต
ยาวตา อจฺฉิ ตาวตา วณฺโณ ยาวตา วณฺโณ ตาวตา
อจฺฉิ เอวมฺว ยาวตา นิโรธูปฏฺฐาติ ตาวตา อุกฺเขขาสมฺโพชฌงโค
อิติ เจ เม ๑ โหตีติ โพชฌงโค ฯ

กถิ อปฺปมาโณ อิติ เม ๒ โหตีติ โพชฌงโค ฯ ปมาณวนฺตา
กิลเสสา สพฺเพว ปริยฺญานา เขว สงฺขารา โปโนพฺภวิกา อปฺปมาโณ
นิโรธํ อสงฺขตฺตฺตฺเตน ยาวตา นิโรธูปฏฺฐาติ ตาวตา
อปฺปมาโณ อิติ เม โหตีติ โพชฌงโค ฯ

กถิ สฺสสมารทฺโธ อิติ เม โหตีติ โพชฌงโค ฯ วิสฺมา กิลเสสา
สพฺเพว ปริยฺญานา เขว สงฺขารา โปโนพฺภวิกา สมธฺมโม นิโรธํ
สนฺตฺตฺเตน ปณฺธิตฺตฺเตน ยาวตา นิโรธูปฏฺฐาติ ตาวตา สฺสสมารทฺโธ
อิติ เม โหตีติ โพชฌงโค ฯ

กถิ ติฏฺฐนฺตํ จรํ ติฏฺฐตีติ ปชานามิ สเจปี จวติ อิทปฺปจฺจยา
#๑ ม. เมสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒ ม. เจ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

เม จวตฺติ ปชานามิ กติหากาเรหิ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก

ติฏฺฐติ กติหากาเรหิ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ ฯ

อฏฺฐหากาเรหิ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ติฏฺฐติ อฏฺฐหากาเรหิ

อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ ฯ

[๕๗๓] กตเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ติฏฺฐติ ฯ

อนุปฺปาทำ อวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ติฏฺฐติ อุปฺปาทำ

อนาวชฺชิตตฺตา โพชฌงฺกา ๑ จิตฺตสฺส อภินิหารญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ

โพชฌงฺกา จิตฺตสฺส นิชฺยานญฺจํ พุชฺฌนฺตฺติ โพชฌงฺกา จิตฺตสฺส

นิสฺสรณญฺจํ ๑ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ติฏฺฐติ อปฺปวตฺตํ อวชฺชิตตฺตา

อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ติฏฺฐติ ปวตฺตํ อนาวชฺชิตตฺตา

อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ติฏฺฐติ อนิมิตฺตํ อวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก

ติฏฺฐติ นิมิตฺตํ อนาวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก

ติฏฺฐติ นิโรธํ อวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก

ติฏฺฐติ สงฺขารํ อนาวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ติฏฺฐติ

อิมะหิ อฏฺฐหากาเรหิ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ติฏฺฐติ ฯ

กตเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ ฯ อุปฺปาทำ

อวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ อนุปฺปาทำ อนาวชฺชิตตฺตา

อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ ปวตฺตํ อวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก

จวติ อปฺปวตฺตํ อนาวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก

จวติ นิมิตฺตํ อวชฺชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก

#๑ ม. ย. โพชฌงฺกา จิตฺตสฺส ... จิตฺตสฺส นิสฺสรณญฺจนฺติ อิมะ ปาจา น ทิสฺสนฺติ ฯ

จวติ อนิมิต्तํ อนาวชชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ
สงฺขารे อวชชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ นิโรธํ
อนาวชชิตตฺตา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ อิมหิ อญฺฺจหาการเห
อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก จวติ เอวํ ติญฺจนฺตํ จรํ ติญฺจตีติ
ปชานามิ สเจปิ จวติ อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิตี ๑ ฯ

โพชฌงฺกถา ฯ

ยฺคนทฺชวคฺเค เมตฺตถากถา

สาวตฺถีนินฺทานํ

[๕๗๔] เมตฺตตาย ภิกฺขเว เจโตวิมฺตฺติยา อาเสวิตาย
ภาวิตาย พหุลิกฺตตาย ยานิกฺตตาย วตฺถุกฺตตาย อญฺฺจิตาย ปริจิตาย
สุสมารทฺธาย เอกาทสานิสังฺสา ปาฏิกงฺขา กตเม เอกาทส สฺขํ
สุปฺติ สฺขํ ปฏฺิพฺพชฺชติ น ปาปกํ สุปฺนํ ปสฺสตี มนุสฺसानํ
ปิโย โหตี อมฺนุสฺसानํ ปิโย โหตี เทวตา รกฺขณฺตี นาสฺส
อคฺคิ วา วิสํ วา สตฺถํ วา กมฺตี ตฺวญฺฺจ จิตฺตํ สมาริยตี
มฺขวณฺโณ วิปฺปลีหตี อสมฺมุโพห กาลํ กโรตี อุตฺตรี
อฺปฺปฏิวิชฺชณฺโต พุรหฺมโลกฺอุปโค โหตี เมตฺตตาย ภิกฺขเว เจโตวิมฺตฺติยา
อาเสวิตาย ภาวิตาย พหุลิกฺตตาย ยานิกฺตตาย วตฺถุกฺตตาย
อญฺฺจิตาย ปริจิตาย สุสมารทฺธาย อิมเ เอกาทสานิสังฺสา
#๑ ม. อิตฺสทฺโท นคฺคิ ฯ

ปาฏิกงขา ฯ

[๕๗๕] อตฺถิ อโนธฺโส ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อตฺถิ
โธธฺโส ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อตฺถิ ทิสฺสา ฃรณา เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ ฯ กตฺติหาคารเหหิ อโนธฺโส ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ(
กตฺติหาคารเหหิ โธธฺโส ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
กตฺติหาคารเหหิ ทิสฺสา ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯ ปญฺจาคารเหหิ
อโนธฺโส ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สตฺตหาคารเหหิ โธธฺโส
ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ทสฺสาคารเหหิ ทิสฺสา ฃรณา เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ ฯ

กตฺเมหิ ปญฺจาคารเหหิ อโนธฺโส ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯ
สพฺเพ สตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฃมา อนินฺชา สุขี อตฺตานิ ปฺริหรนฺตุ
สพฺเพ ปาณา ฯเปฯ สพฺเพ ญฺตา สพฺเพ ปุคฺคฺลา
สพฺเพ อตฺตภาวปฺริยาปฺนฺนา อเวรา อพฺยาปชฺฃมา อนินฺชา สุขี
อตฺตานิ ปฺริหรนฺตุติ อิมฺหิ ปญฺจาคารเหหิ อโนธฺโส ฃรณา
เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ ฯ

กตฺเมหิ สตฺตหาคารเหหิ โธธฺโส ฃรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯ
สพฺพา อิตฺถิโย อเวรา อพฺยาปชฺฃมา อนินฺชา สุขี อตฺตานิ
ปฺริหรนฺตุ สพฺเพ ปุริสา ฯเปฯ สพฺเพ อริยา สพฺเพ อนริยา
สพฺเพ เทวา สพฺเพ มนุสฺสา สพฺเพ วินิปาติกา อเวรา
อพฺยาปชฺฃมา อนินฺชา สุขี อตฺตานิ ปฺริหรนฺตุติ อิมฺหิ สตฺตหาคารเหหิ

โอธิโส ปรณา เมตตา เจโตวิมุตติ ฯ

[๕๗๖] กตเมหิ ทสหากาเรหิ ทิสา ปรณา เมตตา เจโตวิมุตติ ฯ
สพเพ ปุตุถิมาย ทิสาย สตุตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา
อนิฆา สุขี อตุตถานํ ปฺริหรนฺตุ สพเพ ปจฺจิมาย ทิสาย สตุตา
ฯเปฯ สพเพ อุตฺตราย ทิสาย สตุตา สพเพ ทกฺขิมาย ทิสาย
สตุตา สพเพ ปุตุถิมาย อนฺุทิสาย สตุตา สพเพ ปจฺจิมาย
อนฺุทิสาย สตุตา สพเพ อุตฺตราย อนฺุทิสาย สตุตา สพเพ
ทกฺขิมาย อนฺุทิสาย สตุตา สพเพ เหนฺุจิมาย ทิสาย สตุตา
สพเพ อฺุปริมาย ทิสาย สตุตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนิฆา สุขี
อตุตถานํ ปฺริหรนฺตุ สพเพ ปุตุถิมาย ทิสาย ปาณา ฯเปฯ
ภูตา ปุคฺคลา อตุตถาวปฺริยาปนฺนา สพฺพา อิตฺถิโย สพเพ
ปฺริสา สพเพ อริยา สพเพ อนริยา สพเพ เทวา สพเพ
มนุสฺสา สพเพ วินิปาติกา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนิฆา สุขี
อตุตถานํ ปฺริหรนฺตุ สพเพ ปจฺจิมาย ทิสาย วินิปาติกา ฯเปฯ
สพเพ อุตฺตราย ทิสาย วินิปาติกา สพเพ ทกฺขิมาย ทิสาย
วินิปาติกา สพเพ ปุตุถิมาย อนฺุทิสาย วินิปาติกา สพเพ
ปจฺจิมาย อนฺุทิสาย วินิปาติกา สพเพ อุตฺตราย อนฺุทิสาย
วินิปาติกา สพเพ ทกฺขิมาย อนฺุทิสาย วินิปาติกา สพเพ
เหนฺุจิมาย ทิสาย วินิปาติกา สพเพ อฺุปริมาย ทิสาย วินิปาติกา
อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนิฆา สุขี อตุตถานํ ปฺริหรนฺตุติ อิเมหิ

ทสหากาเรหิ ทิสา พรรณา เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพสํ สุตฺตานํ
ปีฬนํ วชฺเชตฺวา อปีฬนาย อุปฆาตํ วชฺเชตฺวา อนุปฆาเตน
สนฺตาปี วชฺเชตฺวา อสนฺตาเปเน ปรียาทานํ วชฺเชตฺวา อปรียาทานเนน
วิหสํ วชฺเชตฺวา อวิหสาย สพฺเพ สุตฺตา อเวรีโน
โหนตฺตฺมา เหวรีโน สฺขีโน โหนตฺตฺมา ทฺกฺขีโน สฺขิตฺตฺตา
โหนตฺตฺมา ทฺกฺขิตฺตฺตาตี อีเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ สพฺเพ สุตฺเต
เมตฺตตายตีตี เมตฺตา ตํ ฆมมํ เจตยตีตี เจโต สพฺพพฺยาปาทปรียฎฺฐานเห
มฺจุจตีตี ๑ วิมุตฺติ เมตฺตา จ เจโตวิมุตฺติ ๒ จาตี
เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ ฯ

[๕๗๗] สพฺเพ สุตฺตา อเวรีโน โหนตฺตฺมา เขมีโน โหนตฺตฺ
สฺขีโน โหนตฺตฺติ สทฺธาย อธิมฺจุจตี สทฺธินฺทฺริยปรีภาวิตา โหตี
เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สุตฺตา อเวรีโน โหนตฺตฺมา เขมีโน
โหนตฺตฺมา สฺขีโน โหนตฺตฺติ วิริยํ ปคฺคณฺหาตี วิริยฺนฺทฺริยปรีภาวิตา
โหตี เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สุตฺตา อเวรีโน โหนตฺตฺ
เขมีโน โหนตฺตฺมา สฺขีโน โหนตฺตฺติ สตี อุปฎฺฐาเปตี สตินฺทฺริยปรีภาวิตา
โหตี เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สุตฺตา อเวรีโน
โหนตฺตฺมา เขมีโน โหนตฺตฺมา สฺขีโน โหนตฺตฺติ จิตฺตํ สฺมาทฺหตี สฺมาธินฺทฺริยปรีภาวิตา
โหตี เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สุตฺตา
อเวรีโน โหนตฺตฺมา เขมีโน โหนตฺตฺมา สฺขีโน โหนตฺตฺติ ปญฺญา
ปชานาตี ปญฺญินฺทฺริยปรีภาวิตา โหตี เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
#๑ ม. ย. วิมฺจุจตีตี ฯ ๒ ม. ย. เจโต จ วิมุตฺติ จาตี ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

อิมานิ ปณจินทฺริยานิ เมตตตาย เจโตวิมุตติยา อาเสวนา โหนฺติ
อิมเหิ ปณจินทฺริเยหิ เมตตตาย เจโตวิมุตติ อาเสวิตติ อิมานิ
ปณจินทฺริยานิ เมตตตาย เจโตวิมุตติยา ภาวนา โหนฺติ อิมเหิ
ปณจินทฺริเยหิ เมตตตาย เจโตวิมุตติ ภาวิตติ อิมานิ ปณจินทฺริยานิ
เมตตตาย เจโตวิมุตติยา พหุสีกมฺมา โหนฺติ อิมเหิ
ปณจินทฺริเยหิ เมตตตาย เจโตวิมุตติ พหุสีกกริตติ อิมานิ ปณจินทฺริยานิ
เมตตตาย เจโตวิมุตติยา อลงฺการา โหนฺติ อิมเหิ
ปณจินทฺริเยหิ เมตตตาย เจโตวิมุตติ สุวาลงฺกตา โหติ อิมานิ
ปณจินทฺริยานิ เมตตตาย เจโตวิมุตติยา ปริกฺขารา โหนฺติ อิมเหิ
ปณจินทฺริเยหิ เมตตตาย เจโตวิมุตติ สุปริกฺขตา โหติ อิมานิ
ปณจินทฺริยานิ เมตตตาย เจโตวิมุตติยา ปริวารา โหนฺติ อิมเหิ
ปณจินทฺริเยหิ เมตตตาย เจโตวิมุตติ สุปริวฺตา โหติ อิมานิ
ปณจินทฺริยานิ เมตตตาย เจโตวิมุตติยา อาเสวนา โหนฺติ ภาวนา
โหนฺติ พหุสีกมฺมา ๑ โหนฺติ อลงฺการา โหนฺติ ปริกฺขารา
โหนฺติ ปริวารา โหนฺติ ปารีปุรี โหนฺติ สหคตา โหนฺติ
สหชาตา โหนฺติ สํสฺฐา โหนฺติ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ ปกฺขนฺทนา
โหนฺติ ปสฺสีทนา โหนฺติ สนฺติญฺจนา โหนฺติ วิมฺจจนา
โหนฺติ เอตํ สนฺตฺนติ ปสฺสนา ๒ โหนฺติ ยานิกตา โหนฺติ
วตฺถุกตา โหนฺติ อนฺนญฺจिता โหนฺติ ปริจิตตา โหนฺติ สฺสมารทฺธา
โหนฺติ สฺภาวิตตา โหนฺติ สฺวาริญฺจिता โหนฺติ สฺสมุคฺคตา
#๑ ม. พหุสีกตา ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒ ม. ผสฺสนา ฯ เอวมฺปริปี ฯ

โหนดิ สุวิมุตตา โหนดิ นิพพตเตนฺติ โชเตนฺติ ปตาเปนฺติ ๑ ๑

[๕๑๘] สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนดุ เขมิโน โหนดุ
สุชิน โหนดฺติ อสฺสทฺธิเย น กมฺปติ สทฺธาพลปริภาวิตา โหติ
เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนดุ เขมิโน โหนดุ
สุชิน โหนดฺติ โกสฺซเช น กมฺปติ วิริยพลปริภาวิตา โหติ
เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนดุ เขมิโน
โหนดุ สุชิน โหนดฺติ ปมาเท น กมฺปติ สติพลปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนดุ เขมิโน
โหนดุ สุชิน โหนดฺติ อุทฺทจฺเจ น กมฺปติ สมาธิพลปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนดุ
เขมิโน โหนดุ สุชิน โหนดฺติ อวิชฺชาย น กมฺปติ ปญฺญาพลปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อิมานิ ปญฺจ พลานิ
เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา อาเสวนา โหนดิ อิมหิ ปญฺจหิ พลฺเลหิ
เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อาเสวียติ อิมานิ ปญฺจ พลานิ เมตฺตาย
เจโตวิมุตฺติยา ภาวนา โหนดิ อิมหิ ปญฺจหิ พลฺเลหิ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ ภาวียติ อิมานิ ปญฺจ พลานิ เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา
พหุสฺสีกมฺมา โหนดิ อิมหิ ปญฺจหิ พลฺเลหิ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
พหุสฺสีกริยติ อิมานิ ปญฺจ พลานิ เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา อลงฺการา
#๑ สී. ยุ. สพฺพวาระสุ ปภาเสนฺตีติ ปาโใจ ๑

โหนดิ อิมหิ ปญจหิ พลลหิ เมตตยา เจโตวิมุตติ
สุวาลงกตา โหติ อิมานิ ปญจ พลลนนิ เมตตยา เจโตวิมุตติยา
ปริกขารยา โหนดิ อิมหิ ปญจหิ พลลหิ เมตตยา เจโตวิมุตติ
สุปริกขตา โหติ อิมานิ ปญจ พลลนนิ เมตตยา เจโตวิมุตติยา
ปรिवารยา โหนดิ อิมหิ ปญจหิ พลลหิ เมตตยา เจโตวิมุตติ
สุปรिवูตา โหติ อิมานิ ปญจ พลลนนิ เมตตยา เจโตวิมุตติยา
อาเสวนา โหนดิ ภาวนา โหนดิ พหุสีกมมา โหนดิ อลงการา
โหนดิ ปริกขารยา โหนดิ ปรिवารยา โหนดิ ปารีปรี
โหนดิ สหคตา โหนดิ สหชาตา โหนดิ สัมภุจจา โหนดิ
สมปยุตตยา โหนดิ ปกขนุทนา โหนดิ ปสัทนา โหนดิ
สนตติญจนา โหนดิ วิมัจจนา โหนดิ เอตัง สนตตุนติ ปสสนา
โหนดิ ยานิกตา โหนดิ วตถุกตา โหนดิ อญญจिता โหนดิ
ปริจิตา โหนดิ สุตमारทฐา โหนดิ สุภาวิตา โหนดิ สุวาธิญจिता
โหนดิ สุตมุกคตา โหนดิ สุวิมุตตยา โหนดิ นิพพคเตนติ
โชนเตนติ ปตาเปนติ ฯ

[๕๗๕] สพุเพ สคตยา อเวรีโน โหนดุ เขมิโน โหนดุ
สุขิโน โหนดุติ สตี อุปญจาเปติ สติสมโพชฌงคปริภาวิตา โหติ
เมตตยา เจโตวิมุตติ สพุเพ สคตยา ฯเปฯ ปญญา ย ปวีจินาติ ๑
ธมมวियสมโพชฌงคปริภาวิตา โหติ เมตตยา เจโตวิมุตติ สพุเพ
สคตยา ฯเปฯ วิริยํ ปคคณหาติ วิริยสมโพชฌงคปริภาวิตา
#๑ ย. ปวีจินาติ ฯ

โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา ฯเปฯ ปริพาหํ
ปฏิบัติปฺสสมฺเภติ ปิตฺติสมฺโพชฌนฺคปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
สพฺเพ สตฺตา ฯเปฯ ทฏฺฐลฺลํ ปฏิบัติปฺสสมฺเภติ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌนฺคปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา
อเวรีโน โหนฺตุ เขมิโน โหนฺตุ สุขีโน โหนฺตุจฺฉิ จิตฺตํ สมากทฺทิติ
สมาธิสมฺโพชฌนฺคปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนฺตุ เขมิโน โหนฺตุ สุขีโน โหนฺตุจฺฉิ
ฌาณน กิเลส ปฏิสงฺขาทิ อูปেকฺขาสมฺโพชฌนฺคปริภาวิตา โหติ
เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺคา เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา
อาเสวนา โหนฺติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺเคหิ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ อาเสวิติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺคา เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา
ภาวนา โหนฺติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺเคหิ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ ภาวิติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺคา เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา
พหุสิกฺกมฺมา โหนฺติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺเคหิ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ พหุสิกรียิติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺคา เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา
อลงฺการา โหนฺติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺเคหิ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ สุวาลงฺกตา โหติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺคา เมตฺตาย
เจโตวิมุตฺติยา ปริกฺขารา โหนฺติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺเคหิ
เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ สุปริกฺขตา โหติ อิมํ สตฺตํ โพชฌนฺคา
เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ปริวารา โหนฺติ อิมํ สตฺตํ

โพชฌงเกหิ เมตตยา เจโตวิมุตติ สุปริวตา โหติ อิเม สत्त
โพชฌงกา เมตตาย เจโตวิมุตติยา อาเสวนา โหนติ ภาวนา โหนติ
พหุสีกมมา โหนติ อลงการา โหนติ ปริกขารา โหนติ ปริวาร
โหนติ ปารีปรี โหนติ สหคตา โหนติ สหชาตา โหนติ
สัสมุจจา โหนติ สมပ္ยุตตา โหนติ ปกขนุทนา โหนติ ปสีทนา
โหนติ สนฺติญฺจนา โหนติ วิมุจฺจนา โหนติ เอตฺติ สนฺตฺต
ปสฺสนา โหนติ ยานีกตา โหนติ วตฺตูกตา โหนติ อนุญฺจिता
โหนติ ปริจिता โหนติ สฺสมารทฺธา โหนติ สฺภาวิตา โหนติ
สฺวาทิญฺจिता โหนติ สฺสมุคฺคตา โหนติ สฺวิมุตฺตา โหนติ
นิพฺพตฺเตนฺติ โชเตนฺติ ปตาเปนฺติ ฯ

[๕๘๐] สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนตุ เขมิโน โหนตุ
สุชีโน โหนตุติ สมฺมา ปสฺสตี สมฺมาทิญฺจิปรีภาวิตา โหตี
เมตฺตยา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนตุ เขมิโน
โหนตุ สุชีโน โหนตุติ สมฺมา อภินิโรเปตี สมฺมาสงฺกปฺปรีภาวิตา
โหตี เมตฺตยา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน โหนตุ เขมิโน
โหนตุ สุชีโน โหนตุติ สมฺมา ปรีคฺคณฺหาตี สมฺมาวาจาปรีภาวิตา
โหตี เมตฺตยา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา อเวรีโน
โหนตุ เขมิโน โหนตุ สุชีโน โหนตุติ สมฺมา สมฺมฺญาเปตี
สมฺมากมฺมนฺตปรีภาวิตา โหตี เมตฺตยา เจโตวิมุตฺติ สพฺเพ สตฺตา
อเวรีโน โหนตุ เขมิโน โหนตุ สุชีโน โหนตุติ สมฺมา

โวทาเปติ สมมาอาชีวปริภาวิตา โหติ เมตตะตา เจโตวิมุตติ สพฺเพ
สตุตฺตา อเวรีโน โหนฺตุ เขมิโน โหนฺตุ สุขีโน โหนฺตุติ สมมา
ปกุคฺคฺหาติ สมมาวายมปริภาวิตา โหติ เมตตะตา เจโตวิมุตติ
สพฺเพ สตุตฺตา อเวรีโน โหนฺตุ เขมิโน โหนฺตุ สุขีโน โหนฺตุติ
สมมา อุปฺภูจฺจาเปติ สมมาสตีปริภาวิตา โหติ เมตตะตา เจโตวิมุตติ
สพฺเพ สตุตฺตา อเวรีโน โหนฺตุ เขมิโน โหนฺตุ สุขีโน
โหนฺตุติ สมมา สมากทฺหตี สมมาสมาธิปริภาวิตา โหติ เมตตะตา
เจโตวิมุตติ อีเม อญฺฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺตียา
อาเสวนา โหนฺติ อีเมหิ อญฺฺจหิ มกฺกุงฺเกหิ เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺติ
อาเสวียตี อีเม อญฺฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺตียา ภาวนา
โหนฺติ อีเมหิ อญฺฺจหิ มกฺกุงฺเกหิ เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺติ ภาวียตี
อีเม อญฺฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺตียา พหุสฺสีกมฺมา โหนฺติ
อีเมหิ อญฺฺจหิ มกฺกุงฺเกหิ เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺติ พหุสฺสีกกรียตี อีเม
อญฺฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺตียา อลงฺการา โหนฺติ อีเมหิ
อญฺฺจหิ มกฺกุงฺเกหิ เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺติ สฺวาลงฺกตา โหติ อีเม
อญฺฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺตียา ปรีกฺขารา โหนฺติ อีเมหิ
อญฺฺจหิ มกฺกุงฺเกหิ เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺติ สฺปรีกฺขตา โหติ อีเม
อญฺฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺตียา ปรีวารา โหนฺติ อีเมหิ
อญฺฺจหิ มกฺกุงฺเกหิ เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺติ สฺปรีวฺวตา โหติ อีเม
อญฺฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตํตาย เจโตวิมุตฺตียา อาเสวนา โหนฺติ ภาวนา

โหนดิ พหุลิกมมา โหนดิ อลงการา โหนดิ ปริกขารา
โหนดิ ปริวารา โหนดิ ปารีปรี โหนดิ สหคตา โหนดิ
สหชาตา โหนดิ สัฏฐา โหนดิ สมปยุตตา โหนดิ ปกขนุทนา
โหนดิ ปสัทนา โหนดิ สนติฎฐนา โหนดิ วิมุจนา
โหนดิ เอตัง สนตุนติ ปสัสนา โหนดิ ยานีกตา โหนดิ
วตถุกตา โหนดิ อนุกุจिता โหนดิ ปริจिता โหนดิ สุตมารทฐา
โหนดิ สุภาวิตา โหนดิ สุวาริฎฐिता โหนดิ สุตมุกคตา
โหนดิ สุวิมุตตา โหนดิ นิพพตเตนติ โชเตนติ ปตาเปนติ ฯ

[๕๘๑] สพเพสั ปาณานัง สพเพสั ภูตานัง สพเพสั ปุคคถานัง
สพเพสั อตตถาวปรียาปนุนานัง สพพาสั อิตถีนัง สพเพสั
ปรีसानัง สพเพสั อரியานัง สพเพสั อนரியานัง สพเพสั เทวานัง
สพเพสั มนุสสานัง สพเพสั วินิปาติถานัง ปีพนัง วชเชตฺวา
อปีพนาย อูปฆาตัง วชเชตฺวา อนูปฆาเตน สนตูปี วชเชตฺวา
อสนตูปาเปน ปรียาทานัง วชเชตฺวา อปรียาทาเนน วิหสั วชเชตฺวา
อวิหเสาย สพเพ วิnipาติกา อเวรีโน โหนดุ มา เเวรีโน
สุขีโน โหนดุ มา ทุกขีโน สุกขิตตฺตา โหนดุ มา ทุกขิตตฺตฺตาติ
อิมหิ อฎฐหากาเรหิ สพเพ วินิปาติเก เมตฺตายตีติ เมตฺตา ตัง
ธมมัง เจตยตีติ เจโต สพพพฺยาปาทปรียฎฐาเนหิ มุจจตีติ ๑ วิมุตติ
เมตฺตา จ เจโตวิมุตติ จาติ เมตฺตา เจโตวิมุตติ สพเพ
วินิปาติกา อเวรีโน โหนดุ เขมิโน โหนดุ สุกขีโน โหนดุติ
#๑ ม. ย. วิมุจตีติ ฯ

สทฺธาย อธิมุจฺจติ สทฺธิณฺทฺริยปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
ฯเปฯ นิพฺพตฺเตนฺติ โชเตนฺติ ปตาเปนฺติ ฯ

[๕๘๒] สพฺเพสํ ปฺรตฺถิมา ย ทิสาย สตฺตานํ สพฺเพสํ
ปจฺฉิมา ย ทิสาย สตฺตานํ สพฺเพสํ อุตฺตราย ทิสาย สตฺตานํ
สพฺเพสํ ทกฺขิณาย ทิสาย สตฺตานํ สพฺเพสํ ปฺรตฺถิมา ย อนฺุทิสาย
สตฺตานํ สพฺเพสํ ปจฺฉิมา ย อนฺุทิสาย สตฺตานํ สพฺเพสํ
อุตฺตราย อนฺุทิสาย สตฺตานํ สพฺเพสํ ทกฺขิณาย อนฺุทิสาย
สตฺตานํ สพฺเพสํ เหฏฺฐิมา ย ทิสาย สตฺตานํ สพฺเพสํ
อูปริมา ย ทิสาย สตฺตานํ ปิพนํ วชฺเชตฺวา อปีพนาย อูปมาตํ
วชฺเชตฺวา อนฺุปมาเตน สนฺตาปํ วชฺเชตฺวา อสนฺตาเปน ปริยาทานํ
วชฺเชตฺวา อปริยาทานेณ วิहेสํ วชฺเชตฺวา อวิหสาย สพฺเพ
อูปริมา ย ทิสาย สตฺตา อเวริโน โหนฺตุ มา เวริโน สฺุชิโน
โหนฺตุ มา ทกฺขิโน สฺุचितฺตฺตา โหนฺตุ มา ทกฺขิตฺตฺตาติ อิมหิ
อภฺุจหาการหิ สพฺเพ อูปริมา ย ทิสาย สตฺเต เมตฺตายตีติ เมตฺตา
ตํ รมฺมํ เจตยตีติ เจโต สพฺพพฺยาปาทปริยฺฎฺฐาเนหิ มุจฺจตีติ
วิมุตฺติ เมตฺตา จ เจโตวิมุตฺติ จาติ เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ สพฺเพ
อูปริมา ย ทิสาย สตฺตา อเวริโน โหนฺตุ เขมิโน โหนฺตุ สฺุชิโน
โหนฺตุติ สทฺธาย อธิมุจฺจติ สทฺธิณฺทฺริยปริภาวิตา โหติ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ นิพฺพตฺเตนฺติ โชเตนฺติ ปตาเปนฺติ ฯ

[๕๘๓] สพฺเพสํ ปฺรตฺถิมา ย ทิสาย ปาณานํ ภูตानํ

ปุกฺคถานํ อุตฺตภาวปริยาปนฺนํ สพฺพาสํ อิตฺถินํ สพฺเพสํ
ปฺริสํ สพฺเพสํ อริยานํ สพฺเพสํ อนริยานํ สพฺเพสํ เทวานํ
สพฺเพสํ มนุสฺसानํ สพฺเพสํ วินิปาติกานํ สพฺพสํ ปจฺฉิมาย
ทิสาย วินิปาติกานํ สพฺเพสํ อุตฺตราย ทิสาย วินิปาติกานํ
สพฺเพสํ ทกฺขิณาย ทิสาย วินิปาติกานํ สพฺเพสํ ปฺรตฺถิมาย
อนุกฺทิสาย วินิปาติกานํ สพฺเพสํ ปจฺฉิมาย อนุกฺทิสาย วินิปาติกานํ
สพฺเพสํ อุตฺตราย อนุกฺทิสาย วินิปาติกานํ สพฺเพสํ ทกฺขิณาย
อนุกฺทิสาย วินิปาติกานํ สพฺเพสํ เหฏฺฐิมาย ทิสาย วินิปาติกานํ
สพฺเพสํ อฺปริมาย ทิสาย วินิปาติกานํ ปิพฺนํ วชฺเชตฺวา อปีพฺนายน
อฺปมาตํ วชฺเชตฺวา อฺนุปมาเตน สนฺตํ วชฺเชตฺวา อสนฺตาเปน
ปริยาทานํ วชฺเชตฺวา อปริยาทานเนน วิหสํ วชฺเชตฺวา อวิหสายน
สพฺเพ อฺปริมาย ทิสาย วินิปาติกา อเวรีโน โหนฺตุ มา เเวรีโน
สุชีโน โหนฺตุ มา ทกฺขิโน สุชิตฺตฺตา โหนฺตุ มา ทกฺขิตฺตฺตฺตา
อิมหิ อญฺจหากาเรหิ สพฺเพ อฺปริมาย ทิสาย วินิปาติเก
เมตฺตฺยตีติ เมตฺตฺตา ตํ ฆมฺมํ เจตฺยตีติ เจโต สพฺพพฺยาปาทปริยญฺจानหิ
มฺจฺจตีติ วิมฺตฺติ เมตฺตฺตา จ เจโตวิมฺตฺติ จาติ
เมตฺตฺตาเจโตวิมฺตฺติ ฯ

[๕๘๔] สพฺเพ อฺปริมาย ทิสาย วินิปาติกา อเวรีโน โหนฺตุ
เขมิโน โหนฺตุ สุชีโน โหนฺตฺติ สทฺชายน อธิมฺจฺจติ สทฺธินฺทฺริยปริภาวิตา
โหติ เมตฺตฺตา เจโตวิมฺตฺติ สพฺเพ อฺปริมาย ทิสาย

วินิปาติกา อเวรีโน โหนตุ เขมิโน โหนตุ สฺจโน โหนตุติ
วิริยํ ปคฺคณฺหาติ วิริยํนุทฺริยปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ
ฯเปฯ สตี อปฺภูจฺจาเปติ สตินุทฺริยปริภาวิตา โหติ เมตฺตา
เจโตวิมฺตฺติ ฯเปฯ จิตฺตํ สฺมาทฺหติ สฺมาธินุทฺริยปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ ฯเปฯ ปญฺญาป ชานาติ ปญฺญินุทฺริยปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ อิมานิ ปญฺจอินุทฺริยานิ
เมตฺตตาย เจโตวิมฺตฺติยา อาเสวนา โหนฺติ อิมฺหิ ปญฺจอินุทฺริเยหิ
เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ อาเสวียติ ฯเปฯ นิพฺพตฺเตนฺติ โชเตนฺติ
ปตาเปนฺติ ฯ

[๕๘๕] สพฺเพ อุปฺริมายํ ทิสายํ วินิปาติกา อเวรีโน โหนตุ
เขมิโน โหนตุ สฺจโน โหนตุติ อสฺสทฺธิเย น กมฺปติ
สทฺธาพลปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ ฯเปฯ โกสชฺเช น
กมฺปติ วิริยพลปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ ฯเปฯ ปมาเท
น กมฺปติ สติพลปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ ฯเปฯ
อุทฺทฺชฺเจ น กมฺปติ สฺมาธิพลปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ
ฯเปฯ อวิชฺชขายํ น กมฺปติ ปญฺญาพลปริภาวิตา โหติ
เมตฺตา เจโตวิมฺตฺติ อิมานิ ปญฺจ พลานิ เมตฺตตาย เจโตวิมฺตฺติยา
อาเสวนา โหนฺติ อิมฺหิ ปญฺจหิ พลฺเลหิ เมตฺตา
เจโตวิมฺตฺติ อาเสวียติ ฯเปฯ นิพฺพตฺเตนฺติ โชเตนฺติ ปตาเปนฺติ ฯ

[๕๘๖] สพฺเพ อุปฺริมายํ ทิสายํ วินิปาติกา อเวรีโน โหนตุ

เขมิโน โหนตุ สุขิโน โหนตุติ สตี อัญญาเปติ สติสมโพชฌงคปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ ปล่อย
ปวิจฺนาติ ฌมฺมวិจยสมโพชฌงคปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
ฯเปฯ วิริยํ ปคฺคณฺหาติ วิริยสมโพชฌงคปริภาวิตา โหติ
เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ ปริพาหํ ปฏิปฺปสฺสสมฺภติ ปิตสมโพชฌงคปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ ทฺฐจฺจลฺลํ
ปฏิปฺปสฺสสมฺภติ ปสฺสทฺธิสมโพชฌงคปริภาวิตา โหติ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ จิตฺตํ สฺมาทฺทติ สฺมาธิสมโพชฌงคปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ ฌาณณ กิเลสํ ปฏิสงฺขาทิ
อฺปนฺกาสมโพชฌงคปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อิม
สฺสจฺจ โพชฌงฺกา เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา อาเสวนา โหนตุ
อิมฺหิ สฺสจฺจหิ โพชฌงฺเกหิ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อาเสวียติ ฯเปฯ
นิพฺพตฺเตนฺติ โชเตนฺติ ปตาเปนฺติ ฯ

[๕๘๗] สพฺเพ อฺปริมา ย ทิสาย วินิปาติกา อเวริโน โหนตุ
เขมิโน โหนตุ สุขิโน โหนตุติ สฺมมา ปสฺสติ สฺมมาทฺธิจฺฉิปริภาวิตา
โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ สฺมมา อภินิโรเปติ
สฺมมาสงฺกปฺปปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ สฺมมา
ปริคฺคณฺหาติ สฺมมาวจาปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
ฯเปฯ สฺมมา สฺมัญญาเปติ สฺมมากมฺมฺนตฺตปริภาวิตา โหติ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ ฯเปฯ สฺมมา โวทาเปติ สฺมมาอาชีวปริภาวิตา

โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ๗เปฯ สมฺมา ปกฺคณฺหาติ
สมฺมาวายามปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ๗เปฯ สมฺมา
อุปกฺขาเปติ สมฺมาสติปริภาวิตา โหติ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ ๗เปฯ
สมฺมา สมาธิยติ สมฺมาสมาธิปริภาวิตา โหติ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ อิม อญฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา
อาเสวนา โหนฺติ อิมฺหิ อญฺจฺหิ มกฺกุงฺเกหิ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
อาเสวียติ ๗เปฯ อิม อญฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา
ปริวารา ๑ โหนฺติ อิมฺหิ อญฺจฺหิ มกฺกุงฺเกหิ เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ
สุปริวฺตา โหติ อิม อญฺจ มกฺกุงฺกา เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา
อาเสวนา โหนฺติ ภาวนา โหนฺติ พหุลิกมฺมา โหนฺติ อลงฺการา
โหนฺติ ปริกฺขารา โหนฺติ ปริวารา โหนฺติ ปารีปุรี โหนฺติ
สทฺกตา โหนฺติ สทฺชาตา โหนฺติ ตํสญฺจา โหนฺติ สมฺปยุตฺตา
โหนฺติ ปกฺขนฺทนา โหนฺติ ปลีทฺนา โหนฺติ สนฺติญฺจนา
โหนฺติ วิมฺจจฺนา โหนฺติ เอตฺติ สนฺตฺนฺติ ปลฺสฺสนา โหนฺติ
ยานิกฺตา โหนฺติ วตฺถุกฺตา โหนฺติ อนฺนุญฺจิตา โหนฺติ ปริจิตา
โหนฺติ สฺสมารทฺธา โหนฺติ สฺภาวิตา โหนฺติ สฺวาธิญฺจิตา
โหนฺติ สฺสมุกฺกตา โหนฺติ สฺวิมุตฺตา โหนฺติ นิพฺพตฺเตนฺติ
โชนฺเตนฺติ ปตาเปนฺตีติ ๗

เมตฺตาภาตฺตา ๗

#๑ ม. ปริภาวิตา ๗

ยคนทชวคเค วิวรคกถ

[๕๘๘] วิวรคค มคโค วมุตติ ผลั ๑ กถั วิวรคค มคโค ๑
 โสตาปตติมคคกขณ ทสฺสนญฺเจน สมมาทญฺจิจิ มิจฺฉาทญฺจิจิยา
 วิวรชฺชติ ตทนฺวตฺตกกิลเสหิ จ ขนฺนเชหิ จ วิวรชฺชติ พหิทฺฐา จ
 สพฺพนิมิตฺเตหิ วิวรชฺชติ วิวรคค วิวรคการมฺมโณ วิวรคคจโร
 วิวรคค สมฺปากโต ๑ วิวรคค จิโต วิวรคค ปตฺติญฺจิจิโต ๑ วิวรคคติ
 เทว วิวรคค นิพฺพานญฺจ วิวรคค เย จ ๒ นิพฺพานารมฺมณฺตา
 ชาตา ชมฺมา สพฺเพ จ ๓ วิวรคค โหนฺตฺตีติ วิวรคค ๔ สหชาตานิ
 สตฺตงฺกานิ วิวรคค คจฺจนฺตฺตีติ วิวรคค มคโค เอเตน มคฺเคน พุทฺธา
 จ สวากา จ อคตฺติ ทิสฺสิ นิพฺพานํ คจฺจนฺตฺตีติ อญฺจงฺกิกโก มคโค
 ยาวตา ปุถุสมณฺพฺราหฺมณานํ ปรปฺปวาทานํ มคฺคา อยเมว
 อริโย อญฺจงฺกิกโก มคโค อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ วิโมกฺโข ๕ จ
 อุตฺตโม จ ปวโร จาติ มคฺคานํ อญฺจงฺกิกโก เสฏฺโฐ ๑
 อภิโรปนญฺเจน สมฺมาสงฺกปฺโป มิจฺฉาสงฺกปฺปา วิวรชฺชติ ปริกฺคหญฺเจน
 สมฺมาวาจา มิจฺฉาวาจา วิวรชฺชติ สมฺมจฺฉานญฺเจน สมฺมากมฺมนฺโต
 มิจฺฉากมฺมนฺตา วิวรชฺชติ โวทานญฺเจน สมฺมาอาชีโว มิจฺฉาอาชีวา
 วิวรชฺชติ ปคฺคหญฺเจน สมฺมาวายาโม มิจฺฉาวายาโม วิวรชฺชติ
 #๑ สී. ม. ยฺ. สมฺทาคโต ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒ เกสฺสุจิ โปตฺถเกสฺสุ เยว อิติ ลิจิตฺติ ๑
 #๓ ม. ยฺ. จสทฺโท นตฺถิ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๔ ม. วิวรคค ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ เอวมฺปฺริปี ๑
 #๕ สී. ม. ยฺ. สพฺพวเรสฺสุ ปาโมกฺโขติ ลิจิตฺติ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

อุปกฺขณญฺเฐน สมฺมาสตี มิจฺฉาสตียา วิรัชชตี อวิกฺเขปญฺเฐน
สมฺมาสมาธิ มิจฺฉาสมาธิโต วิรัชชตี ตทฺนวตฺตกฺกิลเสสี จ
ขฺนฺเชหิ จ วิรัชชตี พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วิรัชชตี
วิราโค วิราคารมฺมโณ วิราคโคจโร วิราเค สมฺปาคโต วิราเค
จฺโต วิราเค ปตฺติญฺจฺโต ฯ วิราโคติ เทว วิราคา นิพฺพานญฺจ
วิราโค เย จ นิพฺพานารมฺมณฺตา ชาตา ฐมฺมา สพฺเพ จ วิราคา
โหนตฺตีติ วิราโค สหชาตานิ สตฺตงฺคานิ วิราคํ กจฺฉนฺตฺตีติ วิราโค
มกุโ เอเตน มกุเณ พุทฺธา จ สวกา จ อคตํ ทิสํ นิพฺพานํ
กจฺฉนฺตฺตีติ อฏฺฐงฺกฺโก มกุโ ยวตา ปุณฺณสมณฺพฺราหฺมณฺนํ
ปรปฺปวาทานํ มกุลา อยเมว อริโย อฏฺฐงฺกฺโก มกุโ อคฺโค
จ เสฏฺโฐ จ วิโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ มกุคานํ
อฏฺฐงฺกฺโกเสฏฺโฐ ฯ

[๕๘๕] สกทาคามิมกฺกกฺขเณ ทสฺสนญฺเฐน สมฺมาทิญฺจฺจิ ฯเปฯ
อวิกฺเขปญฺเฐน สมฺมาสมาธิ โอปาริกา กามราคสฺสโลचना
ปฏฺธิสฺสโลचना โอปาริกา กามราคานุสยา ปฏฺธิมานุสยา วิรัชชตี
ตทฺนวตฺตกฺกิลเสสี จ ขฺนฺเชหิ จ วิรัชชตี พหิทฺธา จ
สพฺพนิมิตฺเตหิ วิรัชชตี วิราโค วิราคารมฺมโณ วิราคโคจโร วิราเค
สมฺปาคโต วิราเค จฺโต วิราเค ปตฺติญฺจฺโต ฯ วิราโคติ เทว
วิราคา นิพฺพานญฺจ วิราโค เย จ นิพฺพานารมฺมณฺตา ชาตา
ฐมฺมา สพฺเพ จ วิราคา โหนตฺตีติ วิราโค สหชาตานิ สตฺตงฺคานิ

วिरำคิ คจฺจนฺตึตฺติ วิราโค มกุโ เอเตน มกุเคน พุทฺธา จ
สวากา จ อคตํ ทิสํ นิพฺพานํ คจฺจนฺตึตฺติ อฏฺฐจฺงฺกโก มกุโ
ยวตา ปุถุสมณพฺรหฺมณานํ ปรปฺปวาทานํ มกุคา อยเมว
อริโย อฏฺฐจฺงฺกโก มกุโ อคุโ จ เสฏฺโฐ จ วิโมกฺโข จ
อตุตฺโตโม จ ปวโร จาติ มกุคานํ อฏฺฐจฺงฺกโก เสฏฺโฐ ๕

[๕๕๐] อนาคามิมกุคกฺขณฺเ ทสฺสนญฺเจเน สมฺมาทิฏฺฐิ ๕เป๕
อวิกฺเขปญฺเจเน สมฺมาสมาธิ อณฺุสหคตา กามราคสฺสโลचना
ปฏฺิฆสฺสโลचना อณฺุสหคตา กามราคานุสยา ปฏฺิฆานุสยา วิรชฺชติ
ตทฺทวตฺตคกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วิรชฺชติ พหิทฺธา จ
สพฺพนิมิตฺเตหิ วิรชฺชติ วิราโค วิราคารมฺมโณ ๕เป๕ มกุคานํ
อฏฺฐจฺงฺกโก เสฏฺโฐ ๕

[๕๕๑] อรหตฺตมกุคกฺขณฺเ ทสฺสนญฺเจเน สมฺมาทิฏฺฐิ ๕เป๕
อวิกฺเขปญฺเจเน สมฺมาสมาธิ รูปราคา อรูปราคา มานา อุตฺทจฺจา
อวิชฺชาย มานานุสยา ภวราคานุสยา อวิชฺชานุสยา วิรชฺชติ
ตทฺทวตฺตคกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วิรชฺชติ พหิทฺธา จ
สพฺพนิมิตฺเตหิ วิรชฺชติ วิราโค วิราคารมฺมโณ วิราคโคจโร วิราเค
สมฺปาคโต วิราเค จิตฺโต วิราเค ปตฺติฏฺฐิจิตฺโต ๕ วิราโคติ เทว
วिरำคา นิพฺพานญฺจ วิราโค เย จ นิพฺพานารมฺมณฺตา ชาตา
ธมฺมา สพฺเพ จ วิรำคา โหนฺตึตฺติ วิราโค สหชาตานิ สตฺตงฺคานิ
วिरำคิ คจฺจนฺตึตฺติ วิราโค มกุโ เอเตน มกุเคน พุทฺธา

จ สาวกา จ อคตํ ทิสํ นิพพานํ คจฺจนฺตํ อฏฺฐงฺกโก มคฺโค
ยาวตา ปุณฺณสมณพฺราหฺมณานํ ปรปฺปวาทานํ มคฺคา อยเมว
อรโย อฏฺฐงฺกโก มคฺโค อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ วิโมกฺโข จ
อุตฺตโม จ ปวโร จาติ มคฺคานํ อฏฺฐงฺกโก เสฏฺโฐ ฯ

[๕๕๒] ทสฺสนวิราโค สมฺมาทิสฺส อภิโรปนวิราโค สมฺมาสงฺกปโป
ปรคฺคหวิราโค สมฺมาวาจา สมฺมจฺจนวิราโค สมฺมากมฺมนโต
โวทานวิราโค สมฺมาอาชีโว ปคฺคหวิราโค สมฺมาวายาโม
อุปจฺจนวิราโค สมฺมาสติ อวิกฺเขปวิราโค สมฺมาสมาธิ
อุปจฺจนวิราโค สติสมฺโพชฺฌงฺโก ปวิจยวิราโค ฌมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโก
ปคฺคหวิราโค วิริยสมฺโพชฺฌงฺโก ปรณวิราโค
ปีติสมฺโพชฺฌงฺโก อุปสมวิราโค ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโก อวิกฺเขปวิราโค
สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโก ปฏิสงฺขานวิราโค อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโก
อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยวิราโค สทฺธาพลํ โกสชฺเช
อกมฺปิยวิราโค วิริยพลํ ปมาเท อกมฺปิยวิราโค สติพลํ อุทฺทจฺเจ
อกมฺปิยวิราโค สมาธิพลํ อวิหฺชาย อกมฺปิยวิราโค ปญฺญาพลํ
อชิโมกฺขวิราโค สทฺธินฺทฺริยํ ปคฺคหวิราโค วิริยฺนฺทฺริยํ อุปจฺจนวิราโค
สคฺคินฺทฺริยํ อวิกฺเขปวิราโค สมาธินฺทฺริยํ ทสฺสนวิราโค
ปญฺณินฺทฺริยํ อาชิปเตยฺยญฺเณ อินฺทฺริยา วิราโค อกมฺปิยญฺเณ
พลา วิราโค นิยฺยานญฺเณ โพชฺฌงฺกา วิราโค เหตุญฺเณ
มคฺโค วิราโค อุปจฺจนญฺเณ สติปจฺจานา วิราโค ปทหนญฺเณ

สมมปฺปรานา วิราโค อิฉณนฺนุเจน อิทธิปาทา วิราโค
ตถฺนุเจน สจฺจา วิราโค อวิกฺเขปฺนุเจน สมโถ วิราโค
อนุปฺสฺสนนฺนุเจน วิปฺสฺสนา วิราโค เอกฺรสนฺนุเจน สมถวิปฺสฺสนา
วิราโค อนตฺวตฺตฺนนฺนุเจน ยฺคนทฺธํ วิราโค สํวรฺนุเจน สีสฺวิสุทฺธิ
วิราโค อวิกฺเขปฺนุเจน จิตฺตฺวิสุทฺธิ วิราโค ทสฺสนนฺนุเจน
ทิกฺกุจฺวิสุทฺธิ วิราโค วิมุตฺตฺนุเจน วิโมกฺโข วิราโค ปฏฺวีธนฺนุเจน
วิขฺชา วิราโค ปริจฺจาคนฺนุเจน วิมุตฺติ วิราโค สมฺจฺเจทฺนุเจน
ขเย ฉานฺณํ วิราโค ฉนฺโท มฺลนฺนุเจน วิราโค มนฺสิกาโร
สมฺนุจฺจานนฺนุเจน วิราโค ผสฺโส สโมชานนฺนุเจน วิราโค เวทนา
สโมสรณนฺนุเจน วิราโค สมฺมาธิ ปมฺขนฺนุเจน วิราโค สติ
อาธิปฺเตยฺยนฺนุเจน วิราโค ปฺลยฺวา ตทฺตฺตรนฺนุเจน วิราโค วิมุตฺติ
สารนฺนุเจน วิราโค [๑] ทสฺสนมคฺโค สมฺมาทิกฺกุจฺ อภิโรปนมคฺโค
สมฺมาสงฺกปโป ๗เป๗ อมโตคธํ นิพฺพานํ ปฺริโยสานนฺนุเจน มคฺโค
เอวํ วิราโค มคฺโค ๗

[๕๕๑] กถํ วิมุตฺติ ผลํ ๗ โสตาปตฺติผลกฺขณฺเ ทสฺสนนฺนุเจน
สมฺมาทิกฺกุจฺ มิจฺฉาทิกฺกุจฺยา วิมุตฺตา โหติ ตทฺนฺวตฺตกฺกิเลเสหิ จ
ขณฺเเทหิ จ วิมุตฺตา โหติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วิมุตฺตา
โหติ วิมุตฺติ วิมุตฺตารมฺมณา วิมุตฺติโคจฺรา วิมุตฺติยา สมฺปาคตา
วิมุตฺติยา จิตฺตา วิมุตฺติยา ปตฺติกฺกุจฺตา ๗ วิมุตฺตีติ เทว
วิมุตฺติโย นิพฺพานญจ วิมุตฺติ เย จ นิพฺพานารมฺมณฺตา ชาตา
#๑ ม. อมโตคธํ ... มคฺโคติ อิมฺ ปาชา ทิสฺสนฺติ ๗

ธมฺมา สพฺเพ จ วิมุตฺตา โหนฺตีติ วิมุตฺติ ผลํ อภิโรปนญฺเณ
สมฺมาสงฺกปโป มิจฺฉาสงฺกปฺปา วิมุตฺโต โหติ ตทฺนวุตฺตกฺกิลเสหิ
จ ขนฺเชหิ จ วิมุตฺโต โหติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ
วิมุตฺโต โหติ วิมุตฺติ วิมุตฺตารมฺมณา วิมุตฺติโกจฺรา วิมุตฺติยา
สมฺปาคตา วิมุตฺติยา จิตฺตา วิมุตฺติยา ปตฺติญฺจิตฺตา ฯ วิมุตฺตีติ เทว
วิมุตฺติโย นิพฺพานญฺจ วิมุตฺติ เย จ นิพฺพานารมฺมณตา ชาตา
ธมฺมา สพฺเพ จ วิมุตฺตา โหนฺตีติ วิมุตฺติ ผลํ ปรีคฺคญฺเณ
สมฺมาวาจา มิจฺฉาวาจา วิมุตฺตา โหติ ฯเปฯ สมฺมจฺจานญฺเณ
สมฺมากมฺมนฺโต มิจฺฉากมฺมนฺตา วิมุตฺโต โหติ โวทานญฺเณ
สมฺมาอาชีโว มิจฺฉาอาชีวา วิมุตฺโต โหติ ปคฺคญฺเณ สมฺมาวายาโม
มิจฺฉาวายาโม วิมุตฺโต โหติ อุปจฺจานญฺเณ สมฺมาสติ
มิจฺฉาสติยา วิมุตฺตา โหติ อวิกฺเขปญฺเณ สมฺมาสมาธิ
มิจฺฉาสมาธิโต วิมุตฺโต โหติ ตทฺนวุตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺเชหิ จ
วิมุตฺโต โหติ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วิมุตฺโต โหติ
วิมุตฺติ วิมุตฺตารมฺมณา วิมุตฺติโกจฺรา วิมุตฺติยา สมฺปาคตา
วิมุตฺติยา จิตฺตา วิมุตฺติยา ปตฺติญฺจิตฺตา ฯ วิมุตฺตีติ เทว วิมุตฺติโย
นิพฺพานญฺจ วิมุตฺติ เย จ นิพฺพานารมฺมณตา ชาตา ธมฺมา
สพฺเพ จ วิมุตฺตา โหนฺตีติ วิมุตฺติ ผลํ ฯ

[๕๕๔] สกทาคามีผลกฺขณฺเณ ทสฺสนญฺเณ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ
อวิกฺเขปญฺเณ สมฺมาสมาธิ โอปาริกา กามราคสฺสโยชฺนา

ปฏิฆสญโลचना โอปาริกา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา วิมุตโต
โหติ ตทนวตตกกิเลสเหหิ จ ขนุเชหิ จ วิมุตโต โหติ พหิทุชา จ
สพพนิมิตเตหิ วิมุตโต โหติ วิมุตติ วิมุตตารมมณา วิมุตติโกจรา
วิมุตติยา สมุปากตา วิมุตติยา จิตา วิมุตติยา ปติฏฺฐิตา ฯ
วิมุตตีติ เทว วิมุตติโย นิพพานญจ วิมุตติ เย จ นิพพานารมมณา
ชาตา ฆมมา สพเพ จ วิมุตตา โหนตีติ วิมุตติ ผลํ ฯ

[๕๕๕] อนาคามีผลกฺขณเ ทสฺสนญฺเจน สมมาทิฏฺฐิ ๗เปฯ
อวิกฺเขปญฺเจน สมมาสมาธิ อณฺุสหคตา กามราคสญโลचना ปฏิฆสญโลचना
อณฺุสหคตา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา วิมุตโต โหติ
ตทนวตตกกิเลสเหหิ จ ขนุเชหิ จ วิมุตโต โหติ พหิทุชา จ
สพพนิมิตเตหิ วิมุตโต โหติ วิมุตติ วิมุตตารมมณา วิมุตติโกจรา
วิมุตติยา สมุปากตา วิมุตติยา จิตา วิมุตติยา ปติฏฺฐิตา ๗เปฯ

[๕๕๖] อรหตฺตผลกฺขณเ ทสฺสนญฺเจน สมมาทิฏฺฐิ ๗เปฯ
อวิกฺเขปญฺเจน สมมาสมาธิ รูปราคา อรูปราคา มานา อุกฺกจฺจา
อวิชฺชาเย มานานุสยา ภวราคานุสยา อวิชฺชานุสยา วิมุตโต โหติ
ตทนวตตกกิเลสเหหิ จ ขนุเชหิ จ วิมุตโต โหติ พหิทุชา จ
สพพนิมิตเตหิ วิมุตโต โหติ วิมุตติ วิมุตตารมมณา วิมุตติโกจรา
วิมุตติยา สมุปากตา วิมุตติยา จิตา วิมุตติยา ปติฏฺฐิตา ๗ วิมุตตีติ
เทว วิมุตติโย นิพพานญจ วิมุตติ เย จ นิพพานารมมณา
ชาตา ฆมมา สพเพ จ วิมุตตา โหนตีติ วิมุตติ ผลํ ฯ

[๕๕๗] ทสฺสนวิมุตติ สมฺมาทิฏฺฐิ ๑เปฯ อวิกฺเขปวิมุตติ
สมฺมาสมาธิ อูปฏฺฐานวิมุตติ สติสมฺโพชฌงฺโก ๑เปฯ ปฏิสงฺขานวิมุตติ
อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยวิมุตติ สทฺธาพลํ
๑เปฯ อวิชฺชาย อกมฺปิยวิมุตติ ปญฺญาพลํ อธิโมกฺขวิมุตติ
สทฺธินฺทฺริยํ ๑เปฯ ทสฺสนวิมุตติ ปญฺณินฺทฺริยํ ๑ อาธิปเตยฺยญฺเณ
อินฺทฺริยา วิมุตติ อกมฺปิยญฺเณ พลา วิมุตติ นียฺยานญฺเณ
โพชฌงฺกา วิมุตติ เหตุญฺเณ มคฺโค วิมุตติ อูปฏฺฐานญฺเณ
สติปฏฺจานา วิมุตติ ปทหนญฺเณ สมมฺปฺปชานา วิมุตติ
อิชฺฌนญฺเณ อิทฺธิปาทา วิมุตติ ตถญฺเณ สจฺจา วิมุตติ
อวิกฺเขปญฺเณ สมโถ วิมุตติ อนุปฺสฺสนญฺเณ วิปฺสฺสนา วิมุตติ
เอกรสญฺเณ สมถวิปฺสฺสนา วิมุตติ อนติวตฺตนญฺเณ ยฺกนทฺธิ
วิมุตติ ตํวรญฺเณ สีลวิสุทฺธิ วิมุตติ อวิกฺเขปญฺเณ จิตฺตวิสุทฺธิ
วิมุตติ ทสฺสนญฺเณ ทิฏฺฐิจิวิสุทฺธิ วิมุตติ วิมุตฺตญฺเณ วิโมกฺโข
วิมุตติ ปฏิเวธญฺเณ วิชฺชา วิมุตติ ปริจฺจาคญฺเณ วิมุตติ วิมุตติ
ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธญฺเณ วิมุตติ อนุปฺปาเท ฌาณํ วิมุตติ ๑ ฉนฺโท
มุลญฺเณ วิมุตติ มนสิกาโร สมญฺจานญฺเณ วิมุตติ ผสฺโส
สโมธานญฺเณ วิมุตติ เวทนา สโมสรณญฺเณ วิมุตติ สมาธิ
ปมฺขญฺเณ วิมุตติ สติ อาธิปเตยฺยญฺเณ วิมุตติ ปญฺญา
ตทฺตตรญฺเณ วิมุตติ วิมุตติ สารญฺเณ วิมุตติ อมโตะคฺธิ
นิพฺพานํ ปริโยสานญฺเณ วิมุตติ เอวํ วิมุตติ ผลํ เอวํ วิวราโก

มคฺโค วิมุตติ ผลิตฺติ ฯ

วिरากกถา ฯ

ยฺคนทฺชวคฺเค ปฏิสมภิทา กถา

[๕๕๘] เอวมฺเม สุตฺตํ เอกํ สมฺมํ ภควา พาราณสียํ วิหริติ
อิสิปตเน มิคทาเย ตตฺตร โข ภควา ปณฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ อามนฺเตสิ
เทวเม ภิกฺขเว อนฺดา ปพฺพชิตฺตํ น เสวิตพฺพา กตฺเม เทว
โย จายํ กามสฺสุ กามสฺสุลฺลิกานฺนุโยโค หีนํ คมฺโม โปถุชฺชนิกो
อนริโย อนตฺตสฺส
อนริโย อนตฺตสฺส
มชฺฉิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี ฌาณกรณี
อุปสมาย อภิญฺญาय สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ กตฺมา จ
สา ภิกฺขเว มชฺฉิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี
ฌาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาय สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ
อยเมว อริโย อฏฺฐงฺกิกโก มคฺโค เสยฺยถิํ สมฺมาทิฏฺฐิ
สมฺมาสงฺกปโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมฺนฺโต สมฺมาอาชีโว
สมฺมาวาจาโม สมฺมาสฺสติ สมฺมาสมาธิ อโย โข สา ภิกฺขเว
มชฺฉิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี ฌาณกรณี
อุปสมาย อภิญฺญาय สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ

[๕๕๕] อิทํ โข ปน ภิกขเว ทุกัม อริยสจฺจํชาติปี ทุกขา
ชราปี ทุกขา พุยาธิปี ทุกโ ๑ มรณมฺปี ทุกัม อปฺปิเยหิ
สมฺปโยโค ทุกโ ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกโ ยมฺปิจฺจํ น ลภติ
ตํปี ทุกัม สจฺจิตฺเตน ปญฺจปาทานกฺขนฺธา ทุกขา ฯ อิทํ โข ปน
ภิกขเว ทุกฺขสมฺทโย ๒ อริยสจฺจํ ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา
นนฺทึราคสฺหคฺตา ตตฺตรตฺตราภินฺนุทึนึ เสยฺยถึทํ กามตณฺหา
ภวตณฺหา วิภวตณฺหา ฯ อิทํ โข ปน ภิกขเว ทุกฺขนิโรโร ๓
อริยสจฺจํ โย ตสฺสา เวย ตณฺหาเย อเสสฺวิราคฺนิโรโร จาโค
ปฏฺินิสฺสคฺโค มุคฺติ อนาลโย ฯ อิทํ โข ปน ภิกขเว ทุกฺขนิโรธคามินึ
ปฏฺิปทา อริยสจฺจํ อยมเว อริโย อฏฺจจฺกโก มคฺโค เสยฺยถึทํ
สมฺมาทิฏฺฐิ ๔เป ๔ สมฺมาสมฺมาธิ ๔

[๖๐๐] อิทํ ทุกัม อริยสจฺจนฺติ เม ภิกขเว ปุพฺเพ
อนนฺตฺสฺเตสฺส ฐมฺเมสฺส จกฺขุ อุตฺปาติ ฌาณํ อุตฺปาติ ปญฺญา
อุตฺปาติ วิชฺชา อุตฺปาติ อาโลโก อุตฺปาติ ฯ ตํ โข ปนิตํ ทุกัม
อริยสจฺจํ ปริณฺเวยฺยนฺติ เม ภิกขเว ๔เป ๔ ปริณฺเวยฺยนฺติ เม
ภิกขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺสฺเตสฺส ฐมฺเมสฺส จกฺขุ อุตฺปาติ ฌาณํ อุตฺปาติ
ปญฺญา อุตฺปาติ วิชฺชา อุตฺปาติ อาโลโก อุตฺปาติ ฯ

อิทํ ทุกฺขสมฺทโย อริยสจฺจนฺติ เม ภิกขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺสฺเตสฺส
#๑ ยฺ. ทุกฺขา ๔ ๒ อธิ เจว อฺปริ จ ทุกฺขสมฺทยนฺติ โปราณปาโ ๔ ม. ยฺ. อีทิสเมว ๔
#๓ อธิ เจว อฺปริ จ ทุกฺขนิโรธนฺติ โปราณปาโ ๔ ม. ยฺ. อีทิสเมว ๔

ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาที ฌาณํ อุทปาที ปญฺญา อุทปาที วิชฺชา
อุทปาที อาโลโก อุทปาที ฯ ตํ โข ปนินฺทํ ทฺถกฺขสมฺมทโย อริยสจฺจํ
ปหาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ปหีนฺนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ
อนนฺตฺตฺเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาที ฌาณํ อุทปาที ปญฺญา
อุทปาที วิชฺชา อุทปาที อาโลโก อุทปาที ฯ

อิทํ ทฺถกฺขนิโรโร อริยสจฺจจฺนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ
ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาที ฌาณํ อุทปาที ปญฺญา อุทปาที วิชฺชา
อุทปาที อาโลโก อุทปาที ฯ ตํ โข ปนินฺทํ ทฺถกฺขนิโรโร อริยสจฺจํ
สจฺจิกถาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ สจฺจนิคตฺนฺติ เม ภิกฺขเว
ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาที ฌาณํ อุทปาที ปญฺญา
อุทปาที วิชฺชา อุทปาที อาโลโก อุทปาที ฯ

อิทํ ทฺถกฺขนิโรธคามินิํ ปฏิปทา อริยสจฺจจฺนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ
อนนฺตฺตฺเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาที ฌาณํ อุทปาที ปญฺญา
อุทปาที วิชฺชา อุทปาที อาโลโก อุทปาที ฯ ตํ โข ปนินฺทํ
ทฺถกฺขนิโรธคามินิํ ปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ
ภาวิตฺนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาที
ฌาณํ อุทปาที ปญฺญา อุทปาที วิชฺชา อุทปาที อาโลโก
อุทปาที ฯ

[๖๐๑] ยาวกั๊วญจ เม ภิกฺขเว อิมํสุ จตฺตฺสุ อริยสจฺจเจสุ
เอวฺนฺติปรีวญฺญุํ ทฺวาทสาการิํ ยถาญฺติ ฌาณทสฺสนํ น สุวิสุทฺธิํ

อโหสิ เนว ตาวาหิ ภิกฺขเว สเทเวเก โลเก สมารเก สพุรหฺมเก
สสุสมณพฺราหฺมณียา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนฺุตฺตรํ สมฺมาสมุโพธิํ
อภิสมฺพุทฺโธ ๑ ปจฺจณฺณาสี ยโต จ โข เม ภิกฺขเว อิมสฺสุ
จตุสฺส อริยสจฺเจสฺส เอวณฺติปริวฏฺฐํ ทฺวาทสาการํ ยถากฺกุตํ
ณานทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ อโหสิ อถาหิ ภิกฺขเว สเทเวเก โลเก
สมารเก สพุรหฺมเก สสุสมณพฺราหฺมณียา ปชาย สเทวมนุสฺสาย
อนฺุตฺตรํ สมฺมาสมุโพธิํ อภิสมฺพุทฺโธ ๑ ปจฺจณฺณาสี ญาณญจ ปน
เม ทสฺสนํ อุตฺปาที อกฺุปฺปา เม เจโตวิมฺุตติ ๒ อยมณฺติมา ชาตี
นตฺถิทานิ ปฺนพฺภโวติ อิทมโวจ ภควา อตฺตมฺนา ปณฺจวคฺคิยา
ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ ฯ

อิมสฺมิญจ ปน เวยฺยาकरणสฺมี ภณฺณมานเ อายสฺมโต
โกณฺฑทลฺลสฺส วิรัชํ วิตมถํ ฐมฺมจกฺขุ อุตฺปาที ยงฺกิลฺลิจิ
สมฺมุทฺยฐมฺมํ สพุพฺพตํ นิโรธฐมฺมณฺติ ฯ ปวตฺตติเต จ ๓ ภควตา
ฐมฺมจกฺเก ภุมฺมา เทวา สทฺทมนุสฺสวาเวสฺสุ เอตมฺภควตา พาราณสียิ
อิสิปตฺเน มิคทาเย อนฺุตฺตรํ ฐมฺมจกฺกํ ปวตฺตติตํ อปฺปฏิวตฺตติยิ
สมณฺเน วา พฺราหฺมณฺเน วา เทเวณ วา มาเรณ วา พุรหฺมณฺนา
วา เกนจิ วา โลกสฺมินฺติ ฯ ภุมฺมานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา
จาทุมฺมหาราชิกา ฯเปฯ ตาวตีสฺสา เทวา ยามา เทวา ตฺสิตา
เทวา นิมฺมานรตี เทวา ปฺรนิมฺมิตฺวสวตฺตี เทวา พุรหฺมกาโยกา
#๑ ม. อภิสมฺพุทฺโธติ ฯ ๒ ม. ย. อกฺุปฺปา เม วิมฺุตติ ฯ ๓ ม. ย. จ ปน ฯ

เทวา สหุมนุสสาเวสฺสู เอตมภควตา พาราณสียิ อธิปตเน
มิกทาเย อนุตฺตริ ชมฺมจกฺกํ ปวตฺตติ อปฺปฏิวตฺติยิ สมณเณ วา
พฺรหฺมณเณ วา เทเวณ วา มาเรณ วา พฺรหฺมณา วา เกนจิ
วา โลกสมฺมินฺติ ฯ

อิติห เตน ขณฺเณ เตน ลเยน เตน มุหฺตฺเตน ยาว พฺรหฺมโลกา
สทฺโท อพฺกุกฺคจฺฉิ อยฺฉจ ทสฺสทสฺสี โลกธาตุ สงฺกมฺปิ
สมฺปกมฺปิ สมฺปเวธิ อปฺปมาโณ จ โอปาโร ๑ โอปาสี โลก
ปาตุโรหิ อติกฺกมฺเมว เทวานํ ๒ เทวานุภาวนฺติ ฯ

อถ โข ภควา [๗] อุทานํ อุทานนฺติ อญฺญาตี วต โภ
โกณฺฑลฺโย อญฺญาตี วต โภ โกณฺฑลฺโยติ อิติ หิทำ อายสฺมโต
โกณฺฑลฺยสฺส อญฺญาโกณฺฑลฺโยเตว ๔ นามํ อโหสิ ฯ

[๖๐๒] อิทํ ทฺกขํ อริยสจฺจนฺติ ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ชมฺเมสุ
จกฺขุ อุทปาตี ฌานํ อุทปาตี ปญฺญา อุทปาตี วิชฺชา อุทปาตี
อาโลโก อุทปาตี ฯ จกฺขุ อุทปาตีติ เกนตฺเถน ฌานํ
อุทปาตีติ เกนตฺเถน ปญฺญา อุทปาตีติ เกนตฺเถน วิชฺชา
อุทปาตีติ เกนตฺเถน อาโลโก อุทปาตีติ เกนตฺเถน ฯ จกฺขุ
อุทปาตีติ ทสฺสนญฺเณ ฌานํ อุทปาตีติ ฌาตฺตฺเตน ปญฺญา
อุทปาตีติ ปชานนญฺเณ วิชฺชา อุทปาตีติ ปฏฺิวรญฺเณ อาโลโก
อุทปาตีติ โอปาสญฺเณ ฯ

#๑ ม. ย. อุปาโร ฯ ๒ กตฺถจิ อติกฺกมฺม เทวานนฺติ ลิจฺฉิตํ ฯ

#๓ ม. อิมิ ฯ ๔ ม. อญฺญาตีโกณฺฑลฺโย ฯ

จกฺขุํ ฌมฺโม ฌาณํ ฌมฺโม ปญฺญา ฌมฺโม วิชฺชา
ฌมฺโม อาโลโก ฌมฺโม อิมํ ปญฺจ ฌมฺมา ฌมฺมปฏิสมฺภิทาย
อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา
เต ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
เตน วุจฺจติ ฌมฺเมสุ ฌาณํ ฌมฺมปฏิสมฺภิทา ฯ ทสฺสนฺนฺุโจ อตฺโต
ฌาตฺนฺุโจ อตฺโต ปชานนฺนฺุโจ อตฺโต ปฏฺิวธฺนฺุโจ อตฺโต
โองาสฺนฺุโจ อตฺโต อิมํ ปญฺจ อตฺตา อตฺตปฏิสมฺภิทาย
อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
เตน วุจฺจติ อตฺเตสุ ฌาณํ อตฺตปฏิสมฺภิทา ฯ ปญฺจ ฌมฺเม
สนฺทสฺเสตฺถุ พุยฺยชนนฺิรุตฺตาทิลาปา ปญฺจ อตฺเต สนฺทสฺเสตฺถุ
พุยฺยชนนฺิรุตฺตาทิลาปา อิมํ ทสฺ นฺิรุตฺติโย นฺิรุตฺติปฏิสมฺภิทาย
อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
เตน วุจฺจติ นฺิรุตฺตีสฺสุ ฌาณํ นฺิรุตฺติปฏิสมฺภิทา ฯ ปญฺจสุ ฌมฺเมสุ
ฌาณานิ ปญฺจสุ อตฺเตสุ ฌาณานิ ทสฺสุ นฺิรุตฺตีสฺสุ ฌาณานิ
อิมานิ วิสฺติ ฌาณานิ ปฏฺิภาณปฏิสมฺภิทาย อารมฺมณา เจว
โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต ตสฺสา โคจฺรา
เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา เตน วุจฺจติ
ปฏฺิภาณฺุสุ ฌาณํ ปฏฺิภาณปฏิสมฺภิทา ฯ

[๖๐๓] ตั โข ปนิตํ ทุกุํ อริยสจฺจํ ปริณฺเวยยนฺติ ฯเปฯ
ปริณฺเวตฺตํ ปุพฺเพ อนนฺตฺสฺสฺเตสฺส ชฺมฺเมสฺส จกฺขุํ อุทฺปาติ ฌาณํ
อุทฺปาติ ปรณฺเวยยํ อุทฺปาติ วิชฺชา อุทฺปาติ อาโลโก อุทฺปาติ ฯ จกฺขุํ
อุทฺปาติติ เคนตฺเถน ฌาณํ อุทฺปาติติ เคนตฺเถน ปรณฺเวยยํ
อุทฺปาติติ เคนตฺเถน วิชฺชา อุทฺปาติติ เคนตฺเถน อาโลโก
อุทฺปาติติ เคนตฺเถน ฯ จกฺขุํ อุทฺปาติติ ทสฺสนฺนฺเวยยํ ฌาณํ
อุทฺปาติติ ฌาตฺตฺนฺเวยยํ ปรณฺเวยยํ อุทฺปาติติ ปชานนฺนฺเวยยํ วิชฺชา
อุทฺปาติติ ปฏฺิเวชฺชฺนฺเวยยํ อาโลโก อุทฺปาติติ โอิภาสฺนฺเวยยํ ฯ

จกฺขุํ ชฺมฺโม ฌาณํ ชฺมฺโม ปรณฺเวยยํ ชฺมฺโม วิชฺชา ชฺมฺโม
อาโลโก ชฺมฺโม อิมํ ปญฺจ ชฺมฺมา ชฺมฺมปฏฺิสมฺภิทา ย อารมฺมณา
เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต ตสฺสา
โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา เต
วฺจฺจติ ชฺมฺเมสฺส ฌาณํ ชฺมฺมปฏฺิสมฺภิทา ฯ ทสฺสนฺนฺเวยยํ อตฺถโ
ฌาตฺตฺนฺเวยยํ อตฺถโ ปชานนฺนฺเวยยํ อตฺถโ ปฏฺิเวชฺชฺนฺเวยยํ อตฺถโ
โอิภาสฺนฺเวยยํ อตฺถโ อิมํ ปญฺจ อตฺถา อตฺถปฏฺิสมฺภิทา
อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
เตน วฺจฺจติ อตฺถสฺส ฌาณํ อตฺถปฏฺิสมฺภิทา ฯ ปญฺจ ชฺมฺเม
สนฺทสฺเสตฺถํ พุยฺยชนฺนฺิรุตฺตาทิลาปา ปญฺจ อตฺถเ สนฺทสฺเสตฺถํ
พุยฺยชนฺนฺิรุตฺตาทิลาปา อิมํ ทสฺ นฺิรุตฺติโย นฺิรุตฺติปฏฺิสมฺภิทา

อารมฺมณา เจว โหณฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
เตน วุจฺจติ นินฺตฺตีสฺส ฅาณฺ์ นินฺตฺติปฏิสมฺภิทา ฯ ปญฺจสุ
ชฺมเมสุ ฅาณานิ ปญฺจสุ อตฺถเอสฺส ฅาณานิ ทสฺส นินฺตฺตีสฺส
ฅาณานิ อิมานิ วิสฺติ ฅาณานิ ปฏิภาณปฏิสมฺภิทาย
อารมฺมณา เจว โหณฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
เตน วุจฺจติ ปฏิภาณเอสฺส ฅาณฺ์ ปฏิภาณปฏิสมฺภิทา ฯ ทุกฺเข
อริยสจฺเจ ปณฺณรตฺส ๑ ชฺมมา ปณฺณรตฺส อตฺถา ตีส นินฺตฺติโย
สญฺญี ฅาณานิ ฯ

[๖๐๔] อิทํ ทุกฺขสมฺมทโย อริยสจฺจนฺติ ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺตฺตฺต
ชฺมเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ ฯเปฯ ตํ
โฆ ปนินฺทํ ทุกฺขสมฺมทโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพนฺติ ฯเปฯ ปหีนฺนฺติ
ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ชฺมเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก
อุตฺปาติ ฯเปฯ ทุกฺขสมฺมทเย อริยสจฺเจ ปณฺณรตฺส ชฺมมา
ปณฺณรตฺส อตฺถา ตีส นินฺตฺติโย สญฺญี ฅาณานิ ฯ

อิทํ ทุกฺขนิโรธฺ อริยสจฺจนฺติ ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺตฺตฺต ชฺมเมสุ
จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ ฯเปฯ ตํ โฆ ปนินฺทํ
ทุกฺขนิโรธฺ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาทพฺพนฺติ ฯเปฯ สจฺฉิกตฺนฺติ ปุพฺเพ
#๑ ปนฺนรตฺตํ วา ปาโธ ฯ

อนนุสฺสฺเตสฺ ฌมฺเมสฺ จกฺขุํ อุทปาติ ๑เปฯ อาโลโก อุทปาติ ๑เปฯ
ทฺกฺขฺนิโรเช อริยสจฺเจ ปณฺณรต ฌมฺมา ปณฺณรต อตฺถา
ตีส นินฺรุตฺติโย สกฺขี ฌานานิ ๑

อิทํ ทฺกฺขฺนิโรชคามินิ ปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺ
ฌมฺเมสฺ จกฺขุํ อุทปาติ ๑เปฯ อาโลโก อุทปาติ ๑เปฯ ตํ โข
ปนิทํ ทฺกฺขฺนิโรชคามินิ ปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตฺตฺพนฺติ ๑เปฯ
ภาวิตฺตฺนฺติ ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺ ฌมฺเมสฺ จกฺขุํ อุทปาติ ๑เปฯ
อาโลโก อุทปาติ ๑เปฯ ทฺกฺขฺนิโรชคามินิยา ปฏิปทาย อริยสจฺเจ
ปณฺณรต ฌมฺมา ปณฺณรต อตฺถา ตีส นินฺรุตฺติโย สกฺขี
ฌานานิ จตฺตฺส อริยสจฺเจสฺ สกฺขี ฌมฺมา สกฺขี อตฺถา วิสสตา
นินฺรุตฺติโย จตฺตาริยสจฺเจ เทว [๑] ฌานสตานิ ๑

[๖๐๕] อัย กายะ กายานุสฺสฺสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺ
ฌมฺเมสฺ จกฺขุํ อุทปาติ ๑เปฯ อาโลโก อุทปาติ สทา
โฆ ปนํยํ กายะ กายานุสฺสฺสนา ภาเวตฺตฺพาทิ เม ภิกฺขเว ๑เปฯ
ภาวิตฺตฺนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺ ฌมฺเมสฺ จกฺขุํ อุทปาติ
๑เปฯ อาโลโก อุทปาติ อัย เวทนาสฺ ๑เปฯ อัย จิตฺเต ๑เปฯ

อัย ฌมฺเมสฺ ฌมฺมานุสฺสฺสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺ
ฌมฺเมสฺ จกฺขุํ อุทปาติ ๑เปฯ อาโลโก อุทปาติ สทา โฆ ปนํยํ
ฌมฺเมสฺ ฌมฺมานุสฺสฺสนา ภาเวตฺตฺพาทิ เม ภิกฺขเว ๑เปฯ ภาวิตฺตฺนฺติ
เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺ ฌมฺเมสฺ จกฺขุํ อุทปาติ ๑เปฯ

#๑ ม. ย. จ ๑

อาโลโก อุทปาติ ฯ

อัย กายะ กายานุปัสสนาติ ปุพเพ อนนุสสุเตสุ ฌมเมสุ จกขุ
อุทปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุทปาติ ฯเปฯ สาท โข ปนายิ กายะ
กายานุปัสสนา ภาเวตพพาทิ ฯเปฯ ภาวิตาติ ปุพเพ อนนุสสุเตสุ
ฌมเมสุ จกขุ อุทปาติ ฌาณิ อุทปาติ ปลายา อุทปาติ วิชา
อุทปาติ อาโลโก อุทปาติ ฯ จกขุ อุทปาติติ เคนตเถน ฌาณิ
อุทปาติติ เคนตเถน ปลายา อุทปาติติ เคนตเถน วิชา
อุทปาติติ เคนตเถน อาโลโก อุทปาติติ เคนตเถน ฯ จกขุ
อุทปาติติ ทสฺสนญฺเณน ฌาณิ อุทปาติติ ฌาตญฺเณน ปลายา
อุทปาติติ ปชานนญฺเณน วิชา อุทปาติติ ปฏิเวธญฺเณน
อาโลโก อุทปาติติ โอิภาสญฺเณน ฯ

จกขุ ฌมโม ฌาณิ ฌมโม ปลายา ฌมโม วิชา
ฌมโม อาโลโก ฌมโม อิเม ปลายจ ฌมมา ฌมมปฏิสมภิทาย
อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
ตสฺสา โคจรา เย ตสฺสา โคจรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
เตน วุจฺจติ ฌมเมสุ ฌาณิ ฌมมปฏิสมภิทา ฯ ทสฺสนญฺโง อตุโถ
ฌาตญฺโง อตุโถ ปชานนญฺโง อตุโถ ปฏิเวธญฺโง อตุโถ
โอิภาสญฺโง อตุโถ อิเม ปลายจ อตุถา อตุถปฏิสมภิทาย
อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
ตสฺสา โคจรา เย ตสฺสา โคจรา เต ตสฺสา อารมฺมณา

เตน วุจฺจติ อตุเถสุ ฌาณํ อตุถปฏิสมภิทา ฯ ปญฺจ ชมฺเม
สนฺทสฺสเสตุํ พุชฺชนนิริตฺตาทิลาปา ปญฺจ อตุเถ สนฺทสฺสเสตุํ
พุชฺชนนิริตฺตาทิลาปา อีมา ทส นิริตฺตโย นิริตฺตปฏิสมภิทาย
อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา
เต ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
เตน วุจฺจติ นิริตฺตีสฺส ฌาณํ นิริตฺตปฏิสมภิทา ฯ ปญฺจสุ ชมฺเมสุ
ฌาณานิ ปญฺจสุ อตุเถสุ ฌาณานิ ทสฺส นิริตฺตีสฺส ฌาณานิ
อิมานิ วิสฺติ ฌาณานิ ปฏิภาณปฏิสมภิทาย อารมฺมณา เจว
โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต ตสฺสา โคจฺรา
เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา เตน วุจฺจติ
ปฏิภาณฺเส ฌาณํ ปฏิภาณปฏิสมภิทา ฯ กายเย กายานุสฺสนาสตีปฺภูจฺาน
ปณฺณรส ชมฺมา ปณฺณรส อตุถา ตีส นิริตฺตโย
สญฺฺจิสฺส ฌาณานิ อัย เวทนาสุ ฯเปฯ อัย จิตฺเต ฯเปฯ

อัย ชมฺเมสุ ชมฺมานุสฺสนาตี ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ชมฺเมสุ
จกฺขุ อฺุทปาตี ฯเปฯ อาโลโก อฺุทปาตี ฯเปฯ สา โข ปนายิ
ชมฺเมสุ ชมฺมานุสฺสนา ภาเวตฺตฺตฺตฺติ ฯเปฯ ภาวิตาตี ปุพฺเพ
อนนฺตฺตฺเตสุ ชมฺเมสุ จกฺขุ อฺุทปาตี ฯเปฯ อาโลโก อฺุทปาตี
ฯเปฯ ชมฺเมสุ ชมฺมานุสฺสนาสตีปฺภูจฺาน ปณฺณรส ชมฺมา
ปณฺณรส อตุถา ตีส นิริตฺตโย สญฺฺจิสฺส ฌาณานิ จตุสุ
สตีปฺภูจฺานฺเต สญฺฺจิสฺส ชมฺมา สญฺฺจิสฺส อตุถา วิสฺสตา นิริตฺตโย

จตุตถารีสถจ เทว จ ฉานตตานี ฯ

[๖๐๖] อัย ฉนุทสมาริปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ
เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ
อาโลโก อุตฺปาติ อัย วิริยสมาริ ฯเปฯ อัย จิตฺตสมาริ ฯเปฯ

อัย วิมฺสาสมาริปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ เม ภิกฺขเว
ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก
อุตฺปาติ โส โข ปนํย วิมฺสาสมาริปธานสงฺขารสมนฺนาคโต
อิทฺธิปาโท ภาเวตฺตฺโปติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ภาวิทฺติ เม ภิกฺขเว
ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก
อุตฺปาติ ฯ

[๖๐๗] อัย ฉนุทสมาริปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ
ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก
อุตฺปาติ ฯเปฯ โส โข ปนํย ฉนุทสมาริปธานสงฺขารสมนฺนาคโต
อิทฺธิปาโท ภาเวตฺตฺโปติ ฯเปฯ ภาวิทฺติ ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ
ฌมฺเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฉานํ อุตฺปาติ ปญฺญา อุตฺปาติ วิชฺชา
อุตฺปาติ อาโลโก อุตฺปาติ ฯ จกฺขุ อุตฺปาตีติ เคนตฺเถน ฉานํ
อุตฺปาตีติ เคนตฺเถน ปญฺญา อุตฺปาตีติ เคนตฺเถน วิชฺชา
อุตฺปาตีติ เคนตฺเถน อาโลโก อุตฺปาตีติ เคนตฺเถน ฯ จกฺขุ
อุตฺปาตีติ ทสฺสนญฺเณ ฉานํ อุตฺปาตีติ ฉาตฺตฺตฺเตน ปญฺญา
อุตฺปาตีติ ปชานนญฺเณ วิชฺชา อุตฺปาตีติ ปฏฺิเวธญฺเณ

อาโลโก อุทปาทีติ โภภาสญฺเฐน ฯ

จกฺขุ ฌมฺโม ฌาณํ ฌมฺโม ปญฺญา ฌมฺโม วิชฺชา
 ฌมฺโม อาโลโก ฌมฺโม อิมํ ปญฺจ ฌมฺมา ฌมฺมปฏิสมฺภิทาย
 อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
 ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
 เตน วุจฺจติ ฌมฺเมสุ ฌาณํ ฌมฺมปฏิสมฺภิทา ฯ ทสฺสนฺนฺุโจ อตุโถ
 ฌาตฺนฺุโจ อตุโถ ปชานนฺนฺุโจ อตุโถ ปฏฺิวรณฺุโจ อตุโถ
 โภภาสญฺุโจ อตุโถ อิมํ ปญฺจ อตฺถา อตฺถปฏิสมฺภิทาย
 อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
 ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
 เตน วุจฺจติ อตฺถesu ฌาณํ อตฺถปฏิสมฺภิทา ฯ ปญฺจ ฌมฺเม
 สนฺทสฺเสตฺถุ พุยฺยชนนฺิรุตฺตาทิลาปา ปญฺจ อตฺถे สนฺทสฺเสตฺถุ
 พุยฺยชนนฺิรุตฺตาทิลาปา อิมํ ทสฺ นฺิรุตฺติโย นฺิรุตฺติปฏิสมฺภิทาย
 อารมฺมณา เจว โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต
 ตสฺสา โคจฺรา เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา
 เตน วุจฺจติ นฺิรุตฺตีสฺสุ ฌาณํ นฺิรุตฺติปฏิสมฺภิทา ฯ ปญฺจสุ ฌมฺเมสุ
 ฌาณานิ ปญฺจสุ อตฺถesu ฌาณานิ ทสฺสุ นฺิรุตฺตีสฺสุ ฌาณานิ
 อิมานิ วิสฺติ ฌาณานิ ปฏฺิภาณปฏิสมฺภิทาย อารมฺมณา เจว
 โหนฺติ โคจฺรา จ เย ตสฺสา อารมฺมณา เต ตสฺสา โคจฺรา
 เย ตสฺสา โคจฺรา เต ตสฺสา อารมฺมณา เตน วุจฺจติ

ปฏิภาณเสถ ฌาณํ ปฏิภาณปฏิสมภิทา ฯ ฉนุทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคเต
อิทธิปาเท ปณฺณรเส ฐมา ปณฺณรเส อตุถา
ตีเส นฺริตฺตโย สญฺจี ฌาณานิ อัย วิริยสมาธิ ฯเปฯ อัย
จิตตสมาธิ ฯเปฯ

อัย วิมฺสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทธิปาโทติ ปุพฺเพ
อนนฺตฺตฺเตเส ฐเมเส จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ
ฯเปฯ โส โข ปนํย วิมฺสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทธิปาโท
ภาเวตฺตฺโปติ ฯเปฯ ภาวิโตติ ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตเส ฐเมเส
จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ ฯเปฯ วิมฺสาสมาธิ-
ปธานสงฺขารสมนฺนาคเต อิทธิปาเท ปณฺณรเส ฐมา ปณฺณรเส
อตุถา ตีเส นฺริตฺตโย สญฺจี ฌาณานิ จตฺตฺส อิทธิปาเทเส
สญฺจี ฐมา สญฺจี อตุถา วิสเสตา นฺริตฺตโย จตฺตาริสเสจ
เทว จ ฌาณเสตานิ ฯ

[๖๐๘] สมฺทโย สมฺทโยติ โข ภิกฺขเว วิปลฺลิสฺส โปธิสฺตฺตฺส
ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตเส ฐเมเส จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก
อุตฺปาติ นฺโรโร นฺโรโรติ โข ภิกฺขเว วิปลฺลิสฺส โปธิสฺตฺตฺส
ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตเส ฐเมเส จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก
อุตฺปาติ วิปลฺลิสฺส โปธิสฺตฺตฺส เวยฺยากรเณ ทเส ฐมา
ทเส อตุถา วิสตี นฺริตฺตโย จตฺตาริสฺส ฌาณานิ ฯ

สมฺทโย สมฺทโยติ โข ภิกฺขเว สฺขิสฺส โปธิสฺตฺตฺส ฯเปฯ

เวสตุสกุสฺส โปธิสตุตฺตสฺส ฯเปฯ กกุสฺสนุสฺส โปธิสตุตฺตสฺส ฯเปฯ
โกนาคมนสฺส โปธิสตุตฺตสฺส ฯเปฯ กสฺสปสฺส โปธิสตุตฺตสฺส ปุพฺเพ
อนนุสฺสฺเตสฺส ฌมฺเมสฺส จกฺขุํ อุทฺปาที ฯเปฯ อาโลโก อุทฺปาที
นิโรโร นิโรโรติ โข ภิกฺขเว กสฺสปสฺส โปธิสตุตฺตสฺส ปุพฺเพ
อนนุสฺสฺเตสฺส ฌมฺเมสฺส จกฺขุํ อุทฺปาที ฯเปฯ อาโลโก อุทฺปาที
กสฺสปสฺส โปธิสตุตฺตสฺส เวยฺยากรณฺเ ทส ฌมฺมา ทส อตุถา
วีสตี นินฺรุตฺติโย จตุตาริํสํ ฌานานิ ฯ

สมฺภโย สมฺภโยติ โข ภิกฺขเว โคตฺมสฺส โปธิสตุตฺตสฺส ปุพฺเพ
อนนุสฺสฺเตสฺส ฌมฺเมสฺส จกฺขุํ อุทฺปาที ฯเปฯ อาโลโก อุทฺปาที
นิโรโร นิโรโรติ โข ภิกฺขเว [๑] ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺส ฌมฺเมสฺส จกฺขุํ
อุทฺปาที ฯเปฯ อาโลโก อุทฺปาที โคตฺมสฺส โปธิสตุตฺตสฺส
เวยฺยากรณฺเ ทส ฌมฺมา ทส อตุถา วีสตี นินฺรุตฺติโย จตุตาริํสํ
ฌานานิ ฯ

สตุตฺตํ โปธิสตุตฺตํ สตุตฺตํ เวยฺยากรณฺเ สตุตฺติ ฌมฺมา
สตุตฺติ อตุถา จตุตาริํสตา ๒ นินฺรุตฺติโย อสีติ จ เทว จ
ฌานสตานิ ฯ

[๖๐๕] ขาวตา อภิญญา อภิญญุโ จ ฌาโต ทิฏฺฐิโ จ วิทิตโต
สจฺจิกโต ผสฺสีโต ปญฺญา อผสฺสีโต ปญฺญา อภิญญุโ จ
นตฺถิติ จกฺขุํ อุทฺปาที ฌานํ อุทฺปาที ปญฺญา อุทฺปาที วิชฺชา
อุทฺปาที อาโลโก อุทฺปาที อภิญญา อภิญญุเต ปญฺจวีสตี
#๑ ม. โคตฺมสฺส โปธิสตุตฺตสฺส ฯ ๒ ม. จตุตาริํสตี ฯ

ธมฺมา ปญฺจวิสฺติ อตุถา ปญฺญาสํ นินฺรุตฺติโย สตถาณานิ ๑
ยาวตา ปริณฺฬาย ปริณฺฬญฺโโจ ฯเปฯ ยาวตา ปหานสฺส
ปหานญฺโโจ ฯเปฯ ยาวตา ภาวนาย ภาวนญฺโโจ ฯเปฯ ฯ

ยาวตา สจฺฉนิกิริยาย สจฺฉนิกิริยญฺโโจ ฌาโต ทิฏฺฐโโจ วิทิตฺโต
สจฺฉนิกโต ผสฺสสิโต ปญฺฬาย อผสฺสสิโต ปญฺฬาย สจฺฉนิกิริยญฺโโจ
นตฺถิติ จกขุํ อฺหปาที ฌาณํ อฺหปาที ปญฺญา อฺหปาที วิชฺชา
อฺหปาที อาโลโก อฺหปาที สจฺฉนิกิริยาย สจฺฉนิกิริยญฺเญ ปญฺจวิสฺติ
ธมฺมา ปญฺจวิสฺติ อตุถา ปญฺญาสํ นินฺรุตฺติโย สตถาณานิ
อภิณฺฬาย อภิณฺฬญฺเญ ปริณฺฬาย ปริณฺฬญฺเญ ปหานาย ปหานญฺเญ
ภาวนาย ภาวนญฺเญ สจฺฉนิกิริยาย สจฺฉนิกิริยญฺเญ ปญฺจวิสฺสํ
ธมฺมา ปญฺจวิสฺสํ อตุถา อทฺตเตยฺยนินฺรุตฺติสฺตานิ ปญฺจ
ฌาณสฺตานิ ฯ

[๖๑๐] ยาวตา ขนฺธานํ ขนฺธญฺโโจ ฌาโต ทิฏฺฐโโจ วิทิตฺโต
สจฺฉนิกโต ผสฺสสิโต ปญฺฬาย อผสฺสสิโต ปญฺฬาย ขนฺธญฺโโจ นตฺถิติ
จกขุํ อฺหปาที ฌาณํ อฺหปาที ปญฺญา อฺหปาที วิชฺชา อฺหปาที
อาโลโก อฺหปาที ขนฺธานํ ขนฺธญฺเญ ปญฺจวิสฺติ ธมฺมา ปญฺจวิสฺติ
อตุถา ปญฺญาสํ นินฺรุตฺติโย สตถาณานิ ยาวตา ธาตุนํ
ธาทญฺโโจ ฯเปฯ ยาวตา อายตฺนํ อายตฺนญฺโโจ ยาวตา
สขฺขตฺตํ สขฺขตฺตญฺโโจ ยาวตา อสขฺขตฺตํ อสขฺขตฺตญฺโโจ ฌาโต ทิฏฺฐโโจ
วิทิตฺโต สจฺฉนิกโต ผสฺสสิโต ปญฺฬาย อผสฺสสิโต ปญฺฬาย
#๑ ม. ย. สํ ฌาณานิ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

อสงขตญฺโง นตถิติ จกขุํ อุทปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุทปาติ
อสงขตสฺส อสงขตญฺเฐ ปญจวิสฺติ ฌมฺมา ปญจวิสฺติ อตุถา
ปญฺณาสํ นิรุตฺติโย สตถาณานิ ขนฺธานํ ขนฺธญฺเฐ ธาตุนํ
ธาตญฺเฐ อายตฺนानํ อายตฺนญฺเฐ สงฺขตฺตานํ สงฺขตญฺเฐ อสงฺขตสฺส
อสงฺขตญฺเฐ ปญจวิสฺสํ ฌมฺมา ปญจวิสฺสํ อตุถา อทุตฺเตยฺยนิรุตฺติสฺตานิ
ปญฺจ ฌาณสฺตานิ ฯ

[๖๑๑] ยาวตา ทุกฺขสฺส ทุกฺขญฺโง ฌาโต ทิฏฺฐโง วิทิตฺโต
สจฺฉิกโต ผสฺสฺสโต ปญฺณาย อผสฺสฺสโต ปญฺณาย ทุกฺขญฺโง
นตถิติ จกขุํ อุทปาติ ฌาณํ อุทปาติ ปญฺญา อุทปาติ วิชฺชา
อุทปาติ อาโลโก อุทปาติ ทุกฺขสฺส ทุกฺขญฺเฐ ปญจวิสฺติ ฌมฺมา
ปญจวิสฺติ อตุถา ปญฺณาสํ นิรุตฺติโย สตถาณานิ ยาวตา
สมฺมทฺยสฺส สมฺมทฺยญฺโง ฯเปฯ ยาวตา นิโรธสฺส นิโรธญฺโง
ยาวตา มกฺกสฺส มกฺกญฺโง ฌาโต ทิฏฺฐโง วิทิตฺโต สจฺฉิกโต ผสฺสฺสโต
ปญฺณาย อผสฺสฺสโต ปญฺณาย มกฺกญฺโง นตถิติ จกขุํ อุทปาติ
ฯเปฯ อาโลโก อุทปาติ มกฺกสฺส มกฺกญฺเฐ ปญจวิสฺติ ฌมฺมา
ปญจวิสฺติ อตุถา ปญฺณาสํ นิรุตฺติโย สตถาณานิ จตฺตฺส
อริยสจฺเจสฺส สํ ฌมฺมา สํ อตุถา เทว นิรุตฺติสฺตานิ จตฺตารี
ฌาณสฺตานิ ฯ

[๖๑๒] ยาวตา อตุถปฏฺฐสมภิกขาย อตุถปฏฺฐสมภิกขญฺโง ฌาโต
ทิฏฺฐโง วิทิตฺโต สจฺฉิกโต ผสฺสฺสโต ปญฺณาย อผสฺสฺสโต ปญฺณาย

อตุลปฏิสมภิทญฺโจ นตฺถิติ จกฺขุ อุตฺปาที ๑เปฯ อาโลโก อุตฺปาที
อตุลปฏิสมภิทาย อตุลปฏิสมภิทญฺเฐ ปญฺจวิสตี ฌมฺมา ปญฺจวิสตี
อตุลา ปญฺญาสํ นินฺรุตฺติโย สตฺตวณฺณานิ ยาวตา ฌมฺมปฏิสมภิทาย
ฌมฺมปฏิสมภิทญฺโจ ๑เปฯ ยาวตา นินฺรุตฺติปฏิสมภิทาย
นินฺรุตฺติปฏิสมภิทญฺโจ ยาวตา ปฏฺฐิภาณปฏิสมภิทาย ปฏฺฐิภาณปฏิสมภิทญฺโจ
ฌาโต ทิฏฺฐโจ วิทิตฺโต สจฺฉิกโต ผสฺสตีโต ปญฺญา
อผสฺสตีโต ปญฺญา ปฏฺฐิภาณปฏิสมภิทญฺโจ นตฺถิติ จกฺขุ
อุตฺปาที ๑เปฯ อาโลโก อุตฺปาที ปฏฺฐิภาณปฏิสมภิทาย
ปฏฺฐิภาณปฏิสมภิทญฺโจ ปญฺจวิสตี ฌมฺมา ปญฺจวิสตี อตุลา
ปญฺญาสํ นินฺรุตฺติโย สตฺตวณฺณานิ จตุสฺส ปฏิสมภิทาสฺส สติ๐๓
ฌมฺมา สติ อตุลา เทว นินฺรุตฺติสฺตานิ จตฺตารี ฌาณสฺตานิ ๑

[๖๑๓] ยาวตา อินฺทุริยปโรปรียตฺเต ฌาณํ ฌาตํ ทิฏฺฐํ
วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสตีตํ ปญฺญา อผสฺสตีตํ ปญฺญา อินฺทุริยปโรปรียตฺเต
ฌาณํ นตฺถิติ จกฺขุ อุตฺปาที ๑เปฯ อาโลโก
อุตฺปาที อินฺทุริยปโรปรียตฺเต ฌาณํ ปญฺจวิสตี ฌมฺมา ปญฺจวิสตี
อตุลา ปญฺญาสํ นินฺรุตฺติโย สตฺตวณฺณานิ ยาวตา สตฺตานํ
อาสยฺยานุสเย ฌาณํ ๑เปฯ ยาวตา ยมกปาฎิหิเร ๑ ฌาณํ ยาวตา
มหากฺรณาสมาปฺตติยา ฌาณํ [๒] ยาวตา อนาวรณฌาณํ ฌาตํ
ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสตีตํ ปญฺญา อผสฺสตีตํ ปญฺญา
อนาวรณฌาณํ นตฺถิติ จกฺขุ อุตฺปาที ฌาณํ อุตฺปาที ปญฺญา
#๑ ม. ย. ยมกปาฎิหิเร ๑ ๒ ม. ยาวตา สพฺพญฺญตฺตญฺญาณํ ๑

อุทปาติ วิชฺชา อุทปาติ อาโลโก อุทปาติ อนาวรณ ฌาณ
ปญฺจวิสตติ ฌมฺมา ปญฺจวิสตติ อตุถา ปญฺญาสิ นินฺรุตฺติโย
สตนฺตณฺณานิ ฌสุ พุทฺธฌมฺเมสุ ทิยฺยฌมฺมสํ ฌมฺมา ทิยฺยฌมฺมสํ
อตุถา ตีณฺนิ นินฺรุตฺติสตนฺนิ ฌ ฌาณสตนฺนิ ปฏิสมฺภิทาปกรณ ๑
อญฺจนวมนานิ ฌมฺมสตนฺนิ อญฺจนวมนานิ อตุถสตนฺนิ นินฺรุตฺติสทฺสสญฺจ
สตุต จ นินฺรุตฺติสตนฺนิ ตีณฺนิ จ ฌาณสทฺสสตนฺนิ จตุตตาริ
จ ฌาณสตนฺนินฺติ ฯ

ปฏิสมภิทาภคคา ฯ

ยฺคนทฺชวคฺเค ฌมฺมจกุกกคา

[๖๑๔] เอวมฺเม สุตฺติ เอกิ สมยิ ภควา พาราณสียิ วิหริติ
ฯเปฯ อิติ หิทฺติ อายสฺมโต โกณฺฑลฺลยฺสส อณฺญาโกณฺฑลฺลโยเตว
นํมฺ อโหสิ ฯ

อิทฺติ ทุกฺขิ อริยสจฺจนฺติ ปุพฺเพ อนนฺุสฺสุเตสฺสุ ฌมฺเมสฺสุ จกฺขุ
อุทปาติ ฌาณิ อุทปาติ ปญฺญา อุทปาติ วิชฺชา อุทปาติ
อาโลโก อุทปาติ ฯ จกฺขุ อุทปาทีติ เกนตฺเถน ฌาณิ อุทปาทีติ
เกนตฺเถน ปญฺญา อุทปาทีติ เกนตฺเถน วิชฺชา อุทปาทีติ
เกนตฺเถน อาโลโก อุทปาทีติ เกนตฺเถน ฯ จกฺขุ อุทปาทีติ
ทสฺสนญฺเจน ฌาณิ อุทปาทีติ ฌาตฺถญฺเจน ปญฺญา อุทปาทีติ
#๑ ม. ย. ปฏิสมภิทาธิกรณ ฯ

ปชานนญฺเณ วิชฺชา อุตฺปาทีติ ปฏิเวธญฺเณ อาโลโก
อุตฺปาทีติ โอิภาสญฺเณ ฯ

จกฺขุํ ฌมฺโม ทสฺสนญฺโโจ อตุโถ ฉานฺณํ ฌมฺโม ฉาตญฺโโจ
อตุโถ ปญฺญา ฌมฺโม ปชานนญฺโโจ อตุโถ วิชฺชา ฌมฺโม
ปฏิเวธญฺโโจ อตุโถ อาโลโก ฌมฺโม โอิภาสญฺโโจ อตุโถ อิเม
ปญฺจ ฌมฺมา ปญฺจ อตุถา ทุกฺขวตฺตูกา สจฺจวตฺตูกา สจฺจารมฺมณา
สจฺจโคจฺรา สจฺจสงฺกหิตา สจฺจปริยาปนฺนา สจฺจเ สมนฺปากตา
สจฺจเจ จิตา สจฺจเจ ปตฺติฏฺฐิตา ฯ

[๖๑๕] ฌมฺมจกฺกนฺติ เกนตฺเถน ฌมฺมจกฺกํ ฯ ฌมฺมณฺจ
ปวตฺเตตฺติ จกฺกณฺจจติ ฌมฺมจกฺกํ จกฺกณฺจ ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมณฺจจติ
ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเมน ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺมจริยาเย(
ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม จิโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม
ปตฺติฏฺฐิโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม ปตฺติฏฺฐาเปนฺโต
ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม วสิปฺปตฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม
วสี ปาเปนฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม ปารมิปฺปตฺโต
ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม ปารมี ปาเปนฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ
ฌมฺเม เวสาร์ชฺชปฺปตฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม เวสาร์ชฺช
ปาเปนฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺมํ สกฺกโรนฺโต ปวตฺเตตฺติ
ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺมํ กรุกโรนฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺมํ
มานเนนฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺมํ ปุเชนฺโต ปวตฺเตตฺติ

ฌมจกั ฌมมึ อปจายมาโน ปวตเตตตี ฌมจกั ฌมมทุชโซ
 ปวตเตตตี ฌมจกั ฌมมเกตุ ๑ ปวตเตตตี ฌมจกั ฌมมาธิปเตโย
 ปวตเตตตี ฌมจกั ตั โข ปน ฌมจกั อปปฏิวตติย
 สมณน วา พุราหุณน วา เทเวน วา มาเรณ วา
 พุรหุณา วา เกนจิ วา โลกสมินฺตติ ฌมจกั สทฺธินฺทริย
 ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี ฌมจกั วิริยฺนฺทริย ฌมโม ตั
 ฌมมึ ปวตเตตตี ฌมจกั สตินฺทริย ฌมโม ตั ฌมมึ
 ปวตเตตตี ฌมจกั สมาริณฺทริย ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 ฌมจกั ปณฺณินฺทริย ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี ฌมจกั
 สทฺธาพลั ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี ฌมจกั วิริยพลั
 ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี ฌมจกั สติพลั ฌมโม ตั
 ฌมมึ ปวตเตตตี ฌมจกั สมาริพลั ฌมโม ตั ฌมมึ
 ปวตเตตตี ฌมจกั ปณฺณาพลั ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 ฌมจกั สติสมฺโพชฌงฺโก ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 ฌมจกั ฌมมวิจยสมฺโพชฌงฺโก ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 ฌมจกั วิริยสมฺโพชฌงฺโก ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 ฌมจกั ปิติสมฺโพชฌงฺโก ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 ฌมจกั ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌงฺโก ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 ฌมจกั สมาริสมฺโพชฌงฺโก ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 ฌมจกั อูเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ฌมโม ตั ฌมมึ ปวตเตตตี
 #๑ ม. ฌมมเกตุ ๑ เอมฺปริปี ๑

ฌมจกั สุมมาทิกุจิ ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั
 สุมมาตงกโป ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั สุมมาวาจา
 ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั สุมมากมมนโต
 ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั สุมมาอาชีโว ฌโม
 ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั สุมมาวายาโม ฌโม ตั ฌมัม
 ปวตเตตตี ฌมจกั สุมมาสติ ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี
 ฌมจกั สุมมาสมาธิ ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั
 อาธิปเตยญฺเฐน อินฺทริยา ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั
 อกมฺปิยญฺเฐน พลา ๑ ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั
 นิยุยานญฺเฐน โภขณฺจกา ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั
 เหตุญฺเฐน มลฺโก ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั อุปฺปจฺจานญฺเฐน
 สติปฺปจฺจานา ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั
 ปทหนญฺเฐน สมฺมปฺปชานา ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั
 อิทฺถนญฺเฐน อิทฺธิปาทา ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี
 ฌมจกั ตถญฺเฐน สจฺจา ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี
 ฌมจกั อวิกฺเขปญฺเฐน สมฺโถ ฌโม ตั ฌมัม ปวตเตตตี
 ฌมจกั อนุสฺสสนญฺเฐน วิสฺสสนา ฌโม ตั ฌมัม
 ปวตเตตตี ฌมจกั เอกรสญฺเฐน สมถวิสฺสสนา ฌโม ตั ฌมัม
 ปวตเตตตี ฌมจกั อนตฺวิตฺตณญฺเฐน ยุกนทฺธิ ฌโม ตั
 ฌมัม ปวตเตตตี ฌมจกั สํวรญฺเฐน สํววิสุทฺธิ ฌโม ตั
 #๑ ม. พลั ๑

ฌมมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ อวิกฺเขปญฺเฐน จิตฺตวิสุทฺธิ ฌมฺโม
 ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ ทสฺสนญฺเฐน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ ฌมฺโม
 ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ มุตฺตญฺเฐน วิโมกฺโข ฌมฺโม ตํ
 ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ ปฏฺิเวธญฺเฐน วิชฺชา ฌมฺโม ตํ
 ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ ปริจฺจาคญฺเฐน วิมุตฺติ ฌมฺโม ตํ
 ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ สมฺจุลฺลญฺเฐน ขเย ฉานํ ฌมฺโม
 ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ ปฏฺิปปสฺสทฺตญฺเฐน อนุปฺปาเท
 ฉานํ ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ ฉนฺโท มุลฺลญฺเฐน
 ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ มนสิกาโร สมฺมจฺจานญฺเฐน
 ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ ผสฺโส สโมธานญฺเฐน
 ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ เวทนา สโมสรณญฺเฐน
 ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ สมาริ
 ปมุขญฺเฐน ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ สติ อาริเปเตยฺยญฺเฐน
 ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ ปญฺญา
 ตทฺตตรญฺเฐน ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ วิมุตฺติ
 สารญฺเฐน ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ อมโตะธฺ
 นิพฺพานํ ปริโยสานญฺเฐน ฌมฺโม ตํ ฌมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ ฌมฺมจกุกํ ฯ

[๖๑๖] ตํ โข ปนินฺทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริณฺเฆยฺยนฺนฺติ ฯเปฯ
 ปริณฺเฆวตฺนฺติ ปุพฺเพ อนนฺุสฺสฺเตสฺ ฌมฺเมสฺ จกฺขุํ อุทปาทิ ฯเปฯ
 อาโลโก อุทปาทิ ฯ จกฺขุํ อุทปาทิตฺติ เณตฺเถน ฯเปฯ อาโลโก

อุทปาทีติ เกณฑเถน ฯ จกขุ อุทปาทีติ ทสฺสนญฺเฐน ฯเปฯ
อาโลโก อุทปาทีติ โสภาสญฺเฐน ฯ

จกขุ ฌมฺโม ทสฺสนญฺโ จ อตุโธ ฯเปฯ อาโลโก ฌมฺโม
โสภาสญฺโ จ อตุโธ อิม ปรณฺจ ฌมฺมา ปรณฺจ อตุถา ทุกฺขวตฺตกา
สจฺจวตฺตกา สจฺจารมฺมณา สจฺจโศจฺรา สจฺจสงฺคหิตา สจฺจปริยาปนฺนา
สจฺเจ สมนฺปาคตา สจฺเจ จิตฺตา สจฺเจ ปตฺติญฺจิตฺตา ฯ

ฌมฺมจกฺกนฺติ เกณฑเถน ฌมฺมจกฺกั ฯ ฌมฺมณฺจ ปวตฺเตติ
จกฺกณฺจจติ ฌมฺมจกฺกั จกฺกณฺจ ปวตฺเตติ ฌมฺมณฺจจติ ฌมฺมจกฺกั
ฌมฺเมน ปวตฺเตตีติ ฌมฺมจกฺกั ฌมฺมจริยา ย ปวตฺเตตีติ ฌมฺมจกฺกั
ฌมฺเม จิโต ปวตฺเตตีติ ฌมฺมจกฺกั ฌมฺเม ปตฺติญฺจิตฺโต ปวตฺเตตีติ
ฌมฺมจกฺกั ฯเปฯ อมฺโตคธฺ นิพฺพานั ปรีโยสฺสานญฺเฐน ฌมฺโม ตั
ฌมฺมํ ปวตฺเตตีติ ฌมฺมจกฺกั ฯ

[๖๑๗] อิทํ ทุกฺขสมฺพุทธโย อริยสจฺจนฺติ ปุพฺเพ อนนฺตฺสฺสฺเตสฺ
ฌมฺเมสฺ จกฺขุ อุทปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุทปาติ ตั โข ปนิตํ
ทุกฺขสมฺพุทธโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพนฺติ ฯเปฯ ปหีนฺนฺติ ปุพฺเพ อนนฺตฺสฺสฺเตสฺ
ฌมฺเมสฺ จกฺขุ อุทปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุทปาติ ฯ จกฺขุ
อุทปาทีติ เกณฑเถน ฯเปฯ อาโลโก อุทปาทีติ เกณฑเถน ฯ
จกฺขุ อุทปาทีติ ทสฺสนญฺเฐน ฯเปฯ อาโลโก อุทปาทีติ
โสภาสญฺเฐน ฯ

จกฺขุ ฌมฺโม ทสฺสนญฺโ จ อตุโธ ฯเปฯ อาโลโก ฌมฺโม

โอภาสภูโจ อตุโธ อิมะ ปณฺจ ชมฺมา ปณฺจ อตุถา สมุทฺทวตฺตูกา
สจฺจวตฺตูกา ฯเปฯ นิโรธวตฺตูกา มคฺควตฺตูกา สจฺจวตฺตูกา
สจฺจารมฺมณา สจฺจโคจรา สจฺจสงฺคหิตา สจฺจปริยาปนฺนา สจฺเจ
สมุปาคตา สจฺเจ จิตฺตา สจฺเจ ปตฺติภูจิตฺตา ฯ

ชฺมมจกฺกนฺติ เคนตฺเถน ชฺมมจกฺกํ ฯ ชฺมมณฺจ ปวตฺเตติ
จกฺกณฺจจติ ชฺมมจกฺกํ จกฺกณฺจ ปวตฺเตติ ชฺมมณฺจจติ ชฺมมจกฺกํ
ชฺมเมน ปวตฺเตตีติ ชฺมมจกฺกํ ชฺมมจริยาชฺช ปวตฺเตตีติ ชฺมมจกฺกํ
ชฺมเม จิโธ ปวตฺเตตีติ ชฺมมจกฺกํ ชฺมเม ปตฺติภูจิโธ ปวตฺเตตีติ
ชฺมมจกฺกํ ฯเปฯ อมโธคธฺ นิพฺพานํ ปริโยสานฺนุเจน ชฺมโม ตํ
ชฺมมํ ปวตฺเตตีติ ชฺมมจกฺกํ ฯ

[๖๑๘] อัย กายะ กายานุสฺสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ
ชฺมเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ ส
โฆ ปนํยํ กายะ กายานุสฺสนา ภาเวตฺตฺพพาทิ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ
ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ชฺมเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ
ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ ฯเปฯ อัย เวทนาสุ ฯเปฯ อัย จิตฺเต
ฯเปฯ อัย ชฺมเมสุ ชฺมมานุสฺสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ
ชฺมเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ ส โฆ
ปนํยํ ชฺมเมสุ ชฺมมานุสฺสนา ภาเวตฺตฺพพาทิ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ
ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ชฺมเมสุ จกฺขุ อุตฺปาติ
ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ อัย กายะ กายานุสฺสนาติ ปุพฺเพ

อนนุสสุเตสุ รมเมสุ จกขุ อูทปาติ ฯเปฯ อาโลโก อูทปาติ
สา โข ปนายิ กายะ กายานุปัสสนา ภาเวตพุพาติ ฯเปฯ ภาวิตาติ
ปฺพุเพ อนนุสสุเตสุ รมเมสุ จกขุ อูทปาติ ฯเปฯ อาโลโก
อูทปาติ ฯ จกขุ อูทปาติติ เกนตุเถน ฯเปฯ อาโลโก อูทปาติติ
เกนตุเถน ฯเปฯ จกขุ อูทปาติติ ทสฺสนญฺเฐน ฯเปฯ อาโลโก
อูทปาติติ โอิภาสญฺเฐน ฯ

จกขุ รมโม ทสฺสนญฺโ จ อตุโธ ฯเปฯ อาโลโก รมโม
โอภาสญฺโ จ อตุโธ อิมะ ปลจ รมมา ปลจ อตุตา กายวตฺตกา
สติปฺญฺจานวตฺตกา ฯเปฯ เวทनावตฺตกา สติปฺญฺจานวตฺตกา จิตฺตวตฺตกา
สติปฺญฺจานวตฺตกา รมมวตฺตกา สติปฺญฺจานวตฺตกา สติปฺญฺจานารมฺมฉา
สติปฺญฺจานโคจฺรา สติปฺญฺจานสงฺกหิตา สติปฺญฺจานปริยาปนฺนา
สติปฺญฺจานะ สมุปากตา สติปฺญฺจานะ จิตา สติปฺญฺจานะ
ปติญฺจิตา ฯ

รมมจกฺกนฺติ เกนตุเถน รมมจกฺกั ฯ รมมลจ ปวตฺเตติ
จกฺกณฺจาทิ รมมจกฺกั จกฺกณฺจ ปวตฺเตติ รมมณฺจาทิ รมมจกฺกั
รมฺเมน ปวตฺเตตีติ รมมจกฺกั รมฺมจฺริยา ย ปวตฺเตตีติ
รมมจกฺกั รมฺเม จิตฺ ปวตฺเตตีติ รมมจกฺกั รมฺเม ปติญฺจิต
ปวตฺเตตีติ รมมจกฺกั ฯเปฯ อมโตคธฺ นิพฺพานํ ปรีโยสานญฺเฐน
รมโม ตํ รมมํ ปวตฺเตตีติ รมมจกฺกั ฯ

[๖๑๕] อัยิ ฉนฺทสมาริปรานสงฺขารสมฺนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ

เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุํ อุทฺปาติ ๑เปฯ
 อาโลโก อุทฺปาติ โส โข ปนํยํ ฌนฺทสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคโต
 อิทฺธิปาโท ภาเวตฺพุทฺติ เม ภิกฺขเว ๑เปฯ ภาวิตฺติ
 เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุํ อุทฺปาติ ๑เปฯ
 อาโลโก อุทฺปาติ อํยํ วิริยสมฺมาธิ ๑เปฯ อํยํ จิตฺตสมฺมาธิ ๑เปฯ
 อํยํ วิมฺสาสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ เม ภิกฺขเว
 ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุํ อุทฺปาติ ๑เปฯ อาโลโก
 อุทฺปาติ โส โข ปนํยํ วิมฺสาสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคโต อิทฺธิปาโท
 ภาเวตฺพุทฺติ เม ภิกฺขเว ๑เปฯ ภาวิตฺติ เม ภิกฺขเว
 ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุํ อุทฺปาติ ๑เปฯ อาโลโก
 อุทฺปาติ ๑

อํยํ ฌนฺทสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ ปุพฺเพ
 อนนุสฺสฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุํ อุทฺปาติ ๑เปฯ อาโลโก อุทฺปาติ
 โส โข ปนํยํ ฌนฺทสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคโต อิทฺธิปาโท
 ภาเวตฺพุทฺติ ๑เปฯ ภาวิตฺติ ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ฌมฺเมสุ จกฺขุํ
 อุทฺปาติ ฌาณํ อุทฺปาติ ปญฺญา อุทฺปาติ วิชฺชา อุทฺปาติ
 อาโลโก อุทฺปาติ ๑ จกฺขุํ อุทฺปาทีติ เณตฺเถน ฌาณํ
 อุทฺปาทีติ เณตฺเถน ปญฺญา อุทฺปาทีติ เณตฺเถน วิชฺชา
 อุทฺปาทีติ เณตฺเถน อาโลโก อุทฺปาทีติ เณตฺเถน ๑ จกฺขุํ
 อุทฺปาทีติ ทสฺสนฺภูเจน ฌาณํ อุทฺปาทีติ ฌาตฺถฺเจน

ปลยฺหา อุตฺปาทีติ ปชานนญฺเฐน วิชฺชา อุตฺปาทีติ ปฏิเวธญฺเฐน
อาโลโก อุตฺปาทีติ โสภาสญฺเฐน ฯ

จกฺขุํ ฌมฺโม ทสฺสนญฺโจะ อตุโถ ฉานฺนิ ฌมฺโม ฉาตญฺโจะ
อตุโถ ปลยฺหา ฌมฺโม ปชานนญฺโจะ อตุโถ วิชฺชา ฌมฺโม
ปฏิเวธญฺโจะ อตุโถ อาโลโก ฌมฺโม โสภาสญฺโจะ อตุโถ อิเม
ปลยฺจ ฌมฺมา ปลยฺจ อตุถา ฉนฺทวตฺตถกา อิทฺธิปาทวตฺตถกา
อิทฺธิปาทารมฺมณา อิทฺธิปาทโคจฺรา อิทฺธิปาทสงฺคหิตา อิทฺธิปาทปริยาปนฺนา
อิทฺธิปาเท สมุปกตา อิทฺธิปาเท จิตา อิทฺธิปาเท
ปติญฺจิตา ฯ

ฌมฺมจกฺกนฺติ เกนตฺเถน ฌมฺมจกฺกํ ฯ ฌมฺมณฺจ ปวตฺเตติ
จกฺกณฺจจาติ ฌมฺมจกฺกํ จกฺกณฺจ ปวตฺเตติ ฌมฺมณฺจจาติ ฌมฺมจกฺกํ
ฌมฺเมน ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺมจฺริยาช ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ
ฌมฺเม จิโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม ปติญฺจิตโต ปวตฺเตตฺติ
ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม ปติญฺจาปนฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม
วสิปฺปตฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม วสี ปาปนฺโต
ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม ปารมิปฺปตฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ
ฌมฺเม ปารมี ปาปนฺโต ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺเม อปฺจายมาโน
ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺมทฺชฺโซ ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ
ฌมฺมเกตุํ ปวตฺเตตฺติ ฌมฺมจกฺกํ ฌมฺมาริเปตฺโย ปวตฺเตตฺติ
ฌมฺมจกฺกํ อปฺปฏิวตฺติยํ สมณฺเนน วา พฺรหฺมณฺเนน วา เทเวน

วา มาเรณ วา พุรหุมนา วา เกนจิ วา โลกสมินฺติ ชมฺมจกฺกั
อินฺทริยํ ชมฺโม ตํ ชมฺมํ ปวตฺเตตฺติ ชมฺมจกฺกั ฯเปฯ
อมโตคฺชํ นิพฺพานํ ปรีโยสานฺนุเจณ ชมฺโม ตํ ชมฺมํ ปวตฺเตตฺติ
ชมฺมจกฺกั ฯ

อัย วิริยสมาริปฺชานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ ปุพฺเพ
อนนฺตฺตฺเตสุ ชมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ
โส โข ปนํยํ วิริยสมาริปฺชานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโท
ภาเวตฺตฺโปติ ฯเปฯ ภาวิตฺติ ปุพฺเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ชมฺเมสุ จกฺขุํ
อุตฺปาติ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติ ฯ จกฺขุํ อุตฺปาติติ
เกนตฺเถน ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติติ เกนตฺเถน ฯ จกฺขุํ อุตฺปาติติ
ทสฺสนฺนุเจณ ฯเปฯ อาโลโก อุตฺปาติติ โสภาสฺนุเจณ ฯ

จกฺขุํ ชมฺโม ทสฺสนฺนุโจ อตฺถโธ ฯเปฯ อาโลโก ชมฺโม
โสภาสฺนุโจ อตฺถโธ อิมํ ปลฺลจ ชมฺมา ปลฺลจ อตฺถา วิริยวตฺตฺถกา
อิทฺธิปาทวตฺตฺถกา ฯเปฯ จิตฺตวตฺตฺถกา อิทฺธิปาทวตฺตฺถกา วิมฺสวตฺตฺถกา
อิทฺธิปาทวตฺตฺถกา อิทฺธิปาทารมฺมณา อิทฺธิปาทโคจฺรา
อิทฺธิปาทสงฺคหิตา อิทฺธิปาทปริยาปนฺนา อิทฺธิปาเท สมฺปาคตา
อิทฺธิปาเท จิตฺตา อิทฺธิปาเท ปตฺติจฺจิตฺตา ฯ

ชมฺมจกฺกนฺติ เกนตฺเถน ชมฺมจกฺกั ฯ ชมฺมณฺจ ปวตฺเตติ
จกฺกณฺจจติ ชมฺมจกฺกั จกฺกณฺจ ปวตฺเตติ ชมฺมณฺจจติ ชมฺมจกฺกั
ชมฺเมน ปวตฺเตตฺติ ชมฺมจกฺกั ชมฺมจฺริยาช ปวตฺเตตฺติ ชมฺมจกฺกั

ชฺมเม จิตฺ ปวตฺเตตฺติ ชฺมมจกฺกํ ชฺมเม ปตฺติจฺจิตฺ ปวตฺเตตฺติ
ชฺมมจกฺกํ ฯเปฯ อมฺโตคฺชํ นิพฺพานํ ปรีโยสานฺนุเจน ชฺมโม ตํ
ชฺมมํ ปวตฺเตตฺติ ชฺมมจกฺกนฺตฺติ ฯ

ชฺมมจกฺกถา [๑] ฯ

ยฺคนทฺชวคฺเค โลกุตฺตรถา

[๖๒๐] กตฺเม ชฺมมา โลกุตฺตรา ฯ จตฺตารโ สติปฺญฺจานา
จตฺตารโ สฺมมปฺปชานา จตฺตารโ อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ
ปญฺจ พลานิ สตฺต พฺชฌงฺกา อฏฺจงฺกโก มคฺโค จตฺตารโ
อริยมคฺคา จตฺตาริ จ สามณฺณพลานิ นิพฺพานญฺจ อิม
ชฺมมา โลกุตฺตราติ ๒ ฯ

โลกุตฺตราติ เกนตฺเถน โลกุตฺตรา ฯ โลกํ อุตฺตรนฺตฺติ ๓
โลกุตฺตรา โลกโต อุตฺตรนฺตฺติ โลกุตฺตรา โลกา อุตฺตรนฺตฺติ
โลกุตฺตรา โลกมฺหา อุตฺตรนฺตฺติ โลกุตฺตรา โลกํ สมตฺกนฺตฺติ
โลกุตฺตรา โลกํ สมตฺกมฺนฺตฺติ โลกุตฺตรา โลก ๔ อติเรกาติ
โลกุตฺตรา [๕] โลกา นิสฺสรนฺตฺติ โลกุตฺตรา โลกโต นิสฺสรนฺตฺติ
โลกุตฺตรา โลกมฺหา นิสฺสรนฺตฺติ โลกุตฺตรา ๖ โลกา

#๑ ม. ยฺ. สพฺพตฺถ นิฏฺฐิตาติ ทิสฺสติ ฯ ๒ สฺ. อิตฺสทฺโท น ทิสฺสติ ฯ

#๓ ม. ตรนฺตฺติ ฯ ๔ ม. โลกเณ ฯ ๕ ม. ยฺ. โลกนฺตฺติ ตรนฺตฺติ โลกุตฺตรา ฯ

#๖ สฺ. อิตฺ จินฺहनฺตฺเร โลกเณ ปฏฺินิสฺสฎฺฐาติ โลกุตฺตรา โลกชฺมมา นิสฺสฎฺฐาติ

#โลกุตฺตราติ ลิจิตํ ฯ

นิสฺสชฺชนฺตํ ๑ โลกุตฺตรา โลกโต ๒ นิสฺสชฺชนฺตํ ๓ โลกุตฺตรา
โลกมฺหา นิสฺสชฺชนฺตํ ๔ โลกุตฺตรา โลกเก น ตัญฺจนฺตํ โลกุตฺตรา
โลกมฺหิ น ตัญฺจนฺตํ โลกุตฺตรา โลกเก น ลิมฺปนฺตํ โลกุตฺตรา
โลกมฺหิ ๕ น ลิมฺปนฺตํ โลกุตฺตรา โลกเก อสฺสิตฺตํ โลกุตฺตรา
โลกเกน อสฺสิตฺตํ โลกุตฺตรา โลกเก อนุปฺลิตฺตํ โลกุตฺตรา
โลกเกน อนุปฺลิตฺตํ โลกุตฺตรา โลกเก วิปฺปมฺตํ โลกุตฺตรา
โลกเกน วิปฺปมฺตํ โลกุตฺตรา โลกเก วิปฺปมฺตํ โลกุตฺตรา
โลกโต วิปฺปมฺตํ โลกุตฺตรา โลกมฺหา วิปฺปมฺตํ โลกุตฺตรา
โลกเก วิสณฺณตํ โลกุตฺตรา โลกเกน วิสณฺณตํ โลกุตฺตรา
โลกเก วิสณฺณตํ โลกุตฺตรา [๖] โลกโต วิสณฺณตํ โลกุตฺตรา
โลกมฺหา วิสณฺณตํ โลกุตฺตรา โลกเก สุขณฺณตํ โลกุตฺตรา
โลกโต สุขณฺณตํ โลกุตฺตรา โลกมฺหา สุขณฺณตํ โลกุตฺตรา
โลกเก วิสุขณฺณตํ โลกุตฺตรา โลกโต วิสุขณฺณตํ โลกุตฺตรา
โลกมฺหา วิสุขณฺณตํ โลกุตฺตรา โลกเก วุจฺจนฺตํ โลกุตฺตรา
โลกโต วุจฺจนฺตํ โลกุตฺตรา โลกมฺหา วุจฺจนฺตํ โลกุตฺตรา
โลกเก วิวชฺชนฺตํ ๗ โลกุตฺตรา โลกโต วิวชฺชนฺตํ โลกุตฺตรา
โลกมฺหา วิวชฺชนฺตํ โลกุตฺตรา โลกเก น สชฺชนฺตํ โลกุตฺตรา
โลกเก น คยฺหนฺตํ โลกุตฺตรา โลกเก น พชฺชนฺตํ โลกุตฺตรา
โลกเก สมฺจฺจนฺตํ โลกุตฺตรา โลกเก สมฺจฺจนฺตํ โลกุตฺตรา
#๑-๓-๔ ม. ย. นิสฺสชฺชนฺตํ ๑ ๒-๕ ม. ย. โลกเกน ๑ ๖ ม. โลกสมฺมํ ๑
#๗ ส. ม. ย. วิวชฺชนฺตํ ๑ เอวมฺปรีปี ๑

โลกัม ปฏิปฺปสฺสมณฺเณตฺติ โลกุตฺตรํ โลกัม ปฏิปฺปสฺสมณฺเณตฺตํ
โลกุตฺตรํ โลกสฺส อปฺจจากตฺติ ๑ โลกุตฺตรํ โลกสฺส อคตฺติ
โลกุตฺตรํ โลกสฺส อวิสยาติ โลกุตฺตรํ โลกสฺส อสาธารณาติ
โลกุตฺตรํ โลกัม วมนฺตฺติ โลกุตฺตรํ โลกัม น ปฺจจากมนฺตฺติ ๒
โลกุตฺตรํ โลกัม ชนฺตฺติ โลกุตฺตรํ โลกัม น อุปฺปาทยนฺตฺติ ๓
โลกุตฺตรํ โลกัม วิสึเนนฺตฺติ โลกุตฺตรํ โลกัม นยฺนตฺติ ๔
โลกุตฺตรํ โลกัม วิฐฺเปนฺตฺติ โลกุตฺตรํ โลกัม น สฺฐเปนฺตฺติ ๕
โลกุตฺตรํ โลกัม สมตฺติกมฺม อภิภูยฺย ตฺถฺจฺจนฺตฺติ โลกุตฺตรํ ๗

โลกุตฺตรกถา

ยฺคนทฺชวคฺเค พลกถา

สาวตฺถินิทานํ ๗

[๖๒๑] ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว พลาณี กตฺมานิ ปญฺจ สทฺธาพลํ
วิริยพลํ สติพลํ สมာธิพลํ ปญฺญาพลํ อิมานิ โข ภิกฺขเว
ปญฺจ พลาณี ๗

อปิ จ อญฺจสญฺจึ พลาณี สทฺธาพลํ วิริยพลํ สติพลํ สมာธิพลํ
ปญฺญาพลํ หิริพลํ โอตฺตปฺปพลํ ปฏฺธิสงฺฆานพลํ ภาวนาพลํ
อนวชฺชพลํ สงฺคาหพลํ ๖ ขนฺติพลํ ปญฺญตฺติพลํ นิชฺฌตฺติพลํ
#๑ ม. อปถาติ ๗ ย. อตฺตํ ๗ ๒ ม. ปฺจจากมนฺตฺติ ๗ ๓ ม. ย. อุปฺปาทยนฺตฺติ ๗
#๔ ม. ย. อุตฺติเนนฺตฺติ ๗ ๕ ม. สฺฐเปนฺตฺติ ๗ ย. สนฺฐเปนฺตฺติ ๗
#๖ สงฺคหพลนฺตฺติ ปาโจ ๗

อิสฺสรียพลํ อธิญฺจานพลํ สมถพลํ วิปสฺสนาพลํ ทสฺ เสกฺขพลานิ
ทสฺ อเสกฺขพลานิ ทสฺ จินฺนาสวพลานิ ทสฺ อิทฺธิพลานิ ทสฺ
ตถาคคพลานิ ฯ

[๖๒๒] กตมํ สทฺธาพลํ ฯ อสฺสทฺธิเย น กมฺปตฺติ สทฺธาพลํ
สทฺธาตานิ ฌมฺมานํ อุปตฺถมฺภนฺนญฺเจน ๑ สทฺธาพลํ กิเลसानํ ปรียาทานญฺเจน
สทฺธาพลํ ปฏฺิวธาทีวิโสธฺนญฺเจน สทฺธาพลํ จิตฺตสฺส
อธิญฺจานญฺเจน สทฺธาพลํ จิตฺตสฺส โวทานญฺเจน สทฺธาพลํ
วิเสสชาติกมฺญฺเจน สทฺธาพลํ อุตฺตริปฏฺิวธญฺเจน สทฺธาพลํ
สจฺจาภิสมยญฺเจน สทฺธาพลํ นิโรเช ปตฺติจฺจาปกญฺเจน สทฺธาพลํ
อิทํ สทฺธาพลํ ฯ

กตมํ วิริยพลํ ฯ โกสชฺเช น กมฺปตฺติ วิริยพลํ สทฺธาตานิ
ฌมฺมานํ อุปตฺถมฺภนฺนญฺเจน วิริยพลํ กิเลसानํ ปรียาทานญฺเจน
วิริยพลํ ปฏฺิวธาทีวิโสธฺนญฺเจน วิริยพลํ จิตฺตสฺส อธิญฺจานญฺเจน
วิริยพลํ จิตฺตสฺส โวทานญฺเจน วิริยพลํ วิเสสชาติกมฺญฺเจน
วิริยพลํ อุตฺตริปฏฺิวธญฺเจน วิริยพลํ สจฺจาภิสมยญฺเจน
วิริยพลํ นิโรเช ปตฺติจฺจาปกญฺเจน วิริยพลํ อิทํ วิริยพลํ ฯ

กตมํ สติพลํ ฯ ปมาเท น กมฺปตฺติ สติพลํ สทฺธาตานิ
ฌมฺมานํ อุปตฺถมฺภนฺนญฺเจน สติพลํ ฯเปฯ นิโรเช ปตฺติจฺจาปกญฺเจน
สติพลํ อิทํ สติพลํ ฯ

#๑ อธิ เจว อุปฺริ จ อุปฺภุจฺมฺภนฺนญฺเจนาติ วา ปาโ จ ฯ

กตมํ สมาธิพลํ ฯ อุทฺทจฺเจ น กมฺปตฺตีติ สมาธิพลํ สหชาตานิ
ชฺมมานํ อุปตฺถกมฺภนฺนุเจน สมาธิพลํ ฯเปฯ นิโรเช
ปตฺติจฺญาปกฺกฺเจน สมาธิพลํ อิทํ สมาธิพลํ ฯ

กตมํ ปญฺญาพลํ ฯ อวิชฺชายน น กมฺปตฺตีติ ปญฺญาพลํ สหชาตานิ
ชฺมมานํ อุปตฺถกมฺภนฺนุเจน ปญฺญาพลํ ฯเปฯ นิโรเช
ปตฺติจฺญาปกฺกฺเจน ปญฺญาพลํ อิทํ ปญฺญาพลํ ฯ

[๖๒๗] กตมํ หิริพลํ ฯ เนกฺขมฺเมน กามจฺจนฺทํ หิริยตฺตีติ ๑ หิริพลํ
อพฺยาปาเทน พฺยาปาทํ หิริยตฺตีติ หิริพลํ อาโลกสฺสณฺญา
ถีนมิทฺธํ หิริยตฺตีติ หิริพลํ อวิกฺเขเปน อุทฺทจฺจํ หิริยตฺตีติ หิริพลํ
ชฺมมวตฺถาเนน วิจิกิจฺจํ หิริยตฺตีติ หิริพลํ ญาเณน อวิชฺชํ
หิริยตฺตีติ หิริพลํ ปาโมชฺเชน อรตี หิริยตฺตีติ หิริพลํ ปจฺมชฺชานเณน
นិวรเณ หิริยตฺตีติ หิริพลํ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคน สพฺพกิเลเส
หิริยตฺตีติ หิริพลํ อิทํ หิริพลํ ฯ

กตมํ โอตฺตปฺปพลํ ฯ เนกฺขมฺเมน กามจฺจนฺทํ โอตฺตปฺปตฺตีติ
โอตฺตปฺปพลํ อพฺยาปาเทน พฺยาปาทํ โอตฺตปฺปตฺตีติ โอตฺตปฺปพลํ
อาโลกสฺสณฺญา ถีนมิทฺธํ โอตฺตปฺปตฺตีติ โอตฺตปฺปพลํ อวิกฺเขเปน
อุทฺทจฺจํ โอตฺตปฺปตฺตีติ โอตฺตปฺปพลํ ชฺมมวตฺถาเนน วิจิกิจฺจํ
โอตฺตปฺปตฺตีติ โอตฺตปฺปพลํ ญาเณน อวิชฺชํ โอตฺตปฺปตฺตีติ
โอตฺตปฺปพลํ ปาโมชฺเชน อรตี โอตฺตปฺปตฺตีติ โอตฺตปฺปพลํ
ปจฺมชฺชานเณน นิวรเณ โอตฺตปฺปตฺตีติ โอตฺตปฺปพลํ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคน
#๑ ม. หิริยตฺตีติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

สพฺพกิเลส โอตฺตปฺปตีติ โอตฺตปฺปพลํ อิทํ โอตฺตปฺปพลํ ฯ

กตมํ ปฏิสงฺขานพลํ ฯ เนกขมฺเมน กามจฺจนฺทํ ปฏิสงฺขาศีติ
ปฏิสงฺขานพลํ อพฺยาปาเทน พฺยาปาทํ ปฏิสงฺขาศีติ ปฏิสงฺขานพลํ
อาโลกสฺสณฺยา ยินฺนมิทฺธํ ปฏิสงฺขาศีติ ปฏิสงฺขานพลํ อวิกฺเขเปน
อุทฺทจฺจํ ปฏิสงฺขาศีติ ปฏิสงฺขานพลํ ฌมฺมวตฺถานเนน วิจิกิจฺจํ ปฏิสงฺขาศีติ
ปฏิสงฺขานพลํ ฌาเณน อวิหฺขํ ปฏิสงฺขาศีติ ปฏิสงฺขานพลํ
ปาโมชฺเชน อรตี ปฏิสงฺขาศีติ ปฏิสงฺขานพลํ ปจฺมชฺฌาเนน
นึวรเณ ปฏิสงฺขาศีติ ปฏิสงฺขานพลํ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน สพฺพกิเลส
ปฏิสงฺขาศีติ ปฏิสงฺขานพลํ อิทํ ปฏิสงฺขานพลํ ฯ

[๖๒๔] กตมํ ภาวนาพลํ ฯ กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺมํ
ภาเวตีติ ภาวนาพลํ ฯ พฺยาปาทํ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทํ ภาเวตีติ
ภาวนาพลํ ยินฺนมิทฺธํ ปชฺชนฺโต อาโลกสฺสณฺยํ ภาเวตีติ ภาวนาพลํ
อุทฺทจฺจํ ปชฺชนฺโต อวิกฺเขเป ภาเวตีติ ภาวนาพลํ วิจิกิจฺจํ
ปชฺชนฺโต ฌมฺมวตฺถานํ ภาเวตีติ ภาวนาพลํ อวิหฺขํ ปชฺชนฺโต
ฌาณํ ภาเวตีติ ภาวนาพลํ อรตี ปชฺชนฺโต ปาโมชฺชํ ภาเวตีติ
ภาวนาพลํ นึวรเณ ปชฺชนฺโต ปจฺมชฺฌานํ ภาเวตีติ ภาวนาพลํ
ฯเปฯ สพฺพกิเลส ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺคํ ภาเวตีติ ภาวนาพลํ
อิทํ ภาวนาพลํ ฯ

กตมํ อนวชฺชพลํ ฯ กามจฺจนฺทสฺส ปหีนฺตฺวา เนกขมฺเม นตฺถิ

กิลฺยจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลฺลํ พฺยาปาทสฺส ปหีนฺตฺตา อพฺยาปาเท
นตฺถิ กิลฺยจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลฺลํ ถีนมิทฺทสฺส ปหีนฺตฺตา อาโลกสฺสณฺณาย
นตฺถิ กิลฺยจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลฺลํ อุทฺทจฺจสฺส ปหีนฺตฺตา
อวิกฺเขเป นตฺถิ กิลฺยจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลฺลํ วิจิกิฉฺฉาย ปหีนฺตฺตา
ธมฺมวตฺถุถานเ นตฺถิ กิลฺยจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลฺลํ อวิชฺชาย
ปหีนฺตฺตา ฌาเณ นตฺถิ กิลฺยจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลฺลํ อรติยา
ปหีนฺตฺตา ปามุชฺเช นตฺถิ กิลฺยจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลฺลํ นีวรณานํ
ปหีนฺตฺตา ปจฺมชฺฌาเน นตฺถิ กิลฺยจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลฺลํ ฯเปฯ
สพฺพกิเลสํ ปหีนฺตฺตา อรหตฺตมกฺเ นตฺถิ กิลฺยจิ วชฺชนฺติ
อนวชฺชพลฺลํ อิทํ อนวชฺชพลฺลํ ฯ

กตมํ สงฺกาหพลฺลํ ฯ กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺมวเสณ จิตฺตํ
สงฺกณฺหาตีติ สงฺกาหพลฺลํ พฺยาปาทํ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทวเสณ
จิตฺตํ สงฺกณฺหาตีติ สงฺกาหพลฺลํ ถีนมิทฺทํ ปชฺชนฺโต อาโลกสฺสณฺณาวเสณ
จิตฺตํ สงฺกณฺหาตีติ สงฺกาหพลฺลํ ฯเปฯ สพฺพกิเลสํ ปชฺชนฺโต
อรหตฺตมกฺควเสณ จิตฺตํ สงฺกณฺหาตีติ สงฺกาหพลฺลํ อิทํ สงฺกาหพลฺลํ ฯ

[๖๒๕] กตมํ ขนฺติพลฺลํ ฯ กามจฺจนฺทสฺส ปหีนฺตฺตา เนกขมฺมํ
ขมตีติ ขนฺติพลฺลํ ฯ พฺยาปาทสฺส ปหีนฺตฺตา อพฺยาปาโท ขมตีติ
ขนฺติพลฺลํ ถีนมิทฺทสฺส ปหีนฺตฺตา อาโลกสฺสณฺณา ขมตีติ ขนฺติพลฺลํ
อุทฺทจฺจสฺส ปหีนฺตฺตา อวิกฺเขโป ขมตีติ ขนฺติพลฺลํ วิจิกิฉฺฉาย

ปหีนตฺตา ฌมฺมวตฺถานํ ฌมตีติ ฌนฺตฺพิลล์ อวิชฺชาย ปหีนตฺตา
ถาณํ ฌมตีติ ฌนฺตฺพิลล์ อรติยา ปหีนตฺตา ปามุชฺช ฌมตีติ
ฌนฺตฺพิลล์ นีวรณานํ ปหีนตฺตา ปจฺมชฺฌานํ ฌมตีติ ฌนฺตฺพิลล์
ฯเปฯ สพฺพกิเลสานํ ปหีนตฺตา อรหตฺตมคฺโค ฌมตีติ ฌนฺตฺพิลล์
อิทํ ฌนฺตฺพิลล์ ฯ

กตมํ ปรุณฺตฺพิลล์ ฯ กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกฺขมฺมวเสน
จิตฺตํ ปรุณฺตฺพิลล์ ๑ ปรุณฺตฺพิลล์ พุยาปาทํ ปชฺชนฺโต อปุยาปาทวเสน
จิตฺตํ ปรุณฺตฺพิลล์ ปรุณฺตฺพิลล์ ถีนมิทฺฐํ ปชฺชนฺโต
อาโลกสญฺญาวเสน จิตฺตํ ปรุณฺตฺพิลล์ ปรุณฺตฺพิลล์ ฯเปฯ
สพฺพกิเลสํ ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺควเสน จิตฺตํ ปรุณฺตฺพิลล์
ปรุณฺตฺพิลล์ อิทํ ปรุณฺตฺพิลล์ ฯ

กตมํ นิชฺฌตฺพิลล์ ฯ กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกฺขมฺมวเสน
จิตฺตํ นิชฺฌาเปตีติ นิชฺฌตฺพิลล์ พุยาปาทํ ปชฺชนฺโต อปุยาปาทวเสน
จิตฺตํ นิชฺฌาเปตีติ นิชฺฌตฺพิลล์ ถีนมิทฺฐํ ปชฺชนฺโต อาโลกสญฺญาวเสน
จิตฺตํ นิชฺฌาเปตีติ นิชฺฌตฺพิลล์ ฯเปฯ สพฺพกิเลส
ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺควเสน จิตฺตํ นิชฺฌาเปตีติ นิชฺฌตฺพิลล์ อิทํ
นิชฺฌตฺพิลล์ ฯ

กตมํ อิสฺสรียพลล์ ฯ กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกฺขมฺมวเสน จิตฺตํ
วสํ วตฺเตตีติ อิสฺสรียพลล์ พุยาปาทํ ปชฺชนฺโต อปุยาปาทวเสน
จิตฺตํ วสํ วตฺเตตีติ อิสฺสรียพลล์ ถีนมิทฺฐํ ปชฺชนฺโต อาโลกสญฺญาวเสน
#๑ ม. ย. ปรุณฺตฺพิลล์ ฯ เอวมฺปิปรึ ฯ

จิตต์ วสั วตเตตตี อีสฺสรียพลั ฯเปฯ สพุทกิลเส
ปฺชหนุโต อรหตฺตมคฺควเสน จิตต์ วสั วตเตตตี อีสฺสรียพลั อิทํ
อีสฺสรียพลั ฯ

กตมํ อธิฏฺฐานพลั ฯ กามจฺจนุทํ ปฺชหนุโต เนกฺขมฺมวเสน
จิตต์ อธิฏฺฐาตีติ อธิฏฺฐานพลั พฺยาปาทํ ปฺชหนุโต อพฺยาปาทวเสน
จิตต์ อธิฏฺฐาตีติ อธิฏฺฐานพลั ถีนมิทฺฐํ ปฺชหนุโต อาโลกสฺสณฺณวเสน
จิตต์ อธิฏฺฐาตีติ อธิฏฺฐานพลั ฯเปฯ สพุทกิลเส
ปฺชหนุโต อรหตฺตมคฺควเสน จิตต์ อธิฏฺฐาตีติ อธิฏฺฐานพลั อิทํ
อธิฏฺฐานพลั ฯ

[๖๒๖] กตมํ สมถพลั ฯ เนกฺขมฺมวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตา
อวิกฺเขโป สมถพลั อพฺยาปาทวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป
สมถพลั อาโลกสฺสณฺณวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป
สมถพลั ฯเปฯ ปฺฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมถพลั ปฺฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมถพลั ฯ

สมถพลนฺติ เกนตฺถเนน สมถพลั ฯ ปจฺมชฺฌาเนน นีวรเณ
น กมฺปตีติ สมถพลั ทฺตฺติชฺฌาเนน วิตฺถกฺวิจาเร น กมฺปตีติ
สมถพลั ตฺตฺติชฺฌาเนน ปีติยา น กมฺปตีติ สมถพลั จตฺตชฺฌาเนน
สุขทฺทุกฺเข น กมฺปตีติ สมถพลั อากาसानฺนจายตฺนสมาปฺตฺติยา
รฺูปสฺสณฺณาย ปฺฏิฆสฺสณฺณาย นานตฺตสฺสณฺณาย น กมฺปตีติ

สมถพลํ วิญญาณญายตนสมาปตฺติยา อากาसानญายตนสญฺญา
น กมฺปตฺติ สมถพลํ อากิณฺจญายตนสมาปตฺติยา
วิญญาณญายตนสญฺญา น กมฺปตฺติ สมถพลํ เนวสญฺยานาสญฺญาตนสมาปตฺติยา

อากิณฺจญายตนสญฺญา น กมฺปตฺติ

สมถพลํ อุทฺทจฺเจ จ อุทฺทจฺจสหคตฺกิลเสส จ ขนฺธฺเจ จ น กมฺปตฺติ
น จลตฺติ น เวรตฺติ สมถพลํ อิทํ สมถพลํ ฯ

[๖๒๗] กตมํ วิปสฺสนาพลํ ฯ อนิจฺจानุปสฺสนา วิปสฺสนาพลํ
ทุกฺขานุปสฺสนา วิปสฺสนาพลํ ฯเปฯ ปฏฺินิสฺสคฺคานุปสฺสนา
วิปสฺสนาพลํ รุเป อนิจฺจานุปสฺสนา วิปสฺสนาพลํ รุเป ทุกฺขานุปสฺสนา
วิปสฺสนาพลํ ฯเปฯ รุเป ปฏฺินิสฺสคฺคานุปสฺสนา
วิปสฺสนาพลํ เวทนาย สญฺญา สงฺฆาเรสุ วิญญาณฺเ จกฺขุสฺมี
ฯเปฯ ชรามรณฺเ อนิจฺจานุปสฺสนา วิปสฺสนาพลํ ชรามรณฺเ
ทุกฺขานุปสฺสนา วิปสฺสนาพลํ ชรามรณฺเ ปฏฺินิสฺสคฺคานุปสฺสนา
วิปสฺสนาพลํ ฯ

วิปสฺสนาพลนฺตฺติ เกนคฺเถน วิปสฺสนาพลํ ฯ อนิจฺจานุปสฺสนาย
นิจฺจสญฺญา น กมฺปตฺติ วิปสฺสนาพลํ ทุกฺขานุปสฺสนาย
สุขสญฺญา น กมฺปตฺติ วิปสฺสนาพลํ อนตฺตานุปสฺสนาย อตฺตสญฺญา
น กมฺปตฺติ วิปสฺสนาพลํ นิพฺพิทานุปสฺสนาย นนฺทียา
น กมฺปตฺติ วิปสฺสนาพลํ วิราคานุปสฺสนาย ราเค น กมฺปตฺติ
วิปสฺสนาพลํ นิโรธานุปสฺสนาย สมฺทเย น กมฺปตฺติ วิปสฺสนาพลํ

ปฏินิสสัคคานุปัสสนาย อาทานเน น กมฺปตีติ วิปัสสนาพละ
อวิชฺชาเย จ อวิชฺชาสทกตทิกเสเส จ ขนฺนุเช จ น กมฺปตีติ น จลตี
น เวธตีติ วิปัสสนาพละ อิํ วิปัสสนาพละ ฯ

[๖๒๘] กตมานิ ทส เสกฺขพลาณี ทส อเสกฺขพลาณี ฯ สมฺมาทิฏฺฐี
สิกฺขตีติ เสกฺขพละ ตตฺถ สิกฺขิตตฺตา อเสกฺขพละ
สมฺมาสงฺกปฺปี สิกฺขตีติ เสกฺขพละ ตตฺถ สิกฺขิตตฺตา อเสกฺขพละ
สมฺมาวาจํ ฯเปฯ สมฺมากมฺมนฺตํ สมฺมาอาชีวี สมฺมาวายามํ
สมฺมาสตี สมฺมาสมาริ สมฺมาถาณํ ฯเปฯ สมฺมาวิมุตฺตี
สิกฺขตีติ เสกฺขพละ ตตฺถ สิกฺขิตตฺตา อเสกฺขพละ อิมานิ ทส
เสกฺขพลาณี ทส อเสกฺขพลาณี ฯ

[๖๒๙] กตมานิ ทส จีณาสวพลาณี ฯ อิธ จีณาสวสุส
ภิกฺขุโน อนิจฺจโต สพฺเพ สงฺขารา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาเย สุทฺธิจฺจา
โหนติ ยมฺปิ จีณาสวสุส ภิกฺขุโน อนิจฺจโต สพฺเพ สงฺขารา ยถาภูตํ
สมฺมปฺปญฺญาเย สุทฺธิจฺจา โหนติ อิทมฺปิ จีณาสวสุส
ภิกฺขุโน พละ โหติ ยํ พละ อากมฺม จีณาสโว ภิกฺขุ อาสวานํ
ขยํ ปฏฺชีนาตีติ จีณาเม อาสวาตีติ ฯ

ปฺนุ จปริ จีณาสวสุส ภิกฺขุโน อํคารกาสุปฺมา กามา ยถาภูตํ
สมฺมปฺปญฺญาเย สุทฺธิจฺจา โหนติ ยมฺปิ จีณาสวสุส ภิกฺขุโน
อํคารกาสุปฺมา กามา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาเย สุทฺธิจฺจา โหนติ
อิทมฺปิ จีณาสวสุส ภิกฺขุโน พละ โหติ ยํ พละ อากมฺม จีณาสโว

ภิกฺขุ อสวานํ ขยํ ปฏิชานาติ จีณา เม อสวาติ ฯ

ปุณ จปริ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ จิตฺตํ โหติ วิเวกโปณิ
วิเวกปพฺภาริ วิเวกภูจฺจํ เนกขมฺมาภิริตํ พุยนฺตฺติภูตํ สพฺพโส
อสาธุจฺจานิเยหิ ชมฺเมหิ ยมฺปิ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ
จิตฺตํ โหติ วิเวกโปณิ วิเวกปพฺภาริ วิเวกภูจฺจํ เนกขมฺมาภิริตํ
พุยนฺตฺติภูตํ สพฺพโส อสาธุจฺจานิเยหิ ชมฺเมหิ อิทมฺปิ จีณาสวสฺส
ภิกฺขุโน พลํ โหติ ยํ พลํ อากมฺมํ จีณาสโว ภิกฺขุ อสวานํ
ขยํ ปฏิชานาติ จีณา เม อสวาติ ฯ

ปุณ จปริ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน จตฺตาริ สติปญฺจานา
ภาวิตา โหนฺติ สุภาวิตา ยมฺปิ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน จตฺตาริ
สติปญฺจานา ภาวิตา โหนฺติ สุภาวิตา อิทมฺปิ จีณาสวสฺส
ภิกฺขุโน พลํ โหติ ยํ พลํ อากมฺมํ จีณาสโว ภิกฺขุ อสวานํ
ขยํ ปฏิชานาติ จีณา เม อสวาติ ฯ

ปุณ จปริ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน จตฺตาริ สมฺมปฺปชานา
ภาวิตา โหนฺติ สุภาวิตา ฯเปฯ จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ภาวิตา
โหนฺติ สุภาวิตา ปญฺจอินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ โหนฺติ สุภาวิตานิ
ปญฺจ พลานิ ภาวิตานิ โหนฺติ สุภาวิตานิ สจฺจต โภชฺชณฺจกา
ภาวิตา ฯเปฯ อริโย อญฺจงฺคิโก มคฺโค ภาวิตโ หติ สุภาวิตโ
ยมฺปิ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน อริโย อญฺจงฺคิโก มคฺโค ภาวิตโ
โหติ สุภาวิตโ อิทมฺปิ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พลํ โหติ ยํ

พลั อากมฺม ชีณาสโว ภิกฺขุ อาสวานํ ขยํ ปฏิชานาติ
ชีณา เม อาสวาติ อิมานิ ทส ชีณาสวสฺส พลาณี ฯ

[๖๓๐] กตมานิ ทส อิทฺธิพลานิ อธิญฺจานา อิทฺธิ
วิกุพฺพนา อิทฺธิ มโนมยา อิทฺธิ ฌาณวิปฺพารา อิทฺธิ สมาธิวิปฺพารา
อิทฺธิ อริยา อิทฺธิ กมฺมวิปากษา อิทฺธิ ปุณฺณวโต
อิทฺธิ วิชฺชามยา อิทฺธิ ตตฺถ ตตฺถ สมฺมาปโยคปฺปจฺจยา
อิชฺฌณญฺเจณ อิทฺธิ อิมานิ ทส อิทฺธิพลานิ ฯ

[๖๓๑] กตมานิ ทส ตถาคตพลานิ อิธ ตถาคโต จานญจ
จानโต อญฺจานญจ อญฺจานโต ยถาภูตํ ปชานาติ ยมฺปิ
ตถาคโต จานญจ จานโต อญฺจานญจ อญฺจานโต ยถาภูตํ
ปชานาติ อิทฺมฺปิ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลั อากมฺม
ตถาคโต อาสภณฺจานํ ปฏิชานาติ ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ
พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ ฯ

ปุณ จปริ ตถาคโต อตีตานาคตปฺปจฺจปฺปนฺนํ กมฺมสมาทานํ
จานโต เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ ยมฺปิ
ตถาคโต อตีตานาคตปฺปจฺจปฺปนฺนํ กมฺมสมาทานํ จานโต เหตุโส
วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ อิทฺมฺปิ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ
ยํ พลั อากมฺม ตถาคโต อาสภณฺจานํ ปฏิชานาติ ปริสาสุ
สีหนาทํ นทติ พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ ฯ

ปุณ จปริ ตถาคโต สพฺพตฺถคามินีปฺปิปฺปํ ยถาภูตํ ปชานาติ

ยมฺปิ ตถาคโต สพฺพตถคามินีปฺปฏิปทํ ยถาภูตํ ปชานาติ อิทมฺปิ
ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อากมฺม ตถาคโต
อาสภณฺจानํ ปฺปฏิชานาติ ปฺริสาสุ สีหนาทํ นทติ พุรหฺมจกฺกํ
ปวตฺเตติ ฯ

ปุณ จปฺริ ตถาคโต อนนฺกธาตุนานาธาตฺวโลกํ ยถาภูตํ
ปชานาติ ยมฺปิ ตถาคโต อนนฺกธาตุนานาธาตฺวโลกํ ยถาภูตํ
ปชานาติ อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ฯเปฯ ฯ

ปุณ จปฺริ ตถาคโต สตฺตทานํ นานาธิมฺตฺตติกตํ ยถาภูตํ
ปชานาติ ยมฺปิ ตถาคโต สตฺตทานํ นานาธิมฺตฺตติกตํ ยถาภูตํ
ปชานาติ อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ฯเปฯ ฯ

ปุณ จปฺริ ตถาคโต ปฺริสตฺตทานํ ปฺริปฺกฺกฺลานํ อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺตํ
ยถาภูตํ ปชานาติ ยมฺปิ ตถาคโต ปฺริสตฺตทานํ
ปฺริปฺกฺกฺลานํ อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติ อิทมฺปิ
ตถาคตสฺส ฯเปฯ ฯ

ปุณ จปฺริ ตถาคโต ฆานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตินํ สงฺกิเลสํ
โวทานํ วุฏฺฐจานํ ยถาภูตํ ปชานาติ ยมฺปิ ตถาคโต ฆานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตินํ
สงฺกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐจานํ ยถาภูตํ ปชานาติ
อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ฯเปฯ ฯ

ปุณ จปฺริ ตถาคโต อนนฺกวิหิตํ ปุพฺพเพนิวาสํ อนุสฺสรติ
เสยฺยถิทํ เอกํปิ ชาตี เทวํปิ ชาตีโย ฯเปฯ อิติ สากาโร

สอุทเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสเรติ ยมฺปิ ตถาคโต
อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสเรติ เสยฺยถิทํ เอกํปิ ชาตี
เทวํปิ ชาติโย ๆเปฯ อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ๆเปฯ ๆ

ปุณ จปริ ตถาคโต ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสฺสุทฺเชน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน
สตุเต ปสฺสตี จมานเณ อุปฺปชฺชมานเณ ยมฺปิ ตถาคโต
ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสฺสุทฺเชน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน ๆเปฯ อิทมฺปิ
ตถาคตสฺส ๆเปฯ ๆ

ปุณ จปริ ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี
ปญฺญาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉนิกตฺวา อุปฺสมฺปชฺช
วิหเรติ ยมฺปิ ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี
ปญฺญาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉนิกตฺวา อุปฺสมฺปชฺช
วิหเรติ อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ
อากมฺม ตถาคโต อาสภณฺจานํ ปฏฺฐิขานาติ ปรีสาสุ สีหนาทํ
นทติ พุรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ อิมานิ ทส ตถาคตพลานิ ๆ

[๖๓๒] เกนตุเถน สทฺธาพลํ เกนตุเถน วิริยพลํ เกนตุเถน
สติพลํ เกนตุเถน สมาริพลํ เกนตุเถน ปญฺญาพลํ เกนตุเถน
หิริพลํ เกนตุเถน โอคตฺตปฺพลํ เกนตุเถน ปฏฺฐิสงฺขานพลํ
เกนตุเถน ตถาคตพลํ ๆ อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยญฺเณ สทฺธาพลํ
โกสชฺเช อกมฺปิยญฺเณ วิริยพลํ ปมาเท อกมฺปิยญฺเณ สติพลํ
อุทฺทจฺเจ อกมฺปิยญฺเณ สมาริพลํ อวิชฺชาย อกมฺปิยญฺเณ

ปยุตฺตพฬํ หิริยติ ปาปเก อกุสเล ฐมเมติ หิริพฬํ โอตฺตปฺปติ
ปาปเก อกุสเล ฐมเมติ โอตฺตปฺปพฬํ ฌาณน กิเลส ปฏิสงฺขาตีติ
ปฏิสงฺขานพฬํ ตตฺถ ชาตา ฐมมา เอกรสา โหนฺตีติ
ภาวนาพฬํ ตตฺถ นตฺถิ กิณฺจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพฬํ เตน จิตฺตํ
สงฺกมฺหาตีติ สงฺกาหพฬํ ตํ ตสฺส ๑ ขมตีติ ขนฺติพฬํ เตน จิตฺตํ
ปยุตฺตเปตีติ ปยุตฺตตฺติพฬํ เตน จิตฺตํ นิชฺฌาเปตีติ นิชฺฌตฺติพฬํ
เตน จิตฺตํ วสํ วตฺเตตีติ อิศฺสรียพฬํ เตน จิตฺตํ อธิฏฺฐาตีติ
อธิฏฺฐานพฬํ เตน จิตฺตํ เอกกคฺคตฺนฺติ สมถพฬํ ตตฺถ ชาเต
ฐมฺเม อนฺุปสฺสตีติ วิปสฺสนาพฬํ ตตฺถ สิกฺขตีติ เสกฺขพฬํ ตตฺถ
สิกฺขิตตฺตา อเสกฺขพฬํ เตน อาสวา จีณาติ จีณาสวพฬํ ตํ ๒
ตสฺส อิชฺฌตีติ อิทฺธิพฬํ อปฺปมยฺยญฺเฐน ตถาคตฺพลนฺติ ฯ

พลกถา ฯ

ขุคนทฺทวคฺเค สฺยุตฺตกถา

[๖๓๓] เอวมฺเม สฺตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริตี
เชตวเน อนาถปิณฺฑทิกสฺส อารามे ฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท
เยน ภควา เตนฺุปสงฺกมฺมิ อฺุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา
เอกมฺนฺตํ นิสีตี ฯ เอกมฺนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท
ภควนฺตํ เอตทวโจ สฺยุตฺโต โลโก สฺยุตฺโต โลโกติ ภนฺเต
#๑-๒ ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ฯ

วูจติ กิตตาวตาทา นู โข ภนเต สุลโย โลโกติ วูจตีติ ฯ
ยสุมา โข อานนุท สุลโย อุตเตน วา อุตตนิเยน วา ตสุมา
สุลโย โลโกติ วูจติ กิจจานนุท สุลโย อุตเตน วา
อุตตนิเยน วา จกขุ ๑ โข อานนุท สุลโย อุตเตน วา อุตตนิเยน
วา รุปา สุลโย อุตเตน วา อุตตนิเยน วา จกขุวิญญานัง
สุลโย อุตเตน วา อุตตนิเยน วา จกขุสมมุสสโส สุลโย
อุตเตน วา อุตตนิเยน วา ยมปีทัง จกขุสมมุสสสปรจุจยา อูปปชชติ
เวทยิตัง สุลโย วา ทุกขัง วา อทุกขมสุกขัง วา ตมปี สุลโย
อุตเตน วา อุตตนิเยน วา สอตัง สุลโย ฯเปฯ สทุทา สุลโย
ฆานัง สุลโย คนฐา สุลโย ชิวหา สุลโย รัสสา สุลโย
กาโย สุลโย โผฏฐพพพา สุลโย มโน สุลโย อุตเตน วา
อุตตนิเยน วา ฐมมา สุลโย อุตเตน วา อุตตนิเยน วา มโนวิญญานัง
สุลโย อุตเตน วา อุตตนิเยน วา มโนสมมุสสโส
สุลโย อุตเตน วา อุตตนิเยน วา ยมปีทัง มโนสมมุสสสปรจุจยา
อูปปชชติ เวทยิตัง สุลโย วา ทุกขัง วา อทุกขมสุกขัง วา ตมปี สุลโย
อุตเตน วา อุตตนิเยน วา ยสุมา โข อานนุท สุลโย อุตเตน
วา อุตตนิเยน วา ตสุมา สุลโย โลโกติ วูจตีติ ฯ

[๖๓๔] สุลโย สุลโย ๒ สงขารสุลโย วิปริณามสุลโย
อคุคสุลโย ลกขณสุลโย วิภขมภนสุลโย ตทงคสุลโย
สมุจเจทสุลโย ปฏิปสสทธิสุลโย นิสสรณสุลโย

#๑ ม. จกขุ ฯ เอวมุปริปี ฯ ๒ ม. ย. สุลโยสุลโย ฯ เอวมุปริปี ฯ

อชมตตสุณัณิ พหิทธาสุณัณิ ทุกโตสุณัณิ สภาคสุณัณิ
วิสภาคสุณัณิ เอสนาสุณัณิ ปริกคหสุณัณิ ปฏิลาภสุณัณิ
ปฏิเวธสุณัณิ เอกตตสุณัณิ นานตตสุณัณิ ขนุติสุณัณิ
อธิฏฐานสุณัณิ ปรีโยคาหนสุณัณิ สมปชานสส ปวตตปรียาทานิ
สพพสุณัณิตานิ ปรมภูจสุณัณิ ฯ

[๖๓๕] กตมึ สุณัณิ สุณัณิ ฯ จกขุ สุณัณิ อตเตน วา
อตตนิเยน วา นิจเจเน วา ฐเวเน วา สสเสน วา อวิปริณามชมเมเน
วา โสตี สุณัณิ ฯเปฯ ฆานึ สุณัณิ ชิวหา สุณัณิ
กาโย สุณัณิโณ มโน สุณัณิโณ อตเตน วา อตตนิเยน วา นิจเจเน
วา ฐเวเน วา สสเสน วา อวิปริณามชมเมเน วา อิทึ สุณัณิ
สุณัณิ ฯ

[๖๓๖] กตมึ สงขารสุณัณิ ฯ ตโย สงขารา ปุณณากิสงขารो
อปุณณากิสงขารो อนนชากิสงขารो ปุณณากิสงขารो อปุณณากิสงขารเเน
จ อนนชากิสงขารเเน จ สุณัณิโณ อปุณณากิสงขารो
ปุณณากิสงขารเเน จ อนนชากิสงขารเเน จ สุณัณิโณ อนนชากิสงขารो
ปุณณากิสงขารเเน จ อปุณณากิสงขารเเน จ สุณัณิโณ อิเม
ตโย สงขารา ฯ

อปเรปี ตโย สงขารา กายสงขารो วจิสงขารो จิตตสงขารो
กายสงขารो วจิสงขารเเน จ จิตตสงขารเเน จ สุณัณิโณ วจิสงขารो
กายสงขารเเน จ จิตตสงขารเเน จ สุณัณิโณ จิตตสงขารो กายสงขารเเน

จ วีสขารน จ สุลโย อิม ตโย สขารน ๑

อปเรปี ตโย สขารน อตีตา สขารน อนาคตา สขารน
ปจจุปนุนา สขารน อตีตา สขารน อนาคเตหิ จ ปจจุปนุเนหิ
จ สขารเนหิ สุลญา อนาคตา สขารน อตีเตหิ จ ปจจุปนุเนหิ
จ สขารเนหิ สุลญา ปจจุปนุนา สขารน อตีเตหิ จ อนาคเตหิ
จ สขารเนหิ สุลญา อิม ตโย สขารน อิทํ สขารสุลญํ ๑

[๖๓๗] กตมํ วิปริณามสุลญํ ๑ ชาตํ รุปี สภาเวน สุลญํ
วิกตํ รุปี วิปริณตญเจว สุลญญจ ชาตา เวทนา สภาเวน
สุลญา วิกตา เวทนา วิปริณตา เจว สุลญา จ ชาตา
สุลญา ชาตา สขารน ชาตํ วิญญาณํ ชาตํ จกขุํ ๑เป๑
ชาโต ภโว สภาเวน สุลโย วิกโต ภโว วิปริณโต เจว
สุลโย จ อิทํ วิปริณามสุลญํ ๑

[๖๓๘] กตมํ อคฺคสุลญํ ๑ อคฺคเมตํ ปทํ เสฏฺฐเมตํ ปทํ
วิสิทฺฐเมตํ ปทํ ยทิทํ สพฺพสขารสมโธ สพฺพปฺริปฺฐินิสฺสคฺโค
ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ อิทํ อคฺคสุลญํ ๑

[๖๓๙] กตมํ ลกฺขณสุลญํ ๑ เทว ลกฺขณานิ พาลลกฺขณญจ
ปณฺทิตลกฺขณญจ พาลลกฺขณํ ปณฺทิตลกฺขณน สุลญํ
ปณฺทิตลกฺขณํ พาลลกฺขณน สุลญํ ตีณิ ลกฺขณานิ อุปฺปาทลกฺขณํ
วยลกฺขณํ จิตฺตญตฺตลกฺขณํ อุปฺปาทลกฺขณํ วยลกฺขณน
จ จิตฺตญตฺตลกฺขณน จ สุลญํ วยลกฺขณํ อุปฺปาทลกฺขณน

จ จิตตยถตตลกขณน จ สุลลัม จิตตยถตตลกขณัม
 อุปปาทลกขณน จ วยลกขณน จ สุลลัม รูปสสุ
 อุปปาทลกขณัม วยลกขณน จ จิตตยถตตลกขณน จ สุลลัม
 รูปสสุ วยลกขณัม อุปปาทลกขณน จ จิตตยถตตลกขณน จ
 สุลลัม รูปสสุ จิตตยถตตลกขณัม อุปปาทลกขณน จ วยลกขณน
 จ สุลลัม เวทนาย สลลนยาย สขขารานัม วิญญานสสุ
 จกขุสสุ ๆเป ๆ ชรามรณสสุ อุปปาทลกขณัม วยลกขณน
 จ จิตตยถตตลกขณน จ สุลลัม ชรามรณสสุ วยลกขณัม
 อุปปาทลกขณน จ จิตตยถตตลกขณน จ สุลลัม ชรามรณสสุ
 จิตตยถตตลกขณัม อุปปาทลกขณน จ วยลกขณน จ
 สุลลัม อิทํ ลกขณสุลลัม ๆ

[๖๔๐] กตมัม วิกขมภนสุลลัม ๆ เนกขมเมเนน กามจจณโท
 วิกขมภิตโต เจว สุลลโย จ อพยาปาเทเนน พยาปาโท วิกขมภิตโต
 เจว สุลลโย จ อาโลกสลลนยาย ถีนมิทฐิ วิกขมภิตตยเจว
 สุลลนญจ อวิกเขเปเนน อุทฐจจัม วิกขมภิตตยเจว สุลลนญจ
 ธมมวตถถาเนเนน วิจิจจจณา วิกขมภิตตา เจว สุลลญา จ ฉาเนเนน
 อวิชชา วิกขมภิตตา เจว สุลลญา จ ปามุชเชเนน อรติ วิกขมภิตตา
 เจว สุลลญา จ ปจจมชฉาเนเนน นีวรณา วิกขมภิตตา เจว สุลลญา
 จ ๆเป ๆ อรหตตมกขเคน สพพกิลเสสา วิกขมภิตตา เจว สุลลญา
 จ อิทํ วิกขมภนสุลลัม ๆ

[๖๔๑] กตมัม ตทงคสุลลัม ฯ เนกขมเมเนน กามจจนฺโท
ตทงคสุลลโณ อพฺยาปาเทเน พฺยาปาโท ตทงคสุลลโณ อาโลกสฺสณาย
ถีนมิตฺถัม ตทงคสุลลัม อวิกฺเขเปเน อุทฺธจฺจํ ตทงคสุลลัม
ชมฺมวตฺถาเนเน วิจิกิจฺจนา ตทงคสุลลนา ฉาเนเน อวิชฺชา
ตทงคสุลลนา ปามุชฺเชเน อรติ ตทงคสุลลนา ปจฺมชฺฌาเนเน
นึวเรนา ตทงคสุลลนา ฯเปฯ วิวฏฺฏณานุปสฺสณาย สลฺลโณคาถินิเวโส
ตทงคสุลลโณ อิทํ ตทงคสุลลัม ฯ

[๖๔๒] กตมัม สมฺมจฺเจทฺถสุลลัม ฯ เนกขมเมเนน กามจจนฺโท
สมฺมจฺฉินฺโน เจว สฺลลโณ จ อพฺยาปาเทเน พฺยาปาโท สมฺมจฺฉินฺโน
เจว สฺลลโณ จ อาโลกสฺสณาย ถีนมิตฺถัม สมฺมจฺฉินฺนญฺเจว
สฺลลญฺจ อวิกฺเขเปเน อุทฺธจฺจํ สมฺมจฺฉินฺนญฺเจว สฺลลญฺจ
ชมฺมวตฺถาเนเน วิจิกิจฺจนา สมฺมจฺฉินฺนา เจว สฺลลนา จ ฉาเนเน
อวิชฺชา สมฺมจฺฉินฺนา เจว สฺลลนา จ ปามุชฺเชเน อรติ สมฺมจฺฉินฺนา
เจว สฺลลนา จ ปจฺมชฺฌาเนเน นึวเรนา สมฺมจฺฉินฺนา
เจว สฺลลนา จ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคเน สพฺพกิเลสฺสา สมฺมจฺฉินฺนา
เจว สฺลลนา จ อิทํ สมฺมจฺเจทฺถสุลลัม ฯ

[๖๔๓] กตมัม ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธิสฺลลัม ฯ เนกขมเมเนน กามจจนฺโท
ปฏฺธิปฺปสฺสทฺโธ เจว สฺลลโณ จ อพฺยาปาเทเน พฺยาปาโท ปฏฺธิปฺปสฺสทฺโธ
เจว สฺลลโณ จ อาโลกสฺสณาย ถีนมิตฺถัม ปฏฺธิปฺปสฺสทฺถญฺเจว
สฺลลญฺจ อวิกฺเขเปเน อุทฺธจฺจํ ปฏฺธิปฺปสฺสทฺถญฺเจว

สุญญจ ฌมมวตถานเนน วิจิจจนา ปฏิปฺปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา
จ ฌาเนน อวิชฺชา ปฏิปฺปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ ปามฺชฺเชน
อรฺติ ปฏิปฺปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ ปจฺมชฺฌานเนน นีวรณา
ปฏิปฺปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคน
สพฺพกิลเลสา ปฏิปฺปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ อิทํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิสุญฺญํ ฯ

[๖๔๔] กตมํ นิสฺสรณสุญฺญํ ฯ เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺโท
นิสฺสํโฏ เจว สุญฺโโล จ อพฺยาปาเทน พฺยาปาโท นิสฺสํโฏ เจว
สุญฺโโล จ อาโลกสฺสณฺยา ย ถีนมิทฺธิ นิสฺสํญฺญเจว สุญฺญจ
อวิกฺเขเปเน อทฺธจฺจํ นิสฺสํญฺญเจว สุญฺญจ ฌมมวตถานเนน
วิจิจจนา นิสฺสํญา เจว สุญฺญา จ ฌาเนน อวิชฺชา นิสฺสํญา
เจว สุญฺญา จ ปามฺชฺเชน อรฺติ นิสฺสํญา เจว สุญฺญา จ
ปจฺมชฺฌานเนน นีวรณา นิสฺสํญา เจว สุญฺญา จ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคน
สพฺพกิลเลสา นิสฺสํญา เจว สุญฺญา จ อิทํ นิสฺสรณสุญฺญํ ฯ

[๖๔๕] กตมํ อชฺฌตฺตสุญฺญํ ฯ อชฺฌตฺตํ จกฺขุ สุญฺญํ
อตุเตน วา อตุตฺตนิเยน วา นิจฺเจเนน วา ฐเวเนน วา สสฺสเตน วา
อวิปริณามชฺมฺเมเนน วา อชฺฌตฺตํ โสตํ สุญฺญํ ฯเปฯ อชฺฌตฺตํ
ฆานํ สุญฺญํ อชฺฌตฺตํ ชิวฺหา สุญฺญา อชฺฌตฺตํ กาโย สุญฺโโล
อชฺฌตฺตํ มโน สุญฺโโล อตุเตน วา อตุตฺตนิเยน วา นิจฺเจเนน วา

ฐเวน วา สสุสเสน วา อวิปริณามชมนเมน วา อิทธิ อชฺมตฺตสุณฺณํ ฯ

[๖๔๖] กตมํ พหิทฺธาสุณฺณํ ฯ พหิทฺธา รูปา สุณฺณา ฯเปฯ
พหิทฺธา ชมฺมา สุณฺณา อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา นิจฺเจน วา
ฐเวน วา สสุสเสน วา อวิปริณามชมนเมน วา อิทธิ พหิทฺธาสุณฺณํ ฯ

[๖๔๗] กตมํ ทฺภโตสุณฺณํ ฯ ยลฺลจ อชฺมตฺตํ จกฺขุํ เย จ
พหิทฺธา รูปา อุกฺกยโต ตํ ๑ สุณฺณา อตฺเตน วา อตฺตนิเยน
วา นิจฺเจน วา ฐเวน วา สสุสเสน วา อวิปริณามชมนเมน วา
ยลฺลจ อชฺมตฺตํ โสตํ เย จ พหิทฺธา สทฺทา ฯเปฯ ยลฺลจ
อชฺมตฺตํ ฆานํ เย จ พหิทฺธา กนฺธา ยา จ อชฺมตฺตํ ชิวฺหา เย
จ พหิทฺธา รสา โย จ อชฺมตฺตํ กาโย เย จ พหิทฺธา โฝฏฺจพฺพา
โย จ อชฺมตฺตํ มโน เย จ พหิทฺธา ชมฺมา อุกฺกยโต ตํ
สุณฺณํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา นิจฺเจน วา ฐเวน วา สสุสเสน
วา อวิปริณามชมนเมน วา อิทธิ ทฺภโตสุณฺณํ ฯ

[๖๔๘] กตมํ สภาคสุณฺณํ ฯ น อชฺมตฺติกานิ อายตฺนานิ
สภาคานิ เจว สุณฺณานิ จ น พหิรานิ อายตฺนานิ สภาคานิ
เจว สุณฺณานิ จ น วิญฺญาณกาเย สภาคา เจว สุณฺณา จ
น ผสฺสกาเย สภาคา เจว สุณฺณา จ น เวทนากาเย สภาคา
#๑ สี. ม. อุกฺกยเมตฺตํ ฯ ยฺย. อุกฺกยฺ เอตฺตํ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

เจว สุลฺลว จ ฉ สลฺลวากายา สภาคา เจว สุลฺลว จ ฉ
เจตนากายา สภาคา เจว สุลฺลว จ อิทํ สภาคสุลฺลํ ฯ

[๖๔๙] กตมํ วิสภากสุลฺลํ ฯ ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนา
ฉหิ พหิรายตเนหิ วิสภากานิ เจว สุลฺลวานิ จ ฉ
พหิรายตนา นิหิ วิญฺญาณกาเยหิ วิสภากานิ เจว สุลฺลวานิ
จ ฉ วิญฺญาณกายา ฉหิ ผสฺสกาเยหิ วิสภากา เจว สุลฺลว
จ ฉ ผสฺสกายา ฉหิ เวทนากาเยหิ วิสภากา เจว สุลฺลว จ
ฉ เวทนากายา ฉหิ สลฺลวากาเยหิ วิสภากา เจว สุลฺลว จ
ฉ สลฺลวากายา ฉหิ เจตนากาเยหิ วิสภากา เจว สุลฺลว จ
อิทํ วิสภากสุลฺลํ ฯ

[๖๕๐] กตมํ เอสนาสุลฺลํ ฯ เนกขมฺเมสนา กามจฺจนฺเทน
สุลฺลว อพฺยาปาเทสนา พฺยาปาเทน สุลฺลว อาโลกสลฺลเวสนา
ถินมิทฺเชน สุลฺลว อวิกฺเขเปสนา อุทฺทจฺเจน สุลฺลว
ธมฺมวตฺถุถาเนสนา วิจิกิฉฺฉาย สุลฺลว ฌาณฺเสนา อวิชฺชาย
สุลฺลว ปามุชฺเชสนา อรติยา สุลฺลว ปจฺมชฺฌาเนสนา
นึวรณฺเหหิ สุลฺลว ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคสนา สพฺพกิเลเสหิ สุลฺลว
อิทํ เอสนาสุลฺลํ ฯ

[๖๕๑] กตมํ ปริคฺคหสุลฺลํ ฯ เนกขมฺมปริคฺคโห กามจฺจนฺเทน
สุลฺลโธ อพฺยาปาทปริคฺคโห พฺยาปาเทน สุลฺลโธ อาโลกสลฺลวปริคฺคโห
ถินมิทฺเชน สุลฺลโธ อวิกฺเขปปริคฺคโห อุทฺทจฺเจน

สุญโย ฌมวตถานปริคคโ วิจิจจาย สุญโย ฌานปริคคโ
อวิชขาย สุญโย ปามุชชปริคคโ อรติยา สุญโย
ปจมชฌานปริคคโ นีวรณหิ สุญโย ๆเปฯ อรหตตมคคปริคคโ
สพพทิลเสหิ สุญโย อิทํ ปริคคหสุญญํ ฯ

[๖๕๒] กตมํ ปฏิลาภสุญญํ ฯ เนกขมมปฏิลาโภ กามจจนฺเทน
สุญโย อพฺยาปาทปฏิลาโภ พฺยาปาเทน สุญโย อาโลกสญญาปฏิลาโภ
ถินมิทฺเธน สุญโย อวิกฺเขปปฏิลาโภ อุตฺตจฺเจน
สุญโย ฌมวตถานปฏิลาโภ วิจิจจาย สุญโย ฌานปฏิลาโภ
อวิชขาย สุญโย ปามุชชปฏิลาโภ อรติยา สุญโย
ปจมชฌานปฏิลาโภ นีวรณหิ สุญโย ๆเปฯ อรหตตมคคปฏิลาโภ
สพพทิลเสหิ สุญโย อิทํ ปฏิลาภสุญญํ ฯ

[๖๕๓] กตมํ ปฏิเวธสุญญํ ฯ เนกขมมปฏิเวโธ กามจจนฺเทน
สุญโย อพฺยาปาทปฏิเวโธ พฺยาปาเทน สุญโย อาโลกสญญาปฏิเวโธ
ถินมิทฺเธน สุญโย อวิกฺเขปปฏิเวโธ อุตฺตจฺเจน
สุญโย ฌมวตถานปฏิเวโธ วิจิจจาย สุญโย ฌานปฏิเวโธ
อวิชขาย สุญโย ปามุชชปฏิเวโธ อรติยา สุญโย ปจมชฌานปฏิเวโธ
นีวรณหิ สุญโย ๆเปฯ อรหตตมคคปฏิเวโธ
สพพทิลเสหิ สุญโย อิทํ ปฏิเวธสุญญํ ฯ

[๖๕๔] กตมํ เอกตตสุญญํ นานตตสุญญํ ฯ กามจจนฺโท
นानตตํ เนกขมมํ เอกตตํ เนกขมเมกตตํ เจตยโต กามจจนฺเทน

ฉนฺเทน สฺลยํ พฺยาปาโท นานตฺตํ อพฺยาปาโท เอกตฺตํ อพฺยาปาเทกตฺตํ
เจตยโต พฺยาปาเทน สฺลยํ ถีนมิทฺฐํ นานตฺตํ
อาโลกสฺลยณา เอกตฺตํ อาโลกสฺลยเนกตฺตํ เจตยโต ถีนมิทฺฐเรน
สฺลยํ อุทฺทจฺจํ นานตฺตํ [๑] วิจิกิจฺฉา นานตฺตํ อวิชฺชา นานตฺตํ
อรติ นานตฺตํ นีวรณา นานตฺตํ ปจฺมชฺฌานํ เอกตฺตํ ปจฺมชฺฌาเนกตฺตํ
เจตยโต นีวรณฺเหติ สฺลยํ ๗เป๗ สพฺพกิเลสา นานตฺตา ๒
อรหตฺตมคฺโค เอกตฺตํ อรหตฺตมคฺเคกตฺตํ เจตยโต สพฺพกิเลสฺเหติ
สฺลยํ อิทํ เอกตฺตสฺลยํ นานตฺตสฺลยํ ๗

[๖๕๕] กตมํ ขนฺติสฺลยํ ๗ เนกขมฺมขนฺติ กามจฺฉนฺเทน
สฺลยณา อพฺยาปาทขนฺติ พฺยาปาเทน สฺลยณา อาโลกสฺลยณาขนฺติ
ถีนมิทฺฐเรน สฺลยณา อวิกฺเขปขนฺติ อุทฺทจฺเจน สฺลยณา ฌมฺมวตฺถานขนฺติ
วิจิกิจฺฉาย สฺลยณา ฌาณขนฺติ อวิชฺชาย สฺลยณา
ปามุชฺชขนฺติ อรติยา สฺลยณา ปจฺมชฺฌานขนฺติ นีวรณฺเหติ
สฺลยณา ๗เป๗ อรหตฺตมคฺคขนฺติ สพฺพกิเลสฺเหติ สฺลยณา อิทํ
ขนฺติสฺลยํ ๗

[๖๕๖] กตมํ อธิจฺ्ञานสฺลยํ ๗ เนกขมฺมาธิจฺ्ञานํ กามจฺฉนฺเทน
สฺลยณํ อพฺยาปาทาธิจฺ्ञานํ พฺยาปาเทน สฺลยณํ อาโลกสฺลยณาธิจฺ्ञานํ
ถีนมิทฺฐเรน สฺลยณํ อวิกฺเขปาทิจฺ्ञานํ อุทฺทจฺเจน
สฺลยณํ ฌมฺมวตฺถานาธิจฺ्ञานํ วิจิกิจฺฉาย สฺลยณํ ฌาณาธิจฺ्ञานํ
อวิชฺชาย สฺลยณํ ปามุชฺชาธิจฺ्ञานํ อรติยา สฺลยณํ

- #๑ ม. อวิกฺเขโป เอกตฺตํ อวิกฺเขเปกตฺตํ เจตยโต อุทฺทจฺเจน สฺลยณํ ๗ วิจิกิจฺฉา
- #นานตฺตํ ฌมฺมวตฺถานํ เอกตฺตํ ฌมฺมวตฺถาเน เจตยโต วิจิกิจฺฉาย สฺลยณํ อวิชฺชา
- #นานตฺตํ ฌาณํ เอกตฺตํ ฌาณเนกตฺตํ เจตยโต อวิชฺชาย สฺลยณํ อรติ นานตฺตํ ปาโมชฺชํ
- #เอกตฺตํ ปาโมชฺเชกตฺตํ เจตยโต อรติยา สฺลยณํ ๗ ๒ ม. ยฺ. นานตฺตํ ๗

ปจฺมชฺฌานาธิฏฺฐานํ นีวรณฺเหติ สุณฺณํ ๆเปฯ อรหตฺตมคฺคาธิฏฺฐานํ
สพฺพกิเลเสหิ สุณฺณํ อิทํ อธิฏฺฐานสุณฺณํ ฯ

[๖๕๗] กตมํ ปรีโยคาหนฺสุณฺณํ ฯ เนกขมฺมปรีโยคาหนํ กามจฺจนฺเทน
สุณฺณํ อพฺยาปาทปรีโยคาหนํ พฺยาปาเทน สุณฺณํ อาโลกสฺสณฺญาปรีโยคาหนํ
ถีนมิทฺุเชน สุณฺณํ อวิกฺุเขปปรีโยคาหนํ

อุทฺทจฺเจน สุณฺณํ ฌมฺมวตฺถานปรีโยคาหนํ วิจิกิจฺญา ย สุณฺณํ
ณานปรีโยคาหนํ อวิชฺชาย สุณฺณํ ปามฺุชฺชปรีโยคาหนํ อรติยา
สุณฺณํ ปจฺมชฺฌานปรีโยคาหนํ นีวรณฺเหติ สุณฺณํ ๆเปฯ
อรหตฺตมคฺคปรีโยคาหนํ สพฺพกิเลเสหิ สุณฺณํ อิทํ ปรีโยคาหนฺสุณฺณํ ฯ

[๖๕๘] กตมํ สมฺปชานสฺส ปวตฺตปรียาทานํ สพฺพสุณฺณตानํ
ปรมฺภูจฺสุณฺณํ ฯ สมฺปชานโน เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺทสฺส ปวตฺตํ
ปรียาทียติ อพฺยาปาเทน พฺยาปาทสฺส ปวตฺตํ ปรียาทียติ
อาโลกสฺสณฺญา ย ถีนมิทฺุชฺส ปวตฺตํ ปรียาทียติ อวิกฺุเขเปน
อุทฺทจฺจสฺส ปวตฺตํ ปรียาทียติ ฌมฺมวตฺถานเนน วิจิกิจฺญา ย ปวตฺตํ
ปรียาทียติ ฌาเนน อวิชฺชาย ปวตฺตํ ปรียาทียติ ปามฺุชฺเชน
อรติยา ปวตฺตํ ปรียาทียติ ปจฺมชฺฌานเนน นีวรณฺณํ ปวตฺตํ
ปรียาทียติ ๆเปฯ อรหตฺตมคฺเคน สพฺพกิเลสานํ ปวตฺตํ ปรียาทียติ
อถ วา ปน สมฺปชานสฺส อนฺุปาทิสฺสาย นิพฺพานธาตฺุยา
ปรีนิพฺพายนฺุตสฺส อิทฺุญฺเจว จกฺุขุปวตฺตํ ปรียาทียติ อญฺุณฺณจ

จกขุปวตฺตํ น อุปฺปชฺชติ อิทฺถเจว โสตปวตฺตํ ฯเปฯ
ฆานปวตฺตํ ชิวหาปวตฺตํ กายปวตฺตํ มโนปวตฺตํ ปริยาทียติ
อณฺณณจ มโนปวตฺตํ น อุปฺปชฺชติ อิทํ สมฺปชานสฺส ปวตฺตปริยาทานํ
สพฺพสุณฺณตานิ ปรมญฺจสุณฺณนฺติ ฯ

สุณฺณกถา ฯ

ยฺคนทฺธวคฺโค ทฺติโย ฯ

ตสฺส วคฺคสฺส อุทฺทานํ ภวติ

ยฺคนทฺธา ๑ สจฺจโพชฺฌนฺกา เมตฺตา วิรคฺคปญฺจมํ
ปฏิสมฺภิทา ฌมฺมจกฺกํ โลกุตฺตรพลา สุณฺณา ๒ เต ทสฺสาคิ ฯ
เอส นิกายโร จปิโต อสโม ทฺติโย ปวโร วรมคฺโคติ ฯ

ปญฺณาวคฺเค มหาปญฺณากถา

[๖๕๕] อนิจฺจานุปฺสฺสนา ภาวิตา พหุสิกฺตา กตมํ ปญฺณํ
ปริปุเรติ ทฺถุขานุปฺสฺสนา ภาวิตา พหุสิกฺตา กตมํ ปญฺณํ
ปริปุเรติ อนตฺตานุปฺสฺสนา ภาวิตา พหุสิกฺตา กตมํ ปญฺณํ
ปริปุเรติ นิพฺพิทานุปฺสฺสนา ภาวิตา พหุสิกฺตา กตมํ ปญฺณํ
ปริปุเรติ วิรคานุปฺสฺสนา ภาวิตา พหุสิกฺตา กตมํ ปญฺณํ
#๑ ยฺ. ยฺคนทฺธา ฯ ๒ ม. โลกุตฺตรพลสุณฺณาคิ ฯ

ปริปุเรติ นิโรธานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา กตมํ ปญญํ
ปริปุเรติ ปฏินิสสัคคานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา กตมํ ปญญํ๔
ปริปุเรติ ๑ อนิจจานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา ชวนปญญํ
ปริปุเรติ ทุกขานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา นิพเพชกปญญํ
ปริปุเรติ อนตฺตานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา มหาปญญํ
ปริปุเรติ นิพพิทานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา ติกฺขปญญํ ปริปุเรติ
วิราคานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา วิปฺลปญญํ ปริปุเรติ นิโรธานุปัสสนา
ภาวิตา พหุลีกตา กมฺภีรปญญํ ปริปุเรติ ปฏินิสสัคคานุปัสสนา
ภาวิตา พหุลีกตา อสฺสามนฺตปญญํ ปริปุเรติ ๑
อิมา สตฺต ปญฺญา ภาวิตา พหุลีกตา ปณฺทิจฺจํ ปริปุเรนฺติ
อิมา อฏฺฐ ปญฺญา ภาวิตา พหุลีกตา ปุณฺณปญฺญํ ปริปุเรนฺติ
อิมา นว ปญฺญา ภาวิตา พหุลีกตา หาสปญฺญํ ปริปุเรนฺติ ๑
หาสปญฺญา ปฏฺิภาณปฏฺิสมภิตา ตสฺสา อตฺถวตฺถานโต อตฺถปฏฺิสมภิตา
อธฺคตา โหติ สจฺฉิกตา ผสฺสิตา ปญฺญาช ฃมฺมวตฺถานโต
ฃมฺมปฏฺิสมภิตา อธฺคตา โหติ สจฺฉิกตา ผสฺสิตา
ปญฺญาช นฺิรุตฺตวตฺถานโต นฺิรุตฺตปฏฺิสมภิตา อธฺคตา โหติ
สจฺฉิกตา ผสฺสิตา ปญฺญาช ปฏฺิภาณวตฺถานโต ปฏฺิภาณปฏฺิสมภิตา
อธฺคตา โหติ สจฺฉิกตา ผสฺสิตา ปญฺญาช ตสฺสิมา
จตฺสฺโส ปฏฺิสมภิตาโย อธฺคตา โหนฺติ สจฺฉิกตา ผสฺสิตา
ปญฺญาช ๑

[๖๖๐] รุเป อนิจฺจานุปสฺสนา ภาวิตา พหุสฺสีกตา กตมํ
ปฺลยํ ปฺริปฺุเรติ ฯเปฯ รุเป ปฏฺฐนิสฺสคฺคานุปสฺสนา ภาวิตา
พหุสฺสีกตา กตมํ ปฺลยํ ปฺริปฺุเรติ ฯ รุเป อนิจฺจานุปสฺสนา ภาวิตา
พหุสฺสีกตา ชวนปฺลยํ ปฺริปฺุเรติ ฯเปฯ รุเป ปฏฺฐนิสฺสคฺคานุปสฺสนา
ภาวิตา พหุสฺสีกตา อสฺสามนฺตปฺลยํ ปฺริปฺุเรติ ฯ อีมา สตฺต
ปฺลยณา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ปฺลยทิจฺจํ ปฺริปฺุเรนฺติ อีมา อญฺจ
ปฺลยณา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ปฺลยปฺลยํ ปฺริปฺุเรนฺติ อีมา นว
ปฺลยณา ภาวิตา พหุสฺสีกตา หาสปฺลยํ ปฺริปฺุเรนฺติ ฯ หาสปฺลยณํ
ปฏฺฐิภานปฏฺฐสมฺภิทา ตสฺสา อตฺตววตฺตถานโต อตฺตปฏฺฐสมฺภิทา
อธฺคตา โหติ สจฺฉนิกตา ผสฺสิตา ปฺลยณาย ชมฺมววตฺตถานโต
ชมฺมปฏฺฐสมฺภิทา อธฺคตา โหติ สจฺฉนิกตา ผสฺสิตา ปฺลยณาย นฺริตฺตววตฺตถานโต
นฺริตฺตปฏฺฐสมฺภิทา อธฺคตา โหติ สจฺฉนิกตา ผสฺสิตา
ปฺลยณาย ปฏฺฐิภานววตฺตถานโต ปฏฺฐิภานปฏฺฐสมฺภิทา อธฺคตา โหติ
สจฺฉนิกตา ผสฺสิตา ปฺลยณาย ตสฺสิมา จตฺตสฺโส ปฏฺฐสมฺภิทาโย
อธฺคตา โหนฺติ สจฺฉนิกตา ผสฺสิตา ปฺลยณาย เวทนาย
สลฺยณาย สจฺจขารสฺสุ วิญฺญาณํ จกฺขุสฺสมิ ฯเปฯ ชรามรณํ
อนิจฺจานุปสฺสนา ภาวิตา พหุสฺสีกตา กตมํ ปฺลยํ ปฺริปฺุเรติ ฯเปฯ
ชรามรณํ ปฏฺฐนิสฺสคฺคานุปสฺสนา ภาวิตา พหุสฺสีกตา กตมํ ปฺลยํ
ปฺริปฺุเรติ ฯ ชรามรณํ อนิจฺจานุปสฺสนา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ชวนปฺลยํ
ปฺริปฺุเรติ ฯเปฯ ชรามรณํ ปฏฺฐนิสฺสคฺคานุปสฺสนา ภาวิตา

พหุลีกตา อสสามนุตปลณํ ปริปุเรติ ฯ อีมา สตุต ปลณา
ภาวิตา พหุลีกตา ปลนฺทิจจํ ปริปุเรติ อีมา อฏฺฐ ปลณา
ภาวิตา พหุลีกตา ปลฺลปลณํ ปริปุเรติ อีมา นว ปลณา ภาวิตา
พหุลีกตา หาสปลณํ ปริปุเรติ ฯ หาสปลณา ปฏิภาณปฏิสมภิตา
ตสฺสา อตฺถวตฺถานโต อตฺถปฏิสมภิตา อธิคตา โหติ
สจฺฉิกตา ผสฺสิตา ปลณาย ฐมฺมวตฺถานโต ฐมฺมปฏิสมภิตา
อธิคตา โหติ สจฺฉิกตา ผสฺสิตา ปลณาย นีรุตฺติวตฺถานโต
นีรุตฺติปฏิสมภิตา อธิคตา โหติ สจฺฉิกตา ผสฺสิตา ปลณาย
ปฏิภาณวตฺถานโต ปฏิภาณปฏิสมภิตา อธิคตา โหติ สจฺฉิกตา
ผสฺสิตา ปลณาย ตสฺสิมา จตสฺโส ปฏิสมภิตาโย อธิคตา
โหนติ สจฺฉิกตา ผสฺสิตา ปลณาย ฯ

[๖๖๑] รูป อนิจฺจานุสฺสนา ภาวิตา พหุลีกตา กตมํ ปลณํ
ปริปุเรติ อตีตนาคตปจฺจุปฺปนเน รูป อนิจฺจานุสฺสนา ภาวิตา
พหุลีกตา กตมํ ปลณํ ปริปุเรติ รูป กุขานุสฺสนา ภาวิตา
พหุลีกตา กตมํ ปลณํ ปริปุเรติ อตีตนาคตปจฺจุปฺปนเน รูป
กุขานุสฺสนา ภาวิตา พหุลีกตา กตมํ ปลณํ ปริปุเรติ รูป
อนตฺตานุสฺสนา ภาวิตา พหุลีกตา กตมํ ปลณํ ปริปุเรติ
อตีตนาคตปจฺจุปฺปนเน รูป อนตฺตานุสฺสนา ภาวิตา พหุลีกตา
กตมํ ปลณํ ปริปุเรติ รูป นิพฺพิทานุสฺสนา ภาวิตา พหุลีกตา
กตมํ ปลณํ ปริปุเรติ อตีตนาคตปจฺจุปฺปนเน รูป นิพฺพิทานุสฺสนา

ภาวิตา พหุลีกตา กตมํ ปลญํ ปริปุเรติ รูปे विराकानुपसुसना
ภาวิตा พหุลีกตา กตมํ ปลญํ ปริปุเรติ ओतितानाकतपजुपुपनुने
रूपे विराकानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता कतमं
पलुञ्चं परिपुरेति रूपे निरुथानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता कतमं
पलुञ्चं परिपुरेति ओतितानाकतपजुपुपनुने रूपे निरुथानुपसुसना
भावित्ता प्हुलिकता कतमं पलुञ्चं परिपुरेति रूपे प्हुनिसुसकानुपसुसना
भावित्ता प्हुलिकता कतमं पलुञ्चं परिपुरेति ओतितानाकतपजुपुपनुने
रूपे प्हुनिसुसकानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता कतमं
पलुञ्चं परिपुरेति १ रूपे अनिजानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता
खनपलुञ्चं परिपुरेति ओतितानाकतपजुपुपनुने रूपे अनिजानुपसुसना
भावित्ता प्हुलिकता खनपलुञ्चं परिपुरेति रूपे तुगखानुपसुसना
भावित्ता प्हुलिकता निपुपेरिकपलुञ्चं परिपुरेति ओतितानाकतपजुपुपनुने
रूपे तुगखानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता खनपलुञ्चं
परिपुरेति रूपे अनतुतानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता महापलुञ्चं
परिपुरेति ओतितानाकतपजुपुपनुने रूपे अनतुतानुपसुसना
भावित्ता प्हुलिकता खनपलुञ्चं परिपुरेति रूपे निपुपितानुपसुसना
भावित्ता प्हुलिकता तिगुखपलुञ्चं परिपुरेति ओतितानाकतपजुपुपनुने
रूपे निपुपितानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता खनपलुञ्चं परिपुरेति
रूपे विराकानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता विपुलपलुञ्चं परिपुरेति
ओतितानाकतपजुपुपनुने रूपे विराकानुपसुसना भावित्ता प्हुलिकता

ชวนปลณฺ์ ปริปุเรติ รูปे निโรธानुपसฺสนา भाविता पหฺลिका
 कमिर्गप्लण्ं परिปุเรति अतिदानाकत्पञ्जुप्पनฺเน रूपे निโรธानुपसฺสนा
 भाविता पहฺลिका चวนปลณฺ์ परिปุเรति रूपे पणिनिสฺसकฺคานुपसฺสนา
 भाविता पहฺลिका असामनुत्प्लण्ं परिปุเรति
 अतिदानाकत्पञ्जुप्पनฺने रूपे पणिनिสฺसकฺคานुपसฺสนा भाविता पहฺลिका
 चวนปลณฺ์ परिปุเรति १ अिमा सत्त प्लण्णा भाविता पहฺलिका
 प्लण्णिज्जं परिปุरेत्ति अिमा अण्ण प्लण्णा भाविता पहฺलिका
 पुत्तप्लण्ं परिปุरेत्ति अिमा न्व प्लण्णा भाविता पहฺलिका
 हासप्लण्ं परिปุरेत्ति १ हासप्लण्णा पणिणाणपणिสมग्गिहा
 त्ससा अत्तवत्तदानत्ते अत्तपणिสมग्गिहा अत्तिता โหत्ति सจ्जग्गिता
 สฺสสิตา ป्लณฺาย ชมฺมวत्तदानत्ते ชมฺมปणिสมग्गิहा อत्ติता
 โหत्ติ สจ्จग्गिता สฺสสิตา ป्लณฺาย นิริตฺตวิวत्तदानत्ते นิริตฺตปणिสมग्गิहा
 อत्ติता โหत्ติ สจ्จग्गिता สฺสสิตา ป्लณฺาย ปणिणाณวत्तदानत्ते
 ปणिणाณปणिสมग्गิहा อत्ติता โหत्ติ สจ्จग्गिता สฺสสิตา
 ป्लณฺาย ตฺสสิมา จตฺสโส ปणिสมग्गิहाโย อत्ติता โหนฺติ สจ्จग्गिता
 สฺสสิตา ป्लณฺาย เวทนาย สลฺณาย สงฺขารेषฺสุ วิญฺญาเณ
 จกฺขุสฺสมิ ๑เป๑ ๑

ชรามรเณ อนิจฺจानุปสฺสนา भाविता पहฺलिका गत्तं प्लण्ं
 परिปุเรति अतिदानाकत्पञ्जुप्पनฺने चรามरเण अनิจฺจानุपसฺสนา
 भाविता पहฺलिका गत्तं प्लण्ं परिปุरेति ๑เป๑ चรามरเण

ปฏินิสสุคคานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา กตมัม ปณณัม ปริปุเรติ
อดีตานาคตปัจจุปปนเน ชรามรณ ปฏินิสสุคคานุปัสสนา ภาวิตา
พหุลีกตา กตมัม ปณณัม ปริปุเรติ ชรามรณ อนิจฺจานุปัสสนา
ภาวิตา พหุลีกตา ชวนปณณัม ปริปุเรติ อดีตานาคตปัจจุปปนเน
ชรามรณ อนิจฺจานุปัสสนา ภาวิตา พหุลีกตา ชวนปณณัม
ปริปุเรติ ฯเปฯ ตสฺสึมา จตฺสฺโส ปฏิสมภิทาโย อธิคตา โหนฺติ
สจฺฉิกตา ผสฺสึตา ปณฺณาย ฯ

[๖๖๒] จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา
โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติ กตเม จตฺตาโร สปุริสสํเสโว
สทฺธมฺมสฺสวณฺณํ โยนิโสมนสิกาโร ฌมฺมานุฌมฺมปฏิปตฺติ อิม โข
ภิกฺขเว จตฺตาโร ฌมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย
สํวตฺตนฺติ ฯ

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย
สํวตฺตนฺติ ฯเปฯ ฯ

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติ ฯเปฯ ฯ

อรหตฺตผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติ กตเม จตฺตาโร สปุริสสํเสโว
สทฺธมฺมสฺสวณฺณํ โยนิโสมนสิกาโร ฌมฺมานุฌมฺมปฏิปตฺติ
อิม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ฌมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา อรหตฺตผลสจฺฉิกิริยาย
สํวตฺตนฺติ ฯ

[๖๖๓] จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา

ปลฺลวปาฎิลาภาย ลํวตฺตนฺตึ ปลฺลวพฺพตฺติยา ๑ ลํวตฺตนฺตึ ปลฺลวเวปฺลุลาย
ลํวตฺตนฺตึ มหาปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ ปฺลฺลวปลฺลวตฺตาย
ลํวตฺตนฺตึ วิปฺลวปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ กมฺภีรปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ
อสุสํมณฺตปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ ฐึรปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ
ปลฺลวพาหุลฺลย ลํวตฺตนฺตึ ลีฆปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ ลหุปลฺลวตฺตาย
ลํวตฺตนฺตึ หาสปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ ชวนปลฺลวตฺตาย
ลํวตฺตนฺตึ ติกฺขปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ นิพฺเพธิกปลฺลวตฺตาย
ลํวตฺตนฺตึ กตเม จตฺตาริ สปฺปริสํสํเสโว สทฺธมฺมสฺสวํ
โยนิโสมนสิการิ ชมฺมานุชฺมมปฺปฏิปตฺติ อิม โข ภิกฺขเว จตฺตาริ
ชฺมมา ภาวิตา พหุเสกิตา ปลฺลวปาฎิลาภาย ลํวตฺตนฺตึ
ปลฺลวพฺพตฺติยา ลํวตฺตนฺตึ ฯเปฯ นิพฺเพธิกปลฺลวตฺตาย ลํวตฺตนฺตึ ฯ

[๖๖๔] ปลฺลวปาฎิลาภาย ลํวตฺตนฺตึตฺติ กตโม ปลฺลวปาฎิลาโก ฯ
จตฺตุนํ มกฺกณานํ จตฺตุนํ ผลณานํ จตฺตุนํ
ปฺปฏิสมุทิตาณานํ ฉนฺนํ อภิลฺลณานํ เตสฺสจตฺตึนํ ญาณํ
สจฺจตฺตตฺตึนํ ญาณํ ลาโก ปฏฺิลาโก ปตฺติ สมฺปตฺติ ผสฺสนา
สจฺจิกิริยา อุปสมฺปทา ปลฺลวปาฎิลาภาย ลํวตฺตนฺตึตฺติ อัย
ปลฺลวปาฎิลาโก ฯ

ปลฺลวพฺพตฺติยา ลํวตฺตนฺตึตฺติ กตมา ปลฺลวพฺพตฺติ ฯ สจฺจตฺตุนฺนจ
เสกฺขานํ ปฺลฺลวชฺชนกฺลฺยาณกสฺส จ ปลฺลวา วทฺตติ อรหโต
ปลฺลวา วทฺตติ วทฺตนา ๒ ปลฺลวพฺพตฺติยา ลํวตฺตนฺตึตฺติ
#๑ ย. ปลฺลวพฺพตฺติยา ฯ ๒ ม. วทฺตติวทฺตนา ฯ

อัย ปรณพทุฒิ ฯ

ปรณเวปุลลถย ลัฏตุนตติ กตมึ ปรณเวปุลลึ ฯ
สตุตุนนถจ เสกขานึ ปุถุชชนกถยถนถสส จ ปรณ เวปุลลึ
คจถติ อรหโต ปรณ เวปุลลถถถ ๑ ปรณเวปุลลถย ลัฏตุนตติ
อิทึ ปรณเวปุลลึ ฯ

[๖๖๕] มหาปรณถถย ลัฏตุนตติ กตมา มหาปรณ ฯ
มหนเต อตุเถ ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนเต ชมเม
ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนตา นึรตุติโย ปรึคคณหตติ
มหาปรณ มหนตานิ ปฎิถาณานิ ปรึคคณหตติ มหาปรณ
มหนเต ลีถกขนุเช ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนเต สมาริถกขนุเช
ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนเต ปรณถกขนุเช
ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนเต วิมตุติถกขนุเช ปรึคคณหตติ
มหาปรณ มหนเต วิมตุติถถถถสสนกขนุเช ปรึคคณหตติ
มหาปรณ มหนตานิ จาณาถจจจจจจ ปรึคคณหตติ มหาปรณ
มหนตา วิหารสมปรตุติโย ปรึคคณหตติ มหาปรณ
มหนตานิ อริยสจจจจจ ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนเต
สตีปฎจจจจ ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนเต สมนปปรชจจ
ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนเต อิทธิปรเท ปรึคคณหตติ
มหาปรณ มหนตานิ อินุทธิยานิ ปรึคคณหตติ มหาปรณ
มหนตานิ พลานิ ปรึคคณหตติ มหาปรณ มหนเต โพชถจจจ
#๑ ม. ย. เวปุลลถถถ ฯ

ปริกคณหาตีติ มหาปณฺญา มหฺนตฺ อริยมคฺคํ ๑ ปริกคณหาตีติ
มหาปณฺญา มหฺนตฺานิ สามณฺยผลตฺานิ ปริกคณหาตีติ มหาปณฺญา
มหฺนตฺา อภินฺญาโย ปริกคณหาตีติ มหาปณฺญา มหฺนตฺํ
ปรมมฺจฺจํ นิพฺพานํ ปริกคณหาตีติ มหาปณฺญา มหาปณฺญตฺาย
สํวตฺตฺนฺตฺิตฺติ อຍံ มหาปณฺญา ฯ

[๖๖๖] ปุณฺณปณฺญตฺาย สํวตฺตฺนฺตฺิตฺติ กตฺมา ปุณฺณปณฺญา ฯ
ปุณฺณานาขนฺนุเชตฺสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาธาตฺุ
ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาอายุตฺเนตฺสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ
ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาปฏิจฺจสมฺปฺปาเทตฺสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ
ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาสลฺยตฺมมฺนุสฺสพฺเภตฺสุ ๒ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ
ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาอดฺเถตฺสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา
ปุณฺณานาธมฺเมตฺสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานานิรฺตฺุตฺิ
ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาปฏิภาณฺเนตฺสุ ฅาณํ
ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาสีลกฺขนฺนุเชตฺสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ
ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาสมาริกฺขนฺนุเชตฺสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา
ปุณฺณานาปณฺญากฺขนฺนุเชตฺสุ ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาวิมฺตฺติกฺขนฺนุเชตฺสุ
ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาวิมฺตฺติฅาณฺทสฺสนกฺขนฺนุเชตฺสุ
ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาจาณาญฺจานฺเนตฺสุ
ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาวิหารสมฺปาตฺติตฺสุ
ฅาณํ ปวตฺตฺตฺิตฺติ ปุณฺณปณฺญา ปุณฺณานาอริยสจฺเจตฺสุ ฅาณํ
#๑ ม. มหฺนตฺเ อริยมคฺคเ ฯ ๒ ม. ยฺ ... มนฺุปลพฺเภตฺสุ ฯ

ปวตตตีติ ปุฏุปถญา ปุฏุนานาสติปฏฺฐานเสฏฺ ฌาณํ ปวตตตีติ
ปุฏุปถญา ปุฏุนานาสมมุปปฺชานเสฏฺ ฌาณํ ปวตตตีติ ปุฏุปถญา
ปุฏุนานาอิทธิปาเทสฺ ฌาณํ ปวตตตีติ ปุฏุปถญา ปุฏุนานาอิทธิเยสฺ
ฌาณํ ปวตตตีติ ปุฏุปถญา ปุฏุนานาพลเสฏฺ ฌาณํ
ปวตตตีติ ปุฏุปถญา ปุฏุนานาโพชฌงฺเกสฺ ฌาณํ ปวตตตีติ
ปุฏุปถญา ปุฏุนานาอริยมกฺเกสฺ ฌาณํ ปวตตตีติ ปุฏุปถญา
ปุฏุนานาสามลฺลผลเสฏฺ ฌาณํ ปวตตตีติ ปุฏุปถญา ปุฏุนานาอภิญฺเฐสฺ
ฌาณํ ปวตตตีติ ปุฏุปถญา ปุฏุชฺชนสาธาเร
ชฺมเม สมตฺถิกมฺม ๑ ปรมฺภูเจ นิพฺพาน ฌาณํ ปวตตตีติ
ปุฏุปถญา ปุฏุปถญฺตาย สํวตฺตฺนตีติ อธิ ปุฏุปถญา ฯ

[๖๖๗] วิปฺลปถญฺตาย สํวตฺตฺนตีติ กตฺมา วิปฺลปถญา ฯ
วิปฺลเ อตฺถเ ปฺริคฺคณฺหาตีติ วิปฺลปถญา วิปฺลเ ชฺมเม
ปฺริคฺคณฺหาตีติ วิปฺลปถญา วิปฺลา นิรุตฺติโย ปฺริคฺคณฺหาตีติ
วิปฺลปถญา วิปฺลานิ ปฏฺฐิภาณานิ ปฺริคฺคณฺหาตีติ วิปฺลปถญา
วิปฺลเ สีสกฺขนฺเช ปฺริคฺคณฺหาตีติ วิปฺลปถญา วิปฺลเ สมารฺทิกฺขนฺเช
ปฺริคฺคณฺหาตีติ วิปฺลปถญา วิปฺลเ ปถญากฺขนฺเช ปฺริคฺคณฺหาตีติ
วิปฺลปถญา วิปฺลเ วิมฺุตฺติกฺขนฺเช ปฺริคฺคณฺหาตีติ
วิปฺลปถญา วิปฺลเ วิมฺุตฺติถาณทสฺสนกฺขนฺเช ปฺริคฺคณฺหาตีติ
วิปฺลปถญา วิปฺลานิ จานาญฺจานานิ ปฺริคฺคณฺหาตีติ วิปฺลปถญา
วิปฺลา วิหารสมฺปาตฺติโย ปฺริคฺคณฺหาตีติ วิปฺลปถญา วิปฺลานิ
#๑ ม. อตฺถิกมฺม ฯ

อริยสัจจานิ ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา วิปุเล สติปฏฐาเน
ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา วิปุเล สมมปฺปชานเน ปริกคณหาตีติ
วิปุลปณณา วิปุเล อิทฺธิปาเท ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา
วิปุลานิ อินฺทฺริยานิ ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา วิปุลานิ พลานินฺน
ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา วิปุเล โภชฺฌมฺกเค ปริกคณหาตีติ
วิปุลปณณา วิปุเล อริยมกฺกเค ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา(
วิปุลานิ สามณฺณพลานิ ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา วิปุลา
อภินฺณวาโย ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา วิปุลํ ปรมฺมจฺฉํ นิพฺพานํ
ปริกคณหาตีติ วิปุลปณณา วิปุลปณณตายนํ สํวตฺตณฺตีติ อຍ
วิปุลปณณา ฯ

[๖๖๘] คมฺภีรฺปนฺณตายนํ สํวตฺตณฺตีติ กตฺมา คมฺภีรฺปนฺณตา ฯ
คมฺภีเรสุ ขนฺนฺเชสุ ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีราสุ
ธาตฺต
ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีเรสุ อายตเนสุ
ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีเรสุ ปฏฺิจฺจสมฺปปาเทสุ
ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีเรสุ สฺสณฺณตมฺนลฺพฺภเสสุ ๑
ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีเรสุ อตฺถเสสุ ฌานํ ปวตฺตตีติ
คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีเรสุ ฃมฺเมสุ ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา
คมฺภีราสุ นินฺรุตฺตีสุ ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีเรสุ
ปฏฺิจฺจาณฺเสสุ ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีเรสุ สีสฺสกฺขนฺนฺเชสุ
ฌานํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรฺปนฺณตา คมฺภีเรสุ สฺมาธิกฺขนฺนฺเชสุ
#๑ ม. ยฺ. ... มนฺนฺปฺลพฺภเสสุ ฯ

ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ ปญฺญาภฺยเนสุ
ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ วิมุตฺตีกุญฺเฆสุ
ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ วิมุตฺติตาณทสฺสนกุญฺเฆสุ
ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ จานาญฺจาเนสุ
ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีราสุ วิหารสฺมาปตฺตีสุ
ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ อริยสจฺเจสุ ฌาณํ
ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ สติปฺญฺจาเนสุ ฌาณํ ปวตฺตตีติ
คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ สมนฺนปฺปชานเนสุ ฌาณํ ปวตฺตตีติ
คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ อิทฺธิปาเทสุ ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา
คมฺภีเรสุ อินฺทฺริเยสุ ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา
คมฺภีเรสุ พฺลฺเยสุ ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ
โพชฌนฺเจสุ ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ อริยมกฺเคสุ
ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเรสุ สามณฺณพฺลฺเยสุ
ฌาณํ ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีราสุ อภิญฺญาสุ ฌาณํ
ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีเร ปรมฺภูเจ นิพฺพานे ฌาณํ
ปวตฺตตีติ คมฺภีรปฺลฺยา คมฺภีรปฺลฺยตฺตาย สํวตฺตฺนฺตีติ อัย
คมฺภีรปฺลฺยา ฯ

[๖๖๕] อสฺสามนฺตปฺลฺยตฺตาย สํวตฺตฺนฺตีติ กตฺมา อสฺสามนฺตปฺลฺยา ฯ

ยสฺส ปุคฺคสฺส อตฺถวตฺถานโต อตฺถปฺปฏิสมฺภิทา
อริคฺตา โหติ สจฺฉิกฺตา ผสฺสิตา ปญฺญา ย ฌมฺมวตฺถานโต

ฌมมปฏิสมภิทา อธิคตา โหติ สจฺจิกตา ผสฺสิตา ปญฺญา ย นฺริตฺติวตฺถานโต
 นฺริตฺติปฏิสมภิทา อธิคตา โหติ สจฺจิกตา ผสฺสิตา
 ปญฺญา ปฏิภาณวตฺถานโต ปฏิภาณปฏิสมภิทา อธิคตา โหติ
 สจฺจิกตา ผสฺสิตา ปญฺญา ตสฺส อตฺเต จ ฌมฺเม จ นฺริตฺติยา
 จ ปฏิภาณ จ น ๑ อญฺโล โกจิ สกฺโกติ อภิสมฺภวฺติ อภิสมฺภาวนฺนํ โย
 จ โส อญฺโลติ ๒ อสฺสามนฺตปญฺญา ปุชฺชนกฺลฺยาณกฺส
 ปญฺญา อฏฺฐมกฺส ปญฺญา ทูเร วิทูเร สุวิทูเร
 นสนฺติเก นสามนฺตา ปุชฺชนกฺลฺยาณกํ อุปาทาย อฏฺฐมโก
 อสฺสามนฺตปญฺโย อฏฺฐมกฺส ปญฺญา โสตาปนฺนสฺส ปญฺญา ทูเร
 วิทูเร สุวิทูเร นสนฺติเก นสามนฺตา อฏฺฐมกํ อุปาทาย โสตาปนฺโน
 อสฺสามนฺตปญฺโย โสตาปนฺนสฺส ปญฺญา สกฺทาคามิสฺส
 ปญฺญา ทูเร วิทูเร สุวิทูเร นสนฺติเก นสามนฺตา โสตาปนฺนํ
 อุปาทาย สกฺทาคามิ อสฺสามนฺตปญฺโย สกฺทาคามิสฺส ปญฺญา
 อนาคามิสฺส ปญฺญา ทูเร วิทูเร สุวิทูเร นสนฺติเก นสามนฺตา
 สกฺทาคามิ อุปาทาย อนาคามิ อสฺสามนฺตปญฺโย อนาคามิสฺส
 ปญฺญา อรหโต ปญฺญา ทูเร วิทูเร สุวิทูเร นสนฺติเก นสามนฺตา
 อนาคามิ อุปาทาย อรหา อสฺสามนฺตปญฺโย อรหโต ปญฺญา
 ปจฺเจกพุทฺธสฺส ปญฺญา ทูเร วิทูเร สุวิทูเร นสนฺติเก นสามนฺตา
 อรหนต์ อุปาทาย ปจฺเจกพุทฺโธ อสฺสามนฺตปญฺโย ปจฺเจกพุทฺธญฺจ
 สเทวกญฺจ โลกํ อุปาทาย ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ

#๑ ม. นสทุโท นตฺถิ ฯ ๒ ม. ย. อญฺเฬหิตี ฯ

อคฺโค อสฺสามนฺตปฺยโธ ปฺยญาปภทฺทสฺโธ ปภินฺนนาโณ
อริคฺคปฏฺธิสมฺภิโท จตุเวสสารชฺชปฺตฺโต ทสฺพลทฺธาโร ปุริสาสโก
ปุริสสีโห ปุริสนาโค ปุริสาชฺชโย ปุริสโรโรโยห อนนฺตนาโณ
อนนฺตเตโช อนนฺตยโส อฑฺโฒ มหทฺทโน ธนฺวา เนตา วินฺตา
อนฺนเนตา ปฺยณฺเปตา นิชฺฌาเปตา เปกฺขตา ปสาเทตา โส หิ ภควา
อนฺุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อฺุปฺปาเทตา อสฺสชฺชาตฺสส มคฺคสฺส
สฺสชฺชาเนตา ๑ อนกฺขชฺชาตฺสส มคฺคสฺส อกฺขชฺชาตา มคฺคณฺณฺมฺม มคฺควิฑู
มคฺคโกวิโท มคฺคานุกา ๒ จ ปน ๓ เอตฺรหิ สวากา วิหรนฺติ
ปจฺจนาคตา ๔ โส หิ ภควา ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสติ จกฺขฺญโต
ถาณญฺโต ชมฺมญฺโต พุรหฺมญฺโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นินฺนเนตา
อมตฺสส ทาตา ชมฺมสามิ ตถาคโต นตฺถิ ตสฺส ภควโต อญฺญาตี
อทิฏฺฐิ อวิทิตํ อสจฺฉนิกตํ อสฺสตีตํ ปญฺญาชฺช อตีตนาคตปจฺจปฺปนฺนํ
อฺุปาทาย สพฺเพ ชมฺมา สพฺพากาเรน พุทฺธสฺส ภควโต
ถาณมฺมุเข อาปาถิ อากจฺฉนฺติ ยงฺกิลฺลิจิ เนยฺยํ นาม อตฺถชฺชมฺมํ ๕
ชานิตพฺพิ อตฺตตฺโต วา ปฺรตฺโต วา อุกฺขตฺโต วา ทิฏฺฐชฺชมฺมิโก วา
อตฺโต สมนฺปรายิโก วา อตฺโต อุตฺตนาโน วา อตฺโต คมฺภีโร
วา อตฺโต คฺุโพห วา อตฺโต ปฏฺิจจฺฉนฺโน วา อตฺโต เนยฺโย
วา อตฺโต นีโต วา อตฺโต อนวชฺชโช วา อตฺโต นิกฺกิลฺลโธ
วา อตฺโต โวทาโน วา อตฺโต ปฺรมญฺโจ วา อตฺโต สพฺพนฺตํ
อนฺุโตพุทฺธถาณฺเณ ปฺริวตฺตติ สพฺพิ กายกมฺมํ พุทฺธสฺส ถาณานฺุปฺริวตฺตติ
#๑ ม. สฺสชฺชเนตา ฯ ๒ ม. ย. มคฺคานุกา ๑ ๓ ม. จ ปนสฺส ฯ ๔ ม. ปจฺจนา
#สมนฺนาคตา ฯ ย. ... สมมฺนฺนาคตา ฯ ๕ ม. อตฺถิ ฯ อปฺริปี เอวํ ถาตพฺพิ ฯ

สพพิ วจิกมมิมิ พุทฺธสฺส ฅาณานุปริวตฺตติ สพพิ
 มโนกมมิมิ พุทฺธสฺส ฅาณานุปริวตฺตติ อติเต พุทฺธสฺส อปฺปฏิหติ
 ฅาณํ อนาคต พุทฺธสฺส อปฺปฏิหติ ฅาณํ ปจฺจุปฺปนเน
 พุทฺธสฺส อปฺปฏิหติ ฅาณํ ยวตํ เนยฺยึ ตาวตํ ฅาณํ
 ยวตํ ฅาณํ ตาวตํ เนยฺยึ เนยฺยปฺริยนฺตํ ฅาณํ
 ฅาณปฺริยนฺตํ เนยฺยึ เนยฺยึ อติกุกมิตฺวา ฅาณํ นปฺปวตฺตติ
 ฅาณํ อติกุกมิตฺวา เนยฺยปฺโถ นคฺติ อลฺลวมลฺลํ ปฺริยนฺตญฺจายิโน
 เต ฅมฺมา ยถา ทฺวินฺนํ สมฺกคฺคปฺภฏานํ สฺสสฺสิตานํ ๑ เหฏฺฐิมสมฺกคฺคปฺภฏํ
 อฺปริมิ นาทิวตฺตติ อฺปริมสมฺกคฺคปฺภฏํ เหฏฺฐิมิ
 นาทิวตฺตติ อลฺลวมลฺลํ ปฺริยนฺตญฺจายิโน เอวเมว ๒ พุทฺธสฺส
 ภควโต เนยฺยลฺลจ ฅาณลฺลจ อลฺลวมลฺลํ ปฺริยนฺตญฺจายิโน เต
 ฅมฺมา ยวตํ เนยฺยึ ตาวตํ ฅาณํ ยวตํ ฅาณํ ตาวตํ
 เนยฺยึ เนยฺยปฺริยนฺตํ ฅาณํ ฅาณปฺริยนฺตํ เนยฺยึ เนยฺยึ
 อติกุกมิตฺวา ฅาณํ นปฺปวตฺตติ ฅาณํ อติกุกมิตฺวา เนยฺยปฺโถ
 นคฺติ อลฺลวมลฺลํ ปฺริยนฺตญฺจายิโน เต ฅมฺมา สพฺพฅมฺเมสฺสุ
 พุทฺธสฺส ฅาณํ ปวตฺตติ สพฺเพ ฅมฺมา พุทฺธสฺส ภควโต
 อวชฺชนปฺฏิพฺพฐา อากฺขปาปฺฏิพฺพฐา มนสิการปฺฏิพฺพฐา จิตฺตฺตปฺปาทปฺฏิพฺพฐา
 สพฺพสฺสคฺเตสฺสุ พุทฺธสฺส [๓] ฅาณํ ปวตฺตติ สพฺเพสํ
 สคฺตฺตานํ พุทฺโธ อสยํ ฅานาติ อนฺุสยํ ฅานาติ จริยํ ๔ ฅานาติ
 อธิมฺตฺตี ฅานาติ อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มฺุทินฺทฺริเย(

#๑ ม. สฺสิตานํ ๑ ๒ ม. เอวเมว ๑ เอวมฺุปฺริปี ๑ ๓ ม. ภควโต ๑ ๔ ม. จริตํ ๑

สุวาการะ ทูวาการะ สุวิญญาปเย ทูวิญญาปเย ภพพาภพเพ
 สตุเต ปชานาติ สเทวโก โลโก สมารโก สพุรหุมโก สสุสมณพุราหุมณิ
 ปชา สเทวมนุสสา อนโตพุทธานเณ ปริวตตติ
 ยถา เย เกจิ มจจนจจนปา อนตมโส ติมิติมิงคัลล อูปาทาย
 อนโตมหาสมุทเท ปริวตตุนติ เอเวเมว สเทวโก โลโก สมารโก
 สพุรหุมโก สสุสมณพุราหุมณิ ปชา สเทวมนุสสา อนโตพุทธานเณ
 ปริวตตติ ยถา เย เกจิ ปกขิโน อนตมโส กรุฬ เวเนเตยยัง
 อูปาทาย อากาสสุส ปเทเส ปริวตตุนติ เอเวเมว เยปี
 เต สาริปุตต สตุตา ปญญานโต ๑ เตปี พุทธานสุส ปเทเส
 ปริวตตุนติ พุทธานัง เทวมนุสสานัง ปญหัง ๒ ฬริตฺวา อติฆังสิตฺวา
 ติกฺขุจติ เยปี เต ขตฺติยปณฺฑิตา พุราหุมณปณฺฑิตา กหปติปณฺฑิตา
 สมณปณฺฑิตา นิปุณา กตปรปฺปวาทา พาลเวริฐปา ๓
 เต ๔ ภินฺทนฺตา ปญญา ๕ จรฺนติ ปญฺจาคเตน ทิกฺขุจิกตานิ เต
 ปญฺหญจ ๖ อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกमितฺวา ปุจฺจนฺติ กุพฺพานิ
 จ ปฏิจฺจนฺนํ จ กถิตา วิสฺสชฺชิตา จ ๗ เต ปญฺหา จ ๘ ภควตา
 โหนฺติ นินฺทิติกฺขุการณา ๙ อุปกฺขิตตกา ๑๐ จ ๑๑ เต ภควโต
 สมฺปชฺชนฺติ อถ โข ภควา ๑๒ ตตฺถ อภิโรจติ ยทิตํ ปญฺญาชาติ
 อคฺโค อสุสามนฺตปญฺโล อสุสามนฺตปญฺลตาย ลํวตฺตุนฺตีติ อัย
 อสุสามนฺตปญฺญา ฯ

- #๑ สี่. สมมฺปญฺญา ย ๑ ม. สาริปุตฺตสมา ปญฺญา ย ๒ ม. ย. ปญฺญํ ๑
- #๓ ม. ย. วาล ... ๑ ๔ ม. โว ๑ ๕ ม. ย. ปญฺเณ ๑ ๖ ม. ย. ปญฺหํ ๑
- #๗ ย. ๖ ๑ ๘ ม. ย. จสทฺโท นตฺถิ ๑ ๙ ม. ย. นินฺทิติกฺขุการณา ๑ ๑๐ สี่.
- #ทกฺขิตตกา วโต ๑ ๑๑ ย. จสทฺโท นตฺถิ ๑ ๑๒ ย. ภควาว ๑

[๖๗๐] ฐริปลยตย ส้วตตุนตตี กตมา ฐริปลยณ ๑
รคั อภิกุยตตี ฐริปลยณ อภิกวิตาติ ฐริปลยณ โทสั
อภิกุยตตี ฐริปลยณ อภิกวิตาติ ฐริปลยณ โมหั อภิกุยตตี
ฐริปลยณ อภิกวิตาติ ฐริปลยณ โกรั ๑เป๑ อุปนาคั
มกุขั ปฟาสั อิสสั มจุนริยั มายั สาเจยั ธมมั
สارมมั มานั อติมานั มทั ปมาทั สพเพ กิเลส
สพเพ ทุจจริเต สพเพ อภิสงขาระ ๑เป๑ สพเพ ภวคามิกมเม
อภิกุยตตี ฐริปลยณ อภิกวิตาติ ฐริปลยณ ราโค อริ ตั
อริ มททนิปลยณติ ๑ ฐริปลยณ โทโส อริ ตั อริ มททนิปลยณติ
ฐริปลยณ โมหั อริ ตั อริ มททนิปลยณติ
ฐริปลยณ โกรั ๑เป๑ อุปนาโห มกุโข ปฟาโส อิสสา
มจุนริยั มายา สาเจยั ธมมโก สारมมโก มาโน
อติมาโน มโท ปมาโท สพเพ กิเลส สพเพ ทุจจริตา
สพเพ อภิสงขารา ๑เป๑ สพเพ ภวคามิกมมา อริ ตั อริ
มททนิปลยณติ ฐริปลยณ ฐริ วุจติ ปจวี ตาย ปจวีสมาย
วิตถตตาย วิปลาย ปลยณาย สมนุณาคโตติ ฐริปลยณ อปี จ
ปลยณาย เมตตั อธิวณั ฐริ เมธาปริณายิกาติ ฐริปลยณ
ฐริปลยตย ส้วตตุนตตี อัย ฐริปลยณ ๑

[๖๗๑] ปลยณพาทูลลย ส้วตตุนตตี กตมัม ปลยณพาทูลลั ๑
#๑ ส. สพพตถ มททนิปลยณติ ๑

อิเชกจโจ ปรณาครุโก โหติ ปรณาจริโต ปรณาสโย ปรณาธิมุตโต
 ปรณาธโซ ปรณาเกตุ ปรณาธิปไตยโย วจยพหุโล
 ปรวิจยพหุโล โอกุขายนพหุโล สมเปกขายนพหุโล สมเปกขายนธมโม ๑
 วิภูตวิหริตจจริโต ๒ ตคครุโก ตพพหุโล ตนุณินโน ตโปโณ
 ตปพภาโร ๓ ตทธิมุตโต ตทาธิปไตยโย ยถา คณครุโก วุจติ
 คณพาหุลิโกติ จีวรครุโก วุจติ จีวรพาหุลิโกติ ปตตครุโก
 วุจติ ปตตพาหุลิโกติ เสนาสนครุโก วุจติ เสนาสนพาหุลิโกติ
 เอวมโว อิเชกจโจ ปรณาครุโก โหติ ปรณาจริโต
 ปรณาสโย ปรณาธิมุตโต ปรณาธโซ ปรณาเกตุ ปรณาธิปไตยโย
 วจยพหุโล ปรวิจยพหุโล โอกุขายนพหุโล สมเปกขายนพหุโล
 สมเปกขายนธมโม วิภูตวิหริตจจริโต ตคครุโก ตพพหุโล
 ตนุณินโน ตโปโณ ตปพภาโร ตทธิมุตโต ตทาธิปไตยโย
 ปรณาพาหุลลย สัตตตตติ อิทํ ปรณาพาหุลลํ ฯ

[๖๗๒] สิมปรณตย สัตตตตติ กตมา สิมปรณา ฯ สิม
 สิม สีลานิ ปรปุเรตติ สิมปรณา สิม สิม อินุทริยสัวร
 ปรปุเรตติ สิมปรณา สิม สิม โภชเน มตตตตตติ ปรปุเรตติ
 สิมปรณา สิม สิม ชาคริยานุโยคํ ปรปุเรตติ สิมปรณา สิม
 สิม สีลกขนุํ ปรปุเรตติ สิมปรณา สิม สิม สมาริกขนุํ
 ปรปุเรตติ สิมปรณา สิม สิม ปรณาทุกขนุํ ปรปุเรตติ
 #๑ ม. สโมกขายนพหุโล สมเปกขายนพหุโล ฯ เอวมุปรปิ ฯ ๒ ม. วิภูตวิหริ
 #ตจจริโต ฯ เอวมุปรปิ ฯ ๓ ส. ม. ตโปโณ ตปพภาโร ฯ เอวมุปรปิ ฯ

สีหปถุณา สีหํ สีหํ วิมุตติกขนุํ ปริปุเรตีติ สีหปถุณา สีหํ
สีหํ วิมุตติถาณทสสนกขนุํ ปริปุเรตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ
จानาญจानานิ ปฏิวิชฌตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ วิหารสมาปตติโย
ปริปุเรตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ อริยสจฺจานิ ปฏิวิชฌตีติ
สีหปถุณา สีหํ สีหํ สติปญฺจानเน ภาเวตีติ สีหปถุณา สีหํ
สีหํ สมมุปรุชานเน ภาเวตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ อิทุธิปาเท
ภาเวตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ อินุทริยานิ ภาเวตีติ สีหปถุณา
สีหํ สีหํ พลานิ ภาเวตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ โพชฌงฺเก
ภาเวตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ อริยมคฺคํ ภาเวตีติ สีหปถุณา
สีหํ สีหํ สามถุณพฺพลาณิ สจฺจนิกรตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ
อภิถุณาโย ปฏิวิชฌตีติ สีหปถุณา สีหํ สีหํ ปรมญฺจํ นิพฺพานํ
สจฺจนิกรตีติ สีหปถุณา สีหปถุณตาย สํวตฺตุนตีติ อัย
สีหปถุณา ฯ

[๖๗๗] ลหุปถุณตาย สํวตฺตุนตีติ กตมา ลหุปถุณา ฯ
ลหุํ ลหุํ สีลานิ ปริปุเรตีติ ลหุปถุณา ลหุํ ลหุํ อินุทริยสํวริ
ปริปุเรตีติ ลหุปถุณา ลหุํ ลหุํ โภชเน มตฺตถุณุตํ ปริปุเรตีติ
ลหุปถุณา ลหุํ ลหุํ ชาคริยานุโยคํ ปริปุเรตีติ ลหุปถุณา ลหุํ
ลหุํ สีลกขนุํ ฯเปฯ สมาริกขนุํ ปถุณากขนุํ วิมุตติกขนุํ
วิมุตติถาณทสสนกขนุํ ปริปุเรตีติ ลหุปถุณา ลหุํ ลหุํ
จานาญจานานิ ปฏิวิชฌตีติ ลหุปถุณา ลหุํ ลหุํ วิหารสมาปตติโย

ปริปุเรตติ ลหุปลยณา ลหุ ลหุ อริยสจฺจานิ ปฏิวิฆตฺตติ
ลหุปลยณา ลหุ ลหุ สติปฏฺจฺจเน ภาเวตฺติ ลหุปลยณา ลหุ
ลหุ สมมปฺปชานเน ภาเวตฺติ ลหุปลยณา ลหุ ลหุ อิทฺธิปาเท
ภาเวตฺติ ลหุปลยณา ลหุ ลหุ อินฺทฺริยานิ ภาเวตฺติ ลหุปลยณา
ลหุ ลหุ พลานิ ภาเวตฺติ ลหุปลยณา ลหุ ลหุ โพชฅงฺเก
ภาเวตฺติ ลหุปลยณา ลหุ ลหุ อริยมคฺคํ ภาเวตฺติ ลหุปลยณา
ลหุ ลหุ สามณฺณผลานิ สจฺฉิกโรตฺติติ ลหุปลยณา ลหุ ลหุ
อภิณฺวาโย ปฏิวิฆตฺตติ ลหุปลยณา ลหุ ลหุ ปรมภูจฺจํ นิพฺพานํ
สจฺฉิกโรตฺติติ ลหุปลยณา ลหุปลยณตฺตาย สํวตฺตฺตฺตติติ อຍ
ลหุปลยณา ฯ

[๖๗๔] หาสปลยณตฺตาย สํวตฺตฺตฺตติติ กตฺมา หาสปลยณา ฯ
อิเชกฺโข หาสพฺหุโล เวทพฺหุโล ตฺถุจฺพิพฺหุโล ปามุชฺชพฺหุโล สีลานิ
ปริปุเรตฺติติ หาสปลยณา หาสพฺหุโล เวทพฺหุโล ตฺถุจฺพิพฺหุโล
ปามุชฺชพฺหุโล อินฺทฺริยสํวาริ ปริปุเรตฺติติ หาสปลยณา หาสพฺหุโล
เวทพฺหุโล ตฺถุจฺพิพฺหุโล ปามุชฺชพฺหุโล โภชเน มตฺตณฺณตฺตํ ปริปุเรตฺติติ
หาสปลยณา หาสพฺหุโล เวทพฺหุโล ตฺถุจฺพิพฺหุโล ปามุชฺชพฺหุโล
ชาคริยานุโยคํ ปริปุเรตฺติติ หาสปลยณา หาสพฺหุโล เวทพฺหุโล
ตฺถุจฺพิพฺหุโล ปามุชฺชพฺหุโล สิลกฺขนฺธิ ฯ ๗๗๗ สมာธิกฺขนฺธิ
ปลยณา กฺขนฺธิ วิมุตฺตีกฺขนฺธิ วิมุตฺตติลาณทสฺสนกฺขนฺธิ ปริปุเรตฺติติ
หาสปลยณา จานาญจานานิ ปฏิวิฆตฺตติ วิหารสมာปตฺติโย

ปริปุเรตฺติ อริยสจฺจานิ ปฏิวิชฺฌตฺติ สติปญฺจานเภาเวตฺติ
สมมปฺปชานเภาเวตฺติ อิทฺธิปาเทภาเวตฺติ อินฺทฺริยานิ
ภาเวตฺติ พลานิภาเวตฺติ โพชฌงฺเกภาเวตฺติ อริยมคฺคํ
ภาเวตฺติ สามณฺณผลานิ สจฺจิกโรตฺติ หาสปฺลฺลาหาสพฺหุโล
เวทพฺหุโล ตฺถุจฺพิพฺหุโล ปามุชฺชพฺหุโล อภินฺดาโย ปฏิวิชฺฌตฺติ
หาสปฺลฺลาหาสพฺหุโล เวทพฺหุโล ตฺถุจฺพิพฺหุโล ปามุชฺชพฺหุโล
ปรมญฺจํ นิพฺพานํ สจฺจิกโรตฺติ หาสปฺลฺลาหาสปฺลฺลตาย
ถั่วตฺตณฺตฺติ อัย หาสปฺลฺลา ฯ

[๖๗๕] ขวนปฺลฺลตาย ถั่วตฺตณฺตฺติ กตฺมา ขวนปฺลฺลา ฯ
ยงฺกิลฺลจฺจิ รุปี อตฺตทานาคตฺตปจฺจูปฺปนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา
โอพาริกิ วา สฺขุมํ วา หีนํ วา ปณฺธิตํ วา ยนฺทฺทฺเร สนฺติเก วา
สพฺพิ รุปี อนิจฺจโต จิปปิ ขวตฺติ ขวนปฺลฺลา ทฺถุขโต จิปปิ
ขวตฺติ ขวนปฺลฺลา อนตฺตโต จิปปิ ขวตฺติ ขวนปฺลฺลา ยา
กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สลฺลาเย เกจิสงฺขารา
ยงฺกิลฺลจฺจิ วิญฺญาณํ อตฺตทานาคตฺตปจฺจูปฺปนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา
วา โอพาริกิ วา สฺขุมํ วา หีนํ วา ปณฺธิตํ วา ยนฺทฺทฺเร สนฺติเก
วา สพฺพิ วิญฺญาณํ อนิจฺจโต จิปปิ ขวตฺติ ขวนปฺลฺลา
ทฺถุขโต จิปปิ ขวตฺติ ขวนปฺลฺลา อนตฺตโต จิปปิ ขวตฺติ
ขวนปฺลฺลา จกฺขุ ฯเปฯ ขรามรณํ อตฺตทานาคตฺตปจฺจูปฺปนํ
อนิจฺจโต จิปปิ ขวตฺติ ขวนปฺลฺลา ทฺถุขโต จิปปิ ขวตฺติ

ชวณปณฺญา อนตฺตโต จิปรูปํ ชวตีติ ชวณปณฺญา รูปํ อตีตนาทคปจฺจุปรุปนฺนํ
อนิจฺจํ ขยฺญฺเจณ ทุกฺขํ ภยฺญฺเจณ อนตฺตา
อสารกฺกฺเขนาติ ตฺลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา
รูปนโรเช นิพฺพานํ จิปรูปํ ชวตีติ ชวณปณฺญา เวทนา สลฺยา
สงฺขารา วิญฺญาณํ จกฺขุ ๔เปฯ ชรามรณํ อตีตนาทคปจฺจุปรุปนฺนํ
อนิจฺจํ ขยฺญฺเจณ ทุกฺขํ ภยฺญฺเจณ อนตฺตา อสารกฺกฺเขนาติ
ตฺลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา ชรามรณํ
รูปนโรเช ๑ นิพฺพานํ จิปรูปํ ชวตีติ ชวณปณฺญา รูปํ อตีตนาทคปจฺจุปรุปนฺนํ
อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏฺิจฺจสมุปรุปนฺนํ ขยฺมมํ วยมมํ
วิราคมมํ นโรชฺชมฺมนฺติ ตฺลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ
กตฺวา รูปนโรเช นิพฺพานํ จิปรูปํ ชวตีติ ชวณปณฺญา เวทนา
สลฺยา สงฺขารา วิญฺญาณํ จกฺขุ ๔เปฯ ชรามรณํ
อตีตนาทคปจฺจุปรุปนฺนํ อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏฺิจฺจสมุปรุปนฺนํ ขยฺมมํ
วยมมํ วิราคมมํ นโรชฺชมฺมนฺติ ตฺลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา
วิภูตํ กตฺวา ชรามรณนโรเช นิพฺพานํ จิปรูปํ ชวตีติ ชวณปณฺญา
ชวณปณฺญตฺยา สํวตฺตฺนฺตฺติติ อโย ชวณปณฺญา ฯ

[๖๗๖] ติกฺขปณฺญตฺยา สํวตฺตฺนฺตฺติติ กตฺมา ติกฺขปณฺญา ฯ
จิปรูปํ กิลเส ภูทตฺติติ ติกฺขปณฺญา อุปรุปนฺนํ กามวิตกฺกํ
นาธฺวาเสติ ปชฺหติ วิโนเทติ พฺยฺนฺตฺติโรติ อนภาวํคเมตฺติติ
ติกฺขปณฺญา อุปรุปนฺนํ พฺยาปาทวิตกฺกํ นาธฺวาเสติ ปชฺหติ วิโนเทติ
#๑ ม. ยู. ชรามรณนโรเช ฯ

พยุคนุติกรโติ อนภาวงคเมตติ ติกขปญญา อุปปนุณ วิหีสาวิตกุก
นาธิวาเสติ ฯเปฯ อุปปนุณุปปนุเน ปาเปเก อกุสเส ฐมเม นาธิวาเสติ
ปชหติ วินเทติ พยุคนุติกรโติ อนภาวงคเมตติ ติกขปญญา อุปปนุณ
ราคํ นาธิวาเสติ ปชหติ วินเทติ พยุคนุติกรโติ อนภาวงคเมตติ
ติกขปญญา อุปปนุณ โทสํ ฯเปฯ อุปปนุณ โมหํ อุปปนุณ
โกธํ อุปนาคํ มกขํ ปพาสํ อิสสํ มจฺจริยํ มายํ
สาเสยฺยํ ฌมฺภํ สารมฺภํ มานํ อติมานํ มทํ ปมาทํ
สพฺเพ กิเลสํ สพฺเพ ทุจฺจริเต สพฺเพ อภิสงฺขารे ฯเปฯ สพฺเพ
ภวคามิกมฺเม นาธิวาเสติ ปชหติ วินเทติ พยุคนุติกรโติ อนภาวงคเมตติ
ติกขปญญา เอกมฺหิ อาสเน จตฺตาริ จ อริยมคฺคา
จตฺตาริ จ สามณฺณผลานิ จตฺตสฺสึ จ ปฏิสมภิทาโย น อภิญญาโย
อริคตา โหนติ สจฺจิกตา ผสฺสิตา ปญญาชาติ ติกขปญญา
ติกขปญฺญตาย สํวตฺตฺนตฺติติ อํยํ ติกขปญญา ฯ

[๖๗๗] นิพฺเพธิกปญฺญตาย สํวตฺตฺนตฺติติ กตฺมา นิพฺเพธิกปญญา ฯ
อิเรกฺจฺโจ สพฺพสงฺขารेषฺสุ อุพฺเพชฺพหุโล โหติ
อุตฺตาสพฺพหุโล อุกฺกณฺจฺจานพฺพหุโล โหติ อรติพฺพหุโล อนภิริติพฺพหุโล
พหิมฺโข น รมติ สพฺพสงฺขารेषฺสุ อนิพฺพิทฺธปฺพหุํ อปฺปทาลิตปฺพหุํ
โลภกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺชติ ปทาลตฺติติ นิพฺเพธิกปญญา อนิพฺพิทฺธปฺพหุํ
อปฺปทาลิตปฺพหุํ โทสกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺชติ ปทาลตฺติติ นิพฺเพธิกปญญา
อนิพฺพิทฺธปฺพหุํ อปฺปทาลิตปฺพหุํ โมหกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺชติ ปทาลตฺติติ

นิพฺเพชฺชปฺลฺลา อนิพฺพิทฺชปฺพํ อปฺปทาลิตปฺพํ โภธํ ฯ
อุปฺนาหํ มกฺขํ ปพาสิ อิสฺสํ มจฺจริยํ มายํ สาจฺยํ
ถมฺภํ สารมฺภํ มานํ อติมานํ มํ ปมาทํ สพฺเพ
กิลฺเสสฺสํ สพฺเพ ทฺวจฺจริเต สพฺเพ อภิสงฺขารา ฯ สพฺเพ
ภวคามิกมฺเม นิพฺพิชฺชติ ปทาเลตฺติ นิพฺเพชฺชปฺลฺลา นิพฺเพชฺชปฺลฺลาตาย
ลํวตฺตุนฺตฺติ อํ นิพฺเพชฺชปฺลฺลา อีมา โสฬส
ปฺลฺลาโย ฯ

[๖๗๘] อีมาหิ โสฬสหิ ปฺลฺลาหิ สมฺนฺนาทโต ปุคฺคโล
ปฏฺิสมภิตปฺปตฺโต ฯ เทว ปุคฺคลา ปฏฺิสมภิตปฺปตฺตา เอโก
ปุพฺพโยคสมฺปนฺโน เอโก น ปุพฺพโยคสมฺปนฺโน โย ปุพฺพโยคสมฺปนฺโน
โส เตน อติเรโก โหติ อธิโก โหติ วิเสโส โหติ
ตสฺส ฉานํ ปภิชฺชติ ๑ เทว ปุคฺคลา ปฏฺิสมภิตปฺปตฺตา เทวปี
ปุพฺพโยคสมฺปนฺนา เอโก พหุสฺสุโต เอโก น พหุสฺสุโต โย
พหุสฺสุโต โส เตน อติเรโก โหติ อธิโก โหติ วิเสโส
โหติ ตสฺส ฉานํ ปภิชฺชติ เทว ปุคฺคลา ปฏฺิสมภิตปฺปตฺตา
เทวปี ปุพฺพโยคสมฺปนฺนา เทวปี พหุสฺสุตา เอโก เทสฺนาพฺหุโล
เอโก น เทสฺนาพฺหุโล โย เทสฺนาพฺหุโล โส เตน อติเรโก
โหติ อธิโก โหติ วิเสโส โหติ ตสฺส ฉานํ ปภิชฺชติ
เทว ปุคฺคลา ปฏฺิสมภิตปฺปตฺตา เทวปี ปุพฺพโยคสมฺปนฺนา เทวปี
พหุสฺสุตา เทวปี เทสฺนาพฺหุลา เอโก กรุปนฺนิสฺสิตโต เอโก น
#๑ ม. ย. อิตฺสทฺโท นตฺถิ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

ครุปนีสสิโต โย ครุปนีสสิโต โส เตน อติเรโก โหติ อธิโก
โหติ วิเสโส โหติ ตสฺส ฉาณํ ปภิชชตีติ เทว ปุคฺคลา
ปฐิสุมภิตปฺปตฺตา เทวปี ปุพฺพโยคสมฺปนฺนา เทวปี พหุสฺสุตา
เทวปี เทสนาพหุลา เทวปี ครุปนีสสิตา เอโก วิหารพหุโล
เอโก น วิหารพหุโล โย วิหารพหุโล โส เตน อติเรโก
โหติ อธิโก โหติ วิเสโส โหติ ตสฺส ฉาณํ ปภิชชตีติ
เทว ปุคฺคลา ปฐิสุมภิตปฺปตฺตา เทวปี ปุพฺพโยคสมฺปนฺนา เทวปี
พหุสฺสุตา เทวปี เทสนาพหุลา เทวปี ครุปนีสสิตา เทวปี
วิหารพหุลา เอโก ปจฺจเวกฺขณาพหุโล เอโก น ปจฺจเวกฺขณาพหุโล
โย ปจฺจเวกฺขณาพหุโล โส เตน อติเรโก โหติ
อธิโก โหติ วิเสโส โหติ ตสฺส ฉาณํ ปภิชชตีติ เทว ปุคฺคลา
ปฐิสุมภิตปฺปตฺตา เทวปี ปุพฺพโยคสมฺปนฺนา เทวปี พหุสฺสุตา
เทวปี เทสนาพหุลา เทวปี ครุปนีสสิตา เทวปี วิหารพหุลา เทวปี
ปจฺจเวกฺขณาพหุลา เอโก เสกฺขปฐิสุมภิตปฺปตฺโต เอโก
อเสกฺขปฐิสุมภิตปฺปตฺโต โย อเสกฺขปฐิสุมภิตปฺปตฺโต โส เตน
อติเรโก โหติ อธิโก โหติ วิเสโส โหติ ตสฺส ฉาณํ
ปภิชชตีติ เทว ปุคฺคลา ปฐิสุมภิตปฺปตฺตา เทวปี ปุพฺพโยคสมฺปนฺนา
เทวปี พหุสฺสุตา เทวปี เทสนาพหุลา เทวปี
ครุปนีสสิตา เทวปี วิหารพหุลา เทวปี ปจฺจเวกฺขณาพหุลา เทวปี
อเสกฺขปฐิสุมภิตปฺปตฺตา เอโก สาวกปารมิตปฺปตฺโต เอโก

น สวากปารมิปปตฺโต โย สวากปารมิปปตฺโต โส เตน อติเรโก
 โหติ อธิโก โหติ วิเสโส โหติ ตสฺส ฉานํ ปภิชชตีติ
 เทว ปุคฺคฺลา ปฏิสมภิตฺตฺตา เทวปี ปุพฺพโยคสมฺปนฺนา เทวปี
 พหุสฺสุตา เทวปี เทสนาพหฺลา เทวปี ครุณิสฺสุตา เทวปี วิหารพหฺลา
 เทวปี ปจฺเจกฺเขณพหฺลา เทวปี อเสกฺขปฏิสมภิตฺตฺตา เอโก
 สวากปารมิปปตฺโต เอโก ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ โย ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ
 โส เตน อติเรโก โหติ อธิโก โหติ วิเสโส โหติ ตสฺส
 ฉานํ ปภิชชตีติ ปจฺเจกพุทฺธจฺจ สเทวคจฺจ โลกํ อุปาทาย
 ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อคฺโค ปฏิสมภิตฺตฺโต ปญฺญาปภทฺทกฺุสโล
 ปภินฺนฉานํ อธิคตปฏิสมภิตฺโต จตฺตเวสารชฺชปฺตฺโต
 ทสพลชาริ ปุริสาสโก ปุริสสีโห ๆเป ๆ ยปี เต ขตฺตยปณฺฑิตา
 พุราหฺมณปณฺฑิตา คหปติปณฺฑิตา สมณปณฺฑิตา นิปฺญา
 กตปรปฺปวาทา พาลเวริฐปา เต ๑ ภินฺนตฺตา ปญฺญา ๒ จรฺนตี
 ปญฺญาตเตน ทิฏฺฐจิกตานิ เต ปญฺหจฺจ อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ
 อฺุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺจนฺตี กุพฺพานิ จ ปฏฺิจฺจนฺนานิ จ กถิตา
 วิชฺชชฺชิตา จ ๓ เต ปญฺหา ภควตา โหนฺตี นิทฺททิฏฺฐิจารณา
 อฺุปกฺขิตฺตกา จ ๔ เต ภควโต สมฺปชฺชนฺตี อถ โข ภควา ตตฺถ
 อภิโรจตี ยทิตํ ปญฺญาชาติ อคฺโค ปฏิสมภิตฺตฺโตติ ฯ

มหาปญฺญาภคฺคา

#๑ ม. โว ๆ ๒ ม. มณฺเณ ๆ ย. ปญฺเณ ๆ ๓ ย. ว ๆ ๔ ย. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

ปณณาวคเค อธิธิกถา

[๖๗๕] กา อธิธิ กติ อธิธิโย อธิธิยา กติ ญมิโย กติ
ปาทา กติ ปทานิ กติ มุลานิ ฯ กา อธิธิติ อธิธิณญฺเจน
อธิธิ ฯ กติ อธิธิโยติ ทส อธิธิโย ฯ อธิธิยา จตฺสโส ญมิโย
จตฺตารุ ปาทา อญฺจ ปทานิ โสฬส มุลานิ ฯ

[๖๗๖] กตมา ทส อธิธิโย ฯ อธิธิจฺจนา อธิธิ วิภุพฺพนา
อธิธิ มโนมยา อธิธิ ฌาณวิปฺพารา อธิธิ สมาริวิปฺพารา อธิธิ
อริยา อธิธิ กมฺมวิปากษา อธิธิ ปุณฺณวโต อธิธิ วิชฺชามยา
อธิธิ ตตฺถ ตตฺถ สมฺมปฺปโยคปฺปจฺจยา ๑ อธิธิณญฺเจน อธิธิ ฯ

[๖๗๗] อธิธิยา กตมา จตฺสโส ญมิโย ฯ วิเวกชาญฺมิ
ปฺจฺจชฺชานํ ปิตฺตฺสขญฺมิ ทฺตฺตฺยชฺชานํ อฺเปกฺขาสฺขญฺมิ ตฺตฺตฺยชฺชานํ
อฺทฺกขมฺสฺขญฺมิ จตฺตฺถชฺชานํ อธิธิยา อิมมา จตฺสโส ญมิโย
อธิธิลาภาย อธิธิปฺปฺพิลาภาย อธิธิวิภุพฺพนาย อธิธิวิสฺวิตฺตาย
อธิธิวสีภาวาย อธิธิเวสฺสารชฺชาย สํวตฺตฺนฺตฺตฺติ ฯ

[๖๗๘] อธิธิยา กตเม จตฺตารุ ปาทา ฯ อธิธิ ภิกฺขุ
ฉนฺทสมาริปฺชานสงฺขารสมฺนฺนาคตฺ อธิธิปาทํ ภาเวติ วิริยสมาริปฺชาน-
สงฺขารสมฺนฺนาคตฺ อธิธิปาทํ ภาเวติ จิตฺตสมาริปฺชานสงฺขารสมฺนฺนาคตฺ
อธิธิปาทํ ภาเวติ วิมฺบฺสสมาริปฺชานสงฺขารสมฺนฺนาคตฺ
อธิธิปาทํ ภาเวติ อธิธิยา อิมเม จตฺตารุ ปาทา อธิธิลาภาย
#๑ ม. ย. สมฺมา ปโยคปฺปจฺจยา ฯ เหวมฺปฺริปี ฯ

อิทธิปฏิลาภาย อิทธิวิกุพพนาย ๑ อิทธิวิสวิตาย อิทธิวสีภาวาย
อิทธิเวसारชชาย สัวตตุนตตีติ ฯ

[๖๘๓] อิทธิยา กตมานิ อฏฺฐ ปทานิ ฯ ฌนฺทญฺเจ ภิกฺขุ
นิสฺสาย ลภติ สมาริ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ ฌนฺโท น
สมาริ สมาริ น ฌนฺโท อญฺโล ฌนฺโท อญฺโล สมาริ
วิริยญฺเจ ภิกฺขุ นิสฺสาย ลภติ สมาริ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ
วิริยํ น สมาริ สมาริ น วิริยํ อญฺลํ วิริยํ อญฺโล สมาริ
จิตฺตญฺเจ ภิกฺขุ นิสฺสาย ลภติ สมาริ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ
จิตฺตํ น สมาริ สมาริ น จิตฺตํ อญฺลํ จิตฺตํ อญฺโล สมาริ
วิมฺสญฺเจ ภิกฺขุ นิสฺสาย ลภติ สมาริ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ
วิมฺสา น สมาริ สมาริ น วิมฺสา อญฺลา วิมฺสา อญฺโล
สมาริ อิทธิยา อิมานิ อฏฺฐ ปทานิ อิทธิลาภาย อิทธิปฏิลาภาย
อิทธิวิกุพพนาย อิทธิวิสวิตาย อิทธิวสีภาวาย อิทธิเวसारชชาย
สัวตตุนตตีติ ฯ

[๖๘๔] อิทธิยา กตมานิ โสฬส มุลานิ ฯ อโนนตํ ๒ จิตฺตํ
โกสชฺเช น อิญฺขตตีติ อานนฺชํ อนฺนุนตํ จิตฺตํ อุทฺทจฺเจ น
อิญฺขตตีติ อานนฺชํ อนนินตํ จิตฺตํ ราเค น อิญฺขตตีติ อานนฺชํ
อนปนตํ จิตฺตํ พยาปาเท น อิญฺขตตีติ อานนฺชํ อนิสฺสิตํ จิตฺตํ
ทิกฺขุจฺยา น อิญฺขตตีติ อานนฺชํ อปฺปฏิพฺพทฺธิ จิตฺตํ ฌนฺทราเค
น อิญฺขตตีติ อานนฺชํ วิปฺปมฺตตํ จิตฺตํ กามราเค น อิญฺขตตีติ
#๑ ม. อิทธิวิกุพพนตายน ฯ เวมฺปริปี ฯ ๒ ย. อโนนตํ ฯ

อาเนญชฺ วิสณฺณุตฺตํ จิตฺตํ กิเลสํ น อិณฺชตีติ อาเนญชฺ
วิปริยาทิกตํ จิตฺตํ กิเลสปริยาเท น อิณฺชตีติ อาเนญชฺ เอกกุกตํ ๑
จิตฺตํ นานตฺตกิเลสํ ๒ น อิณฺชตีติ อาเนญชฺ สทฺธาย ปริคฺคหิตํ
จิตฺตํ อสฺสทฺธิเย น อิณฺชตีติ อาเนญชฺ วิริเยน ปริคฺคหิตํ
จิตฺตํ โกสฺสชฺเช น อิณฺชตีติ อาเนญชฺ สติยา ปริคฺคหิตํ จิตฺตํ
ปมาเท น อิณฺชตีติ อาเนญชฺ สมာธิना ปริคฺคหิตํ จิตฺตํ
อุทฺทจฺเจ น อิณฺชตีติ อาเนญชฺ ปญฺญาเย ปริคฺคหิตํ จิตฺตํ
อวิชฺชาย น อิณฺชตีติ อาเนญชฺ โอบาสกตํ จิตฺตํ อวิชฺชนฺชกาเร
น อิณฺชตีติ อาเนญชฺ อิทฺธิยา อิมานิ โสฬส มุลานิ
อิทฺธิลาภาย อิทฺธิปฏิลาภาย อิทฺธิวิกุพฺพนาย อิทฺธิวิสฺสวิตาย
อิทฺธิวสีภาวาย อิทฺธิเวสสารชฺชาย สํวตฺตุนฺตีติ ฯ

[๖๘๕] กตมา อธิฏฺฐานา อิทฺธิ ฯ อิธ ภิกฺขุ อนเณกวิหิตํ
อิทฺธิวิธํ ปจฺจนฺนุโกติ เอโกปี หุตฺวา พหุชา โหติ พหุชาปี
หุตฺวา เอโก โหติ อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกฺกชฺชํ ติโรปาการํ
ติโรปพฺพตํ อสฺสชฺชมาโน คจฺจติ เสยฺยถาปี อากาเส ปจฺวิยาปี
อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ เสยฺยถาปี อุทฺเท อุทฺเทปี อภิชฺชมาเน
คจฺจติ เสยฺยถาปี ปจฺวิยํ อากาเสปี ปลฺลลงฺเกน กมฺติ ๓
เสยฺยถาปี ปกฺกชฺ สกฺกโณ อิมेषิ จนฺทิมสฺสุริเย เอวฺมฺหิทฺธิเก
เอวฺมหานฺณาเว ปาณินา ปรามสฺสติ ปริมชฺชติ ยาว พุรฺหุมนฺโลกาปี
กาเยน วสํ วตฺเตติ ฯ

#๑ ม. เอกคฺคตคฺคํ ฯ ๒ ม. นานตฺตกิเลสํ ฯ ๓ ย. จงฺกมฺติ ฯ เอวฺมฺปรีปี ฯ

อิธาติ อิมิสฺสา ทิฏฺฐิยา อิมิสฺสา ขนฺติยา อิมิสฺสา รุจฺยา
อิมิสฺมี อาทาเย อิมิสฺมี ฌมฺเม อิมิสฺมี วินเย อิมิสฺมี ปาวจเน
อิมิสฺมี พุรหฺมจฺริเย อิมิสฺมี สตฺถุสฺสาสเน เตเน วุจฺจติ อิธาติ ฯ๘

ภิกฺขุติ ปุณฺณชนกถฺยาณโก วา โหติ ภิกฺขุ เสกฺโข วา
อรหา วา อกุปฺปชฺมโม ฯ

อเนกวิหิตํ อิทธิวิธํ ปจฺจนุโกตฺติติ นานปฺปการกํ อิทธิวิธํ
ปจฺจนุโกติ ฯ

เอโกปี หุตฺวา พุทฺธา โหตฺติติ ปกตฺติยา เอโก พหุํ อวชฺชติ
สตํ วา สหสฺสํ วา สตฺสหสฺสํ วา อวชฺชติ อวชฺชิตฺวา
ฌาเณน อธิฏฺฐาติ พหุโก ๑ โหมีติ พหุโก โหติ ยถาสฺมา
จฺลลปฺนถโก เอโกปี หุตฺวา พุทฺธา โหติ เอวเมว โส อิทธิมา
เจโตวสีปฺปตฺโต เอโก หุตฺวา พุทฺธา โหติ ฯ

พหุชาปี หุตฺวา เอโก โหตฺติติ ปกตฺติยา พหุโก เอกํ อวชฺชติ
อวชฺชิตฺวา ฌาเณน อธิฏฺฐาติ เอโก โหมีติ เอโก โหติ
ยถาสฺมา จฺลลปฺนถโก พหุชาปี หุตฺวา เอโก โหติ เอวเมว
โส อิทธิมา เจโตวสีปฺปตฺโต พหุชาปี หุตฺวา เอโก โหติ ฯ

อาวิภาวนฺติ เกนจิ อนาวญฺํ โหติ อปฺปฏฺิจฺจนฺนํ วิวญฺํ ฯ [๒]

ติโรภาวนฺติ เกนจิ อาวญฺํ โหติ ปฏฺิจฺจนฺนํ ปิหิตํ
ปฏฺิจฺจชฺชิตํ ฯ

ติโรกฺขทฺทํ ติโรปากรํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺจติ
#๑ ม. ย. พหุโล ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒ ม. ย. ปากญฺํ ฯ

เสยฺยถาปี อากาเสติ ปกตียา อากาสกสิณสมาปตฺติยา ลากิ
โหติ ติโรกฺขุฑฺฑํ ติโรปการํ ติโรปพุดํ อวชฺชติ อวชฺชิตฺวา
ฉาณน อธิฏฺฐาติ อากาโส โหตุติ อากาโส โหติ โส ๑
ติโรกฺขุฑฺฑํ ติโรปการํ ติโรปพุดํ อสชฺชมาโน ๒ คจฺจนติ ยถา
มนุสฺสา ปกตียา อนิฏฺฐิมนฺโต เกนจิ อนาวญฺเฐ อปริกฺขิตฺเต
อสชฺชมานา คจฺจนติ เอวเมว โส อิฏฺฐิมา เจโตวสีปฺตฺโต
ติโรกฺขุฑฺฑํ ติโรปการํ ติโรปพุดํ อสชฺชมาโน คจฺจนติ
เสยฺยถาปี อากาเส ฯ

ปจฺวิยาปี อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ เสยฺยถาปี อุกฺกเกติ
ปกตียา อาโปกสิณสมาปตฺติยา ลากิ โหติ ปจฺวี อวชฺชติ
อวชฺชิตฺวา ฉาณน อธิฏฺฐาติ อุกฺกํ โหตุติ อุกฺกํ โหติ
โส ปจฺวิยา อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ ยถา มนุสฺสา ปกตียา
อนิฏฺฐิมนฺโต อุกฺกเก อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ เอวเมว โส อิฏฺฐิมา
เจโตวสีปฺตฺโต ปจฺวิยา อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ เสยฺยถาปี
อุกฺกเก ฯ

อุกฺกเกปี อภิชฺชมานเ คจฺจนติ เสยฺยถาปี ปจฺวิยนฺติ ปกตียา
ปจฺวิกสิณสมาปตฺติยา ลากิ โหติ อุกฺกํ อวชฺชติ อวชฺชิตฺวา
ฉาณน อธิฏฺฐาติ ปจฺวี โหตุติ ปจฺวี โหติ โส อภิชฺชมานเ
อุกฺกเก คจฺจนติ ยถา มนุสฺสา ปกตียา อนิฏฺฐิมนฺโต อภิชฺชมานาย
ปจฺวิยา คจฺจนติ เอวเมว โส อิฏฺฐิมา เจโตวสีปฺตฺโต

#๑ ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒ ย. อวชฺชมาโน ฯ

อภิขมาเน อุทเท คจจติ เสยยถาปี ปจวียิ ฯ

อากาเสปี ปลุลงเคน กมติ เสยยถาปี ปกฺชี สกฺโณติ
ปกฺติยา ปจวีกสิณสมาปตฺติยา ลากิ โหติ อากาเส ๑ อวชฺชติ
อวชฺชิตฺวา ฌาณน อธิฏฺฐาติ ปจวี โหตุติ ปจวี โหติ โส
อากาเส อนตฺตลิกฺเข จงฺกมติปี ติฏฺฐติปี นิสิตฺติปี เสยฺยมฺปี กปฺเปติ
ยถา มนุสฺสา ปกฺติยา อนิทฺธิมนฺโต ปจวียา จงฺกมนฺติปี ติฏฺฐนฺติปี
นิสิตฺนฺติปี เสยฺยมฺปี กปฺเปนฺติ เอวเมว โส อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต
อากาเส อนตฺตลิกฺเข จงฺกมติปี ติฏฺฐติปี นิสิตฺติปี เสยฺยมฺปี
กปฺเปติ เสยฺยถาปี ปกฺชี สกฺโณติ ฯ

อิมปี จนฺทิมสฺสุริเย เอวฺมหิทฺธิเก เอวฺมทานุภาเว ปาณินา
ปฺรามสฺติ ปฺริมชฺชตฺติ อธิ โส อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต
นินฺนโก วา นินฺนโก วา จนฺทิมสฺสุริเย อวชฺชติ อวชฺชิตฺวา
ฌาณน อธิฏฺฐาติ หตฺถปาเส โหตุติ หตฺถปาเส โหติ โส
นินฺนโก วา นินฺนโก วา จนฺทิมสฺสุริเย ปาณินา อามสฺติ
ปฺรามสฺติ ปฺริมชฺชติ ยถา มนุสฺสา ปกฺติยา อนิทฺธิมนฺโต กิณฺจิทเว
รูปคตฺ หตฺถปาเส อามสฺนฺติ ปฺรามสฺนฺติ ปฺริมชฺชนฺติ เอวเมว
โส อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต นินฺนโก วา นินฺนโก วา จนฺทิมสฺสุริเย
ปาณินา อามสฺติ ปฺรามสฺติ ปฺริมชฺชติ ฯ

ยาว พฺรหฺมโลกาปี กาเยน วสํ วตฺเตตฺติ สเจ โส อิทฺธิมา
เจโตวสิปฺปตฺโต พฺรหฺมโลกํ กนฺตุกาโม โหติ ทูเรปี สนฺติเก
#๑ ม. ย. อากาสํ ฯ

อริฎฐาติ สนฺติเก โหตุติ สนฺติเกปิ โหติ สนฺติเกปิ ทูเร
อริฎฐาติ ทูเร โหตุติ ทูเร โหติ พหุํปี โถกํ อริฎฐาติ
โถกํ โหตุติ โถกํ โหติ โถกมฺปี พหุํ อริฎฐาติ พหุํ
โหตุติ พหุํ โหติ ทิพฺเพน จกฺขุณา ตสฺส พุรหฺมโน รูป
ปสฺสติ ทิพฺพาย โสตธาตฺยา ตสฺส พุรหฺมโน สทฺทํ สุณาติ
เจโตปริยฺวาณเณ ตสฺส พุรหฺมโน จิตฺตํ ปชานาติ สเจ โส
อิทฺฐิมา เจโตวสิปฺตโต ทิสฺสมานเณ กาเยน พุรหฺมโลกํ
คนฺตุกาโม โหติ กายวเสน จิตฺตํ ปริณามเมติ กายวเสน จิตฺตํ
อริฎฐาติ กายวเสน จิตฺตํ ปริณามตฺวา กายวเสน จิตฺตํ
อริฎฐหิตฺวา สุขสฺลฺลณฺจ ลหุสฺลฺลณฺจ โอกฺกมิตฺวา ทิสฺสมานเณ
กาเยน พุรหฺมโลกํ กจฺจติ สเจ โส อิทฺฐิมา เจโตวสิปฺตโต
อทิสฺสมานเณ กาเยน พุรหฺมโลกํ คนฺตุกาโม โหติ จิตฺตวเสน
กายํ ปริณามเมติ จิตฺตวเสน กายํ อริฎฐาติ จิตฺตวเสน กายํ
ปริณามตฺวา จิตฺตวเสน กายํ อริฎฐหิตฺวา สุขสฺลฺลณฺจ ลหุสฺลฺลณฺจ
โอกฺกมิตฺวา อทิสฺสมานเณ กาเยน พุรหฺมโลกํ กจฺจติ
โส ตสฺส พุรหฺมโน ปุโรโต รูปํ ๑ อภินิมฺมิณาติ มโนมยํ สพฺพกฺปจฺจจํ ๒
อหีนินฺทุริยํ สเจ โส อิทฺฐิมา จงฺกมติ นิมฺมิโตปิ
ตตฺถ จงฺกมติ สเจ โส อิทฺฐิมา ติฎฺฐติ นิมฺมิโตปิ ตตฺถ
ติฎฺฐติ สเจ โส อิทฺฐิมา นิสิตฺติ นิมฺมิโตปิ ตตฺถ นิสิตฺติ
สเจ โส อิทฺฐิมา เสยฺยํ กปฺเปติ นิมฺมิโตปิ ตตฺถ เสยฺยํ กปฺเปติ
#๑-๒ ม. รูปี... สพฺพกฺปจฺจจํ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

สเจ โส อิทฺธิมา ฐมายติ นิมฺมิโตปี ตตฺถ ฐมายติ สเจ
โส อิทฺธิมา ปชฺชตติ นิมฺมิโตปี ตตฺถ ปชฺชตติ สเจ โส
อิทฺธิมา ฌมฺมํ ภาสติ นิมฺมิโตปี ตตฺถ ฌมฺมํ ภาสติ สเจ
โส อิทฺธิมา ปญฺหํ ปุจฺจติ นิมฺมิโตปี ตตฺถ ปญฺหํ ปุจฺจติ สเจ
โส อิทฺธิมา ปญฺหํ ปุญฺโโจ วิสฺสชฺเชติ ๑ นิมฺมิโตปี ตตฺถ ปญฺหํ
ปุญฺโโจ วิสฺสชฺเชติ สเจ โส อิทฺธิมา เตน พุรหฺมฺนา สทฺธิ
สนฺติภูจฺติ สลฺลปฺติ สากจฺณํ สมาปชฺชติ นิมฺมิโตปี ตตฺถ เตน
พุรหฺมฺนา สทฺธิ สฺนฺติภูจฺติ สลฺลปฺติ สากจฺณํ สมาปชฺชติ
ยถฺยทฺเว [๒] โส อิทฺธิมา กโรติ ตนฺตทฺเว หิ โส นิมฺมิโต
กโรตีติ อัย อธิฏฺฐานา อิทฺธิ ฯ

[๖๘๖] กตฺมา วิกุพฺพนา อิทฺธิ ฯ ลิจิสุส ภควโต อรหโต
สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อภิกฺขุ นาม สาวโก พุรหฺมโลเก จโต สหสฺสีโลกธาตุ
สเรณ วิณฺญาเปสิ โส ทิสฺสมานนปี กาเยน ฌมฺมํ
เทเสสิ ๑ อทิสฺสมานนปี กาเยน ฌมฺมํ เทเสสิ ทิสฺสมานนปี
เทญฺจิเมน อุพฺทกฺกาเยน อทิสฺสมานนปี อุปริเมน อุพฺทกฺกาเยน
ฌมฺมํ เทเสสิ ทิสฺสมานนปี อุปริเมน อุพฺทกฺกาเยน อทิสฺสมานนปี
เทญฺจิเมน อุพฺทกฺกาเยน ฌมฺมํ เทเสสิ โส ปกตฺวิณฺณํ
วิหิตฺวา กุมารกวนฺณํ वा ทสฺเสติ นาคกวนฺณํ वा ทสฺเสติ
สุปฺณกวนฺณํ वा ทสฺเสติ ยกฺขกวนฺณํ वा ทสฺเสติ อสุรวกวนฺณํ
วา ทสฺเสติ อินฺทวกวนฺณํ वा ทสฺเสติ เทววกวนฺณํ वा
#๑ ม. สพุพฺตฺถ วิสชฺเชติ ฯ ๒ ย. หิ ฯ ๓ ย. เทเสติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

ทสเสติ พุรหฺมวณฺณํ วา ทสเสติ สมฺมทวณฺณํ วา ทสเสติ
ปพฺพตวณฺณํ วา ทสเสติ วนวณฺณํ วา ทสเสติ สีหวณฺณํ
วา ทสเสติ พุยกฺขวณฺณํ วา ทสเสติ ทีปวณฺณํ วา ทสเสติ
หตุถึปี ๑ ทสเสติ อสฺสํปี ทสเสติ รถํปี ทสเสติ ปตฺตีปี
ทสเสติ วิวัชฺชีปี เสนาพฺยุหํ ทสเสติ ๒ อัย วิกุพฺพนา อิทฺธิ ๑

[๖๘๙] กตมา มโนมยา อิทฺธิ ๑ อิทฺธิ ภิกฺขุ อิมฺมहा กายา
อลฺลํ กายํ อภินิมฺมิณาติ รูปี มโนมยํ สพฺพงฺกปจฺจงฺกํ อหีนินฺนทฺริยํ
เสยฺยถาปี ปุริโส มฺลชฺชมหา อีสิกํ ๓ ปวาเหยยฺย ตสฺส
เอวมสฺส อัย มฺลชฺช อัย อีสิกา ๓ อณฺโโล มฺลชฺช อณฺณา
อีสิกา ๓ มฺลชฺชมหา เตวฺว อีสิกา ๓ ปวาพฺพหฺตติ เสงฺยถาปี วา
ปน ปุริโส อสี โกสิยา ปวาเหยยฺย ตสฺส เอวมสฺส อัย อสี
อัย โกสิ อณฺโโล อสี อณฺณา โกสิ โกสิยา เตวฺว อสี
ปวาพฺพหฺตติ เสงฺยถาปี วา ปน ปุริโส อหิ กรณฺฑา อฺอุทฺทเรยฺย
ตสฺส เอวมสฺส อัย อหิ ๔ อัย กรณฺฑโ อณฺโโล อหิ อณฺโโล
กรณฺฑโ กรณฺฑา เตวฺว อหิ อฺอุพฺภโตติ เอวเมว ภิกฺขุ
อิมฺมहा กายา อลฺลํ กายํ อภินิมฺมิณาติ รูปี มโนมยํ สพฺพงฺกปจฺจงฺกํ
อหีนินฺนทฺริยํ อัย มโนมยา อิทฺธิ ๑

[๖๙๐] กตมา ฅาณวิปฺพารา อิทฺธิ ๑ อนิจฺจานุสฺสนาย
นิจฺจสณฺณาย ปหฺนญฺโจ อิชฺฅตฺตีติ ฅาณวิปฺพารา อิทฺธิ ทฺถกฺขานุสฺสนาย
สฺขสณฺณาย อนตฺตานุสฺสนาย อตฺตสณฺณาย นิพฺพิทานุสฺสนาย
#๑ ยฺ. หตุถิวณฺณํปี ๑ ๒ ม. ทสเสตฺตีติ ๑ ๓ ม. อีสิกํ ๑ อีสิกา ๑
#๔ ยฺ. อสี ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

นनुทียา วิจารณ์ุปลุสนาย รากสุส นโรธานุปลุสนาย
สมุทยสุส ปฏินิสสุคคานุปลุสนาย อาทานสุส ปหานญุโ
อิหฺมตฺตี ฌาณวิปฺพารา อิทฺธิ อายสมฺโต พกฺกุตฺต
ฌาณวิปฺพารา อิทฺธิ อายสมฺโต สงฺกิจฺจสุส ฌาณวิปฺพารา อิทฺธิ
อายสมฺโต ภูตปาลสุส ฌาณวิปฺพารา อิทฺธิ อัย ฌาณวิปฺพารา
อิทฺธิ ฯ

[๖๘๕] กตมา สมาริวิปฺพารา อิทฺธิ ฯ ปจฺมชฺฌาเนน นีวรณานิ
ปหานญุโ อิหฺมตฺตี สมาริวิปฺพารา อิทฺธิ ทุตฺติชฺฌาเนน
วิตกฺกวิจฺจารานิ ปหานญุโ อิหฺมตฺตี สมาริวิปฺพารา อิทฺธิ ตุตฺติชฺฌาเนน
ปีติยา ปหานญุโ อิหฺมตฺตี ฯเปฯ จตฺตถฺฌาเนน
สุขทุกฺขานิ ปหานญุโ อิหฺมตฺตี ฯเปฯ อากาसानญฺจายตนสมาปตฺติยา
รูปสญฺฌาย ปฏฺิฆสญฺฌาย นานตฺตสญฺฌาย ปหานญุโ
อิหฺมตฺตี ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา อากาसानญฺจายตนสญฺฌาย
ปหานญุโ อิหฺมตฺตี ฯเปฯ อากิณฺจญฺจายตนสมาปตฺติยา
วิญฺญาณญฺจายตนสญฺฌาย ปหานญุโ อิหฺมตฺตี ฯเปฯ
เนวสญฺฌานาสญฺฌายตนสมาปตฺติยา อากิณฺจญฺจายตนสญฺฌาย
ปหานญุโ อิหฺมตฺตี สมาริวิปฺพารา อิทฺธิ อายสมฺโต สาริปฺปุตฺตสุส
สมาริวิปฺพารา อิทฺธิ อายสมฺโต สญฺชีวสุส สมาริวิปฺพารา
อิทฺธิ อายสมฺโต ขาณฺุโกณฺุทฺถลฺลสุส สมาริวิปฺพารา อิทฺธิ
อุตฺตราย อุปาสิกาย สมาริวิปฺพารา อิทฺธิ สามาวตฺติยา

อุปาสิกาย สมาธิวิปหารา อิทฺธิ อัยฺ สมาธิวิปหารา อิทฺธิ ฯ

[๖๕๐] กตมา อริยา อิทฺธิ ฯ อิทฺธิ ภิกฺขุ สเจ อากฺขตฺติ
ปฏฺฐิเล อปฺปฏฺฐิถสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏฺฐิถสฺสณฺณิ ตตฺถ
วิหฺรติ สเจ อากฺขตฺติ อปฺปฏฺฐิเล ปฏฺฐิถสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺติ
ปฏฺฐิถสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ สเจ อากฺขตฺติ ปฏฺฐิเล จ อปฺปฏฺฐิเล
จ อปฺปฏฺฐิถสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏฺฐิถสฺสณฺณิ ตตฺถ
วิหฺรติ สเจ อากฺขตฺติ อปฺปฏฺฐิเล จ ปฏฺฐิเล จ ปฏฺฐิถสฺสณฺณิ
วิหเรยฺยนฺติ ปฏฺฐิถสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ สเจ อากฺขตฺติ
ปฏฺฐิเล จ อปฺปฏฺฐิเล จ ตทฺทกฺกั อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก
วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหฺรติ สโต
สมฺปชาโน ฯ

กถํ ปฏฺฐิเล อปฺปฏฺฐิถสฺสณฺณิ วิหฺรติ ฯ อนิฏฺฐสฺมี วตฺถุสฺมี
เมตฺตตาย วา ผฺรติ ชาตฺโต วา อุปลฺสฺหฺรติ เอวํ ปฏฺฐิเล
อปฺปฏฺฐิถสฺสณฺณิ วิหฺรติ ฯ

กถํ อปฺปฏฺฐิเล ปฏฺฐิถสฺสณฺณิ วิหฺรติ ฯ อิฏฺฐสฺมี วตฺถุสฺมี
อสุกฺกาย วา ผฺรติ อนิจฺจโต วา อุปลฺสฺหฺรติ เอวํ อปฺปฏฺฐิเล
ปฏฺฐิถสฺสณฺณิ วิหฺรติ ฯ

กถํ ปฏฺฐิเล จ อปฺปฏฺฐิเล จ อปฺปฏฺฐิถสฺสณฺณิ วิหฺรติ ฯ
อนิฏฺฐสฺมี จ อิฏฺฐสฺมี จ วตฺถุสฺมี เมตฺตตาย วา ผฺรติ ชาตฺโต
วา อุปลฺสฺหฺรติ เอวํ ปฏฺฐิเล จ อปฺปฏฺฐิเล จ อปฺปฏฺฐิถสฺสณฺณิ

วิหริติ ฯ

กถิ อปฺปฏิญฺเฐ จ ปฏิญฺเฐ จ ปฏิญฺเฐสณฺเณ วิหริติ ฯ
อิฏฺฐสฺมี จ อนิฏฺฐสฺมี จ [๑] อสุภาย วา ผริติ อนิจฺจโต วา
อุปสฺหริติ เอว อปฺปฏิญฺเฐ จ ปฏิญฺเฐ จ ปฏิญฺเฐสณฺเณ วิหริติ ฯ

กถิ ปฏิญฺเฐ จ อปฺปฏิญฺเฐ จ ตทฺทุกฺขิ อภินิวัชฺเชตฺวา
อุเปกฺขโก วิหริติ สโต สมฺปชาโน ฯ อิธ ภิกฺขุ จกฺขุณา รูปี
ทิสฺวา เนว สุมฺโน โหติ น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหริติ สโต
สมฺปชาโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฆาเนน คนฺธี ฆายิตฺวา ชิวฺหาย
รลํ สายิตฺวา กาเยน โสฏฺฐพฺพิ ผุสฺสิตฺวา มนฺสา ฆมฺมํ วิญฺญา
เนว สุมฺโน โหติ น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหริติ สโต
สมฺปชาโน เอว ปฏิญฺเฐ จ อปฺปฏิญฺเฐ จ ตทฺทุกฺขิ อภินิวัชฺเชตฺวา
อุเปกฺขโก วิหริติ สโต สมฺปชาโน อัย อริยา อิทธิ ฯ

[๖๕๑] กตมา กมฺมวิปากฺขา อิทธิ ฯ สพฺเพสํ ปกฺขินิํ สพฺเพสํ
เทวานิํ เอกจฺจานิํ มนุสฺसानิํ เอกจฺจานิํ วินิปาติกานิํ อัย
กมฺมวิปากฺขา อิทธิ ฯ

[๖๕๒] กตมา ปุณฺณวโต อิทธิ ฯ ราชา จกฺกวตฺตติ เวหาลิํ
คจฺฉติ สทฺธิ จตุรํจฺฉินิยา เสนาย อนฺตมโส อสฺสพฺนฺชโคปเก
ปุริเส ๒ อุปาทย โชติยสฺส ๓ คหปติสฺส ปุณฺณวโต อิทธิ
ชฎิลสฺส คหปติสฺส ปุณฺณวโต อิทธิ เมณฺฑกสฺส คหปติสฺส
#๑ ม. ย. วตฺตสฺมี ฯ ๒ สී. อสฺสพฺนฺชเน ปุริเส ฯ ม. อสฺสพฺนฺชโคปุริเส ฯ
#๓ สී. ย. โชติกสฺส ฯ

ปุลฺลวโต อิทฺธิ โฆสิตฺตสฺส กหปฺติสฺส ปุลฺลวโต อิทฺธิ ปญฺจนฺนํ
มหาปุลฺลวณํ ปุลฺลวโต อิทฺธิ อัยฺ ปุลฺลวโต อิทฺธิ ฯ

[๖๕๓] กตฺมา วิชฺชามยา อิทฺธิ ฯ วิชฺชาธรา วิชฺชํ ปรีชเปตฺวา ๑
เวหาสํ คจฺจนฺติ อากาเส อนฺตลิกฺเข หตฺถิมฺปิ ทสฺเสนฺติ
อสุสมฺปิ ทสฺเสนฺติ รตฺถมฺปิ ทสฺเสนฺติ ปตฺถิมฺปิ ทสฺเสนฺติ
วิวิธมฺปิ เสนาพฺยุหํ ทสฺเสนฺติ อัยฺ วิชฺชามยา อิทฺธิ ฯ

[๖๕๔] กถิํ ตตฺถ ตตฺถ สมฺมปฺปโยคปฺปจฺจยา อិชฺฉนฺนญฺเจน
อิทฺธิ ฯ เนกขมฺเมน กามจฺจนฺทสฺส ปหานญฺโจ อิชฺฉตีติ ตตฺถ
ตตฺถ สมฺมปฺปโยคปฺปจฺจยา อิชฺฉนฺนญฺเจน อิทฺธิ อพฺยาปาเทน
พฺยาปาทสฺส ปหานญฺโจ อิชฺฉตีติ ฯเปฯ อาโลกสฺสณฺนํ ยินฺนํทสฺส
ฯเปฯ อรหตฺตมฺกฺเคน สพฺพกิลฺลสํ ปหานญฺโจ อิชฺฉตีติ
ตตฺถ ตตฺถ สมฺมปฺปโยคปฺปจฺจยา อิชฺฉนฺนญฺเจน อิทฺธิ เอวํ
ตตฺถ ตตฺถ สมฺมปฺปโยคปฺปจฺจยา อิชฺฉนฺนญฺเจน อิทฺธิ อีมา ทส
อิทฺธิโยติ ฯ

อิทฺธิกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺณวาคฺเค อภิสมยกถา

[๖๕๕] อภิสมโยติ เณน อภิสเมติ ฯ จิตฺเตน อภิสเมติ ฯ

#๑ สี่. ปรีชเมตฺวา ฯ ม. ปรีชปฺเปตฺวา ฯ

หฺลฺยจฺ จิตฺเตน อภิสเมติ เตนหิ อญฺญาณี อภิสเมติ ฯ น
อญฺญาณี อภิสเมติ ฉาณฺเนน อภิสเมติ ฯ หฺลฺยจฺ ฉาณฺเนน
อภิสเมติ เตนหิ [๑] อจิตฺตโก อภิสเมติ ฯ น อจิตฺตโก อภิสเมติ
จิตฺเตน จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ หฺลฺยจฺ จิตฺเตน จ ฉาณฺเนน
จ อภิสเมติ เตนหิ กามาวจรจิตฺเตน จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ
น กามาวจรจิตฺเตน จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ เตนหิ รูปาวจรจิตฺเตน
จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ น รูปาวจรจิตฺเตน จ
ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ เตนหิ อรูปาวจรจิตฺเตน จ ฉาณฺเนน
จ อภิสเมติ ฯ น อรูปาวจรจิตฺเตน จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ
เตนหิ กมฺมสุสฺสกตจิตฺเตน ๒ จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ น
กมฺมสุสฺสกตจิตฺเตน ๒ จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ เตนหิ สจฺจจฺานูโลมิกจิตฺเตน
จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ น สจฺจจฺานูโลมิกจิตฺเตน
จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ เตนหิ อตีตจิตฺเตน จ ฉาณฺเนน
จ อภิสเมติ ฯ น อตีตจิตฺเตน จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ
เตนหิ อนาคตจิตฺเตน จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ น อนาคตจิตฺเตน
จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ เตนหิ ปจฺจุปปนฺนโลกิยจิตฺเตน
จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ น ปจฺจุปปนฺนโลกิยจิตฺเตน
จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเ ปจฺจุปปนฺนจิตฺเตน
จ ฉาณฺเนน จ อภิสเมติ ฯ

[๖๕๖] กถิ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเ ปจฺจุปปนฺนจิตฺเตน จ

#๑ ม. อจิตฺเตน จ ฉาณฺเนน จ ฯ ๒ ม. กมฺมสุสฺสกตจิตฺเตน ฯ ย. กมฺมสุสฺสกตจิตฺเตน ฯ

ฅาณน จ อภิสเมติ ๑ โลกุตตรมคคกขณ อูปปาทาธิปเตยฺย จิตฺตํ
ฅาณสฺส เหตุ ปจฺจโย จ ตํสมปยุตฺตํ จิตฺตํ นิโรธโคจรํ
ทสฺสนาธิปเตยฺย ฅาณํ จิตฺตสฺส เหตุ ปจฺจโย จ ตํสมปยุตฺตํ
ฅาณํ นิโรธโคจรํ เอวํ โลกุตตรมคคกขณ ปจฺจูปฺปนฺนจิตฺเตน
จ ฅาณน จ อภิสเมติ ๑

[๖๕๗] กิณฺฺนุ เอตฺตโกเยว อภิสมโยติ ๑ น หิ โลกุตตรมคคกขณ
ทสฺสนาภิสมโย สมฺมาทิฏฺฐิ อภินิโรปนภิสมโย
สมฺมาสงกปโป ปรีคฺคหาภิสมโย สมฺมาวาจา สมฺภูจฺานาภิสมโย
สมฺมากมฺมนฺโต โวทานาภิสมโย สมฺมาอาชีโว ปรีคฺคหาภิสมโย
สมฺมาวายาโม อูปฺภูจฺานาภิสมโย สมฺมาสติ อวิกฺเขปาภิสมโย
สมฺมาสมาธิ อูปฺภูจฺานาภิสมโย สติสมฺโพชฺฃณฺโค ๑เป๑ ปฏิสงฺขานาภิสมโย
อูเปกฺขาสมฺโพชฺฃณฺโค อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยาภิสมโย
สทฺธาพลํ โกสชฺเช อกมฺปิยาภิสมโย วิริยพลํ ปมาเท
อกมฺปิยาภิสมโย สติพลํ อุตฺทจฺเจ อกมฺปิยาภิสมโย สมาธิพลํ
อวิชฺชาย อกมฺปิยาภิสมโย ปญฺญาพลํ อธิโมกฺขาภิสมโย สทฺธินฺทฺริยํ
ปคฺคหาภิสมโย วิริยิณฺทฺริยํ อูปฺภูจฺานาภิสมโย สติณฺทฺริยํ
อวิกฺเขปาภิสมโย สมาธิณฺทฺริยํ ทสฺสนาภิสมโย ปญฺณิณฺทฺริยํ
อาธิปเตยฺยญฺเณ อินฺทฺริยาภิสมโย อกมฺปิยญฺเณ
พลาภิสมโย นิยฺยานญฺเณ โพชฺฃณฺคาภิสมโย เหตุญฺเณ มคฺคาภิสมโย
อูปฺภูจฺานญฺเณ สติปฺภูจฺานาภิสมโย ปทหนญฺเณ ๑
#๑ ม. ปทหนญฺเณ ๑

สมมุปปชานาภิสมโย อิชฌนญฺเฐน อิทฺธิปาทาภิสมโย ตถญฺเฐน
ตจฺจาภิสมโย อวิกฺเขปญฺเฐน สมถาภิสมโย อนุปฺตฺสนญฺเฐน
วิปฺตฺสนาภิสมโย เอกฺรตญฺเฐน สมถวิปฺตฺสนาภิสมโย อนตฺวิตฺตฺนญฺเฐน
ยฺคนทฺธาภิสมโย ๑ ตํวฺรญฺเฐน สึตฺตวิสุทฺธิ อภิสมโย
อวิกฺเขปญฺเฐน จิตฺตฺตฺวิสุทฺธิ ๒ อภิสมโย ทสฺสนญฺเฐน ทิฏฺฐิจิวิสุทฺธิ
อภิสมโย มุตฺตญฺเฐน อธิโมกฺขาภิสมโย ปฏฺฐเวรญฺเฐน วิชฺชาภิสมโย
ปริจฺจาญฺเฐน วิมุตฺติ อภิสมโย สมฺมุจฺเจทญฺเฐน ขเย
ฌาณํ อภิสมโย ฉนฺโท มฺลญฺเฐน อภิสมโย มนฺตฺติกาโร
สมฺมุจฺจานญฺเฐน อภิสมโย ผสฺโส สโมชานญฺเฐน อภิสมโย
เวทนา สโมสรณญฺเฐน อภิสมโย สมาธิ ปมฺขญฺเฐน อภิสมโย
สตี อารีปเตยฺยญฺเฐน อภิสมโย ปณฺณวา ตทฺตฺตรญฺเฐน อภิสมโย
วิมุตฺติ สารญฺเฐน อภิสมโย อมตฺตคฺธํ นิพฺพานํ
ปริโยสานญฺเฐน อภิสมโย ฯ

[๖๕๘] กิณฺนุ เอตฺตโกเยว อภิสมโยติ ฯ น หิ โสตาปตฺตติมกฺกขฺณ
ทสฺสนาภิสมโย สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ อมตฺตคฺธํ
นิพฺพานํ ปริโยสานญฺเฐน อภิสมโย ฯ

กิณฺนุ เอตฺตโกเยว อภิสมโยติ ฯ น หิ โสตาปตฺตติผลกฺขฺณ
ทสฺสนาภิสมโย สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ ปฏิปฺปสฺสทฺธญฺเฐน
อนุปฺปาเท ฌาณํ อภิสมโย ฉนฺโท มฺลญฺเฐน อภิสมโย ฯเปฯ
#๑ สึ. ยฺคนทฺธาภิสมโย ฯ ๒ ม. วิสุทฺธิ ฯ

อมโตคฺชํ นิพฺพานํ ปรีโยสานญฺเฐน อภิสมโย ๑

กิณฺณุ เอตฺตโกเยว อภิสมโยติ ๑ น หิ สกทาคามิมคฺคกฺขณเณ
๑เป๑ สกทาคามิผลกฺขณเณ อนาคามิมคฺคกฺขณเณ อนาคามิผลกฺขณเณ
อรหตฺตมคฺคกฺขณเณ อรหตฺตผลกฺขณเณ ทสฺสนาภิสมโย
สมฺมาทิฏฺฐิ อภินิโรปนาภิสมโย สมฺมาสงฺกปโป ๑เป๑
ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธญฺเฐน อนุปฺปาเท ฅาณํ อภิสมโย ฅนฺโท
มฺลญฺเฐน อภิสมโย ๑เป๑ อมโตคฺชํ นิพฺพานํ ปรีโยสานญฺเฐน
อภิสมโย สุวายฺ [๑] อตีเต กิเลสে প্ৰহতি অনাকতে কিলেসে
প্ৰহতি প্ৰজুপ্পননে কিলেসে প্ৰহতি ๑

[๖๕๕] อตีเต กิเลสে ปฺรหตีติ หลฺจิ อตีเต กิเลสে
ปฺรหติ เตนหิ ฅิณฺ ฅเปติ นิรุทฺธํ นิโรเชติ วิคตํ วิคเมติ
อตุณฺจกตํ อตุณฺจกเมติ อตีตํ ยํ นตฺถิ ตํ ปฺรหตีติ น อตีเต
กิเลสে ปฺรหติ ๒ ๑

อนาคเต กิเลสে ปฺรหตีติ หลฺจิ อนาคเต กิเลสে ปฺรหติ
เตนหิ อชาตํ ปฺรหติ อนิพฺพคฺตํ ปฺรหติ อนุปฺปนฺนํ ปฺรหติ
อปาตุณฺจกตํ ปฺรหติ อนาคตํ ยํ นตฺถิ ตํ ปฺรหตีติ น อนาคเต
กิเลสে ปฺรหติ ๒ ๑

ปฺรจฺจุปฺปนฺเน กิเลสে ปฺรหตีติ หลฺจิ ปฺรจฺจุปฺปนฺเน กิเลสে
ปฺรหติ เตนหิ รตฺโต รากํ ปฺรหติ ทฺฐุโฐ โทสํ ปฺรหติ
มุโพห โมหํ ปฺรหติ วินิพฺนุโร มานํ ปฺรหติ ปฺรามญฺโฐ ทิฏฺฐิ
#๑ ม. ยฺวายฺ กิเลสে প্ৰহতি ๑ ๒ ম. যু. অতিসত্ত্বো তিস্ততি ๑

ปชหติ วิกเขปคโต ๑ อุทฺธจํ ปชหติ อนิฏฺฐจฺกโต วิจิจฺจํ
ปชหติ ถามคโต อนุสยํ ปชหติ กณฺหสุกฺกชฺมมา ยฺคนทฺธา
ปวตฺตนฺติ ๒ ตํสฺงกิเลสิกา ๓ มคฺคภาวนา โหตีติ ๔ น อตีเต กิเลส
ปชหติ อนาคเต กิเลส ปชหติ ปจฺจุปฺปนฺเน กิเลส ปชหตีติ ๕

[๗๐๐] หลงฺนิ น อตีเต กิเลส ปชหติ น อนาคเต กิเลส
ปชหติ น ปจฺจุปฺปนฺเน กิเลส ปชหติ เตนฺหิ นตฺถิ มคฺคภาวนา
นตฺถิ ผลสฺจฺฉิกริยา นตฺถิ กิเลสปฺปหํ นตฺถิ
ชฺมมาภิสฺมโย ๕ น หิ อตฺถิ มคฺคภาวนา อตฺถิ ผลสฺจฺฉิกริยา
อตฺถิ กิเลสปฺปหํ อตฺถิ ชฺมมาภิสฺมโย ยถา กถํ วิย ยถาปี
ตฺรุณฺ รุกฺโข อชาตผลอ ตเมนนํ ปฺริโส มฺเฏ ฉินฺนฺเทยฺย เย
ตสฺส รุกฺขสฺส อชาตผลา อชาตฺตาเยว น ชายนฺติ อนิพฺพตฺตาเยว
น นิพฺพตฺตฺนฺติ อนฺุปฺปนฺนาเยว น อุปฺปชฺชนฺติ อปาตฺถฺตาเยว
น ปาตฺถฺวานฺติ เอวเมว อุปฺปาโท เหตุ อุปฺปาโท
ปจฺจโย กิเลสํ นิพฺพตฺติยา อุปฺปาเท อาทิณฺวํ ทิสฺวา อนฺุปฺปาเท
จิตฺตํ ปกฺขนฺนฺตฺติ อนฺุปฺปาเท จิตฺตสฺส ปกฺขนฺนฺตฺตา เย
อุปฺปาทปจฺจยา กิเลสา นิพฺพตฺเตยฺยฺ เต อชาตฺตาเยว น ชายนฺติ
อนิพฺพตฺตาเยว น นิพฺพตฺตฺนฺติ อนฺุปฺปนฺนาเยว น อุปฺปชฺชนฺติ
อปาตฺถฺตาเยว น ปาตฺถฺวานฺติ เอวํ เหตุณฺิโรธา ทฺกฺขณฺิโรธา
ปวตฺตเหตุ นิมิตฺตเหตุ อายุหนเหตุ อายุหนา ปจฺจโย กิเลสํ
นิพฺพตฺติยา อายุหนํ อาทิณฺวํ ทิสฺวา อนฺายุหนํ จิตฺตํ ปกฺขนฺนฺตฺติ
#๑ ยฺ. อวิกฺเขปคโต ๕ ๒ ม. สมเมว วตฺตนฺติ ๕ ๓ ม. ยฺ. สฺงกิเลสิกา ๕
#๔ ม. อติสทฺโท น ทิสฺสตีติ ๕

อนายุหนะ จิตตสฺส ปกฺขนฺทนตฺตา เย อายุหนปฺจฺจา กิเลสา
นิพฺพตฺเตยฺยึ เต อชาตาเยว น ชายนฺติ อนิพฺพตฺตาเยว น
นิพฺพตฺตฺนฺติ อนุปฺปนฺนาเยว น อุปฺปชฺชนฺติ อปฺาคูฏฺตาเยว น
ปฺาคูฏฺวานฺติ เอวํ เหตุํนิโรธา ทุกฺขนิโรโธ เอวํ อตฺถิ มคฺคภาวฺนา
อตฺถิ ผลสฺจฺฉิกริยา อตฺถิ กิเลสปฺปหํ นํ อตฺถิ
ธมฺมาภิสฺมโยติ ฯ

อภิสมยกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺญาวคฺเค วิเวกกถา

สาวตฺถีนิทานํ

[๗๐๑] เสยฺยถาปี ภิกฺขเว เย เกจิ พฺลกรณฺิยา ๑ กมฺมนฺตา
กยิรณฺติ ๒ สพฺเพ เต ปจฺวี นิสฺสาย ปจฺวิยํ ปตฺติญฺจาย เอวเมเต
พฺลกรณฺิยา กมฺมนฺตา กยิรณฺติ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สึลํ
นิสฺสาย สึเล ปตฺติญฺจาย อริยํ อญฺฺจํคิํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ
อญฺฺจํคิํ มคฺคํ พหุสิกโรติ ฯ

[๗๐๒] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สึลํ นิสฺสาย สึเล ปตฺติญฺจาย
อริยํ อญฺฺจํคิํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อญฺฺจํคิํ มคฺคํ พหุสิกโรติ ฯ
อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐี ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ
#๑ สึ. ย. พหุพฺลกรณฺิยาติปี พหุพฺลกรณฺิยาติปี ปาโง ๒ ม. กริยณฺติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

นิสฺสิตํ นิโรชนิสฺสิตํ โวสุสคฺคปริณามิ สมนฺมาสงฺกปฺปํ ภาเวติ
สมนฺมาวาทํ ภาเวติ สมนฺมากมฺมนฺตํ ภาเวติ สมนฺมาอาชีว์ ภาเวติ
สมนฺมาวาทมํ ภาเวติ สมนฺมาสตี ภาเวติ สมนฺมาสมาธี
ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรชนิสฺสิตํ โวสุสคฺคปริณามิ
เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีสํ นิสฺสาย สีเล ปตฺติญฺจาย อริยํ
อภฺจฺจนฺตํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อภฺจฺจนฺตํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ

เสยฺยถาปี ภิกฺขเว เยปีเม ๑ วิชคามภฺตคามา วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ
เวปฺปุลลํ อापชฺชนฺติ สพฺเพ เต ปจฺวี นิสฺสาย ปจฺวิยํ ปตฺติญฺจาย
เอวเมเต วิชคามภฺตคามา วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปฺปุลลํ อापชฺชนฺติ
เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีสํ นิสฺสาย สีเล ปตฺติญฺจาย อริยํ
อภฺจฺจนฺตํ มคฺคํ ภาเวเนฺโต อริยํ อภฺจฺจนฺตํ มคฺคํ พหุลีกโรเนฺโต
วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปฺปุลลํ ปาปฺณาติ ฌมฺเมสุ ฯ

[๗๐๑] กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีสํ นิสฺสาย สีเล ปตฺติญฺจาย
อริยํ อภฺจฺจนฺตํ มคฺคํ ภาเวเนฺโต อริยํ อภฺจฺจนฺตํ มคฺคํ พหุลีกโรเนฺโต
วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปฺปุลลํ ปาปฺณาติ ฌมฺเมสุ อิทฺ ภิกฺขเว
ภิกฺขุ สมนฺมาทิฏฺฐิ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรชนิสฺสิตํ
โวสุสคฺคปริณามิ สมนฺมาสงฺกปฺปํ ภาเวติ สมนฺมาวาทํ ภาเวติ
สมนฺมากมฺมนฺตํ ภาเวติ สมนฺมาอาชีว์ ภาเวติ สมนฺมาวาทมํ
ภาเวติ สมนฺมาสตี ภาเวติ สมนฺมาสมาธี ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ
วิราคนิสฺสิตํ นิโรชนิสฺสิตํ โวสุสคฺคปริณามิ [๒] สมนฺมาทิฏฺฐิยา
#๑ ม. เยเกจิ ฯ ๒ ม. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีสํ นิสฺสาย ... เวปฺปุลลํ
#ปาปฺณาติ ฯ ฌมฺเมสุติ ฯ

ทัญญา ปญจ วิเวกา ปญจ วิตถา ปญจ นิโรธา ปญจ
โอสถคคา ทวาทส นิสสยา สมมาตงกปฺปสฺส ฯเปฯ สมมาวาจาย
สมมากมมนุตสฺส สมมาอาชีวสฺส สมมาวายามสฺส สมมาสตียา
สมมาสมาธิสฺส ปญจ วิเวกา ปญจ วิตถา ปญจ
นิโรธา ปญจ โอสถคคา ทวาทส นิสสยา ฯ

[๗๐๔] สมมาทัญญา กตเม ปญจ วิเวกา วิกขมฺภนวิเวโก
ตทงฺควิเวโก สมฺมุจฺเจทวิเวโก ปฏฺฐปฺปสฺสทฺธิวิเวโก นิสฺสรณวิเวโก
วิกขมฺภนวิเวโก จ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ ภาวยโต ตทงฺควิเวโก
จ ทัญญิกคตฺตานํ นินฺนุเพชภากิยํ สมมาธิ ภาวยโต สมฺมุจฺเจทวิเวโก
จ โลกุตฺตรํ ขยคามิ มคฺคํ ภาวยโต ปฏฺฐปฺปสฺสทฺธิวิเวโก จ
ผลกฺขณ นิสฺสรณวิเวโก จ นิโรโธ นินฺนุพานํ สมมาทัญญา
อิม ปญจ วิเวกา อิมสฺส ปญจสฺส วิเวเกสฺส ฉนฺนทชาโต โหติ
สทฺธาธิมฺมุโต จิตฺตํ จสฺส สฺวาธิญฺจิตฺตํ ฯ

[๗๐๕] สมมาทัญญา กตเม ปญจ วิตถา วิกขมฺภนวิตถาโค
ตทงฺควิตถาโค สมฺมุจฺเจทวิตถาโค ปฏฺฐปฺปสฺสทฺธิวิตถาโค นิสฺสรณวิตถาโค
วิกขมฺภนวิตถาโค จ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ ภาวยโต ตทงฺควิตถาโค
จ ทัญญิกคตฺตานํ นินฺนุเพชภากิยํ สมมาธิ ภาวยโต สมฺมุจฺเจทวิตถาโค
จ โลกุตฺตรํ ขยคามิ มคฺคํ ภาวยโต ปฏฺฐปฺปสฺสทฺธิวิตถาโค
จ ผลกฺขณ นิสฺสรณวิตถาโค จ นิโรโธ นินฺนุพานํ สมมาทัญญา
อิม ปญจ วิตถา อิมสฺส ปญจสฺส วิตถาเกสฺส ฉนฺนทชาโต

โหติ สทุทธาธิมุตโต จิตตํ จสส สุวาธิญฺจิตํ ฯ

[๗๐๖] สมฺมาทิญฺจียา กตเม ปญฺจ นิโรธา วิภฺขมฺภนนิโรโธ
ตทงฺคนิโรโธ สมฺมุจฺเจทนิโรโธ ปฏิปฺปสฺสทฺธินิโรโธ
นิสฺสรณนิโรโธ วิภฺขมฺภนนิโรโธ จ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ
ภวายโต ตทงฺคนิโรโธ จ ทิฏฺฐิจิตฺตานํ นิพฺเพชภากิยํ สมฺมาธิ
ภวายโต สมฺมุจฺเจทนิโรโธ จ โลกุตฺตรํ ขยคามิ มคฺคํ ภวายโต
ปฏิปฺปสฺสทฺธินิโรโธ จ ผลกฺขณฺเน นิสฺสรณนิโรโธ จ อมตฺตา
ธตฺตุ สมฺมาทิญฺจียา อิเม ปญฺจ นิโรธา อิเมสุ ปญฺจสุ
นิโรเธสุ ฉนฺนทฺธาโต โหติ สทุทธาธิมุตโต จิตตํ จสส สุวาธิญฺจิตํ ฯ

[๗๐๗] สมฺมาทิญฺจียา กตเม ปญฺจ โวสฺสคฺคภา วิภฺขมฺภนโวสฺสคฺคโค
ตทงฺคโวสฺสคฺคโค สมฺมุจฺเจทโวสฺสคฺคโค ปฏิปฺปสฺสทฺธิโวสฺสคฺคโค
นิสฺสรณโวสฺสคฺคโค วิภฺขมฺภนโวสฺสคฺคโค จ นีวรณานํ
ปจฺมชฺฌานํ ภวายโต ตทงฺคโวสฺสคฺคโค จ ทิฏฺฐิจิตฺตานํ นิพฺเพชภากิยํ
สมฺมาธิ ภวายโต สมฺมุจฺเจทโวสฺสคฺคโค จ โลกุตฺตรํ
ขยคามิ มคฺคํ ภวายโต ปฏิปฺปสฺสทฺธิโวสฺสคฺคโค จ ผลกฺขณฺเน
นิสฺสรณโวสฺสคฺคโค จ นิโรโธ นิพฺพานํ สมฺมาทิญฺจียา อิเม
ปญฺจ โวสฺสคฺคภา อิเมสุ ปญฺจสุ โวสฺสคฺคเษสุ ฉนฺนทฺธาโต โหติ
สทุทธาธิมุตโต จิตตํ จสส สุวาธิญฺจิตํ ฯ

สมฺมาทิญฺจียา อิเม ปญฺจ วิเวกา ปญฺจ วิราคา ปญฺจ
นิโรธา ปญฺจ โวสฺสคฺคภา ทฺวาทส นิสฺสยา ฯ

[๗๐๘] สมมาสกปปลุส ฯเปฯ สมมาวาจาย ฯเปฯ
สมมากมมนุตสุส ฯเปฯ สมมาอาชีวัสสุส ฯเปฯ สมมาวายามสุส
ฯเปฯ สมมาสติยา ฯเปฯ ฯ

สมมาสมาธิสุส กตเม ปญจ วิเวกา วิกขมฺภนวิเวโก
ตทงฺคฺวิเวโก สมฺมุจฺเจทวิเวโก ปฏิปฺปฺสฺสทฺธิวิเวโก นิสฺสรณวิเวโก
วิกขมฺภนวิเวโก จ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ ภาวโต ตทงฺคฺวิเวโก
จ ทิฏฺฐิคฺคฺตํ นินฺพฺเพชภาคิยํ สฺมาธิํ ภาวโต สมฺมุจฺเจทวิเวโก
จ โลกุตฺตรํ ขยคามิํ มคฺคํ ภาวโต ปฏิปฺปฺสฺสทฺธิวิเวโก จ
ผลกฺขณํ นิสฺสรณวิเวโก จ นิโรโธ นินฺพฺพานํ สมมาสมาธิสุส
อิมํ ปญจ วิเวกา อิมํสุ ปญจสุ วิเวกํสุ ฉนฺทชาโต โหติ
สทฺธาธิมฺมุโต จิตฺตํ จสฺส สุวาทิฏฺฐิตํ ฯ

[๗๐๙] สมมาสมาธิสุส กตเม ปญจ วิราคา วิกขมฺภนวิราโค
ตทงฺคฺวิราโค สมฺมุจฺเจทวิราโค ปฏิปฺปฺสฺสทฺธิวิราโค
นิสฺสรณวิราโค วิกขมฺภนวิราโค จ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ
ภาวโต ตทงฺคฺวิราโค จ ทิฏฺฐิคฺคฺตํ นินฺพฺเพชภาคิยํ สฺมาธิํ
ภาวโต สมฺมุจฺเจทวิราโค จ โลกุตฺตรํ ขยคามิํ มคฺคํ ภาวโต
ปฏิปฺปฺสฺสทฺธิวิราโค จ ผลกฺขณํ นิสฺสรณวิราโค จ นิโรโธ
นินฺพฺพานํ สมมาสมาธิสุส อิมํ ปญจ วิราคา อิมํสุ ปญจสุ
วิราคํสุ ฉนฺทชาโต โหติ สทฺธาธิมฺมุโต จิตฺตํ จสฺส สุวาทิฏฺฐิตํ ฯ

[๗๑๐] สมมาสมาธิสุส กตเม ปญจ นิโรธา วิกขมฺภนนโรโธ

ตทงคนิโรโธ สมุจเฉทนิโรโธ ปฏิปฺปสฺสทฺธินิโรโธ
นิสฺสรณนิโรโธ วิภขมฺภนนิโรโธ จ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ
ภวยโต ตทงคนิโรโธ จ ทิฏฺฐิจิตฺตานํ นิพฺพเชรภากิยํ สมาริ
ภวยโต สมุจเฉทนิโรโธ จ โลกุตฺตรํ ขยคามิ มคฺคํ ภวยโต
ปฏิปฺปสฺสทฺธินิโรโธ จ ผลกฺขณเณ นิสฺสรณนิโรโธ จ อมตา
ธาตฺถุ สมฺมาสมาริสฺส อิเม ปญฺจ นิโรธา อิเมสฺส ปญฺจสฺส
นิโรเธสฺส ฉนฺนทชาโต โหติ สทฺธาธิมฺมุตฺโต จิตฺตํ จสฺส
สฺวาทิฏฺฐิจิตฺตํ ฯ

[๗๑๑] สมฺมาสมาริสฺส กตเม ปญฺจ โวสฺสคฺคา วิภขมฺภนโวสฺสคฺโค
ตทงคโวสฺสคฺโค สมุจเฉทโวสฺสคฺโค ปฏิปฺปสฺสทฺธิโวสฺสคฺโค
นิสฺสรณโวสฺสคฺโค วิภขมฺภนโวสฺสคฺโค จ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ
ภวยโต ตทงคโวสฺสคฺโค จ ทิฏฺฐิจิตฺตานํ นิพฺพเชรภากิยํ สมาริ
ภวยโต สมุจเฉทโวสฺสคฺโค จ โลกุตฺตรํ ขยคามิ มคฺคํ
ภวยโต ปฏิปฺปสฺสทฺธิโวสฺสคฺโค จ ผลกฺขณเณ นิสฺสรณโวสฺสคฺโค
จ นิโรโธ นิพฺพพานํ สมฺมาสมาริสฺส อิเม ปญฺจ โวสฺสคฺคา
อิเมสฺส ปญฺจสฺส โวสฺสคฺเคสฺส ฉนฺนทชาโต โหติ สทฺธาธิมฺมุตฺโต
จิตฺตํ จสฺส สฺวาทิฏฺฐิจิตฺตํ ฯ

สมฺมาสมาริสฺส อิเม ปญฺจ วิเวกา ปญฺจ วิราคา ปญฺจ
นิโรธา ปญฺจ โวสฺสคฺคา ทฺวาทส นิสฺสยา ฯ

[๗๑๒] เสยฺยถาปี ภิกฺขเว เย เกจิ พลกรณิยา กมฺมนฺตา

กยิรฺนฺติ สพฺเพ เต ปจฺวี นิสฺสาย ปจฺวิยฺ ปติฏฺจาย เอวเมเต
พลกรณฺียา กมฺมฺนฺตา กยิรฺนฺติ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ
สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺจาย สตฺต โภชฺณงฺเก ภาเวติ สตฺต
โภชฺณงฺเก พหุสฺสโรติ ๆเปฯ สตฺต โภชฺณงฺเก ภาเวนฺโต สตฺต
โภชฺณงฺเก พหุสฺสโรโรโต วุฑฺฒี วิรูพฺหี เวปฺลุลํ ปาปฺณาติ
ชฺมเมสฺสุ ๆเปฯ ปญฺจ พลานิ ภาเวติ ๆ ปญฺจ พลานิ พหุสฺสโรติ
ฯเปฯ ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺโต ปญฺจ พลานิ พหุสฺสโรโรโต
วุฑฺฒี วิรูพฺหี เวปฺลุลํ ปาปฺณาติ ชฺมเมสฺสุ ๆเปฯ ปญฺจินฺทฺริยานิ
ภาเวติ ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุสฺสโรโรติ ๆเปฯ ๆ

เสยฺยถาปี ภิกฺขเว เย เกจิ วิชฺคามภูตคามา วุฑฺฒี วิรูพฺหี
เวปฺลุลํ อापชฺชนฺติ สพฺเพ เต ปจฺวี นิสฺสาย ปจฺวิยฺ ปติฏฺจาย
เอวเมเต วิชฺคามภูตคามา วุฑฺฒี วิรูพฺหี เวปฺลุลํ อापชฺชนฺติ
เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺจาย
ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺโต ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุสฺสโรโรโต วุฑฺฒี วิรูพฺหี
เวปฺลุลํ ปาปฺณาติ ชฺมเมสฺสุ ๆ

[๗๑๓] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺจาย
ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺโต ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุสฺสโรโรโต วุฑฺฒี
วิรูพฺหี เวปฺลุลํ ปาปฺณาติ ชฺมเมสฺสุ ๆ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ
ภาเวติ วิเวกนฺิสฺสิตํ วิราคนฺิสฺสิตํ นิโรชนฺิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิ
วิริยฺนฺทฺริยํ ภาเวติ ๆเปฯ สตินฺทฺริยํ ภาเวติ สมารฺนฺทฺริยํ

ภาเวติ ปณฺณินฺทฺริยํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิจารณ์ิสฺสิตํ
นิโรธนิสฺสิตํ โวสุสคฺคปริณามิ [๑] สทฺธินฺทฺริยสุส ปณฺจ วิเวกา
ปณฺจ วิจารณ์ิสฺสิตํ ปณฺจ นิโรธา ปณฺจ โวสุสคฺคา ทฺวาทส นิสฺสยา
ฯเปฯ วิริยินฺทฺริยสุส ฯเปฯ สตินฺทฺริยสุส ฯเปฯ สมาริณฺทฺริยสุส
ปณฺณินฺทฺริยสุส ปณฺจ วิเวกา ปณฺจ วิจารณ์ิสฺสิตํ ปณฺจ นิโรธา
ปณฺจ โวสุสคฺคา ทฺวาทส นิสฺสยา ฯ

[๗๑๔] สทฺธินฺทฺริยสุส กตเม ปณฺจ วิเวกา วิกฺขมฺภนวิเวโก
ตทฺงฺควิเวโก สมฺภุจฺเจทวิเวโก ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธิวิเวโก นิสฺสรณวิเวโก
วิกฺขมฺภนวิเวโก จ นีวรณานํ ปจฺมชฺฌานํ ภาวยโต ตทฺงฺควิเวโก
จ ทิฏฺฐิกตฺตานํ นิพฺเพชภากิยํ สมาริ ภาวยโต สมฺภุจฺเจทวิเวโก
จ โลกุตฺตรํ ขยคามิ มคฺคํ ภาวยโต ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธิวิเวโก จ
ผลกฺขณ นิสฺสรณวิเวโก จ นิโรธา นิพฺพานํ สทฺธินฺทฺริยสุส
อิม ปณฺจ วิเวกา อิมสุ ปณฺจสุ วิเวกสุ ฉนฺทฺชาโต
โหติ สทฺธาธิมฺมุโต จิตฺตํ จสุส สุวาทิฏฺฐิตํ ฯเปฯ สทฺธินฺทฺริยสุส
อิม ปณฺจ วิเวกา ปณฺจ วิจารณ์ิสฺสิตํ ปณฺจ นิโรธา ปณฺจ
โวสุสคฺคา ทฺวาทส นิสฺสยา วิริยินฺทฺริยสุส ฯเปฯ สตินฺทฺริยสุส
สมาริณฺทฺริยสุส ฯเปฯ ฯ

ปณฺณินฺทฺริยสุส กตเม ปณฺจ วิเวกา วิกฺขมฺภนวิเวโก
ตทฺงฺควิเวโก สมฺภุจฺเจทวิเวโก ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธิวิเวโก นิสฺสรณวิเวโก
ฯเปฯ ปณฺณินฺทฺริยสุส อิม ปณฺจ วิเวกา ปณฺจ วิจารณ์ิสฺสิตํ ปณฺจ
#๑ ม. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สึลํ นิสฺสาย ... เวปฺพลํ ปาปฺพณฺตํ ฐมฺเมสุติ ฯ

นิโรธา ปณจ โวสุสคฺคา ทฺวาทส นิสฺสยาติ ฯ

วิเวกกา นิฏฺฐิตา ฯ

ปณฺณาวคฺเค จริยาถา

[๗๑๕] จริยาติ อฏฺฐ จริยาโย อิริยาปถจริยา อายตนจริยา
สติจริยา สมาธิจริยา ฌานจริยา มกฺคจริยา ปตฺติจริยา
โลกตฺถจริยา ๑ ฯ

อิริยาปถจริยาติ จตฺตฺ อิริยาปถเส ๑ อายตนจริยาติ ฌตฺ
อชฺชตฺติกพาหิเรตฺ อายตเนตฺ ๑ สติจริยาติ จตฺตฺ สติปฏฺจาเนตฺ ๑
สมาธิจริยาติ จตฺตฺ ฌานเนตฺ ๑ ฌานจริยาติ จตฺตฺ อิริยสจฺเจตฺ ๑
มกฺคจริยาติ จตฺตฺ อิริยมกฺเคตฺ ๑ ปตฺติจริยาติ จตฺตฺ
สามณฺณผลเส ๑ โลกตฺถจริยาติ ตถาคเตตฺ อรหนฺเตตฺ
สมฺมาสมฺพุทฺเธตฺ ปเทโส ๒ ปจฺเจกพุทฺเธตฺ ปเทโส ๒ สวาทเนตฺ ๑
อิริยาปถจริยา จ ปณฺธิสมฺปนฺนํ อายตนจริยา จ อินฺทฺริเยตฺ
คฺคตฺทวารานํ สติจริยา จ อปฺปมาทฺวิหารินํ สมาธิจริยา
จ อธิจิตฺตมฺนุยฺตฺตานํ ฌานจริยา จ พุทฺธิสมฺปนฺนํ มกฺคจริยา
จ สมฺมาปฏฺิปนฺนํ ปตฺติจริยา จ อธิคตฺผลานํ
โลกตฺถจริยา จ ตถาคตฺตานํ อรหนฺตฺตานํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ ปเทโส ๒
ปจฺเจกพุทฺธานํ ปเทโส ๒ สวาทนํ อิมํ อฏฺฐ จริยาโย ฯ
#๑ ม. โลกตฺถจริยาติ ๑ ๒ ม. ปเทเส ๑

[๗๑๖] อปราปี อฏฺจ จริยาโย อธิมุจฺจนโต สทฺธาย จรติ
ปกฺคณฺหนโต วิริเยน จรติ อฺปฏฺจฺจาเปฺนโต สติยา จรติ อวิกฺเขป
กโรนฺโต สมานินา จรติ ปชานนฺโต ปญฺญา ย จรติ
วิชานนฺโต วิญฺญาณน ๑ จรติ เอวํ ปฏิปฺนโน วิเสสมชฺคจฺจตีติ
วิเสสจริยาย จรติ เอวํ ปฏิปฺนฺนสฺส กุสลา ฐมฺมา อายาเปนฺตีติ
อายตฺนจริยาย จรติ อิมํ อฏฺจ จริยาโย ฯ

[๗๑๗] อปราปี อฏฺจ จริยาโย ทสฺสฺสนจริยา จ สมฺมาทิฏฺฐิยา
อภิโรปนจริยา จ สมฺมาสงฺกปฺปสฺส ปรีคฺคหจริยา
จ สมฺมาวาจาย สมฺมูจฺจานจริยา จ สมฺมากมฺมฺนตสฺส
โวทานจริยา จ สมฺมาอาชีวสฺส ปคฺคหจริยา จ สมฺมาวายามสฺส
อฺปฏฺจฺจานจริยา จ สมฺมาสติยา อวิกฺเขปจริยา จ สมฺมาสมาธิสฺส
อิมํ อฏฺจ จริยาโยติ ฯ

จริยาภคฺตา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺญาวคฺเค ปาฏฺฐิหาริยภคฺตา

[๗๑๘] ตีณฺนิมานิ ภิกฺขเว ปาฏฺฐิหาริยานิ กตฺมานิ ตีณฺนิ
อิทฺธิปาฏฺฐิหาริยํ อาทสฺสนาปาฏฺฐิหาริยํ อนุสาสนํปาฏฺฐิหาริยํ ฯ

[๗๑๙] กตฺมณฺจ ภิกฺขเว อิทฺธิปาฏฺฐิหาริยํ อิธ ภิกฺขเว
เอกจฺใจ อนนฺทวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนฺนโกติ เอโกปี หุตฺวา พหุชา
#๑ ม. วิญฺญาณจริยาย ฯ

โหติ พุทธาปี หุตฺวา เอโก โหติ อาวิภาวํ ติโรภาวํ ฯเปฯ
ยาว พุรหุมโลกาปี กาเยน วสํ วตฺเตติ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว
อิทฺธิปาฎิหาริยํ ฯ

[๗๒๐] กตมณฺจ ภิกฺขเว อาเทสฺนาปาฎิหาริยํ อิธ ภิกฺขเว
เอกฺจฺโจ นิमितฺเตน อาทิสฺติ เอวมฺปิ เต มโน อิตฺถมฺปิ เต
มโน อิตฺธิปี เต จิตฺตฺนฺติ โส พหุญฺเจปี อาทิสฺติ ตเถว ตํ
โหติ โน อณฺณถา อิธ ปน ภิกฺขเว เอกฺจฺโจ น เหว โข
นิमितฺเตน อาทิสฺติ อปี จ โข มนุสฺसानํ วา อมนุสฺसानํ วา
เทวานํ วา สทฺทํ สุตฺวา อาทิสฺติ เอวมฺปิ เต มโน อิตฺถมฺปิ
เต มโน อิตฺธิปี เต จิตฺตฺนฺติ โส พหุญฺเจปี อาทิสฺติ ตเถว
ตํ โหติ โน อณฺณถา อิธ ปน ภิกฺขเว เอกฺจฺโจ น เหว โข
นิमितฺเตน อาทิสฺติ นปี มนุสฺसानํ วา อมนุสฺसानํ วา เทวานํ
วา สทฺทํ สุตฺวา อาทิสฺติ อปี จ โข วิตฺกฺกยโต วิจารยโต
วิตฺกฺกวิจารสทฺทํ สุตฺวา อาทิสฺติ เอวมฺปิ เต มโน อิตฺถมฺปิ
เต มโน อิตฺธิปี เต จิตฺตฺนฺติ โส พหุญฺเจปี อาทิสฺติ ตเถว
ตํ โหติ โน อณฺณถา อิธ ปน ภิกฺขเว เอกฺจฺโจ น เหว โข
นิमितฺเตน อาทิสฺติ นปี มนุสฺसानํ วา อมนุสฺसानํ วา เทวานํ
วา สทฺทํ สุตฺวา อาทิสฺติ น วิตฺกฺกยโต วิจารยโต วิตฺกฺกวิจารสทฺทํ
สุตฺวา อาทิสฺติ อปี จ โข อวิตฺกฺกํ อวิจาร์ สมารี
สมาปนฺนสฺส เจตฺสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ ยถา อิมสฺส โภโต

มโนสงฺขารา ปณฺหิตา ตถา ๑ อิมสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรอ อมฺนฺนาม ๒
วิตกฺกํ วิตกฺกเสสฺสตีติ ๓ โส พหุญฺเจปี อาทิสฺติ ตเถว
ตํ โหติ โน อณฺณถา อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อาเทสฺนาปาฎิหาริยํ ฯ

[๗๒๑] กตมณฺจ ภิกฺขเว อนุสาสณฺีปาฎิหาริยํ อิธ ปน
ภิกฺขเว เอกจฺโจ เอวํ อนุสาสติ เอวํ วิตกฺกเถ มา เอวํ
วิตกฺกยิตฺถ เอวํ มนสิ กโรถ มา เอวํ มนฺสากริตฺถ อิทํ
ปชฺหถ อิทํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรธาติ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว
อนุสาสณฺีปาฎิหาริยํ อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ ปาฎิหาริยานิ ฯ

[๗๒๒] เนกฺขมฺมํ อิชฺฌตีติ อิทุธิ กามจฺจนฺทํ ปฎิหฺรตีติ
ปาฎิหาริยํ ยะ เตน เนกฺขมฺเมน สมนฺนาคตา สพฺเพ เต
วิสุทฺธิจิตฺตา อนาวิลสงฺกปฺปาติ อาเทสฺนาปาฎิหาริยํ ตํ โข ปน
เนกฺขมฺมํ เอวํ อาเสวิตพฺโพ เอวํ ภาเวตพฺโพ เอวํ พหุลีกาตพฺโพ
เอวํ ตทฺนฺชฺมมฺตาสติ อุปฺภูจฺจาเปตพฺพวาติ อนุสาสณฺีปาฎิหาริยํ
อพฺยาปาโท อิชฺฌตีติ อิทุธิ พฺยาปาทํ ปฎิหฺรตีติ ปาฎิหาริยํ ยะ
เตน อพฺยาปาเทน สมนฺนาคตา สพฺเพ เต วิสุทฺธิจิตฺตา
อนาวิลสงฺกปฺปาติ อาเทสฺนาปาฎิหาริยํ โส โข ปน อพฺยาปาโท
เอวํ อาเสวิตพฺโพ เอวํ ภาเวตพฺโพ เอวํ พหุลีกาตพฺโพ เอวํ
ตทฺนฺชฺมมฺตาสติ อุปฺภูจฺจาเปตพฺพวาติ อนุสาสณฺีปาฎิหาริยํ อาโลกสฺสณฺญา
อิชฺฌตีติ อิทุธิ ถีนมิทฺธิ ปฎิหฺรตีติ ปาฎิหาริยํ ยะ
ตาย อาโลกสฺสณฺญา สมนฺนาคตา สพฺเพ เต วิสุทฺธิจิตฺตา
#๑ ม. ตถาสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒ ม. ย. อมฺกํ นาม ฯ ๓ ม. วิตกฺกยิสฺสตีติ ฯ

อนาวิลสงกปฺปาทิ อาเทศนาปาฏิหาริยํ โส โจ ปน อาโลกสณฺญา
เอวํ อาเสวิตพุพา เอวํ ภาเวตพุพา เอวํ พหุลีกาตพุพา
เอวํ ตทฺนุชฺมมฺตาสติ อุปฺนฺญาเปตพุพาติ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ อวิกฺเขโป
อิชฺฌตีติ อิทธิ อุทฺทจฺจํ ปฏฺิหฺรตีติ ปาฏิหาริยํ เย เตน
อวิกฺเขเปน สมฺนฺนาคตา สพุเพ เต วิสุทฺธิจิตฺตา อนาวิลสงกปฺปาทิ
อาเทศนาปาฏิหาริยํ โส โจ ปน อวิกฺเขโป เอวํ อาเสวิตพุโพ
เอวํ ภาเวตพุโพ เอวํ พหุลีกาตพุโพ เอวํ ตทฺนุชฺมมฺตาสติ
อุปฺนฺญาเปตพุพาติ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ ๆเปฯ อรหฺตฺตมคฺโค
อิชฺฌตีติ อิทธิ สพุพกิเลสํ ปฏฺิหฺรตีติ ปาฏิหาริยํ เย เตน
อรหฺตฺตมคฺเคน สมฺนฺนาคตา สพุเพ เต วิสุทฺธิจิตฺตา อนาวิลสงกปฺปาทิ
อาเทศนาปาฏิหาริยํ โส โจ ปน อรหฺตฺตมคฺโค
เอวํ อาเสวิตพุโพ เอวํ ภาเวตพุโพ เอวํ พหุลีกาตพุโพ เอวํ
ตทฺนุชฺมมฺตาสติ อุปฺนฺญาเปตพุพาติ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ เนกขมฺมํ
อิชฺฌตีติ อิทธิ กามจฺจนฺทํ ปฏฺิหฺรตีติ ปาฏิหาริยํ ยา จ
อิทธิ ฆญฺจ ปาฏิหาริยํ อิทํ วุจฺจติ อิทธิปาฏิหาริยํ อพฺยาปาโท
อิชฺฌตีติ อิทธิ พฺยาปาทํ ปฏฺิหฺรตีติ ปาฏิหาริยํ ยา จ
อิทธิ ฆญฺจ ปาฏิหาริยํ อิทํ วุจฺจติ อิทธิปาฏิหาริยํ อาโลกสณฺญา
อิชฺฌตีติ อิทธิ ถีนมิทฺธํ ปฏฺิหฺรตีติ ปาฏิหาริยํ ๆเปฯ
อรหฺตฺตมคฺโค อิชฺฌตีติ อิทธิ สพุเพ กิเลสํ ปฏฺิหฺรตีติ
ปาฏิหาริยํ ยา จ อิทธิ ฆญฺจ ปาฏิหาริยํ อิทํ วุจฺจติ อิทธิ

ปาฏิหาริยอนุติ ฯ

ปาฏิหาริยกถา นิฏฐิตา ฯ

—————
ปณฺณาวคฺเช สมนฺตีสกถา

[๗๒๓] สพฺพชมนฺนํ สมนฺนํสมฺมจฺเจเต นิโรเช จ อนุปฺภุจฺจนาตาปณฺณาว
สมนฺตีสฺสจฺเจ ฅณฺฑํ ฯ

สพฺพชมนฺนอนุติ ปณฺณจกฺขนฺธา ทฺวาทสายตนาณิ อฏฺฐารส
ชาตฺตโย กุสลา ชฺมมา อกุสลา ชฺมมา อพฺยาคตา ชฺมมา
กามาจฺจรา ชฺมมา รูปฺปาวจฺจรา ชฺมมา อรูปฺปาวจฺจรา ชฺมมา
อปฺริยาปนฺนา ชฺมมา ฯ

สมนฺนํสมฺมจฺเจเตติ เนกฺขมฺเมเน กามจฺจนฺนํ สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ
อพฺยาปาเทเน พฺยาปาทํ สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ อาโลกสฺสณฺณาย
ถินมิทฺฐํ สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ อวิกฺเขเปเน อุตฺตจฺจํ สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ
ชฺมมวฺวตฺถาเนเน วิจิจฺจํ สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ ฅาณฺเน
อวิชฺชํ สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ ปามุชฺเชเน อรตี สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ
ปจฺจชฺชฅาเนเน นีวรเณ สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน
สพฺพกิลเเส สมนฺนํ สมฺมจฺฉินฺนฺตติ ฯ

[๗๒๔] นิโรเชติ เนกฺขมฺเมเน กามจฺจนฺนํ นิโรเชติ อพฺยาปาเทเน
พฺยาปาทํ นิโรเชติ อาโลกสฺสณฺณาย ถินมิทฺฐํ นิโรเชติ

อวิกเขเปน อุทฺทจฺจํ นิโรเชติ ชมฺมวตฺถานน วิจิกิจฺจํ นิโรเชติ
ฌาณน อวิขุชฺชํ นิโรเชติ ปามุชฺเชน อรตี นิโรเชติ ปจฺมชฺฌานน
นึวเรณ นิโรเชติ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน สพฺพกิเลส
นิโรเชติ ฯ

อนุปฺปฺจฺจานตฺตติ เนกขมฺมํ ปฏฺฐิตทฺทสฺส กามจฺจนฺโท น
อุปฺปฺจฺจติ อพฺยาปาทํ ปฏฺฐิตทฺทสฺส พฺยาปาโท น อุปฺปฺจฺจติ อาโลกสฺสณฺณํ
ปฏฺฐิตทฺทสฺส ถินมิทฺทํ น อุปฺปฺจฺจติ อวิกฺเขปํ ปฏฺฐิตทฺทสฺส
อุทฺทจฺจํ น อุปฺปฺจฺจติ ชมฺมวตฺถานํ ปฏฺฐิตทฺทสฺส วิจิกิจฺจํ น
อุปฺปฺจฺจติ ฌาณํ ปฏฺฐิตทฺทสฺส อวิชฺชา น อุปฺปฺจฺจติ ปามุชฺชํ
ปฏฺฐิตทฺทสฺส อรตี น อุปฺปฺจฺจติ ปจฺมชฺฌานํ ปฏฺฐิตทฺทสฺส นึวเรณ
น อุปฺปฺจฺจหนฺติ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคํ ปฏฺฐิตทฺทสฺส สพฺพกิเลสํ นน
อุปฺปฺจฺจหนฺติ ฯ

[๗๒๕] สมฺนติ กามจฺจนฺทสฺส ปหฺินตฺตา เนกขมฺมํ สฺมํ
พฺยาปาทสฺส ปหฺินตฺตา อพฺยาปาโท สฺมํ ถินมิทฺทสฺส ปหฺินตฺตา
อาโลกสฺสณฺณา สฺมํ อุทฺทจฺจสฺส ปหฺินตฺตา อวิกฺเขโป สฺมํ
วิจิกิจฺจาย ปหฺินตฺตา ชมฺมวตฺถานํ สฺมํ อวิชฺชาย ปหฺินตฺตา ฌาณํ
สฺมํ อรตียา ปหฺินตฺตา ปามุชฺชํ สฺมํ นึวเรณํ ปหฺินตฺตา
ปจฺมชฺฌานํ สฺมํ ฯเปฯ สพฺพกิเลสํ ปหฺินตฺตา อรหตฺตมคฺโค
สฺมํ ฯ

สึสฺนติ เทรส สึสฺยานิ ปฺลิโพธสึสฺสยจฺจ ตณฺหา พนฺชนสึสฺสยจ ๑
#๑ ม. ย. วินิพนฺธสึสฺสยจ ฯ

มานอ ปรามาสสีสณฺจ ทิฏฺฐิ วิกฺเขปสีสณฺจ อุทฺธจฺจ
กิเลสสีสณฺจ ๑ อวิชฺชา อธิโมกฺขสีสณฺจ สทฺธา ปคฺคหสีสณฺจ
วิริยํ อุปญฺ्ञานสีสณฺจ สติ อวิกฺเขปสีสณฺจ สมาริ ทสฺสนสีสณฺจ
ปญฺญา ปวตฺตสีสณฺจ จีวิตินฺทฺริยํ โคจรสีสณฺจ วิโมกฺโฆ
สงฺขารสีสณฺจ นิโรธฺติ ฯ

สมสีสกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺญาวคฺเค สติปญฺ्ञานกถา

สาวตฺถิปริปฺพณฺนิทานํ

[๗๒๖] [๒] จตฺตารอเม ภิกฺขเว สติปญฺ्ञานา กตฺเม จตฺตารอ
อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเย กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตปิ สมนฺปาชาโน
สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ เวทนาสุ ฯเปฯ จิตฺเต
ธมฺเมสุ ธมฺมานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตปิ สมนฺปาชาโน สติมา วิเนยฺย
โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ อิม โข ภิกฺขเว จตฺตารอ สติปญฺ्ञานาติ ฯ

[๗๒๗] กถํ กายเย กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ ฯ อิธกฺจฺจ ปรจฺวิกาเย
อนิจฺจโต อนุปฺสฺสติ โน นิจฺจโต ทฺกฺขโต อนุปฺสฺสติ โน
สุขโต อนตฺตโต อนุปฺสฺสติ โน อตฺตโต นินฺพินฺทติ โน นนฺทติ
วิรชฺชติ โน รชฺชติ นิโรธฺติ โน สมฺเทติ ปญฺ्ञินิสฺสชฺชติ โน
#๑ ม. สงฺกิเลสสีสณฺจ ฯ ๒ ม. สาวตฺถินิทานํ ฯ

อาทิตฺติ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสนฺโต นิจฺจสฺสณฺณํ ปชฺหติ ทฺกฺขโต
อนุปฺสฺสนฺโต สุขสฺสณฺณํ ปชฺหติ อนตฺตโต อนุปฺสฺสนฺโต อตฺตสฺสณฺณํ
ปชฺหติ นิพฺพินฺทฺนฺโต นนฺที ปชฺหติ วิรชฺชนฺโต รากํ
ปชฺหติ นิโรเชนฺโต สมุทฺถํ ปชฺหติ ปฏฺินิสฺสชฺชนฺโต อาทานํ
ปชฺหติ อิมฺหิ สตฺตฺตฺทากาเรหิ กายํ อนุปฺสฺสตี กายโย อฺปฺภูจฺานํ
โน สตี สตี อฺปฺภูจฺานํ เจว สตี จ ตาย สตียา เตน ฉาณน
ตํ กายํ อนุปฺสฺสตีตี เตน วุจฺจตี กายเย กายานุปฺสฺสนา
สตีปฺภูจฺานภาวนา ๑ ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ตตฺถ ชาตานํ ฌมฺมานํ อนตฺตวตฺตฺนฺนฺจฺเณ
ภาวนา อินฺทฺริยานํ เอกรสฺสฺจฺเณ ภาวนา ตฺทฺปกฺวิริยวาทนฺนฺจฺเณ
ภาวนา อาเสวนฺนฺจฺเณ ภาวนา อฺเชกฺจฺอ
อาไปกายํ เตชฺชกายํ วาโยกายํ เกสฺกายํ โลมกายํ
ฉวิกายํ ฌมฺมกายํ มัสกายํ [๒] นหารุกายํ อฏฺุจิกายํ
อฏฺุจิมิลฺลชฺกายํ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสตี โน นิจฺจโต ทฺกฺขโต อนุปฺสฺสตี
โน สุขโต อนตฺตโต อนุปฺสฺสตี โน อตฺตโต นิพฺพินฺทฺตี โน
นนฺทตี วิรชฺชตี โน รชฺชตี นิโรเชตี โน สมุเทตี ปฏฺินิสฺสชฺชตี
โน อาทิตฺติ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสนฺโต นิจฺจสฺสณฺณํ ปชฺหติ
ทฺกฺขโต อนุปฺสฺสนฺโต สุขสฺสณฺณํ ปชฺหติ อนตฺตโต อนุปฺสฺสนฺโต
อตฺตสฺสณฺณํ ปชฺหติ นิพฺพินฺทฺนฺโต นนฺที ปชฺหติ วิรชฺชนฺโต รากํ
ปชฺหติ นิโรเชนฺโต สมุทฺถํ ปชฺหติ ปฏฺินิสฺสชฺชนฺโต อาทานํ
#๑ ม. กายานุปฺสฺสนาสตีปฺภูจฺานา ฯ เอวมฺหิเสสฺส จาเนสฺส ฯ ๒ ม. ยฺ. ฐธฺริกรายํ ฯ

ปชหติ อิมหิ สตุตฺหิ อากาเรหิ กายํ อนุปฺสฺสตี กาโย อุปฺภูจฺจํ
โน สติ สติ อุปฺภูจฺจํ เจว สติ จ ตาย สติยา เตน
ฉาณน ตํ กายํ อนุปฺสฺสตีติ ๑ เตน วุจฺจติ กายเ กายานุปฺสฺสนา
สติปฺภูจฺจณภาวนา ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา
ฯเปฯ เอวํ กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ ฯ

[๗๒๘] กถํ เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสี วิหฺรติ ฯ อีเชกฺจฺโจ สฺขํ
เวทนํ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสตี โน นิจฺจโต ฯเปฯ ปฺภินิสฺสชฺชติ
โน อาทียติ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสนโต นิจฺจสณฺณํ ปชหติ ฯเปฯ
ปฺภินิสฺสชฺชนโต อาทานํ ปชหติ อิมหิ สตุตฺหากาเรหิ เวทนํ
อนุปฺสฺสตี เวทนา อุปฺภูจฺจํ โน สติ สติ อุปฺภูจฺจํ เจว
สติ จ ตาย สติยา เตน ฉาณน ตํ เวทนํ อนุปฺสฺสตีติ เตน
วุจฺจติ เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสนา สติปฺภูจฺจณภาวนา ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา
ฯเปฯ อีเชกฺจฺโจ ทุกฺขํ เวทนํ ฯเปฯ อทุกฺขมฺสฺขํ เวทนํ จกฺขุสมฺผลฺสฺสํ
เวทนํ โสตฺสมฺผลฺสฺสํ เวทนํ ฆานสมฺผลฺสฺสํ เวทนํ
ฯเปฯ ปฺภินิสฺสชฺชนโต อาทานํ ปชหติ อิมหิ สตุตฺหากาเรหิ
เวทนํ อนุปฺสฺสตี เวทนา อุปฺภูจฺจํ โน สติ สติ อุปฺภูจฺจํ
เจว สติ จ ตาย สติยา เตน ฉาณน ตํ เวทนํ อนุปฺสฺสตีติ
เตน วุจฺจติ เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสนา สติปฺภูจฺจณภาวนา ฯ

#๑ ม. อิตฺสทฺโท น ทิสฺสตี ฯ เอวมฺหิเสสุ ปเทสุ ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา ฯเปฯ
เอว เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหริติ ฯ

[๗๒๕] กถิ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหริติ ฯ อิเธกฺโข สราคํ
จิตฺตํ อนิจฺจโต อนุปสฺสตี โน นิจฺจโต ฯเปฯ ปฏินิสฺสชฺชตี
โน อาทียตี อนิจฺจโต อนุปสฺสนฺโต นิจฺจสณฺณํ ปชฺหตี ฯเปฯ
ปฏินิสฺสชฺชนฺโต อาทานํ ปชฺหตี อิมเห สุตฺตหากาเรหิ จิตฺตํ
อนุปสฺสตี จิตฺตํ อุปฺภูจฺจํ โน สตี สตี อุปฺภูจฺจํ เจว สตี
จ ตาย สติยา เตน ฌาเณน ตํ จิตฺตํ อนุปสฺสตีตี เตน
วฺจจตี จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสนา สตีปฺภูจฺจนาภาวนา ฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเจน ภาวนา ฯเปฯ
อิเธกฺโข วิตราคํ จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตํ วิตโทสํ จิตฺตํ
สโมหํ จิตฺตํ วิตโมหํ จิตฺตํ สงฺกฺขิตฺตํ จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตํ
มหกฺกตํ จิตฺตํ อมหกฺกตํ จิตฺตํ สอฺตฺตรํ จิตฺตํ อนฺตฺตรํ
จิตฺตํ สฺมาหิตํ จิตฺตํ อสฺมาหิตํ จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตํ อวิมุตฺตํ
จิตฺตํ จกฺขุวิญฺญาณํ โสตฺวิญฺญาณํ ฆฺมานวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ
กายวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณํ อนิจฺจโต อนุปสฺสตีตี
โน นิจฺจโต ฯเปฯ ปฏินิสฺสชฺชตี โน อาทียตี อนิจฺจโต
อนุปสฺสนฺโต นิจฺจสณฺณํ ปชฺหตี ฯเปฯ ปฏินิสฺสชฺชนฺโต
อาทานํ ปชฺหตี อิมเห สุตฺตหากาเรหิ จิตฺตํ อนุปสฺสตี จิตฺตํ
อุปฺภูจฺจํ โน สตี สตี อุปฺภูจฺจํ เจว สตี จ ตาย สติยา

เตน ฉาณน ตํ จิตตํ อนุปัสสตีติ เตน วุจฺจติ จิตฺเต จิตฺตานุปัสสนา
สติปญฺ्ञานภาวนาฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ฯเปฯ อาเสวนญฺเณน ภาวนา ฯเปฯ
เอวํ จิตฺเต จิตฺตานุปัสสี วิหริติ ฯ

[๗๓๐] กถํ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหริติ ฯ อิเชกฺโขจฺจ จเปตฺวา
กาຍํ จเปตฺวา เวทนี จเปตฺวา จิตฺตํ ตทวเสเส ฌมฺเม อนิจฺจโต
อนุปัสสตี โน นิจฺจโต ทุกฺขโต อนุปัสสตี โน สุขโต
อนตฺตโต อนุปัสสตี โน อตฺตโต นิพฺพินฺนุทตี โน นนฺนุทตี
วิรชฺชตี โน รชฺชตี นิโรเชตี โน สมฺมเทตี ปญฺ्ञินิสฺสชฺชตี โน
อาทียตี อนิจฺจโต อนุปัสสนโต นิจฺจสณฺณํ ปชฺหตี ทุกฺขโต
อนุปัสสนโต สุขสณฺณํ ปชฺหตี อนตฺตโต อนุปัสสนโต อตฺตสณฺณํ
ปชฺหตี นิพฺพินฺนุทโต นนฺนุทตี ปชฺหตี วิรชฺชนโต รากํ ปชฺหตี
นิโรเชนโต สมฺมทຍํ ปชฺหตี ปญฺ्ञินิสฺสชฺชนโต อาทานํ ปชฺหตี
อิเมหิ สตฺตทหากาเรหิ ฌมฺเม อนุปัสสตี ฌมฺมา อฺปญฺ्ञานํ โน
สตี สตี อฺปญฺ्ञานํ เจว สตี จ ตาย สตียา เตน ฉาณน
เต ฌมฺเม อนุปัสสตีติ เตน วุจฺจติ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสนา
สติปญฺ्ञานภาวนาฯ

ภาวนาติ จตฺสฺโส ภาวนา ตตฺถ ชาตานํ ฌมฺมานํ
อนตฺตวตฺตณฺเณน ภาวนา อินฺทฺริยานํ เอกรสฺสญฺเณน ภาวนา
ตทฺฐปคฺวิริยวาทนฺเณน ภาวนา อาเสวนญฺเณน ภาวนา ฯเปฯ

เอวํ ชมเมสุ ชมมานุปลสฺสี วิหฺรตีติ ฯ

สติปฏฺจานกถา นิฏฺจิตา ฯ

ปณฺณาวคฺเค วิปสฺสนากถา

สาวตฺถึปริปฺพณฺณิทานํ

[๗๓๑] ฯเปฯ โส วัต ภิขเว ภิขุ กณฺจิ สงฺขาริฺ นิจฺจโต
สมนุปลสฺสนโต อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต ภาวิสฺสตีติ เนตฺ
จันํ วิชฺชติ อนุโลมิกาย ขนฺติยา อสมนฺนาคโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกฺกมิสฺสตีติ เนตฺ จันํ วิชฺชติ สมฺมตฺตนิยามํ อโนกฺกมมาโน
โสตาปตฺตผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตผลํ ๑
วา สจฺฉนิกริสฺสตีติ เนตฺ จันํ วิชฺชติ โส วัต ภิขเว
ภิขุ สพฺพสงฺขारे อนิจฺจโต สมนุปลสฺสนโต อนุโลมิกาย ขนฺติยา
สมนฺนาคโต ภาวิสฺสตีติ จานเมตฺ วิชฺชติ อนุโลมิกาย ขนฺติยา
สมนฺนาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตีติ จานเมตฺ วิชฺชติ
สมฺมตฺตนิยามํ อโนกฺกมมาโน โสตาปตฺตผลํ วา สกทาคามิผลํ วา
อนาคามิผลํ วา อรหตฺตผลํ วา สจฺฉนิกริสฺสตีติ จานเมตฺ วิชฺชติ ฯ

[๗๓๒] โส วัต ภิขเว ภิขุ กณฺจิ สงฺขาริฺ สุขโต สมนุปลสฺสนโต
อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต ภาวิสฺสตีติ เนตฺ จันํ
วิชฺชติ อนุโลมิกาย ขนฺติยา อสมนฺนาคโต สมฺมตฺตนิยามํ
#๑ ม. อรหตฺตํ ฯ เอวฺมปริปี ฯ

โอกุกมิตุสตีติ เนตัง จานัง วิชชตี สมมตุนิยามัง อนอกุกมมาโน
โสตาปตติผลัง วา สกทาคามิผลัง วา อนาคามิผลัง วา อรหตตผลัง
วา สจฺฉนิกิริสฺสตีติ เนตัง จานัง วิชชตี โส วัต ภิกฺขเว ภิกฺขุ
สพฺพสงฺขารเ ทุกฺขโต สมนุสฺสนฺโต อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา สมนฺุนาคโต
ภวิสฺสตีติ จานเมตัง วิชชตี อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา สมนฺุนาคโต
สมมตุนิยามัง โอกุกมิตุสตีติ จานเมตัง วิชชตี สมมตุนิยามัง
โอกุกมมาโน โสตาปตติผลัง วา สกทาคามิผลัง วา อนาคามิผลัง
วา อรหตตผลัง วา สจฺฉนิกิริสฺสตีติ จานเมตัง วิชชตี ฯ

[๗๓๓] โส วัต ภิกฺขเว ภิกฺขุ กณฺจि ฌมฺมํ อตฺตโต สมนุสฺสนฺโต
อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา สมนฺุนาคโต ภวิสฺสตีติ เนตัง จานัง
วิชชตี อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา อสมนฺุนาคโต สมมตุนิยามัง
โอกุกมิตุสตีติ เนตัง จานัง วิชชตี สมมตุนิยามัง อนอกุกมมาโน
โสตาปตติผลัง วา สกทาคามิผลัง วา อนาคามิผลัง วา อรหตตผลัง
วา สจฺฉนิกิริสฺสตีติ เนตัง จานัง วิชชตี โส วัต ภิกฺขเว ภิกฺขุ
กณฺจิ ฌมฺมํ ๑ อนตฺตโต สมนุสฺสนฺโต อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา สมนฺุนาคโต
ภวิสฺสตีติ จานเมตัง วิชชตี อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา สมนฺุนาคโต
สมมตุนิยามัง โอกุกมิตุสตีติ จานเมตัง วิชชตี สมมตุนิยามัง
โอกุกมมาโน โสตาปตติผลัง วา สกทาคามิผลัง วา อนาคามิผลัง
วา อรหตตผลัง วา สจฺฉนิกิริสฺสตีติ จานเมตัง วิชชตี ฯ

[๗๓๔] โส วัต ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิพฺพานัง ทุกฺขโต สมนุสฺสนฺโต
#๑ ม. สพฺพฌมฺเม ฯ

อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา สมนฺุนาคโต ภวิสฺสตีติ เนตฺ จานํ
วิษฺชติ อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา อสมฺุนาคโต สมนฺุตฺตนิยามํ
โอกฺกมิสฺสตีติ เนตฺ จานํ วิษฺชติ สมนฺุตฺตนิยามํ อนฺุอกฺกมมาโน
โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตผลํ
วา สจฺฉนิกริสฺสตีติ เนตฺ จานํ วิษฺชติ โส วัต ภิกฺขเว ภิกฺขุ
นิพฺพานํ สุขโต สมนฺุปฺสฺสนฺุโต อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา สมนฺุนาคโต
ภวิสฺสตีติ จานเมตฺ วิษฺชติ อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา สมนฺุนาคโต
สมนฺุตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตีติ จานเมตฺ วิษฺชติ สมนฺุตฺตนิยามํ
โอกฺกมมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ
วา อรหตฺตผลํ วา สจฺฉนิกริสฺสตีติ จานเมตฺ วิษฺชติ ฯ

[๗๑๕] กติหากาเรหิ อนฺุโลมิกํ ขนฺุตี ปฏฺฐิถภติ กติหากาเรหิ
สมนฺุตฺตนิยามํ โอกฺกมติ ฯ จตฺตาริสาย อากาเรหิ อนฺุโลมิกํ
ขนฺุตี ปฏฺฐิถภติ จตฺตาริสาย อากาเรหิ สมนฺุตฺตนิยามํ
โอกฺกมติ ฯ

กตเมหิ จตฺตาริสาย อากาเรหิ อนฺุโลมิกํ ขนฺุตี ปฏฺฐิถภติ
กตเมหิ จตฺตาริสาย อากาเรหิ สมนฺุตฺตนิยามํ โอกฺกมติ ฯ
ปญฺจกฺขนฺุเช อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคฺโต คณฺุฑโต สลฺลโต อฆโต
อาพาธโต ปรโต ปโลกโต อีติโต อุปฺทฺทวโต ภยโต อุปฺสกฺกโต
จลโต ปภฺงฺกโต ๑ อทฺฐวโต อตฺตตามโต ๒ อเลณฺุโต อสรณฺุโต
#๑ ส. ม. ปภฺงฺกฺโตติ วา ปภฺงฺกฺโตติ วา ลิจฺฉติ ฯ ๒ ม. ย. อตฺตตามโต ฯ เอวมฺุปริปฺปิ ฯ

ริตฺตโต ตฺวจฺจโต สฺสฺสฺสโต อนุตฺตโต อาทีนฺวโต วิปริณามธมฺมโต
อสารกโต อมฺมฺมโต วจกโต วิภวโต สาสวโต สฺงฺขโต มารามิสโต
ชาติธมฺมโต ชราธมฺมโต พฺยาธิธมฺมโต มรณธมฺมโต โสภณธมฺมโต
ปริเทวธมฺมโต อุปายาธมฺมโต สฺงฺกิลลธมฺมโต ปรฺยจกฺขนฺธ
อนิจฺจโต ปรฺสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปรฺกฺกิตฺติ ปรฺยจฺจนฺ
ขนฺธานํ นิโรธํ นิจฺจํ นิพฺพานนฺติ ปรฺสฺสนฺโต สฺมฺมตฺตนิยามํ
โองฺกมฺติ ปรฺยจกฺขนฺธํ ทุคฺคโต ปรฺสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี
ปรฺกฺกิตฺติ ปรฺยจฺจนฺ ขนฺธานํ นิโรธํ สฺขํ นิพฺพานนฺติ ปรฺสฺสนฺโต
สฺมฺมตฺตนิยามํ โองฺกมฺติ ปรฺยจกฺขนฺธํ โรคฺโต ปรฺสฺสนฺโต อนุโลมิกํ
ขนฺตี ปรฺกฺกิตฺติ ปรฺยจฺจนฺ ขนฺธานํ นิโรธํ อาโรคฺยํ
นิพฺพานนฺติ ปรฺสฺสนฺโต สฺมฺมตฺตนิยามํ โองฺกมฺติ ปรฺยจกฺขนฺธ
คณฺทโต ปรฺสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปรฺกฺกิตฺติ ปรฺยจฺจนฺ ขนฺธานํ
นิโรธํ นิคฺคํ ๑ นิพฺพานนฺติ ปรฺสฺสนฺโต สฺมฺมตฺตนิยามํ โองฺกมฺติ
ปรฺยจกฺขนฺธํ สฺลฺลโต ปรฺสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปรฺกฺกิตฺติ ปรฺยจฺจนฺ
ขนฺธานํ นิโรธํ นิสฺลฺลํ ๒ นิพฺพานนฺติ ปรฺสฺสนฺโต สฺมฺมตฺตนิยามํ
โองฺกมฺติ ปรฺยจกฺขนฺธํ อฆโต ปรฺสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี
ปรฺกฺกิตฺติ ปรฺยจฺจนฺ ขนฺธานํ นิโรธํ อนโฆ นิพฺพานนฺติ ปรฺสฺสนฺโต
สฺมฺมตฺตนิยามํ โองฺกมฺติ ปรฺยจกฺขนฺธํ อาพาธโต ปรฺสฺสนฺโต
อนุโลมิกํ ขนฺตี ปรฺกฺกิตฺติ ปรฺยจฺจนฺ ขนฺธานํ นิโรธํ อนาพาธ
#๑ สี. ม. ย. อคณฺทํ ๑ ๒ ม. วิสฺลฺลํ ๑

นิพพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช
ปรโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ
นิโรโร อปรปฺปจฺยํ นิพพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช ปโลกโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี
ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ นิโรโร อปฺปโลกธฺมฺโม นิพพานนฺติ
ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช อีติโต ปสฺสนฺโต
อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ นิโรโร อนีติกํ
นิพพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช
อุทฺทวโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ
นิโรโร อนุทฺทวํ นิพพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ
ปญฺจกฺขนฺเช ภยโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนฺนํ
ขนฺธานํ นิโรโร อภยํ นิพพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช อุปสฺสคฺคโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ
ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ นิโรโร อนุสฺสคฺคํ นิพพานนฺติ ปสฺสนฺโต
สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช จลโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ
ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ นิโรโร อจลํ นิพพานนฺติ
ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช ปภงฺกโต
ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ นิโรโร
อปฺปภงฺกํ นิพพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช
อทฺฐวโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนฺนํ

ขุณฺธานํ นิโรโธ ฐวํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช อตฺตทานโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี
ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนํ ขุณฺธานํ นิโรโธ ตาณํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนฺโต
สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช อเลณโต ปสฺสนฺโต
อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนํ ขุณฺธานํ นิโรโธ เลณํ
นิพฺพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช
อสรณโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนํ ขุณฺธานํ
นิโรโธ สรณํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ
ปญฺจกฺขนฺเช วิตฺตโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ
ปญฺจนํ ขุณฺธานํ นิโรโธ อริตฺตํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช ตฺจจฺจโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ
ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนํ ขุณฺธานํ นิโรโธ อตฺตจฺจํ นิพฺพานนฺติ
ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช สฺสฺสฺสโต
ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนํ ขุณฺธานํ นิโรโธ
ปรมํ สฺสฺสฺสํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ
ปญฺจกฺขนฺเช อนตฺตโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ
ปญฺจนํ ขุณฺธานํ นิโรโธ ปรมญฺจํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช อาทินวโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกํ
ขนฺตี ปฏฺิลกฺติ ปญฺจนํ ขุณฺธานํ นิโรโธ อนาทินวํ นิพฺพานนฺติ
ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ปญฺจกฺขนฺเช วิปริณามธมฺมโต

ปสฺสนโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐลภติ ปญฺจนํ ขนฺธานํ
นิโรโธ อวิปริณามธมฺมํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกุภตติ ปญฺจกฺขนฺเช อสารถโต ปสฺสนโต อนุโลมิกํ ขนฺตี
ปฏฺฐลภติ ปญฺจนํ ขนฺธานํ นิโรโธ สารี นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต
สมฺมตฺตนิยามํ โอกุภตติ ปญฺจกฺขนฺเช อมฺมุตโต ปสฺสนโต
อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐลภติ ปญฺจนํ ขนฺธานํ นิโรโธ อนมฺมุตํ
นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกุภตติ ปญฺจกฺขนฺเช
วรกโต ปสฺสนโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐลภติ ปญฺจนํ ขนฺธานํ
นิโรโธ อวรกํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกุภตติ
ปญฺจกฺขนฺเช วิภวโต ปสฺสนโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐลภติ
ปญฺจนํ ขนฺธานํ นิโรโธ อวิภวํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกุภตติ ปญฺจกฺขนฺเช สาสวโต ปสฺสนโต อนุโลมิกํ
ขนฺตี ปฏฺฐลภติ ปญฺจนํ ขนฺธานํ นิโรโธ อนาสวํ นิพฺพานนฺติ
ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกุภตติ ปญฺจกฺขนฺเช สงฺขตโต
ปสฺสนโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐลภติ ปญฺจนํ ขนฺธานํ นิโรโธ
อสงฺขตํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกุภตติ ปญฺจกฺขนฺเช
มารามิสโต ปสฺสนโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐลภติ ปญฺจนํ
ขนฺธานํ นิโรโธ นีรามิสํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ
โอกุภตติ ปญฺจกฺขนฺเช ชาตฺธิธมฺมโต ปสฺสนโต อนุโลมิกํ ขนฺตี
ปฏฺฐลภติ ปญฺจนํ ขนฺธานํ นิโรโธ อชาตํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต

สมมตตนิยาม โอกกมติ ปรุจกขนุเช ชราชมมโต ปรุสนโต
อนุโลมิกั ขนุตี ปรุฏลภติ ปรุจจุนันุ ขนุชานันุ นิโรโร อชร
นิพพานนุติ ปรุสนโต สมมตตนิยาม โอกกมติ ปรุจกขนุเช
พุยาธิชมมโต ปรุสนโต อนุโลมิกั ขนุตี ปรุฏลภติ ปรุจจุนันุ
ขนุชานันุ นิโรโร อพุยาธิชมม ๑ นิพพานนุติ ปรุสนโต สมมตตนิยาม
โอกกมติ ปรุจกขนุเช มรณชมมโต ปรุสนโต อนุโลมิกั ขนุตี
ปรุฏลภติ ปรุจจุนันุ ขนุชานันุ นิโรโร อมตัง นิพพานนุติ
ปรุสนโต สมมตตนิยาม โอกกมติ ปรุจกขนุเช โสภชมมโต
ปรุสนโต อนุโลมิกั ขนุตี ปรุฏลภติ ปรุจจุนันุ ขนุชานันุ นิโรโร>
อโสภัง นิพพานนุติ ปรุสนโต สมมตตนิยาม โอกกมติ ปรุจกขนุเช
ปรุเทวชมมโต ปรุสนโต อนุโลมิกั ขนุตี ปรุฏลภติ
ปรุจจุนันุ ขนุชานันุ นิโรโร อปรุเทวัง นิพพานนุติ ปรุสนโต สมมตตนิยาม
โอกกมติ ปรุจกขนุเช อุปายาชมมโต ปรุสนโต อนุโลมิกั
ขนุตี ปรุฏลภติ ปรุจจุนันุ ขนุชานันุ นิโรโร อนุปาयाสั
นิพพานนุติ ปรุสนโต สมมตตนิยาม โอกกมติ ปรุจกขนุเช
สงกิลลสิชมมโต ปรุสนโต อนุโลมิกั ขนุตี ปรุฏลภติ ปรุจจุนันุ
ขนุชานันุ นิโรโร อสงกิลลิจัง นิพพานนุติ ปรุสนโต สมมตตนิยาม
โอกกมติ ๑

[๗๓๖] อนิจจโตติ อนิจจานุปรุสนา ๑

ทุกขโตติ ทุกขานุปรุสนา ๑

#๑ ม. ยู. อพุยาธิ ๑

- โรคโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- คณฺหโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- สลลโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- อฆโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- อาพาธโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- ปรโตติ อนตฺตานุปัสสนา ฯ
- ปโลกโตติ อนตฺตานุปัสสนา ฯ
- อีติโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- อุปทฺทวโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- ภยโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- อุปสภกโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- จลโตติ อนิจฺจานุปัสสนา ฯ
- ปภงฺกโตติ อนิจฺจานุปัสสนา ฯ
- อทฺฐวโตติ อนิจฺจานุปัสสนา ฯ
- อตุตฺตามโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- อเลณโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- อสรณโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- ริตฺตโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- ตุจฺจโตติ อนตฺตานุปัสสนา ฯ
- สุณฺณโตติ อนตฺตานุปัสสนา ฯ

- อนตโตติ อนตตานุปัสสนา ฯ
- อาทีนวโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- วิปริณามธมมโตติ อนิจฺจานุปัสสนา ฯ
- อสารกโตติ อนตตานุปัสสนา ฯ
- อम्मุลโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- วธกโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- วิภวโตติ อนิจฺจานุปัสสนา ฯ
- สาสวโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- สงขตโตติ อนิจฺจานุปัสสนา ฯ
- มารามิสโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- ชาติธมมโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- ชราธมมโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- พฺยาธิธมมโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- มรณธมมโตติ อนิจฺจานุปัสสนา ฯ
- โสภธมมโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- ปริเทวธมมโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- อุปายาสธมมโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ
- สงฺกิลธมมโตติ ทุกขานุปัสสนา ฯ

อิมหิ จตุตารีสาย อากาเรหิ อนุโลมิกัง ขนฺตี ปฏิลภติ

อิมหิ จตุตารีสาย อากาเรหิ สมฺมตฺตนิยามํ โอกกมฺติ ฯ

อิมหิ จตุตารีสาย อากาเรหิ อนุโลมิกัง ขนฺตี ปฏิลภนฺตสฺส

อิมหิ จตุตารีสาย อากาเรหิ สมฺมตฺตนิยามํ โอกกมฺนฺตสฺส กติ

อนิจฺจานุปฺสฺสนา กติ ทุกฺขานุปฺสฺสนา กติ อนตฺตานุปฺสฺสนา ฯ

ปฺลยฺจวิสฺติ อนตฺตานุปฺสฺสนา ปฺลยฺจาสํ อนิจฺจานุปฺสฺสนา

สํ ปฺลยฺจวิสฺติยฺเจว ยานิ ทุกฺเข ปฺวฺจฺจเรติ ฯ

วิปฺสฺสนากถา นิฏฺฐิตา ฯ

ปฺลยฺจวาคุเค มาติกกถา

[๗๓๗] นิจฺฉาโต มุจฺจตีติ ๑ วิโมกฺโข วิชฺชาวิมุตฺติ
อริสํสํ อริจิตฺตํ อริปฺลยฺวา ปฺสฺสทฺธิ ฌาณํ ทสฺสนํ สฺวทฺธิ ๒
เนกขมฺมํ นิสฺสรณํ ปฺวิเวโก โวสฺสกุโ จริยา ฌานวิโมกฺโข
ภาวนาธิฏฺฐานชิวิตํ ๓ ฯ

นิจฺฉาโตติ เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺทโต นิจฺฉาโต อพฺยาปาเทน
พฺยาปาทโต นิจฺฉาโต ฯเปฯ ปฺจฺมชฺฌาเนน นีวรเณหิ
นิจฺฉาโต ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคน สพฺพกิเลเสหิ นิจฺฉาโต มุจฺจติ ๔ ฯ

วิโมกฺโขติ เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺทโต มุจฺจตีติ วิโมกฺโข
อพฺยาปาเทน พฺยาปาทโต มุจฺจตีติ วิโมกฺโข ฯเปฯ ปฺจฺมชฺฌาเนน
นีวรเณหิ มุจฺจตีติ วิโมกฺโข ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคน

#๑ ส. ม. - โมกฺโข วิโมกฺโข ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ นิจฺฉโต วิมุตฺตีติ ฯ

#๒ ม. ยฺ. วิสฺวทฺธิ ฯ ๓ ม. ยฺ. ภาวนา อธิฏฺฐานํ ชิวิตํ ฯ ๔ ม. อโย ปาโจ นตฺถิ ฯ

สพฺพกิเลสเห สหิ มุจฺจตีติ วิโมกฺโข ฯ

วิชฺชาวิมุตฺตีติ เนกขมฺมํ วิชฺชตีติ วิชฺชา กามจฺจนฺตโต
มุจฺจตีติ วิมุตฺติ วิชฺชนฺโต มุจฺจติ มุจฺจนฺโต วิชฺชตีติ วิชฺชาวิมุตฺติ
อพฺยาปาทำ ๑ วิชฺชตีติ วิชฺชา พฺยาปาทโต มุจฺจตีติ
วิมุตฺติ วิชฺชนฺโต มุจฺจติ มุจฺจนฺโต วิชฺชตีติ วิชฺชาวิมุตฺติ ฯเปฯ
อรหตฺตมกุโ วิชฺชตีติ วิชฺชา สพฺพกิเลสเห มุจฺจตีติ วิมุตฺติ
วิชฺชนฺโต มุจฺจติ มุจฺจนฺโต วิชฺชตีติ วิชฺชาวิมุตฺติ ฯ

[๗๓๘] อธิสึถํ อธิจิตฺตํ อธิปฺลณฺดาติ เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺตํ
สํวรณฺเจเน สึถวิสฺสุทฺธิ อวิกฺเขปณฺเจเน จิตฺตวิสฺสุทฺธิ
ทสฺสนณฺเจเน ทิกฺกุจิวิสฺสุทฺธิ โย ตตฺถ สํวรณฺโจ อโย อธิสึถสึทฺธา
โย ตตฺถ อวิกฺเขปณฺโจ อโย อธิจิตฺตสึทฺธา โย ตตฺถ
ทสฺสนณฺโจ อโย อธิปฺลณฺดาสึทฺธา อพฺยาปาเทเน พฺยาปาทำ
สํวรณฺเจเน สึถวิสฺสุทฺธิ ฯเปฯ อรหตฺตมกุเเนน สพฺพกิเลสเ สํวรณฺเจเน
สึถวิสฺสุทฺธิ อวิกฺเขปณฺเจเน จิตฺตวิสฺสุทฺธิ ทสฺสนณฺเจเน ทิกฺกุจิวิสฺสุทฺธิ
โย ตตฺถ สํวรณฺโจ อโย อธิสึถสึทฺธา โย ตตฺถ อวิกฺเขปณฺโจ
อโย อธิจิตฺตสึทฺธา โย ตตฺถ ทสฺสนณฺโจ อโย อธิปฺลณฺดาสึทฺธา ฯ

[๗๓๙] ปสฺสทฺธิติ เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺตํ ปฏฺธิปฺปสฺสมฺภเตติ
อพฺยาปาเทเน พฺยาปาทำ ปฏฺธิปฺปสฺสมฺภเตติ ฯเปฯ อรหตฺตมกุเเนน
สพฺพกิเลสเ ปฏฺธิปฺปสฺสมฺภเตติ ฯ

ฌาณนฺติ กามจฺจนฺตสฺส ปหีนฺตฺวา เนกขมฺมํ ฌาตฺถณฺเจเน
#๑ ม. ย. อพฺยาปาโท ฯ

ฌาณํ พุยาปาทสฺส ปหีนตฺตา อพฺยาปาโท ฌาตฺถุเจน ฌาณํ ๑เปฯ
สพฺพทิกฺเลสํ ปหีนตฺตา อรหตฺตมคฺโค ฌาตฺถุเจน ฌาณํ ๑

ทสฺสนนฺติ กามจฺจนทสฺส ปหีนตฺตา เนกขมฺมํ ทิฏฺฐตฺตา
ทสฺสนํ พุยาปาทสฺส ปหีนตฺตา อพฺยาปาโท ทิฏฺฐตฺตา ทสฺสนํ ๑เปฯ
สพฺพทิกฺเลสํ ปหีนตฺตา อรหตฺตมคฺโค ทิฏฺฐตฺตา ทสฺสนํ ๑

วิสุทฺธิ กามจฺจนํ ปชหนฺโต เนกขมฺเมน วิสุทฺธิ พุยาปาทำ
ปชหนฺโต อพฺยาปาเทน วิสุทฺธิ ๑เปฯ สพฺพทิกฺเลส
ปชหนฺโต อรหตฺตมคฺเคน วิสุทฺธิ ๑

[๗๔๐] เนกขมฺมนฺติ กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตํ เนกขมฺมํ
รูปานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตํ อารูปํ ยํ โข ปน
กิลฺยจิ ภูตํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนํ นิโรธํ ตสฺส เนกขมฺมํ
พุยาปาทสฺส อพฺยาปาโท เนกขมฺมํ ถีนมิทฺทสฺส อาโลกสฺสยฺวา
เนกขมฺมํ ๑เปฯ ๑

นิสฺสรณนฺติ กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตํ เนกขมฺมํ
รูปานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตํ อารูปํ ยํ โข ปน กิลฺยจิ ภูตํ
สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนํ นิโรธํ ตสฺส นิสฺสรณํ กามจฺจนทสฺส
เนกขมฺมํ นิสฺสรณํ พุยาปาทสฺส อพฺยาปาโท นิสฺสรณํ ๑เปฯ
สพฺพทิกฺเลสํ อรหตฺตมคฺโค นิสฺสรณํ ๑

ปวิเวโกติ กามจฺจนทสฺส เนกขมฺมํ ปวิเวโก พุยาปาทสฺส
อพฺยาปาโท ปวิเวโก ๑เปฯ สพฺพทิกฺเลสํ อรหตฺตมคฺโค

ปวิเวโก ฯ

โอสสุคโคติ เนกขมฺเมน กามจฺจนฺทํ โอสสุชฺชติ อพฺยาปาเทน {
พฺยาปาทํ โอสสุชฺชติ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺเคน สพฺพกิเลส
โอสสุชฺชติ ฯ

จริยาติ กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺเมน จรติ พฺยาปาทํ
ปชฺชนฺโต อพฺยาปาเทน จรติ ฯเปฯ สพฺพกิเลส ปชฺชนฺโต
อรหตฺตมกฺเคน จรติ ฯ

ฌานวิโมกฺโขติ เนกขมฺมํ ชายตีติ ฌานํ กามจฺจนฺทํ
ฌาเปตีติ ฌานํ ชายนฺโต มุจฺจตีติ ฌานวิโมกฺโข ฌาเปนฺโต
มุจฺจตีติ ฌานวิโมกฺโข ชายนฺตีติ ฌมฺมา ฌาเปนฺตีติ กิเลส
ชาเต จ ฌาเป จ ชานาตีติ ฌานวิโมกฺโข อพฺยาปาโท
ชายตีติ ฌานํ พฺยาปาทํ ฌาเปตีติ ฌานํ อาโลกสฺสญา ชายตีติ
ฌานํ ฯเปฯ ถินมิทฺฐํ ฌาเปตีติ ฌานํ ฯเปฯ อรหตฺตมกฺโค
ชายตีติ ฌานํ สพฺพกิเลส ฌาเปตีติ ฌานํ ชายนฺโต
มุจฺจตีติ ฌานวิโมกฺโข ฌาเปนฺโต มุจฺจตีติ ฌานวิโมกฺโข
ชายนฺตีติ ฌมฺมา ฌาเปนฺตีติ กิเลส ชาเต จ ฌาเป จ
ชานาตีติ ฌานวิโมกฺโข ฯ

[๗๔๑] ภาวนาธิฏฺฐานชีวิตฺตฺติ กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต
เนกขมฺมํ ภาเวตีติ ภาวนาสมฺปนฺโน เนกขมฺมวเสส จิตฺตํ อธิฏฺฐาตีติ
อธิฏฺฐานสมฺปนฺโน สุวํยฺ เอวํ ภาวนาสมฺปนฺโน อธิฏฺฐานสมฺปนฺโน

สมัม ชีวติ โน วิสมัม สมมา ชีวติ โน มิจฉา วิสุทฺธัม
 ชีวติ โน กิลิฏฺจนฺติ อาชีวสมฺปนฺโน สุวายิ เอวํ ภาวนาสมฺปนฺโน
 อธิฏฺฐานสมฺปนฺโน อาชีวสมฺปนฺโน ยถุทเทว ปริสํ
 อุปสงฺกมตี ยถิ ขตุตฺติยปริสํ ยถิ พุราหฺมณฺปริสํ ยถิ กหปตฺติปริสํ
 ยถิ สมณฺปริสํ วิสารโท อุปสงฺกมตี อมฺงกุฏฺโต ตํ กิสฺสเหตุ
 ตถา หิ โส ภาวนาสมฺปนฺโน อธิฏฺฐานสมฺปนฺโน อาชีวสมฺปนฺโน
 พุยาปาทำ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทำ ภาวตฺตีติ ภาวนาสมฺปนฺโน ถินมิทฺธัม
 ปชฺชนฺโต อาโลกสณฺณํ ภาวตฺตีติ ภาวนาสมฺปนฺโน อุตฺทจฺจํ
 ปชฺชนฺโต อวิกฺเขปํ ภาวตฺตีติ ภาวนาสมฺปนฺโน วิจิจฺจันํ ปชฺชนฺโต
 ฐมฺมวตฺถถานํ ภาวตฺตีติ ภาวนาสมฺปนฺโน อวิหฺขัํ ปชฺชนฺโต
 ฌานํ ๑ ภาวตฺตีติ ภาวนาสมฺปนฺโน อรตฺตี ปชฺชนฺโต ปามุชฺชํ
 ภาวตฺตีติ ภาวนาสมฺปนฺโน นีวรณํ ๒ ปชฺชนฺโต ปจฺมชฺฌานํ ภาวตฺตีติ
 ภาวนาสมฺปนฺโน ๗เป๗ สพฺพกิลฺเลส ปชฺชนฺโต อรหฺตฺตมกฺคํ
 ภาวตฺตีติ ภาวนาสมฺปนฺโน อรหฺตฺตมกฺควเสน จิตฺตํ อธิฏฺฐาตฺตีติ
 อธิฏฺฐานสมฺปนฺโน สุวายิ เอวํ ภาวนาสมฺปนฺโน อธิฏฺฐานสมฺปนฺโน
 สมัม ชีวติ โน วิสมัม สมมา ชีวติ โน มิจฉา วิสุทฺธัม ชีวติ
 โน กิลิฏฺจนฺติ อาชีวสมฺปนฺโน สุวายิ เอวํ ภาวนาสมฺปนฺโน
 อธิฏฺฐานสมฺปนฺโน อาชีวสมฺปนฺโน ยถุทเทว ปริสํ อุปสงฺกมตี
 ยถิ ขตุตฺติยปริสํ ยถิ พุราหฺมณฺปริสํ ยถิ กหปตฺติปริสํ ยถิ
 สมณฺปริสํ วิสารโท อุปสงฺกมตี อมฺงกุฏฺโต ตํ กิสฺสเหตุ

#๑ ม. วิหฺขั ๗ ๒ ม. นีวรณ ๗

ตถา หิ โส ภาวนาสมปนฺโน อธิฏฺฐานสมปนฺโน อาชีวสมปนฺโนติ ฯ

มาติกกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ปฏิสมภิตาปกรณํ สมตฺตํ ฯ

ตตฺรุตฺถานํ ภวติ

ถาณํ ทิฏฺฐิ จ อสุสาส์ ๑ อินฺทฺริย วิโมกฺเขน ปญฺจมํ
คตฺติกมฺมํ วิปลฺลาโส มกุโ มณฺเฑน ๒ เต ทส
ยฺคนทฺธํ สจฺจโพชฌงฺกา เมตฺตา วิราเคน ปญฺจมํ
ปฏิสมภิตา ฆมฺมจกฺกํ โลกุตฺตรํ พลํ สฺสยฺนโถ เต ทส ๓
ปญฺญา อิทฺธิ อภิสมฺโย วิเวกํ จริเยน ๔ ปญฺจมํ
ปาฏิหิรียญฺจ สมสีสญฺจ ๕ สติปฏฺฐานํ วิปสฺสนา ๖
ตฺติเย ปญฺญาวกฺคมฺหิ มาติกาย จ เต ทสาคิ ฯ

[๗]

ติวฺกุโ ยสฺส วิกฺเขโป ๘ ปฏิสมภิตาปกรณเ
อนนฺตฺนยฺมกฺเคสุ กมฺภีโร สาครูปโม
นภํ จ ตารกาภิณฺณํ ญฺโโล ชาตฺสฺสโร ยถา
กถิกานํ วิลาสาย โยคินํ ฌาณฺ โชตฺนฺนฺติ ฯ

อิตฺติ ปฏิสมภิตา นิฏฺฐิตา ฯ

-
- #๑ ย. อานาปานํ ฯ ๒ ย. มณฺโฑติ ฯ ๓ ม. ถาณํ ... เต ทสาคิ อิม ปาจา
  - #นตฺถิ ฯ ย. เต ทสาคิ อิทํ ปาฐทฺวํ นตฺถิ ฯ ๔ ม. ย. วิเวโก จริยปญฺจโม ฯ
  - #๕ ม. ปาฏิหาริ สมสีสิ ฯ ย. ปฏิหาริยญฺจ ... ฯ ๖ ย. สติ วิปสฺสนมาติกาคิ ฯ
  - #๗ ม. มหาวฺกุโ ยฺคนทฺธํ ปญฺญาวฺกุโ จ นามโก ฯ ๘ ม. ตโยว วฺกุโ อิมฺมฺหิ ฯ
  - #๗ ม. มหาวฺกุโ ยฺคนทฺธํ ปญฺญาวฺกุโ จ นามโก ฯ ๘ ม. ตโยว วฺกุโ อิมฺมฺหิ ฯ